ISTORII NEELUCIDATE

almanah estival Luceafărul

1986

Dumitru Mărtinaș

Originea ceangăilor din Moldova

Banalul este adesea înșelător. Enigmele sînt mai aproape de noi decît credem. Pentru a le întîlni nu trebuie să mergem în Insula Paștelui. Profesorul Dumitru Mărtinaș le-a întîlnit la el acasă, în satul lui și în satele înrudite. Fusese crescut în credința că este ceangău, adică un fel de ungur venit dinspre Apus peste Carpați, în Moldova. Realitățile cele mai banale, în mijlocul cărora Dumitru Mărtinaș trăise de copil, ca și toți ai lui, l-au ajutat la maturitate, după o viață de căutări, să descopere adevărul. El se afla ascuns în chiar limba pe care o vorbeau țăranii din satul lui și din cele vecine. Era o limbă română de peste Carpați și nu una învățată în Moldova. Deci ceangăii nu erau un fel de unguri, ci români pentru că vorbeau limba română și încă una de aspect vechi. Istoricii maghiari susțineau altceva : cum că acești locuitori ai Moldovei ar fi ba cumani, ba secui, ba cine știe ce rămășițe de trib asiatic. Bine, s-a întrebat Dumitru Mărtinaș, dar de ce aceste rămășițe de triburi conservă în vorbirea lor vechi aspecte ale limbii latine ? Misterul s-a amplificat, simplificîndu-se în același timp. Cei care păstrau vechi forme de limbă romanică erau chiar romanici, adică români. Numele de ceangău rămîne o simplă poreclă.

Dumitru Mărtinaș n-a mers în Insula Paștelui ca să se întîlnească cu enigmele. A scris o carte despre originea ceangăilor arătînd ce descoperise în limba vorbită de ei. Această carte, „Originea ceangăilor din Moldova", a fost comentată în revista „Luceafărul" de mai mulți scriitori și specialiști cu pregătire filologică care au completat orizontul de idei al cărții. Mai întîi prof. dr. Gabriel Țepelea, universitar specialist în lingvistică, maghiarist, apoi conf. dr. Valeriu Rusu, romanist, dialectolog, ca și lector dr. Ion Coja, prozator și dramaturg totodată, sau conf. dr. în istoria literaturii și limbii române Mihail Diaconescu, Mihai Ungheanu, gazetar, coordonatorul dezbaterii din partea revistei „Luceafărul", și un reprezentant al satelor de care vorbește Dumitru Mărtinaș, îngrijitor al cărții acestuia, V.M. Ungureanu, intelectual cu pregătire filologică superioară. Acești oameni de catedră și de litere au arătat încă o dată, plecînd de la „Originea ceangăilor din Moldova" de Dumitru Mărtinaș, cît de aproape de noi sînt enigmele. Totul este de a le aborda din unghiul cel mai potrivit rezolvării lor științifice.

Citiți în paginile 90—112 dezbaterea
«Originea românească a ceangăilor»

VĂD POEȚI CE-AU SCRIS O LIMBĂ CA UN FAGURE DE MIERE

M. EMINESCU

Limba românească

Mult e dulce și frumoasă
Limba ce vorbim.
Altă limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim.
Saltă inima-n plăcere
Cînd o ascultăm
Și pe buze-aduce miere
Cînd o cuvîntăm.
Românașul o iubește
Ca sufletul său.
O ! vorbiți, scriți românește
Pentru dumnezeu !

Romîncuțe tinerele,
Visuri de amor,
Ale voastre drăgănele
Le iubesc de mor.
Dar-vorbind în limbi străine
Nu pot să v-ascult,
A fugi în lume-mi vine
Căci mi-e ciudă mult.
Inima mi se răcește,
Moare visul meu,
O ! vorbiți scriți românește
Pentru dumnezeu

Glumele sînt mai bogate
Au ton mai firesc,
Românește cuvîntate
Așa să trăiesc !
Pe o glumă românească
Sufletul mi-aș da,
Iar pe una franțuzească
Zău ! nici o para.
Ce-i străin nu se lipește
De sufletul meu,
O ! vorbiți, scriți românește
Pentru dumnezeu !
Frați ce-n dulcea Românie
Nașteți și muriți,
Și-n lumina cea mai vie,
Dulce viețuiți !
Voi, pe cîți patria cheamă
Dragi copii ai săi,
Fără ca să ceară seamă
La bravi sau mișei,
Arătați cum că trăiește
Elementul său
Și vorbiți, scriți românește
Pentru dumnezeu !

De ce limba românească
Să n-o cultivăm ?
Au voim ca să rosească
Țerna, ce călcăm ?
Limbă, țară, vorbe sfinte
La strămoși era.
Ei ar plînge în morminte
Cînd ne-ar asculta.
Al lor geniu ni șoptește
Din mormînt mereu ;
O ! vorbiți, scriți românește
Pentru dumnezeu !

G. Sion

Să vorbim românește

Cugetarea românească
Are portul românesc ;
Nu lăsați dar s-o ciontească
Cei ce limba ne-o pocesc.

Cînd românul se-ndîrjește
Din țițînă cînd mi-l scoți,
El îți toarnă românește
Un blestem de șapte coți.
Cînd de dragoste s-aprinde
El vorbește lin și blînd,
Încît dorul te cuprinde
Dulcea-i vorbă ascultînd.

Niciodată altă limbă,
De pre buze românești,
Nu se-ndoaie, nu se schimbă
După gîndul ce gîndești.

La mînie, la iubire,
La suspin și chiuit,
După chiar a noastră fire
Graiul nostru e croit.
La iubire, la mînie,
La chiot și la suspin,
România-i România
Cu fagur și cu pelin.

Sucind limba românească,
Stricînd graiul strămoșesc,
După moda franțuzească,
Sau cu modul latinesc.
Ne-am strîns mințile cu fracul
Si simțul ne-am îmbrăcat
Cu haina, de unde dracul
Copiii și-a înțărcat.

Românimea cît trăiește
Graiul nu și-l va lăsa ;
Să vorbim dar românește,
Orice neam în limba sa !

B.P. Hasdeu

Graiul neamului

„Fie-a voastră-ntreaga țară,
Și de cereți vă mai dăm,
Numai dați-ne voi graiul
Neamului", și se sculară
Să ne vremuiască traiul
Cîți dușmani aveam pe lume !
Graiul ni-l cereau anume,
Să-l lăsăm !

Dar nestrămutați strămoșii
Tot cu arma-n mîni au stat :
Au văzut și munți de oase,
Și de sînge rîuri roșii,
Dar din țara lor nu-i scoase
Nici potop și nici furtună.
Graiul lor de voie bună
Nu l-au dat !

Astăzi stăm și noi la pîndă,
Graiul vechi să-l apărăm :
Dar pe-ascuns dușmanii cată
Să ni-l fure, să ni-l vîndă.
Dacă-n vreme tulburată
Nu ne-am dat noi graiul țării,
Azi, în ziua deșteptării,
Cum să-l dăm ?

Repezi trec cu vifor anii
Ispitind puterea ta,
Neam român ! Cu ură mare
Vor căta mereu dușmanii
Graiului român pierzare ;
Dar să piară ei cu toții
Nu l-am dat și nici nepoții
Nu-l vor da !

George Coșbuc

●

Cronicarii

Cînd mă cuprinde dor adînc de țară
Și n-am pe nimeni să-mi potoale doarul,
Iau cartea unde curge sfînt izvorul
De-nțelepciune și tărie rară...
Citesc, — iar gîndu-mi își întoarce zborul
Spre vremi de bărbăție legendară,
De greu război și de robie-amară ; —
Și sufăr și mă bucur cu poporul.

Îmi cîntă jalnic rostul nestatornic
Al tuturor măririlor din lume,
Miron Costin, vestitul mare vornic ;

Boier de țară, bunul Ion Niculce,
Oftînd strecoară printre lacrimi glume
Din zile vechi, — și-n grai nespus de dulce !

Șt. O. Iosif

Limba noastră

Limba noastră-i o comoară
În adîncuri înfundată,
Un şirag de piatră rară
Pe moşie revărsată.

Limba noastră-i foc ce arde
Într-un neam ce fără veste
S-a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste.

Limba noastră-i numai cîntec,
Doina dorurilor noastre,
Roi de fulgere ce spintec
Nouri negri, zări albastre.

Limba noastră-i graiul pîinii
Cînd de vînt se mişcă vara ;
În rostirea ei, bătrînii
Cu sudori sfinţit-au ţara.

. . . . . .

Limba noastră-s vechi izvoare,
Povestiri din alte vremuri ;
Şi cetindu-le-nşirate,
Te-nfiori adînc şi tremuri.

Limba noastră îi aleasă
Să ridice slavă-n ceruri,
Să ne spuie-n hram ş-acasă
Veşnicele adevăruri.

Limba noastră-i limbă sfîntă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plîng şi care-o cîntă
Pe la vatra lor ţăranii.

Înviaţi-vă dar graiul,
Ruginit de multă vreme,
Ştergeţi slinul, mucegaiul
Al uitării-n care geme.

Strîngeţi piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde
Şi-ţi avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte.

Nu veţi plînge-atunci amarnic
Că vi-i limba prea săracă,
Şi-ţi vedea cît e de darnic
Graiul ţării noastre dragă.

Răsări-va o comoară
În adîncuri înfundată,
Un şirag de piatră rară
Pe moşia revărsată.

Alexe Mateevici

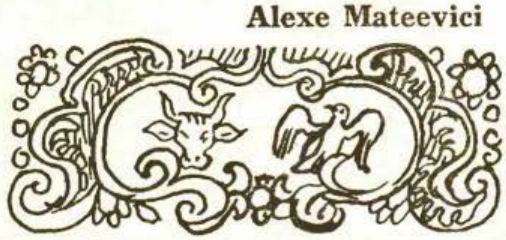

Graiul părintesc

O tu grai dulce părintesc
Ce farmec mare ai !
Cînd te aud, cînd te vorbesc
Mă simt străpuns în rai.

Dar mulţi din fii te-au părăsit
O părăsiţi ar fi
De tot ce-n lume au iubit
Şi încă vor iubi.

O scumpule grai părintesc
Tu cel mai dulce farmec ai
O dragul meu grai românesc
Ca tine nu-i alt grai.

Din toate cîte-n lume sînt
Tu-mi eşti cel mai iubit
Prin tine eu pe-acest pămînt
Sînt cel mai fericit.

Orişice tonuri de-armonii
De inimă mă string,
Dar ale tale melodii
Cînd le aud, eu plîng.

Căci parcă văd 'naintea mea
Cel timp de dragi minuni
Cînd mama mîinile-mi nălţa
Spuindu-mi rugăciuni.

Şi-atunci mă prinde jalnic dor
Şi din adînc suspin ;
În veci, o grai, eu te ador
Şi ţie mă închin.

Constantin Morariu

Versul țării

E graiul tău ca frunza
Cu freamăt tinăr de pădure :
Grai de cioban noptind pe plaiuri
Cu turmele la foc de stîni,
Grai de plăieș pornind la munte
Cu cal, desagă și săcure,
Grai de piriu legind luceferi
În zori, prin clăile de fîn.

Ion Pillat

Grai valah

Grai tămîiat, cățuie de petale,
Gîndul mi-a ciobănit pe plaiurile tale.

Umblă singur pe munți de sare,
Vînt bătrîn cu miere-n spinare.

Șerpi de răcoare verde-n piraie,
Cărări de bucium lung te stretaie.

Granguri de aur boabele-ți ciugul,
Șesul ți-l ară dorul cu plugul.

Calc des cu sufletul arsu-ți coclaur,
Din fund oftează strămoșii de aur.

Pe piscul tău unde se-mbină
Pale de nori cu limbi de lumină,

Buzele-mi razăm fremătătoare,
Slăvit pristol de piatră și floare.

Vasile Voiculescu

Odă limbii române

Alcătuire de cuvinte românești,
Îți văd prin veacuri înnoita bogăție...
Întinerind pe zi ce-mbătrînești,
O, grai din viitor, mărire ție !

Din auroră, magic te-arătai...
Ai preschimbat bordeiele-n palate.
Te văd cum gloriosul drum ți-l tai
În falduri de sonorități catifelate.

Carpatul ți-a fost leagăn și amvon,
Recolte minunate își destină
Vestigiul dac și farmecul slavon,
Înfipte-n armătura ta latină.

Monahul grec și vajnicul cazac,
Stambulul și Parisul te călire ;
Supreme deveniri în tine zac,
Clamori de corn, înfiorări de liră...

Mărire ție, grai din viitor !
Înalte minți se vor scălda în tine...
Ai fost un lac, ești valul curgător,
Ești fluviul-impetuoaselor destine.

Alcătuire de cuvinte românești,
Atîtea năvăliri te fecundară !
Întinerind pe zi ce-mbătrînești,
Eu te visez proteică și lapidară !

Victor Eftimiu

Patria mea

A vorbi despre limba în care
gîndeşti,
a gîndi —
a gîndi nu se poate face decît numai
într-o limbă —
este ca o duminică.
Frumuseţea lucrurilor concrete
nu poate fi,
în cazul nostru,
decît exprimată în limba română.
Pentru mine arborele se numeşte
arbore,
malul se numeşte mal,
iar norul se numeşte nor.
Ce patrie minunată este această
limbă !
Ce nuanţă aparte, îmi dau seama că o
are !

Această observaţie,
această revelaţie
am avut-o abia atunci
cînd am învăţat o altă limbă.
Nu spun că alte vorbiri
nu ar fi minunate şi frumoase.
Dar atît de proprie,
atît de familiară,
atît de intimă
îmi este limba în care m-am născut,
încît
aproape nu pot considera
că norul s-ar fi numit altfel decît nor,
că iarba s-ar fi numit altfel decît
iarbă,
Noi, de fapt, avem două patrii
coincidenţe :
o dată este patria de pămînt şi de
piatră.
Şi încă o dată
este numele patriei de pămînt şi de
piatră,
Numele patriei este tot patrie,
O patrie fără nume nu este o patrie.
Limba română este patria mea.
De aceea, muntele munte se zice,
de aceea,
pentru mine, iarba, iarbă se spune,
de aceea,
pentru mine, izvorul izvorăşte,
de aceea,
pentru mine, viaţa se trăieşte

Nichita Stănescu

Ilustraţii de Teodor Bogoi

În limba ta

În aceeaşi limbă
Toată lumea plînge.
În aceeaşi limbă
Rîde un pămînt.
Ci doar în limba ta
Durerea poţi s-o mîngîi,
Iar bucuria
S-o preschimbi în cînt.

În limba ta
Ţi-e dor de mama
Şi vinul e mai vin
Şi prînzul e mai prînz.
Şi doar în limba ta
Poţi rîde singur
Şi doar în limba ta
Te poţi opri din plîns.

Iar cînd nu poţi
Nici plînge şi nici rîde,
Cînd nu poţi mîngîia
Şi nici cînta
Cu-al tău pămînt,
Cu cerul tău în faţă,
Tu taci atunce
Tot în limba ta.

Grigore Vieru

Cîntec latin

Limba, limba e o țară
pentru toți părinții ei
care-n timp o semănară
cu istorie și zei ;

Din cîmpiile latine
ies cuvintele dormind
ca ființele divine
într-un luminos colind ;

Cum pămîntul stă sub cer
vorbitorii stau sub limbă
dînd aceluiași mister
sufletul ce nu se schimbă ;

Iubitorii-adevărați
vor iubi întîi poporul
limbii ce ne face frați
creatorul — nu decorul.

Gheorghe Pituț

Pe buze țin un cîntec

În extaz se desface
Al conversației lotus :
Sub geamul iluziei
Cobor în sera de aer
Și-i tai rădăcina.
Mă bîlbîi ca-n fața
Unui furt dovedit,
Dar mîna-mi rămîne-ncleștată
Pe lama de aur.
Sap epitaful conjuncției
Și : pe buze țin un cuvînt —
Ceva mult mai viu
Și mai dureros decît viața.

Dumitru M. Ion

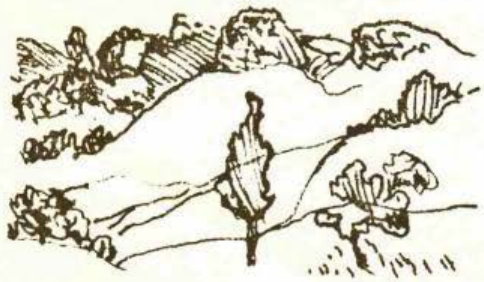

Laudă limbii române

Lasă-mă, în patria de cuvinte,
Acum să colind,
În patria de cînturi, de șoapte, de murmure...
Într-o rostire de gînd
Cerul și pămîntul,
Cu briu de aur dulce să le cuprind,
Înțelesuri din veac,
Și de-acum,
Pe crestele albe-ale timpului,
Neostenite, să drumure.

Lasă-mă dragostei mele de tine,
de țară, de mumă, de frate, de zbor să-i zic dor...
Lasă-mă, răzimat în ușile graiului
Să plutesc ca pe-un nor,
Dealuri de sunete să urc, să cobor,
Din gura pădurii
Pînă la gura cîmpului, muntelui, raiului,

Lasă-mă, focul ideii
Pe plaiul acesta-nstelat să-l ridic spre cuprindere,
Necuprinsului margini să-i fac,
Cuprinsului nemărginire și martor să-i fiu !
O, cît de bogat, cît de sărac
Este sufletul meu în învăpăiata aprindere...
Ce aproape-adevărul din lumea vorbită, ce viu !

Piară munții, piară cîmpiile,
Piară stejarii și apele...
Piară, de vor, ele însele, pietrele !
Nimic încă, de-ar fi,
Sub privire să nu rămînă,
Ne-am înălța iarăși turnuri spre soare — vetrele,
Din puterea aceasta, pururea nouă stăpînă,
Preacurata, biruitoare-ntru cîntec
Patria din laptele mumei — limba română.

Petre Ghelmez

REDESCOPERIREA

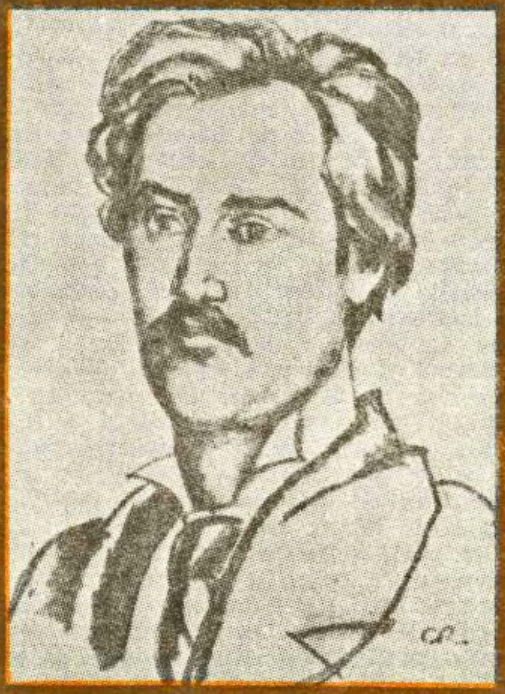

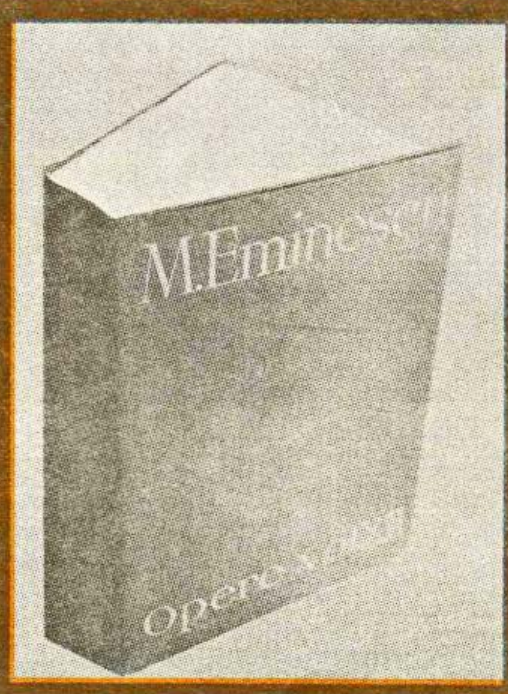

LUI EMINESCU

„Un nou Eminescu apăru"; scria N. Iorga în 1903 cu prilejul unei cărți a lui I. Scurtu despre Mihai Eminescu, pe care ilustrul istoric și literat o socotea prima biografie bună a unui scriitor român. Dar mai ales această noutate eminesciană se referea la articolele politice ale lui Eminescu. Date publicului pentru prima dată într-o ediție subțire de G. Păucescu, aceste articole în avalanșa lor zilnică din Timpul sînt cele care i-au prilejuit lui N. Iorga această exclamație. N. Iorga a avut mai întîi sentimentul și convingerea că Eminescu este același și în aceste articole și că din ele se ridică conturul la fel de puternic al portretului său ca și din poezia lui. Nenumărate încercări de-atunci și pînă acum s-au făcut de a-i prezenta articolele. D. Murărașu, I. Crețu, G. Călinescu au dat la lumină în ediții sau comentarii aplicate aceste articole. Dar ediția cea mai întinsă, cea mai potrivită grandorii poetului, cea care le însumează pe celelalte și încearcă a le întrece, prin criterii și deschidere este actuala ediție de Opere, al cărei model a fost creat de Perpessicius și preluat de o echipă de cercetători ai Muzeului literaturii române, coordonată de Alexandru Oprea și avînd în Petru Creția și D. Vatamaniuc numele de gir, de răspundere. Această ediție din care au apărut volumele IX, XI, XII, XIII, XIV întărește întru totul exclamația lui N. Iorga : „Un nou Eminescu apăru". Paginile articolelor ne descoperă un Eminescu într-o postură intelectuală pe cît de militantă pe atît de înaltă intelectual și cultural. Un mănunchi din articolele lui tipărite aici încearcă să deschidă și cititorului nostru calea către această noutate.

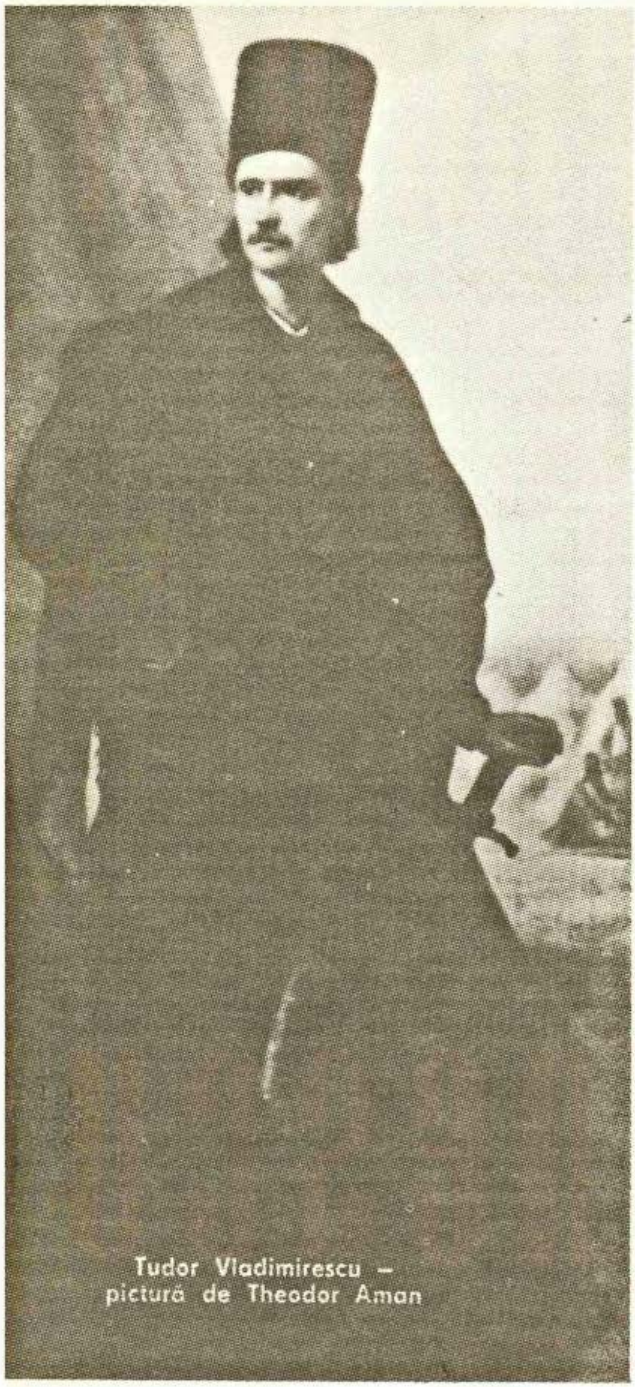

Tudor Vladimirescu –
pictură de Theodor Aman

AMINTIREA PANDURILOR

Ceea ce întreprinde Eminescu pe teme de istoria românilor nu este duioasă suspinare romantică pe morminte volneyene, ci opoziţie conştientă, sistematică, faţă de desfigurarea interesată a trecutului românilor. Poetul n-a fost un sentimental evocator de voievozi, cum i s-a dus buhul, ci autorul unei campanii polemice, iar o polemică, şi cu atît mai mult o campanie nu se face cu elegii. Elegiac n-a fost Eminescu cînd a stabilit cauzele adevărate ale legăturii lui Mihai Viteazul, cînd a reconstituit fizionomia epocii lui Matei Basarab, cînd a apărat contribuţia armatei române de ţărani a războiului din 1877, după cum elegiac nu este sociologul cînd îşi face ancheta profesională, statisticianul cînd îşi alege cifrele grăitoare, istoricul militar cînd reconstituie geometria mişcărilor de front. Desfigurarea sau falsificaţia istoriei naţionale este pentru Mihai Eminescu o temă inevitabilă pentru că istoria şi geografia ţării se scrisese de multe ori în afara ţării, din unghi exterior. Străinul care a venit în călătorie, de cărţile lui s-a ocupat N. Iorga, îţi numără pădurile şi livezile, face socoteala cirezilor de vite şi a turmelor de oi, iscodeşte cîţi peşti ai în rîuri şi în lacuri, ba şi cîte gîşte şi găini, n-o să poată scrie decît o istorie care să fie echivalentul acestui interes pentru materiile prime ale ţării. Acest lucru l-a înţeles poetul, iar istoriile confecţionate cu diverse scopuri, tipurile lor de falsificaţie le-a avut în vedere. Dacă vechii cronicari luptau cu „baznele" timpurilor lor, Eminescu a luptat cu cele ale timpului său, intrînd în aceeaşi serie eroică a culturii române preocupată de restituirea fizionomiei reale a fenomenului românesc. În „bazna" rosettistă, poetul a văzut expresia aceluiaşi interes de „companie de exploatare" a ţărilor româneşti. Falsificaţia esenţei fenomenului românesc, a istoriei românilor este una din constantele cu care se confruntă poetul, iar Mihai Eminescu se defineşte faţă de acest fenomen, combătînd falsificaţia de orideunde ar fi venit şi orice haină ar fi îmbrăcat, fie şi cea internă, „rosettistă". Refuzul actual al occidentalocentrismului ne conduce către aceleaşi concluzii : adică la respingerea istoriilor confecţionate după tipare importate, străine de spiritul fenomenului istoric la care se aplică.

Teza principală a polemicii pe care o ducea Eminescu cu facţiunea liberală reprezentată de „Românul", teoretică în chip susţinut şi publicistic, este că oamenii acesteia, proaspăt ajunşii noului Canaan al lui „Carol Îngăduitorul", nu provin din pandurimea revoluţionară, că nu sînt urmaşii lui Tudor şi ai ideilor din proclamaţiile lui, ci fac parte dimpotrivă dintre cei care l-au suprimat pe Tudor. Este şi aici o construcţie pe date istorice a cărei infrastructură nu este de ignorat

cînd se vorbeşte despre vectorii publicisticii sociale şi politice eminesciene. Nu urmaşii lui Ştefan cel Mare sau ai lui Mircea cel Bătrîn i-ar fi vrut Eminescu pe liberali şi pe „roşii", ci urmaşii lui Tudor Vladimirescu, ai tendinţelor şi năzuinţelor acestuia, exprimate de cele mai multe ori extrem de explicit în proclamaţiile lui. Vehemenţa polemică împotriva poetului Macedonski, a altor figuri de extracţie asemănătoare, a lui Nicu Xenopol, de pildă, este expresia unui mod de a înţelege istoria modernă a românilor şi nu simplă iritare epidermică, aşa cum au fost citite uneori. Fragmentele din manuscrise tipărite ca adaos la articolele politice în aceste volume sînt de cele mai multe ori extrem de revelatoare. Iată unul : „Deşi

Inel-pecete al lui Tudor Vladimirescu

nimic alt decît nepotul sîrboteiului tafecciu care-a vîndut creştetul sfînt al domnului Tudor în mîinile grecilor, se pretinde acum boier mare, la care alţii n-ar fi vrednici a fi slugi măcar. Dar acest autor a mers şi mai departe. S-a declarat întîi el însuşi renăscător al dramei şi poeziei române, a pus în foaie în *margini negre* de doliu numele tuturor oamenilor cuviincioşi cari nu voiau să se aboneze la *asemenea* literatură şi să-i fie intim în familiile lor, a făcut albie de cîine pe nemuritorul Alecsandri, necum pre alţii". Macedonski nu e văzut aici ca personalitate literară, sîntem de altfel la 1881—1882, ci ca exponent al unei pături, categoristă social şi politic prin gestul esenţial al vinderii lui Tudor. Însemnările din manuscris revin : „strănepotul acelui sîrbotei trădător, Macedonski, care a vîndut creştetul sfînt al lui Tudor pe mîna adunăturilor de vagabonzi ai grecului Ypsilanti". Manuscrisul are aici ştersături şi variante, semn că scriitorul era preocupat de formula expresivă : într-un loc găsim „adunăturile lui Ypsilanti" în altul „pe mîna puşlamalelor lui Ypsilanti". Insistenţa nu este doar mărturie de laborator expresiv, ci şi de preocupare istorică şi politică.

Literariceşte Eminescu nu l-a considerat niciodată pe Macedonski legitim între ei doi stînd „creştetul sfînt" al lui Tudor, vîndut şi ucis de o mînă intrusă. Eminescu n-a conceput, de altfel, posibilitatea unei discuţii literare cu Macedonski, iar laboratorul lui de gazetar ne dă dezlegarea acelei epigrame care l-a descalificat pe poetul „Literatorului". Rădăcinile disputei duc la o problemă istorică şi nu la una literară, iar plasarea conflictului Macedonski-Eminescu cere, prin această filieră, un alt cadru.

Eminescu este om al metodei şi al sistemului şi nu al reacţiilor subiective lipsite de elaboraţie intelectuală. Atît replicile literare, cît şi cele politice provin din acelaşi nucleu central pe care-l considerăm a fi polemica lui împotriva falsificării istoriei românilor prin care Eminescu desemna un proces de uzurpaţie, cu vorba sa, o „suplantare" continuă în plan politic, dar şi cultural.

„Suplantare" poate fi tradus în mai multe chipuri : „înlocuire", „substituire", „submînare", „dislocare", vocabula eminesciană însemnînd toate acestea pe rînd şi toate acestea odată. Ea are o strînsă legătură cu termenul „superpus", „superpusă" şi amîndouă se referă la cei care s-au pretins în faţa lui Eminescu a fi urmaşii lui Tudor, el demonstrîndu-le contrariul. Cînd el vorbeşte despre „pătură superpusă", creaţie, după Eminescu mai ales, a liberalismului român, despre diversele „caradale" cu funcţii decorative şi improductive care trăiesc pe spinarea ţăranului român şi a unei economii subordonate circuitului economic extern, este de la sine înţeles că nu admite o legătură legitimă între aceşti superpuşi, „suplantatori" de profesie şi Tudor cu ţărănimea lui revoluţionară. Ar fi ridicol să considerăm diatribele lui Eminescu doar ca o reacţie la aspectul onomastic al semnăturilor cu care polemizează. După cum în riposta la Alexandru Macedonski ar fi insuficient să căutăm doar irascibilitatea faţă de origină. Calitatea intervenţiei eminesciene în chestiunile pe care le tratează provine tocmai din depăşirea aparenţelor, din părăsirea de suprafaţă pentru a înainta către miezul problemelor, către cauza lor adîncă.

În contestarea „caradalelor" intră desigur originea lor recentă (Eminescu nu l-a crutat din acest punct de vedere nici pe C.A. Rosetti), dar nu numai atît. Mulţi dintre ei erau urmaşi ai familiilor venite sub fanarioţi în ţările româneşti, ceea ce deschide o altă perspectivă problemei. Este, neîndoielnic, unul din motivele pentru care Eminescu nu le în-

Desen de Mircea Olarian

găduie să-şi aleagă o descendenţă politică ilustră, pe cea a revoluţionarului român, atît timp cît ei provin dintr-o pătură cu care Tudor s-a aflat în conflict radical.

Nu onomastica străină, nu origina recentă o are în vedere Eminescu, cît constituirea acestor noi veniţi în categorie neasimilabilă cu păturile productive, ci dimpotrivă în categorie exploatatoare. Trecutul la care se raporta pentru a clarifica această situaţie era foarte apropiat, cel de dinaintea lui Tudor, suta a optăsprezecea, trecutul domniilor fanariote. Între noţiunea de pătură superpusă lansată de Eminescu şi această perioadă există o strînsă legătură şi ele împreună cu celelalte elemente ale analizei şi gîndirii eminesciene asupra problemei ilustrează originalitatea gîndirii lui. Pentru Eminescu, liberalii sub Carol Îngăduitorul de jaf reprezentau o „companie de exploatare" a economiei româneşti şi corolar inevitabil o companie de uzurpaţie culturală exprimată prin răscroirea istoriei românilor conform intereselor politice recente.

Analiza mecanismelor acestei exploatări, a demagogiei deşănţate care o însoţea, a manipulării conştiinţelor prin alienarea vechilor valori culturale şi istorice constituie titlul de glorie al publicisticii politice eminesciene. Ea este o continuă deposedare a ţăriii de bunurile ei, reductibilă în termeni economici la scurgerea de capital în afara ţării, ceea ce-i conferă acesteia condiţia de anexă a unor sisteme economice externe de anvergură internaţională. Poetul a denunţat caracterul semicolonial al stoarcerii ţării în această perioadă, iar analiza lui depăşeşte viziunea de partid. Cei în numele cărora vorbeşte aproape tot timpul poetul fără a se considera demagogic, vreodată mandatar al lor, sînt ţărani, adică majoritatea covîrşitoare a poporului român, în acel moment. Cum Eminescu a echivalat anii de exploatare de după 1866 cu aceia anteriori lui Tudor Vladimirescu este instructiv să aplicăm măsurile şi judecăţile de aici dincolo, pentru a obţine fizionomia fenomenului comparat. Pentru Eminescu perioada contemporană lui are trăsăturile celei de la 1700 la 1821, cînd elementul imigrat, zice poetul, învinge pe cel autohton. Este, ştie oricine, perioada domniilor străine. Nu vom recapitula opiniile lui Eminescu despre aceşti domni. E suficient să spunem că nu pomeneşte cu vorbe bune decît pe Grigore Ghica, cel ucis de turci, şi pe Constantin Mavrocordat, parţial. Nu este însă cazul de a cere poetului o istorie a domniilor fanariote. El găseşte origina „caradalelor" în acest transport de funcţionari mari şi mici, şi, în plus, o analogie de sistem social iar acesta este lucrul cel mai interesant. Mergînd pe urmele analogiei este de urmărit dacă tipul şi mecanismele exploatării sînt aceleaşi, dacă avem şi aici de a face cu o companie de exploatare. Pentru poet epoca lui Carol Îngăduitorul face din ţările româneşti „hotelul de tranzit" al unor inşi veniţi aici pentru căpătuială şi îmbogăţire. Caracterul de Americă europeană al ţinuturilor româneşti pentru aceste elemente intruse este subliniat necontenit de poet. Este necesar a sublinia mereu că ceea ce radiografiază Eminescu este un sistem social şi economic de exploatare pe care l-a definit insistent ca o „companie de exploatare" pusă în slujba unor interese şi capitaluri străine ţării. Cine încearcă să traducă această analiză de sistem într-o vociferare xenofobă ocoleşte caracterul necruţător al analizei pe atît de moderne, pe cît de modern era fenomenul care stătea sub ochii gazetarului lucid şi avertizat. În această direcţie Ilie Bădescu prin cartea sa despre „Sincronism european şi cultură critică românească" a pus bazele unei discuţii noi, cu temelie modernă pentru Eminescu. Proiectînd această perspectivă asupra domniilor fanariote, Eminescu trimite la aceleaşi mecanisme ale exploatării, la acelaşi proces de absorbţie secătuitoare cu scurgerea de capi-

tal în afara țării, la același parazitism al aparatului de stat, la același sistem de elemente „superpuse". Faptul că Eminescu nu se raportează la domnii fanarioți este de altfel elocvent pentru atenția pe care o acordă nu bunăvoințelor întîmplătoare, ei mecanismului de exploatare, aparatului de jaf existent atunci în țările românești intrate din ce în ce mai mult sub controlul turcesc, cu cît Imperiul la rîndu-i era integrat unui circuit economico-politic mai vast și mai istovitor. Pentru Eminescu fanarioții nu sînt domnii în primul rînd, ci cortegiul clientelar de diverse origini etnice, dar de tip constantinopolitan, lăsat asupra țărilor ca un stol de lăcuste, apărute cu periodicitate inegală, dar mereu extenuante. Fanariotismul nu este pentru Eminescu doar un fenomen de suprastructură, cum a fost pentru N. Iorga, ci unul mai amplu în care evoluția bazei este la fel de importantă cu aceea a suprastructurii. Optica sa modernă, de scrutător al vieții instituționale în mersul istoriei l-a condus deci la o perspectivă care îmbrățișează fenomenul global și caută pricinile adînci. O Americă, un Eldorado fuseseră țările românești și în vremea fanarioților și în vremea lui Eminescu. Această „americanizare" de tip colonial o imputa fără cruțare Eminescu liberalilor și mai ales „roșilor", care o justificau, fără a se da la o parte de la rescrierea istoriei naționale pentru a justifica „americanizarea". Xenocrația tranzientă și netranzientă este ceea ce vizează Eminescu prin paralela subliniată cu exploatarea fanariotă. Pătura superpusă ca noțiune capătă o semnificație în plus în acest cadru mai larg, atît istoric cît și de geografie economică, pentru că definește un fenomen tipic pentru țările interimperiale. Tudor este o victimă „interimperială" a cărui moarte este produsă de mîna unor „haimanale", cum le zice Eminescu, întoarse apoi sub firmă demagogică liberală să exploateze țara. Poezia lui Eminescu conține un mit voevodal, magistral surprins de Lucian Blaga. Dar proza lui politică este impunătoare prin responsabilitatea ei cetățenească, prin penetrația genială a fenomenului social și politic, prin originalitatea viziunii ei. Marele litigiu dintre Eminescu și gazetarii roșii, dintre el și Erodoții „Românului" a fost asasinarea lui Tudor. De ar fi fost îndrăgostit de decor voevodal Mihai Eminescu l-ar fi ales pe Mihai Viteazul, ucis și el pe pămînt românesc de mînă străină. Dar el nu s-a dus la 1600, ci foarte aproape în timp și spațiu, la 1821, reproșînd de fapt prin orice rînd al lui adversarilor săi de idei, suprimarea mișelească a lui Tudor, în care a văzut istoric și polemic pe urmașii veșnicilor intruși. Umbrele prelungi ale asasinării lui Tudor plutesc peste radicala gazetărie eminesciană dinaintea propriului său sfîrșit.

Eminescu —
Sculptură de Gh. D. Anghel

CONFRERIA DE IDEI EMINESCU CREANGĂ-SLAVICI

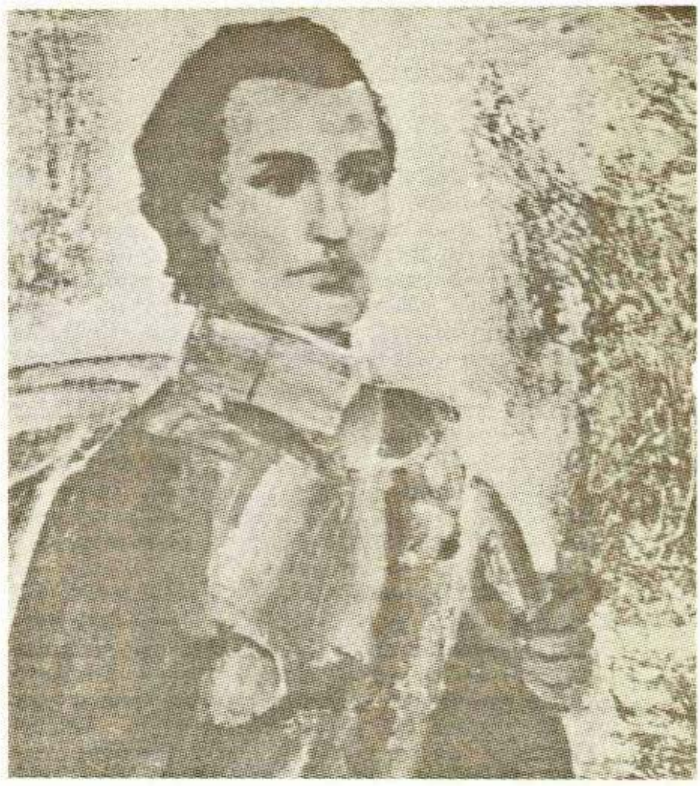

De puține ori în gazetăria românească s-au mai scris rînduri atît de pline de compasiune și de respect pentru talpa țării, pentru cei ce țineau în spinare întreaga suprastructură a statului, ca în gazetăria eminesciană. Spiritul acestei prețuiri de excepție îl vom regăsi și în scrierile cu tîlc ale unui prieten al poetului, Ion Creangă, și ele duc pilduitor către 1848, dar pe fir țărănesc.

Prietenia dintre Mihai Eminescu și Ion Creangă a fost așezată mai ales sub semnul plimbărilor rustice și a libațiilor dispretuitoare de lumea prea învățată. Este, nu încape îndoială, un fel reductiv de a imagina aceste raporturi, o viziune anecdotică asupra lor sau un spirit de sistem prea apăsat, ca la G. Călinescu în a cărui viață a lui Creangă se caută numai dovezile unui portret rablesian. M. Eminescu îl cunoaște pe Ion Creangă în vara lui 1875 și părăsește Iașii în toamna lui 1877, timp în care poetul trece din funcția de revizor școlar în aceea de redactor al foii **Curierul de Iași**. Îi apropie mai întîi tema comună a școlii, scumpă atît revizorului cît și învățătorului, după cum i-a apropiat scrisul și, ca frecventatori ai presei, cele două publicații de care îi se leagă numele — **Convorbiri literare** și **Curierul de Iași**. În **Curierul de Iași**, Ion Creangă este pomenit de mai multe ori de M. Eminescu, atît ca autor de recomandabile cărți didactice, cît și ca model de autor realist din familia Gogol. Pînă a nu pleca Eminescu din Iași, Ion Creangă tipărise în **Convorbiri** toate așa-zisele lui basme, ceea ce îndreptățea aprecierea literară a redactorului de la **Curierul...** ieșean. Ion Creangă citea în **Curierul de Iași** (care aparținea celor doi prieteni mai mult decît revista Junimii), proza lui Eminescu (**Cezara**, **La aniversară**) și Slavici (**Popa Tanda**, **Stan Bolovan**, **Scormon**), răspunsul dat de prietenul său atacului lui Zotu la **Logica** lui Maiorescu, articole și note despre teatru, despre figurile istorice ale Moldovei sau despre viața politică a vremii, datorate și acestea redactorului prieten. Este exclus ca în colocviile lor Eminescu și Creangă să fi ocolit cuprinsul **Curierului de Iași**, temele și literatura de acolo, atît timp cît Ion Creangă era și autor, iar pe deasupra foarte cunoscut pentru verva lui de orator politic. (**Stan Bolovan**, apărută cu un an înainte în **Convorbiri**, dar și în **Curierul de Iași**, l-a stimulat, se poate bănui, pe Creangă să scrie **Dănilă Prepeleac**, versiunea mai artistică a aceluiași tipar folcloric abordat de Slavici). Altfel zis, prietenia dintre Eminescu și Creangă era și rămîne o prietenie de idei, de opțiuni comune, iar **Curierul de Iași** publicația asumată neîndoielnic de întîiul care-și găsise perechea în redactorul ei.

Întemeiată pe idei și sentimente comune, prietenia lui Eminescu și Creangă nu se sfîrșește odată cu plecarea poetului din Iași, ci continuă în alt plan, sublimat. Ion Creangă,

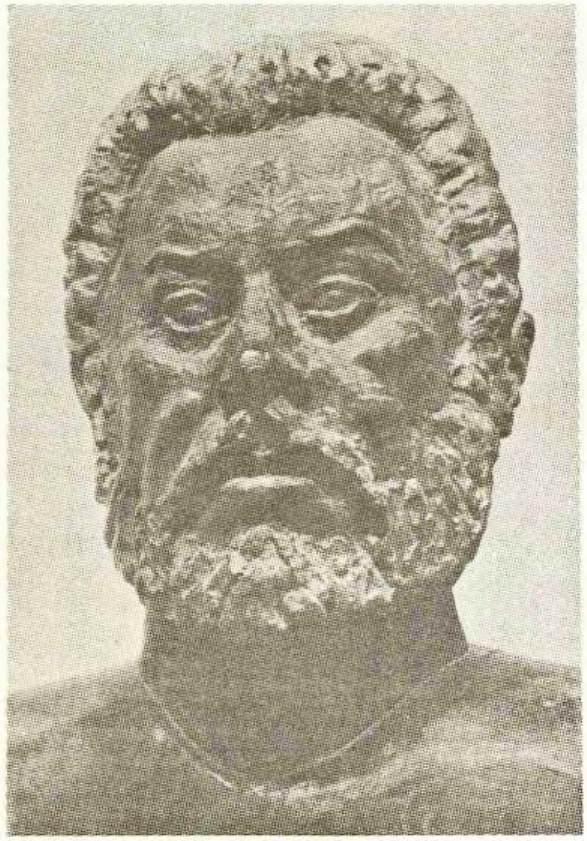

rămas singur, deapănă firul vechilor discutii într-o creație literară de alt tip decît cea cu aspect de basm prin abordarea realistă a orizontului vieții țărănești. Dialogul dintre cei doi scriitori prieteni nu va înceta odată cu plecarea din Iași a lui Eminescu, ci va deveni un dialog mediat. Intermediarul principal va fi ziarul **Timpul**, care luase între cei doi fosti peripatetici ieșeni locul **Curierului de Iași**. Campaniile politice ale poetului din **Timpul** fac indiscutabil parte din viața intimă a lui Creangă. Corespondența învățătorului cu Ion Slavici și Vasile Conta ne indică ridicatul grad de interes al acestuia, pentru problemele politice ale zilei. Era firesc ca una din lecturile hotărîtoare ale lui Creangă să rămînă publicația politică redactată de M. Eminescu, cu atît mai mult cu cît aici apare și literatură. **(Ioanea Mamei** de Slavici, 1878).

minescu înțelege să corespondeze acum altfel cu Creangă. Nu știm dacă există vreo legătură concretă între datarea pe **4 mai 1880**, la Iași, a **Anecdotei** cu Ion Roată, între **Notițele bibliografice** de la începutul lui mai 1880 din **Timpul** axate pe manualul lui Creangă, între apariția nuvelei **Budulea Taichii** de Slavici în **Timpul** (iulie 1880, după ce apăruse în iunie în **Convorbiri**) și între data de **septembrie 1880**, București așezată la sfîrșitul primei părți a **Amintirilor din copilărie**, dar una trebuie să fie. Limba și arta lui Creangă constituie în articolul de direcție literară notite bibliografice pe care le scrie Eminescu în trei numere din **Timpul** (6, 7, 8, mai, 1880), reperul central opus latinizației lingvistice practicată de Eliade Rădulescu. Cîștigul de cauză dat lui Creangă față de Eliade Rădulescu constituie o judecată de valoare de al cărei preț astăzi nu ne putem da atît de bine seama ca Ion Creangă. Apoi proza lui Slavici constituie și în 1878 stimulentul unei inițiative de scriitor la Creangă. **Budulea Taichii** e de fapt o „amintire din copilărie" a lui Slavici, mai mult decît atît, este istoria formării intelectuale a unui fiu de țăran. Formula „bildungsromanului", adaptată de scolitul la Viena Slavici, trece la Creangă, care o combină cu eminesciana teorie a claselor pozitive. Prietenia de idei rămîne vie între cei doi emuli literari pe care după 1877 îi separa numai geografia, dar nu și ideile.

În 1880 apare în **Albumul macedo-român** o **Anecdotă**, care va deveni mai tîrziu povestirea **Moș Ion Roată și Unirea**. Pilda lui Creangă este, politiceste vorbind, antiliberală în viziune eminesciană. Boierii, ironizați de Ion Roată sînt liberali care denunță exploatarea boierească, predică egalitatea, spun fraze mari despre frații noștri de sînge : francuzii, italienii, spaniolii și portughezii. Istețimea țăranului a fost de a scoate la lumină demagogia proprie liberalismului. Pentru Ion Roată, acești oameni ai orașului, indiferent de ideile profesate fiind tot boieri, iar țăranii avînd de suportat sarcini mai grele decît cele de pînă atunci. „Iar de la bolovanul dumneavoastră... am înțeles așa : că pînă acum noi țăranii am dus fiecare cîte o piatră mai mare sau mai mică pe umere : însă acum sîntem chemați a purta împreună tot noi, **opinca**, o stîncă pe umerele noastre". „Anecdota" lui Creangă putea fi subscrisă și de Eminescu, pentru că „bolovanul" propagandiștilor ilustra povara „superpusă" pe umeri țărănești. M. Eminescu a reprodus-o, de altfel, în **Timpul** cu un alt titlu, programatic, accentuînd direcția ei

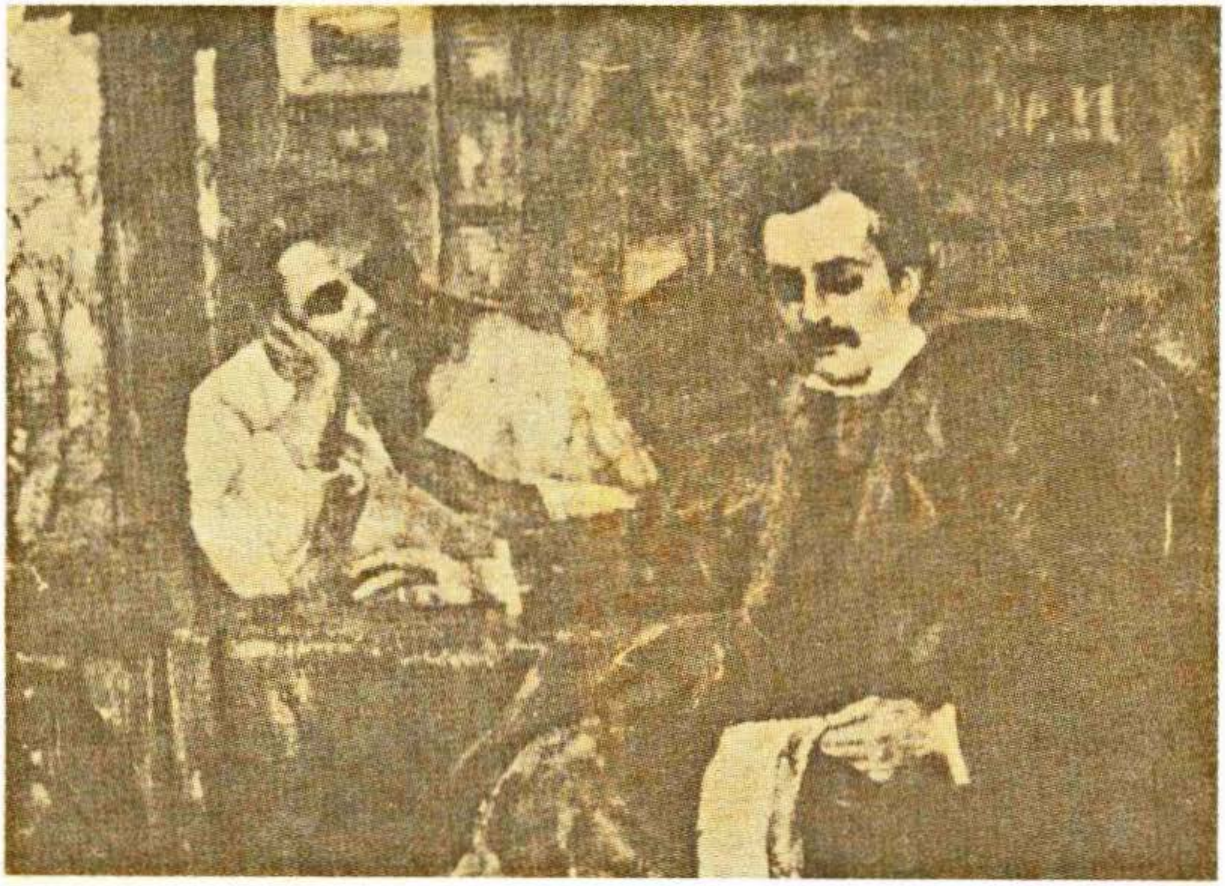

«Creangă şi Eminescu» Ulei de Octav Băncilă

politică : **Ţăranul şi Unirea, episod de la 1857 de I. Creangă (Timpul**, 22—23 mai 1881), după ce cu cîteva numere mai înainte scrisese : „Patria adevărată, patria lui Matei Basarab e săracă şi ignorantă" (20 mai 1881). Ion Roată e pus şi adus să vorbească în numele ţării de „opincari" de a cărei sărăcie şi ignorantă Eminescu acuza liberalismul român. Gazetarul e în momentul de vîrf al impactului său politic cu rosettismul, iar apelul la scrierile prietenului Creangă în faza de vîrf a conflictului îşi are sensul său.

Cronologiceşte însă povestea lui Ion Roată şi a Unirii este coperta din faţă a **Amintirilor din copilărie**, după cum cealaltă poveste a lui Ion Roată, cea cu Cuza Vodă, îi constituie coperta din spate.

Scrise în 1880, terminate în septembrie, la Bucureşti, primele **Amintiri** apar în **Convorbiri literare** pe 1 ianuarie 1881, iar **Timpul** le preia pe 11—15 ianuarie. Cea de a doua parte, nedatată de Creangă, apare în **Convorbiri literare** pe 1 aprilie 1881 şi e preluată de **Timpul** pe 1—9 mai în acelaşi an. Între partea a doua şi a treia, Creangă intercalează pe **Popa Duhu**, care e practic tot un capitol din **Amintiri din copilărie**, dar pe care Eminescu nu-l mai reproduce în **Timpul** (din **Convorbiri**, 1 noiembrie 1881, unde apăruse cu titlul **Naraţiune**). Partea a treia a **Amintirilor**, datată şi la Bucureşti, septembrie, 1881 nu mai apare şi în **Timpul**, ci doar în **Convorbiri** (1 martie 1882). Creangă îşi definitivează amintirile după vizitele la Bucureşti, cînd se întîlneşte cu Eminescu şi le şi datează.

După şedinţa de Cameră din martie 1881 în care ziarul **Timpul** devine obiectivul numărul 1 al discuţiilor, poziţia lui Eminescu în redacţie se clatină, ceea ce-l scoate din făgaşul anterior. Datarea însă la Bucureşti a două dintre părţile **Amintirilor**, ca şi reproducerea primelor două părţi în **Timpul**, ne arată că legătura celor doi era vie şi că Ion Creangă era integrat de Mihai Eminescu unui sistem de vederi solidare în egală măsură literare şi politice. Prietenul ieşean trăia desigur, de la distanţă, drama prietenului său, căutat şi la Bucureşti de cîteva ori.

Curba **Amintirilor** e descendentă, luînd un ton trist. Cea de a patra parte, neterminată, a apărut tîrziu în ediţia de opere din 1892, ca şi cînd Creangă nu mai avea pentru cine şi de

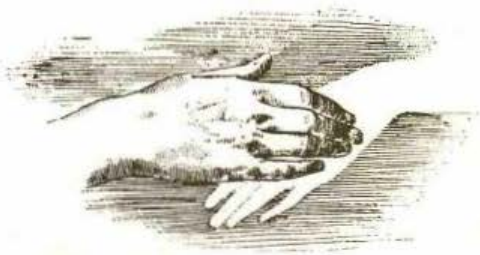

Desen de A. Bordenache

ce s-o scrie. O povestire amară, fată de satisfacția de inteligență pe care o arată primul episod cu Ion Roată, este **Moș Ion Roată și Cuza Vodă.** Prima poveste cu Ion Roată din 1880, care prefațează amintirile este sfidătoare, ultima, apărută în 1883, este tristă, vorbind despre un țăran înfrînt și umilit, căruia mica reparație morală a lui Cuza nu-i înapoiază ceea ce pierduse. Ideile micii narațiuni sînt mai apăsat ca oriunde eminesciene : boierii împărtășesc viața țăranilor. „bătrînii" vor unirea „cu toomeală", cei tineri „fără socoteală", „cum s-a și făcut" scrie Creangă. Se vorbește despre stricarea limbii, despre nemernicii de săteni, despre ciocoi și despre străini. Roată cere boierilor să vorbească pe românește și este insultat, la care țăranul răspunde cu program : îi ocrotiți pe venetici, îi dispretuiți pe țărani, trăiți pe spinarea lor. După divanul ad-hoc răzășul e adus de boierul insultat, vecinul său, preaputernic, la sapă de lemn. Întîlnirea cu Vodă Cuza e prilejul jăluirii.

Plutește un semn al înfrîngerii peste această narațiune programatică pe care **Timpul** n-o mai reproduce. Terminată la 13 noiembrie 1882, a doua povestire cu Ion Roată este manifestarea seismografică a sufletului lui Ion Creangă la încoltirile bucureștene ale prietenului său de idei, Eminescu. Peste puțină vreme, scrisul acestuia în **Timpul** se rărește și poetul nu va mai lucra în redacția ziarului. Un ciclu se încheie, pentru Mihai Eminescu, cît și pentru Ion Creangă. Acesta lasă în manuscris ultimele pagini ale **Amintirilor din copilărie** neterminate.

Nereușita lui Mihai Eminescu n-a fost numai a lui. Relația cu Ion Creangă a fost și o prietenie de idei, serie literară a **Amintirilor din copilărie,** deschisă și închisă cu cîte o narațiune despre Ion Roată, comunicînd fără doar și poate cu gazetăria eminesciană, al cărei ecou literar ține să fie. Este încă o probă, dacă mai era nevoie, că scriitorul român s-a născut întotdeauna sub zodia militantismului și că a profesat direct sau indirect idei politice. Lider al claselor pozitive în gazetărie Mihai Eminescu ajunge după plecarea din Iași, dar în temeiul unor credințe și idei manifestate încă din **Curierul de Iași,** practicînd în **Timpul** o critică extremă a stărilor de lucruri din societatea românească și mai ales a politicianismului român parazit al claselor pozitive. Acestea înseamnă mai ales țăranul pentru Eminescu, iar în Ion Creangă el vedea pe reprezentantul de cultură și geniu al clasei țărănești, lucru pentru care-l va stimula să se exprime ca atare dincolo de limitele manualelor pe care le redacta. Era firesc să-și caute aliați acolo unde ei erau, să și-i alinieze, să-și argumenteze prin contribuția lor culturală propriul program, propria direcție. Scrierile lui Ion Creangă, începînd de la cele din manualele școlare, au fost pentru Mihai Eminescu piese probante, convingătoare, cîștigătoare ale unei demonstrații și pledoarii necesare. Învățați a citi pe scriitori numai în litera lor, trebuie să-i citim și în spiritul lor, adică în ideile pe care le au, de tot felul, dar mai ales politice, atunci cînd acestea susțin din interior edificiul unei creații de prima mînă. Este cazul lui Mihai Eminescu dar nu numai al lui, ci și al lui Ion Creangă. Să nu uităm că „Popa Smîntînă" era un vestit orator politic.

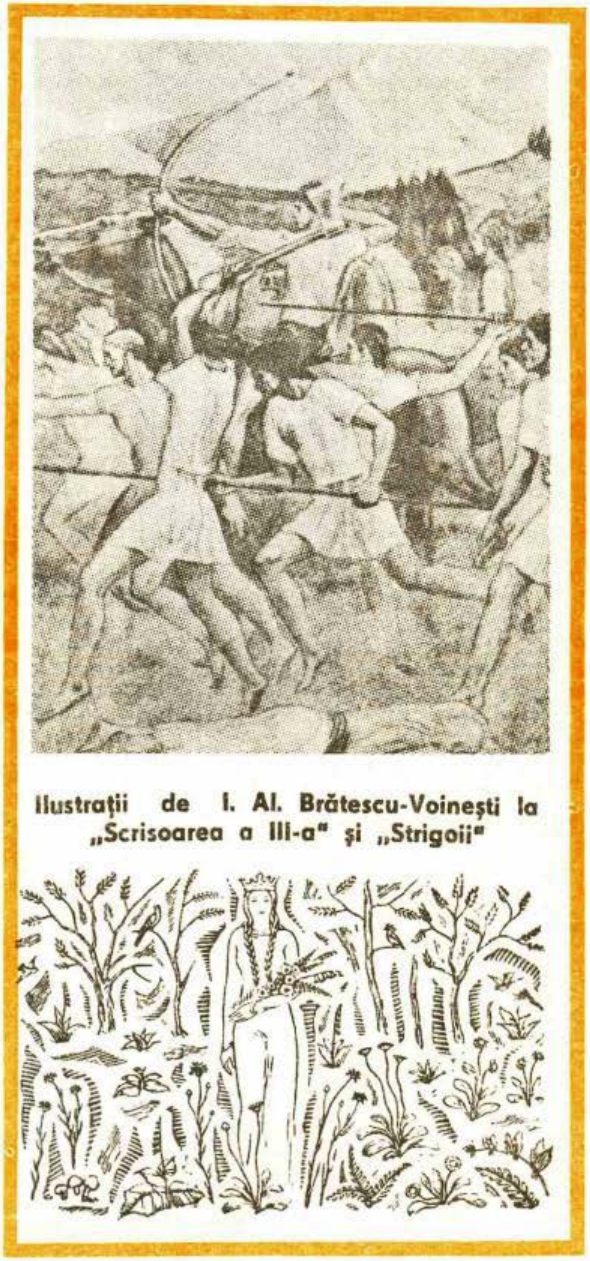

Ilustrații de I. Al. Brătescu-Voinești la „Scrisoarea a III-a" și „Strigoii"

Dimensiunea și prestigiul publicisticii eminesciene este o certitudine. Ea sporește la rîndu-i aureola poetului în plan intelectual și-l explică, pe alte căi decît cele care văd în poet o simplă pasăre cîntătoare, o harfă „eolică". De la acest reper plecînd vom face și alte descoperiri asemănătoare ca esență și și sens, dacă nu și ca dimensiune. Faptul că Ion Creangă e văzut într-o scenă de libație eminescian și că etapa **Amintirilor** și a lui **Moș Ion Roată** este străbătută de aceeași tensiune ideatică ni se pare un lucru demonstrat. Prietenia lui Eminescu și Creangă a fost în același timp una de sentimente și de idei, de credințe, de opțiuni literare și politice comune. Tipul de scriitor de idei și opțiuni este mai puțin accesibil și mai puțin iubit. Folosința comună ia de aceea din sertarul cu imagini scriitoricești pe cea mai puțin intimidantă, mai „umană". Sigur că Ion Creangă văzut într-o scenă de libație este mai puțin distant, mai „omenesc", dar e mult mai aproape de adevărul secret al operei lui literare și învățătorești, acel Creangă de o inteligență tăios disociativă, rece ca de geometru, care-i precizează electoralului I. Negruzzi : „N-are a face una un alta, domnule Negruzzi ; d-ta i-ai făcut un serviciu privat și aici e vorba de trebi publice". Nici Maiorescu, nici Eminescu n-ar fi răspuns mai lapidar și esențial modului confuz în care Iacob Negruzzi abordase situația. Această replică a lui Ion Creangă trage în direcția gesturilor „volteriene" ale recalcitrantului preot, care-l scot în afara bisericii, elemente deloc pitorești ale biografiei lui, mai curînd cardinale. Ele comunică intens cu portretul intelectualului și el „volterian", **Popa Duhu**, portret în care scriitorul se proiecta pe sine. Iacob Negruzzi nu i-a iertat tînărului preot nici replica, nici concurența politică, transmițînd posterității portretul caricatural al popii Smîntînă. Dar tot, ca pentru a fi iertat, a imortalizat, și tiparul disociativ, limpede al minții lui Creangă, dincolo de orice anecdotică.

Între scriitori, crucială este tensiunea spirituală și, din acest punct de vedere, publicistica eminesciană luminează revelator și gazetăria lui Slavici. Imaginea literară a lui Ion Slavici a fost circumscrisă la citeva titluri, departe de însemnata ei întindere și valoare. Cît despre gazetăria lui ea este inexistentă pentru marele public, care știe abia că Slavici a lucrat cu Eminescu și Caragiale la **Timpul**. Între gazetăria lui Mihai Eminescu și cea a lui Ion Slavici există însă o relație osmotică, care conferă și publicisticii lui Slavici un interes și o dimensiune deosebite. Că Eminescu și Slavici au fost prieteni, se știe. Dar ca și în cazul Creangă importantă rămîne nota diferențială a prieteniei lor. Episodul vienez a părut caracteristic și suficient pentru a statua cadrele acestei neobișnuite prietenii literare. Dar Viena studenților români (la fel de importantă pentru literatura română ca și Parisul generației noastre pașoptiste, deși mai puțin studiată decît acesta) este abia începutul. Neîndoielnic organizarea Serbării de la Putna și participarea la această sărbătoare a lui Eminescu și Slavici constituie un solid început de drum programatic, după cum scrierile de primă fază ale lui Slavici sînt, după toate opiniile, trecute prin mîinile ambilor prieteni. Dar ceea ce ne interesează aici după episodul ieșean al lui Slavici (1874), este colaborarea la **Timpul**, o publicație la fel de importantă pentru literatura română pe cît este și

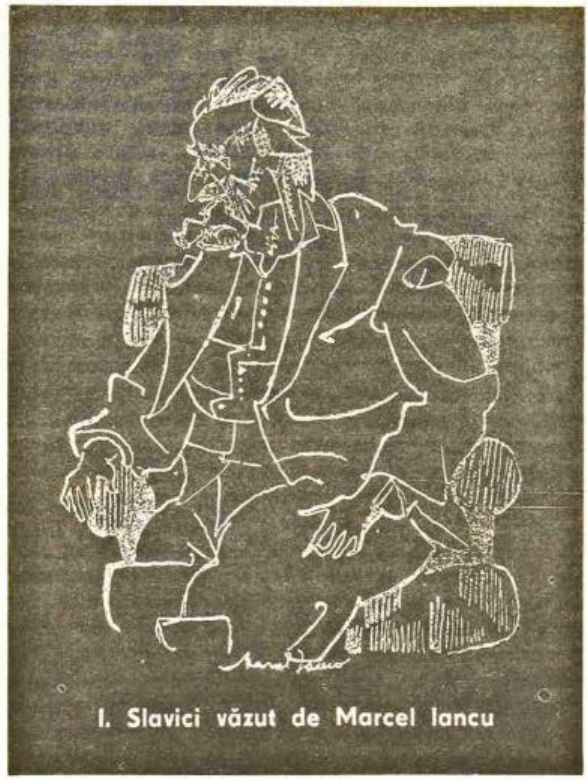

I. Slavici văzut de Marcel Iancu

Convorbiri literare. Examenul relației dintre Eminescu și Creangă ne-a deslușit faptul că foaia **Curierul de Iassi** era a celor doi mai mult decît **Convorbirile literare.** Astfel și în relația Eminescu și Slavici, **Timpul** este al lor mai mult decît **Convorbirile** la care amîndoi colaborează. Așa cum **Curierul de Iassi** era un laborator de idei literare și politice comun lui Eminescu și Creangă, din care Slavici nu lipsește, la fel **Timpul** va fi un laborator comun de idei politice și literare pentru Eminescu și Slavici, din care Creangă nu este absent. Caragiale, prezent în redacție și în **Timpul** cu articole, este mai puțin gravat în ființa secretă a ziarului, decît ceilalți trei. **Curierul de Iassi** îl reproduce pe Slavici cel de la București. **Timpul**, unde lucra Slavici, îl reproducea pe Eminescu, de la Iași.

Să acum faptele : cel care-l aduce în 1877 la București pe Eminescu pentru **Timpul** este Slavici. Titu Maiorescu care condusese **Timpul** la începutul anului n-o făcuse. Gestul lui Slavici e pe linia unei afinități și a unei independențe. Prima lor reacție, antiliberală și proțărănească, este legată de războiul de independență și de starea dorobanților români. Eminescu scrie **Dorobanții**, Slavici scrie **Sărmanii viteji de la Plevna** (30 și 31 decembrie). Tandemul produce imediat replici. Publicația **Dorobanțul** îi numește pe cei doi redactori „băieți ungureni foști servitori și foști coriști", iar **Telegraphul** demască contradicția unei foi conservatoare care ia apărarea țăranilor. Replica o dă pentru amîndoi Eminescu într-un **Pro domo** (5 ianuarie 1878) unde ține să afirme descendența rustică : „unul a legat araci în via părintească și celălalt a ținut coarnele plugului pe

moșia părintească și la urmă că amîndoi sînt viță de țăran românesc". Conservatorii simt aerul de independență al redactorilor și pentru a-l canaliza numesc un redactor șef, pe I.A. Cantacuzino, încă în ianuarie 1878, dar acesta nu era om de presă. Radicalismul adus de Eminescu la **Timpul** impune rapid foaia conservatoare. **Românul** nu va întîrzia (octombrie 1878) să denunțe pe cei doi ce instigă țărănimea la împotrivire acuzîndu-i de relele socialismului și, mai rău decît atît, chiar de **nihilism. Românul** vedea bine, chiar dacă îngroșa liniile, poziția protărănească a celor doi fiind ostentativă, prin contribuție eminesciană. 1878 este anul Congresului de la Berlin, al modificării articolului 7 din Constituție, Slavici reacționează alături de Eminescu, tipărește chiar o broșură și, semn al legăturii trinității Eminescu-Slavici-Creangă, ultimul răspunde încîntat de primirea broșurii și de conținutul ei. **Timpul** va fi fost citit desigur cu asiduitate de Creangă.

Așa cum afirmam, **Timpul** este mai mult publicația lor, a scriitorilor de la Junimea, și nu a Junimii și a conservatorilor. I. Negruzzi observă de altfel că **Timpul** nu popularizează deloc acțiunile Junimii ieșene. Uitarea e foarte probabil intenționată, **Timpul** lui Eminescu și Slavici nevoind să facă reclamă de club. În chestiunea litigioasă a zilei, modificarea Constituției, **Timpul** nu merge cu patronii săi. Cînd Eminescu dezavuează pe acei „avocați buni, cu darul vorbirii", „cu finețe de distincțiuni juridice", dar fără legătură cu problemele fundamentale ale țării, el are în vedere pe Maiorescu (mai 1879). Acum scrie Eminescu foarte rezolut : „Cine nu e cu noi, e contra noastră". Însemnarea lui Maiorescu : „Grea epocă Eminescu !" privește disputa politică, nu sentimentală **(Însemnări zilnice,** I, 324). Este atacat în aceeași chestiune și P.P. Carp, care trimite o scrisoare la **Timpul.** Atît Eminescu, cît și Slavici acționează conform concepțiilor proprii ca mică formație politică. Maiorescu se dezice de meritul de a fi scris vreun articol în **Timpul,** din cele în cauză, și mai ales de **răspunderea** apariției lor, tot printr-o scrisoare deschisă. Sîntem în vara lui 1879 și cei doi prieteni de idei și concepții de la **Timpul** se impun ca „junii conservatori", sînt deci receptați ca potențiali oameni politici, de toate părțile, pentru că au puncte de vedere independente și oferă soluții politice proprii. Faptul că leafa acestor redactori, care se voiau și oameni politici, nu li se plătea, își are explicația tocmai în aceste acte de independență.

Eminescu și Slavici executau însă un program de idei propriu. Preocuparea lor de istorie, preocupare militantă dezvăluită încă de la 1871 prin Serbarea de la Putna, continuă și aici. Eminescu traduce **Fragmentele** lui Hurmuzachi, vol. I, Slavici se ocupă de editarea de documente la Comisia istorică. Tema fanarioților apare în **Timpul** și prin Slavici, care tipărește aici **Epoca fanarioților. Timpul** (decembrie 1878 — martie 1879), temă pe care în viziune proprie o găsim și la Eminescu. Dar marea lor temă comună, istorică și politică, rămîne situația românilor din Austro-Ungaria. Despre Bucovina, Slavici scrie în **Timpul** din 1878, despre maghiarizarea școalelor noastre în **Timpul** din 1879, despre Șaguna în 1880, cînd tipărește și studiul **Austro-Ungaria și naționalitățile (Timpul,** aprilie). Nici **Budulea Taichii,** care povestește cum se formează

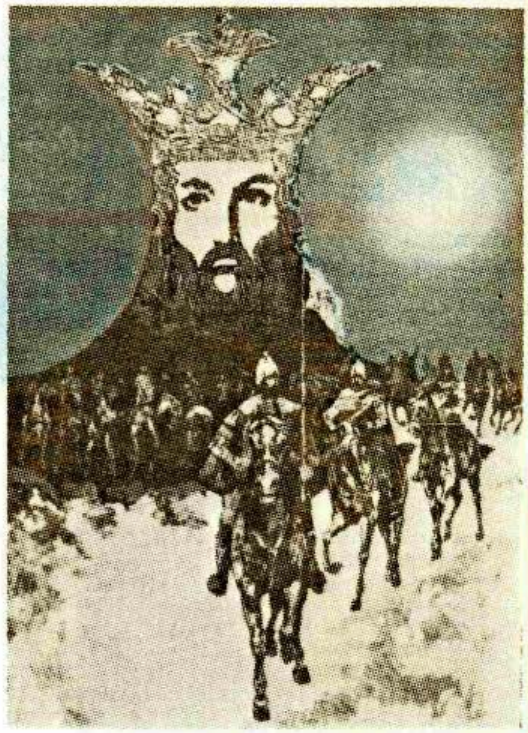

Ilustrații de D. Ionescu la „Scrisoarea a III-a"

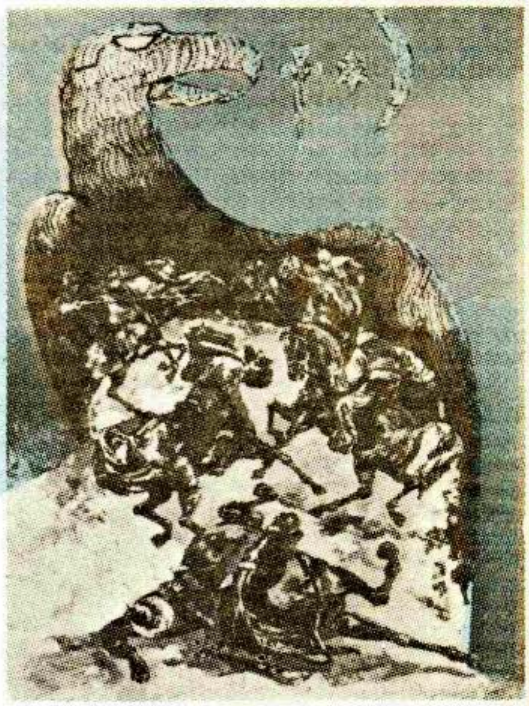

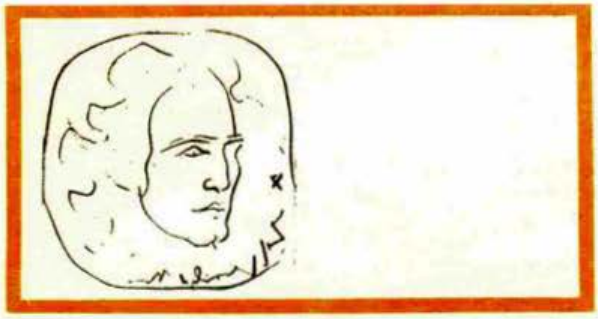

un intelectual în monarhia poliglotă a habsburgilor, nu iese din aceste sfere de idei. Slavici certifică în **Amintirile** sale că trioul Eminescu-Slavici-Creangă s-a întîlnit la București în jurul nuvelei pe care Creangă o găsea prea „spilcuită" promițind o replică, pe care o recunoaștem în **Amintirile din copilărie.** De altfel transilvanismul accentuat din **Amintirile din copilărie,** atenția acordată originii transcarpatine a neamului său, îi vine lui Ion Creangă, fără îndoială, din aceste colocvii ideologice și politice la care participa.

Pe tema dualismului mai are loc o delimitare clară a celor doi față de Titu Maiorescu. Atît lui Eminescu, redactor la **Timpul,** cît și lui Slavici plecat din redacție, declarațiile politice făcute de Titu Maiorescu în **Deutsche Revue,** de aspect austrofil le par condamnabile, pentru că Titu Maiorescu ignoră situația românilor acolo și esența dualismului. Imprudentele declarații ale lui Titu Maiorescu au creat o situație grea conservatorilor și **Timpului,** efectele lor răbufnind la începutul lui 1881. Eminescu se delimitează treptat de ele. Slavici în **Telegraphul român** este mult mai explicit și drastic, lucru care duce la reproducerea articolului lui Slavici în **Timpul** (1881, februarie). Viziunea politică a lui Eminescu și Slavici, a cărei consonanță se verifică în scris, diferă și se delimitează și în problema românilor transilvăneni și a dualismului de Titu Maiorescu, altfel zis de Junimea politică.

În 1882 se produce un eveniment de presă care angajează atît pe Slavici, cît și pe Eminescu, de departe desigur și pe Creanngă, cu toate rezervele sale față de novelele lui Slavici. Apar **Novele din popor** ale lui Slavici, destul de larg comentate în presă, unde devin obiect de polemică. Cronica lui N. Xenopol din **Românul,** care-l situează pe Slavici lîngă Creangă, Negruzzi și Gane, dar ca mai realist, atent cu particularitățile prozei acestuia, are și o întîmpinare politică. Opinia lui N. Xenopol este că tematica țărănească este doar o etapă și că datoria de prim ordin a prozei contemporane este să se ocupe de lumea orașului, de burghezie. Era un îndemn la sincronizare înainte de E. Lovinescu, dar tot de pe poziții liberale, la care răspunsul lui Mihai Eminescu va fi vehement. Pentru că **Novelele din popor** sînt exemplare ca direcție literară, propunerea lui N. Xenopol fiind considerată drept cel mai nefast îndemn literar, prin elitismul, artificialitatea și frivolitatea inevitabilă. Anul 1882 rămîne anul unei polemici literare pe cît de însemnată pe atît de importantă și simptomatică pentru literatura română. Ea mai are și avantajul că lasă la vedere programul politic din care decurg, care ulterior se vor masca sub teorii autonomiste.

Polemica, deși are un punct de plecare literar, trece fățiș în cel politic. Acum publică N. Xenopol în **Telegraful** insultătorul articol **Un critic de la „Timpul", d-l Mihai Eminescu** și acesta este motivul pentru care răspunde Mihai Eminescu cu mult citata replică **Materialuri etnologice privind în parte și pe D. Nicu Xenopol, criticul literar de la „Pseudo-Românul".** Pe fondul acestei polemici, în care ideile literare comunică la vedere cu infrastructura lor politică, se introduce și Alexandru Macedonski, care-l atacă pe Eminescu strictamente pentru activitatea politică. (De fapt un răspuns pentru o corespondență a **Timpului** din Dobrogea în urma căreia prefectul liberal Alexandru Macendoski e mutat la Sulina). Relația lui Eminescu cu Slavici este mai mult decît o simplă prietenie, urzeala acestei legături fiind spirituală. Ca semn al preocupărilor comune, **Novelele din popor** se bucură de un succes deosebit în Transilvania.

Relațiile cu România Jună sînt mai ales rezultatul atentei preocupări a lui Slavici și Eminescu de soarta românilor de dincolo de Carpați. Membrii societății **România Jună** comunică mai ales cu Slavici, Eminescu, Creangă și Caragiale, mai apoi cu ceilalți junimiști. Ei operează o selecție care fusese lămurită încă de activitatea de la **Timpul.** În timpul polemicii cu N. Xenopol și al preocupărilor de soarta transilvănenilor, Titu Maiorescu nota scandalizat purtarea prea liberă a lui Slavici și Eminescu, faptul că ieșiseră practic de sub controlul său, se emancipaseră. Prezența deci în **Almanahul României June** a lui Creangă ~~cu alt său~~ **Moș Ion Roată** alături de **Luceafărul** se datorează mai puțin lui Titu Maiorescu cît celorlalți doi prieteni ai săi. În 1882, 24 ianuarie, un grup de tineri ardeleni printre care Th. Nica, N. Densușianu, Al. Ciurcu etc., formează societatea „Carpații", în care intră atît Eminescu, cît și Slavici. Societatea se voia activă și răspundea preocupărilor celor doi scriitori. Eminescu discută din ce în ce mai des în **Timpul** măsurile antiromânești din Transilvania, denunță politica de maghiarizare. Distanța de Maiorescu evident se mărește. În martie 1883, Slavici tipărește în **Timpul** seria de articole **Situația din Ardeal** care studiază chestiunea și informează publicul.

Peste puțină vreme Slavici va ajunge să conducă o publicație cu rost politic la Sibiu, **Tribuna,** în timp ce Eminescu va fi scos și el din viața publicistică și politică bucureșteană. Ceea ce rămîne inevitabil de reținut este comunitatea de vederi, de acțiune, de mărturie scrisă și activă a lui Eminescu și Slavici la **Timpul.** Publicistica politică a lui Eminescu o luminează și redescoperă pe cea a lui Slavici, după cum în chestiunea românilor din imperiul austro-ungar, publicistica lui Slavici contribuie la lămurirea celei eminesciene. Ea este rezultatul unei poziții independente, a unei independențe care pe Eminescu l-a costat în cele din urmă viața. Sensul ei ascensional, efectele ei superioare în politică și literatură sînt însă incontestabile. Din acest monom ideologico-politico-literar n-a lipsit nici Creangă.

Toate aceste fapte adunate la un loc resping imaginile reductive, anecdotice asupra scriitorului român. Acesta nu e doar pasăre cîntătoare sau ființă degustătoare. El trăiește prin idei și moare pentru ele. Publicistica lui Eminescu impune modelul scriitorului român, cerebral, activ, angajat, capabil de a se subordona ideii. Acesta este marele model al literaturii române.

M. Ungheanu

Tablou de Ion Vlasiu

«Mai am un singur dor»

Se poate pune întrebarea, ce va fi simțit Eminescu, însănătoșit, în Viena anului 1884, ori în drum prin Italia, ori spre țară — ori în Moldova, partea de țară care i s-a dat (căci Bucureștii își închiseseră porțile pentru ziaristul răzvrătit), în anii următori, 1885, 1886, 1887, 1888... — citindu-și propriul volum de versuri pe care Titu Maiorescu i-l adusese în persoană la sanatoriu de. Anul Nou 1884 — volum primit atît de entuziast de co-naționali după cum aflăm, din acea faimoasă scrisoare din 10/22 februarie 1884 pe care același T. Maiorescu se hotărăște să i-o scrie (la îndemnurile Emiliei Humpel) : „Acum trebuie să mai știi că volumul de poezii ce, după îndemnul meu, ți l-a publicat Socec în decembrie anul trecut a avut cel mai neașteptat succes, așa încît Socec stă uimit (...) Poeziile d-tale (...) sînt astăzi cetite de toate cucoanele, de la Palat pînă în mahala la Tirchilești, și la întoarcerea în țară te vei trezi cel mai popular scriitor al României...“ Iată, ce n-a apucat să-i spună de Anul Nou 1884 criticul îi scrie o lună mai tîrziu, cînd îl bănuiește „trezit“... Deci : „cel mai neașteptat succes“, „Socec stă încă uimit“, „toate cucoanele“, „cel mai popular scriitor al României“... Va fi urmat sufletul poetului, „trezit“, vreuna dintre aceste cărări ale gloriei pe care i le arăta primul său editor ? Cît de departe de Eminescu sare această aşchie maioresciană ! Adică, nimeni să nu se fi așteptat ca sub masca ziaristului intratabil să existe, un poet atît de mare ? Adică Socec îi probează lui valoarea ? Cucoanele îl fac „cel mai popular scriitor al României“ ? Știm că, într-un acces de furie, la Iași, poetul sparge geamurile unei librării, își smulge volumul din vitrină și-l rupe, aruncîndu-l în noroi. Punem, de obicei, aceste ieșiri pe seama „bolii“ poetului. Așa să fie ? Ce l-o fi supărat pe el în propriul volum făcut cu atîta promptitudine de către T. Maiorescu spre „neașteptarea“ lui Socec și a cucoanelor din toată urbea ? „...Poeziile d-tale, pînă acum îngropate în **Convorbiri...**“ Acestea, cele publicate și semnate cu propria lui mînă ? Nu, categoric. Există în grupul celor 17 poezii așa-zise „postume“ (așa le numește G. Ibrăileanu pentru că le consideră publicate fără voia poetului) din ediția princeps Maiorescu, alese de către critic din caietele manuscrise ale poetului, cîteva de o intimitate pe care Eminescu, mai mult ca sigur, n-ar fi făcut-o publică — în nici un caz în împrejurările anului 1883—1884. Iată, de pildă, „Mai am un singur dor“ cu celelalte trei variante ale ei („De-ai adormi curînd“, „Nu voi mormînt bogat“, „Iar cînd voi fi pămînt“). Eminescu nu și le-a „îngropat“ în **Convorbiri literare** ; criticul le pune, ca piese inedite, în ediția din 1883. Bolnav la Viena, cu un diagnostic incert, cu speranțe incerte de însănătoșire, volumul iese din teascurile editurii lui Socec cu acest cîntec de lebădă, cu acest prohod pe care pare a și-l cînta singur spre liniștea societății închietate de soarta sa. Prima partitură muzicală a poeziei datează din 1877 (cea a lui George Crețu) ; „Mai mai un singur dor“ se cînta, deci, pe cînd poetul trăia. Nu știm cînd a intrat ea în repertoriul obișnuit al lăutarilor, cînd a devenit cîntec de inimă albastră — dar, cum melodia este atît de adînc implicată textului, este mai mult ca sigur că a izbucnit în cîntec de cum a prins formă tipărită.

Cu ce sentimente îl va fi cîntat lumea anilor aceia știind că autorul este încă în viață ? În viață ? Dar Eminescu cerea ferm, încă din 1885, să revină ca redactor la un ziar conservator să-și reia opera politică întreruptă. Cum ? Cu „Mai am un singur dor" agățat de ființa lui vie, cîntat prin circiumi și cafenele, acolo unde se citeau ziarele, fredonat de „cucoane" ori amorezi ? Ne mai mirăm că poetul a spart geamul unei librării să-și ia volumul din vitrină ? Nebunie să fi fost asta, ori furie ? „Nici nu te pot încredința îndestul ce odioasă e pentru mine această specie de cerșetorie deghizată sub titlul de subscripție publică, recompensă națională etc." — îi scrie el lui Vlahuță. „E drept că n-am bani, dar aceasta e departe de a fi un motiv pentru a întinde talgerul în public. Te rog, dar, să desistezi cu desăvîrșire de la planul tău, oricît de bine intenționat ar fi, de a face pentru mine apel la public. Mai sînt destule alte mijloace onorabile pentru a-mi veni în ajutor..."

Cum mai puteau, însă, amicii lui să „desisteze" cheltele pornite, cînd o poezie ca „Mai am un singur dor" storcea lacrimile tuturor ? Literatura noastră populară cunoaște o specie care nu prea mai e studiată în ultimul timp : este așa-zisul cîntec al milogului. Titlul spune totul. Acesta, un infirm de război ori un sinistrat (i-a trăsnit casa, ori i-a luat foc, ori i-a luat-o rîul) merge din sat în sat cu un căruț (diminutiv de la „căruță" !) și-și plînge necazul cîntînd evenimentul care l-a adus în stare de a cerși. Iată forma populară instituționalizată a „chetei publice". Poetul știe exact că este vorba de o „specie de cerșetorie" ceea ce se face pe seama sa. „Mai am un singur dor" împlinește funcția unui astfel de cîntec al milogului. Ne mai mirăm că G. Vernescu, la 15 ianuarie 1889, aflînd că autorul articolului din „România liberă" pentru care vrusese să-și dea demisia este „bietul Eminescu" se liniștise ca prin minune și are un gest de condescendență subînțeles ? Cu acest „epitaf" (este chiar epitaful poetului, săpat pe piatra lui de mormînt din cimitirul Bellu) pus în cartea lui de poezii ca un semn heraldic, am zice noi — de fapt, ca o stigmatizatre — ce șanse reale mai avea resurecția eminesciană ? El, acest epitaf, trezește mila și prgătește terenul pentru nesfîrșitele chete publice de mai tîrziu...

„Ci eu voi fi pămînt / În singurătate-mi". Nu vi se pare ciudat acest ultim vers, repetat în trei dintre cele patru variante ale poemului publicat de T. Maiorescu ? Dar tocmai așa începe ediția Maiorescu ; ea se deschide cu poezia „Singurătate" și se închide cu poezia „Criticilor mei". În timpul vieții poetului, edițiile I—IV se deschid și se închid identic, cu cele două poezii ca doi „tenanți" ce țin, de o parte și de alta, armoniile din blazon. „Singurătate" este susținută, apoi, puternic de „postumele" puse de Maiorescu în ediția princeps : iată, de pildă „Glossa", „Oda. În metru antic" („Pururi tînăr, înfășurat în manta-mi, / Ochii mei 'nălțam visători spre steaua / Singurătății"), „Iubind în taină", „Veneția" (vezi îndemnurile lui T. Maiorescu date poetului de a vizita Italia) etc., etc. Modelul de receptare (difuzare) a portretului poetului este acesta ; un Eminescu singur, îngîndurat, retras în turnul de fildeș. Dovada (sau cauza, dacă vreți) : „Criticilor mei", săgeți vagi împotriva unor persoane anumite. Acesta este Eminescu anului 1883, cînd a apărut ediția ? Unde este gazetarul angajat, mereu pe cîmpul de luptă, numindu-și mereu prompt, adversarul ?

Ediția a V-a, din 1890, rezolvă lucrurile mai simplu : ea se deschide tot cu „Singurătate" — dar pentru încheiere criticul găsește printre manuscrise piesa „fericită" : este „Dalila", poezia cea mai puternic misogină a lui Eminescu. Noua imagine : poetul este tot un însingurat, dar de data aceasta cauza este alta : femeia ! Iar femeia nu trebuie căutată, ea se numește Veronica Micle, murise de curînd — și după cum știm, fusese cea care l-a determinat pe Eminescu în primăvara anului 1888 să părăsească Botoșanii pentru a-și relua locul de gazetar la București ! Să nu uităm, dacă e vorba de o convocare concentrică a faptelor, că scrisorile lor de dragoste apar și ca o reacție la imaginea eminesciană fixată de către T. Maiorescu : fiicele Veronicăi, ofensate, le dau publicității pentru ca lumea să nu mai creadă în basne — și astfel avem dovada acestei iubiri sincere de ambele părți, cu certurile ei atît de abil speculate de către biografi — dar și cu frumusețea și curățenia ei în ceea ce a avut mai pămîntesc.

„Mormînt fără noroc / Și fără prieteni"... Versurile sînt publicate de către T. Maiorescu ; dar să revenim la celebra scrisoare : „De vrei să știi cu ce mijloace este susținut deocamdată ? Bine, domnule Eminescu, suntem noi așa străini unul de altul ? Nu știi dumneata iubirea și (dacă-mi dai voie să întrebuințez cuvîntul exact, deși este mai tare) admirația adeseori entuziastă ce o am eu și tot cercul nostru pentru d-ta, pentru poeziile d-tale, pentru toată lucrarea d-tale literară și politică ? Dar a fost o adevărată explozione de iubire pe care noi, toți **prietenii** d-tale..." Și totuși, poetul declară că n-are prieteni. Pe cine credem ? Eminescu a scris cu mîna lui că s-a născut la 20 decembrie 1849, „în ajun de sf. Ignat", fratele lui întărește această dată de naștere — dar nimeni nu-l crede pe poet : noi sărbătorim încă 15 ianuarie ca dată a nașterii sale (a stabilit-o T. Maiorescu, în urma cercetărilor „pe teren" ale lui Giurescu : acesta a găsit actul de botez al poetului ; este, de fapt, o dată simetrică față de cea a morții poetului, tot 15, dar iunie !). Dar el însuși nu și-a sărbătorit niciodată în viață ziua de naștere, cum era obiceiul ? Nimeni nu i-a spus : „La mulți ani, poete" ? Nici Maiorescu, nici Slavici, nici Caragiale (aceștia își sărbătoreau, touși, trecerile peste ani !).

Eminescu este și nu este ; este dacă are prieteni — nu este dacă nu are ; este dacă are urmași — nu este dacă nu are. Pentru timpul său, mai mult n-a fost decît a fost. Nu înțelegeți că el își ia țara în brațe, dacă vrea, și o duce dincolo de marginile ei, „la marginea mării" ? Că țara asta este a lui — și face ce vrea el cu noi ? Pentru timpul nostru el este pămînt („Iar cînd voi fi pămînt...") ; cred că este pămînt. Oricum, un pămînt care se numește România — și care nici hotel pentru străini nu este — așa cum a vrut el să nu fie — nici o Belgie a Orientului ; care este așa cum a luptat el să fie. De aceea cred că singura cale prin care ne putem apropia de viața și opera lui Emniescu este aceasta : prietenia.

Complexul numit Eminescu este ca o masă de foc pe care trebuie să punem din cînd în cînd mîna pentru a ne umple de energie. Trebuie să ne electrocutăm prin atingerea cu el. Altfel, atingîndu-l fără prietenie, ne refuză el însuși înainte a ni-l refuza noi înșine. Decît să te apropii de Eminescu impur, cu îndoieli, incertitudini, intenții de a-l verifica ori cîntări — mai bine să-i cauți mormîntul în altă parte.

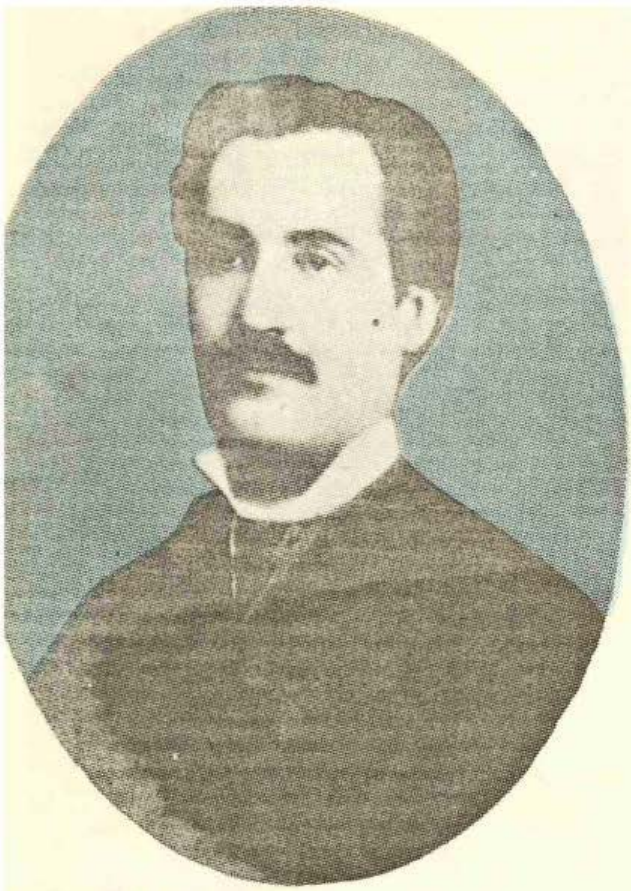

«Pușca cu pietre de diamant»

Una dintre sarcinile integralei Eminescu trebuie să fie și reinterpretarea personalității poetului în funcție de noile teritorii redate operei sale. Ne trebuie o nouă „viață" a lui Eminescu reanalizînd mai ales perioada tîrzie a ei. Ce s-a întîmplat cu poetul între anii 1883—1889? Ce s-a întîmplat cu el mai ales după 1885, cînd a început să-și reia activitatea? De ce i s-a barat drumul spre București, spre publicistică în special? Teoria căderii totale este inaccesibilă, cu toată autoritatea celor care o susțin. „Boala" lui Eminescu, oricare ar fi fost ea, nu se manifesta continuu, ceda în lungi perioade de calm creator și avea crize acute din timp în timp. Revenirea lui, în sfîrșit, la București în primăvara lui 1888 are o semnificație care n-ar trebui să ne scape și astăzi, la o sută de ani de la evenimente. Poetul se întoarce în centrul țării dornic să-și reia activitatea, caută redacții care să-l accepte, vrea să-și cîștige existența prin mijloace proprii (și reușește). Cheltele publice organizate cu atîta zgomot îl întristau — și reușiseră să-l discrediteze în ochii lumii. Este ciudat, cum de societatea n-a găsit mijloace mai onorabile de a-i asigura existența. Ele erau la-ndemînă și cine răsfoiește azi presa timpului rămîne contrariat de faptul că atîtea fire care trebuiau să ducă spre acest scop nu se înnoadă nicicum în existența lui Eminescu. Nu la o slujbă sau la o pensie ne gîndim. Dar iată premiile Academiei, cărora li se făcea atîta publicitate în anii 1887—1888. Premiul „Năsturel-Herescu", de pildă, în valoare de 4 000 de lei se acorda anual „unei cărți scrise în limba română, cu conținut de orice natură, care se va judeca mai meritorie etc...". La fel, premiul „Heliade Rădulescu" de 5 000 de lei. Singura condiție era ca aspirantul să depună la cancelaria Academiei 12 exemplare din cartea sa. Din juriu făceau parte, între alții, T. Maiorescu, I. Negruzzi, M. Quintescu — îngrijorați cu toții de situația poetului. Putea fi depusă, în numele lui, ediția I apărută în 1883, ori ediția a II-a din 1885. Pentru anul 1888 Academia anunță marele premiu „Năsturel-Herescu", în valoare de 12 000 de lei, pentru cărți apărute între 1 ianuarie 1885 și 31 decembrie 1888. „România liberă" tipărește anunțul Academiei la 28 martie 1888 și urmărește atent activitatea comisiei de premii. Începînd cu 27 martie 1888, pe pagina a treia a ziarului este anunțată ediția a III-a a „Poeziilor" lui M. Eminescu, în curs de apariție (anunțul se repetă la 7 aprilie, 3, 15 și 25 mai, 7, 21, 23 și 28 iunie, 2 iulie, 19 august etc.; ediția apare toamna, în fine, după ce și-a încrucișat de cîteva ori anunțul cu cele de la Academie în același ziar). Cîștigătorii acestui premiu sînt, din rîndul poeților, autori obscuri de care istoria literaturii nici nu se mai interesează astăzi. Își va fi dus Eminescu la cancelaria Academiei, în toamna ultimului său an, cele 12 exemplare din

cartea lui ? Tot în martie 1888 I. Negruzzi cere în parlament pensia de 250 de lei ştiută pentru poet. Credem că poetul nici n-a fost încurajat să „concureze" (ce termen tehnic sîntem obligaţi să folosim !) pentru marele premiu „Năsturel-Herescu" (Vlahuţă fusese propus la premiul obişnuit de două ori, în 1887 şi 1888 — şi a fost respins). Iar suma totală realizată din chetele publice pentru poet se ridică, în toţi aceşti ani, cu toate eforturile făcute, cu tot tam-tamul creat în jurul lui, abia la jumătatea acestui „mare premiu". Nu le trebuia, lui T. Maiorescu, I. Negruzzi, M. Quintescu etc., decît să rostească numele poetului în plenul Academiei pentru ca bilele albe să umple de sănătate viaţa lui Eminescu. L-a rostit careva ? L-a mai ajutat, de fapt, Titu Maiorescu pe poet după 1886, cînd a venit în persoană la Iaşi ca să se convingă că Eminescu devenise pericol public şi să aprobe internarea lui la Mînăstirea Neamţului ? Ne lipsesc datele exacte din această perioadă tîrzie a vieţii lui Eminescu. Îndrăznim a crede că nimeni nu presimţea moartea rapidă a poetului pentru a-i înregistra, cu memorie de cronicar, ultimele luni : lumea se obişnuise cu un Eminescu mereu capabil de a renaşte din boală — aşa cum s-a întîmplat, de fapt, pînă în februarie 1889, de mai multe ori. Necrologurile poetului ne stau mărturie că dispariţia lui a surprins. Avem, în schimb, pentru anii aceştia, ziarele. Ele, care au deplîns atîta îmbolnăvirea poetului, care i-au urmărit cu aviditate fazele bolii — ce-au făcut cînd Eminescu a venit să-şi reia activitatea ? Editorii de azi extrag din „România liberă" numai două articole : „Iconarii domnului Beldiman" şi „Iarăşi iconarii" (răspunsul poetului la polemica venită imediat din partea „domnului Beldiman"). Nu se schimbă, astfel, cu nimic imaginea fixată de ediţiile anterioare din publicistica eminesciană de sfîrşit. D. Murărăşu semnalase, totuşi, ca eminesciene şi alte articole din acest ziar (fără a le edita, însă). D. Teleor ne spune mai mult chiar : poetul publica aici „articole de sociologie şi literatură". Sînt categorii de articole (D. Teleor era redactor la „România liberă" în perioada eminesciană şi trebuie să-l credem că spune adevărul) — deci, mai multe piese pentru fiecare categorie. Pentru curatela instituită în 1889 ca să administreze bunurile lui Eminescu, apoi, tribunalul judeţean Ilfov îi citează pe A. Laurian şi N. Brăneanu, redactori la „România liberă", ca ultimi răspunzători de aceste bunuri, dovadă că poetul era cunoscut ca făcînd parte din grupul acestei gazete — şi nu, de pildă, din grupul „Fântînei Blanduziei". Nu-i facem, desigur, o vină lui D. Vatamaniuc că nu a prins în volumul XIII aceste categorii de articole eminesciene : munca enormă depusă de către domnia sa pentru identificarea atîtor articole din „Timpul", ritmul rapid al scoaterii volumelor (anul trecut au ieşit de sub tipar vol. XII şi XIII), obişnuinţa noastră de a vedea în anii tîrzii ai lui Eminescu clipe sterpe — sînt împrejurări care, alăturate caracterului de lucru al întregii ediţii (şi al secţiunii publicistice mai ales) ne explică satisfăcător scăparea din atenţie a „României libere". Analiza atentă a acestui ziar, însă, ne scoate la iveală colaborarea mai susţinută a lui Eminescu la el. Articolul său din 13 ianuarie 1889 (neprins în volum) a stîrnit un adevărat scandal în presă şi în cameră, G. Vernescu, ministrul justiţiei, ameninţînd cu demisia, dacă nu i se aduc reparaţii. I s-au adus (o notă de dezavuare în numărul următor) — dar a fost rostit numele lui Eminescu în acest context ca autor al articolului — şi

Sculptură de Mihai Coşan

mai toate gazetele din zilele acelea (sîntem în ianuarie 1889 !) l-au reluat. Iar dintre cele care nu au reluat numele poetului dar au comentat aprins articolul, „Naţiunea" din 14 ianuarie, de pildă, spune printre altele : «Trebuie să observăm aici că articolul în cestiune al ziarului junimist este aproape identic cu o corespondenţă pe care „Neue Freie Press" din Viena a primit-o din Bucureşti şi pe care noi am reluat-o alaltăieri într-un articol intitulat „Căsnicia coniopiţilor"...» Articolul la care sîntem trimişi a fost publicat la 11 ianuarie 1889 şi, din păcate, printre diatribele la adresa corespondentului bucureştean, abia se strecoară cîteva pasaje din corespondenţa propriu-zisă — dar se indică data ziarului vienez care o conţine : 6 (18) ianuarie 1889 (colecţia lipseşte din Biblioteca Academiei). Iată-l pe Eminescu scriind, în acest ianuarie, şi la un ziar vienez (poetul avea prieteni acolo). În „România liberă" din 1888 şi ianuarie 1889 (perioada pe care am consultat-o) există, însă, mult mai multe articole care par a fi scrise de mîna lui. Cine altul putea relansa sintagma „pătura superpusă" în sensul anilor 1881—1882, ori termenul „ochlocraţie", ori polemici cu trei ziare deodată la „revista presei" etc. ? Ca şi articolul din 13 ianuarie, şi acestea ne arată un autor deplin stăpîn pe subiect, ştiind foarte bine evenimen-

tele politice ale întregului an 1888, avînd presa zilnică citită la zi. Este Eminescu întreg — mai puțin o oarecare oboseală a condeiului, abia vizibilă și detectabilă doar din perspectiva întregii sale opere jurnalistice. Metoda de identificare a articolelor sale din presa vremii este cea filologică, și a dat rezultate foarte bune pînă acum. Atribuirea paternității prin numirea poetului în alte publicații este mai greu de făcut necesitînd prospectarea completă a lor (sînt de ordinul sutelor ca număr). Iată lucrul ce-l așteptăm în continuare de la specialiști. Avem templul Eminescu — opera în liniile principale ale construcției ; de acum înainte, orice podoabă adăugată lui trebuie să fie un eveniment. Pentru a pregăti cu adevărat această nouă fază în cercetările eminescologice, D. Vatamaniuc ne rămîne dator cu studierea atentă a „României libere", cel puțin, pentru recuperarea, pe criteriile filologice atît de bine strînse în stăpînirea dumisale, a materialelor eminesciene din această publicație. Îndrăznim a afirma că ele sînt mult mai numeroase decît s-ar crede la prima vedere, de ordinul zecilor : încă de prin august 1888 o critică a unui atlas geografic pare a fi fost făcută de către Eminescu (poetul a predat geografie la Iași, un timp). Eminescu n-a venit în capitală ca să agonizeze ori ca să cerșească mila publică sau instituționalizată, ori ca să intre în grațiile nu știu căror personaje ilustre. Din exilul în Elba botoșăneană, spiritul său revine în inima țări ca un Napoleon creînd o resurecție în spiritul public — pe care numai istoria a înăbușit-o înfășurînd-o în pagini de ziar prăfuite. Desigur că devenise o persoană incomodă, dezavuabilă : din 1883, cînd a părăsit scena ziaristică, spiritul public se schimbase, politicianismul înregistra acum una din fazele lui acute, adevărul răzbătea tot mai greu în presă, culisele se îndesau de intrigi, problemele curente fiind rezolvate în discuții cu ușile închise — încît G. Vernescu, simțindu-se vizat în izbucnirea lui Eminescu din 13 ianuarie (deși nu i se rostise numele !) amenință cu demisia dacă nu se dă replica „articolului în cestie". Ne vom mai mira că o parte a presei trece la atac împotriva poetului ? „Voința națională" din 15 ianuarie insinuează că articolul care făcuse atîta vîlvă „a fost dictat de însuși ministrul de la lucrările publice, dl. Al. Marghiloman, și scris de un colaborator al numitului ziar. Ni se asigură că colaboratorul în cestiune de la „România liberă" vizitează zilnic pe d. Al. Marghiloman de la care ia instrucțiuni și căruia-i supune spre revizuire toate articolele ce se inserează etc..." Numele poetului era pe buzele tuturor cînd infamanta „Voința națională" aruncă din rotativă asemenea calomnii. Ne mai mirăm, apoi, că în februarie, după cîteva săptămîni, Eminescu este internat la ospiciu ca un pericol public ? Unii prieteni apropiați ai săi afirmă că poetul era sănătos în momentul recluziunii, acolo s-a îmbolnăvit. Nu punem în discuție, desigur, boala lui. Prin anii '30, însă, Felix Aderca făcea constatarea de bun simț că ori de cîte ori a fost tratat științific Eminescu și-a revenit. Trupul a fost recucerit de sănătatea spiritului. Tot Felix Aderca este aproape sigur că poetul putea fi menținut în viață chiar prin empiricele frecții cu mercur încă 11 ani, pînă în 1901 cînd s-a descoperit medicamentul miraculos al bolii de care suferea. Ne întrebăm, însă, de ce a fost necesară internarea pripită din februarie, de ce nu s-a continuat tratamentul de la Hall (care dăduse rezultate bune cu un an în urmă), de ce aproape în același timp (martie 1889) i s-a votat pensia cerută cu un an în urmă de I. Negruzzi (de ce nu i s-a dat marele premiu „Năsturel-Herescu" al Academiei care i se cuvenea după cel mai sfînt drept ?), de ce se plînge poetul în ultimul său articol din 13 ianuarie de „răzbunări" și „nereguli prin redacții", de ce, dintre memorialiștii săi, nici unul nu numește exact colaborările pe care le-a avut în aceste luni, de ce în iunie 1889 numitul Petrea Poenaru (care nu era un nebun oarecare : era tenor, deci făcea parte din tagma actorilor ; va fi fost în trupa Tardini ori Pascali ? Îl va fi cunoscut Eminescu mai dinainte ?), bun ochitor cu praștia (nebunii veneau la ospiciu cu asemenea arme de atac ?) a ales capul lui Eminescu de țintă ? Și de ce ultimele vorbe ale poetului, spuse cu martori în fața judecătorului Brusan, sună astfel : „Sînt Matei Basarab, am fost rănit la cap de către Petre Poenaru, milionar, pe care regele l-a pus să mă împuște cu pușca umplută cu pietre de diamant cît oul de mare (...) Pentru că, eu fiind moștenitorul lui Matei Basarab, regele se teme să nu-i iau moștenirea..." ? Sînt chiar lipsite de sens aceste afirmații ? Din publicistica poetului reiese cu evidență (am dovedit-o într-un articol anterior) că voievodul cel mai des citat de el este Matei Basarab, quintesență a virtuților neamului, idealul de conducător în concepția lui Eminescu. Este absurd faptul că poetul, pe patul de moarte, se identifică cu Matei Basarab ? Și atunci, dacă el a spus un adevăr în privința domnitorului — de ce nu-i dăm dreptul la adevăr și în privința numitului Petrea Poenaru ? Numele acestuia — și obiectul „piatră" în sine — ne readuce în minte polemica cu C. A. Rosetti de la finele anului 1880 (vezi-o în volumul XI), în legătură cu atentatorul la viața lui I. Brătianu, un oarecare Pietraru, și cu formula secretă „Ale tale dintru ale tale" pe care poetul o descoperă aparent din întîmplare. Această polemică, amintită constant de către Eminescu ulterior, a marcat puternic activitatea sa ziaristică. Eminescologii noștri au încă mult de lucru pentru a descîlci firele evenimentelor țesute atît de impur în ultima parte a vieții lui Eminescu. Nu cele cîteva zeci de caiete despachetate de T. Maiorescu pe masa Academiei în 1902 (le deținea, probabil, din 1883 — și desigur că le citise atent, încît nota lui G. Munteanu din finalul „Hyperionului" său este retorică : nu poate fi aceasta toată producția lui Eminescu ; de altfel, din ceea ce numim „lada cu manuscrisele lui Eminescu" lipsește primul termen : lada, ca să ne dăm seama baremi cantitativ de conținutul ei : ceea ce are Biblioteca Academiei din opera manuscrisă a poetului încape prea bine într-o lădiță de patru scînduri !) — nu aceste caiete, ci presa vremii, arhivele încă necercetate vor fi în măsură, odată cu opera poetului, să ne dea tabloul exact al vieții. Departe de noi gîndul de a intenta un nou proces „Junimii". Nimeni nu poate contesta rolul ei în cultura românească — mai ales rolul fiecărui membru în parte al ei. Nu putem fi de acord, însă, cu principiul „Junimii", și al societăților secrete în general, acela de a ține adevărul ascuns, de a-l transforma în adevăr esoteric. Cînd ai o lumină nu o ascunzi sub obroc, ci o pui deasupra ca să lumineze tuturor. Or, se pare că apropiații „Junimii" știau ce se petrece cu Eminescu în ultima parte a vieții lui — dar au îngropat repede adevărul în memoria de grup. Nu această memorie o vom putea descoperi vreodată, ci pe cealaltă, memoria largă, colectivă.

Nicolae Georgescu

Literatura română s-a despărţit în ultimii ani de cîteva din figurile ei cele mai proeminente, cele mai reprezentative atît în plan literar, cît şi social. Plecarea dintre noi a lui Marin Preda şi Nichita Stănescu, a lui Alexandru Oprea şi Grigore Hagiu, ca şi a lui Pompiliu Marcea a lăsat în urmă un gol surprinzător şi dureros. Fiecare a însemnat ceva prin literatura lui, dar şi dincolo de această literatură. Profesor la universitate, Pompiliu Marcea a fost şi un literat activ şi prompt în cîmpul publicisticii româneşti postbelice. Numele lui putea fi întîlnit în cele mai însemnate publicaţii ale timpului. Colaborator şi al revistei Luceafărul, el a adus în revistă calităţile lui de om cumpănit şi probe care fac bine oricărei societăţi şi culturi. Rememorăm aici pentru cititorii noştri figura acestui profesor de litere care merită gîndul bun al posterităţii.

UNIVERSITARUL DE ATITUDINE

Fiu de ţărani din Gorj, Pompiliu Marcea a căutat în literatură fizionomia universului său de origine. În tentativa de a găsi în Oltenia cimotiile lui Mihail Sadoveanu se lasă întrevăzută şi încercarea de revendicare a ethosului sadovenian pentru propriul său mediu formativ. Elev fiind, Pompiliu Marcea a văzut în cartea de şcoală chipul lui Mihail Sadoveanu şi tot atunci prin împrejurimi a descoperit şi figura uimitor de asemănătoare cu aceleia a avocatului Bubi Sadoveanu. Coincidenţa l-a izbit, l-a urmărit şi l-a făcut să creadă şi s-o şi spună că, în ciuda adeziunii declarate a marelui scriitor la linia sa maternă moldovenească, el vine totuşi din stirpea gorjeană a neamului său. Desigur, Pompiliu Marcea avea aici un precedent, pe Mihai Ralea, care a vorbit primul despre componenta oltenească a scriitorului, de „spiritul pandur" al povestirilor sadoveniene, dar revendicarea lui Mihail Sadoveanu are rădăcini mai adînci la Pompiliu Marcea căpătînd în scrisul său un caracter **pro domo**. Deşi argumentul cu care lucra Pompiliu Marcea era cel al incredibilei asemănări dintre sosia olteană a scriitorului şi acesta din urmă, dincolo de argument funcţiona, după toate semnele, şi un acord afectiv special între literatura sadoveniană şi spiritul acestui tînăr cititor gorjean al ei. Mihail Sadoveanu şi lumea lui sătească cu ţărani blajini, dar dîrji la nevoie, aşa cum a devenit pînă la urmă şi Pompiliu Marcea în viaţa lui de om al cărţilor, a fost unul dintre firele lui călăuzitoare. Chiar dacă

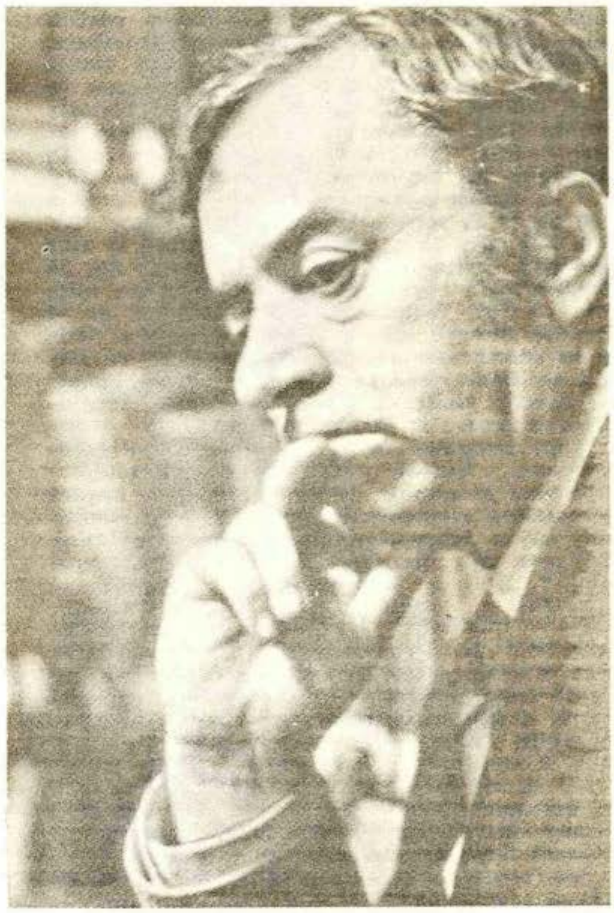

Fotografie de Ion Cucu

a început cu Alexandru Sahia, a cărui cea mai izbutită scriere a fost pentru Pompiliu Marcea **Ploaia din Iunie,** el nu va întîrzia să se adreseze spațiului și prozei lui Ion Slavici ori aceleia a lui Mihail Sadoveanu în a căror operă, amplă și longevivă, a găsit suportul moral al activității lui de om de litere, de profesor de literatură română la catedra mai multor universități. Faptul cel mai important al vieții lui intelectuale stă în fidelitatea față de structura originară, în modelarea activității profesorului după tiparele morale ale vieții celor din mijlocul cărora plecase. La maturitate, cînd și-a propus să dezlege misterul obîrșiei lui Mihail Sadoveanu, tot acestei lumi din care a plecat se adresează în scris și de acolo îi vine și prima încuviințare, prima întărire a credinței sale în spiritul gorjean al lui Mihail Sadoveanu.

Ca în cazul oricărui adevărat om de carte evenimentele vieții lui Pompiliu Marcea au fost cărțile. El a scris prima monografie completă, singura cu adevărat de referință, despre **Alexandru Sahia,** acordînd atenție operei și nu adeziunilor și ideilor sale și scoțînd la lumină, pentru prima dată după război, o parte ca și necunoscută a activității literare a lui Alexandru Sahia, rămasă pînă acum, din păcate, pe dinafara volumelor lui de proză și publicistică, care repetă sumarele restrictive ale primelor ediții. Pompiliu Marcea ne descoperă un Alexandru Sahia mai contradictoriu, mai complex, autor al unei literaturi care nu intră toată în tiparele **Uzinei vii.** A doua lucrare de anvergură semnată de Pompiliu Marcea a fost cea închinată în 1965 lui Ion Slavici. Era într-un moment în care clasicii ieșeau din sfera controverselor univoce și cînd statura unui scriitor ca Ion Slavici putea fi profilată de cercetător în toată majestatea ei. Pompiliu Marcea își propune să epuizeze tema Slavici străbătînd toate domeniile scrisului acestuia, ducînd pînă la capăt un adevărat act de justiție literară pentru un scriitor contestat sau neglijat de majoritatea criticilor și istoricilor literari români cu excepția lui N. Iorga și G. Călinescu. Abordarea unui scriitor litigios prin operă și biografie arată însă îndeajuns de convingător spiritul profesorului. Defrișarea completă și egală ca tratament produsă de Pompiliu Marcea a fost de altfel preludiul și cadrul realizării singurei ediții importante din opera lui Ion Slavici, ajunsă astăzi la volumul 13. A treia tentativă de mari proporții a istoricului literar a fost lucrarea despre **„Convorbiri literare" și spiritul critic** în care năzuința este de a fixa imaginea faimoasei reviste ieșene în seria „spiritului critic" stabilit de G. Ibrăileanu. Cu această carte Pompiliu Marcea descoperă că terenul istoriei literare nu este locul concordiei și că a scrie despre autori și reviste clasice înseamnă de fapt intrarea în dispută. A scrie despre „Convorbiri literare" a însemnat pentru Pompiliu Marcea „botezul focului", adică intrarea acestui blînd și liniștit om de bibliotecă într-o bătălie de idei pe care a ac-

Fotografie din 1982

ceptat-o și n-a părăsit-o decît odată cu plecarea lui dintre noi.

De aici înainte istoricul literar va concepe actul său profesional ca pe un act de atitudine și de adeziune pronunțată. Scriitorul către care se îndreaptă acum este Mihail Sadoveanu, de al cărui univers înțelegem retrospectiv că s-a simțit atras genuin, și a cărui lume vrea s-o cunoască și s-o descrie atent. Opera sadoveniană n-a fost însă pentru Pompiliu Marcea pretext de interpretări lejere, de construcții libere, ci act de cunoaștere metodică. Cartea se numește **Lumea operei lui Sadoveanu** și se ocupă, rînd pe rînd, gospodărește de femei, de țărani, de ciobani, de morari, de vînători, de pescari și așa mai departe. Intenția cercetătorului era de a scoate pe scriitor din sfera aproximațiilor și de a oferi un cît mai bun instrument de cunoaștere. În Sadoveanu și opera lui, Pompiliu Marcea găsea o viziune și un spirit fundamental pentru literatura și poporul român. Din sfera acelorași gesturi de edificare și consolidare a marilor valori naționale face parte și dicționarul de personaje ale operei sadoveniene, unicul de acest fel pentru vreun scriitor român, intitulat, **Umanitatea sadoveniană de la A la Z.** Lucrare care a cerut un devotament de călugăr, dicționarul de personaje pe care Pompiliu Marcea l-a închinat lui Mihail Sadoveanu constituie unul din cele mai importante omagii adresate vreodată marelui scriitor.

Toate aceste cărți care cer răbdare și timp, un spirit de devoțiune special, Pompiliu Marcea le-a întreprins fără a scăpa din vedere că literatura este parte integrantă din viața unei colectivități și că singurul serviciu care i se poate face este de a fi păstrată vie în atenția și conștiința celor pentru care a fost scrisă. Din această pricină profesorul Pompi-

Pompiliu Marcea alături de Al. Oprea, Paul Cornea și Paul Anghel la o „Rotondă 13" de la Muzeul literaturii române

liu Marcea n-a fost un adept al turnului de fildeș. El nu s-a refugiat între cărți decît pentru a le pune în circulație, n-a făcut un meterez de apărare din zidul bibliotecilor împotriva curentelor străzii, ci a crezut că un cărturar trebuie să asigure tocmai legătura cărților cu oamenii. De aceea soarta scriitorilor și a cărților nu i-a fost indiferentă. Iată ceea ce a făcut din Pompiliu Marcea, dacă nu un polemist, dar în mod sigur un intelectual de atitudine. Așa se face că Pompiliu Marcea a fost prezent în cîteva din cele mai vii schimburi de idei și de replici ale literaturii române din ultimele decenii. La **Luceafărul,** al cărui colaborator vechi și nou a fost, Pompiliu Marcea s-a angajat alături de Alexandru Piru în pledoaria pentru reeditarea istoriei literare călinesciene argumentînd convingător împotriva unor inerții și prejudecăți agresive. Tot el a fost prezent în prelungita dezbatere despre **Protocronism și sincronism** în care s-a pledat pentru zestrea ignorată a literaturii române.

Profesorul Pompiliu Marcea a fost un om de for, adică un cărturar al dezbaterii publice, care nu a căutat efecte ușoare și succese facile, ci s-a angajat pe teme și direcții cardinale ale literaturii române. Cîteva din cele mai interesante contribuții critice ale lui privesc romanul contemporan în numele căruia nu s-a sfiit, cînd a fost cazul, să se angajeze în polemici semnificative.

În peisajul criticii și istoriei noastre literare, Pompiliu Marcea își precizase locul privilegiat al universitarului de atitudine care ocolește controversa minoră în favoarea marilor probleme culturale și literare ale zilei.

Mulți vorbesc despre „lecția clasicilor", despre „conștiința artistică și politică exemplară" a scriitorului, dar prea puțini le respectă în practică. Pompiliu Marcea respecta însă lecția clasicilor. De aceea, la batjocorirea sistematică a valorilor literaturii române din partea unor desțărați, Pompiliu Marcea a răspuns conștient de îndreptățirea valorilor pe care le apăra. Acest profesor de universitate care nu ținea să se distingă în nici un fel prin conduita sa zilnică, acest „om la locul lui" care respingea parada, a fost printre noi unul dintre cei care a înțeles cel mai bine „lecția clasicilor" încercînd s-o trăiască.

Unul din articolele sale în ultimii ani se numește elocvent **Apărarea valorilor clasice** (1980) și conține, după o retrospectivă de istorie literară, următoarele rînduri : **„Mereu a fost nevoie, prin urmare, de bătălii literare. Factorii retardatari sînt inevitabili și ofensivi, trebuie depusă multă energie pentru restabilirea adevărului".** Trebuie redus timpul de recunoaștere, de receptare și asimilare a marilor valori. Profesorului care simte nevoia să iasă în for îi displac „profanatorii de morminte" și atunci cînd de pildă iconoclastia se îndreaptă către G. Călinescu el intervine polemic împotriva reapariției vechilor reflexe dogmatice.

Spuneam că evenimentele vieții unui cercetător sînt cărțile. Tipărirea publicisticii eminesciene, **Opere vol. IX,** a întrunit întreaga adeziune a profesorului Pompiliu Marcea care găsea în paginile marelui poet o imagine de scriitor exemplar : **„Faptul că opera eminesciană se hrănește din substanța adîncă a vremii pe care a trăit-o ca participant la marile ei idealuri și evenimente este pilduitor și cunoscîndu-l bine, nici nu putem să ne închipuim în postura expectativei, a indiferenței arogante, a retragerii la partea sedentară, a recluziunii sterile în turnul de fildes sau în cafeneaua cîrtitoare dar ineficientă".** „Lecția clasicilor" se întrupează pentru Pompiliu Marcea cel mai grăitor în opera lui Mihai Eminescu, drept care profesorul a ținut să reacționeze la recrudescența unor vechi acuzații aduse din nou poetului. „Botezul focului" trecuse de mult, Pompiliu Marcea aflîndu-se în ultimii ani ai vieții lui angajat, în modul cel mai cinstit și mai puțin ostentativ, într-o bătălie de onoare, bătălia valorilor literaturii române. Acest angajament conferă vieții acestui cărturar discret, fără orgolii inutile, o distincție care îndeamnă la respect. Pentru că evenimentele vieții unui cărturar sînt cărțile, amintim că Pompiliu Marcea a scris și un roman, care desigur trebuie tipărit, un roman inspirat inevitabil din viața cărturarului ieșit în for. Fundamentală pentru Pompiliu Marcea rămîne imaginea copilului care se duce să descopere că Bubi Sadoveanu gorjeanul seamănă cu scriitorul din carte pentru ca mai tîrziu la maturitate, fostul copil să caute a se identifica el însuși cu lumea sadoveniană, cu unul din personajele acestuia, blajine în aparență, dar decise și intratabile atunci cînd i se iau icoanele din cui.

M. Ungheanu

Fotografie de Ion Predoșanu

EUGEN BARBU

O TEMĂ:

„DON JUAN"

evaluare a „producției" lui X duce la observația că autorul este obsedat de tema donjuanismului pe care și-a însușit-o după ureche și la gîndul secret că este de fapt un expert, bazîndu-se pe o experiență proprie care nu știm cît este de concludentă. Prima observație în cazul autorului citat: este vorba mai degrabă de un donjuanism fizic, de piele, vulgar în cele din urmă, lipsit de metafizică, pentru că adevăratul cuceritor gîndește iubirea și dincolo de moarte cît ar părea de cinic. Don Juanul lui X este un balcanic, lipsit de cultură, cu superstiția numărului, nu a calității femeii, mai pe scurt : un Mitică ce se visează Bormann. Conversația lui are un haz periferic, anecdotic, sursa fiind cafeneaua și bodega. Fizic e ochios, merge la grădină și trage ochiade în sunete de taraf din care nu lipsesc ofurile ; cu alte cuvinte, e exclamativ, extravertit, trimite bilețele agramate și plătește „artiștii" pentru romanțe. În intimitate e grobian, ține carnet, cu nume și detalii fizice, ba chiar se îngrijește de o contabilitate a actelor amoroase. Albumul cu poze și adunarea de scrisori formează o obișnuință. Maniere ieftine, frizerești. Lipsit de finețe el se culcă cu femeile, nu le iubește. În cazul intelectualului sfertodoct din romanele lui X. conversația este pigmentată cu citate din filosofi existențialiști de mîna a doua, nelipsind Sartre, și el, scriitor tot de mîna a doua. Ca să fie în rîndul lumii mari, romancierul inventează pentru eroii săi partuze și conversația este sub orice critică, un fel de cinism ce se ia. Eroul sau eroii își împrumută nevasta prietenilor care fac la fel și de aici se imaginează o intrigă stufoasă, inverosimilă în care, fiecare, cu fiecare își trăiesc o nouă aventură după care urmează remușcări și desfaceri, reveniri cu reproșuri și împăcări spectaculoase din care lipsește drama adevărată a iubirii. Titlul pe care X l-a împrumutat unui roman trimitea la o boală metafizică a intelectualului ; în ce-l privește pe X el acuză o venalitate lipsită de pudori, cea a performanței. Cu adevărat, eroii lui X sunt numai niște animale de reproducere lipsite de orice scînteie umană. Universul e derizoriu, cel mai ades imund. Murdăria exterioară însoțind-o pe cea morală. Dacă la alt contemporan găseam aceeași trăire porcină, aproape și psihologii sălbatice, acel lucru era explicat prin mediul sărman, lipsit de orice lumină, o viață de subterană în care existența primară impusă de sărăcie putea legitima o psihologie rudimentară, deși, la drept vorbind, acesta, țăranul lui M.P., era mai curînd un slav împrumutat din romanele rusești cu o psihologie abisală decît un român care are o altfel de trăire într-un peisaj luminos, lipsit de ceturi, Ion al nostru existînd mai degrabă într-o grădină decît într-o cocină (excepțiile nefiind excluse), la Br. apariția unui tip de obsedat sexual nu are o bază reală, nici în plan psihologic, nici în plan fizic. Obsedat de ideea de a deveni un Dostoievski român, cum o declară fără nici un fel de decență, autorul în cauză construiește cu rigla destine improbabile în mediile noastre, uitînd că romanul nu e abisal pentru că peisajul și mereu reînnoirea anotimpurilor îi impune un alt temperament, lipsit de surprize ; el e previzibil, mai degrabă optimist, gradul lui de satanism oprindu-se la răutăți mărunte, la bîrfe și intrigi lipsite de anvergură.

dată ajunși aici ar trebui să vedem și alte tipuri de Don Juan : să zicem cel asiatic. Acesta e insidios, rece, calculat, cu mari fantezii sexuale, după mari curtuazii și așteptări impuse de el însuși. E tăcut, abscons, focos în priviri, crud, cu ceva șerpesc în el, naște mai degrabă teamă decît iubire.

Stilul său e floral, se exprimă prin ikebane, scrie puțin, dar uzează de grădini și limbajul pietrelor spre a se devoala. Așteaptă, turbură tocmai prin tăceri, se supune la suplicații, nu fără scop, nu fără ideea că martiriul va impune. Actor în fond, afectează sentimente terifice ce se pot sfîrși cu sinucideri pentru a crea regrete postume și regăsiri în moarte. Odată cucerită femeia, ea este disprețuită, uitată, devenind un număr în inventarul domestic, o slugă căreia nu i se cere decît devotament.

on Juanul nordic, e rece, distant, nu vorbește ; el creează tăceri între sine și subiectul său din care se nasc roade glaciale cu bătaie lungă. E un fel de dialog de surdomuți, distanțarea creînd femeii o curiozitate și o incertitudine care o supune. E tînăr și sportiv. Curtea făcută femeii se transformă în marșuri alpine sau în partide de ski. Urcatul unui munte sau înotul țin loc de conversație, iubirea e mai de grabă dovedită prin performanță. Limbajul e botanic (plante rare, găsite în locuri inaccesibile). Dacă orientalul transmite mesaje amoroase prin ceaiuri de diferite culori, luate la ore care au alte semnificații, nesemănînd unele cu altele, nordicul arată temperatura amoroasă prin cardinalitate, Nordul putînd fi, ades, un punct fierbinte. El scrie, nu vorbește. E cel mai literar mod de a cuceri o femeie. Se ajută de muzică pentru că aceasta exprimă mai bine decît el ceea ce-l conduce spre femeie. Totul se mistuie în lungi și înspăimîntătoare tăceri, în hohotele viscolului de afară. Intemperiile din natură creează legăminte, tacite, durabile, lipsite de parafe, dar avînd consecințe catastrofale. Dacă meridionalul se ajută la cucerirea iubitei de mandolină și gondolă, Nordicul are nevoie de orgă și catedrală. Dragostea lui e absconsă, ocrotită de o perdea de intemperii naturale care sporesc gradul de periculozitate a sentimentelor.

ai există un donjuanism de deșert, oriental, tăcut, pervers, nu lipsit de lăcomie compensatorie după abțineri fortuite în locuri neprielnice. Individ secret, cu un limbaj frust, cu o foame animalică de femeie, el seamănă tigrului ; e tiranic, nu permite să fie înșelat, deși a inventat haremul care e magazia lui de plăceri. Are o lubricitate și o lăcomie caracteristice celor frustrați, fanteziile sale sexuale duc plăcerea pînă aproape de moarte. Dacă mirosul de cămilă produce extaze bolnave, în fața unor parfume grele, compensatorii, viața grea, tăcută, îl face crud. Cel mai inventiv în materie rămîne asiaticul pentru care tortura este răsplata lungilor abstinențe silite de legi impuse împotriva temperamentului nativ care e plin de fantezii. Cei mai vicioși sunt de fapt religioșii, profeții, orfanii, oligofrenii, dictatorii. Nisipul și lipsa de fantezie a naturii, vremea neschimbătoare, sunt periculoase, cum periculoase sunt anotimpurile prea lungi și previzibile ce nasc idei infernale. Zăpada multă nu e un sedativ, ea cere recompense. Numai focul liniștește.

Există și un Don Juan bătrîn, spiritual și pervers. El e cocoșat citeodată din fantezia dramaturgilor. Acesta e neapărat inteligent, plin de amenități. I se cere să fie bogat, să facă femeile să rîdă, să le gîdile orgoliul. Deobicei se ascunde sub măști onorabile ; eclasiast fiind, plin de parabole, vorbind despre moarte cu o adevărată plăcere și promițînd Raiul. Donjuanismul morții atrăgînd cel mai mult femeia care speră în viața viitoare și în răscumpărarea în Paradis a mizeriilor vieții de pe pămînt. În materie politică a fost inventată Moartea ca Nuntă, și ea o formă de don juanism care trece în extază și dă dragostei un sens mai înalt. Filosofii care au ilustrat acest mod de a gîndi, au murit cu toții în patul lor, la virste impresionabile. Soluția este însușită mai ales de tineri care nu dau prea mult pe Viață și văd în sinucidere un fel de a te îndumnezeii.

on Juan este mai degrabă meridional, de sorginte spaniolă, fabulos, focos, vorbitor bun, plin de humor, vara e anotimpul său ; tipul e salin, acrobat de cuvinte. Dacă are defecte fizice și le disimulează cu multă fantezie. Arborează aerul sumbru care înspăimîntă. Paloarea feții și costumul violet de epocă îl așează în scenă. Vorbește în versuri. Costumația fumegoasă îi dă mister, e camuflajul lui, dorește secret să fie supraterestru și deținător al unor secrete imemoriale în care intră supraviețuiri colosale pe termene fără sfîrșit sau depășirea prăbușirii fizice în senectute. Gesticulează tragic, amenință cu sinuciderea, e cinic. Cînd plînge, de fapt își supune victima. Clamoros, carnavalesc, orgolios, rocambolesc, spadasin, oral vehement, dă mereu spectacole. Sfîrșește în ridicol cînd este descifrat, dar asta nu-l scutește de a continua și de a-și relua repertoriul în alte părți unde poate deveni credibil. Fără el paleta eroilor literari ar fi lipsită de sare. În fond, ridicol, are mari succese tocmai în fața femeii care iubește pe cei învinși și le prilejuiește să fie generoase, salvatoare a celor căzuți. Don Juanul dorește să fie înmormîntat într-un uriaș Mausoleu de marmoră neagră, în Piramide, adică în locurile cele mai trufașe inventate de om, pentru că și el este trufaș. Floarea lui e magnolia și sufletul lui zace în lebedele negre ale lui Villiers de l'Isle Adam. Secret, dorește să fie asasinat.

CĂLĂTORIA NEÎNTRERUPTĂ

sau Voiculescu post-Voiculescu

● Acasă ● Două mari și misterioase tezaure ● Stînca lui Ambrosie ● Ca o poveste pe care o știam ● Revederea ● Vecinătăți ● Sufletul pădurii ● În iarbă ● Poveștile ● Ca un copac cu două ramuri ● O întîmplare, atît ● Ceremonia realului ● Și, într-un fel, iarăși acasă

de *A. I. Zăinescu*

Acasă

Există, mai ales pentru cei ce ne-am născut la țară, un sat dincolo de realitatea fizică imediată și anume un sat de esență morală care vine din străfunduri de memorie și traversează generații și generații, mereu, pînă în miezul propriei tale conștiințe și pînă la limita propriei tale condiții, chiar dacă, în istoria ta cît se poate de recentă, orașul și-a ridicat marile sale armături de fier și beton. Este satul sau urma aceea de sat prin care și cerul se continuă parcă în noi. Și miroase-a pămînt, îl recunoști de departe și chiar după răsuflarea sa. Un sat care într-un fel îți-e și rudă și care vine cînd și cînd înaintea ochilor tăi și uneori și tăcut ca și cum i-ai tăgădui cine știe ce ori te-ai destăinui mut. Un sat a cărui inimă urcă și bate ca acele îndepărtate și misterioase stele-pulsarii și cade apoi în bobul de lumină al însuși sufletului tău. Pentru că orice-am face, oricine am fi și oriunde ne-am duce, satul acesta e satul din noi. E un fel de a fi și-a te simți acasă. Am fi pierduți dacă l-am pierde vreodată. Am rătăci buimaci, ne-am trezi că arăm bulevarde sau forăm meteoriți, ne-am face arheologi cu toții și-am da bucată cu bucată cerul la o parte, am șterge de praf bucată cu bucată și fărîmă cu fărîmă fiecare

amintire și fiecare rădăcină, fiecare piatră din noi, ne-am răscoli însuși sîngele și ne-am stoarce creierii tot întrebînd în stînga și-n dreapta, unde e, n-ați văzut pe undeva prin veacul acesta și satul acela din noi ?

Prin acest sat ies la iveală cei dintîi zori ai cunoașterii, prin el se adună la un loc și răsărituri de lună și soare și se adună, mai ales, cele dintîi cuvinte ale rostirii tale. El este ca bobul fantastic de grîu care ține în miezul și în marginile sale o întreagă cîmpie și este de fapt sufletul ei. Este această acasă care, pentru mine, cel puțin, se împletește strîns și cu legenda, ia formă de mit și, nu în cele din urmă, este chiar o lectură. O carte care într-un fel se citește și singură, dar cel mai mult și mai mult ne aduce aminte de locul unde ne-am născut și nu, nu numai unde am trăit, ci unde am fost și sîntem trăiți. Este ca un fel de călătorie. Dar, apropiindu-mă de scopul acestor însemnări, cred că e timpul, totuși, să mă explic.

Două mari și misterioase tezaure

Acest tip de călătorie — interioară, i-aș zice — pleacă dintr-o reluare a lecturii prozelor lui Voiculescu. Motivul este și altul, desigur, adică motivele sînt multe și poate că cel mai important dintre ele este acela prin care, dintr-un acut și larg sentiment de mîndrie față de locurile natale, mă simt dator ca, în relieful geografic și istoric pe care îl cunosc și-l iubesc atît de mult, să așez două mari misterioase tezaure : unul — cel căruia i s-a consacrat atît de savant și pătimaș Odobescu, „Cloșca cu puii de aur", și celălalt : Voiculescu și opera sa. O linie cu nevăzute semnificații și răsuciri dense le leagă, asemenea crestelor ample de dealuri și pragurile de vii și păduri care se întind de la Pietroasele pînă la Pîrscov, satul de naștere al marelui povestitor, făcînd din subcurbura aceasta carpatică un fel de a fi, chiar al spiritului și încă într-un amestec ciudat, contrariant prin esențe ca și prin irealități aproape palpabile. Să mai spun că undeva mai sus sînt munții și ei țin ca un perete, spre nord, cerurile. Bătăi de clopote auzi cînd și cînd peste codri și ele dezgroapă parcă urme de tezaure. Voiculescu a străbătut cu siguranță multe din locurile acestea sau au venit ele la el, pe calea poveștilor care au fost și rămîn cea dintîi și cea mai frumoasă copilărie a lumii. Le recitesc cu o suprapunere a realității și îmi dau seama că parte, bună parte din ele și bună parte din cadrul în care se desfășoară constituie, practic, însuși semnul sau semnele înseși ale locului, marea și mica lui geografie cu depărtări nesfîrșite și pline de nostalgie în timp dar și cu apropieri care, odată ce le cunoști, îți taie parcă respirația. Iată, de pildă, această povestire : Schimnicul. O realitate și o legendă în același timp, un punct de pornire real, vizibil și azi, și o ridicare în legendă, o traversare a ei care ne plasează, oho, cu mult timp îndărăt, parcă într-un colț al propriei noastre memorii, undeva pe un teritoriu al indefinitului și al amestecului de înmiite și grave posibilități, la strămutări de specii și căderi în regn. Pe scurt : un călugăr primește încuviințarea mai marilor săi să se retragă de la mănăstire, și, plin de ardoarea singurătății, a schimniciei, va locui într-o peșteră. Pînă aici totul este real, ne vom despărți mai tîrziu de povestitor cînd el va da firului epic un alt curs, i-am putea spune de un arhaism tragic, răzbunător, fantastic. Pentru că știți ce s-a întîmplat : călugărul se schimba noaptea în lup (motivul pricoliciului), ataca și rărea turmele mînăstirii ; numai cu un glonț de argint putea fi ucis lupul, cu un glonț de argint a fost rănit și în clipa aceea, în peșteră, a murit schimnicul ; Antonie — pe numele său în povestire, Ambrosie — pe numele său în realitatea de fapt care alcătuiește o bună parte a temei.

Stînca lui Ambrosie

Acolo, pe o streaşină de piatră, într-un părete de stîncă, scrie Voiculescu, se scobea o peşteră prefăcută de alt schimnic înaintaş în chilie. Nici uşă, nici fereastră. Pereţii, jilavi, din cremene strujită cu toporul. La un colţ, o vatră ruinată, în celălalt o laviţă şontoroagă, cu un culcuş de paie pe ea. Nişte blăni groase de lemn astupau pe dinăuntru gura crăpăturii pe unde se pătrundea în adîncul stîncii găunoase. Afară, sub prag, un ciuciur îşi picura broboanele de apă într-un găvan ros în gresie, unde se adăpau sălbăticiunile."

Şi precizăm : stînca există, chilia există, ceva mai largă decît în povestire, cu tindă şi sobă, cu uşă, cu fereastră şi un cotlon ceva mai lung pentru adăpostit lemne şi merinde. Dealul se cheamă Istriţa, este exact deasupra comunei Pietroasele şi în linie dreaptă spre răsărit cu mînăstirea Ciolanu. Antonie (numele de rostit al sihastrului) auzea clopotele de la mînăstire, le auzea şi Ambrosie (numele real al celui care timp de peste cincizeci de ani a locuit aici, şi-a săpat şi lărgit cu mîinile lui „peştera"). Ambrosie care în singurătatea aceasta majestuoasă a subcarpaţilor a devenit şi cel mai tare şi cel mai ciudat pămîntean. La început, în tinereţe (datele în Voiculescu sînt reale : orfan, rude sărace, dat de mic la mînăstire), suia către culcuşul strîmt din piatră cu o scară de lemn pe care o trăgea noaptea şi o ţinea lîngă el. Vîntul, ploile şi îngheţurile dislocaseră o parte din stîncă şi acolo, în deschizătura aceea şi-a pus el în gînd să-şi facă şi masă şi casă. A adîncit-o, a înălţat-o cioplind ca un pietrar autentic. S-a slujit de scară în suişurile lui către cer şi tot de scară în coborîşurile lui spre pămînt. Pe urmă a săpat chiar în stîncă trepte, a fixat apoi şi un scripete cu ajutorul căruia îşi urca brăţuc-cu-brăţuc şi lemne pentru iarnă şi cofe cu apă şi mănunchiuri de ierburi şi flori din care fierbea ceaiuri şi prepara fel de fel de alifii. Îl vizitau iarna şi lupii căci iernile erau aie singurătăţii şi ale reculegerii. De cum venea primăvara cobora către sate la altoit viţă de vie şi pomi. Împletea coşuri din mlădiţe subţiri de curpene şi coji din ramură de alun pe care le vindea la tîrg în Pietroasele iar dacă nu le vindea sau nu le schimba pe făină sau mălai le dăruia pe la văduve unde înnopta. Nu era înalt, se îngrăşase, avea părul alb şi numai el revărsat ca nişte clăbuci albi tumurii pînă peste umeri mai aducea aminte de fosta şi părelnica lui călugărie. O pălărie neagră, cu boruri mari — era să zic sadoveniene — şi tocite îi acoperea creştetul şi sălta la ceafă umflată de şuviţele de păr şi de mersul lui puţin cam legănat. Avea faţa roşie, roşie, nu purta barbă sau poate că era spin. Sprîncenele doar, albe şi ele, împingeau fir cu fir înainte şi formau o streaşină ciudată pentru privirea care şi ea mi s-a părut albă, ningea parcă sau oricum fulguia cînd se uita limpede şi cald către tine ori se auzeau nişte lacrimi îndărătul acestei priviri, picurau nişte izvoare dacă nu chiar acel „ciuciur de broboane de apă, într-un găvan ros în gresie, unde se adăpau sălbăticiunile". Acesta era Ambrosie care cobora din stînca lui şi trei anotimpuri din an era mirean.

Ca o poveste pe care o ştim

Pe Istriţa ninge prima oară, el, acest deal, dă semnul cel dintîi şi decisiv al iernii după cum tot el este ultimul care păstrează zăpada, înfloresc pomii mai jos, începe tăiatul viţei de vie şi el se încăpăţînează să mai păstreze pentru mult timp încă mari petice de zăpadă, ca un avertisment poate sau doar ca un ecou prin amintiri. Dar cînd cobora Ambrosie era clar că acolo la el era caldă zăpada şi că primăvara nu mai putea întîrzia. Îl ştiau toţi, şi bătrînii şi tinerii, şi copiii, îl ştiam şi eu şi-l însoţeam citeodată cîte o bună bucată de drum, ajutîndu-l să-şi ducă desagii şi coşurile pe care le încredinţam apoi altui copil şi acesta tot la fel mai departe, pînă ce „schimnicul" ajungea la tîrg. Trecea printre noi, prin copilăria noastră ca o poveste pe care o ştiam ceva-ceva de la bunici căci cam de-o seamă cu ei era, o mai ştiam un pic şi de la părinţi dar ei ne izgoneau dinspre înţelegerea asta şi o mai ştiam apoi din ce ne închipuiam noi că este şi înseamnă stînca aceea a lui Ambrosie, ne-o imaginam în viforniţe, iarna, şi în flăcări de urlete de lupi. Pentru ca să treacă anii şi fiecare cu ale lui — nu-i aşa ? — sau toţi cu ale noastre.

Pînă cînd, într-o zi : eram student şi-mi petreceam vacanţa de iarnă acasă, era o iarnă blîndă, mai mult primăvară, nu ninsese iar de pe deal urcau aburi lini, şerpuitori prin văzduh, semn că pămîntul respira şi îşi pornea toate cuptoarele lui de sevă şi viaţă. Îmi luasem foarfeca să mai uşurez un pic la tăiatul viţei de vie, mă exersam doar pe butucii mai rari şi mai bătrîni căci ei sînt cei mai simpli, îţi spun, îţi arată ei ce trebuie şi cum trebuie să faci, pe cîtă vreme, ceilalţi, mai tineri, sînt şi rămuroşi şi complicaţi, aproape că nu ştiu nici ei ce vor şi silesc doar, se grăbesc să crească şi să se împlinească, chit că fructul sau puterea de fruct nu stă neapărat în această silinţă şi nici în vîrtejul cu care irump.

Tăiam, aşadar, la vie, luasem şi ciinele cu mine, un dulău aprig, ciobănesc, care amuşina colo şi colo printre frunzele strînse şi tescuite de vînt sau pufnea ricînd pe la muşuroaie de cîrtiţă. Ziua s-a întunecat mai întîi alb, ca şi cînd ar fi fost văruită de sus şi pînă jos, se prefira o ceaţă lăptoasă făcînd din copaci şi din creste nişte siluete abia cumpănite. Apoi a devenit uşor albastră, a izbucnit pentru cîteva clipe soarele ca să lumineze şi să despice

și miezul semințelor prin pămînt. Pentru ca apoi pădurea să înceapă să vuiască, să se audă răsuflarea ei vînătă-neagră și să rostogolească pale de nori peste văi. Parcă se ridicase pămîntul pentru o clipă, puteai să atingi cerul cu mîna, puteai să te plimbi și să respiri pe cer. Cîinele a venit scheunînd lîngă mine și ne uitam unul la altul întrebători. Credi că ne era un pic și frică, aerul foșnea ca dat cu sare iar lîngă noi cîteva mușuroaie de cîrtiță săltau ca niște capace, semn că și acolo se stîrnise neliniște.

Revederea

Toată întunecimea asta din plină zi a coborît spre cîmpii și dealul i-a rămas iarăși în spate. Dinspre pădure s-a mai auzit un oftat adînc, omenesc, de ușurare. Și în capătul viei, cînd m-am uitat, rezemat în baston și cu coșurile în spate, ședea Ambrosie. O privire lungă, lungă și blîndă, zîmbet înțelegător și mustrător totodată. Te-ai făcut dascăl ? — mă întreabă. Nu, nu ! — am dat din cap și am început să urc către el. Cîinele a rămas pironit locului, urmărind țintă mișcările noastre. Nu-l citisem încă pe Voiculescu, nu-i apăruseră scrierile, altfel cred că m-aș fi înfiorat și aș fi zis și eu asemenea povestitorului prin graiul solomonarului care-l înțelesese pe cîine : „unde te duci, nu vezi că e lup ?"

— Nu, dascăl de școală, a precizat și eu i-am răspuns că încă nu, că mai am încă vreo trei ani. L-am ajutat să dea jos coșurile și ne-am odihnit pe un bolovan. Vorbea sadovenian, cu „bine" și „așa-i", cu încuviințări doar. Cel mai mult vorbea cu mișcările umerilor și ale capului, își economisea cuvîntul sau îl lăsa liber să spună ce vrea în zilele și în nopțile lui de singurătate, acolo în stîncă, sub viforniței iernii. Își scurtase rasa ca să nu-l împiedice la mers și pe sub ea se vedea un veston militar vechi și atît de tocit că nu i se mai știa culoarea și nici cărui fel de soldat îi aparținuse. Războiul trecuse și pe acolo pe la el, pocnetul armelor și mirosul de praf de pușcă răscoliseră și stînca lui. Dar și atunci el va fi privit tot ca în Voiculescu : ...„De acolo zbucnea peste lume o priveliște care te îndumnezeia. Uitai de foame, de frig. Te sătura măreția de ocean încremenit a piscurilor tălăzuite, frumusețea cerului și a pămîntului cîntînd zi-noapte neîntrerupt." Pe sub veston, un chimir gros și greu îi înconjura mijlocul, ținîndu-i strîns în spate o blană de miel. În picioare purta teniși. Dintr-o traistă agățată de chimir, pe sub rasă, dar puțin mai lungă decît ea, a scos o sticluță în genul celor de-o litră — sau de pepsi acum — străvezie, gălbuie și mi-a întins să beau. Parcă aș fi sorbit sufletul pădurii ; și miros ușor de rășină și de floare de tei și gust de căpșună, de coacăze și smeură și adiere de frunză și legănare de ierbi. Am închis ochii și cînd i-am deschis cîinele era lîngă noi, i se gudura parcă la picioare. Ha-ha ! — a făcut, nu el ci Ambrosie, și cînd m-am ridicat să plecăm coșurile i se suiseră parcă singure în spinare. Am coborît împreună în sat și de-acolo l-a însoțit altcineva către Pietroasele, unde a doua zi, duminică, era tîrg. Nu-i uitase pe prietenii lui copiii mai de demult și le ținea rostul și numărul anilor, poate, în stînca lui singuratică.

Vecinătăți

Nu era un caz singur, izolat, în retragerea în singurătatea sa acest Ambrosie. Pe vremuri, pe la finețe, prin livezi și vii, colo și colo oamenii își făceau colibe, adevărate căscioare cu tot ce-i de trebuință, cu pod și firide, ba unele chiar cu cîte o fărîmă de beci în care-și depozitau de-ale gurii. Incet-încet, cei bătrîni se mutau acolo aproape de tot. Exodul acesta începea de obicei primăvara, el se lega de muncile agricole și scurta într-un fel drumurile de urcat și coborît către sat. Un unchi al tatălui, Moș Trifu, întîrzia acolo chiar și iarna. Îl vedeam rar, deși via noastră era alături, vorbea și mai rar. Se împărtășea de Sîntămărie la Mînăstirea Ciolanu iar de celelalte sărbători se împărtășea cu vin și cu țuică la sihastrul Ambrosie. Prin biserici nu călca și n-a călcat niciodată. S-a întors odată, de crăciun, de la prietenul său întru singurătate și dealurile prinse de viforniță l-au mințit. Le-a ocolit de cîteva ori și le-a tăiat drept, cum știa el mai dinainte, dar drumul către casă n-a mai ieșit din nămeți și l-a întors tot pe urmele din ajun. S-a adăpostit sub niște mărăcini și acolo a fost găsit — mort și înghețat. A fost coborît în sat unde nu mai pusese piciorul de mult.

Altcineva, pe numele său Munteanu, Moș Buză — cum i s-a spus, pentru că avea o înfloritură de buză de iepure pe gură — a tras cu pușca plină cu alice de sare în nevastă-sa și drept căință, pentru că ea a paralizat, și-a mutat casa departe de sat, pe un deal care-i poartă și astăzi numele. Ne fusese vecin mai demult, cînd vorbea parcă fluiera. Și cît era de bătrîn avea o voce subțire, subțire, ca de copil legănat. După ce și-a terminat casa și-a luat în brațe femeia paralizată și a mutat-o acolo pe deal, tot drumul fiind cînd un bocet, cînd un cîntec nebun, șuierat. Pe timpul foametei se auzea rișnița lui Moș Buză, zdrobea grăunțe de porumb culese din via și grădina lui din care niciodată, pentru nimic, nu a mai ieșit. Adică a mai ieșit odată în sat, cînd i-a murit nevasta, și i-a cumpărat cele de trebuință. După care și-a dărîmat iar casa și a mutat-o lemn cu lemn mai departe, acolo în vie unde se săvîrșise păcatul cu pușca. A mai trăit mult, mut și singur. Pe el Ambrosie, însă, nu-l vizita.

Sufletul pădurii

Și mai sînt și alte asemenea retrageri sau ruperi în destin, cum vreți să le spuneți, satele acolo în vatra aceasta subcarpatică s-au format prin rudenie și singurătate, ele sînt mici, mărunte ca niște pietre asvîrlite colo și colo pe dealuri dar împreună fac un relief uman și social deosebit. Sînt un amestec viu și clocotitor al unei realități care trece, se schimbă, și al unei irealități care zvîcnește, domină ca turnuri de basm și legendă din care cînd și cînd se întîmplă să mai și coboare cîte un destin ase-

menea lui Ambrosie și asemenea celorlalți din jur care au plătit și plătesc prin singurătate vieți și fapte ce nu li se potriveau. Tezaurul de la Pietroasele era anunțat prin legende și povestiri pentru ca odată descoperit acestea să se mute în jurul dramei și jertfei descoperitorilor lui și să-i continue pe aceștia ca într-un altfel de tezaur, ca într-un altfel de sat, cu mult mai întins și mai adînc totodată, și cu mult, mult mai înalt, ca un curcubeu ce se țese în noaptea spiritului parcă și luminează încet și stăruitor peste urmași. Cred că Voiculescu a prins marginile și miezul acestui curcubeu și a început, scriind, să-i desfacă și să-i redea rădăcinile. Antonie din povestirea sa era slab și înalt, uscățiv, așa cum trebuie să fie un schimnic și mai ales un călcător de regnuri și specii — și deci de legi ! — un schimbător în lup, pricoliciul. Credință naivă, dar bărbătească, dură și tragică. Antonie își cunoștea blestemul, de aceea voia și adora singurătatea. Poate că și Ambrosie, cel real, își știa eroarea, în singurătate însă el nu s-a retras decît doar ca să-și împace soarta și să redevină ce-a fost : un mirean. Un locuitor al pămînturilor înalte, într-o stîncă de deasupra sa și a lumii, cît mai aproape de cer. Pe care n-o putea suporta și cu care nu se putea împăca, am văzut, decît iarna. Pînă cînd, într-o primăvară : știi, îmi spune maică-mea, Ambrosie !...

Parcă se sfia, nu știa cum să înceapă, era dacă nu mă înșel Dumineca Floriilor și — vechiul meu obicei — cu foarfeca de tăiat viță curățam de uscături niște tufe bătrîne de liliac alb înflorit. Pe ciorchinii de flori, ciorchine de albine. Căutam să nu le supăr, să nu le stîrpesc. Și, maică-mea : știi, Ambrosie ! Ce-i cu el ? — am întrebat. A murit, mi-a răspuns, a fost găsit mort. El te cunoștea, știi, stăteați de vorbă ; cînd trecea spre Pietroasele se așeza pe piatra aia de lîngă fîntînă, se odihnea și se uita printre stînghiile porții, doar-doar de te-o vedea. Ți-a lăsat odată o sticluță, nu ți-am spus, dar dă-o dracului, cine știe ce-o fi în ea, să n-o bei că cică-i descîntată, el descînta.

Dar am băut-o, am lăsat foarfecele jos și am sorbit iar sufletul pădurii.

În iarbă

În povestire : Antonie, schimnicul, moare de glonț de argint ; fusese împușcat un lup care dijmuia turmele mînăstirii și murea un călugăr retras într-o peșteră.

În realitate, pe Istrița : Ambrosie, locuitorul pietrei (bătrînul care avea de acolo „o priveliște care te îndumnezeia. Uitai de foame, de frig. Te sătura măreția de ocean încremenit a piscurilor tălăzuite, frumusețea cerului și a pămîntului cîntînd zi-noapte neîntrerupt"), murea de moarte bună. Jos, la pragul stîncii, lîngă fărîma de izvor, pe poiana care înverzea și în care licăreau cîțiva meri și peri altoiți de mîna lui. Niște vînători uimiți că nu-i mai aud vorbele — ei au spus că în ultimul timp vorbea tare și toată noaptea în chilie o luminiță se plimba prin încăpere și răzbătea afară prin crăpăturile ușii — s-au abătut din drum și cînd să-l strige să vadă ce e, l-au văzut întins cu fața în sus, pe poiană, galben și cu o pînză de rouă deasupra iar mîinile — și le încleștase poate, și le încrucișase pe piept, acum odihneau grele și desfăcute — cu mari picături de ceară pe ele. O luminare, pe jumătate arsă, zăcea alături, în iarbă. Cînd s-au apropiat, un cîine s-a smuls de lîngă el și a zvîcnit în sus, mîrîind și șchiopătînd parcă și scheunînd, după care s-a topit și a pierit în tumbrele stîncii.

Acolo unde a fost găsit, Ambrosie a și fost îngropat. A rămas ca o groapă, deasupra, fosta lui chilie și de fapt fosta lui mînăstire. Izvorașul picură și acum, corbii din povestirea lui Voiculescu dau și acum roată locului, ninge, tot așa, pentru prima oară pe Istrița și tot așa iarna pleacă de aici foarte tîrziu.

Pe Ambrosie, însă, poveștile nu l-au iertat.

Poveștile

Le-am auzit, mi-au plăcut și le rezum aici, pentru că ele sînt poate chiar felul însuși de a ierta. Că, cică, toată iarna, Ambrosie, săracul, a fost alergat de lupi. Că urlau lupii și clănțăneau în viforniță pînă-l scoteau din minți și el ieșea cu felinarul și crucea afară ca să-i împace și să-i izgonească înapoi în codru. Iar cîinele pe care îl ținea în tinda chiliei schelălăia doar și scîncea. Însă pe el, pe Ambrosie, urletele lupilor l-au omorît. Ne apropiem de Voiculescu — nu e așa ? — sau ceva, ceva din povestirea lui continuă, se dezvoltă în jurul aceluiași spațiu nucleic din care a izvorît !

Și că acei lupi la urma urmei nu erau lupi ci clopotele de la Mînăstirea Ciolanu cu care, peste mai multe văi și dealuri, el, călugărul autosurghiunit, se învecina. Că îi blestemau acele clopot și el, la rîndul lui, le blestema. Că băteau singure, nepornite de nimeni acele clopote iar vîntul le făcea să scheaune și să urle pentru ca să se rostogolească apoi peste culmi și să-l alerge, să-l încolțească pe el pînă ce nu a mai putut să rabde și s-a sfîrșit.

Ce este aici, ce se întîmplă aici ? O urmare a povestirii, Voiculescu post-Voiculescu sau

tema cu independența ei unică față de cititor și scriitor continuă să incite și să se scrie, ca să spunem așa, și singură, să treacă adică din fantezie, din irealitatea vie și înconjurătoare în realitatea la fel de vie și la fel de înconjurătoare a vieții, dacă nu în chiar viața însăși, în pragurile și temeliile ei cele mai adînci ? Povestea sau repovestirea aceasta nu e singura, pare o reminiscență a lecturii dar nu e așa, pentru că eu am auzit-o de la o bătrînă care nici nu știe carte, era din Urgoaia, un mic sat sau mai bine zis un pîlc de case așezat doar vreo trei-patru kilometri mai jos de stînca lui Ambrosie și exact în linie dreaptă, peste păduri, cu turlele și clopotele de la mînăstire. Cosea plăpumi bătrîna aceea și a stat zi și noapte o săptămînă la noi ajutînd-o pe maicămea să se pregătească de zestre pentru sorămea. Vorbea șleampăt și puțin fonfăit. clompotele, clompotele ! — zicea ea, ălea, lupchii l-au uhcis !

Ca un copac cu două ramuri

Și o altă poveste, o altă justificare de fapt : că se tăia o șosea pe acolo prin apropierea stîncii și el, disperat că e smuls din singurătate, s-a amărît și a postit toată iarna pînă ce s-a sfîrșit. Că îl deranjau și vînătorii care-și făcuseră și o cabană prin apropiere și mai trăgeau cu puștile și chefuiau nopți la rînd, împingînd spre el chiote și mirosuri fierbinți de fripturi pe jăratec. Iar ciinele lui se dăduse cu ei. Nici nu-i mai lătra și-i înșoțea prin păduri. Că odată a plecat chiar cu o vulpe aflată în fierbințeli (Parcă-i tot din Voiculescu !), și s-a întors după cîteva luni cu niște cățelandri pe care „călugărul" i-a vîndut prin sate iar satele acelea au rămas, în scurt timp, fără nici o urmă de găină sau de altă pasăre.

Cert este că s-a tăiat pe-acolo și o șosea, că s-a ridicat și o cabană și că ani mulți acestea au fost chiar norocul sihastrului. Se uita la tractoare cum rup malurile și la buldozere cum așternd și netezesc drumul. Muncitorii împărțeau cu el mîncarea, nu mai trebuia să coboare atît de des prin sate. Și tot ei au fost și norocul lui ultim, vînătorii. Pentru că altfel ar fi zăcut acolo în poiană, colindat de albine și fluturi și făcînd loc gol împrejur, tiesind aerul cu icneli și mirosuri iuți de mormînt. Așa și-a tihnit și el locul.

Și așa s-a încheiat o viață ciudată și misterioasă despre care, sînt sigur, a auzit și Voiculescu, pentru că cel puțin pînă la jumătatea temei, a povestirii sale, părintele, schimnicul Antonie și părintele, schimnicul Ambrosie formează una și aceeași identitate de care povestitorul se va despărți apoi ca să-și urmeze legile și farmecul creației. Ca un copac cu două mari ramuri, realitatea și fantezia au hrănit un cer uluitor al inspirației. Iar povestirea, ați văzut, continuă și în partea ei reală, nescrisă, necitită și nesemnată de nimeni decît poate doar de acela care a fost și a însemnat cu viața și mîinile lui o stîncă, stînca lui Ambrosie. Zboară acum nu numai păsări ci și elicoptere pe deasupra, tălăzuiesc turme pe deal, tractoare pe șenile rup drumuri prin piatră și sparg liniștea văilor, terase de viță de vie și livezi urcă pînă spre cer și se împreună cu cerul, pădurile coboară, se înmulțesc pe lîngă maluri, baraje de beton domolesc furia apelor

Ilustrații de Teodor Bugoi

și-a norilor iar în toată și toată această neodihnită și grabnică, amplă mișcare stă majestuoasă și grea, solitară, stînca lui Ambrosie. Ca un pinten de cer, ca o amforă cu gura în jos, la pămînt.

O întîmplare, atît

Urcam într-un început de primăvară, voiam s-o mai văd și să-mi fixez într-un anume fel însuși mobilul și argumentele lecturii, rememoram de aceea povestirea și urcam către stînca lui Ambrosie. Cînd, iată, ce-am putut eu înțelege sau ce se putea înțelege dintr-o întîmplare ca aceasta : că binele coexistă cu răul uneori sau că nici binele nu-i atîta de bun cîteodată și că nici răul nu este chiar atîta de rău alteori și că, din moment ce coexistă, se mai și împrumută, își mai și iau și își mai și dau cîte ceva, nu ? Mai ales atunci cînd totul se petrece cu grație și ia forma unei căprioare, de pildă.

Am văzut o căprioară, așadar, lîngă un izvor, setea îi făcuse cărare spre apă și o aducea acum țintă spre ea. Ceva banal la urma urmei și atît de comun încît faptul în sine nu poate depăși marginile unui simplu episod în natură. O căprioară cînd bea apă îi poate face însă și pe cei orbi să privească. Și ați văzut-o cînd iese, cînd se apropie dintr-o margine, dintr-un aluniș al pădurii, ați văzut cu cîtă eleganță își neglijează propria sălbăticie, întreaga reticență și nedumerire, parcă, o fixare în regn și în pîndă totodată, e de o stoică și impenetrabilă, gravă luciditate, de o fantezie plină de prudență și poezie. Pare un dans, o formă de dans

și cînd se apleacă să bea, cînd miroase și cercetează mai întîi apa, izvoarele, pare un desăvîrșit idol, un partener fără egal al propriei sale frumuseți. O melancolie care se duce și vine iar și se apropie și face ca cercurile unei singure clipe să se spargă și să se suprapună cu cele ale apei peste care cineva inspirat ar fi putut desena și a și desenat parcă o răsuflare de crin. Frumusețea, starea de frumos care se confundă cu binele citeodată sau, de cele mai multe ori, așa ne place nouă să le însoțim. Numai cerul o scosese dintr-un luminiș cald al pădurii și mi-o arătase numai mie. Ziceam asta, fără să știu, totuși, că nu fac altceva decît să asist la un tragic și neverosimil deznodămînt. Pentru că, la început de primăvară fiind, cerul s-a și închis, s-a scuturat deodată și umbra aceea a lui a căzut ca o pată uriașă, grea peste ființe și pentru o clipă totul am crezut că se scufundă și că pînă și aerul pe care îl respirăm poate fi pipăit și nisipos și foșnind mai degrabă, plin de urme de vieți, poate fi spart și frecat ca o coajă de melc între degete și azvîrlit, presărat colo și colo printre pietre și mărăcini. Căprioara s-a îndoit de spinare, și-a răsucit capul în sus și s-a uitat fix acolo de unde-o săgetase parcă un arc nevăzut. Cercurile apei din care băuse mai tremurau încă, ea s-a dus puțin mai încolo și poate că de pe bot i se mai scurgeau cîțiva stropi, cîteva dire cînd, cu piciorul de dinainte, ca și cum și-ar fi făcut cruce, a curățat puțin locul, l-a mirosit și s-a culcat. Cînd m-am apropiat de ea era caldă, i-am luat capul în mîini, abia și-l mai mișca : i-am văzut pielița albă de pe ochi, era oarbă : și furnici — cînd avuseseră timp, în numai cîteva clipe să-i intre și s-o foarfece-n ochi, doamne, cîteva furnici care-i și umblau pe luminile ochilor arse, stinse și scurse de mult, moarte, niște furnici care pot fi și de treabă altfel și chiar și sînt, dar care, acum, iată-le, ce mușuroaie și-au găsit și ele să-și facă, și în ce fel, și spre ce hrană instinctul le-a grăbit ! Setea îi făcuse cărare, căprioarei, spre apă și am mai văzut că în tristețea și împăcarea ei nu mai are nici teamă și nici măcar puterea, senzația de recul față de tot ce-ar putea să i se întîmple, și umblase așa cu furnicile acelea în ochi ca în două mici și sclipitoare morminte prin care nimeni nu se poate uita și nici ea, dinlăuntru, nu mai putea vedea nimic.

Întîmplarea aceasta a fost și cu ea m-am întors, n-am mai urcat spre stînca lui Ambrosie.

Ceremonia realului

Căutînd o încheiere acestor însemnări, m-am gîndit că, peste timp, și legendele, și povestirile și realitățile transplantate în fantezie, tot ca niște relicve arată, tot ca niște stări de mit, și deci : ca o arheologie, poate că dintre toate cea mai grea cu putință. Căci, dacă s-ar putea spune așa, ea, această arheologie nu scoate la iveală decît oseminte de spirit. Și m-am gîndit atunci că dincolo, nu mult prea departe de miezul și taina povestirii lui Voiculescu, chiar lîngă mînăstirea de unde a purces bietul călugăr (Antonie sau Ambrosie, nici nu știu cum să-i spun !) se află un popor amplu, de piatră, care, cu o ciudățenie și un mister la fel de mari, iese din realitatea sa fizică, imediată și se înfundă în zorii celei mai fantastice și mai blinde viitoare arheologii. Este exact pe traseul odobescian, de la Gruiul Dării în sus, la Stînca lui Ambrosie, și pînă aproape de izvoarele Buzăului — și încă în atmosfera specifică basmului cu bisoceanul — de unde un abur de mister străbate toate aceste locuri și, de peste coline, stelele sînt înșurubate parcă în mii de întrebări. Toamna este un adevărat ceremonial al realului și dezvelește pădure și piatră în unghiuri grele de lumină, tăiate pe deasupra de cocori. Și, dintr-odată, acest popor iese parcă din pădure și se consacră unui ritual necunoscut. Își strînge copiii și femeile la mijloc iar unii, unii dintre ei — bărbații — mai dau cîte un scurt ocol marginilor și se uită dacă toate vietuitoarele sau toate stelele sînt la locul și în trebuința lor, dacă nu lipsește sau nu s-a îmbolnăvit careva, dacă nu s-a rătăcit. Și după aceea tac, rămîn de veghe, în ascultare. Cei de la mijloc își mișcă umerii sau secolele iar prin dunga de vînt care taie purpură copacii nu se mai aud decît propriile lor răsuflări.

Povestesc tainic, prin semne. Și ce vor fi spunînd, despre ce întîmplare sau cumpănă a vieții vorbesc, nimeni nu poate ști. Suficient că în jur se aude o toacă iar de pe un clopot cînd și cînd se cojesc nori ruginii. Sîntem într-o țară de piatră cu niște oameni de piatră care vorbesc într-o limbă de piatră și care, probabil, nici nu se aud. Altfel n-ar încremeni așa, fiecare în urma propriului său gînd, ca și cum și-ar urma unul altuia și nimeni nu s-ar mai putea rosti decît prin tăcerea celuilalt. Cînd se întunecă bine intră iarăși în pădure și se pierd, vor ieși de dimineață din nou la vedere și se vor așeza exact cum au fost cu o zi sau un secol mai înainte și exact pe aceleași locuri și în aceleași poziții, sub aceleași semne care nu se văd. Parcă așteaptă. de aceea tac, parcă așteaptă un povestitor.

Și, într-un fel, iarăși acasă

Cad frunzele, norii coboară, se întețește miros de zăpadă pe culmi și el, acest popor, tot așa într-o ceremonie o duce, nimeni nu-l schimbă cu nimic. Nici măcar atunci cînd cîte o pasăre i se așează pe umeri sau frunzele se îngrămădesc și-l acoperă pînă la genunchi. Oameni de piatră care își trăiesc, își consumă și căldura și frigul proaspetei lor antichități. O antichitate după care n-a mai trebuit să se sape și care, în ordine cronologică, dacă e să precizez, se află deasupra, la suprafață. Este acesta sentimentul unui acut act de creație, este de fapt miracolul unei opere în care arheologia și istoria s-au însoțit, s-au născut în același timp și se deduc din materialitatea însăși a ideii de creație, o profesiune de credință dacă vreți, dar cel mai mult și mai mult un exemplu, un mod specific de meditație și reflecție în plan artistic.

Este, dacă nu exagerez, această acasă, satul acesta de sus pe urmele căruia am pornit și eu, satul acesta mai dinaintea și din urma tuturor, acest sat în care, într-un anume fel, toți oamenii au scris și scriu o legendă sau o povestire care să îi repete.

Fotografie de Vasile Blendea

Ce mult te-am iubit!

de Julian Neacșu

Pe Zaharia Stancu nu l-am cunoscut eu, cum se spune în asemenea împrejurări în care evoci o personalitate a cărei dispariție te nemîngiie de atîția ani. Îl citisem, îl admirasem, ba chiar îl iubisem citindu-l. Nu-l cunoscusem însă și nici n-aș fi îndrăznit să-l cunosc dacă nu m-ar fi oprit într-o zi și nu m-ar fi întrebat :

— Cum te cheamă ?

I-am spus cum mă cheamă și, la rîndul meu, l-am întrebat :

— Dar pe Dumneavoastră ?

— Zaharia Stancu, mi-a spus, Zaharia Stancu mă cheamă.

Fără nici urmă de supărare. Era președintele Uniunii Scriitorilor dar, mai ales, era un bărbat înalt și nins, ca o crizantemă cu ochii verzi. Nu semăna deloc cu fotografiile din cărțile mele de școală. Nu semăna cu o fotografie, era atît de viu încît nu ar fi putut semăna cu nici o fotografie. M-am speriat, desigur, și am încercat să mă apăr, eu eram nimeni, un nimeni foarte tînăr, dar nu m-a lăsat.

— Știu, da, știu, ai auzit de mine. Poate m-ai și citit. Și eu te-am citit, și eu am auzit de tine.

Este greu să-mi închipui acum ce am simțit atunci. Poate că am roșit, gîndindu-mă cît de puțin scrisesem ca să fi auzit de mine Zaharia Stancu. M-a luat de umăr și m-a dus la prima mea întîlnire cu scriitorii. Parcă visam. Mai tîrziu a fost și președintele meu.

— N-am ce să fac, îmi spunea, toți aveți dreptate, numai eu nu am.

Odată i-am dus prima mea carte, nu mai știu dedicația. A citit și a zîmbit subțire.

— De ce nu mă mai iubești ? a întrebat, de ce ? poți să-mi spui de ce ? Voi muri înaintea ta, ține minte, da, da, ține minte, și mă vei regreta, vei spune, da, da, așa vei spune : îmi pare rău, vei spune, îmi pare foarte rău că nu mai este Zaharia Stancu.

Uneori, e adevărat, observasem că este mai bătrîn decît mine. Îmi plăcea să-l aud și să-l privesc. Cînd îl citeam și cînd îl citesc și cînd îl voi citi îi auzeam, îi aud și-i voi auzi vocea. Aud dialoguri pe care nu le-a scris, dar pe care le-a lucrat ca și cum urma să le scrie.

— Ce vrei ?
— O mașină de scris.
— Și cît costă o mașină de scris ?
— ? !
— Bine.

Și a sunat și a semnat, a mai sunat și a mai semnat de cîteva ori pe cererile cu care m-am dus.

— Ce vrei ?
— O mașină de scris.
— Cît costă o mașină de scris ?
— ? !

— Ți-am mai dat și o să-ți mai dau, dar tu vrei să-ți iei automobil, nu mașină de scris.

Nu mi-am luat nici automobil, nici mașină de scris. M-am ales cu acest dialog mai prețios pentru mine decît una sau cealaltă. Într-o zi de început a lui decembrie m-am dus să-l văd pentru ultima dată. Au trecut de atunci ani. Dar cum au trecut ? Cu ochii săi uneori și albaștri dar, de data aceasta, închiși. Și, în ciuda numeroșilor săi prieteni și neprieteni din jur, părea mai singur ca niciodată. Fără să mai aibă nimic de semnat, fără audiențe, fără glas. Zaharia Stancu plecase. Am întins alături o crizantemă mare și albă, o floare care nu știu dacă-i plăcea, dar îi semăna. M-am îndepărtat încet, privindu-i pe amîndoi. Și o clipă n-am mai știut cum să-i deosebesc. Am înțeles atunci ceea ce-mi păruse de necrezut. Zaharia Stancu murise cu adevărat după ce, ani de zile, mă amenințase că va muri ca să-l regret. Îl regret cît mai omenește posibil pe un scriitor care a știut să răspundă nu numai propriilor sale întrebări și nu numai în propriile sale cărți. Au trecut totuși ani, de aceea mă întreb dacă tot ce am scris aici este adevărat sau doar o închipuire. Să-mi fi închipuit eu că a murit Zaharia Stancu ?

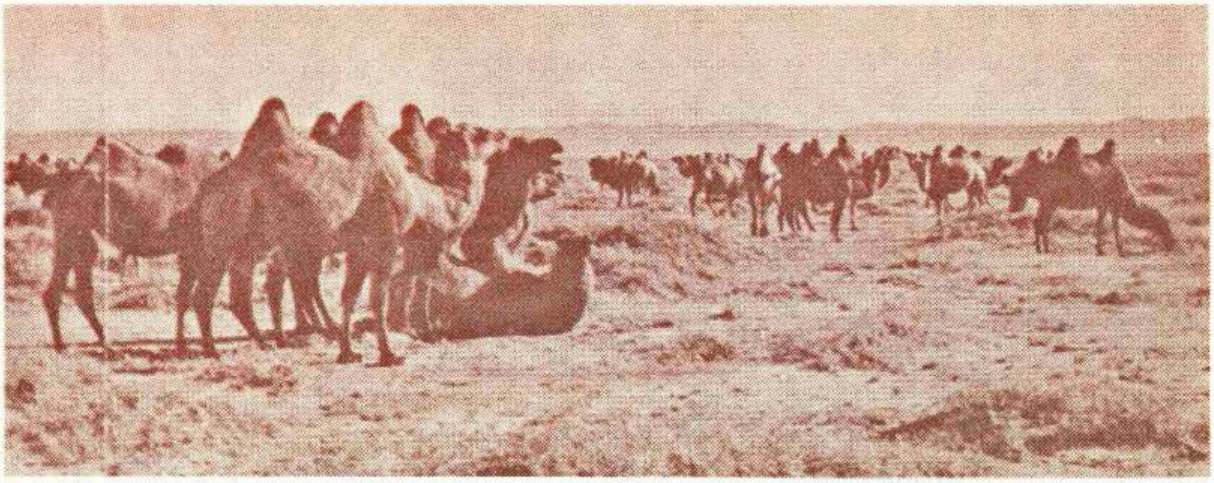

SINGUR ÎN MONGOLIA

de Mircea Micu

Coborîm din avion direct în zona Podișurilor înalte. Începe stepa mongolă, uriașa întindere plină de iarbă verde și parfumată întinzîndu-se mii de kilometri, grăbindu-se parcă spre întîlnirea cu fascinantul Deșert Gobi.

Ne așteaptă două Gaz-uri solide conduse de șoferi tineri și binevoitori. O luăm direct peste cîmp, nu există un drum anume trasat, fiecare dintre cei doi conducători caută porțiuni cît mai line, ocolind ridicăturile. În stînga și-n dreapta străjuie dealuri golașe, roșietice, la poalele cărora pasc mari turme de yaci. Masculii sînt înalți și puternici, cu coarnele crescînd pe verticală, cu lînă lungă atîrnînd pînă aproape de pămînt. Femelele mici și cocoșate parcă, stau în grupuri distincte înconjurate de viței. Un taur mai curios se îndreaptă galopînd spre mașină cu coarnele înainte. Șoferul frînează amuzat, eu aștept alertat să văd ce se întîmplă. La cîțiva pași depărtare de vehicul taurul frînează și el. Stă mîndru și furios în mijlocul drumului scormonind pămîntul cu copitele și nu acceptă să se dea la o parte. E ocolit cu grijă și el ne lasă să trecem fără să ne arunce o singură privire, impasibil și trufaș. În jurul turmelor călăresc copii urcați în șeile de lemn viu colorate. Simțindu-se priviți execută mici șarje de cavalerie despărțind cireada mamelor și viteilor cu un scop numai de ei știut.

Un fir de apă limpede șerpuiește prin stepa nesfîrșită, iurte singuratice se înalță albe pe cele două maluri și cît vezi cu ochii nu există nici un copac, nici o tufă. Numai iarba înaltă, plină de flori multicolore vălurind în vîntul abia simțit, ca o mare uriașă.

În preajma iurtelor pasc liniștiți sute de cai, cu cozile lor lungi atingînd pămîntul, vestiții cai mongoli ageri și extrem de rapizi, cu blana imitînd culoarea șocolatei cu lapte. Sute de mînji cu picioarele subțiri se ațin pe lîngă soldurile iepelor încercînd să sugă din mers.

După ce am rulat o oră prin stepa întinsă pătrunserăm într-un mic orășel, o stațiune balneo-climaterică. Oprirăm în fața unei clădiri pe care scria europenește „Hotel". Un bătrînel simpatic, un fel de director al stațiunii ne aștepta în fața intrării principale. Zîmbea destins și vorbea repede și sacadat. În semn de bun venit scoase din buzunar o sticluță de chihlimbar și deșurubă dopul de argint filigranat. Mi-o întinse surîzînd. Nu înțelesei din prima clipă despre ce-ar fi vorba. Unul din șoferi îmi făcu semne să deșert un pic din conținut în palmă. Mă

executai. O pulbere fină de tutun aromat se ivi prin deschizătura rotundă. Bătrînelul îmi luă sticluța, puse un strop de tutun pe unghia degetului mare și-l absorbi pe nări, invitîndu-mă să fac la fel. M-am executat, după care am simțit o aromă plăcută năpădindu-mă, ochii mi se umeziră, strănutai o dată puternic, apoi încă o dată, apoi cîteva secunde la rînd fără putință de oprire spre hazul și mirarea șoferilor care executaseră acest ritual cu nonșalanță.

Am făcut o noapte de ajustare în mica stațiune și, înainte de a porni în lungul drum spre vechea capitală a Mongoliei, Kara-Korum, un doctor tinerel și deosebit de grav care ne-a însoțit în obositoarea călătorie ne-a supus unui riguros examen medical declarîndu-ne **apți.**

Locul unde ne aflam cred că era așezat la peste 1 300 metri altitudine și începeam să resimt lipsa oxigenului.

Mica noastră caravană motorizată compusă din trei mașini a demarat în zori din fața hotelului. În prima mașină se instalase confratele sovietic cu soția și președintele scriitorilor mongoli, în a doua subsemnatul cu translatorul comun și directorul administrativ, uriașul care, grație unui simț special, mă recunoscuse la venire, pe aeroport.

Ultimul dintre gaz-uri era ocupat de medicul pus la dispoziție și tot felul de provizii alimentare.

Ținta călătoriei : Kara-Korum, străvechea și misterioasă capitală a Mongoliei, orașul heteroclit și bizar, locul unde se odihnea marele Gingis-Han, în iurta lui imperială albă ca zăpada, între două campanii militare.

Stepa strălucea pudrată cu rouă, flori multicolore închipuiau un chilim nesfîrșit pe care roțile mașinilor tăiau urme adînci. Pe ambele părți un soi de dealuri golașe de culoarea ruginei vegheau depărtările pierzîndu-se în ceața dimineții. Aveam de străbătut după explicațiile laconice ale șoferului aproximativ 200 de kilometri. Distanța însă, în Mongolia, este o chestiune foarte relativă. Este bine știut că teritoriul actual se întinde pe o suprafață de zece ori cît a României.

Bulăm cu o viteză destul de redusă paralel cu firul unei ape șerpuind limpede. Am cronometrat cu exactitate durata, nesocotind cele patru opriri hărăzite micilor gustări, constatînd că cei 200 de kilometri (dacă asta era într-adevăr distanța reală) au fost străbătuți în șase ore și jumătate. Pe vremea lui Gingis-Han, solii „Hoardei de aur", folosind caii de schimb, parcurgeau miraculos drumul dintre Kara Korum și Cîmpia Panonică în aproximativ șase zile. O viteză de deplasare aproape de neimaginat.

Urmam aceeași rută pe care odinioară, cu peste 1 500 de ani în urmă, caravanele imperiale păzite strașnic de detașamente speciale se întorceau din mar-

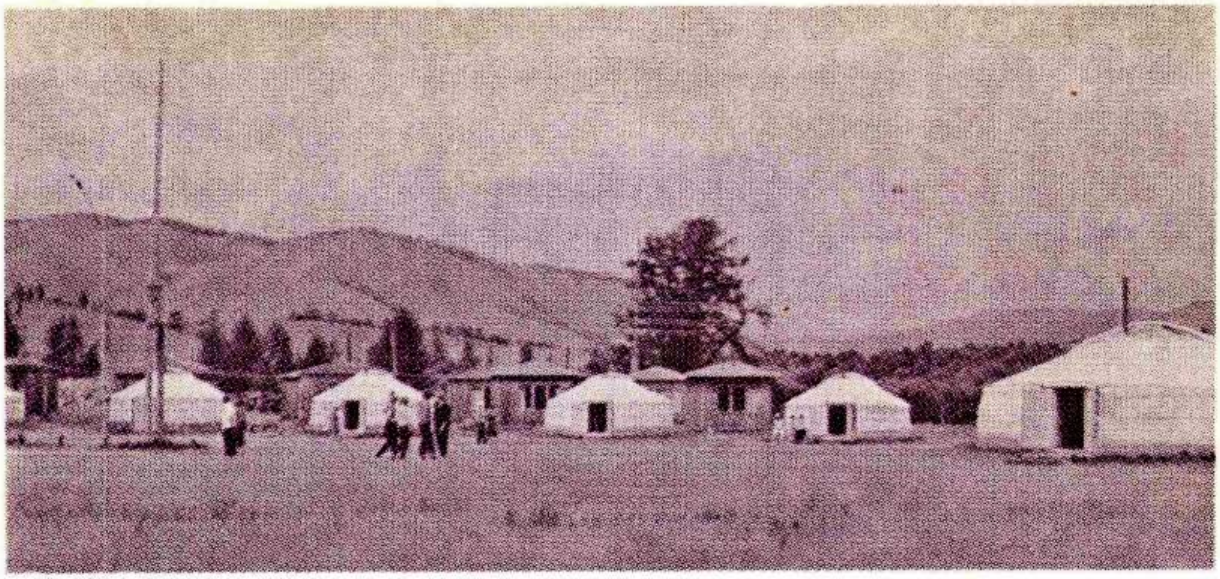

ginile Asiei încărcate cu bogăţii inestimabile. Aceeaşi rută pe care temerarul Marco Polo, veneţianul aventurier şi romantic, a străbătut-o mergînd să se convingă cu ochii despre existenţa şi măreţia capitalei fiului Eternului Cer Albastru.

Aceeaşi rută pe care hanul analfabet dar genial se întorcea din lungile campanii războinice, grav şi melancolic, întunecat şi tăcut, călărind singuratic, despărţit de oaste şi de gardă, retrăind condiţia lui simplă de păstor nomad care în copilărie păştea aici turmele de oi şi de yaci.

La capătul acestui drum imaginar, cu doi ani înainte de sfîrşitul său, oprind într-o vale străjuită de cedrii seculari, cuprins de presimţiri funebre sau poate doar cu conştiinţa trecătoarei sale vieţi (deşi supuşii şi şamanii îl declaurau nemuritor) şi-a ales aici locul odihnei veşnice. Din motive neelucidate de istorie, trupul său a fost înmormîntat în altă parte, undeva pe marginea unui lac, iar locul adevărat al mormîntului, conform tradiţiei, nu-l va şti nimeni, niciodată.

Legenda spune că o dată pe an, toamna cînd iarba stepei începe să se ofilească sunînd metalic sub vînturile reci venite dinspre Nord, dacă e noapte cu lună plină, lună care nici nu răsare, nici nu apune, ci stă neclintită în tăria cerului ca o stea fixă, un cal alb se arată spărgînd cu strălucirea-i fosforescentă negura nopţii. E vestitorul sufletului Marelui Han şi cine are norocul şi puterea să-l urmărească oprindu-se din goana lui nebună va afla locul în care a fost îngropat fostul Stăpîn al lumii... Nimeni însă şi niciodată n-a avut fericirea să urmărească pînă la capăt drumul fabulosului armăsar...

Oprim la întîmplare în dreptul unui grup de trei iurte fumegînd uşor în liniştea dimineţii. În imediata apropiere, într-un fel de ţarc alcătuit din bîrne, stau adunaţi aproape o sută de mînji despărţiţi de iepele care pasc libere pe malul apei. Pe iarba din faţa iurtei centrale (mai mare decît celelalte două) o pînză de dimensiuni uriaşe e presărată cu un soi de granule albe. Brînză de oi uscîndu-se sub dogoarea soarelui. Într-un tîrziu uşa iurtei principale se deschide încet, un bătrîn matusalemic cu barbă subţire atîrnîndu-i pînă la brîu iese privind parcă dincolo de noi. Nici un muşchi nu tresare pe faţa lui emaciată. Îmi dau seama după fixitatea privirilor că e orb. Însoţitorii noştri îi adresează cîteva vorbe. Chipul bătrînului se luminează, deschide larg uşa iurtei şi ne poftеşte cu o plecăciune să intrăm. Ne aşezăm pe micile scaune de lemn. Bătrînul se mişcă cu o surprinzătoare siguranţă. Deschide un dulăpior viu colorat şi cu gesturi ritualice scoate o sticlă cu un lichid incolor. Umple paharul de argint cu mîini tremurătoare.

Îl aşează pe masă şi atingînd simbolic suprafaţa lichidului, ridică în aer degetul arătător ca şi cum ar fi stropit în cele patru puncte cardinale. Apoi paharul trece din mînă în mînă. Fiecare trebuie să soarbă cîte un pic, restul e destinat stăpînului casei. E o băutură slabă, foarte puţin

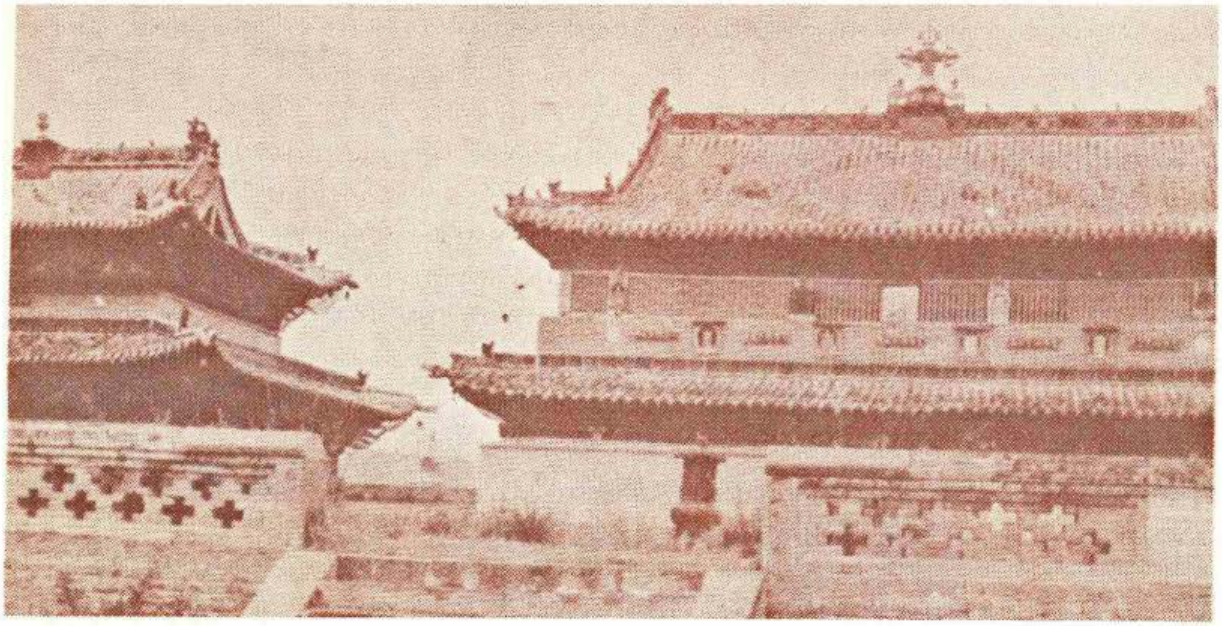

alcoolizată, ușor dulce și fără nici un miros.

Rachiu din lapte de vacă... Mai apoi, am băut de multe ori acest produs atît de neobișnuit și am încercat, curios, să aflu modul în care se prepară. Explicațiile au fost de fiecare dată atît de lungi și întortocheate, încît n-am înțeles niciodată cum anume se fabrică.

Am stat poate mai bine de o jumătate de oră în răcoarea plăcută a iurtei bînd rachiu din același pahar ritual și bătrînul mongol ne-a cîntat cu voce tremurătoare una din cele mai fascinante balade dintre cîte le-am auzit vreodată.

Ieșim din iurta bătrînului care nu văzuse în viața lui un european. Îi deosebea însă de asiatici după miros. Despre mine declarase că miros a compot de struguri (o fi vrut să zică vin!) și a tutun nu prea bun...

Bătrînul ne conduce și rămîne în pragul ușii, multă vreme făcînd semn cu mîna. Gaz-urile înaintează pe podișul întesat de ierburile multicolore. Cu un gest reflex am rupt o mînă de iarbă și am vîrît-o în buzunarul de sus al unei jachete pe care în țară o port foarte rar.

Tîrziu, poate după trei luni, într-o seară am îmbrăcat jacheta respectivă și am simțit foșnind ceva în micul buzunar. Uitasem, desigur, și acum nerăbdător și curios am scos la iveală o mică grămăjoară de fîn uscat și extraordinar de parfumat.

Ținem pe direcția care duce spre Kara Korum. Înaintăm prin soarele nemilos de fierbinte urmăriți din zbor de doi vulturi uriași care abia așteaptă să facem un popas spre a se ospăta cu resturile. Ne urmăresc cu tenacitate de cîteva ore. Sînt, probabil, o pereche.

Drumul devine mai accidentat, iarba mai piperniciță. Urcăm ușor pe o porțiune cu zeci de bucăți de piatră neagră. Parcă un uriaș meteorit ar fi explodat deasupra cîmpiei risipindu-și materia în toate părțile. Însoțitorii noștri devin mai solemni și parcă mai tăcuți.

În depărtare se zăresc niște ziduri de piatră. În curînd vom intra pe teritoriul vechii capitale al cărei nume înseamnă Nisipurile negre și care, după mărturisirile diverșilor călători, ocupa o suprafață uriașă. Aproape jumătate din populația Mongoliei, majoritatea războinici, era masată aici în jurul iurtei imperiale a Marelui Han.

Marco Polo, în cartea sa **Milionul,** pomenește de două ori existența orașului numindu-l: Caracoron.

„Caracoron e un oraș care măsoară trei mile jur împrejur; acolo avură tătarii cel dintîi domn... Și am să vă povestesc despre toate faptele lor, cum și-au căpătat domn și cum s-au răspîndit prin lume..."

Lui Gingis-Han nu i-a plăcut orașul acesta răsărit în mijlocul pustiei, dar nu l-a părăsit niciodată, deși stătea într-o iurtă imensă la

mare depărtare de construcțiile de pămînt și lemn.

Cu trecerea anilor orașul a dispărut cu desăvîrșire. Pe vechea vatră s-au ridicat sute de mănăstiri budhiste. Călugării au înconjurat lamaseriile cu un zid de piatră de aproximativ patru metri avînd cîte patru porți de acces în cele patru puncte cardinale. Douăsprezece turnuri zvelte, număr egal cu lunile anului, se înalță la distanțe egale.

O descriere interesantă și inedită a orașului care sub domnia lui Gingis devenise un fel de capitală a lumii realizează Artur Lundkvist în superbul său roman-poem :

„Orașul Kara Korum (...) e ca un nor pe pămînt, învăluit în fum, și praf, o îngrămădire nesfîrșită de case scunde sau corturi albe, cîteva ulițe așternute cu nisip, pe care umblă călărețiî și carele trase de boi. Fusese primul oraș pe care Temugin (Gingis, adică), ca tînăr vlăstar crăiesc, îl văzuse cu ochii lui ; îl umpluse de uimire, îi stîrnise curiozitatea, un dispreț neîndoielnic și poate chiar o admirație ascunsă sau pizmă : acei pereți cu bastioane și turnuri, cu totul nefolositoare în ochii lui, ulițe de piatră și case întunecate care îi păreau asemenea unor temnițe înfricoșătoare, flamurile acelea de mătase care fluturau în vînt și leii ciopliți în piatră, palatele acelea uriașe, trufașe și bibliotecile întesate de hrisoave...".

Au mai rămas cîțiva lei de piatră răspîndiți în curtea imensă împrejmuită cu ziduri. Nu știm dacă de pe vremea lui Gingis-Han. A mai rămas și un imens bloc de bazalt care susținea stîlpul central al iurtei imperiale.

Clopoțeii de bronz agățați de grinzile colorate ale lamaseriilor, astăzi declarate muzeu, tremură în vînt închipuind melodii bizare.

Idoli din lemn, cu capete uriașe și priviri fioroase, păzesc intrările. În fața altarelor centrale, suflate în aur, statuia unui Budha impasibil zîmbește parcă misterios.

Plutește în aer un miros ciudat, aromat, un miros necunoscut. Obiecte de rit, cuțite de sacrificiu și jertfă, toate din aur masiv strălucesc în vitrine bine închise.

Nu prea departe de acest loc, undeva spre nord, se înalță un șir de munți cu crestele zdrențuite. Pe lîngă ei se întindea pe vremuri celebrul Drum al Mătăsii pe care negustori adunați în mici caravane plecau să

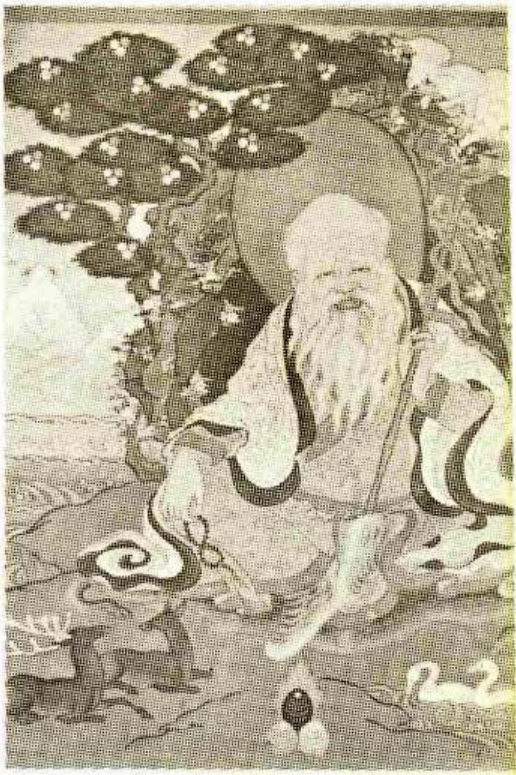

facă negoț în îndepărtata Chină.

Drumul Mătăsii pe care, se spune, în vremea Marelui-Han călătorul putea circula în siguranță cu o tavă de aur pe cap fără să-i fie frică de hoți sau tîlhari...

(Fragmente din volumul cu același nume în curs de apariție la Editura Sport-Turism).

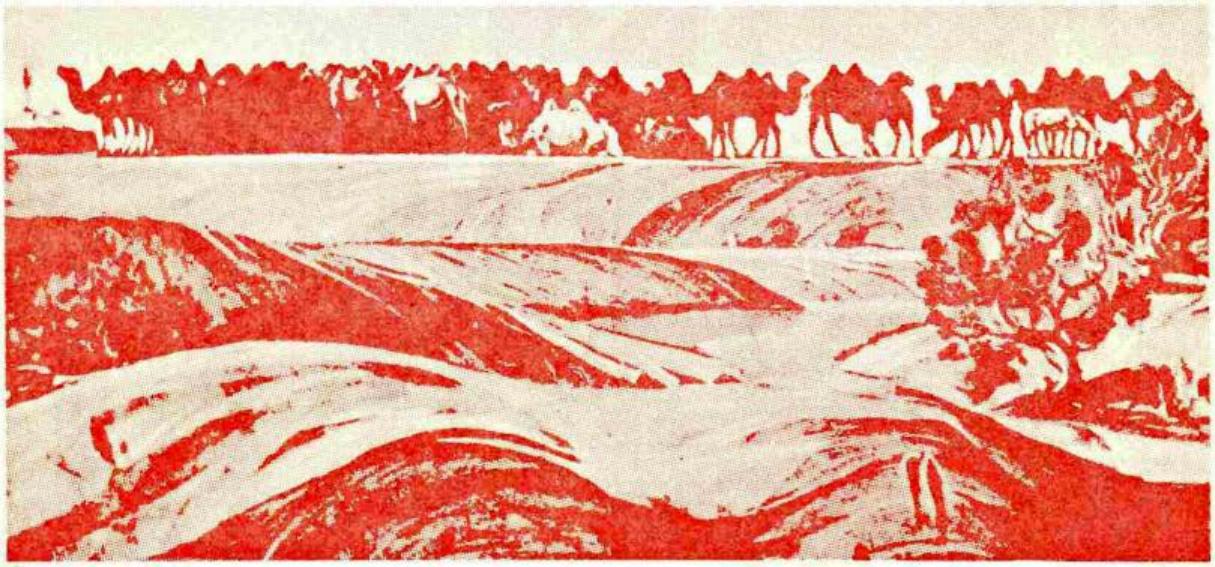

PAGINI DIN CARTEA PĂCII ŞI ANTIFASCISMULUI

La 50 de ani de la înlăturarea sa din viaţa politică a României (29 august 1936), ca urmare a presiunilor externe şi a intrigilor interne, şi la 45 de ani de la dispariţia sa fizică (la 17 martie 1941), la Cannes, în plin al doilea război mondial, întrebarea „A fost asasinat Titulescu ?" îşi păstrează actualitatea.

Deschiderea pentru cercetare a noi şi noi fonduri documentare, publicarea unor memorii şi însemnări, intrarea în perimetrul cercetării istorice a noi şi noi fapte şi evenimente, în fine, coroborarea elementelor informaţionale disponibile pînă acum ne permit să abordăm această întrebare cu mai multă temeinicie şi să formulăm un număr de răspunsuri şi supoziţii care dacă nu închid definitiv un dosar, dau întregul temei înseşi ideii de a constitui un dosar şi de a continua cercetările întru elucidarea unui aspect care nu este doar o faţetă a biografiei unui strălucit om politic şi diplomat român, ci reprezintă un capitol de istorie contemporană de reale şi profunde semnificaţii.

Cît priveşte materialul documentar care stă la baza acestei abordări, trebuie spus că numeroase documente s-au pierdut, că numeroase documente, româneşti sau străine, nu sînt editate sau nu sînt libere pentru cercetare. Pentru foarte numeroase situaţii — dat fiind caracterul subteran al întregii acţiuni — nu au fost, de la bun început, nici un fel de documente. În această situaţie nu s-a făcut uz şi, cu atît mai puţin, abuz de hîrtie.

A FOST ASASINAT

Cannes, 1941. Cu puțin timp înaintea sfîrșitului, împlinit la 17 martie 1941. În primăvara anului 1940, la capătul puterilor, înfrînt dar nu învins, Nicolae Titulescu îi spune ziaristului Leon Kalustian : „Dar eu n-am să mai apuc să văd ce se va împlini, fiindcă eu sînt un călător cu pașaport și cu vize în regulă, spre țara dreptilor".

TITULESCU ?

ASASINATUL CA POLITICĂ

La 29 decembrie 1933, Ion Gh. Duca, primul ministru al României, a fost ucis pe peronul Gării din Sinaia de către legionari, la puține zile după scoaterea în afara legii, prin jurnal al Consiliului de Miniștri, a organizației teroriste de tip fascist „Garda de Fier". Presa democrată s-a făcut în mod unanim ecoul indignării opiniei publice față de acest odios asasinat.

În scopul realizării tenebroaselor lor planuri politice, cercurile guvernante din Germania hitleristă și Italia mussoliniană au folosit cu egală virtuozitate acțiunea diplomatică, ca și forța brutală, calomnia și asasinatul. Realizat pe cont propriu sau prin intermediul și cu largul concurs al cercurilor și organizațiilor de extremă dreaptă din diferite țări, asasinatul politic[1]) a reprezentat una din armele preferate ale „diplomației" fasciste pentru înlăturarea indezirabililor, folosită atît înainte de declanșarea celui de-al doilea război mondial, cît și în timpul desfășurării acestuia[2]). Terorismul a pus și mai bine în relief inconsistența logică și incapacitatea de persuasiune, josnicia și virulența regimurilor totalitare[3]).

Semnificative pentru o asemenea concepție „politică" — în care lichidarea adversarilor era luată în calcul ca o premiză indiscutabilă — sînt cele exprimate de ambasadorul Germaniei hitleriste la Paris, Roland Koester, de altfel un antinazist convins, într-o convorbire avută cu ziarista franceză Geneviève Tabouis, chiar în ziua asasinării premierului român Ion G. Duca, la 29 decembrie 1933 : „Ei bine, aflați că la Berlin, unii naziști pretind că, cu cinci sau șase asemenea asasinate politice, Germania ar putea

---

[1]) **George G. Potra,** Politica asasinatelor politice, **în Magazin Istoric, an. XII, nr. 12 (141), decembrie 1978, p.p. 41—44 ;**

[2]) **Laslo Havas,** Assasinat au sommet (Teheran, 1943), **Arthaud, Paris, 1968.**

[3]) **„Violența teroristă are un caracter patologic ; ea traduce un sentiment de neputință în a convinge, nu atît pentru că ceilalți nu vor să fie convinși, ci pentru că [cei ce o practică] se simt incapabili de a găsi mijloacele pentru a convinge ; ea reflectă astfel acel sentiment de josnicie și acea furie lașă de a fi condamnat să cedezi ușurătății acțiunii directe în formele ei cele mai de jos" — Claude Polin,** La violence de Sisiphe ou Georges Sorel et sa logique, **în Georges Sorel,** Reflexions sur la violence, **Editions Marcel Rivière et Co., 1972, p. XI ; cf. și François Bayle,** Psychologie et éthique du national-socialism, **Paris, 1953.**

București, iunie 1934. Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, împreună cu Louis Barthou, ministrul de externe al Franței, însoțiți de colonelul Delmas. Măsurile de securitate adoptate de serviciile de specialitate române au făcut să eșueze proiectele serviciilor hitleriste de asasinare a lui Nicolae Titulescu și Louis Barthou. La 9 octombrie 1934, Louis Barthou și Alexandru I Karadjordjević al Iugoslaviei aveau să cadă sub gloanțele ustașilor, la Marsilia.

face economie de un război și ar putea obține tot ce ar vrea în Europa !"[4])

Fuseseră înscriși pe lista neagră Engelbert Dolfuss, cancelarul Austriei ; Alexandru I Karadjordjević, regele Iugoslaviei ; Louis Barthou, ministrul de externe al Franței ; Albert I, regele Belgiei ; Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României[5]). Asasinarea acestor personalități, ca și a altor figuri politice proeminente — înscrise ulterior în odiosul plan întocmit de promotorii „noii ordini" — urmărea, în mod direct, obținerea unor modificări esențiale atît în viața politică, cît și, mai ales, în orientarea politică externă a țărilor respective. modificări care să ducă la înfrîngerea rezistenței lor față de planurile agresive ale regimurilor fasciste și, în ultimă instanță, la aservirea completă a acestora. Aceste asasinate politice — avînd un scop bine determinat și folosind mijloace specifice — conturează un capitol aparte al fenomenului terorist internațional, cu ample și grave consecințe negative asupra evoluției relațiilor internaționale[6]).

Punctele odiosului plan criminal aveau să fie aduse la îndeplinire cu fervoare de către forțele fasciste. Pe „lista neagră" aveau să fie adăugați noi și noi exponenți de vază, din rîndul oamenilor politici care au înțeles să nu cedeze, să nu abandoneze lupta, indiferent de pericolele ce planau asupra lor. Ei fac parte, de fapt, din rîndurile acelor milioane și milioane de antifasciști — pe care nu i-a cuprins și nu-i mai poate cuprinde nici o listă — care au căzut victimă în înfruntarea teribilă cu tenebrele fas-

București, 20 iunie 1934. Nicolae Titulescu, ministrul român al afacerilor străine, împreună cu Louis Barthou, ministrul francez de externe, Edvard Beneš, ministrul de externe al Cehoslovaciei, și Bogoljub Jevtić, ministrul de externe al Iugoslaviei, după încheierea celei de a V-a sesiuni a Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri (București, 18—20 iunie 1934). „Căpeteniile hitleriste A. Rosenberg, H. Himmler, R. Heydrich ș.a. deciseseră să-i lichideze fizic, cu această ocazie, pe N. Titulescu și L. Barthou.

[4]) **Geneviève Tabouis,** Douăzeci de ani de tensiune diplomatică, **Editura Politică, București. 1965, p. 156.**

[5]) Idem.

[6]) **Pentru înțelegerea ansamblului problemei, deosebit de utilă este lucrarea lui Ion Bodunescu** Flagelul terorismului internațional, **Editura Militară, București, 1978. Autorul pune în evidență, în mod argumentat, contribuțiile românești în direcția combaterii mai eficiente a terorismului internațional, amintind că revine României meritul de a fi sesizat Societatea Națiunilor, la 20 noiembrie 1926, asupra necesității studierii și elaborării unei convenții internaționale pentru universalizarea reprimării terorismului, evocînd în același cadru aportul memorabil avut de unii juriști români de prestigiu (V.V. Pella, J. Rădulescu) în definirea juridică a terorismului și în eforturile făcute pentru elaborarea instrumentelor de luptă împotriva acestuia.**

București. Nicolae Titulescu și Ion Gh. Duca, liderul Partidului Național Liberal, prim-ministru al României (noiembrie—decembrie 1933). Două caracțere, două personalități politice unite prin gîndire, prin acțiunea lor împotriva legionarilor.

cismului, cea mai gravă maladie mentală a secolului al XX-lea.

Că Nicolae Titulescu a concentrat, mai mult decît alți oponenți ai fascismului, adversitatea ca și furia oficialităților din Germania hitleristă și Italia mussoliniană, a altor regimuri fasciste și profasciste, nu mai comportă azi nici un dubiu. Ne mulțumim deocamdată să evocăm două afirmații tranșante, extrem de semnificative. În cadrul discuției la care ne-am referit deja, din 29 decembrie 1933, cu Geneviève Tabouis, Roland Koester declara : „Apoi ar voi să termine cu Titulescu, aliat credincios al Parisului și al Londrei"[7]). Într-un articol apărut în presa fascistă italiană, cu ocazia atentatului de la Marsilia (9 octombrie 1934), se afirma : „Va veni o vi cînd un student va așeza [expedia] un glonț, încheind aroganțele ministrului afacerilor străine al României și vom termina astfel cu Titulescu"[8]).

De la amenințări la proiecte

Investigații recente întreprinse în arhivele românești au dus la identificarea unor elemente într-adevăr revelatorii pentru cunoașterea în amănunt a planurilor elaborate de regimurile fasciste pentru înlăturarea fizică a lui Nicolae Titulescu, elemente care dezvăluie politica și acțiunea acestora în toată violența și abjecția lor[9]).

La începutul anului 1934, sub egida Oficiului de Politică Externă al Partidului Național Socialist Muncitoresc din Germania (Aussenpolitisches Amt — A.P.A.), condus de Alfred Rosenberg, a fost elaborat un amplu și complex plan de acțiune subversivă împotriva României, vizînd obiective concrete și prevăzînd mijloace și fonduri adecvate. Pentru îndeplinirea acestui plan s-au alocat 750 000 mărci aur germane, fiind mobilizate numeroase departamente, servicii și oficine ale celui de-al treilea Reich și factorii responsabili ai acestora, printre care menționăm pe Hess, locțiitorul lui Hitler, șeful lui „Auss-landorganisation" — N.S.D.A.P., ce avea în subordinea sa nu mai puțin de 364 de agenturi ce activau în străinătate ; Himmler, șeful secțiunilor de asalt și comandantul poliției politice (Gestapoul) ; Steinacher, președintele Uniunii pentru germanii din străinătate ; Erhardt, șeful celulelor „G" („Gegner") ale S.S., care avea și comanda grupurilor teroriste germane din interior și din străinătate.

Punctul 4 al acestui plan prevedea asasinarea lui Carol al II-lea care — reprezentînd interesele cercurilor politice și financiare filo-anglo-franceze — constituia un obstacol serios în îndeplinirea proiectelor politice, economice și militare ale celui de-al treilea Reich.

Punctul 11 al aceluiași plan includea asasinarea lui Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României. Fermitatea și consecvența cu care acționa pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului român, a independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale ale României, ca și pentru organizarea unui front unic al statelor antirevizioniste și a unui sistem de securitate colectivă în Europa, pe de o parte, rolul imputat lui în adoptarea hotărîrii de scoatere în afara legii, la 10 decembrie 1933, a Gărzii de Fier, pe de altă parte, au stimulat pînă la paroxism adversitatea și furia regimurilor fasciste față de Nicolae Titulescu.

Se preconiza ca îndeplinirea punctelor 4 și 11 să aibă loc cu ocazia vizitei la București a ministrului de externe al Franței, Louis Barthou, la începutul celei de-a treia decade a lunii iunie

[7]) **Geneviève Tabouis**, l.c., **p. 156.**

[8]) **T.C. nr. 157, Geneva, 2 iulie 1936, N. Titulescu către M.A.S. — Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), Fond 77, T. 34, vol. 9.**

[9]) **Vasile Bobocescu, Dumitru Sultan**, Hitleriste Plot against Titulescu, în Romania Today, **nr. 4, aprilie 1982, p.p. 40—42.**

1934. În acest scop s-au solicitat mijloace financiare suplimentare, fiind trimiși în România numeroși agenți hitleriști, cu pregătire și experiență în exercitarea de operații subversive și teroriste.

Activitatea de substanță, operativă și inteligentă, desfășurată de către organele de informații și contrainformații românești, îndeosebi de Serviciul Secret de Informații și Biroul II de pe lîngă Marele Stat Major al Armatei, a permis descoperirea acestui plan terorist și adoptarea de măsuri corespunzătoare pentru contracararea și anihilarea sa.

Succesul vizitei întreprinse de Louis Barthou în România — concretizat într-o semnificativă subliniere a trăiniciei alianței româno-franceze și a dorinței de a dezvolta și consolida legăturile bilaterale dintre România și Franța și în reafirmarea viguroasă a hotărîrii Franței și a statelor membre ale Micii Înțelegeri de a consolida frontul antirevizionist și de a se opune ferm politicii revanșiste și agresive desfășurată de regimurile fasciste — și insuccesul înregistrat de serviciile hitleriste în îndeplinirea acțiunilor preconizate au determinat o maximă iritare la Berlin.

La 23 iunie 1934, Alfred Rosenberg a convocat, la sediul lui Auswärtiges Amt (Ministerul de Externe al Germaniei) o conferință secretă consacrată analizării responsabilităților pentru neîndeplinirea planului german de subversiune în România ; la conferință au fost invitați Hess, Himmler, Steinacher, Erhardt.

Potrivit datelor de care dispuneau organele românești de informații și contrainformații — și este cu totul remarcabil că la 25 iunie 1934 ele cunoșteau în detaliu conținutul intervențiilor făcute de participanții la consfătuirea din 23 iunie 1934 — Rosenberg, conducătorul Oficiului de Politică Externă al N.S.D.A.P., a procedat la un adevărat rechizitoriu la adresa celor prezenți. Încercările lui Hess, Himmler, Steinacher și Erhardt de a se disculpa și de a-și declina, sub diferite motive, responsabilitățile pentru eșecul operațiunilor plănuite în România, nu au fost primite cu înțelegere de către Rosenberg, care a reiterat acuzațiile făcute inițial ; insistînd asupra marilor daune aduse pe această cale politicii și intereselor celui de-al treilea Reich, Rosenberg a cerut o viguroasă dinamizare a acțiunii serviciilor și agenturilor angrenate în îndeplinirea acestui plan, eliminarea și rechemarea elementelor suspecte sau nehotărîte, folosite pînă atunci în acest scop, înlocuirea lor cu elemente tinere și energice chiar din România. Desfășurarea consfătuirii din 23 iunie 1934 a pus în evidență în mod pregnant puternicele rivalități existente între conducătorii serviciilor reprezentate la această întîlnire, ceea ce l-a făcut pe Rosenberg să încerce, încă o dată și încă o dată, pe calea persuasiunii, dar și pe calea amenințării, o reconciliere a acestora și o concentrare a preocupărilor, eforturilor și mijloacelor lor pentru îndeplinirea obiectivelor considerate a fi prioritare.

Intențiile serviciilor hitleriste de a face tot posibilul pentru a-și duce la îndeplinire planurile urzite au determinat organele românești de informații și contrainformații să adopte măsuri specifice menite să împiedice înfăptuirea atentatelor politice preconizate. Au fost inițiate măsuri deosebite pentru a asigura un plus de securitate lui Carol al II-lea, primului ministru, celorlalți membri ai guvernului, și, în special, lui Nicolae Titulescu, în numeroasele deplasări pe care acesta le făcea peste hotare în calitatea

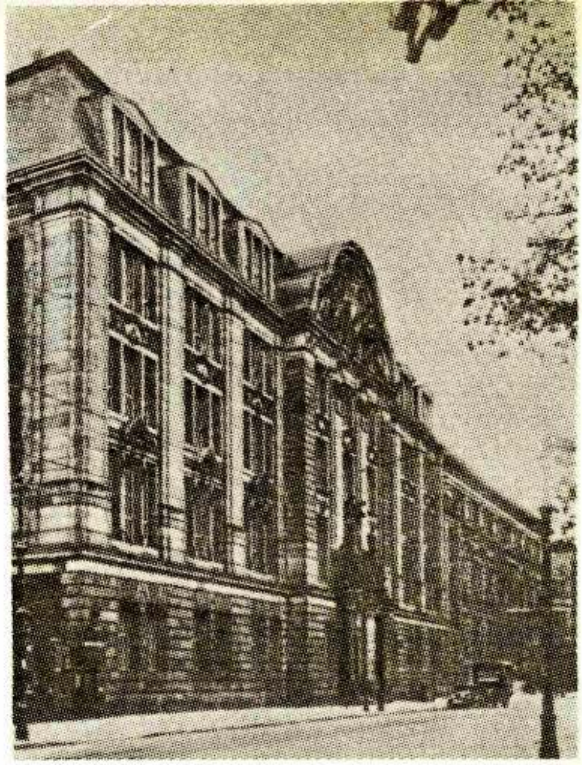

Berlin, Prinz-Albrechtstrasse nr. 8. Sediul R.S.H.A. (Reichssicherheitshauptamt) (Serviciul suprem al securității Reichului), adresa cea mai cunoscută din Europa, locul unde s-au conceput și organizat cele mai tenebroase planuri de asasinat politic, un adevărat imperiu al crimei organizate.

Heinrich Himmler, Reichsführer SS, iar din 1943 și Reichsinnen-Minister (ministru de interne) și Generalbevollmächtigter für die Reichsverwaltung (Împuternicit general pentru administrația Reichului) împreună cu Ernst Kaltenbrunner, care, după moartea lui Reinhard Heydrich, în 1943, devine șeful S.D. (Sicherheitsdinst) — Serviciul de securitate și șeful lui Reichssicherheitshauptamt (RSHA) — Serviciul suprem al securității Reichului. Doi criminali, doi sadici, pentru care asasinatul a reprezentat o meserie de fiecare zi, aduși amîndoi pe banca acuzării de către Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg.

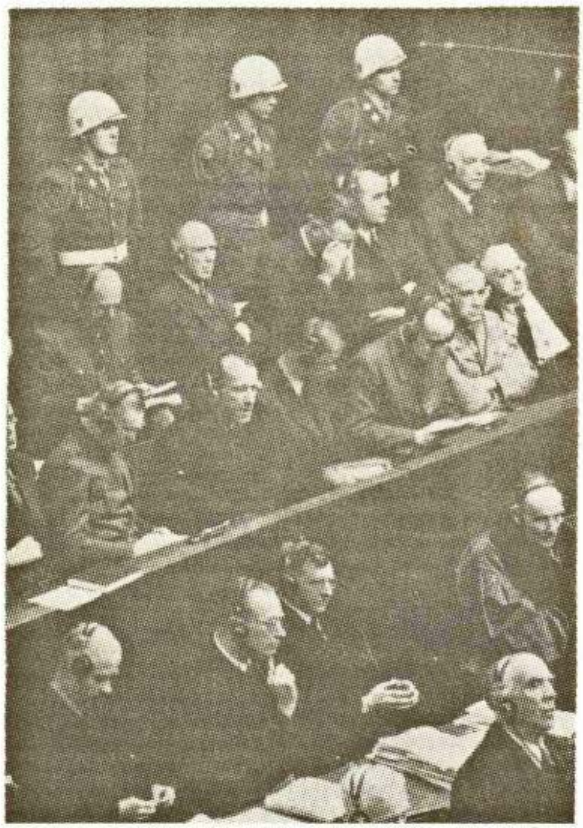

Alfred Rosenberg, şeful Oficiului de politică externă al N.S.D.A.P. (Aussenpolitisches Amt), unul dintre principalele organisme de subversiune ale regimului hitlerist, ale cărei efecte s-au resimţit grav deopotrivă în viaţa politică internă şi în situaţia internaţională a României, a fost adus la Tribunalul Militar Internaţional de la Nürnberg pe banca acuzării, fiind condamnat la moarte ca mare criminal de război.

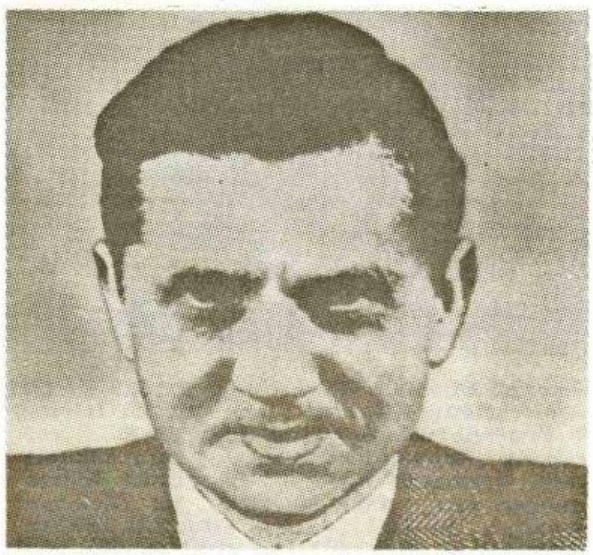

Walter Schellenberg, şeful Serviciului de spionaj în străinătate din cadrul S.D. (Sicherheitsdinst) — Serviciul de securitate, principalul concurent al Abwehr-ului. Acesta a făcut din spionaj o meserie de asasini.

sa de şef al Cancelariei diplomatice româneşti. Rigoarea şi promptitudinea cu care au acţionat organele româneşti specializate au împiedicat înfăptuirea, timp de mai mulţi ani, a proiectelor fasciste de asasinare a personalităţilor politice româneşti.

Ustaşii în acţiune

La 9 octombrie 1934, opinia publică mondială afla cu stupoare că la Marsilia ustaşii au săvîrşit un nou atentat, căruia i-au căzut victime Alexandru I Karadjordjević şi Louis Barthou. Dincolo de orice controverse[10]) privind locul acestui atentat în ansamblul planurilor criminale ale dreptei internaţionale, cert este că Marsilia nu reprezenta decît o etapă a acestui program. La două luni după discutarea sa în sesiunea extraordinară de la Belgrad a Consilului Permanent al Micii Înţelegeri, cazul de la Marsilia a fost adus în dezbaterea Societăţii Naţiunilor. Cu această ocazie, la 10 decembrie 1934, Nicolae Titulescu a rostit în Consiliul Societăţii Naţiunilor unul din memorabilele sale discursuri. Deosebit de vehement, prezentat ca un rechizitoriu împotriva celor care au patronat şi găzduit activitatea cercurilor teroriste implicate, discursul lui Nicolae Titulescu a atras atenţia cu toată puterea asupra mobilurilor şi semnificaţiei politice ale acestui atentat, ale atentatelor politice în general.

În ceea ce îl priveşte, Nicolae Titulescu a concentrat, poate, mai mult decît alte personalităţi publice ale vremii sale, ura neîmpăcată a guvernanţilor fascişti din Germania hitleristă şi Italia mussoliniană, ca şi aversiunea cercurilor de extremă dreaptă din Ungaria, Bulgaria, Iu-

[10]) **Jacques de Launay,** Istoria secretă. Mari controverse ale contemporaneităţii, **Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p.p. 146—150 ; cf. şi Jacques de Launay,** Titulesco et l'Europe, **Editions Byblos, Nyon, 1976, p. 126.**

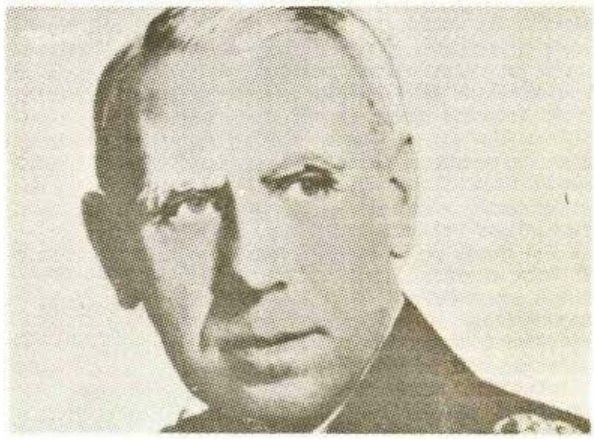

Walter Wilhelm Canaris, şeful Secţiei de contrainformaţii din cadrul Ministerului de Război al Reichului ; ulterior Şeful Serviciului străinătate contrainformaţii din cadrul O.K.W. (Comandamentul suprem al armatei). Tentaculele sale s-au întins şi asupra României, urmele activităţii sale fiind identificabile în domeniile politic, economic, militar ş.a.

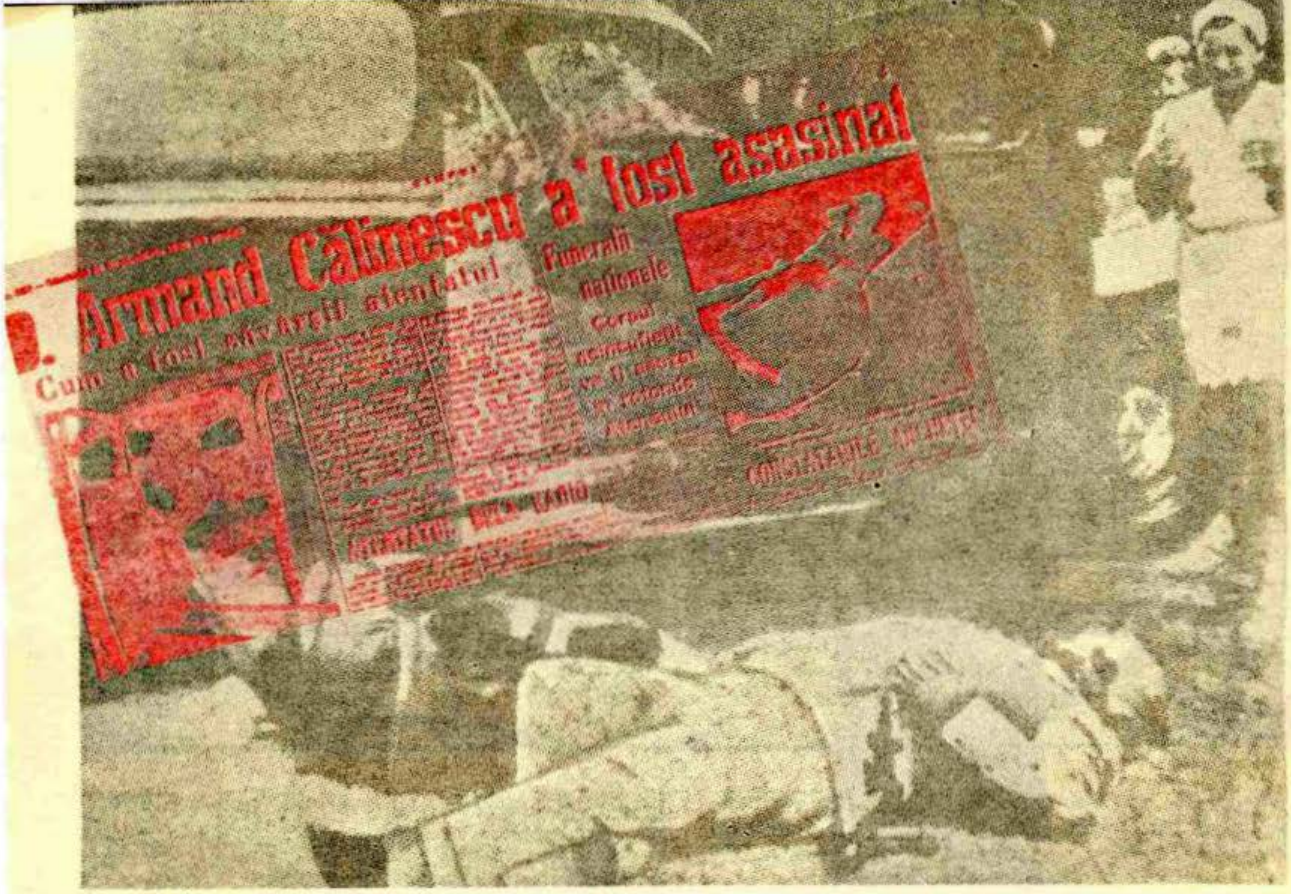

București, 21 septembrie 1939. La puține clipe după asasinarea lui Armand Călinescu. În imagine, trupurile neînsuflețite ale fostului prim-ministru și agentului Androne.

goslavia, Polonia, hotărîte cu orice preț să-l lichideze din punct de vedere politic și fizic.

Diplomatul român era pe deplin avizat în legătură cu proiectele regimurilor fasciste în ceea ce îl privește ; o probează evident o declarație făcută de către Nicolae Titulescu corespondentului din Geneva al ziarului **Pravda**, inclusă în numărul din 20 noiembrie al cotidianului sovietic : „Și eu am fost condamnat la moarte de vreo cinci ori de către teroriști[41]".

Injuriile proferate non-stop împotriva sa de organele de presă fasciste, apelurile deschise la asasinat făcute de aceleași ziare, reviste și posturi de radio, ca și încercările directe de a-l lichida, într-o formă sau alta, erau suficiente argumente. În ianuarie 1934, o mașină infernală, construită de ustași, făcea să sară în aer o parte a liniei ferate Belgrad-Zagreb la numai cîteva minute după trecerea unui tren expres în care se aflau Edvard Beneș și Nicolae Titulescu. A doua zi, ziarul berlinez **B.Z. am Mittag** anunța, în mod curios și semnificativ, că atentatele de-a lungul căilor ferate iugoslave vor continua[41]). **L'Etat Croate Indépendent**, ziar al extremei drepte din Iugoslavia, declara mai deschis : „Dacă miniștrii Micii Înțelegeri ar fi sărit în aer, în vagonul lor, nimeni nu i-ar fi putut acuza pe croați care se găsesc în stare de legitimă apărare. Domnii Beneș, Titulescu și Jevtić nu sînt decît niște provocatori, care n-au ce căuta la Zagreb"[42]). În lunile următoare ale anului 1934, același ziar, finanțat de Oficiul de Politică Externă al N.S.D.A.P., publica noi apeluri la asasinat[43]). La 16 august 1934, **L'Etat Croate Indépendent** scria printre altele : „Domnului Barthou, regelui Alexandru, domnilor Beneș și Titulescu să nu le treacă prin minte că

[41]) Charles Reber, Terrorisme et diplomatie, La Technique du livre, **Paris**, 1935, p. 127.
[42]) Ibidem, p.p. 127—128.
[43]) Ibidem, p. 123.

Presa română democrată a înfierat asasinarea lui Armand Călinescu, om politic burghez cu vederi democratice, cunoscut luptător împotriva hitlerismului, a agenturii sale fasciste din interiorul țării noastre — Garda de Fier.

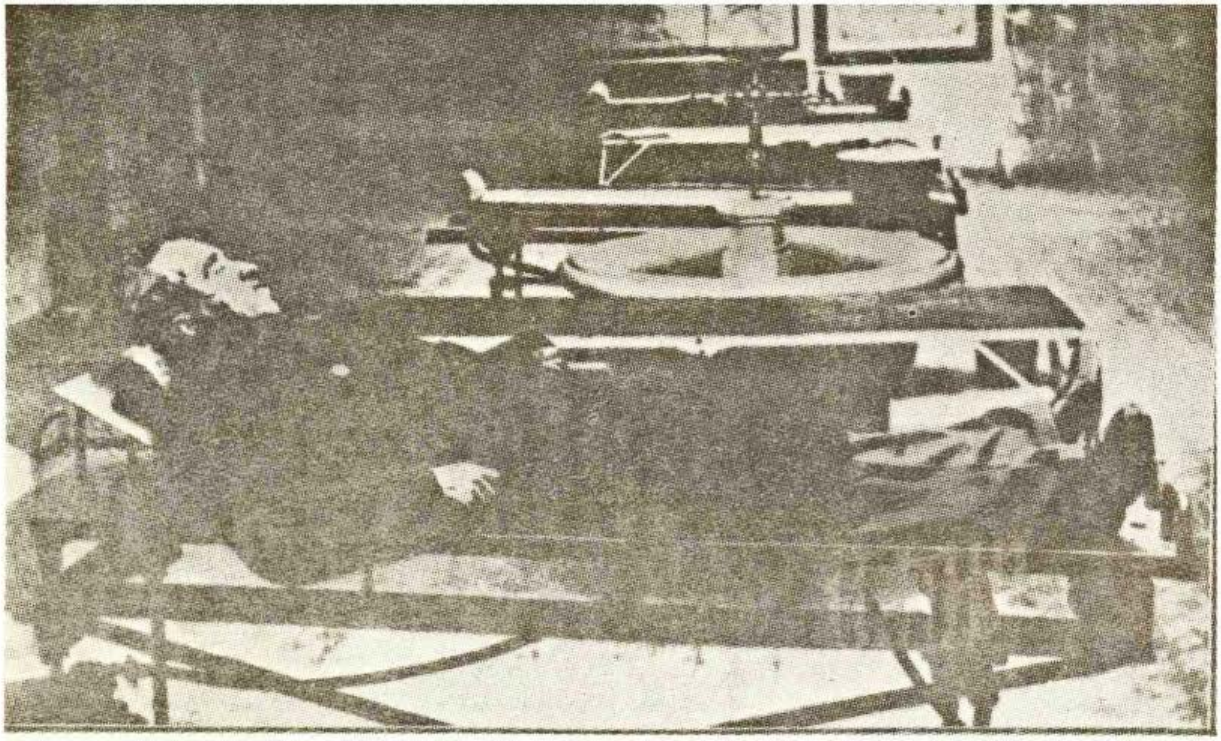

București, 29 noiembrie 1940. Trupul neinsuflețit al lui Virgil Madgearu, ucis de legionari la 27 noiembrie 1936, în pădurea Snagov, este depus la Institutul medico-legal.

pot să se joace după bunul lor plac cu soarta altor popoare ; destinul îi va convinge curînd"[14]).

O organizație teroristă de tip fascist

Biografia „Gărzii de Fier" a făcut în istoriografia românească obiectul a numeroase articole, studii și lucrări[15]). Toate acestea conturează în modul cel mai clar și convingător, pe baza unei analize profund științifice, profilul de organizație teroristă de tip fascist al acestei grupări. Originea, evoluția, ideologia, programul și acțiunile „Gărzii de Fier", relațiile sale cu celelalte forțe și partide politice românești, angajarea sa în slujba intereselor străine, în primul rînd a regimurilor fasciste din Germania și Italia, care au îndrumat-o, controlat-o și stipendiat-o, trădarea de către „Garda de Fier" a intereselor naționale fundamentale ale poporului român, acțiunea sa violentă împotriva organizațiilor și partidelor democratice, progresiste, a tuturor adversarilor care i s-au opus, indiferent de apartenență politică, națională, socială și profesională, lupta Partidului Comunist Român, a mișcării muncitorești și democratice din România, împotriva organizațiilor fasciste, a dictaturii legionaro-antonesciene au reprezentat și reprezintă subiecte multilateral tratate în istoriografia noastră[16]), alcătuind o bibliografie istorică de cel mai mare interes, nu doar pentru istoria politică a României, ci pentru însăși cunoașterea anatomiei și fiziologiei regimurilor fasciste din Europa.

Titulescu — „numărul 2" pe lista proiectelor de asasinat legionare

Față de decizia guvernului condus de Ion G. Duca, de a scoate „Garda de Fier" la 9 decembrie 1934, în afara legii prin jurnal al Consiliului de Miniștri — act în adoptarea căruia legionarii îi reproșau un rol esențial lui Nicolae Titulescu — Corneliu Zelinschi Codreanu — aflat în casa uneia din rudele Elenei Lupescu, metresa lui Carol al II-lea — trimite spre publicare o scrisoare prin care amenință întreg guvernul cu exterminarea și, în primul rînd, pe Ion G. Duca și pe Nicolae Titulescu. Căpeteniile gardiste scriu primului ministru Ion G. Duca la începutul lunii decembrie 1933 : „D-ta și Titu-

[14]) Idem.

[15]) **Cea mai importantă de pînă acum este, neîndoielnic, cea semnată de Mihai Fătu, Ion Spălățelu,** Garda de Fier — organizație teroristă de tip fascist, **ed. a II-a, Editura Politică, București, 1980.**

[16]) Impotriva fascismului **[comunicări prezentate la Sesiunea științifică privind analiza critică și demascarea fascismului în România, organizată la București, 4—5 martie 1971, sub auspiciile Academiei de Științei Sociale și Politice a Republicii Socialiste România și ale Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.], Editura Politică, București, 1971.**

lescu v-ați iscălit moartea !"[17]). La 29 decembrie 1933, una din „echipele morții" alcătuită de legionari intră în acțiune și îl asasinează, în circumstanțe extrem de dubioase, pe Ion G. Duca, pe peronul Gării din Sinaia.

Nicolae Titulescu urcă pe locul nr. 2 al listei proiectelor de asasinat legionare. (Pentru înțelegerea clară a lucrurilor, trebuie spus că locul nr. 1 era lăsat, în principiu, nenominalizat și completat, întotdeauna, cu ceea ce apăreau drept „cazurile de extremă urgență").

De ce a fost așezat Nicolae Titulescu în fruntea acestei liste ? Un răspuns fundamentat și cocrent (deși conotabil în unele părți) ni-l dă Ion Popescu-Puțuri cînd afirmă : „Luptător antirevizionist remarcabil, Nicolae Titulescu a fost și un antifascist consecvent. Cu capacitatea sa de a sesiza esența lucrurilor și a fenomenelor, de a depista primejdiile ce se puteau ivi la adresa țării sale și a păcii popoarelor, el a înțeles de la început pericolul pe care l-a reprezentat pentru pacea Europei și a lumii venirea lui Hitler la putere în Germania, uneltirile național-socialismului german cu fascismul italian și cu horthysmul ungar. // Nicolae Titulescu nu s-a ridicat împotriva fascismului intern și internațional din considerente sociale. Antifascismul său își trăgea seva din convingerile sale democratice și umaniste, din dragostea lui pentru pace, din patriotismul său ; el a fost un luptător împotriva fascismului de toate nuanțele pentru că acesta ducea în raporturile internaționale o politică expansionistă bazată pe forță și dictat, pe încălcarea drepturilor popoarelor la existență independentă și suverană, la pace și libertate, pentru că fascismul a proclamat revanșismul și revizionismul ca politică de stat. Iar toate acestea contraveneau flagrant intereselor fundamentale ale poporului român, dorinței sale de pace, de progres ; de aceea, Nicolae Titulescu nu putea fi decît antifascist. // Îngrijorat de ascensiunea pe care a cunoscut-o mișcarea fascistă din România sub influența ofensivelor nazismului, el n-a șovăit ca, alături de alți reprezentanți ai cercurilor burgheze democratice și patriotice aflați în guvern, să sprijine măsurile întreprinse de guvernul I.G. Duca pentru dizolvarea Gărzii de Fier. Pentru această atitudine, legionarii l-au declarat pe Titulescu unul dintre cei mai aprigi și mai de temut dușmani ai lor și l-au înscris pe «listele morții». // Aceasta n-a putut schimba însă linia de conduită dreaptă a lui Titulescu"[18]).

Condamnarea la moarte, pronunțată de legionari în decembrie 1933, avea să fie reînnoită și în 1934, și în 1935, și în 1936, cu cele mai diferite ocazii, reconfirmarea și popularizarea ei întreținînd o atmosferă de tensiune și de teroare în rîndul cercurilor politice și al maselor largi ale opiniei publice, Armand Călinescu îi reamintea lui Carol al II-lea într-un raport adresat în februarie 1938 : „În general, pe oamenii care stau în calea ascensiunii sale într-un fel sau altul, Codreanu îi amenință cu suprimarea și metoda sa dă roade aproape totdeauna. Astfel de amenințări au primit d-nii : Virgil Madgearu (în anul 1936 a fost anchetă la Sinaia), Mihalache, dr. Lupu, Armand Călinescu, R. Franasovici, N. Titulescu [...] și alții, fără a mai vorbi de cei înscriși în cartea neagră pentru pedepsirea ulterioară. // Adversarii mai mărunți, de asemenea, nu au fost toleraţi"[19]).

Beneficiind de înțelegere și, uneori, de complicitatea autorităților, legionarii au devenit din ce în ce mai insolenți, proferind amenințările în mod public, în cadrul unor forumuri cărora le asigurau cea mai mare publicitate. O astfel de ocazie a oferit-o așa-zisul Congres studențesc legionar, organizat la Tg. Mureș în aprilie 1936, desfășurat cu larga înțelegere și generozitate a autorităților[20]). „Congresul" a decretat asasinatul principală armă în lupta politică. Într-o asemenea atmosferă s-a pronunțat sentința de condamnare la moarte a tuturor celor considerați dușmani ai Gărzii de Fier, stabilindu-se „echipele morții" care au jurat să execute „sentința legionară" [21]). În fruntea listei figura numele lui Nicolae Titulescu[22]) ; alături de numele acestuia, fuseseră din nou înscrise cele ale lui Virgil Madgearu, dr. Nicolae Lupu, Armand Călinescu, ale altor oameni politici burghezi de orientare, în general, democratică, care își manifestaseră ostilitatea față de legionarism și îngrijorarea față de pericolul fascist[23]).

La mai puțin de o lună de zile de la Congresul studențesc legionar de la Tg. Mureș, Corneliu Zelinschi Codreanu a redactat un memoriu avînd ca destinatar pe Carol al II-lea și alți oameni politici ai țării, în care — în conjunctura internațională date de ocuparea zonei demilitarizate renane și iminenta declanșare a rebeliunii fasciste în Spania — cerea reorientarea politicii externe a României și alinierea acesteia la aceea a statelor fasciste. În context, se formula în mod expres cererea denunțării participării României la Mica Înțelegere și la Înțelegerea Balcanică, ruperea relațiilor cu Uniunea Sovietică, renunțarea la tradiționalele relații de prietenie cu Franța și Anglia[24]). Nicolae Titulescu era calificat drept cel „ce a făcut cea mai mare crimă față de viitorul statului român"[25]). În finalul memoriului, Corneliu Zelinschi Codreanu scria : „Declarăm pe față că vom trage toți cu revolverele în cei ce ne-au dus acolo". „Este singura măsură salvatoare pentru viitorul neamului acesta"[26]).

În ciuda pericolului mortal care plana asupra sa, în ciuda tuturor condamnărilor, a tuturor sentințelor trîmbițate public în adunările și publicațiile legionare, Nicolae Titulescu a rămas același om politc de adînci și consecvente convingeri democratice, înfruntînd demn și curajos pe legionari.

---

[17]) **Gheorghe Matei**, Cum a fost asasinat I.G. Duca, **în** Magazin Istoric, **an I, nr. 3, iunie 1967, p. 13.**

[18]) **Ion Popescu-Puțuri**, Nicolae Titulescu și epoca sa, **în** Magazin Istoric, **an. XVI, nr. 5 (182), mai 1982, p.p. 8—9.**

[19]) **Al. Gh. Savu**, Un raport al lui Armand Călinescu despre istoricul Gărzii de Fier, **în** Magazin Istoric, **an III, nr. 10 (31), octombrie 1969, p. 84.**

[20]) **Mihai Fătu, Ion Spălățelu**, l.c., **p.p. 160—165.**

[21]) **A.I.S.I.S.P., Fond nr. 7, dosar nr. 225, mapa interioară nr. 42** — apud **Mihai Fătu, Ion Spălățelu**, l.c., **p. 163.**

[22]) **A.I.C.(L), Fond D, dosar nr. 0001, vol. I, f. 260** — apud **Mihai Fătu, Ion Spălățelu**, l.c., **p. 163.**

[23]) **Armand Călinescu**, Însemnări zilnice 1935—1936 — **A.I.S.I.S.P., Fond nr. 3, dosar nr. 65, f. 361** — apud **Mihai Fătu, Ion Spălățelu**, l.c., **p. 163.**

[24]) **Mihai Fătu, Ion Spălățelu**, l.c., **p.p. 166—167.**

[25]) **A.I.C.(L), Fond A, dosar nr. 11, vol. 43, f. 88** — apud **Mihai Fătu, Ion Spălățelu** l.c., **p. 166.**

[26]) Idem.

II-ème Bureau avertizează, S.S.I. confirmă

Este astăzi indiscutabil că organele românești de informații și contrainformații i-au adus la cunoștință lui Nicoale Titulescu proiectele regimurilor fasciste și profasciste de a-l asasina. Răspunsurile date de Eugen Cristescu, fost șef al S.S.I. (Serviciul Secret de Informații), la interogatoriul ce i s-a luat cu ocazia Procesului marii trădări naționale, prezintă un real interes din acest punct de vedere. „Asasinarea lui Alexandru al Serbiei, asasinarea lui Dolfuss au fost opera politicii germane, fiindcă acești oameni încurcau politica germană. // Urma să fie asasinat Nicolae Titulescu și regele Belgiei, însă Nicolae Titulescu a știut. // Nicolae Titulescu a fost foarte bine păzit, și în țară și în străinătate. Am cunoscut pe Titulescu după atentatul contra lui Duca — afirma Eugen Cristescu. D. Mareșal Antonescu m-a trimis la Nicolae Titulescu să-i fac o expunere asupra tainelor acestui atentat. Totuși, Nicolae Titulescu a suferit politiceste și a fost sacrificat tot din cauza Germaniei"[27]).

La fel de sigur este că organele românești de informații și contrainformații l-au informat pe Nicolae Titulescu asupra prevederilor planului regimului hitlerist din prima jumătate a anului 1934, plan care, după cum am arătat, îl viza și în mod direct.

Cercurile de extremă dreaptă au continuat să profereze amenințări și să urzească în laboratoarele lor noi planuri criminale. Aflîndu-se la Paris, în Hotelul Ritz, împreună cu mareșalul Franchet D'Esperay, un ofițer de la II-ème Bureau i-a atras atenția lui Nicolae Titulescu, la începutul anului 1936, că se pune la cale asasinarea sa, de astă dată, pe calea otrăvirii[28]). Pericolul asasinării îl marca pe omul politic și diplomatul român ca o adevărată sabie a lui Damocles; în necunoștință de cauză, unii oameni politici și ziariști afirmau că ministrul afacerilor străine al României suferea de mania persecuției ; măsurile de securitate adoptate erau apreciate de alții ca manifestări de grandomanie[29]). „Știm în prezent — afirmă pe bună dreptate Jacques de Launay — că Titulescu era un om vizat de naziști și finețea lui îl făcea s-o simtă. Mai mult, el fusese pus în gardă de generalul Weygand. În aprilie 1937, fostul ministru Mandel i-a recomandat chiar să nu mai bea decît apă minerală în sticle închise"[30]).

Avertismentele n-au întîrziat să se confirme. Primele semne ale otrăvirii apar în martie 1936, pare-se la una din întîlnirile pe care le avea cu miniștrii de externe ai statelor membre ale Micii Înțelegeri și ale Înțelegerii Balcanice, Nicolae Titulescu trebuind să rămînă în pat, sub observație medicală, mai multe zile[31]). În luna iunie 1936, simptomele apar pentru a doua oară, de astă dată la Montreux unde participa la Conferința privind regimul strîmtorilor Mării Negre ; invitat la un dineu, de către ministrul de externe al Turciei, Tevfik Rüstü Aras, ministrul român al afacerilor străine leșină în momentul plecării[32]). A treia criză are loc la un foarte scurt interval, pe cînd Nicolae Titulescu se afla la București[33]). Cu credința că într-o regiune liniștită și cu un climat favorabil și-ar putea reface sănătatea, omul politic și diplomatul român părăsește Bucureștii, îndreptîndu-se spre Cap Martin.

În august 1936 s-a pus la cale o nouă tentativă de asasinare a lui Nicolae Titulescu. Serviciul cehoslovac de siguranță a fost avertizat despre pregătirea unui atentat împotriva miniștrilor de externe ai statelor membre ale Micii Înțelegeri, pus la cale de ustași și de legionari. Atentatul urma să se săvîrșească pe teritoriul cehoslovac, cu ocazia Conferinței de la Bratislava, care fusese prevăzută pentru luna septembrie 1936 ; informațiile primite și cercetările întreprinse de organisme specializate au relevat amestecul regimului hitlerist și al unor cercuri de extremă dreaptă, maghiare și poloneze, în pregătirea acestui atentat. La 29 august 1936, Nicolae Titulescu a fost demis, nemaiparticipînd la Conferința de la Bratislava ; de altfel, măsurile de securitate luate de autoritățile cehoslovace, în colaborare cu cele românești și iugoslave, au împiedicat realizarea planurilor criminale ale conspiratorilor[34]).

Lovitura de teatru din 29 august 1936

Criza de guvern declanșată la București în cea de-a doua jumătate a lunii august 1936 nu părea să ofere la început nimic senzațional, lăsînd mai mult impresia unei crize „de serviciu". Tocmai de aceea ea a constituit, prin deznodămîntul ei, pentru majoritatea observatorilor din țară și străinătate, o adevărată lovitură de teatru.

În seara zilei de 29 august 1936, o telegramă expediată la Cap Martin anunța **post-factum** — contrar uzanțelor — lui Nicolae Titulescu că fusese înlăturat din guvernul român. Comunicarea era făcută într-un limbaj bine ales, abandonarea ministrului român al afacerilor străine fiind prezentată ca un comandament al momentului, un act imperios cerut de interesele naționale. „Pentru a putea încheia ultima perioadă a guvernării noastre, am socotit necesar să iau în considerare o largă remaniere a Cabinetului. Evenimente interne au reclamat această remaniere cu un ceas mai devreme și pentru a o realiza am prezentat azi maiestății sale regelui demisiunea Cabinetului, care a fost primită. Față de marile dificultăți ce avem de învins și

---

[27]) Procesul marii trădări naționale (Stenograma dezbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra guvernului Antonescu), **Editura Eminescu, [București], 1946, p. 174.**

[28]) **Declarații făcute de Sergiu Nenișor lui Gr. Silvian** — Ultima Oră, **22 aprilie 1945.**

[29]) **S., Paris, 2 decembrie 1934, C. Cesianu către Carol al II-lea, Arhiva Istorică Centrală (în continuare A.I.C.), Fond Casa Regală, Cabinet Externe, dosar nr. 112/1934.**

[30]) **Jacques de Launay,** Titulesco et l'Europe. **Editions Byblos, Nyon, p. 22.**

[31]) **Declarații făcute de Sergiu Nenișor lui Gr. Silvian** — Ultima oră, **22 aprilie 1945.**

[32]) Idem.

[33]) Idem.

[34]) **Pentru întreaga chestiune vezi telegramele schimbate între Centrală și N. Titulescu și legațiile României din diferite capitale, aflate în A.M.A.E., Fond 77, T. 34, vol. 10.**

la cererea colaboratorilor mei — scria Gheorghe Tătărescu — mă văd nevoit să formez un guvern numai în cadrul partidului ce reprezint **[Partidul Național-Liberal — G.G.P.]**, asigurîndu-i astfel unitatea și omogenitatea"[35]).

Victimă a presiunilor externe și a intrigilor interne

Pregătită metodic, înlăturarea ministrului român al afacerilor străine — ca rezultat al presiunilor externe și al intrigilor interne — era un fapt împlinit.

Cauzele, consecințele și ecourile înlăturării lui Nicolae Titulescu au făcut, de-a lungul anilor, obiectul a numeroase cercetări, în România și în alte țări, acestea materializîndu-se în articole, studii și părți de lucrări consacrate personalității și activității lui Nicolae Titulescu sau unor probleme generale ale relațiilor internaționale interbelice.

Împotriva lui Nicolae Titulescu au acționat[36]) cu toată energia Germania hitleristă[37]) și Italia mussoliniană[38]), care au beneficiat de un larg concurs din partea regimurilor fasciste din Ungaria și Bulgaria, precum și a regimului profascist din Polonia[39]) ș.a.

Gîndirea și acțiunea lui Nicolae Titulescu l-au așezat pe omul politic și diplomatul român în opoziție ireductibilă cu programele și acțiunile de politică externă ale regimurilor fasciste și profasciste care vizau o nouă geografie politică, militară și economică, prin modificarea și răsturnarea echilibrului realizat

1936. În plină forță creatoare, Nicolae Titulescu a fost demis, la 29 august 1936, invocîndu-se penibilul pretext al „omogenizării" Cabinetului. Scoaterea din guvern s-a făcut contrar tuturor uzanțelor, Nicolae Titulescu nefiind pus în nici un fel la curent în prealabil cu intenția guvernului condus de Gheorghe Tătărescu.

---

[35]) **T., F.N., București, [29 august 1936], Gh. Tătărescu către N. Titulescu, la Cap Martin — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, vol. Scrisori originale.**

[36]) **I.M. Oprea**, Nicolae Titulescu's Diplomatic Activity, **Publishing House of the Academy of the Socialist Republic of Romania, Bucharest, 1968, p.p. 155—170; George G. Potra**, 28—29 august 1936. În culisele „cazului" Titulescu, în Magazin Istoric, **an. III, nr. 9 (30) septembrie 1969, p.p. 50—54 ; I. Chiper, Fl. Constantiniu**, Din nou despre cauzele înlăturării din guvern a lui Nicolae Titulescu (29 august 1936), în Revista Română de Studii Internaționale, **an III, nr. 2 (6), 1969, p.p. 37—53 ; George G. Potra**, Certitudine și probabilitate privind elementele declanșatoare ale crizei de guvern din 29 august 1936, **în** Titulescu și strategia păcii, **Editura Junimea, Iași, 1982, p.p. 275—293 ; S. Mikulicz**, Wplyw dyplomacji Sanacyjny na obalenie Titulescu [Influența diplomației Sanației asupra înlăturării lui Titulescu], **în** Sprawy Miedzynarodowe, **nr. 7—8, 1959, p.p. 104—125 ; Živko Avramovski**, La gouvernement yougoslave, les négociations du traité sovieto-roumain d'aide mutuelle et la chute de Titulescu, **în** Revue des Etudes Sud-Est Européennes, **tom IV, nr. 3—4, 1966, p.p. 491—512 ; Ž. Avramovski**, Pitanje sovjetsko-rumunskog pakta, pad Tituleskua i posledice za rumunsku spoljnopolitičku orijentaciju [Chestiunea pactului sovieto-român, căderea lui Titulescu și consecințele pentru orientarea politicii externe românești], **în** Istoria XX-a veka, în Zbornik Radova, **VII, Institut drustvenih nauka, Odeljenje za istorijske nauké, Beograd, 1965, p.p. 5—77.**

[37]) **George G. Potra**, Proiectele diplomației hitleriste vizează România, **în** Magazin Istoric, **an XIII, nr. 4 (145), aprilie 1979, p.p. 36—41 ; George G. Potra**, Ratatul pseudoprofet din Wilhelmstrasse, nr. 70 A, **în** Magazin Istoric, **an XIV, nr. 2 (155), februarie 1980, p.p. 42—46; Gh. Buzatu**, „Dosarul Titulescu" de la Ministerul de Externe din Berlin, **în** Titulescu și strategia păcii, **Editura Junimea, Iași, 1982, p.p. 293—300.**

[38]) **George G. Potra**, Titulescu — victima unei conspirații, **în** Almanahul „Lumea", **1985, p.p. 75—92.**

[39]) **George G. Potra**, Cercul se închide. România înaintea celui de-al doilea război mondial. Sanația în acțiune, **în** Istorii neelucidate. Almanah estival '85 „Luceafărul", **p.p. 58—66 ; George G. Potra**, Cercul se închide. România înaintea celui de-al doilea război mondial. Sanația în acțiune, **în** Almanahul „Luceafărul" 1986, **p.p. 107—126.**

prin tratatele de pace încheiate la sfîrşitul primului război mondial.

În calitate de conducător al politicii externe a României în două rînduri (1927—1928 ; 1932—1936), el a acţionat cu realism, inteligenţă şi perseverenţă pentru instaurarea şi prezervarea unui climat de pace, securitate, încredere, înţelegere şi colaborare pe plan internaţional. Autor şi promotor al unei concepţii cuprinzătoare, progresiste şi active despre pace, Nicolae Titulescu s-a manifestat ca un adevărat constructor de pace, făcînd dovada unui simţ de înaltă responsabilitate politică, a unui profund patriotism şi a unui umanism generos.

Le Fait du jour

Après la disgrâce de M. Titulesco

L'éviction de M. Titulesco du gouvernement roumain a provoqué en Europe la profonde sensation à laquelle on pouvait s'attendre. Berlin ne cherche pas sa satisfaction, ni Londres son inquiétude. Partout la disgrâce de celui qui a si longtemps été le chef ou l'inspirateur de la diplomatie roumaine est interprétée comme une victoire de l'influence allemande et un échec pour les puissances traditionnellement unies à la Roumanie, la Petite-Entente et la France en particulier.

A Bucarest, cependant, le nouveau cabinet Tataresco multiplie les efforts pour démentir cette impression. Les premières paroles de M. Antonesco, ministre des Affaires étran-

so, l'un des hommes qui, en dehors du parti national-paysan, les condamnaient avec le plus de vivacité.

De même, le nouveau gouvernement de Bucarest peut bien s'imaginer qu'en décrétant le service de travail obligatoire pour la jeunesse il va soustraire les jeunes gens à l'influence des groupements comme la Garde de fer. Mais en réalité cette mesure elle-même, dont l'inspiration est puisée à Berlin, est une concession aux tendances germanophiles de l'extrême-droite.

N'en doutons donc pas. L'éviction de M. Titulesco est le triomphe d'un clan qui a toujours combattu et l'ancien ministre des Affaires étrangères et le parti national paysan et le régime démocratique. Le parti national paysan étant en dehors du gouvernement, l'adversaire M. Titulesco. Il a été éli-

Fotocopie a articolului „Après la disgrâce de N. Titulesco" publicat de Pierre Brosolette în „La République" din 2 septembrie 1936. „Eliminarea d. Titulescu din guvernul român — se arăta în comentariu — a provocat în Europa profunda senzaţie la care ne puteam aştepta. Berlinul nu îşi ascunde satisfacţia, nici Londra neliniştea. Pretutindeni, dizgraţia celui care a fost timp atît de îndelungat şeful sau inspiratorul diplomaţiei româneşti este interpretată ca o victorie a influenţei germane şi ca un eşec pentru puterile tradiţional legate de România, Mica Înţelegere şi Franţa, în special".

M. TITULESCO EXPULSÉ DU CABINET ROUMAIN !

Fotocopie a articolului „N. Titulesco expulsé du Cabinet roumain !", publicat de Gabriel Péri în „L'Humanité" din 31 august 1936. „Dl. Nicolae Titulescu — se aprecia în articol — este cu siguranţă diplomatul care, începînd cu anul 1919, a adus cele mai eminente servicii ţării sale. Îşi datora prestigiul nu numai incomparabilului său talent, ci şi realismului său în materie de politică externă".

POLITIQUE EXTERIEURE

La retraite de Nicolas Titulesco est un événement européen

On mesure la portée internationale de la retraite de Nicolas Titulesco, au volume des commentaires qui en ont accueilli la nouvelle. On en mesure la signification à la satisfaction que ne se donne même pas la peine de dissimuler la presse d'outre-Rhin, et la manière dont l'ancien ministre des Affaires extérieures de Roumanie a été écarté du pouvoir n'est pas étrangère à l'émotion de ceux pour qui l'idée qu'ils se faisaient de son pays se confond avec l'estime qu'ils lui portaient.

En effet, au Cap Martin où, à

boration technique minutieusement mise au point.

M. Titulesco le savait, pensait que l'intérêt supérieur de la paix européenne imposait que l'on réalisat cette collaboration. On conçoit que les éléments germanophiles aient voulu faire obstacle à une action qui aurait eu pour effet de consolider le front des puissances pacifiques.

* * *

Ce qui frappe dans la composition actuelle du Cabinet de Bucarest et, dans la mesure où il nous est permis d'apporter un commentaire à un événement qui, en apparence, n'intéresse que la vie intérieure de la Roumanie, c'est en quelque sorte son double visa-

Fotocopie a articolului „La retraite de Nicolae Titulesco est un événement européen" semnat de Jean Thouvenin în „L'Homme libre" din 4 septembrie 1936. „De mult timp — releva autorul — extremiştii de dreapta l-au înscris pe Nicolae Titulescu pe listele lor negre. Acum, cînd au reuşit să se descotorosească de el, ar fi surprinzător ca ei să nu încerce să profite pentru a obţine pe plan extern revirimentul pe care îl doresc".

Apărînd tratatele de pace încheiate după primul război mondial ; înscriindu-se printre slujitorii cei mai devotaţi ai Societăţii Naţiunilor nou create ; imaginînd noi şi noi măsuri şi instrumente de întărire a legalităţii internaţionale, a normelor şi principiilor democratice de relaţii între state ; aducîndu-şi o contribuţie determinantă la crearea unor organisme regionale de securitate, aşa cum au fost Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică ; avînd un rol major în orientarea politicii şi acţiunii acestor organisme pe linia combaterii tuturor proiectelor revizioniste şi revanşiste ale regimurilor fasciste şi profasciste ; participînd la toate demersurile consacrate securităţii şi dezarmării ; condamnînd sever toate atentatele fascismului italian, hitlerismului german şi militarismului japonez la adresa independenţei, suveranităţii şi integrităţii teritoriale ale unor state din Europa, Africa şi Asia ; acţionînd pentru întărirea situaţiei internaţionale a României, pentru normalizarea şi dezvoltarea relaţiilor cu Uniunea Sovietică, pentru lărgirea şi consolidarea raporturilor cu Franţa şi Anglia, cu statele membre ale Micii Înţelegeri şi ale Înţelegerii Balcanice, în scopul consolidării frontului păcii şi securităţii ; opunîndu-se ferm tuturor intruziunilor, presiunilor şi şantajelor politice, militare, economice ale regimurilor fasciste şi ale acoliţilor lor, Nicolae Titulescu a fost o conştiinţă vie a primei jumătăţi a veacului nostru. Mai presus de orice el a fost un luptător asezat voluntar şi statornic timp de 20 de ani în „tranşeele păcii".

Nicolae Titulescu reprezenta un obstacol major pentru politica Germaniei hitleriste și Italiei mussoliniene ; tocmai de aceea cle au lansat împotriva sa cea mai amplă, complexă și îndelungată campanie cunoscută în istorie pentru eliminarea unui om politic.

În conjuncturile internaționale date, în care securitatea colectivă primise serioase lovituri, datorită pozițiilor conciliatoriste ale Franței și Angliei, poziții care se vor accentua și multiplica, presiunile externe ale Germaniei hitleriste și Italiei mussoliniene, ale regimurilor profasciste din Iugoslavia și Polonia vor avea în cele din urmă efect la București.

În România, forțele de dreapta și de extremă dreapta — de multe ori agenturi declarate și stipendiate ale Germaniei hitleriste și Italiei mussoliniene — s-au coalizat fără rezerve împotriva lui Nicolae Titulescu ; dincolo de orice rațiuni invocate sau recunoscute, dincolo de metodele folosite, aceste partide, alte forțe politice de opoziție au dat un serios sprijin regimurilor fasciste, aducînd o contribuție specifică de cea mai mare importanță la înlăturarea lui Nicolae Titulescu.

Adversitatea regelui Carol al II-lea și a primului ministru Gheorghe Tătărescu față de Nicolae Titulescu, dezacordul cercurilor guvernante cu unele orientări și poziții de politică externă promovate de șeful Cancelariei diplomatice românești, oportunismul, politicianismul și lichelismul a nu puțini membri ai echipei guvernamentale liberale au făcut ca presiunile externe și intrigile interne să-și poată ajunge scopul. La 29 august 1936 Nicolae Titulescu urma să fie înlăturat definitiv din viața politică a României. Evoluțiile ulterioare sînt prin ele însele concludente pentru evaluarea consecințelor acestui act, prin care cercurile conducătoare din România acelor ani au lipsit țara de cel mai lucid, inteligent și prestigios diplomat pe care îl avusese și care făcuse atît de mult pentru apărarea intereselor permanente ale poporului român, pentru pace, securitate, încredere, înțelegere și colaborare în Europa și în lume.

„M-au alungat ca pe un servitor netrebnic!"

Reacțiile imediate ca și cele mai tîrzii ale lui Nicolae Titulescu pun în lumină, în egală măsură, părerea de rău că era lipsit de posibilitatea de a promova în continuare acțiunea politică externă desfășurată pînă atunci, ca și amărăciunea pentru procedura folosită, de o ineleganță fără precedent, de neexplicat, mai ales în condițiile date de existența unor relații de colaborare îndelungată în cadrul aceleiași formațiuni guvernamentale și de prestigiul, național și internațional, al omului politic și diplomatului român.

Solicitat de ziarul **Le Figaro**, la 29 august 1936, imediat după demitere, Nicolae Titulescu făcea următoarea declarație : „Nu am aflat despre formarea noului Cabinet român, care de altfel este alcătuit din toți foștii miniștri, cu excepția mea, decît după ce acesta fusese constituit. / / Noul guvern nu mai are nevoie de serviciile mele. Este dreptul său. / / Aș fi preferat, totuși, să fiu pus la curent cu intențiile sale înainte, pentru că nu sînt eu omul care ar fi stînjenit pe cineva prin prezența mea. / / Mă abțin de la orice apreciere și de la precizarea atitudinii mele politice viitoare" [40]). Într-un interviu acordat ziarului **L'Epoque** în vara anului 1939, Nicolae Titulescu declara : „Dar la 29 august 1936, zi în care, la ora 5 după-amiază, mi se cerea opinia asupra neintervenției în Spania — și am răspuns că trebuie să mergem cu Franța și Anglia — mi se notifica, la ora 8 seara, că încetasem să fiu ministru al afacerilor străine" [41]). Referindu-se la demiterea sa, Nicolae Titulescu scria la 12 mai 1939, adresîndu-se surorii sale, Cornelia (Nely) Nenișor : „În august se vor împlini trei ani de cînd am fost izgonit din minister, după ce cu o lună înainte mi s-a refuzat demisia, într-o formă fără precedent, nici chiar în țara noastră, necum în străinătate. / / Nici azi nu știu de ce s-a procedat așa cu mine" [42]). În fine, la numai cîteva săptămîni după înlăturare, fostul ministru român al afacerilor străine îi spunea doctorului Nicolae Lupu : „M-au alungat ca pe un servitor netrebnic, Lupule !" [43]).

NICULAE TITULESCU, GRAV BOLNAV

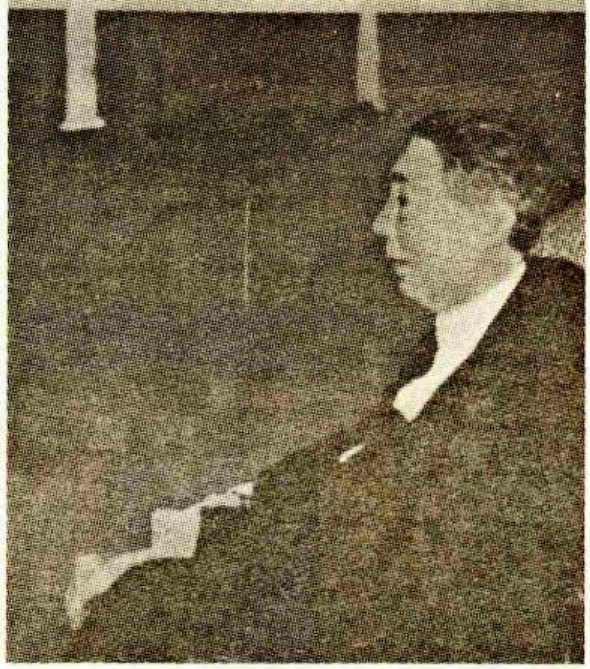

Presa din România, ca și din multe alte țări europene, s-a făcut, în septembrie 1936, ecoul îngrijorării profunde a opiniei publice față de starea sănătății lui Nicolae Titulescu. Ziarele și revistele — în cazul de față „Ilustrațiunea Română" — au folosit acest prilej pentru a readuce în prim-plan figura lui Nicolae Titulescu.

---

[40]) Le Figaro, **30 august 1936.**

[41]) L'Epoque, **6 iunie 1939.**

[42]) **S., Paris, 12 mai 1939, N. Titulescu către Cornelia (Nely) Nenișor, la București — Biblioteca Centrală de Stat (în continuare B.C.S.), Secția Manuscrise, Mss. M. 48, T. 65 ; cf. și I. C. Grecescu.** Pe marginea unei scrisori inedite a lui Nicolae Titulescu, în Revista Română de Studii Internaționale, **an VII, nr. 3 (21), 1973, p.p. 201—204.**

[43]) Dimineața, **25 septembrie 1936.**

Zece zile Saint Moritz devine centrul lumii

În ciuda odihnei și tratamentului, starea sănătății lui Nicolae Titulescu a continuat să se înrăutățească permanent, în a doua jumătate a lunii august și în prima jumătate a lunii septembrie 1936. Șocul psihic provocat de demiterea din guvern avea să adauge noi elemente destabilizatoare sănătății precare a lui Nicolae Titulescu.

Sfîrșitul celei de a doua decade a lunii septembrie 1936 debutează însă cu o adevărată surpriză. Somitățile medicale chemate să-l consulte și să-l îngrijească aveau să constate că se aflau în fața unui caz neobișnuit, a cărui etiologie nu putea fi determinată.

„Boala" — ca s-o numim deocamdată așa — a constituit pentru foarte mulți un mister, continuînd să fie considerată ca atare de către nu puțini cercetători ai vieții și activității lui Nicolae Titulescu. Consultat de celebrități medicale, Nicolae Titulescu prezenta toate simptomele otrăvirii [45]). Adresîndu-se surorii sale, Cornelia (Nely) Nenișor, în anul 1939, și făcînd referiri la această situație, Nicolae Titulescu scria : „A căzut peste mine acea teribilă boală din 1936 — ca s-o numim boală, căci constatările profesorului Nägli din Zürich, cel mai mare specialist al sîngelui, stau martor că să ne spuie ce a fost — și tot n-au dezarmat contra mea și cei ce nu mă iubesc și dau baza judecătilor asupra mea" [45]). „Boala" nu a constituit nicidecum un mister pentru omul politic român. Sînt concludente în acest sens aprecierile făcute de el, în noiembrie 1936, în convorbirea avută la Lugano cu Jules Sauerwein, corespondent al ziarului **Paris Soir** [46]). O dovadă în același sens o constituie și discuția avută de Nicolae Titulescu cu I. M. Maiski, ambasadorul sovietic la Londra, la mijlocul anului 1937 ; în urma acestei întrevederi, diplomatul sovietic nota în jurnalul său : „La întrebarea mea referitoare la viitoarele sale planuri, Titulescu mi-a povestit inițial cum agenții hitleriști au încercat de trei ori la rînd să-l otrăvească în Elveția și la București" [47]).

Coroborarea tuturor datelor de care dispunem astăzi în legătură cu acest moment și plasarea lor, în ecuația mai largă a încercărilor de lichidare politică și fizică a lui Nicolae Titulescu, dă sens multor întîmplări considerate pînă acum fără explicație sau care nu puteau spera la una fundamentată, irefutabilă. Dar să nu anticipăm !

Știrea că Nicolae Titulescu este bolnav a făcut înconjurul lumii, evoluția bolii și a bolnavului fiind urmărită cu atenție în cercurile politico-diplomatice, științifice, de presă.

„În cursul zilei de ieri — nota **Dimineața** — au circulat în Capitală tot felul de știri în legătură cu starea sănătății d-lui Titulescu. Opinia publică a fost impresionată de telegramele apărute în ziarele de dimineață. D. Titulescu și-a cîștigat în cursul unei activități de douăzeci de ani în slujba țării o enormă popularitate. Ieri numeroase personalități s-au interesat la Ministerul Afacerilor Străine și pe lîngă membrii guvernului de știrile sosite de la St. Moritz. De asemenea, numeroase persoane din public au cerut relațiuni la redacțiile ziarelor" [48]). La 18 septembrie 1936, Direcția Presei din Ministerul Afacerilor Străine al României făcea o comunicare oficială pentru presa românească în legătură cu starea sănătății lui Nicolae Titulescu, ceea ce trebuie să recunoaștem — dată fiind atitudinea de adversitate a cercurilor guvernamentale de la București față de Nicolae Titulescu — apare ca un lucru cu totul deosebit" [49]).

Din chiar primele informații, note și comentarii de presă, în ciuda conținutului uneori contradictoriu și speculativ al acestora, se degaja părerea (ce se va consolida tot mai mult în următoarele zile) că originea „bolii" trebuia căutată în cauze extraordinare, care nu țineau de o evoluție mai mult sau mai puțin firească, fie chiar și cînd era vorba de un om ce se consuma fizic și intelectual la cotele arderii incandescente și care primise, cu puțin timp înainte, o neașteptată, grea și nemeritată lovitură — demiterea din guvernul liberal condus de Gheorghe Tătărescu. „De mulți ani — nota, în ziarul **Dimineața**, publicistul Mircea Grigorescu, trimis special al marelui cotidian bucurestean la St. Moritz — d. Titulescu arăta o stare bolnăvicioasă destul de accentuată. Temperatura d-sale era întotdeauna peste normal. Eforturile pe care le făcea, nopțile nedormite pentru prepararea dezbaterilor sau conferințelor, starea nervoasă fatală pentru un om care se afla în punctul central al afacerilor europene de după război, toate acestea au contribuit, bineînțeles, să agraveze starea de suferință continuă pe care o avea. // Medicii curanți au combătut îndeosebi răcelile, gripele etc. Nimeni nu poartă vina acestui tratament. // Prins în vîrtejul unor treburi publice interne și internaționale care, aceasta e realitatea, nu-i dădeau o zi de răgaz, d. Titulescu s-a supus tratamentului medical numai după insistentele serioase ale intimilor. // Într-un suprem sacrificiu, d-sa și-a neglijat cu desăvîrșire sănătatea. // Se pare însă că puterea bolii l-a învins. // Motivele acestei situații sînt două : primul e indicat chiar în comunicatul de astăzi : de la finele lunii iunie a intervenit o cauză spontană care i-a precipitat starea generală de anemie în mod extrem de primejdios. Cauza poate fi malaria. Dar cauza poate fi tot atît de bine anemia însăși. Aflîndu-se într-o stare de extremă surmenare, bolnavul a pierdut echilibrul sîngelui. // Globulele roșii au început să scadă vertiginos, provocînd o anemie galopantă care e bine cunoscută în medicină și constituie unul din fenomenele patologice cele mai dificile și mai îngrijorătoare

---

[44]) **T., a Agenției Multihavas, 20 septembrie 1936 — A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, România, Politică Internă, 1936, vol. 348.**

[45]) **S., Paris, 12 mai 1939, N. Titulescu către Cornelia (Nely) Nenișor, la București — B.C.S., Mss. M. 48, T. 65 ; vezi și Walter Bacon, „Nu cer lumii decît să mă lase să o iubesc și să o servesc" — în** Magazin Istoric, **an VIII, nr. 2 (83), februarie 1974, p.p. 59—60 și 68.**

[46]) **N., Telefonată, Paris, 21 noiembrie 1936, I. Luculescu către M.A.S.-A.M.A.E., Fond Mica Înțelegere, vol. 50.**

[47]) **I. M. Maiski,** La 25 de ani de la moartea lui Nicolae Titulescu. Un remarcabil diplomat român, **în** Scînteia, **13 martie 1966.**

[48]) **Dimineața, 19 septembrie 1936.**

[49]) **Ibidem, 20 septembrie 1936.**

ale singelui. În fine, a treia cauză a dispariției globulelor roșii poate fi prezența în singe a unui microorganism sau a unui produs oarecare cu acțiune distructivă. // Repetăm că medicii nu sînt definitiv fixați în privința aceasta. Oricum în tot cursul lunii august anemia a progresat fără să fi fost combătută cu destulă energie. În situația aceasta a intervenit însă și al patrulea motiv al stării de azi. La 29 august, medicul curant al d-lui Titulescu de la Cap Martin, care își păstra convingerea că va putea restabili pe bolnav, a văzut că «pacientul îi scapă din mînă». Aceasta e declarația sa textuală. // Ce s-a întîmplat la 29 august ? // Cititorii își amintesc data. Atunci s-a produs ciudata criză de guvern lichidată imediat prin înlăturarea d-lui Titulescu. Că faptul acesta a produs o impresie puternică asupra bolnavului e incontestabil. // Nu ieșirea din guvern era cauza zguduirii, ci mai curînd procedura adoptată față de d-sa. Afirmațiile acestea pornesc de la fapte, nu de la impresii. // Pentru un temperament atît de viu, pentru un om care lucra în permanență cu toți nervii, cu toată pasiunea, cu tot sufletul, depresiunea fizică ce a urmat șocului nervos e foarte ușor de înțeles" [50]).

Somități medicale confirmă otrăvirea...

La Saint Moritz au venit mai multe somități medicale, care l-au supus pe Nicolae Titulescu unor complexe și serioase controale medicale, clinice și de laborator, acordîndu-i, în același timp, îngrijiri care țineau de o terapie de urgență. Printre doctorii care l-au consultat s-au aflat : Abramy — Paris-Bordeaux ; Nägli — Zürich ; Landovski — Paris ; Ciucă — București ; André — Paris ; Brustlein — Lausanne ; Frumușanu — București ; Branard — Saint Moritz ; Rohr — Saint Moritz ; Preissner — Viena ; Ruppaner ; Rădulescu — București ; Zank.

Părerile exprimate de la început de mulți dintre aceștia confirmă că era vorba de un caz deosebit, în care etiologia rămînea cel puțin pentru moment necunoscută.

Profesorul universitar doctor Abramy, titularul catedrei de patologie de la Facultatea de medicină din Paris, un clinician reputat în lumea întreagă, declara : „Chestiunea pare a fi extrem de dificilă. Din examenul singelui și din toate analizele de pînă acum, rezultă clar că în corpul bolnavului a pătruns un agent patologic — cum se numește în medicină — care distruge cu mare intensitate globulele roșii, împingînd bolnavul spre o stare de anemie extraordinară. Faptul acesta provoacă îngrijorare atît de mare, încît medicii, în urma consultului de astăzi, au hotărît să lase pe al doilea plan descoperirea agentului distrugător din singe și au decis ca, pentru moment, să lupte cu toate puterile omenești pentru a combate pierderea enormă de globule roșii" [51]). La rîndul său, profesorul universitar doctor Ciucă, directorul Institutului Cantacuzino, titularul catedrei de bacteriologie de la Facultatea de medicină din București, chemat și el de urgență la Saint Moritz declara : „Pînă acum n-am putut să aprofundez examenul meu. După primele impresii pot să spun că nu mai este vorba de malarie. // E exact că, prin luna august, d. Titulescu a suferit de malarie. Nu știu unde a contactat boala, pentru că nu l-am îngrijit eu. Azi, însă, cu siguranță că nu mai poate fi vorba de malarie. // [...] Experiența mea îmi spune, totuși, chiar înainte de a vedea ultimele analize, că altă trebuie să fie cauza dureroasei suferințe care pune în pericol o viață atît de prețioasă [52]). La rîndul său, profesor universitar doctor Landovski declara : „Cazul este foarte grav. Am totuși speranța că d. Titulescu se va face bine. D-sa suferă de o intoxicație a cărei cauză este încă necunoscută. [...] Cazul este foarte grav, nu disperat. Repet că avem foarte mari speranțe. // [...] Este evident că nu este o infecțiune, ci o intoxicație. Intoxicația, după cum se știe, nu dă febră mare, spre deosebire de infecțiune [53]).

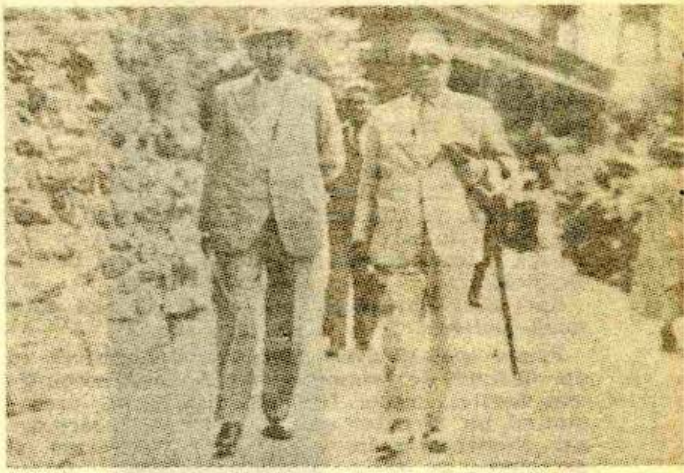

Nicolae Titulescu împreună cu profesorul universitar dr. Neumann, unul dintre medicii săi curanți.

Examenele clinice au constatat o anemie accentuată a bolnavului, caracterizată printr-o pierdere sensibilă în greutate, o scădere pînă aproape de anulare a poftei de mîncare, reducerea tonusului vital, incapacitatea bolnavului de a mai desfășura activități fizice și intelectuale. Examenele de laborator au confirmat și întărit aceste constatări, arătînd scăderea alarmantă a globulelor roșii.

...dar cenzura împiedică opinia publică să cunoască adevărul

Oficialitățile românești au împiedicat, apelînd la cea mai severă cenzură, apariția de știri mai detaliate privind cauzele bolii, eliminînd toate acele informații care afirmau sau măcar sugerau că ar fi vorba de o otrăvire. Ziarele românești trebuiau să facă o adevărată echilibristică în materialele consacrate evenimentelor, reușind cu multă greutate să sugereze, în formule pline de precauție, caracterul cu totul

[50]) Ibidem, **23 septembrie 1936.**

[51]) Ibidem, **22 septembrie 1936.**

[52]) Idem.

[53]) Ibidem, **21 septembrie 1936.**

deosebit al situației [54]). În arhivele românești se găsesc zeci și zeci de materiale de presă (note, informații, articole, comentarii ș.a.) care au fost scoase în acele zile din ziare — indiferent de orientarea acestora — și care afirmau că Nicolae Titulescu a fost otrăvit.

Stabilirea etiologiei bolii s-a lovit de numeroase dificultăți.

Examenele de laborator (analizele sîngelui, sucurilor gastrice, materiilor fecale și urinei) au exclus, în cele din urmă, orice supoziție inițială privind eventualitatea unei malarii, a unei infecții microbiene sau a unei intoxicații de origine medicamentoasă.

Analizele făcute în cele mai reputate laboratoare ale vremii au condus la concluzia irefutabilă a unei intoxicări de un tip deosebit a lui Nicolae Titulescu.

În vara anului 1966 am avut prilejul de a purta mai multe convorbiri cu Savel Rădulescu, cel mai apropiat colaborator al lui Nicolae Titulescu, care, pe parcursul momentelor critice din septembrie 1936, a stat nedezlipit lîngă patul „Patronului", fiind o memorie vie a tuturor evenimentelor acelor zile, a supozițiilor, informațiilor și aprecierilor care au circulat în cercurile de specialitate. Un element care sporește credibilitatea informațiilor este faptul că fratele lui Savel Rădulescu, profesorul doctor Rădulescu, se afla printre medicii curanți ai lui Nicolae Titulescu și că acesta s-a aflat în întreagă a treia decadă a lunii septembrie 1936 la Saint Moritz.

Specialiștii prezenți la Saint Moritz au emis două ipoteze :

Prima ipoteză avea în vedere intoxicarea cu un alcaloid, de origine nedeterminată, administrat treptat, într-o formulă ingenioasă, presupunînd nu turnarea sa într-o băutură oarecare sau amestecarea în vreun aliment oarecare, ci depunerea sa, zilnic, prin frecare, sub forma unei pelicule, insesizabile vizual, olfactiv și papilo-gustativ, pe vesela și tacîmurile folosite (înainte de toate pe cestile de cafea și de ceai).

A doua ipoteză avea în vedere folosirea veninului de cobră, toxic extrem de puternic, putînd fi administrat discret (în mîncăruri, fructe, dulciuri, băuturi); fără culoare, gust sau miros, veninul de cobră, în doze foarte mici, nu are efecte imediate care să prevină în vreun fel potențiala victimă, ceea ce îl face extrem de insidios și periculos ; efectul unei doze majore sau efectul obținut prin cumularea unor doze minore administrate succesiv fiind mai totdeauna mortal.

Au apărut atunci în circulație termenii „toxicul diplomatic", „toxicul ideal".

Din discuțiile purtate cu o serie de oameni politici și diplomați apropiați lui Nicolae Titulescu am reținut și informația că însuși Intelligence Service a făcut o anchetă proprie pentru stabilirea cauzelor „bolii" lui Nicolae Titulescu și elucidarea împrejurărilor în care fostul ministru de externe al României a fost otrăvit.

Avînd în vedere ipoteza intoxicării, de un fel sau altul, medicii au acționat înainte de toate prin realizarea unor succesive transfuzii de sînge (la 13, 17 și 20 septembrie 1936), procedînd la înlocuirea a mai mult de 1/3 din sîngele bolnavului, ceea ce a avut efecte vizibile și rapide asupra stării generale a pacientului [55]). Numeroase persoane aflate la Saint Moritz s-au oferit să dea sînge în cazul necesității unor noi transfuzii [56]).

În presa internațională au apărut numeroase precizări și declarații, atribuite lui Nicolae Titulescu, care trimit în totalitatea lor la afirmarea ideii unei tentative de asasinat. Astfel, **Corriere de la Sera** cita declarația pe care Nicolae Titulescu ar fi făcut-o unui ziarist francez : „Știu, prin mijlocirea unui prieten politic, că am fost condamnat să fiu otrăvit. A mă asasina brutal, cu un pumnal, sau cu un revolver, ar fi prea scandalos după asasinatele politice întîmplate în România în ultimii ani. A înlătura pe Titulescu prin otravă, în așa fel încît să se stingă încet, este scopul dușmanilor mei. Sfîrșitul meu va fi atribuit sănătății mele mediocre și, în felul acesta, se va evita orice scandal" [57]).

Într-un material prezentînd rezultatele unei anchete făcute la Cap Martin, **Le Petit Parisien** afirma : „O personalitate politică, care vrea să-și păstreze anonimatul, ne-a declarat următoarele : «Nu pot uita că, într-o seară, ministrul m-a luat de braț și mi-a șoptit : scumpul meu, am fost otrăvit în străinătate într-un vagon restaurant. De atunci mă simt rău»" [58]).

În octombrie 1944, ziarul **Fapta** denunța [59]) — în articolul **Nicolae Titulescu a fost asasinat** — numele unuia dintre cei amestecați, dacă nu direct, cel puțin indirect, în încercările de otrăvire a ministrului român al afacerilor străine : Franco Trandafilo, inițial agent secret al lui Mihail Moruzov, și apoi al Gestapo-ului. Se afirma încă o dată, în mod expres — și acest ziar nu reprezenta o excepție — convingerea, de altfel larg împărtășită, potrivit căreia încercările de asasinare a lui Nicolae Titulescu au fost un fapt real și nu o „diversiune titulesciană", după cum o prezentau inamicii săi ireductibili din țară și străinătate.

Ziarele și revistele acelor zile au urmărit cu sensibilitatea peliculei foto și cinematografice toate evoluțiile de la Saint Moritz, căutînd să înregistreze pentru opinia publică pînă și cele mai mici indicii ale evoluției stării pacientului și să reconstituie elementele constitutive ale unei atmosfere pe care opinia publică curioasă și preocupată cerea să o cunoască în amănunt.

Trimisul special al ziarelor **Dimineața** și **Adevărul** — care au făcut cele mai largi relatări ale cazului — nota în corespondența sa trimisă din Saint Moritz, la 21 septembrie 1936 : „Din toată lumea a continuat să vină pe cale telegrafică, telefonică și prin scrisori, semnele unei mari afecțiuni și aprecierea unanimă pentru bolnav. // Telefonul vilei e ocupat în permanență. Cer informații agențiile de presă din lumea în-

---

[54]) **În anii 1969—1973, pe cînd eram coleg mai tînăr al lui Mircea Grigorescu la revista „Lumea", am avut prilejul să discut în mai multe rînduri cu venerabilul gazetar asupra ansamblului problemei. Ca unul ce avusese posibilitatea să urmărească evenimentele la fața locului, timp de aproape două săptămîni, și să abordeze toate somitățile medicale aflate lîngă patul de suferință al lui Nicolae Titulescu, Mircea Grigorescu mi-a confirmat că părerea generală conturată în rîndul specialiștilor prezenți la Saint Moritz era că Nicolae Titulescu fusese otrăvit. Opiniile celor prezenți difereau doar atunci cînd discutau pe marginea substanței folosite în acest scop.**

[55]) Dimineața, **19 și 22 septembrie 1936.**

[56]) Ibidem, **19 septembrie 1936.**

[57]) Corriere de la Sera, **22 septembrie 1936.**

[58]) La Petit Parisien, **23 septembrie 1936. Aceeași informație va fi preluată de ziarele** L'Intransigeant, La Metropole **și** Le Soir.

[59]) Fapta, **26 octombrie 1944.**

treagă, precum și toate marile ziare, printre care o bună parte a și trimis aici redactori pentru a urmări în amănunt evoluția bolii" [60]). La rindul său, trimisul ziarului **Universul** nota : „De la 8 dimineața, telefonul n-a încetat, iar telegramele sosesc cu zecile. // Niciodată St. Moritz n-a înregistrat atîtea convorbiri telefonice. //. [...]. // La fiecare sfert de oră telefonează ziariștii agențiilor telegrafice de pretutindeni. Îndeosebi, ziarele din Londra cer informații de mai multe ori pe zi". [61]).

Mesajele de simpatie ale Societății Națiunilor

Societatea Națiunilor, marele for internațional căruia fostul ministru român al afacerilor străine îi dăruise atît de mult din inteligența sa sclipitoare, entuziasmul său ardent, devotiunea sa exemplară, transmitea, în septembrie 1936, urările sale de grabnică însănătoșire și mesajul său de simpatie lui Nicolae Titulescu. La 21 septembrie 1935, adresîndu-se celei de a XVII-a sesiuni ordinare a Adunării Societății Națiunilor, președintele acesteia, Saavedra Lamas, spunea : „Colegii mei au aflat, fără îndoială, ca și mine, că d. Titulescu, care a exercitat în două rînduri, cu admirabilul său talent, președinția acestei Adunări, s-a îmbolnăvit. Aș vrea să cer colegilor mei să binevoiască să mă autorizeze să transmit d. Titulescu urările noastre afectuoase de grabnică restabilire" [62]). Propunerea a fost adoptată de plenul Adunării. Pe baza mandatului primit, Saavedra Lamas transmitea lui Nicolae Titulescu, de care îl legau și sentimente de veche și adîncă prietenie, următoarea telegramă : „În numele Adunării Societății Națiunilor, credincioasă fostului președinte, exprim excelenței voastre urări foarte călduroase pentru prompta dumneavoastră restabilire. // Adaug expresiunea personală a urărilor mele cele mai sincere și foarte înaltei mele considerațiuni" [63]). La 22 septembrie 1936, Rivas Vicuña, președintele Consiliului Societății Națiunilor, trimitea lui Nicolae Titulescu următoarea telegramă : „În numele Consiliului Societății Națiunilor, ai cărui membri, în totalitate, împărtășesc sentimentele și neliniștile prietenilor dumneavoastră, vă exprim urările cele mai sincere de însănătoșire și vă asigur de atașamentul tuturor fostilor dumneavoastră colegi" [64]). La rîndul său, Avenol, secretarul general al Societății Națiunilor, transmitea diplomatului român următoarea telegramă : „La mesajiile președinților Adunării și Consiliului, adaug urările mele cele mai călduroase, inspirate de credincioasa și lunga prietenie ce vă păstrez" [65]) Erau gesturi calde, menite, fără îndoială, să aducă o mică dar reală alinare în sufletul aceluia ce fusese pînă în ultima zi a activității sale oficiale unul dintre marii apărători, poate ultimul dintre cei mari, ai Societății Națiunilor. „Iau cunoștință astăzi de telegrama dumneavoastră — îi răspundea Nicolae Titulescu, la 29 septembrie 1936, lui Avenol. Vă rog să primiți și să împărtășiți membrilor Consiliului mulțumirile mele pline de emoție pentru mulțumirile pe care ați binevoit să mi le exprimați" [66]).

Lugano, noiembrie — decembrie 1936. Nicolae Titulescu, fostul ministru român al afacerilor străine, în convalescență după teribila „boală" din septembrie 1936.

[60]) Ibidem, **23 septembrie 1936.**

[61]) Universul, **20 septembrie 1936.**

[62]) S.D.N., **A. XVII (1936),** Supplément spécial, **nr. 155, doc. nr. 8, p. 37.**

[63]) Dreptatea, **24 septembrie 1936.**

[64]) S.D.N., Communiqué au Conseil, **C. 428, 1936, Genève, le 5 octobre 1936 — A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, România, Diverse, 1936—1939, vol. 413 ; cf. și** Procès verbal de la quatre-vingt quatorzième session du Conseil de la Société des Nations Première séance, **le 2 octobre 1936 —** S.D.N., C. L., **XCIV (1936), nr. 11, doc. nr. 3 805, p. 1 188 ; vezi și** Dreptatea, **24 septembrie 1936.**

[65]) Dreptatea, **24 septembrie 1936.**

[66]) S.D.N., Communiqué au Conseil, **C. 428, Genève, le 5 octobre 1936 — A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, România, Diverse, 1936—1939, vol. 413 ; cf. și** Procès verbal de la quatre-vingt-quatorzième session du Conseil de la Société des Nations. Première séance, **2 octobre 1936 — S.D.N., C.L., XCIV (1936), nr. 11, doc. nr. 3 805, p. 1 188). Este sigur că Nicolae Titulescu a trimis telegrame de răspuns și lui Saavedra Lamas și lui Rivas Vicuña.**

PROSCRISUL

Cannes, august 1936. Nicolae Titulescu află în aceste zile demiterea sa de către cercurile guvernante de la București.

În telegrama pe care o adresa lui Nicolae Titulescu în ziua de 29 august 1936, la Cap Martin, premierul Gheorghe Tătărescu scria: „Sînt de altfel convins că sub o altă formă vom găsi prilejul pentru a conjuga sforțările noastre în continuarea acțiunii externe în cadrul politicii ce ați făcut pînă azi în numele țării și pe care o vom duce mai departe fără nici o alterare“ [67]).

Această afirmație și aprecierile elogioase ale lui Victor Antonescu, noul ministru român al afacerilor străine, la adresa persoanei și chiar a acțiunii politice a fostului ministru român al afacerilor străine, incluse în declarația sa [68]) din 2 septembrie 1936, unele „confidențe“ [69]) și „indiscreții“ au făcut ca o parte a presei, românești [70]) și străine [71]), să facă o largă publicitate intenției guvernului condus de Gheorghe Tătărescu de a colabora mai departe, într-o altă formă, bineînțeles, cu Nicolae Titulescu.

Chiar în cercurile diplomatice din capitala României, ca și din alte capitale europene,

---

[67]) **T., F.N., București, [29 august 1936], Gh. Tătărescu către N. Titulescu, la Cap Martin — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, vol. Scrisori originale.**

[68]) **A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, România, General, 1936, vol. 3. Ministrul României la Paris, Constantin Cesianu, declara, pare-se în decembrie 1936 — potrivit informațiilor de care dispunea presa iugoslavă — că „cel mult pînă la Paști“, adică, deci, pînă în primăvara anului 1937, Nicolae Titulescu va reveni din nou pe prim-planul vieții politice — Živko Avramovski,** Pitanje..., **p. 71.**

[70]) **„În cercuri se afirma ieri că pentru a da o dovadă de continuitate în politica noastră externă se va propune d-lui N. Titulescu să preia locul de prim delegat al României la Geneva, precum și postul de ministru plenipotențiar la Londra. // D. Savel Rădulescu va fi rugat să-și continue activitatea de secretar de stat la Externe“** — Curentul, **1 septembrie 1936.**

[71]) La Republique, **1 septembrie 1936** ; Vreme, **1 septembrie 1936.**

exista aceeaşi impresie, a dorinţei sincere a guvernului condus de Gheorghe Tătărescu de a-şi asigura pe mai departe, într-un mod foarte concret, colaborarea fostului ministru român al afacerilor străine.

Unele misiuni diplomatice — după cum era Legaţia Germaniei la Bucureşti — asociau dorinţa exprimată de unii reprezentanţi ai guvernului român de a lua legătura cu Nicolae Titulescu intenţiei echipei guvernamentale din capitala României de a beneficia în continuare de serviciile fostului şef al Cancelariei diplomatice româneşti [72]).

Alte personalităţi politice străine exprimau părerea că fostul ministru al afacerilor străine al României va reintra curînd în actualitatea vieţii politice. Karel Krofta, ministrul de externe al Cehoslovaciei, îşi exprima convingerea — într-o convorbire purtată, la sfîrşitul anului 1936, cu J. Buttler Wright, ambasadorul Statelor Unite ale Americii la Praga — că „Titulescu nu este în nici un caz mort din punct de vedere politic" [73]).

Asemenea informaţii şi afirmaţii, unele venite direct din sursă românească, oficială, altele, tot aşa, direct, din partea unor factori responsabili ai unor state aliate României — şi credem că asemenea afirmaţii au fost mult mai numeroase, atît pentru un caz, cît şi pentru altul — nu puteau să nu aibă un larg ecou de opinie publică [74]). **Times** aprecia că „nu există motive ca dispariţia lui Titulescu de pe arena politică să se considere ceva mai mult decît o eclipsă trecătoare. Oameni de calibrul lui şi cu caracterul său nu părăsesc pentru mult timp arena politică" [75]). **Daily Telegraph** sublinia, la rîndul său, că „el poate să-şi facă din nou apariţia în curînd pe arena românească ca un adversar hotărîtor al fascismului" [76]).

Dincolo de raţiunile contradictorii ale difuziunii unor asemenea materiale şi informaţii privind revenirea lui Nicolae Titulescu în viaţa politică, dincolo de ecourile şi efectele sale parţiale, se poate aprecia că, în general, ele au servit cercurilor guvernante de la Bucureşti în încercarea lor de a face faţă situaţiei nou create la 29 august 1936 şi după aceea.

Omagierea lui Titulescu este blocată

Ansamblul poziţiilor exprimate, dar mai ales acela al faptelor concrete permite să se vadă în ce măsură aserţiunile făcute, oficiale sau oficioase, au exprimat sau nu intenţii sincere de colaborare.

Cercurile guvernante de la Bucureşti au căutat prin orice mijloace să împiedice orice manifestare publică

[72]) **Jurnal nr. 2545/36 — I.A. 5 — Bucureşti, 15 octombrie 1936, Legaţia germană din Bucureşti (Wilhelm Fabricius) către Ministerul de Externe al Germaniei, la Berlin — A.I.S.I.S.P., Fond nr. XIII, dosar nr. 1259, f. 30—31.**

[73]) **Živko Avramovski**, Pitanje..., **p. 71.**

[74]) **George G. Potra**, International Press Reverberations of Nicolae Titulescu's Purge from the Romanian Political Life (29 august 1936), **în** Revue Roumaine d'Etudes Internationales, **an XVI, nr. 4—5 (60—61), 1982, p.p. 379—394.**

[75]) Times, **1 septembrie 1936.**

[76]) Daily Telegraph, **2 septembrie 1936.**

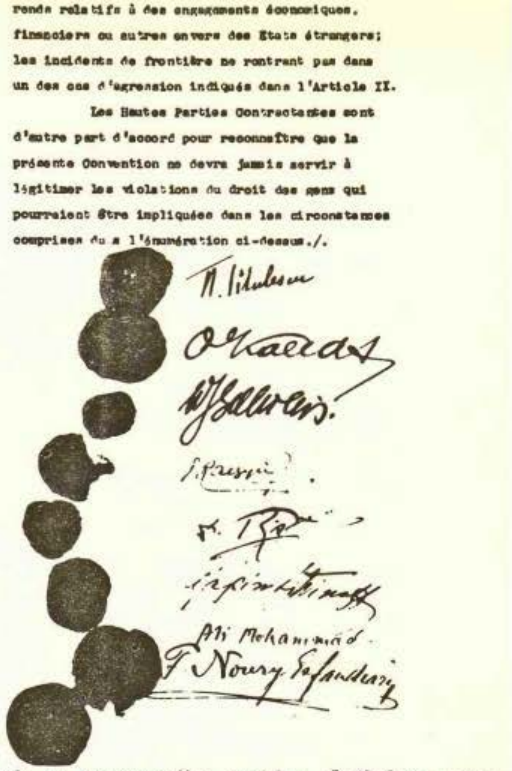

ronde relatifs à des engagements économiques, financiers ou autres envers des Etats étrangers; les incidents de frontière ne rentrant pas dans un des cas d'agression indiqués dans l'Article II.

Les Hautes Parties Contractantes sont d'autre part d'accord pour reconnaître que la présente Convention ne devra jamais servir à légitimer les violations du droit des gens qui pourraient être impliquées dans les circonstances comprises dans l'énumération ci-dessus./.

Facsimil al Convenţiei pentru definirea agresiunii semnată la Londra la 3 iulie 1933 de către Nicolae Titulescu ; Oskar Kallas ; Waldemaras Salnais ; Eduard Raczynski ; Tevfik Rüstü Aras ; Maxim Maximovici Litvinov ; Fatollah Khan Noury Esfandiary ; Ali Mohammed Khan.

a fostului ministru al afacerilor străine. Exemplele pentru intervenţii directe în acest sens nu lipsesc.

Mai mult decît atît însă, oficialităţile româneşti au luat atitudine — lucru aproape inexplicabil, oricum cu puţine precedente în materie — împotriva manifestărilor de simpatie [77]) de care Nicolae Titulescu continua, în mod justificat, să se bucure din partea unor cercuri largi ale opiniei publice din diverse ţări, din partea unor organe de presă cu orientări progresiste, democratice, care salutau în persoana marelui diplomat român un campion al politicii de pace, securitate şi cooperare, un adversar consecvent al politicii agresive, revizioniste, desfăşurate cu brutalitate şi perversiune de cercurile guvernante fasciste, italiene şi germane.

Se avea în vedere îngrădirea pînă la dispariţie a oricăror manifestări şi acţiuni de publicitate în jurul fostului ministru al afacerilor străine. Replicile nu aveau să întîrzie. Chastenet, directorul ziarului **Le Temps**, declara ataşatului cultural şi de presă al României în Franţa că „ziarul **Le Temps** nu se va da niciodată în lături de a publica ceva care ar fi un omagiu adus d-lui Titulescu" [78]).

„Boala" lui Nicolae Titulescu a pus o oarecare surdină adversităţilor pe care cercurile guvernamentale de la Bucureşti, şi în special premierul Gheorghe Tătărescu, le manifestaseră şi nu aveau să înceteze să le manifeste faţă de fostul ministru român al afacerilor străine.

[77]) **T.C. nr. 59 584, [Bucureşti], 29 octombrie 1936, V. Bădulescu către Legaţia României la Paris — A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, Franţa Telegrame, 1936—1937, vol. 9.**

[78]) **T.C. nr. 3919, 30 octombrie 1936, Gheorghiu către M.A.S.** — Ibidem.

Compasiune reală ? Decență ? Nicidecum ! Simplu joc impus de uriașa cameră de rezonanță internațională de care continua să se bucure Nicolae Titulescu ; elementară prudență impusă de riscul de a întîlni, în caz contrariu, nedumeririle unor cancelarii diplomatice și oprobriul opiniei publice din numeroase țări europene și extraeuropene.

Odată cu depășirea acestui moment, oficialitățile de la București vor abandona treptat rezervele ce și le impuseseră un timp limitat, adoptînd poziții care, prin ele însele, edifică asupra adversității irepresibile pe care guvernanții români o aveau față de fostul șef al Cancelariei diplomatice de la București.

Departe de noi intenția de a face un inventar al tuturor acestor manifestări care conturează o acțiune neîntreruptă menită să anuleze omului politic și diplomatului român posibilitățile de manifestare pe scena politică internă și în arena vieții politice internaționale, să-l elimine din centrul atenției opiniei publice internaționale, să-l erodeze politic, intelectual și psihic, mergînd pînă la anularea sa completă.

Speculînd abil declarațiile făcute în numeroase rînduri în anii precedenți de către Nicolae Titulescu privind dorința sa de a face o politică externă dincolo de și pe deasupra apartenenței la vreun partid politic, presa liberală (guvernamentală) a insistat obsesiv asupra nedorinței diplomatului român de a se asocia unei anumite forțe politice, blocînd în mare parte acest proces, lucru cu atît mai ușor de realizat cu cît Nicolae Titulescu avea să aleagă, în condiții complexe, un exil care cu mici întreruperi va continua pînă la moarte. Printr-o abilă campanie de presă, de dezinformare, se bloca, deopotrivă, dorința lui Nicolae Titulescu de a se îndrepta spre una din forțele politice, democratice, de stînga, cît și intenția acestora de a și-l apropia pe Nicolae Titulescu, a cărui prezență ar fi asigurat oricărei formațiuni politice de la noi un spor de credibilitate și prestigiu atît pe plan național, cît și pe plan internațional.

Deși încă de la 18 noiembrie 1936 se trimisese [79]) la Comisia de verificare a titlurilor noilor senatori aleși adresele Înaltei Curți de Casație, relativ la recunoașterea calității de senator de drept pentru Nicolae Titulescu și alți oameni politici, validarea lui Nicolae Titulescu ca senator de drept nu a avut loc decît în primăvara anului 1937, ceea ce este pe deplin semnificativ pentru intențiile și mijloacele folosite de guvernanții români pentru a-l lipsi, pe fostul ministru român al afacerilor străine, prin obstrucții, de o tribună publică [80]).

Numele lui Titulescu este prohibit

Atitudinea ostilă lui Nicolae Titulescu adoptată de cercurile guvernamentale de la București avea să se manifeste cu cele mai diferite prilejuri și în formele cele mai diverse. La 25 octombrie 1936, la Crasna, în județul Sălaj, s-a dezvelit un monument antirevizionist, ridicat cu mijloacele financiare și materiale ale localnicilor. Pe placa de marmură fixată pe frontispiciul monumentului, a fost gravat un citat de mare expresivitate dintr-un discurs antirevizionist rostit de Nicolae Titulescu în Parlamentul României. Intervenția autorităților centrale a impus ca inaugurarea să beneficieze de un cadru restrîns, răpindu-i-se fastul meritat. Dar ceea ce a apărut ca revoltător este faptul că vorbitorilor, care s-au pronunțat în adunarea prilejuită de această inaugurare, li s-a interzis să pomenească în vreun fel numele lui Nicolae Titulescu, ale cărui idei și fapte locuitorii Crasnei doriseră să le omagieze prin ridicarea acestui monument. „Dar greșeala, de neiertat, pentru relevarea căreia îndreptățim rostul acestor șire — releva ziarul **România Nouă** — stă în faptul, condamnabil, care frizează inconștiența deplină a anumitor domni, suspuși, că **s-a interzis, cu desăvîrșire, pomenirea numelui d-lui Nicolae Titulescu,** la dezvelirea monumentului ridicat de românii harnici din Crasna, în cinstea d-lui Titulescu, ca un omagiu adus luptelor susținute, atîta vreme, cu atîta credință și loialitate, cu atîta dragoste de țară, de către cel mai neobosit paznic al fruntariilor noastre. // Cel care a prohodit, de astă dată, cu aprobarea și la îndrumările guvernului, numele lui Nicolae Titulescu — care atît în țară, cît și peste hotarele ei însemnează cel puțin atît cît întreg ansamblul liberal de păpuși ministeriale, căruia i se zice «guvernul actual» — a fost d. Aurelian Bentoiu, miluitul Skodei, figura tristă, care obsedează trei sferturi din țară și care întruchipează imoralitatea lichelismului politic și parvenitismul sprijinit pe zîmbete și complimente, pe care ultimii trei ani de guvernare l-au ridicat la rang de dogmă. // Acest prea înțelept vîrhovnic al tătărăscianismului românesc [...] a interzis categoric (sub sancțiuni de club ?) pomenirea numelui ce poartă ostracizatul de la Cap Martin, și a îndrumat «transformarea» festivităților, în cadrul cărora urma să se prăznuiască apoteoza d-lui Titulescu (peste care mulți dintre cei puternici cred, greșit, că s-a tras pentru totdeauna cruce!) — într-o simplă manifestație, cu caracter antirevizionist. // Zis și făcut // Gregarii s-au executat. // Oratorii (mi se pare trei la număr) au fost îndrumați să-și cenzureze din cuvîntări părțile care se refereau la d. Titulescu. // Numele fostului ministru de externe nu a fost auzit, niciodată, în cursul serbărilor de la Crasna. // Caraghios și revoltător! // Dar... acesta e adevărul. Așa s-au desfășurat festivitățile prilejuite de dezvelirea unui monument, care, totuși, nu înseamnă decît un omagiu adus d-lui Titulescu" [81]).

Nicolae Titulescu în momentul plecării într-o nouă misiune peste hotare.

[79]) Monitorul Oficial, **partea a III-a,** Dezbaterile Parlamentare. Senatul **(sesiunea ordinară 1936—1937), nr. 3, 26 noiembrie 1936, p. 10.**

[80]) Universul, **30 noiembrie 1937.**

[81]) România Nouă, **6 noiembrie 1936.**

„Prietenii mi-au cerut să-mi afirm din nou existența mea biologică și politică"

După misterioasa și îndelungata sa „boală", care l-a ținut în pat o vreme mai îndelungată, Nicolae Titulescu și-a reînceput activitatea politică, continuînd cu aceeași fervoare acțiunea sa de tribun al păcii și colaborării. Înfrîngînd adversități numeroase și diverse, din partea reacțiunii interne și internaționale, depășind obstacolele create prin intrigile și demersurile lui Carol al II-lea, ale primului ministru Gheorghe Tătărescu, ale altor membri ai Cabinetului, ostili, Nicolae Titulescu a ținut și a reușit să se manifeste activ, încă o perioadă, pe arena vieții internaționale, spărgînd cercul anonimatului în care vroiau să-l împingă adversarii săi. Modul în care a continuat să se manifeste și după demiterea sa, la 29 august 1936, confirmă un Nicolae Titulescu lucid și responsabil, demn și angajat, cu aceeași remarcabilă forță de pătrundere a sensului și conținutului proceselor și evenimentelor internaționale și cu aceeași scînteietoare capacitate de a formula judecăți de mare valoare ideatică și practică în convorbirile cu personalități politice ale vremii sale, în fața cercurilor politice, științifice, diplomatice și ziaristice.

În aprilie 1937, va avea în capitala Franței o serie de contacte de semnificație cu numeroase personalități franceze. Intervievat de marele cotidian francez **Le Temps**, Nicolae Titulescu declara : „Am venit la Paris pentru cîteva zile spre a-mi vedea prietenii. Ei mi-au cerut să-mi afirm din nou existența mea biologică și politică" [82]). Conferă cu Lebrun, președintele Republicii Franceze; Blum, primul ministru; Delbos, ministrul de externe ; Daladier — ministrul de război ; Cot — ministrul Aerului ; Tardieu, Flandin, Laval, Sarraut, Boncour, foști prim-miniștri ; cu alți miniștri și foști miniștri. Avea să întîlnească, de asemenea, pe Grigore Filipescu, șeful Partidului Conservator, G. G. Mironescu, fost prim-ministru, și Armand Călinescu, fost ministru [83]).

Chiar dacă nu avem decît puține amănunte în legătură cu aceste contacte, datele de care dispunem ne permit cîteva remarci. În primul rînd, se impune a constata calitatea contactelor. Nicolae Titulescu a întîlnit practic toate vîrfurile politice (președinte, prim-ministru, ministru de externe, ministru de război), ca și alți oameni politici reprezentativi, membri sau nu ai guvernului, diplomați ș.a. Numărul mare al întîlnirilor nu poate scăpa observației. Frecvența lor pe un spațiu temporal atît de mic impresionează de-a dreptul. Aria convorbirilor — se poate deduce — a fost largă, implicînd aspecte generale ale vieții internaționale, dar și aspecte ale relațiilor bilaterale româno-franceze. Dată fiind calitatea neoficială a lui Nicolae Titulescu, se poate presupune cu mult temei că, în ciuda caracterului deschis al acestor convorbiri, ele s-au limitat la o informare reciprocă, neimplicînd angajamente de nici un fel.

[82]) Universul, **26 aprilie 1937.**

[83]) Ibidem, **26, 28 și 30 aprilie 1937 ; cf. și Armand Călinescu,** Însemnări zilnice, **30 aprilie 1937 — A.I.S.I.S.P., Fond nr. XV, dosar nr. 65 f. 49.**

Nicolae Titulescu împreună cu Nicolae Iorga. Deși îi purta o certă stimă intelectuală remarcabilului diplomat, eruditul istoric se va manifesta foarte contradictoriu față de acesta, izbucnind de multe ori, la tribuna parlamentară sau în presă, împotriva acestuia.

Titulescu este primit cu o uimitoare simpatie

Ansamblul acestor constatări conduce la concluzia că Nicolae Titulescu s-a bucurat la Paris de o primire de excepție. Nu exagerăm cînd afirmăm că un asemenea program — dovedind marile simpatii pe care Nicolae Titulescu le cîștigase pentru țară și pentru sine — putea face gelos pe orice om politic. Față de o asemenea primire, cercurile conducătoare de la București, surprinse oarecum — căci ele legau mecanic onorurile și considerația arătate în trecut lui Nicolae Titulescu de calitățile sale oficiale — au manifestat o serioasă indispoziție. Asemenea stări de lucruri vor face ca, mai tîrziu, guvernul român să intervină oficial pe lîngă autoritățile franceze și engleze în scopul de a îngusta cîmpul de mișcare al diplomatului român și de a reduce camera de rezonanță pentru persoana și acțiunea sa.

Geneva, 9 iunie 1934. Nicolae Titulescu, ministrul român al afacerilor străine, și Maxim Maximovici Litvinov, comisarul poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., în ziua stabilirii relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S.

În lunile aprilie-iunie 1937, Nicolae Titulescu a onorat cu prezența sa mai multe instituții și forumuri naționale și internaționale din Franța, Marea Britanie și Cehoslovacia, rostind în unele cazuri cuvintări de răsunet.

A vorbit la Paris în fața membrilor Academiei Diplomatice Internaționale despre Pactul Balcanic [84]). A prezidat la Nice Congresul Societății medicale a litoralului mediteranean ; a rostit la Cap Martin, la 11 aprilie 1937, la dejunul Societății medicale a litoralului mediteranean, discursul „Sancțiunile pot stăvili agresiunea" [85]). La 27 iunie 1937 a rostit la Bordeaux o conferință la Congresul Asociației mutilaților și fostilor luptători [86]).

Toate aceste manifestări publice ale lui Nicolae Titulescu aveau să aibă un larg ecou favorabil în presa franceză, ziarele democrate publicînd largi extrase din cuvintările și expozeurile sale și comentarii elogioase pe marginea acestora.

Cea mai importantă acțiune a lui Nicolae Titulescu din această perioadă rămîne indiscutabil întîlnirea sa de la Talloires, la 29 mai 1937, cu Maxim Maximovici Litvinov, comisarul pentru afaceri externe al Uniunii Sovietice, discuțiile prilejuind abordarea unor aspecte ale politicii externe românești și ale relațiilor româno-sovietice, ca și a unor chestiuni mai generale privind Europa centrală și răsăriteană, securitatea colectivă, politica Micii Înțelegeri, viitorul Societății Națiunilor ș.a. [87]).

La începutul lunii iunie 1937, Nicolae Titulescu se află în Marea Britanie, la Londra. Cel mai apropiat colaborator al său, Savel Rădulescu, fost subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine, mărturisea că Nicolae Titulescu a fost „primit cu o uimitoare simpatie cu toate demersurile contrare lui Titulescu făcute de regele Carol" [88]).

În capitala britanică are întrevederi cu personalități politice și diplomatice britanice proeminente printre care citățm : Anthony Eden, ministrul de externe ; Winston Churchill, președintele Comitetului pentru Pace și Apărare ; lordul Cecil ; lordul Lloyd ; deputații Rotschild și Norman Angel ; Roger Atlee ; cu fostul ministru Clynes ; Dalton, președintele Partidului Laburist ș.a. [89]).

La 3 iunie 1937 prezintă în fața Camerei Comunelor conferința „Despre metodele prac-

---

[84]) **Ion M. Oprea**, Nicolae Titulescu, **Editura Științifică, București, 1966, p. 371.**

[85]) Nicolae Titulescu. Discursuri, **doc. nr. 70, p.p. 553—559 ; cf. și** Journal des Nations, **27 aprilie 1937.**

[86]) Universul, **29 iunie 1937.**

[87]) **S., [septembrie 1939], N. Titulescu către Carol al II-lea — Arhiva Muzeului de Istorie a Partidului Comunist Român, a Mișcării Revoluționare și Democratice din România (în continuare A.M.I.P.C.R.M.R.D.R.), Fond I S, dosar nr. 424/1939, f. 64 ; cf.** Le Petit Journal, **30 mai 1937 și** L'Echo de Paris, **29 mai 1937.**

[88]) **Savel Rădulescu,** Nicole Titulescu 1882—1941, **în** Diplomați ilustri, **vol. I. Editura Politică, București 1969, p. 434.**

[89]) **S., [septembrie 1939], N. Titulescu către Carol al II-lea — A.M.I.P.C.R.M.R.D.R. Fond I.S. dosar nr. 424/1939, p. p. 66—67 ; Ion M. Oprea,** Nicolae Titulescu, **Editura Științifică, București, 1966, p. 371 ;** Nicolae Titulescu, Discursuri, **Editura Științifică, București, 1967, doc. nr. 73, p. 568 ; Savel Rădulescu,** l. c., **p. 434 ; Valeriu Dobrinescu amintește și pe lord Tyrell ; Sir Leith Ross ; Sir Robert Vansittart — Valeriu Dobrinescu,** Noi documente străine privind activitatea diplomatică a lui N. Titulescu, **în** Titulescu și strategia păcii, **Editura Junimea, Iași, 1982, p. 342.**

tice de a apăra pacea existentă" [90]). A doua zi, la 4 iunie 1937, susține la New College, al Universității din Oxford, conferința „Situația internațională actuală", după un dejun în același cadru la care Nicolae Titulescu a luat legătura cu cele mai reprezentative figuri ale Universității din Oxford și ale științei britanice [91]). La cererea opoziției din Parlamentul britanic, Nicolae Titulescu a vorbit din nou, la 9 iunie 1937, în fața Camerei Comunelor, în fața a 150 de deputați, despre „Orientarea în politica internațională a democrațiilor europene" [92]). La aceeași dată, de 9 iunie 1937, a prezentat la Chatam House (Royal Institute for Foreign Affairs) discursul : „Este de dorit reforma Pactului Societății Națiunilor ? [93]). În timpul sejurului la Londra susține, de asemenea, o conferință — prilejuind numeroase întrebări — în fața Comitetului pentru Pace și Apărare, prezidat de Winston Churchill [94]). Deși avusese programată o conferință la Universitatea din Cambridge, a fost obligat s-o anuleze [95]).

La invitația lui Edvard Beneš, președintele Republicii Cehoslovace, la mijlocul lunii iunie 1937, Nicolae Titulescu vizitează Praga și Bratislava. Universitatea Komensky din Bratislava, în semn de profundă admirație pentru personalitatea ilustrului diplomat român și ca o înaltă prețuire a serviciilor aduse de el cauzei păcii, îi decernează, la 19 iunie 1937, titlu de **doctor honoris causa.** Rostește cu această ocazie o conferință plină de substanță : „Ordinea în gîndire". [96]).

Întrevederile și convorbirile pe care Nicolae Titulescu le-a avut în primăvara și vara anului 1937 cu oamenii de stat francezi, englezi, cehoslovaci și sovietici, ca și conferințele publice prezentate în diverse ocazii și în diferite forumuri în Franța, Marea Britanie și Cehoslovacia atestă că opiniile marelui diplomat român erau prețuite și ascultate de marile personalități politice ale Europei, că interesau în cel mai înalt grad cercurile politice, economice, științifice, ziaristice, opinia publică. Conferințele sale au confirmat — prin conținutul lor, prin analizele de o deosebită profunzime și concluziile de mare rigoare — excepționala capacitate a lui Nicolae Titulescu de a intui viitorul. Foarte puțini din contemporanii săi, din țară și din străinătate — din motive diferite și complexe — au receptat în esența lor judecățile sale de inaltă valoare teoretică și certă utilitate practică. Experiențele impuse de evoluțiile politice, diplomatice, economice și militare din anii 1936—1939 și din anii războiului, aveau să certifice în modul cel mai tragic previziunile sale, relevînd capacitatea sa, ieșită din comun, de anticipare a evenimentelor. Numeroși exegeți ai operei politico-diplomatice a lui Nicolae Titulescu au remarcat, pe bună dreptate, că spiritul vizionar al acestuia nu s-a limitat la profeția teoretică, ci s-a constituit într-un îndemn pentru acțiuni politice, îndemn formulat cu patetism și fervoare chiar atunci cînd el nu mai îndeplinea funcția de ministru al afacerilor străine al României și cînd, în mod obiectiv, posibilitățile sale de a elabora și urmări un anume curs politic erau limitate de calitatea sa de simplu particular [97]).

---

[90]) Universul, **5 iunie 1937** ; Nicolae Titulescu. Discursuri, **doc. nr. 71, p. p. 560—562.**

[91]) Universul, **6 iunie 1937**; Nicolae Titulescu, Discursuri, **doc. nr. 72, p. p. 563—565.**

[92]) Universul, **11 iunie 1937** ; Nicolae Titulescu, Discursuri, **doc. nr. 73, p. p. 566—568.**

[93]) **Walter M. Bacon jr.,** Titulescu's Secret Book. A Synopsis of „Romania's Foreign Policy" by Nicolae Titulescu, **[Conferință ținută la Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale din Republica Socialistă România, București, mai 1982], p. 20, nota nr. 22 ; Ion M. Oprea,** Nicolae Titulescu, **Editura Științifică, București, 1966, p. 372 ; Savel Rădulescu,** l. c., **p. 434.**

[94]) **S., [septembrie 1939], N. Titulescu către Carol al II-lea, A.M.I.P.C.R.M.R.D.R., Fond I S., dosar nr. 424/1939, p. 67.**

[95]) **Nicolae Titulescu nu amintește, în mod expres, conferința la Universitatea din Cambridge, dar menționează „conferințele la universități"** — Ibidem, p. 66. **Vezi și Ion M. Oprea,** l. c., p. 372. **Pentru anularea conferinței cf. Valeriu Dobrinescu,** Noi documente străine privind activitatea diplomatică a lui N. Titulescu, **în** Titulescu și strategia păcii, **Editura Junimea, Iași, 1982, p. 343, nota nr. 128.**

[96]) Nicolae Titulescu, Discursuri, **doc. nr. 74, p. p. 569—584** ; Nicolae Titulescu, Documente diplomatice, **doc. nr. 486, p. p. 821—834.**

[97]) **Constantin I. Turcu, Ioan Voicu,** Nicolae Titulescu în universul diplomației păcii, **Editura Politică, București, 1984, p.p. 313—347 ; cf. și Cristian Popișteanu,** Titulescu and the Future, **in Revue Roumaine d'Etudes Internationales, an XVI, nr. 4—5 (60—61), 1982, p.p. 345—347 și Ion M. Oprea,** Anticipare lucidă a viitorului, **în** Tribuna României, **an XI, nr. 224, 1 martie 1982, p. 6.**

Miniștrii de externe ai României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei — Nicolae Titulescu, Edvard Beneš și Vojlav Marinović — în viziunea caricaturistului Derso, așa cum au fost imortalizați pe unul din pereții cafenelei „Bavaria" din Geneva.

Carol al II-lea cere un nou „dosar" despre Titulescu

Activitatea pe care fostul ministru român al afacerilor străine a continuat să o desfășoare în diferite capitale occidentale, cu scopul de a contribui la apărarea și afirmarea intereselor românești în străinătate, a avut darul să-i înăsprească aversiunea dușmanilor și antipatia cercurilor guvernante din țară.

„Știi în ce hal de slăbiciune m-am tîrît la Londra în iunie 1937 pentru a face conferințe la Parlamentul britanic, Universitate etc. Credeam că se va spune în România : nu numai Ungaria prin Bethlen, dar și România prin Titulescu pătrunde în adîncul vieții britanice pentru a face propagandă pentru rege și neam. Rezultatul — scria Nicolae Titulescu — a fost contrariul. Am fost acuzat că am lucrat contra țării mele, căci a fi acuzat a lucra contra capului statului e a fi acuzat a lucra contra țării. Și munca mea istovitoare în loc să fie izvor de vorbe bune a fost izvor de urgisire".[98]) Adresîndu-se lui Carol al II-lea în anul 1939, într-un lung memoriu explicativ asupra politicii externe românești, Nicolae Titulescu se referea între altele și la aspectul mai sus invocat : „Sire, de data aceasta aș fi vrut cu orice preț, să vă văd pentru a vă comunica această hotărîre pe care o pronunța Litvinov însuși. Dar dacă maiestatea voastră a manifestat dorința de a nu mă vedea la sfîrșitul lui 1937, cum aș fi putut ajunge la ea după Talloires, conferințele de la Londra, primirea mea ca **„doctor honoris causa"** la Bratislava etc. ? Nu știu de ce v-au supărat aceste acte ? Îmi amintesc că, atunci cînd contele Bethlen ținea conferințe la Londra, la Royal Institute for Foreign Affairs, în România se spunea : Ungaria face propagandă și noi nu. Și cînd, la cîteva luni, după grava mea boală din 1936, am întreprins o operă de propagandă în Anglia mult mai largă decît cea a contelui Bethlen, în loc de a fi felicitat pentru efortul pe care îl depusesem, am fost încă și mai mult decît înainte obiectul criticilor și al urilor. Care sînt cauzele? Nu le cunosc. // Îmi amintesc numai de o vizită pe care mi-a făcut la Londra fiul cel mai mare al baronului Stircea pentru a-mi spune că, fiind prieten cu un membru al Ambasadei Germaniei la Londra, acesta îi comunicase că se alcătuia un «dosar» cu privire la mine, pentru folosința maiestății voastre, spre a i-l prezenta pe urgență. «Plecați la București imediat» — mi-a spus el. // I-am răspuns lui Stircea : «Dar maiestatea sa nu mă va primi. Inutil de a insista». // Și apoi, un dosar despre mine ? Dar ce făcusem la Londra în 1937 ? Conferința despre parlament la Camera Comunelor a avut un asemenea succes încît mi s-a cerut s-o repet. Am ținut o a doua conferință cu un alt subiect, conferințele la universități, conferința mea la Royal Institute for Foreign Affairs despre sensul adevărat al articolului 16 din Pactul S.N., sub președinția lordului Cecil, o conferință cu numeroase întrebări în fața Comitetului pentru Pace și Apărare, prezidat de Winston Churchill și care a întrunit oameni cu idei atît de divergente ca lordul Lloyd, deputatul ultracunoscător Rothschild și Norman Angel, nu erau ocazii pentru a critica pe maiestatea voastră. În orice caz, dacă aș fi făcut acest lucru, ciclul acestor conferințe nu s-ar fi amplificat în măsura pe care a atins-o. // Sire, în zadar te poți considera victima unei nedreptăți, în zadar poți să nu simți iubire pentru un anumit guvern, dar sînt sigur că maiestatea voastră îmi acordă onoarea de a mă crede bun român".[99]).

În aceste împrejurări deosebit de dificile pentru Nicolae Titulescu, adversarii fostului ministru al afacerilor străine inaugurează o nouă și întinsă campanie de intrigi împotriva șefului diplomației românești, cu scopul de a-i anula orice posibilitate de acțiune politică.

Mai puțin circumspect ca altădată, unul dintre adversarii săi, Anton Bibescu — pentru care înlăturarea ministrului afacerilor străine a fost, nu avem nici un motiv să ne îndoim de aceasta, un prilej de aparte satisfacție — își comunică în scris frămîntările pe care persoana lui Nicolae Titulescu continua să i le alimenteze. Îngrijorat de posibilitatea unei reveniri a acestuia[100]) în fruntea Cancelariei diplomatice românești, Anton Bibescu se agită pe măsura posibilităților.

Conferă la sfîrșitul lunii mai 1937 cu Leon Blum și Yvon Delbos, încercînd să prezinte „caracterul nedorit" al reîntoarcerii lui Nicolae Titulescu pe scena politică românească. Întîlnirea din localitatea Talloires, situată pe malul lacului Annecy, de la sfîrșitul lunii mai 1937, dintre Nicolae Titulescu și Maxim Maximovici Litvinov, îi crea emoție și îngrijorare, apreciind-o ca o luare de poziție a Sovietelor în favoarea lui Nicolae Titulescu. Îngrijorarea răzbate evident din atari rînduri dintr-o scrisoare trimisă prințesei Martha Bibescu : „Sovietele se fac forte pentru a readuce pe Titu-

---

[98]) **S., Paris, 12 mai 1939, N. Titulescu către Cornelia (Neli) Nenișor, la București — B.C.S., Secția Manuscrise, Mss. M. 48 : T. 65 ; cf. I. Grecescu,** Pe marginea unei scrisori inedite a lui Nicolae Titulescu, în Revista Română de Studii Internaționale, **an VII (1973), nr. 3(21), București, 1973, p.p. 201—204 și Walter Bacon** „Nu cer lumii decît să mă lase să o iubesc și să o servesc", **în** Magazin Istoric, **an VIII (1974), nr. 2(83), februarie 1974, p.p. 59—60 și 68.**

[99]) **S., (Septembrie 1939), N. Titulescu către Carol al II-lea, A.M.I.P.C.R.M.R.D.R., Fond 1 S., dosar nr. 424/1939, p.p. 66—67. În același document, referindu-se la protocolul semnat la Montreux, la 21 iulie 1936, de către Nicolae Titulescu și Maxim Maximovici Litvinov, fostul ministru de externe român scria : „Am vrut să comunic acest act maiestății voastre la înapoierea mea în România, dacă n-ar fi fost decît pentru valoarea sa istorică. Dar cum am aflat chiar în dimineața sosirii mele la București că eram alungat din ordinul Ambasadei Franței, cum aș fi putut să mă înscriu la Palat ? Cum aș fi putut cere audiență cuiva care manifesta dorința de a nu mă mai vedea?"** — Ibidem, **p. 61.**

[100]) **Această neliniște era explicabilă, mai ales dacă avem în vedere că la puțin timp după 29 august 1936, A. Bibescu — care fusese scos din rîndul cadrelor diplomatice, la cererea expresă adresată de N. Titulescu lui I. G. Duca, pentru incompetență politică și profesională, lipsă de disciplină și de tact, de interes în urmărirea sarcinilor politico-diplomatice ce-i reveneau — avea să reintre în diplomație.**

lescu ca ministru. Vor triumfa oare ?[101]) În mai 1937, Anton Bibescu se întîlnește cu Victor Antonescu care, foarte afabil, va fi încurajat neîndoielnic noi intrigi din partea lui Anton Bibescu.

La începutul lunii iunie 1937, Anton Bibescu este primit de președintele Republicii Franceze, Albert Lebrun ; împărtășindu-și impresiile în urma vizitei la președinte, cerută prin trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al României la Paris, Constantin Cesianu, vechi și neîmpăcat adversar al lui Nicolae Titulescu, ca și despre atmosfera politică din Franța, Anton Bibescu scria : „Am văzut ieri pe președintele Republicii, la curent cu totul, nelăsîndu-se prins de toate calomniile pe care amicul nostru le răspîndește la Paris cu privire la România, cu speranța de a ajunge la putere. // Titulescu are cîțiva prieteni la Paris, dar el are, de asemenea, mulți oameni care-l judecă cu aceeași clarviziune ca mine și ca aceia care l-au părăsit."[102]).

Se pare că acțiunea lui Anton Bibescu împotriva lui Nicolae Titulescu a continuat și la Londra. Într-o scrisoare trimisă în țară la mijlocul lunii iunie 1937, din capitala Marii Britanii, el nota : „La Foreign Office mulți oameni îl preferă pe Antonescu*) lui Titulescu. Detalii în curînd."[103]).

„Sînt fericit că pun din nou piciorul pe pămîntul României"

La 28 noiembrie 1937, Nicolae Titulescu, însoțit de cîțiva colaboratori apropiați, a revenit în România. Solicitat de ziarul **Universul**, fostul ministru român al afacerilor străine a făcut la Ciucea următoarea declarație : „Sînt fericit că pun din nou piciorul pe pămîntul României. // Au fost atît de numeroase și atît de lungi zilele în care nu mai speram aceasta, din cauza gravei boli prin care am trecut, încît bucuria de a revedea țara mea și de a mă simți din nou acasă primează în momentul de față pentru mine. // Țin să arăt pentru ce nu m-am înapoiat mai devreme, odată cu restabilirea sănătății mele : Justiția României m-a proclamat senator de drept în iunie 1936. // Era normal, mi se pare, ca validarea mea de senator să aibă loc în noiembrie trecut. În loc de aceasta, am fost validat ca senator în primăvara lui 1937, cîteva zile înainte de închiderea corpurilor legiuitoare. // Lipsit de o tribună de la care să pot vorbi poporului român, pentru a-i spune comandamentele intereselor sale naționale, precum și pentru a spulbera o serie de legende create în jurul meu, am crezut mai cuminte — cu tot dorul meu de țară — să aștept momentul cînd situația se va clarifica [...] // Azi în România o luptă mare este deschisă, cu privire la felul în care trebuie ocrotit cît mai bine interesul național, o luptă de la care nimeni nu poate rămîne în afară. // Necunoscînd destul de bine toate elementele din ultimul timp ale situației interne, îmi rezerv să fac ulterior declarațiuni politice."[104])

Partidul Național-Țărănesc i-a organizat lui Nicolae Titulescu — sosit în Capitală la 29 noiembrie 1937 — o primire triumfală în Gara de Nord din București. Veniseră să-l întîmpine zeci și zeci de oameni politici din Partidul Național-Țărănesc, dar și din alte formațiuni politice, personalități științifice și culturale, universitari, ziariști, numeroși oameni de rînd. În fața Gării de Nord erau masate cîteva mii de persoane cu drapele și pancarte, pe care erau înscrise urări diverse : „Trăiască Nicolae Titulescu !" ; „Bine ați venit sănătos !"[105]).

Placă comemorativă fixată în martie 1966 la fosta locuință a lui Nicolae Titulescu din București, Șoseaua Kiseleff nr. 47, actualul sediu al Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale, Asociației pentru Națiunile Unite și al Comisiei pentru UNESCO din Republica Socialistă România.

[101]) **S., [Paris, 31 mai 1937], A. Bibescu către prințesa M. Bibescu, la București (fr.) ; în plic se aflau cupuri de presă din** L'Écho de Paris **— 29 mai 1937 (sub titlul :** D. Titulescu se întîlnește cu D. Litvinov la Talloires) **și** Le Petit Journal **— 30 mai 1937 (Va fi chemat d. Titulescu la putere ? Întrevederea de la Talloires va fi punctul de plecare al unei noi orientări a politicii românești), referitoare la întrevederile de la Talloires — Colecția G. G. Potra.**

[102]) **S. Paris, 2 iunie 1937, A. Bibescu către prințesa M. Bibescu, la București (fr.) — Colecția George G. Potra.**

*) **Victor Antonescu**

[103]) **S., Londra, [12 iunie 1937], A. Bibescu către prințesa M. Bibescu, la București (fr.) — Colecția George G. Potra.**

[104]) Universul, **30 noiembrie 1937.**

[105]) Universul, **1 decembrie 1937.**

„Mă duc să mor în Gara de Nord!"

Pentru a zădărnici manifestarea de simpatie ce i se pregătise, organele poliției, sub pretextul că vor să evite un eventual atentat în Gara de Nord, l-au întîmpinat pe Nicolae Titulescu la Chitila, cei doi funcționari superiori, Parizianu (de la Prefectura Poliției) și Ionescu (de la Siguranța Generală) solicitîndu-i să descindă în această gară și să se urce în alt vagon care să-l transporte în Gara Mogoșoaia. Dîndu-și seama de stratagema autorităților, Nicolae Titulescu a declarat înalților funcționari de poliție care-l preveniseră : „Nu mă dau jos, mă duc să mor în Gara de Nord !". Garda personală pregătită lui Nicolae Titulescu de Partidul Național-Țărănesc a zădărnicit [106]) încercările organelor de poliție de a îndrepta pe Nicolae Titulescu, într-un vagon special, spre Gara Mogoșoaia.

„Vi s-a făcut, domnule Titulescu, o mare nedreptate"

În numele tuturor celor prezenți în Gara de Nord, dr. N. Lupu a adresat fostului ministru român al afacerilor străine un călduros bun-venit : „Vi s-a făcut, domnule Titulescu — a spus dr. Lupu — o mare nedreptate, acum un an și mai bine, cînd ați fost înlăturat din fruntea Ministerului de Externe. / / De atunci, nedreptățile s-au ținut lanț. [...] / / Vom lupta cu toții pentru dreptate. Cu d-voastră în frunte, vom dobîndi dreptatea pe care întreg poporul o cere cu atîta tărie." [107]). Răspunzînd, Nicolae Titulescu spunea : „Adînc emoționat de primirea călduroasă care-mi faceți după calomniile ce s-au revărsat asupra mea, vă mulțumesc tuturor [...]. / / În aceste momente critice, cînd războiul bate la ușă, toți românii trebuie să fim uniți și să colaborăm într-un spirit de frăție." [108]).

Numeroase ziare au publicat, cu ocazia revenirii lui Nicolae Titulescu în țară, editoriale care, dincolo de urările de bun venit, formulau expres exigența clarificării situației diplomatului român, a revenirii sale în viața politică activă.

[106]) Le Populaire, **30 noiembrie 1937. Știrile incluse de marele cotidian parizian, ca și de alte ziare occidentale, deși erau de sorginte românească, nu au putut vedea lumina tiparului fiind cenzurate din** Universul, Epoca, Facla, **ș.a.**

[107]) Aurora, **noiembrie 1937.**

Cannes, august 1936. Nicolae Titulescu împreună cu Ecaterina Titulescu în vacanță, cu puține zile înainte de a fi demis de cercurile guvernante de la București, la capătul a numeroase presiuni externe și intrigi interne.

„Toți românii au primit ordin să mă boicoteze"

Întoarcerea în țară l-a confruntat însă și cu serioase dezamăgiri, lovindu-se de adversități incredibile la tot pasul.

„De atunci [**activitățile din iunie 1937 din Marea Britanie — n.n., G.G.P.**] toți românii — scria mai tîrziu fostul ministru român al afacerilor străine — au primit ordin să mă boicoteze". [109]).

Orice posibilitate de a lua contact nestingherit cu cercurile politice românești, cu reprezentanții diplomatici străini din România, de a găsi în ultimă instanță un plasament onorabil în țară, care să-i ofere posibilitatea de a-și asigura existența, este anulată prin intervenții făcute la cel mai înalt nivel. „Eu totuși nu m-am descurajat. M-am înapoiat în țară, hotărît să stau și să lucrez acolo. Abia sosit, chiar în ziua sosirii — relata Nicolae Titulescu — aflu că Legația Franței a primit ordin să nu mă invite, deși, de o mie de ori invitat, nu m-aș fi dus. / / Cîteva zile mai tîrziu am constatat că sînt boicotat în mijloacele de existență, societățile la care cerusem să fiu avocat, după ce au primit cererea cu entuziasm, eschivîndu-se una cîte una." [110])

Dar boicotul a mers mult mai departe. Considerîndu-se poate insuficient faptul de a se interzice celor ce îl cunoscuseră ca să-l vadă în continuare, a început să i se cenzureze poșta, să i se înregistreze convorbirile telefonice [111]). „La București se interzice oricui să mă vadă. Nu primesc nici răspunsuri la telegramele ce trimit de onomastică" [112]) — scria Nicolae Titulescu cu amărăciunea unui exilat.

[108]) Idem.

[109]) **S., Paris, 12 mai 1939, N. Titulescu către Cornelia (Nely) Nenișor, la București — B.C.S., Secția Manuscrise, Mss. M. 48 ; T. 65 ; cf. și Walter Bacon,** „Nu cer lumii decît să mă lase să o iubesc și să o servesc", **în** Magazin Istoric, **an VIII, nr. 2 (83), februarie 1974, p. 59—60 și 68.**

[110]) Idem.

[111]) **Încă din anul 1936, poate și mai înainte, atunci deci cînd ocupa funcția oficială, de ministru al afacerilor străine, i se înregistrau convorbirile telefonice, înmînîndu-i-se copii regelui Carol al II-lea și primului ministru Gheorghe Tătărăscu — vezi stenograme ale convorbirilor sale telefonice în A.I.C. Fond Casa Regală, Cabinet Interne, dosar nr. 31/1936.**

[112]) **S., Paris, 12 mai 1939, N. Titulescu către Cornelia (Nely) Nenișor, la București — B.C.S. Secția Manuscrise, Mss. M. 48, T. 65.**

Iubiți alegători ai județului Olt!

În ziua de **20** Decembrie 1937 la alegerea de deputați votați lista partidului Național-Țărănesc cu semnul:

Cercul

În fruntea listei candidează cel mai strălucit fiu al României, născut spre mândria noastră în Tituleşti - Olt,

Domnul Nicolae Titulescu,

care a dus faima numelui de Român în toată lumea, luptând pentru întărirea României şi pentru pace în lume.

Votați cu curaj pe:

Nicolae Titulescu,
Dumitru G. Căpățineanu,
Ilie M. Ionescu,
Vasile I. Popescu

Votați

CERCUL.

În noiembrie 1937, Nicolae Titulescu a revenit pentru scurt timp în România. În decembrie 1937, în ciuda presiunilor şi ameninţărilor forţelor de dreapta şi de extremă dreapta, Nicolae Titulescu a participat la alegerile generale de deputaţi, candidînd în judeţul Olt, pe listele Partidului Naţional-Ţărănesc.

Atmosfera sumbră ce plana în jurul fostului ministru de externe român s-a răsfrînt şi asupra colaboratorilor săi. „Întors în ţară din Franţa — spunea Savel Rădulescu, unul din cei mai apropiaţi colaboratori pe care Nicolae Titulescu i-a avut în ultimii ani ai vieţii sale politice — am fost supus, de asemenea, boicotului; mergeam pe stradă şi oameni pe care îi cunoscusem şi cu care fusesem în relaţii strînse timp îndelungat mă ocoleau sau salutau jenat şi cît mai puţin vizibil.“ [113]).

Urmărindu-l pe Nicolae Titulescu cu ură, forţele de dreapta au întreţinut în jurul fostului ministru român al afacerilor străine o stare de confuzie şi tensiune, vizînd discreditarea sa prin orice mijloace. Vizita ministrului de externe al Franţei în România, începută în prima decadă a lunii decembrie 1937, a folosit acestora drept prilej pentru a disemina pe un spaţiu foarte larg ştiri şi informaţii despre un pretins conflict Delbos-Titulescu. Nu ne putem pronunţa cu precizie — pe baza informaţiilor de care dispunem în prezent — asupra elementelor care au generat şi au putut întreţine un timp o stare de confuzie (nu doar în rîndurile opiniei publice, ci şi în rîndul oficialităţilor franceze). Documentele (în primul rînd schimbul de telegrame Titulescu-Delbos) probează însă în mod cert că afirmaţiile reciproce ale celor două personalităţi au înlăturat foarte rapid orice urmă de neînţelegere, restabilind pe deplin relaţiile de prietenie şi încredere între cei doi oameni politici şi diplomaţi.

[113]) **Convorbire avută cu Savel Rădulescu la mijlocul lunii mai 1966.**

1937 - Titulescu candidează - adversarii se înfurie

Agitaţia în jurul unui pretins incident Titulescu-Delbos, gratuită şi isterică, insinuantă şi patriotardă, pune în lumină că fostul ministru român al afacerilor străine a fost urmărit cu ură de oficialităţile româneşti, ca şi de cercurile de dreapta care au încercat şi urmărit să-i facă imposibile şederea şi activitatea în România, vizînd, deopotrivă, îndepărtarea acestuia atît de pe scena politică internă, cît şi de pe scena politică internaţională.

Acceptarea candidaturii pe listele Partidului Naţional-Ţărănesc[114]) a determinat o adîncă satisfacţie în rîndurile liderilor şi membrilor acestui partid, a presei Partidului Naţional-Ţărănesc, dar şi o reacţie violentă din partea partidelor de dreapta şi de extremă dreapta. Făcînd declaraţii ziariştilor, la 15 decembrie 1937, cu ocazia unei vizite la Timişoara, Iuliu Maniu afirma: „...Sînt mulţumit că d. Titulescu candidează pe lista noastră [...] // În momentul cînd d. Titulescu a acceptat candidatura pe lista noastră, opinia publică trebuia să fie lămurită că partidul liberal şi guvernul d-lui Tătărescu se vor năpusti cu înverşunată furie contra fostului nostru ministru de externe.“[115]).

Candidatura lui Nicolae Titulescu, în judeţul Olt, în alegerile generale din decembrie 1937, în fruntea listei Partidului Naţional-Ţărănesc, a provocat o imediată şi violentă reacţie din partea partidului „Totul pentru ţară“.

„Cu d. Titulescu nu putem încheia decît un pact de agresiune“

Demiterea lui Nicolae Titulescu nu a satisfăcut complet pe legionari. Ei au continuat să acţioneze în scopul de a-l împiedica să ia parte la orice activitate politică pe plan intern. După cum este cunoscut, la sfîrşitul lunii noiembrie 1937, în preajma alegerilor, s-a încheiat aşa numitul Pact de neagresiune între Partidul „Totul pentru Ţară“ (Corneliu Zelinschi Codreanu), Partidul Naţional-Ţărănesc (Iuliu Maniu) şi Partidul Naţional-Liberal (Gruparea

[114]) **I. M. Oprea nu este bine informat cînd afirmă că: „Titulescu nu şi-a depus candidatura în alegerile generale din decembrie 1937, deoarece el îşi dădea seama că atmosfera politică generală îi era neprielnică. După ce, într-un articol publicat în ziarul** Universul, **a explicat unele momente din activitatea sa politică, Titulescu a plecat în Oltenia, spre a revedea pentru ultima dată casa părintească şi de acolo s-a îndreptat din nou spre Franţa“ — Ion M. Oprea,** Nicolae Titulescu, **Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 376.**

[115]) Universul, **17 decembrie 1937.**

„Tinerilor liberali") (Gheorghe Brătianu).[116]). În după amiaza zilei de 29 noiembrie 1937, Corneliu Zelinschi Codreanu făcea o răsunătoare declarație pentru presă, în care prezenta deschis opțiunile de politică externă ale mișcării legionare, hotărîrea acesteia — în cazul victoriei în alegeri — de a alinia România alături de Germania hitleristă și Italia mussoliniană. Cu aceeași ocazie, conducătorul legionar reafirma, în termeni extrem de sumbri, adversitatea ireductibilă a mișcării legionare față de Nicolae Titulescu. „Tinerimea română legionară [...], pe orice listă ar fi să apară d. Titulescu, peste orice pact, îl va combate cu violența cea mai mare. // Întreaga tinerime se va prezenta în județele în care va candida și se va opune din toate puterile la reintrarea acestui om în politica internă a țării. // Cu d. Titulescu nu putem încheia decît un pact de agresiune."[117]).

Presa legionară l-a atacat metodic pe Nicolae Titulescu, adresîndu-i vechile și cunoscutele reproșuri, formulînd, uneori, altele noi.

[116]) **Rațiunile specifice și circumstanțele particulare ale încheierii acestui pact electoral, efectele sale asupra configurației politice interne și asupra rezultatului alegerilor din decembrie 1937, precum și reacțiile diverselor forțe și partide politice din România sînt prezentate pe larg în Gheorghe I. Ioniță**, Doi aliați electorali. Maniu-Codreanu, 25 noiembrie 1937. Pactul de „neagresiune" P.N.T. — Garda de Fier, **în** Magazin Istoric, **an. IV, nr. 9 (42), septembrie 1970, p.p. 60—64. Util în același sens Vasile Gr. Bobocescu, Marian Ștefan**, Lucrețiu Pătrășcanu către Iuliu Maniu. Agresivul pact de neagresiune, **în** Magazin Istoric, **an. VIII, nr. 4 (85), aprilie 1974, p.p. 38—45. Pentru cunoașterea sprijinului primit de legionari din partea unor partide și cercuri politice influente ale burgheziei, a unor lideri ai acestora (precum Alexandru Vaida-Voevod, Constantin Argetoianu, Iuliu Maniu, Alexandru Averescu, Gheorghe Brătianu ș.a.) sînt utile cercetările și concluziile lui Vasile Gr. Bobocescu**, Să lăsăm faptele să vorbească. Nașii..., **în** Magazin Istoric, **an. V, nr. 1 (46), ianuarie 1971, p.p. 86—88 și Cristian Popișteanu**, Arhivele confirmă, **în** Magazin Istoric, **an. V, nr. 1 (46), ianuarie 1971, p. 89.**

[117]) Buna Vestire, **30 noiembrie 1937 și 1 decembrie 1937 ; cf. și** Porunca Vremii, **1 decembrie 1937.**

Partidul Comunist Român denunță hotărîrea legionarilor de a-l asasina pe Titulescu

Mai mult decît atît. Conducerea mișcării legionare a reluat, în modul cel mai direct, apelurile la folosirea violenței împotriva lui Nicolae Titulescu. De fapt, atacurile și provocările de acest fel au premers revenirii lui Nicolae Titulescu în țară. Gîndul de exterminare fizică a marelui diplomat român nu a fost abandonat nici un moment. Amenințările de asasinare a lui Nicolae Titulescu au continuat să fie proferate de legionari în numeroase ocazii. Denunțînd și condamnînd aceste amenințări directe, într-un manifest din februarie 1937 al Comitetului Central al Partidului Comunist din România se arăta : Pe V. Madgearu, dr. Lupu, Titulescu fasciștii îi amenință că-i vor ucide ca pe Duca și pe Stelescu".[118]).

Din mărturiile unor contemporani la care ne vom referi imediat mai jos, apelurile lui Corneliu Zelinschi Codreanu la asasinat au devenit tot mai frecvente în octombrie—noiembrie 1937.

[118]) Documente din istoria Partidului Comunist din România, **vol. IV, 1934—1937, Editura de stat pentru literatură politică, București, 1957, p.p. 486—487.**

București, ianuarie 1933. Nicolae Titulescu, ministrul român al afacerilor străine, Armand Călinescu și Virgil Madgearu, factori proeminenți ai Partidului Național-Țărănesc, și Savel Rădulescu, subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine al României. La 21 septembrie 1939 Armand Călinescu cădea sub gloanțele legionarilor la București ; un an mai tîrziu, la 27 noiembrie 1940, Virgil Madgearu avea să fie ucis cu sălbăticie de legionari în pădurea Snagov.

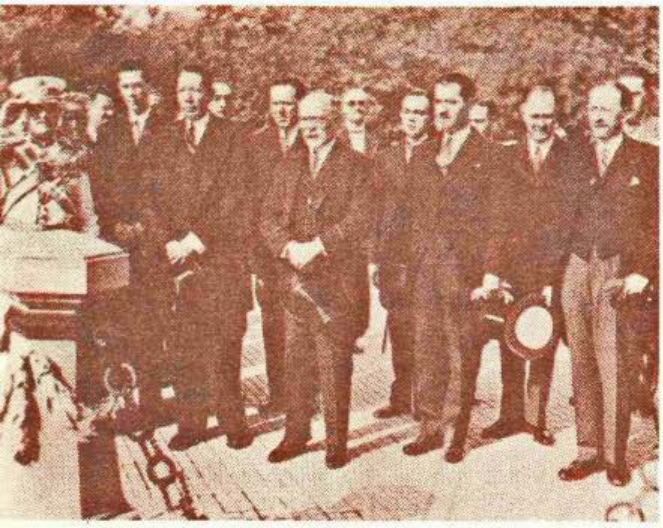

București, iunie 1934. Nicolae Titulescu, ministrul român al afacerilor străine, împreună cu Louis Barthou, ministrul francez de externe, însoțiți de o serie de oficialități române și străine, la Mormîntul Eroului Necunoscut din Capitala României. Și acest punct al programului vizitei în România a demnitarului francez fusese luat în calcul de serviciile hitleriste pentru asasinarea conducătorilor celor două cancelarii diplomatice.

La 1 decembrie 1937, magistratul Istrate Micescu declara : „Înainte de a încheia acest pact funest cu d. Maniu, care e în drept să-i spună : «pacta servanda sunt», d. Căpitan a asmutit tineretul universitar contra domnului Titulescu, pentru ca acest tineret, pe care îl amăgește de cîțiva ani încoace, să pună «un veto cît un munte» în fața oricărei pretenții a domnului Nicolae Titulescu de a se manifesta și reface în haosul politic actual. // În «Manifestul verde» pregătit la «Sediu», d. Căpitan asmute tineretul în contra «acestui om funest pentru a ise face o bună și dreaptă primire»".[119])

Și dincolo de moarte...

Ura legionarilor, nestinsă, l-a urmărit îndelung pe Nicolae Titulescu. La 6 septembrie 1940, cînd s-a instaurat regimul de dictatură militaro-fascistă condus de Ion Antonescu, casa fostului ministru român al afacerilor străine de pe Șoseaua Kiseleff[120]), a fost ocupată de legionari. Majoritatea mobilelor au fost sparte cu topoarele, o serie de lucruri au fost furate ; în tot timpul jafului, „arhanghelii" se distrau — sub privirile terifiate ale intendentului casei, Ștefănescu — probîndu-i hainele și împușcîndu-i, simbolic, jobenele.[121]) Nici chiar moartea omului politic și diplomatului român nu a anulat adversitățile legionarilor față de Nicolae Titulescu. Refugiați prin diferite colțuri de lume, scriindu-și memoriile în încercarea desartă și lipsită de orice sansă de a-și reabilita ideile și activitatea, o serie dintre aceștia nu pierd ocazia de a incrimina pe Nicolae Titulescu pentru atitudinea avută față de Garda de Fier ,pentru politica externă desfășurată de-a lungul anilor cît a condus Ministerul Afacerilor Străine al României.[122])

Atmosfera de teroare îl împiedică pe Titulescu să-și facă campania electorală

Ș-au încercat diverse tertipuri pentru scoaterea lui Nicolae Titulescu de pe listele electorale. Legalitatea candidaturii sale fiind în afară de orice discuție. Comisia centrală electorală a respins contestațiile făcute împotriva candidaturii lui Nicolae Titulescu, în baza art. 54 din Legea electorală, care prevedea că o listă primită este definitiv primită.[123])

În ciuda informațiilor care au circulat în acele zile[124]), privind punctele viitorului său turneu electoral, Nicolae Titulescu nu a fost totuși, în județul Olt[125]) pentru a se întîlni cu alegătorii săi, trimițînd plăci de patefon pe care era imprimat un discurs adresat țăranilor.[126])

Se pot face mai multe supoziții în legătură cu motivele care l-au determinat pe Nicolae Titulescu să nu mai meargă în județul Olt. Indiscutabil că diplomatul și omul politic român s-a temut fie de provocări, fie de un atentat, atmosfera ostilă creată în jurul lui de fortele de dreapta fiind prielnică unor asemenea acte. „Se afirmă — scria **Porunca Vremii** — că d. N. Titulescu, în urmal discuțiilor ce s-au produs cu ocazia publicării articolului intitulat «Eu și Garda de Fier»" a renunțat de a mai merge în propagandă electorală la Olt".[127]).

Rezultatele alegerilor l-au indicat pe Nicolae Titulescu, candidat pe listele Partidului Națio-

[119]) Porunca Vremii, **2 decembrie 1937.**

[120]) **Șoseaua Kiseleff nr. 47, actualul sediu al Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale din Republica Socialistă România, al Asociației pentru Națiunile Unite din Republica Socialistă România, al Comisiei Naționale pentru UNESCO din Republica Socialistă România.**

[121]) **Declarații făcute de Sergiu Nenișor corespondentului ziarului** Ultima Oră, **Gr. Silvian, apărut în** Ultima Oră, **22 aprilie 1945.**

[122]) **Mihail Sturdza,** România și sfîrșitul Europei, (Amintiri din țara pierdută), **Editura „Dacia", Rio de Janeiro—Madrid, 1966 ; Nicu Iancu,** Sub steagul lui Codreanu. Momente din trecutul legionar, **Editura „Dacia", Madrid, 1973 ; Horia Sima,** Era libertății (statul național legionar), **vol. I, Editura Mișcării legionare, Madrid, 1982.**

[123]) Universul, **13 decembrie 1937.**

[124]) Porunca Vremii, **11 decembrie 1937.**

[125]) Ibidem, **21 decembrie 1937.**

[126]) Ibidem, **18 decembrie 1937.**

[127]) Ibidem, **16 decembrie 1937.**

nal-Țărănesc, drept cîștigător în confruntarea de la Olt cu reprezentanții altor forțe politice. [128])

La 28 decembrie 1937, Nicolae Titulescu a părăsit precipitat teritoriul României [129]) fără a ști, el însuși, că era ultima dată cînd avusese prilejul să mai pună piciorul pe pămîntul natal.

Dezamăgirea încercată cu ocazia vizitei întreprinse în țară, și, mai ales, probabil, insatisfacția de a fi văzut că regele Carol al II-lea adusese un guvern Goga-Cuza, l-au determinat pe Nicolae Titulescu să-și îndrepte atenția spre Partidul Național-Țărănesc și să ceară, în decembrie 1937, înscrierea în rîndurile acestuia. [130]) Odată cu Nicolae Titulescu, s-au mai înscris în Partidul Național-Țărănesc, Savel Rădulescu, fost subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine, colonelul Sergiu Nenișor, secretar particular al lui Nicolae Titulescu.

[128]) Ibidem, **25 decembrie 1937.**

[129]) **Unele ziare afirmau că „d. N. Titulescu a plecat aseară la Viena pentru a consulta un specialist deoarece e suferind" — Ibidem, 28 decembrie 1937.**

[130]) **T., St. Moritz, decembrie 1937, N. Titulescu către I. Maniu, la București : „În momentul cînd văd că unii fruntași ai Partidului Național-Țărănesc găsesc cu cale să părăsească partidul, cer ca o onoare înscrierea mea în partidul dumneavoastră ca simplu soldat și fără condiții. An Nou fericit ! / / Titulescu" — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, vol. 11 ; cf. și** Universul, **4 ianuarie 1938 ; T., București, decembrie 1937, I. Maniu către N. Titulescu, la St. Moritz : „Încîntat de hotărîrea dumneavoastră de a intra în rîndurile luptătoare ale Partidului Național-Țărănesc pentru atingerea țintei noastre de a întări patria prin spiritul de frățietate, care trebuie să pătrundă toate statele lumii civilizate și a înălța neamul românesc prin înstăpînirea democrației naționale, a dreptății sociale și prin ridicarea țărănimii și a tuturor claselor sociale producătoare, mă gîndesc cu suflet înălțat la rezultatul muncii noastre comune în viitor, a cărei bază este atît de solid cimentată prin repetatele și fericitele colaborări din trecut. / / Vă rog să primiți o frățească strîngere de mînă. / / Cu cele mai distinse sentimente. / / Iuliu Maniu" — Ibidem.**

Washington, noiembrie 1925. Nicolae Titulescu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Londra, discutînd cu Andrew W. Mellon, secretarul pentru trezorerie al S.U.A., și F. G. Blair încheierea unui acord privind datoriile de război ale României.

Cartea secretă a lui Titulescu

În prima jumătate a anului 1937 [131]) — și nu în a doua parte a sa, cum par a afirma Ion M. Oprea [132]) și Walter M. Bacon jr. [133]) — Nicolae Titulescu s-a consacrat, luni de-a rîndul, elaborării și definitivării unei cărți despre politica externă a României, pe care intenționa s-o publice la sfîrșitul anului 1937 — începutul anului 1938.

Este cartea lui Nicolae Titulescu o lucrare memorialistică ? Neîndoielnic, ea nu este !

Nu puțini cercetători ai vieții și activității lui Nicolae Titulescu, în special ai relațiilor internaționale interbelice, în general, și-au pus, pe bună dreptate, întrebarea de ce fostul șef al Cancelariei diplomatice românești nu a redactat și nu a publicat memorii. Întrebarea apare cu atît mai firească, dacă ne gîndim și vom spune că majoritatea miniștrilor de externe ai perioadei respective — unii lipsiți complet de strălucire, imensa majoritate departe de strălucirea lui „Tit" — au încredințat tiparului, în timpul vieții, sau au lăsat să publice după moarte, însemnările lor cu caracter memorialistic. Întrebarea apare cu atît mai firească dacă avem în vedere trăsăturile lui Nicolae Titulescu, care nefiind un om modest, a părăsit totuși scena politică fără a lăsa o mărturie autobiografică a propriei sale activități.

Răspunsul cel mai convingător — oricum, singurul amplu, argumentat și credibil — ni-l dă, după părerea noastră, Walter M. Bacon jr., atunci cînd afirmă : „Există un număr de explicații ale inexistenței unor memorii ale lui Titulescu. În primul rînd, și cel mai important, este faptul că, spre deosebire de memo-

[131]) **S., [septembrie 1939], N. Titulescu către Carol al II-lea — A.M.I.P.C.R.M.R.D.R., Fond 1 S., dosar nr. 424/1939, f 2. În acest document, Nicolae Titulescu evocă** expresis verbis **„cartea scrisă în 1937, pe care trebuia s-o public la sfîrșitul anului 1937, începutul anului 1938, cu privire la politica generală a României /.../ Nu am la mine decît exemplarul englezesc al acestei cărți. Un alt exemplar în engleză se găsește în mîinile unui prieten britanic la Londra cu «peria» (prima probă tipografică)."**

[132]) **Ion M. Oprea,** Nicolae Titulescu, **Editura Științifică, București, 1966, p. 376.**

[133]) **Deși crede și el că lucrarea a fost elaborată în a doua parte a anului 1937, Walter M. Bacon jr. (de la Department of Political Science, University of Nebraska at Omaha, își ia o oarecare distanță cînd afirmă : „Oprea susține că ediția engleză era în faza de șpalturi, deși cercetările mele nu au descoperit nici o probă în acest sens" — Walter M. Bacon jr.,** Titulescu's Secret Book. A Synopsis of Romania's Foreign Policy by Nicolae Titulescu. **[Conferință ținută la Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale din Republica Socialistă România, București, mai 1982], p. 19, nota nr. 7. Jacques de Launay sugerează că Nicolae Titulescu ar fi discutat publicarea acestei cărți cu Editura Flammarion din Paris, la 27 noiembrie 1937, cu puțin timp înaintea venirii sale la București pentru campania electorală — cf. Jacques de Launay,** Titulesco et l'Europe, **Editions Byblos, Nyon, 1976, p. 196.**

rialiștii menționați mai sus, Titulescu nu a supraviețuit războiului pentru a cărui împiedicare și-a consacrat viața. A murit la 17 martie 1941, după patru ani și jumătate de exil în Franța, timp în care, în ciuda unor constante probleme de sănătate, a avut o carieră juridică activă și reușită. Citind însemnările din ce în ce mai patetice din jurnalele sale din acei ani, nu am descoperit nici un indiciu cum că ar fi intenționat să-și scrie și să-și publice memoriile politice. / / Nu avea nici timpul și, aparent, nici motivația s-o facă. O a doua și cea mai frecventă explicație dată în acest an al centenarului Titulescu ar fi că modestia și patriotismul său au exclus o asemenea activitate. Fundamentarea acestei explicații este făcută de un testament recent publicat în **Magazin Istoric**, scris în Monte Carlo și datat 18 noiembrie 1937, prin care Titulescu își încredința hîrtiile oficiale unui prieten și colaborator apropiat, Savel Rădulescu. În acel testament, scris de mînă, Titulescu îl instruia pe Rădulescu asupra utilizării viitoare a documentelor care «nu vreau să fie folosite ca bază pentru scrieri biografice, [ci, mai degrabă], să fie folosite pentru a se stabili adevărul, în interesul țării și al meu...». / / Deși Titulescu a rămas un patriot înflăcărat, dornic să-și servească țara, care îl dezavuase, el nu putea fi bănuit de modestie. A treia explicație asupra căreia propun să ne oprim este că Titulescu scrisese de fapt o justificare politică în a doua jumătate a anului 1937, dar că din cauza aglomerării sarcinilor sale juridice și a proastei sănătăți nu a avut ocazia să o revizuiască și s-o stilizeze pe gustul său". [134])

În schimb, Nicolae Titulescu a lăsat lucrarea **Politica externă a României.** Cercetătorul american Walter M. Bacon jr. afirmă că aceasta „a fost scrisă inițial în franceză **(La Politique étrangère de la Roumanie)"**, precum și că „sînt dovezi că ar exista și o versiune românească în același stadiu". [135]) Potrivit aceluiași autor, versiunea engleză i se datora lui Paul Mantoux, un traducător reputat, cu experiență internațională îndelungată, dobîndită, verificată și completată atît la Conferința de pace de la Paris, cît și la Societatea Națiunilor, și că aceasta a fost revăzută de cunoscutul publicist englez Wickham Steed. [136])

Amenințat cu retragerea cetățeniei române

În legătură cu aceste afirmații, se impun cîteva remarci. Apare foarte credibil că versiunea inițială a fost scrisă în limba franceză, date fiind facilitatea cu care Nicolae Titulescu vorbea și scria în limba franceză, pe de o parte, interesul lui Nicolae Titulescu de a supune cercurilor politice franceze influente un document care să permită o evaluare mai exactă a situației internaționale și a politicii externe a României, o reconsiderare a atitudinii de relativă indiferență pe care o adoptau față de el (în ciuda unei perfecte complezențe), pe de altă parte. Nu se probează în nici un fel afirmația că ar fi existat și o versiune în limba română (mai ales sub acel raport al aserțiunii, cum că ea se afla în stadiul de spalti), după cum nu se probează în nici un fel că traducătorul în limba engleză ar fi fost Paul Mantoux, iar supervizorul Wickham Steed. Că a existat însă o versiune engleză nu e nici un dubiu, dată fiind existența unui asemenea exemplar în arhivele românești și americane (exemplar care se pare a fi textul original la care Nicolae Titulescu făcea referiri în scrisoarea adresată lui Carol al II-lea în septembrie 1939) ; că a existat și o versiune engleză nu există nici un dubiu dat fiind interesul lui Nicolae Titulescu de a supune atenției și judecății cercurilor politice engleze seria de argumente pe care le oferea cercurilor politice franceze.

În legătură cu circumstanțele elaborării acestei lucrări, Walter M. Bacon jr. afirmă : „Manuscrisul a fost întocmit în vara și toamna anului 1937, mai mult ca sigur în vederea participării lui Titulescu la alegerile din decembrie 1937, în care căzuse de acord să candideze, după o întîlnire la Cap Martin, în luna mai, alături de Iuliu Maniu, liderul Partidului Național-Țărănesc. În ciuda victoriei electorale, alegerile au fost ultimul, trist, capitol al participării lui Titulescu la viața politică internă a țării sale. Regele Carol al II-lea, dorind să diminueze puterea partidelor politice, a eludat voința poporului, cerîndu-i poetului și politicianului de dreapta Octavian Goga să formeze noul guvern. Temîndu-se că publicarea cărții ar compromite renunțarea regelui și a lui Goga la politica antirevizionistă și pro-occidentală,

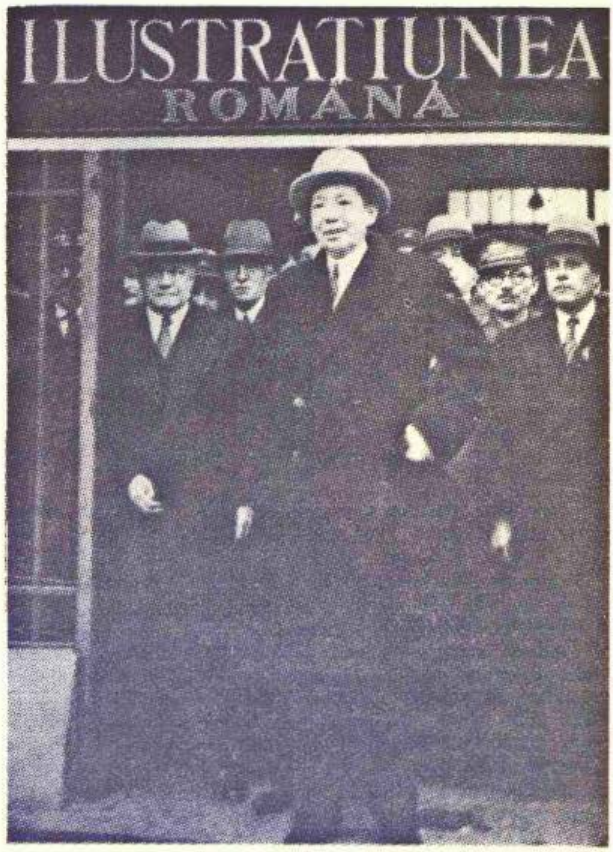

Paris, martie 1935. Nicolae Titulescu, ministrul român al afacerilor străine, descinde în Gara de Est a Parisului, pentru o nouă rundă de convorbiri în Capitala Franței.

[134]) **Walter M. Bacon jr., l.c., p.p. 1—2.**
[135]) Ibidem, p. 2.
[136]) Idem.

noul guvern a reușit să suprime lucrarea amenințîndu-l pe Titulescu cu retragerea cetățeniei, în cazul în care aceasta ar fi publicată. Manuscrisul nu a fost publicat după moartea lui Titulescu atît din cauza formei sale nedefinitivate și pentru că cei ce îl păstrau apreciau, corect, că tonul polemic al acestuia ar putea adumbri reputația lui Titulescu. Actualmente îngrijesc ediția engleză a manuscrisului în vederea publicării". [137])

Și în cazul acestor afirmații se impun cîteva conotații.

Dacă manuscrisul a fost elaborat în vara și toamna anului 1937 — și nu există nici un fel de dovezi în acest sens — el nu mai poate fi pus în corelație cu alegerile din decembrie 1937, neexistînd timpul material pentru imprimarea a trei ediții pînă în decembrie 1937 cel tîrziu (deși, trebuie să admitem că, dacă ar fi fost vorba de un document electoral, s-ar fi impus a fi elaborat și tipărit cu mai mult timp înainte, pentru a-i fi putut servi ca atare în campania electorală). Această subliniere are în vedere un aspect temporal.

Mai important ni se pare a discuta chestiunea din punct de vedere al posibilelor determinări cauzale. Ne îndoim că Nicolae Titulescu, un om politic de exemplar realism, a gîndit apariția unei asemenea cărți ca argument pentru cîștigarea alegerilor din decembrie 1937. Pentru un loc individual era prea mult, pentru victoria Partidului Național-Țărănesc era prea puțin. Hotărîrea regală — bazată pe tot felul de subterfugii — de a încredința formarea guvernului lui Goga-Cuza, dincolo de rezultatele reale, confirmă, e drept **post-factum**, că asemenea gesturi nu puteau influența o decizie de sorginte absolut subiectivă.

În fine, un ultim element, pe care dorim să-l evocăm, ține mai mult de aspectele metodologice. Tot ceea ce știm pînă în prezent ar permite a afirma că la sfîrșitul anului 1937 aveam doar o versiune franceză (inițială) și o versiune engleză (posterioară, dar culeasă). Nu se poate crede că Nicolae Titulescu ar fi avut în vedere tipărirea uneia dintre acestea anume pentru alegerile din 1937.

Sînt toate acestea cîteva argumente care ne fac să nu putem reține afirmația istoricului american care lasă să se înțeleagă că între elaborarea și intenția de tipărire a acestei cărți, pe de o parte, și alegerile din decembrie 1937, pe de altă parte, ar exista vreo legătură.

Cît privește alte argutii ale lui Walter M. Bacon jr., ne permitem să remarcăm cîteva lucruri.

Nu s-ar putea accepta, credem noi, că „manuscrisul nu a fost publicat după moartea lui Titulescu atît din cauza formei sale nedefinitivate și pentru că cei ce îl păstrau apreciau, corect, că tonul polemic al acestuia ar putea adumbri reputația lui Titulescu".

Adică cum, Nicolae Titulescu considera că manuscrisul poate fi încredințat tiparului (fiind vorba, la sfîrșitul anului 1937 și începutul anului 1938, doar de corecturi tehnice), iar urmașii săi apreciau că manuscrisul nu ar fi avut o formă definitivă ?

În legătură cu tonul redactării, de ce ar trebui să acceptăm, pentru o lucrare cu un eminamente conținut politic, că ea ar fi trebuit să-și refuze tonul polemic și că, în consecință, urmașii s-au jenat s-o publice ? Este util să remarcăm că invocarea tonului „polemic" în contextul dat este făcută cu ușurință, trimițînd la accepțiunea curentă, limitativă, chiar dacă nu devalorizantă. Ar fi mai util să spunem că majoritatea paginilor au un ton polemic subtextual și nu un ton polemic evident și, cu atît mai puțin, ostentativ. Politică ca substanță și finalitate, lucrarea nu era o intervenție parlamentară, spontană, pătimașă ; lucrarea era o pledoarie, nu **pro domo**, ci **pro patria**, făcută cu rigoare științifică, echilibrată și cenzurată de patetism și subiectivism, purtînd însă amprenta individualității sale. Și apoi, la urma urmelor, recunoscînd chiar că această lucrare ar avea un ton polemic, ar fi trebuit cineva să se simtă jenat pentru Nicolae Titulescu (contemporani sau urmași) ? ! Ne îndoim ! În accepțiunea superioară a cuvîntului, Nicolae Titulescu a fost un polemist, un om care se bate pentru o idee și care, crezînd în ea, combate ceea ce i se opune și pe cei ce i se opun. Așa că...

Cartea lui Nicolae Titulescu nu a putut fi publicată, la sfîrșitul anului 1937 și începutul anului 1938, datorită interdicției ferme a guvernului Goga-Cuza și intenției acestuia de a-i retrage omului politic și diplomatului român cetățenia română în cazul editării ei. [138]) Indiscutabil că analizele și aprecierile făcute în carte incriminau înainte de toate guvernul Gheorghe Tătărescu și politica sa externă după 29 august 1936. Punctele de vedere afirmate și promovate de Nicolae Titulescu aveau să devină însă cu atît mai inacceptabile după înlăturarea liberalilor de la guvernare. Interzicerea cărții nu exprima în nici un fel o tendință de menajare din partea lui Octavian Goga față de liberali și liderii politici ai acestora, ci o preocupare profundă de a evita orice punere în discuție a noilor tendințe și orientări de politică românească promovate de guvernul Goga-Cuza prin raportare la cartea lui Nicolae Titulescu. Un asemenea punct de vedere, preluat din rațiuni mai mult sau mai puțin apropiate și de guvernele următoare, a făcut ca această lucrare să nu aibă acceptul pentru publicare din partea autorităților românești nici în anii următori.

Cartea lui Nicolae Titulescu nu a mai putut fi publicată după moartea sa datorită evoluțiilor politice și militare care se consumau în Europa. Cine mai avea nevoie de avertismentele lui, atunci cînd glasul lucidității răsuna din ce în ce mai rar și din ce în ce mai slab ? A fi admis avertismentele sale ar fi însemnat o recunoaștere a fiascoului politic al acțiunii respectivelor cercuri, pe care din neputință, cel mai adesea, din rea credință, alteori, ele nu o puteau accepta. Istoria i-a dat însă dreptate lui Nicolae Titulescu, confirmîndu-i în mod tragic judecățile.

---

[137]) Ibidem, p.p. 2—3.

[138]) **S., [septembrie 1939], N. Titulescu către Carol al II-lea — A.M.I.P.C.R.M.R.D.R., Fond 1 S., dosar nr. 424/1939, f. 2, Ion M. Oprea afirmă: „Deși pregătirile cărții pentru tipar erau într-o fază înaintată, exemplarul englezesc fiind chiar la prima probă tipografică, publicarea ei a fost practic interzisă de o lege a guvernului Octavian Goga, care — după cum scria Titulescu — s-a temut că apariția acestei lucrări «ar fi putut constitui sursa unei dezbateri judiciare nedorite». Cu acest prilej, cabinetul Goga a încercat să pregătească un decret pe baza căruia să priveze pe Titulescu de naționalitatea română, fapt care a stîrnit o campanie de proteste îndeosebi din partea cercurilor politice democratice" — Ion M. Oprea**, Nicolae Titulescu, **Editura Științifică, București, 1966, p. 376.**

TITULESCU AVERTIZEAZĂ DAR OCCIDENTUL RĂMÎNE SURD

Geneva, 29 septembrie 1931. Reales pentru a doua oară președinte al Adunării Societății Națiunilor, Nicolae Titulescu pronunță discursul de deschidere al celei de-a XII-a Adunări ordinare a Societății Națiunilor, remarcat de întreaga presă internațională pentru substanța sa politică și forma sa impecabilă.

Urmărind îndeaproape evoluțiile internaționale ale anilor 1938—1939 — cu acea capacitate proprie de a pătrunde în esența proceselor și fenomenelor, de a evalua mersul evenimentelor și tendințelor proiectate pe scena politică — Nicolae Titulescu a apreciat exact conținutul și sensul, negative, ale acestora, pericolele tot mai mari pe care politica agresivă a statelor fasciste și a acoliților lor, pe de o parte, atitudinea conciliatoristă a statelor occidentale, pe de altă parte, le prezentau pentru destinele păcii mondiale. Constatările pe care le făcea în mod direct, fie prin urmărirea vieții internaționale sau ca urmare a unor contacte cu oameni politici ai vremii, l-au determinat să încerce, din nou și din nou, să determine pe guvernanții Franței și Angliei să ia acele atitudini și să adopte acele măsuri care să stopeze cursul periculos al evoluției politice internaționale și să conducă la întărirea securității și păcii. În iunie 1959, Nicolae Titulescu a efectuat o nouă vizită în Marea Britanie, avînd întrevederi și convorbiri [139]) cu Neville Chamberlain, primul ministru britanic ; Edward Wood Halifax, ministrul de externe britanic ; Winston Churchill și Anthony Eden, oameni de stat britanici ; Seattle ; George David Lloyd, lider al Partidului liberal din Marea Britanie ; Cooper Alfredo Duff, prim lord al Amiralității britanice ; cu William Maxwell Aitken Beaverbrook, om de stat britanic ; F. W. Leith Ross, consilier financiar al guvernului britanic ; Robert Vansittart, consilier diplomatic al Foreign Office-ului ; Alexander Cadogan, subsecretar de stat permanent la Foreign Office ; cu ambasadorul sovietic la Londra I.M. Maiski, dar și cu reprezentanți diplomatici ai altor țări.

Informațiile de care dispunem ne permit a afirma, totuși, că cercurile politico-diplomatice

[139]) I Documenti Diplomatici Italiani, **ottava serie (1935—1939), volume XII (23 maggio — 11 agosto 1939), La Libreria dello Stata, Roma, 1952, doc. nr. 158, p.p. 165—166 ; cf. și Valeriu Dobrinescu,** Noi documente privind activitatea diplomatică a lui N. Titulescu, **în** Titulescu și strategia păcii, **Editura Junimea, Iași, 1982, p. 345.**

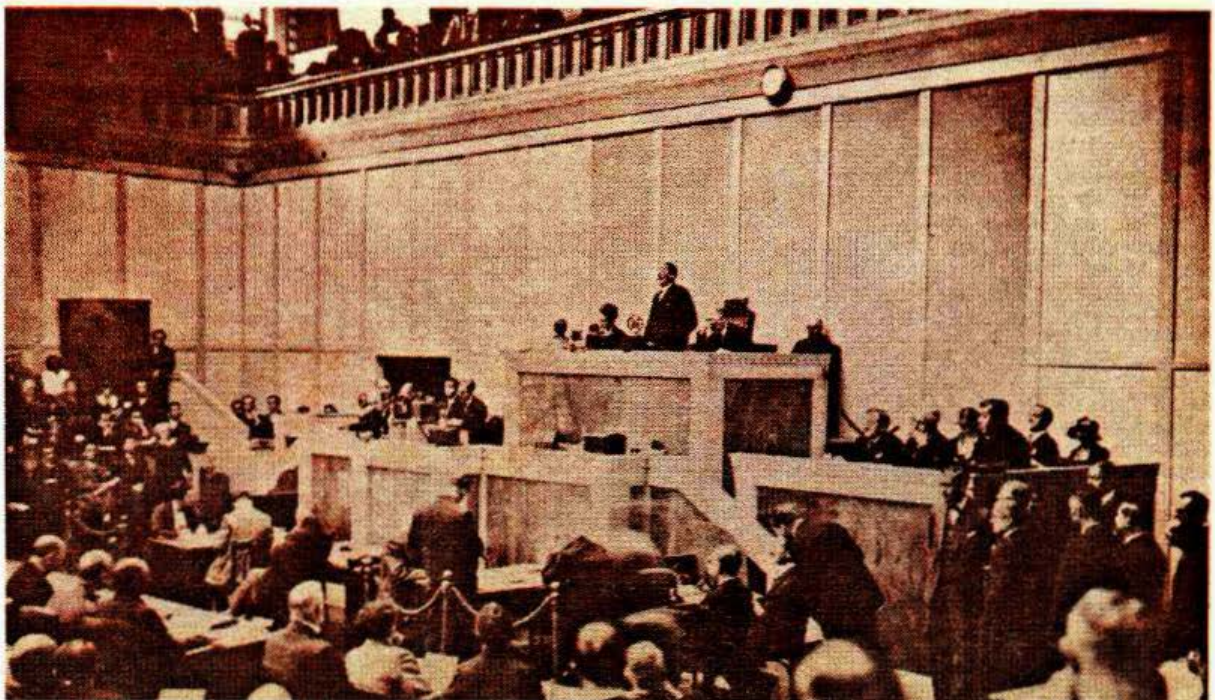

germane și italiene au urmărit cu atenție mișcările fostului ministru român al afacerilor străine, căutînd să le intuiască obiectul și să le evalueze consecințele, cu preocuparea, mai mult decît evidentă, de a contracara, direct sau indirect, demersurile lui Nicolae Titulescu.

Călătoria efectuată de fostul om politic și diplomat român în Marea Britanie, în vara anului 1939, a făcut obiectul unui prompt raport din partea ambasadorului italian la Londra, Dino Grandi, care, în telegrama ce o adresa, la 11 iunie 1939, lui Galeazzo Ciano, ministrul de externe al Italiei fasciste, informa: „După cunoscutele pelerinaje făcute recent la Londra de către iudeul Blum și, de curînd, de către agreabila piază-rea Tabouis, un alt sinistru personaj a apărut în aceste zile la Londra, trimis de la Paris drept avocat de încredere al frontului social-bolșevic — Titulescu. Sosit pe calea aerului, în ziua de 5 curent, primit de funcționari ai Legației române de aici, Titulescu a afirmat, într-o scurtă declarație către presă, că vizita sa în capitala britanică este motivată de simple rațiuni de afaceri, în legătură cu profesia sa de avocat, adăugînd că va

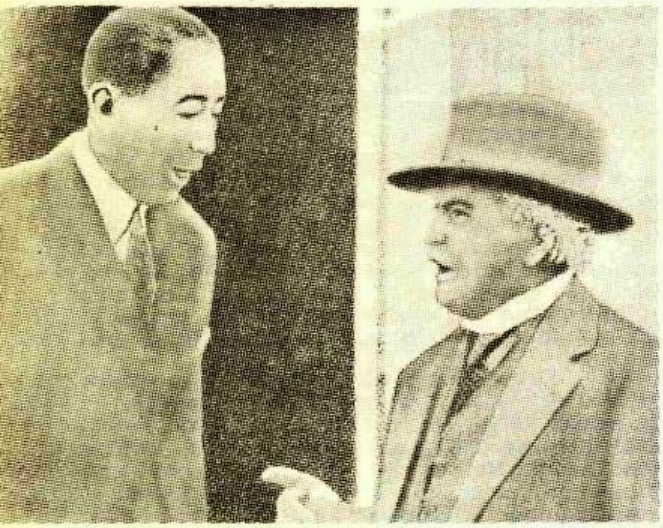

Londra, iunie 1937. Nicolae Titulescu întreținîndu-se cu David Lloyd George, fost prim-ministru al Marii Britanii (1916—1922), după susținerea uneia din conferințele sale în fața Camerei Comunelor.

profita de șederea sa aici «pentru a vizita cîțiva vechi prieteni». Am aflat că Titulescu a cerut să fie primit și a avut convorbiri cu Halifax, cu Seattle, Eden, Lloyd George, Duff Cooper, Lord Beaverbrook și Leith Ross, precum și cu Vansittart și Cadogan. Titulescu a avut, afară de acestea, contacte printre diplomații străini, în mod deosebit cu ambasadorul sovietic Maiski. Invariabil, cu toți aceștia, Titulescu, făcînd în prealabil obișnuitele declarații de dezinteres politic și de atașament personal față de persoana regelui Carol, a pus placa ce i-a fost încredințată de antifasciștii de la Paris, încercînd să-i convingă pe englezi să depășească «reținerea» care i-a apucat față de ultimele cereri ale lui Molotov și să-și înfrîngă ultimele ezitări. Am aflat, de asemenea, că Titulescu nu a omis să pună, în fața prietenilor săi, conservatori de stînga, necesitatea urgentă de a se opune cu hotărîre acțiunii pe care Chamberlain și Halifax au inițiat-o recent în direcția unei posibile îmbunătățiri a relațiilor cu puterile Axei“ [140])

Informațiile date de Ambasada italiană la Londra permit refacerea liniilor mari ale programului lui Nicolae Titulescu în capitala Marii Britanii. Convorbirile avute de fostul ministru român al afacerilor străine pun în lumină, în egală măsură, preocuparea pentru contactarea unor personaje cheie ale vieții politice britanice, ca și disponibilitatea și interesul arătate de acestea lui Nicolae Titulescu. Marea majoritate a acestora reprezentau relații apropiate ale lui Nicolae Titulescu, fie din anii cînd exercitase funcția de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Londra, fie de mai tîrziu cînd exercitase funcția de șef al Cancelariei diplomatice românești. Nu avem nici un fel de motive să suspectăm afirmația făcută de ambasadorul italian la Londra privind conținutul acestor convorbiri. Cu prilejul turneului de conferințe efectuat în Marea Britanie, în vara anului 1937, Nicolae Titulescu procedase în același fel. Cu atît mai mult, acum, în vara anului 1939, Nicolae Titulescu avea motive suplimentare pentru a dori și a cere asemenea convorbiri, în scopul de a determina în rîndul interlocutorilor săi o mai puternică angajare în identificarea direcțiilor și promovarea acțiunilor care să concure la întărirea securității pe plan european în condițiile în care tendințele agresive ale Germaniei hitleriste și Italiei mussoliniene deveneau tot mai evidente.

Armand Călinescu intervine la Quai d'Orsay și Foreign Office

Faptul că după înlăturarea sa din guvern — în ciuda avertismentelor directe sau indirecte — Nicolae Titulescu a continuat să se manifeste activ în străinătate, întreținînd relații cu factorii politici responsabili din diferite țări, luînd atitudine, comentînd și combătînd în diverse probleme internaționale etc. a nemulțumit profund cercurile guvernante de la București. Atmosfera încordată determinată în rîndurile opiniei publice de demiterea ministrului afacerilor străine era încă prea proaspătă pentru ca aceste cercuri să nu considere cu totul neconvenabilă și dăunătoare readucerea în actualitate a numelui lui Nicolae Titulescu.

Ni se par deosebit de semnificative indicațiile pe care Armand Călinescu, președinte al Consiliului de Miniștri, le transmitea, la 14 iunie 1939, misiunilor diplomatice românești din capitalele Franței și Marii Britanii: „Vă rog să binevoiți a arăta la Quai d'Orsay [și] Foreign Office că domnul Titulescu nu are calitate și nu este autorizat să reprezinte într-un fel oarecare interesele românești, nici să redea cîtuși de puțin opiniunea cercurilor oficiale din București“. // „Astfel fiind, știrile ce au parvenit

[140]) I Documenti Diplomatici Italieni, **ottava serie (1935—1939), volumul XII (23 maggio — 11 agosto 1939) La Libreria dello Stata, Roma, 1952, doc. nr. 158, p.p. 165—166.**

București, 16 martie 1933. Declarație de presă a lui Nicolae Titulescu, la ieșirea de la Parlamentul României, după discursul său privind semnarea Pactului Micii Înțelegeri

la noi despre primirea ce i se face n-au putut să pricinuiască decît surprindere și neplăcere“ [141]).

La numai două zile după primirea telegramei, adică la 16 iunie 1939, Gheorghe Tătărescu, ambasador al României la Paris la acea dată, răspundea primului ministru, Armand Călinescu : „Încă din primele momente ale reapariției fostului ministru al afacerilor străine pe scena publicistă franceză, am avut grijă a preveni pe conducătorii Quai d'Orsay-ului de caracterul privat și nedorit al acțiunii sale. Am găsit perfectă comprehensiune“ [142]). Gheorghe Tătărescu se grăbește să dea curs indicațiilor primite, asigurîndu-l pe Armand Călinescu : „Voi continua a urmări această activitate [a lui Nicolae Titulescu — n.n., G.G.P.] și voi face demersul ce-mi cereți“ [143]).

Cuprinsul telegramei din 29 august 1936 — la care ne-am referit mai sus — adresată de Gheorghe Tătărescu lui Nicolae Titulescu, studiat singular, lasă impresia unei sincere dorințe de colaborare pentru viitor, exprimată de cercurile guvernante de la București, sau cel puțin de către primul ministru, fostului ministru român al afacerilor străine. Impresia de sinceritate a acestei dorințe de colaborare era întreținută abil de afirmația — făcută cu aceeași ocazie — că necuprinderea lui Nicolae Titulescu în noul guvern se explica prin simple rațiuni de partid ; în același sens concură și exprimarea de către primul ministru, la aceeași dată, și ulterior, a hotărîrii de a urma fără schimbări linia politică externă de pînă atunci, ca și opiniile elogioase pe care el, și alți cîțiva din colaboratorii săi, mai vechi sau mai noi — inspirați desigur de rege și primul ministru — le făceau la adresa lui Nicolae Titulescu.

Nici o intenție de a mai colabora cu Titulescu

Primo. Asigurările date la 29 august 1936 privind continuitatea colaborării au avut un caracter exclusiv conjunctural și declarativ. Făcînd în mod voit indiscreții, care au fost preluate de presa din țară și străinătate, premierul Gheorghe Tătărescu a încercat să micșoreze reacția pe care știrea demiterii ministrului român al afacerilor străine ar fi provocat-o din partea unor cercuri politice în interiorul, ca și din exteriorul țării.

Secundo. Nu a existat nici un moment — deși linia politică externă promovată o perioadă destul de mare după 29 august 1936 nu a suferit modificări substanțiale față de anii precedenți — intenția de a mai colabora cu Nicolae Titulescu. Demiterea sa din guvern s-a vrut de la început un act de excludere definitivă din viața politică, fapt dovedit în mod irefutabil de nemulțumirea și reacțiile violente pe

[141]) **T.C., nr. 37 861, [București], 14 iunie 1939. A. Călinescu către Ambasada României de la Paris și Legația României de la Londra — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, vol. 11.**

[142]). **T.C. nr. 381, Paris, 16 iunie 1939, Gh. Tătărescu către M.A.S. (pentru primul ministru Armand Călinescu)** — Ibidem.

[143]). Idem. **Demersurile făcute la Londra, pe lîngă Foreign Office, au premers pe cele realizate la Paris pe lîngă Quai d'Orsay. La 2 iunie 1939, V. V. Tilea informa centrala Ministerului Afacerilor Străine din București : „În altă ordine de idei, am arătat, precizînd că o fac din proprie inițiativă, că s-ar complica mult toată atmosfera dacă d. Titulescu — care și-a anunțat sosirea pentru săptămina viitoare — ar fi primit cu multă căldură și publicitate“ — T.C., nr. 836. Londra, V. V. Tilea către M.A.S., la București — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, vol. 1. Este greu de spus dacă demersul lui V. V. Tilea, trimisul României la Londra, s-a făcut din indicație primită de la București (evident, o alta, anterioară celei din 14 iunie 1939, la care ne-am referit deja). Formula plină de circumspecție — folosită atît față de interlocutorii englezi, cît și pentru Centrala din București — „precizînd că o fac din proprie inițiativă“ — pare să indice că demersul lui V. V. Tilea este urmarea operativă a unei indicații venite de la București, nu neapărat ca aceea din 14 iunie 1939 avînd drept autor pe primul ministru Armand Călinescu.**

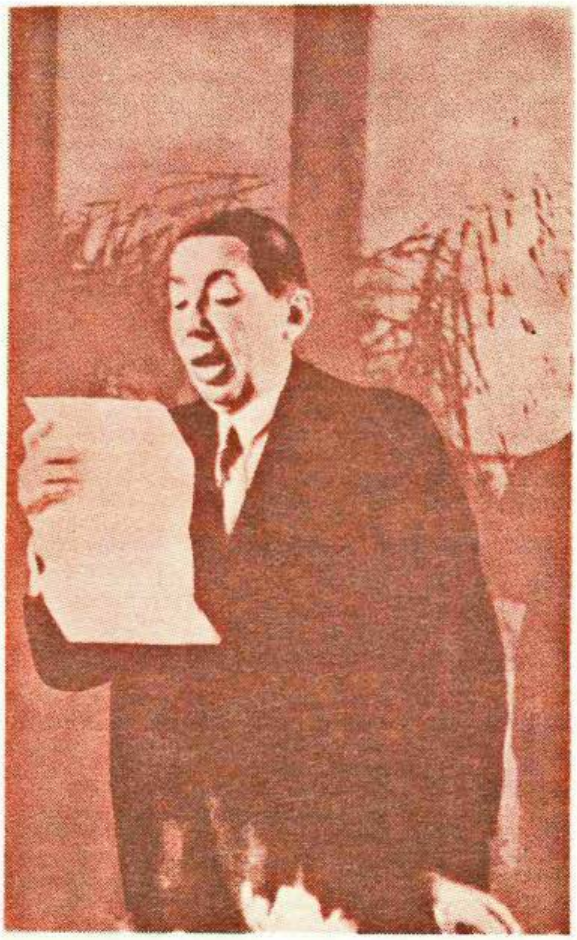

„Bunul cel mai prețios al unei țări este pacea prelungită, care singură îngăduie unei națiuni să-și găsească drumul, care singură îngăduie să se aducă civilizației generale binefacerile creatoare ale geniului național."

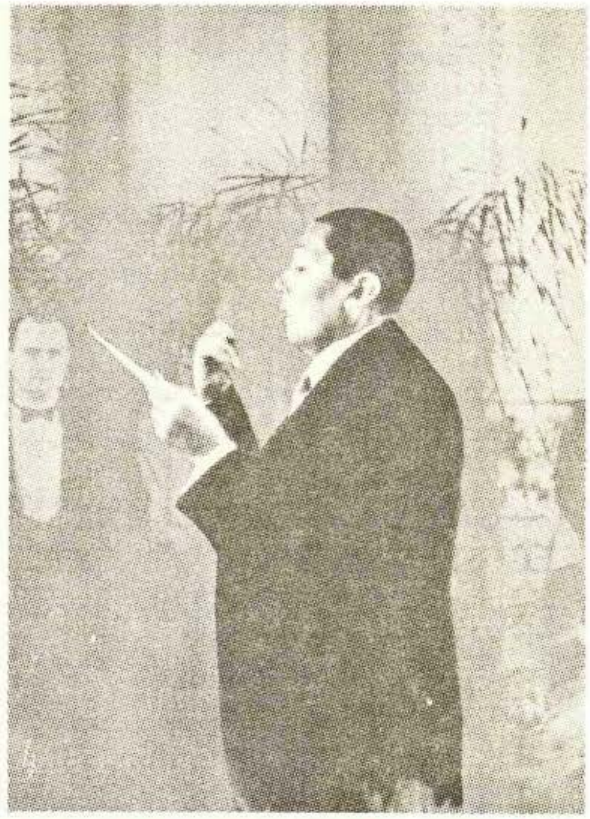

„Există, totuși, printre nevoile pe care le resimte o colectivitate una care primează față de celelalte și care, dacă este satisfăcută, face ca celelalte erori care ar putea fi comise să fie ușor iertate : aceasta este nevoia de a menține pacea. / / Nu cred că a existat un moment în care popoarele să fi fost mai avide de pace ca astăzi și în care guvernele lor [...] să fi acționat în așa fel încît să nu reușească niciodată să alunge spectrul războiului din viziunile noastre zilnice. / / Or, ce muncă fructuoasă poate fi întreprinsă dacă în continuu crezi că mîine are loc catastrofa ?".

care activitatea desfășurată în continuare de Nicolae Titulescu în străinătate le-a determinat în rîndul cercurilor guvernante din țară [144]). Scoaterea sa de pe scena politică oficială traducea, în același timp, preocuparea oficialităților de la București de a nu nemulțumi într-un fel sau altul cercurile guvernante germane, italiene, poloneze, iugoslave care se pronunțaseră și acționaseră pentru eliminarea definitivă a lui Nicolae Titulescu.

Terțio. Nu numai că Gheorghe Tătărescu nu a acționat în direcția angajării unei colaborări cu Nicolae Titulescu, nici în perioada în care a continuat să fie în fruntea unei echipe guvernamentale, nici mai tîrziu, dar a făcut totul pentru a o împiedica, a acționat în fel și chip împotriva acestuia, căutînd să-i facă imposibilă orice manifestare publică cu implicații politice. Activitatea depusă în acest sens de Gheorghe Tătărescu, atunci cînd deținea funcția de ambasador al României la Paris, activitatea în care fostul prim-ministru dovedea multă inițiativă, ne dă certitudinea că el s-a manifestat

[144]) **La 11 iulie 1936, adresîndu-se lui Carol al II-lea, Gheorghe Tătărescu afirma : „Desigur, dacă domnul Titulescu va voi să facă din demisiunea sa o platformă de agitare și o armă pusă în slujba unui partid, ar putea să tulbure cîmpul nostru politic intern. Socotesc, însă, că domnia sa nu va săvîrși această greșeală, care i-ar periclita reintoarcerea la activitatea internațională și i-ar face imposibile raporturile sale cu celelalte partide politice" — R., 11 iulie 1936, Gh. Tătărescu către Carol al II-lea — A.I.C., fond Casa Regală, Cabinet Interne, dosar nr. 29/1936. Cuvintele lui Gheorghe Tătărescu erau mai mult decît o simplă remarcă, ele conțineau evidente amenințări, menite să ajungă, de altfel, mai devreme sau mai tîrziu, și la cunoștința lui Nicolae Titulescu. „Condițiile revenirii" lui Nicolae Titulescu la viața politică — așa cum erau concepute de Gheorghe Tătărescu — nefiind „respectate", este de la sine înțeles că primul ministru nu s-a gîndit la revenirea lui Nicolae Titulescu la viața politică.**

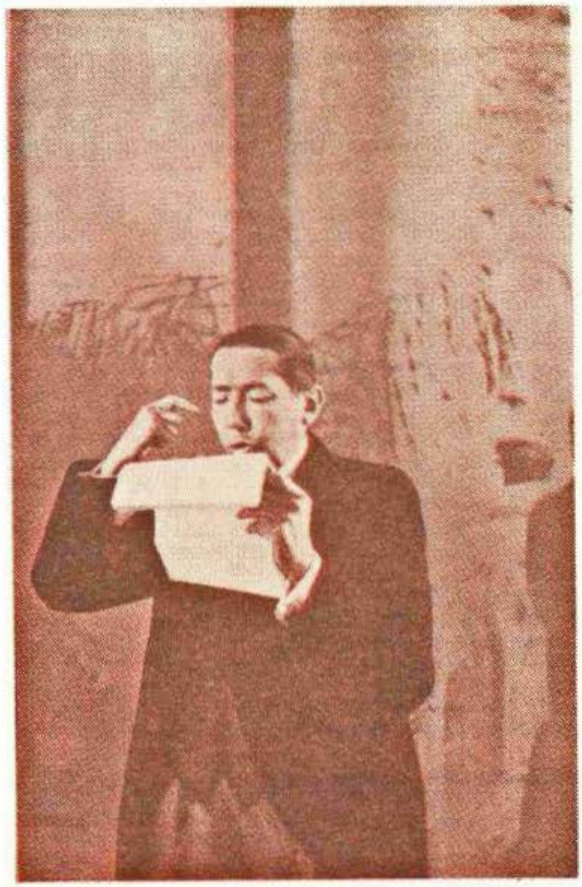

„Sinonimul păcii nu este lipsa războiului. Pacea înseamnă înainte de toate o stare de spirit alcătuită din încredere, din înțelegere reciprocă, din nădejde în ziua de mîine / / Pacea nu se proclamă. Pacea se cucerește / / Iar strădaniile depuse pentru ca ea să izbîndească sînt mai grele și mai îndelungate decît cele pe care le implică orice altă cucerire.“

la fel, poate cu mai multă eficiență, în perioada imediat de după 29 august 1936 cînd a continuat să fie șef al guvernului. Cererea expresă pe care i-o adresează Armand Călinescu, la 14 iunie 1939, oferă lui Gheorghe Tătărescu noi și largi posibilități de acțiune, oficială și nu privată și, în plus, convingerea că tot ceea ce făcuse înainte de a primi indicații de la București, și urma să facă în această direcție, era bine apreciat de cercurile guvernante românești și urma să primească notații foarte pozitive.

Desen înfățișînd pe Titulescu în chip de Atlas

„Am dovedit că sînt român și-mi iubesc țara“

În fața unui zid de ostilitate din partea cercurilor guvernante românești, care prin presiuni de tot felul încercau să creeze un vid în jurul fostului ministru al afacerilor străine, Nicolae Titulescu părăsește îndurerat țara. „Am văzut că nu-mi pot cîștiga pîinea la București și am plecat. Cu gînd de întoarcere însă. / / Mi-am spus : dacă voi sta ca un pustnic la Cap Martin un an se va convinge orișicine de ce e cu mine și că sînt curat. Am stat la mînăstire zece luni și aș fi stat și mai lung dacă boala Caterinii nu mă silea să reiau contact cu Paris. / / Degeaba. Situația mea s-a înrăutățit și mai tare. / / În septembrie trecut am fost la un pas de război. De izbucnea, se făcea fără să fie consultată cu nimic o experiență de 20 de ani“ [145]. În martie 1939 Nicolae Titulescu s-a adresat șefului guvernului pentru a-și pune serviciile în slujba țării. „Văzînd că lucrurile devin din nou grave în martie și considerînd că cu toate nedreptățile suferite eu trebuie să fac primul pas, am telegrafiat pentru a-mi pune serviciile mele în slujba țării. N-am primit nici un răspuns, nici măcar o mulțumire pentru gest, mulțumire care nu angaja la nimic. Atunci, ce să fac ? [146]. Atitudinea oficialităților de la București rămîne în continuare la fel de glacială, ba chiar ostilă. „Pricep că ai fost emoționată la vestea transportului unei părți din lucrurile noastre în străinătate. Și eu sînt adînc emoționat. Deși am presimțirea că nu e pentru totdeauna, simt o strîngere a inimii la gîndul că în parte trebuie să-mi desfac casa mea din Kiseleff. // Dar, ce vrei ! Nu e vina mea. Rabd și sufăr de trei ani și nu văd un semn de înțelegere de nicăieri“ [147]. „Aci, judecă și tu. // Ieri, de pildă, am fost primit, nu știu cu cîtă afecțiune, de un fost președinte de Consiliu, membru în guvern, și de un fost președinte de Consiliu, cu mari șanse de a fi rechemat. // Azi la dejun am pe ambasadorul Legér, subsecretarul de stat de la Externe, și diseară s-a invitat singur la noi la masă, în salonul ce am, președin-

---

[145]) **S., Paris, 12 mai 1939, N. Titulescu către Cornelia (Nely) Nenișor la București — B.C.S., Secția Manuscrise, Mss. M. 48 ; T. 65 ; cf. I. Grecescu,** Pe marginea unei scrisori inedite a lui Nicolae Titulescu, **în** Revista Română de Studii Internaționale, **an VII, nr. 3 (21), 1973, p. p. 201—204 ; Walter Bacon,** „Nu cer lumii decît să mă lase să o iubesc și să o servesc“, **în** Magazin Istoric, **an VIII, nr. 2 (83), februarie 1974, p. p. 59—60 și 68.**

[146]) Ibidem. **Nu cunoaștem data exactă și nici modul în care N. Titulescu s-a adresat șefului guvernului, fondurile de arhivă cercetate de noi neconținînd nici un document din această perioadă avînd ca autor pe fostul ministru român al afacerilor străine. Este posibil ca Nicolae Titulescu să se fi adresat patriarhului Miron Cristea (prim-ministru între 10 februarie 1938 — 6 martie 1939), după cum posibil este ca el să se fi adresat lui Armand Călinescu (prim-ministru între 7 martie — 21 septembrie 1939). Personal, înclinăm spre această din urmă ipoteză.**

[147]) Ibidem.

București, decembrie 1934. Nicolae Titulescu împreună cu Mihail Semionovici Ostrovski, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al U.R.S.S. în România, și soția acestuia, la Legația sovietică.

Atena, octombrie 1933, în vizită pe Acropole, cu ocazia unei călătorii oficiale în Grecia, în cursul căreia Nicolae Titulescu a primit și titlul de doctor honoris causa **al Universității din Atena.**

tele Camerei, Herriot. // Cei ce mă controlează — și știu bine că ce îți scriu trece prin control — pot să o confirme. // Așa dar, la noi în țară, boicot ! Aci, răsfăț. // Nu-ți vorbesc de Anglia unde prietenii mei mă cheamă mereu. // Cum e vorba de o ședere mai prelungită trebuie să caut locuință privată, căci pentru perioade prea lungi, hotelul, oricît de blînd m-ar trata, și-o face cu mine, e prea costisitor. Și dacă știam că așa sfîrșesc lucrurile, părăseam de mult viața de hotel // Iată, deci, dragă Nelly, cum am fost adus să stau și în sudul Franței și într-un apartament la Paris, unde mă reclamă și interese profesionale. În sudul Franței numai, e să înebunești. Nu știi ce oribilă provincie devine Monte Carlo cînd pleacă lumea. // La șase seara cumperi **L'Eclaireur du Soir** și s-a terminat. Și pe cînd viața foșnește în jurul meu, eu care am abandonat 20 ani cea mai strălucită profesiune, și activă și fructuoasă, pentru serviciul public, de trei ani stau singur, expropriat de singura activitate care mă atrăgea, și totuși nu-mi schimb sentimentele. Nu cer lumii decît să mă lase să o iubesc și să o servesc. În așteptarea ceasului de a o putea face, trebuie să-mi pun sufletul la ocrotire. Păstrez totuși speranța. dacă văd că peste cîtva timp sînt considerat altfel, iar nu mereu ca nimic, să mă întorc pentru a face curs la Universitate. // Și iată cum am ajuns la situația care te emoționează, nu atît însă cît pe mine, crede-mă. // Străinul e tot străin. Și, prin tot ce am făcut pînă azi, cred că am dovedit că sînt român și-mi iubesc țara" [148]).

Punînd mai presus de orice interesele țării

Nicolae Titulescu a continuat să acționeze — cu mijloacele pe care le mai avea — în serviciul țării, pentru apărarea intereselor ei vitale. Pe baza informațiilor culese din arhivele franceze de politică externă și a studierii atente a dezvoltărilor politice ale momentului, totul făcut cu un realism și un simț al preciziunii remarcabile, Nicolae Titulescu a întocmit și a trimis regelui și Consiliului de Miniștri o serie de memorii și rapoarte deosebit de prețioase, ilustrînd prin conținutul lor aceeași devotare exemplară a diplomatului român pentru cauza țării sale, a poporului său [149]).

Despre o asemenea acțiune avem informații dintr-o telegramă pe care, la sfîrșitul lunii septembrie 1939, ministrul român al afacerilor

[148]) Ibidem.

[149]) **I.M. Oprea**, Nicolae Titulescu's diplomatic activity, **Publishing House of the Academy of the Socialist Republic of Romania**, Bucharest, 1968, p. 182.

San Remo, februarie 1928. Nicolae Titulescu întreținîndu-se cu Gustav Stresemann, ministrul de externe al Germaniei (1923—1929), care — deși nu se întîlnea cu diplomatul român adversar pe majoritatea problemelor internaționale ale epocii — avea o deosebită prețuire pentru șeful Cancelariei diplomatice românești, poreclindu-l malițios „Der Teufel" (Diavolul).

străine de la acea dată, Grigore Gafencu, o adresa lui Nicolae Titulescu, prin intermediul Legației României la Berna : „Vă rugăm să încredințați informațiile pe care ni le-ați făgăduit secretarului pe care vi-l va trimite legațiunea noastră din Berna. Dacă socotiți că aceste informații au un caracter urgent, ele vor fi cifrate la Berna de unde plicul **adresat mie [subl. ns. — G.G.P.]** va fi trimis de legație la centrală prin curier“ [150]).

„Călător, cu pașaport și cu viza în regulă, spre țara drepților“

Profunda preocupare pentru soarta țării sale, a cărei situație devenea din ce în ce mai complexă — și omul politic și diplomatul român nu putea să nu observe acest lucru — ca și pentru destinele securității și păcii internaționale — din ce în ce mai amenințate —, ca și lipsa de receptivitate a cercurilor guvernante românești față de propunerile sale de a-și oferi serviciile în slujba țării îl macină pe Nicolae Titulescu, care trăiește o mare și profundă dramă, aceea de a nu putea acționa, într-o situație și într-un moment în care serviciile sale erau mai necesare ca oricînd. Cei ce l-au văzut sau întîlnit în această perioadă au remarcat și reținut această stare de spirit. „Cînd l-am văzut pentru ultima dată, la Paris, în primăvara anului 1940, cu puțin înainte de invazia Franței, bolnav, destrămat psihic, dar lucid — nota Leon Kalustian —, Nicolae Titulescu avea conștiința sfîrșitului și presimțea parcă finalul care avea să se adeverească un an mai tîrziu. Judecățile sale operau ca întotdeauna. Dar resorturile lui interioare erau măcinate ; și la fiecare idee dezvoltată, la fiece raționament ireproșabil construit, în analiza oricărei probleme cu caracter național sau internațional, revenea, în concluzie, ca un leit-motiv, aceeași frază : «Dar eu n-am să mai apuc să văd ceea ce se va împlini, fiindcă eu sînt un călător, cu pașaport și cu viza în regulă, spre țara drepților»“ [151]). „L-am găsit la Hotel Ritz, în camera lui, stînd într-un fotoliu, îmbrăcat într-un halat gros, căptușit, ca o șubă, cu un fular de lînă petrecut în jurul gîtului, și în picioare cu niște încălțări îmblănite, ca pislarii. Resimțea parcă frigul revărsat asupra continentului, iar peste toate frigul claustrării. // Golit de iluzii, cu nădejdile pulverizate — seismul istoric năruise tot ceea ce, cu mistria în mînă, Titulescu zidise cu migală —, el își conserva totuși idealurile intacte, păstrînd încrederea că lumea, după atîtea avataruri și dezastre, se va întoarce la crezul păcii, crezul lui Titulescu, și-și va găsi pînă la urmă echilibrul și tihna. // Era, într-adevăr, slăbit și istovit de boală. Și părea, psihic, destrămat. Dar o combustiune nervoasă, uimitoare — care-i era proprie și pe care și-o păstrase — te făcea să respingi ipoteza monstruoasă că Titulescu este un condamnat. Lucid, judecata lui tăia, ca o lamă, problemele în felii și, despărțindu-mă de el — după cinci ore de discuții — am avut impresia netă că mă găseam în fața unui diagnostic eronat, cum de atîtea ori se poate întîmpla. // Mintea, de o scînteietoare mobilitate, îi funcționa ca în vremurile bune și mărturisesc că, pentru confortul meu interior, am fost înclinat să repudiez sentința științifică, socotind-o aberativă“ [152]). „L-am găsit marcat vizibil și extenuat de maladie, cu o altă paloare decît cea nativă care îi era caracteristică, evoluată spre o

Paris, primăvara lui 1940. Destrămat sufletește de izbucnirea celui de-al doilea război mondial, împotriva căruia luptase cu toate forțele sale, istovit de boală, Nicolae Titulescu nu mai era decît umbra celui ce fusese altădată. Amputările teritoriale ale României din vara anului 1940 îi vor da lovitura de grație, plasîndu-l într-o dureroasă agonie, accentuată de lipsa de ecou pe care au întîlnit-o demersurile sale pe lîngă autoritățile române și o serie de personalități influente ale vieții politice occidentale.

[150]) **T.C., nr. 61 227, București, septembrie 1939, Gr. Gafencu către Legația României de la Berna** — apud **Ion M. Oprea**, l.c., **p. 380. Nu este exclus — o afirma doar ca o ipoteză — ca aceste „informații“ să fie, de fapt, scrisoarea-memoriu adresată de Nicolae Titulescu lui Carol al II-lea în septembrie 1939.**

[151]) **L. Kalustian,** Nicolae Titulescu: „Peste Europa a pus stăpînire noaptea“, **în** Simple note, **Editura Eminescu, București, 1980, p.p. 148—149.**

[152]) **L. Kalustian,** Nicolae Titulescu : „Partidul meu de azi se cheamă România !“ — Ibidem, **p.p. 125—126.**

tentă mai vineție, dar de o luciditate și de o fosforescență în judecăți ca în vremurile lui cele mai bune. // Era îngrijorat de destinul țării noastre pe care îl solidariza cu acela al Europei. Era conștient că nu mai poate rezista mult fizic și că visleşte în apele amurgului. Și era încrezător că peste sacrificii enorme de sînge, peste cumplite suferinți, dezastre și ruini — cum n-au mai fost sortite omenirii să le îndure — vor birui în cel din urmă Dreptul și Dreptatea“ [153]).

Ion Antonescu nu răspunde

La 23 octombrie 1940, Nicolae Titulescu adresa conducătorului statului de la acea dată, generalul Ion Antonescu, o scrisoare din Cannes. Rîndurile fostului șef al Cancelariei diplomatice românești transcriu toată durerea sa de patriot însingurat, de om scos din sfera vieții politice active, care nu-și mai putea servi țara, pe măsura dorințelor și capacităților sale. Trecînd peste resentimente — și avea motive să aibă destule, renunțînd la mîndria sa binecunoscută — la aceasta și nu la orgoliu, căci el nu a fost niciodată un orgolios în accepțiunea măruntă, restrictivă, a cuvîntului, Nicolae Titulescu cerea să fie reintegrat în serviciul diplomatic românesc, convins fiind că experiența sa putea folosi țării, oriunde ar fi fost chemat să o reprezinte. Cererea sa — riguros fundamentată logic, deși expresia este adeseori sentimentală — probează fără putință de tăgadă conștiința profund patriotică care i-a patronat și susținut toate demersurile. „...Viața mea a fost un adevărat chin, astfel încît prezenta scrisoare e mai mult un strigăt de durere [...]. // Mai întîi, pumnul de prieteni ce credeam atît de devotați, pentru că făcusem atît de mult pentru ei, treptat m-a părăsit. // Pentru unul din ei, cel mai de aproape, cel pentru care mi-am de dat trei ori demisia din calitatea de ministru ca s-o poată dobîndi și el și a cărui datorie ar fi fost să fie alături de mine în aceste momente grele, m-a părăsit și el, antrenînt și pe ceilalți în înscrierea în Partidul Frontului Renașterii Naționale, **fără a mă preveni.** Și cînd, revăzîndu-l în Franța, l-am întrebat : «Prin **Universul** era să aflu mișcările voastre politice ?» el mi-a răspuns : «Da, deoarece **Universul,** ca ziar, vă parvine mai sigur decît o scrisoare...» // Ce să-ți mai spun de ceilalți ? Ce să-ți mai spun de legenda pe care au inventat-o că m-aș fi înscris eu în acest partid, fapt care, de-ar fi fost adevărat, ar fi fost trîmbițat cu surle de presa noastră. // Apoi, nefericiri de ordin privat asupra cărora nu vroiesc să mă întind, pentru că au la bază vîrsta și boala altora și doresc să rămîn un gentleman. // Dacă ai cunoaște realitatea, nu povestirile, ai vedea cît am suferit, dat fiind mai ales că unul din nepoții mei a găsit cu cale să ia cauza adversă mie în mînă, atunci cînd de numeroși ani nu ne mai vorbeam. De altfel, mama lui, adică sora mea, pe care o cunoști de la Londra, l-a dezavuat și este lîngă mine. // În fine, și mai presus de toate, iată-mă intrat în al cincilea an de cînd nu mă mai ocup de nici una din chestiunile interesînd statul român. // Vei vedea, din raportul politic ce ți-am făcut, cum s-au creat în jurul meu legende bizuite pe nimic, de către acei chiar pentru care lucram și nu-mi precupeteam nici o trudă. // Recunosc că din punct de vedere pecuniar situațiunea de jurist consult consultant internațional e preferabilă aceleia de diplomat. // Dar, cînd timp de 20 de ani de-a rîndul, munca la care te-ai dedat, sacrificînd cea mai lucrativă carieră, a fost apărarea intereselor statului, nu poți să nu resimți că apărarea intereselor particulare nu mai poate constitui un aliment sufletesc suficient. // Îmi dau însă bine seama că în politică și legendele bine propagate constituiesc fapte, precum îmi dau iarăși seama de determinismul geo-politic actual, pe care trebuie să-l iau în considerare. // Dar cred că [...] [poți] să întrebuințezi un bun român care-a dobîndit o experiență specială, prin însărcinările sale trecute, nu pe scena mare internațională, dar pe scene secundare, însărcinări care nu pot face umbră nimănui. // De aceea, fără să simt nici o umilință, mă adresez dumitale ca să-ți cer conducerea unei legațiuni puțin importantă și îndepărtată, ca să mă uite oricine unde sînt. // De pildă, așa primi azi și Legațiunea din Berna, și pe cea din Lisabona, dar mai ales una din America de Sud, ca cea din Buenos Aires. // Știu că ai suprimat Legațiunea din Rio de Janeiro, dîndu-i același diriguitor ca cel al Legației din Argentina. // Să-mi fie permis să-ți spun — independent de chestiunea personală despre care-ți scriu — România trebuie să-și aibă reprezentanța ei în fiecare din aceste state, gelozia lor binecunoscută putînd să vatăme mult interesele noastre atît de mult lezate din greșelile trecutului. // Dacă ar fi vorba de o legațiune în America de Sud, țin să adaug că climatul de la Rio de Janeiro nu convine sănătății mele, pe cînd cel din Argentina da. // Nu-ți poți închipui cît m-am frămîntat ca să știu dacă pot să-ți scriu o scrisoare de felul acesteia sau nu. // Ceea ce m-a determinat în sens afirmativ, e un raționament simplu : [...] b) Ce fac de fapt scriindu-ți această scrisoare ? // Îmi pun serviciile mele la dispoziția Statului Român [...] fără nici o pretențiune trasă din situațiunile înalte pe care le-am ocupat în trecut. // În fond, eu ofer munca mea colectivității române în condițiuni de modestie. // De ce ar fi rușine să scriu astfel ? // [...] **Inutil să-ți spun că te rog să consideri această scrisoare ca strict confidențială.** // Dacă crezi că poți să-i dai o urmare afirmativă, ți-aș fi îndatorat să-mi telegrafiezi la Cannes, Hotel Carlton“ [154]).

Nu cunoaștem un răspuns la această scrisoare. El se poate însă ușor stabili pe bază de analogie. Pe o telegramă transmisă de Legația României la Londra, în decembrie 1940, Ion Antonescu punea următoarea rezoluție : „Se va atrage atenția tuturor să înceteze cu sistemul titulescian care a făcut o nenorocită școală“ [155]).

---

[153]) **L. Kalustian,** Testamentul lui Nicolae Titulescu — Ibidem, **p. 122**

[154]) **S., Cannes, 23 octombrie 1940, N. Titulescu către I. Antonescu — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, vol. Scrisori originale.**

[155]) **T.C., nr. 1256, Londra, 18 decembrie 1940, Florescu către M.A.S. — A.M.A.E., Fond Anglia, vol. 14, Pentru cunoașterea sentimentelor foarte contradictorii ale lui Ion Antonescu față de Nicolae Titulescu cf. Larry Watts,** În serviciul Mareșalului, **vol. II, Jan Dumitru Verlag, München, 1985, p.p. 75—78.**

Curtea de Argeș, 1928. Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine, împreună cu Vintilă Brătianu, ministrul de finanțe.

Nicolae Titulescu împreună cu Octavian Goga. Liderul Partidului Național-Creștin avea să se manifeste, în anii 1934—1936, ca unul dintre cei mai aprigi și redutabili adversari politici ai ministrului român al afacerilor străine.

Downing Street 10 se eschivează

Tragedia pe care o încercau atîtea țări europene, căzute deja sub ocupația fascistă, perspectiva generalizării conflictului pe plan european și a transformării sale într-un război mondial, i-au determinat lui Nicolae Titulescu, neîndoielnic, numeroase și profunde frămîntări, dar au generat, la fel de înțeles, noi și puternice impulsuri de a-și pune capacitatea și energia în slujba forțelor păcii atît de greu încercate. La 10 decembrie 1940, folosindu-se de bunele oficii ale ministrului britanic la Berna, [156]) Nicolae Titulescu adresa din Cannes o scrisoare personală lui Winston Churchill, primul ministru al Marii Britanii la acea dată, în care își punea la dispoziția serviciile în slujba cauzei libertății și păcii popoarelor victime ale agresiunii fasciste. „Imaginați-vă un om care trăiește sufocat pe coastele mărilor care apropie Franța de Anglia și care nu găsește, din luna mai, modalitatea de a intra în contact cu dumneavoastră. // Din tot sufletul, credeți-mă că politica dumneavoastră este și a mea și că nu-mi iert greșala de a nu fi traversat marea pentru a ajunge direct de la Paris la Londra. // Ceea ce faceți dumneavoastră acum este superb. Dacă am încă încredere în viață este datorită acțiunii ce întreprindeți în mod magnific în fiecare zi. // [...] // Am încredere în Marea

[156]) **Scrisoarea fusese încredințată de Nicolae Titulescu lui Ion Dragu, consilierul român de presă la Vichy, unul dintre colaboratorii cei mai apropiați ai fostului ministru român al afacerilor străine ; în drum spre București, pentru o scurtă vizită, acesta s-a oprit la Berna și a transmis ministrului britanic la Berna scrisoarea pe care Nicolae Titulescu o adresase lui Winston Churchill — Valeriu Dobrinescu,** Mărturii din arhivele străine, în Titulescu și strategia păcii, **Editura Junimea, Iași, 1982, p.p. 467—468. Este de natura evidenței că Ion Dragu, ca și alți foști colaboratori apropiați ai lui Nicolae Titulescu, nu respectau consemnul dat de autoritățile de la București privind întreruperea oricăror legături cu fostul ministru român al afacerilor străine.**

Geneva. Nicolae Titulescu privind o caricatură ce-i fusese dedicată și expusă într-o expoziție ad-hoc la Societatea Națiunilor.

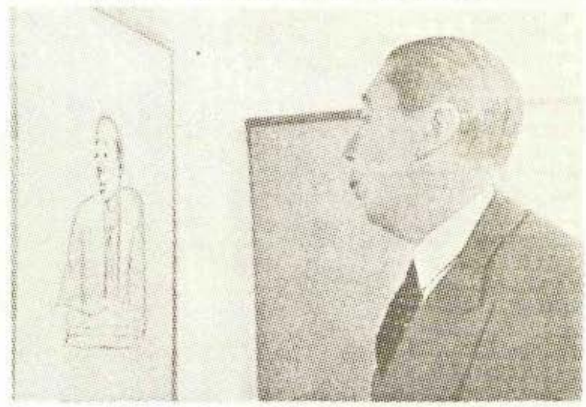

Britanie ; am încredere în cauza nobilă pentru care luptă ea ; şi, mai presus de orice, am încredere în dumneavoastră, dragul meu Winston, cel care conduceţi lupta. // Găsiţi-mi mijlocul de a ajunge la dumneavoastră şi de a lupta alături de dumneavoastră. [...] // Vă rog să credeţi în sentimentele mele de prietenie pline de afecţiune şi să fiţi conştient că faptul de a vă fi putut scrie este pentru mine cea mai mare consolare pentru inactivitatea mea de pînă azi". [157] Răspunsul — a cărui transmitere rămîne oricum incertă — s-a situat pe linia prudentă a neasumării nici unui angajament. [158]

Fasciştii spanioli îl împiedică pe Titulescu să treacă frontiera

asemenea reacţie îl făcea pe Nicolae Titulescu să resimtă cu atît mai dureros efectele deciziilor luate anterior de guvernele spaniol şi elveţian în ceea ce îl priveşte pe el şi colaboratorii săi.

Atitudinea de sprijin necondiţionat pentru guvernul republican spaniol a atras împotriva lui Nicolae Titulescu întreaga furie a fasciştilor spanioli, care, printre altele, în anul 1940, cînd acesta a vrut să părăsească Franţa pentru a pleca în America Latină, i-au interzis trecerea prin Spania. [159] Solicitînd ajutor pentru a ajunge în Marea Britanie şi a acţiona, astfel, de partea aliaţilor, Nicolae Titulescu preciza în scrisoarea adresată din Cannes, la 10 decembrie 1940, lui Winston Churchill : „În ciuda unei vize diplomatice spaniole redactată după toate regulile legale, am fost respins de trei ori de la frontiera spaniolă şi, spre marea mea surpriză, constat că însăşi Confederaţia elveţiană îmi refuză viza". Informaţiile de care dispunem pe această cale probează că măsuri şi-

---

157) Ibidem, p.p. 467—468.

158) **Proiectul scrisorii de răspuns de care dispunem — nu ştim dacă acesta a fost trimis sau un altul — este protocolar, dar nu rece, şi nu răspunde direct şi concret la cererea expres formulată de Nicolae Titulescu, primul ministru Winston Churchill mulţumindu-se să-şi exprime comprehensiunea pentru „dureroasa" şi „plictisitoarea" „stare de captivitate", „fără nici o activitate importantă care să vă distragă", ca şi speranţa pentru „o întîlnire în zile mai fericite". Această scrisoare — care, încă o dată, subliniem, nu ştim dacă a fost transmisă sau nu — era rezultatul aprecierilor Foreign Officeului vizavi de demersul lui Nicolae Titulescu, exprimînd în esenţă poziţia de la acea dată a Marii Britanii faţă de România. „În esenţă, se considera că N. Titulescu «nu ne-ar fi de nici un folos în momentul de faţă, deşi e posibil ca el să poată fi de folos în viitor» şi se sugera trimiterea unui răspuns «neangajant». Replica de la Downing Street nr. 10 s-a situat, într-adevăr, pe această linie" — Valeriu Dobrinescu,** Activitatea lui Nicolae Titulescu reflectată în documente britanice, în Cronica, **an XVII, nr. 11 (841), 12 martie 1982, p. 8 ; vezi şi Valeriu Dobrinescu,** Mărturii... — Ibidem, **p.p. 469—470.**

159) **A.F. Frangulis,** „A fost, poate, cel mai mare diplomat al timpului său", în Lumea, **an IV, nr. 11 (125), 10 martie 1966, p. 22. Dispunem şi de o altă relatare din partea lui A.F. Frangulis, privind încercarea lui Nicolae Titulescu de a trece în Spania, prin punctul de frontieră Yrun, în momentul ocupării Franţei de către naziştii. „Întrebînd pe ofiţerul spaniol însărcinat cu controlul [paşapoartelor] în ce constă incidentul [care ţinea în loc convoiul de maşini la punctul de control], el mi-a explicat că dl. Titulescu a vrut să treacă frontiera cu o duzină de persoane care figurau pe paşaportul său diplomatic ; părîndu-i-se neobişnuit de mare numărul de persoane, [ofiţerul] a cerut de la Madrid, telefonic, instrucţiuni şi de la ministerul de externe ; colonelul Beybeder s-a opus trecerii lui Titulescu, date fiind legăturile sale cu U.R.S.S. // Diplomatul român a protestat vehement, invocînd viza diplomatică şi imunităţile sale, dar colonelul Beybeder a răspuns că «în timp de război, imunităţile [diplomatice] nu erau decît nişte simple favoruri». Şi astfel, acest mare european a fost respins de la frontiera spaniolă. S-a dus atunci la Cannes, unde avea să moară peste puţin timp. // Acest afront a avut consecinţe grave pentru dl. Titulescu pentru faptul că el trimisese deja în Portugalia un întreg vagon conţinînd toate arhivele sale, în special documente secrete de o valoare inestimabilă, minutele Conferinţei de pace din 1919—1920, note personale, precum şi alte documente importante. Dl. Titulescu a crezut că trebuie să-i telegrafieze ambasadorului Marii Britanii la Lisabona, Sir Raynald Cambell ; acesta a luat în posesiune tot ce se găsea în vagon, dar, de atunci, a fost imposibil să se găsească urma preţioaselor arhive" — Viorica Moisuc,** Un mare slujitor al Europei, în Magazin Istoric, **an XVI, nr. 6(183), iunie 1982, p. 20. Este astăzi sigur că Nicolae Titulescu a sesizat autorităţile româneşti asupra acestei situaţii inacceptabile şi că acestea s-au decis în cele din urmă să acţioneze. La 2 iulie 1940, Frederic Nano, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României în Spania, telegrafia din Madrid Centralei Ministerului Afacerilor Străine al României: „Consulatul spaniol din Bayonne a primit autorizaţiunea de a viza paşaportul d-lui Titulescu, în tranzit prin Spania, dar n-am putut să comunic acest lucru, deoarece nu ştiu unde se află şi nu cunosc nici reşedinţa ambasadei noastre în Franţa" — T.C., nr. 727, Madrid, 2 iulie 1940, Frederic Nano către M.A.S., la Bucureşti — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, vol. 12, Telegrama lui Nano este de-a dreptul stupefiantă ; căci a spune că nu cunoşti adresa privată a lui Nicolae Titulescu, treacă-meargă, dar a spune că nu cunoşti adresa misiunii României dintr-o principală ţară occidentală, vecină Spaniei, apărea dacă nu ridicol, cel puţin incredibil. Lucrurile au rămas în acest stadiu, adică de inacţiune, mai multe luni de zile. La 5 ianuarie 1941, Alexandru Cretzianu, subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine, transmitea Legaţiei române din Franţa : „Vă rog să binevoiţi a comunica d-lui Titulescu că în urma demersurilor făcute la cererea domniei sale, pe lîngă guvernul spaniol, am fost informaţi că s-au luat toate dispoziţiunile pentru a-i permite tranzitul prin Spania" — T.C., nr. 882, Bucureşti, 5 ianuarie 1941, Alexandru Cretzianu către Legaţia română din Franţa, la Vichy — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, Vol. 11. Se pare că acest nou răspuns este urmarea unui nou demers al lui Nicolae Titulescu. Sigur este că Nicolae Titulescu nu a mai putut beneficia — probabil din cauza sănătăţii — de aceste acte de clemenţă, rămînînd pînă la sfîrşitul vieţii la Cannes.**

canatoare şi discriminatorii au fost luate împotriva lui Nicolae Titulescu chiar în unele state a căror politică internă nu a înregistrat evoluţii spre dreapta şi a căror politică externă s-a menţinut pe coordonatele neutralităţii. Chiar dacă, în cazul Confederaţiei Elveţiene, sîntem aproape siguri că atitudinea adoptată nu este rezultatul unor presiuni directe din partea statelor fasciste, a Germaniei hitleriste şi a Italiei mussoliniene, poziţia formulată faţă de cererea lui Nicolae Titulescu era expresia preocupării Confederaţiei Elveţiene de a evita orice complicaţii.

„La sfîrşitul anului 1940, odată cu instaurarea dictaturii legionaro-antonesciene în România, măsurile împotriva manifestărilor politice ale lui Titulescu şi în general ale tuturor celor care căutau să dea glas ideilor democratice, înaintate au devenit deosebit de aspre. [...] Măsurile de interdicţie luate de către rege şi anumiţi politicieni, dispoziţiile samavolnice ale lui Antonescu, precum şi prezenţa trupelor hitleriste în Franţa l-au silit pe Titulescu să tacă. // Din jurul lui se îndepărtau în mod laş toţi adoratorii interesaţi care nu de mult îl adulaseră din calcul meschin şi care acum simţeau că fosta sa excelenţă nu le mai poate fi de folos. Îl părăseau de asemenea şi unii dintre foştii lui adepţi, renegîndu-l pentru a se feri de complicaţii şi a putea să-şi menţină fotoliile. Multe din prieteniile vechi i le măcinase timpul, iar foştii lui colaboratori devotaţi se găseau departe, în patrie. Astfel, Titulescu, aflat vreme îndelungată pe culmile prestigiului internaţional, era silit acum să guste din amărăciunea anonimatului şi a izolării. Imaginea crîncenului război mondial, pentru a cărui prevenire Titulescu luptase aprig timp de peste douăzeci de ani, ca şi pătrunderea hitleriştilor pe teritoriul patriei sale mutilate îi făceau durerea şi mai apăsătoare".[160]). La 17 martie 1941, în plin război, îndurerat că nu şi-a putut servi în continuare patria, pe care o reprezentase de-a lungul anilor cu atîta strălucire şi căreia i se dedicase cu tot devotamentul, Nicolae Titulescu se stinge din viaţă la Cannes în **Franţa.**

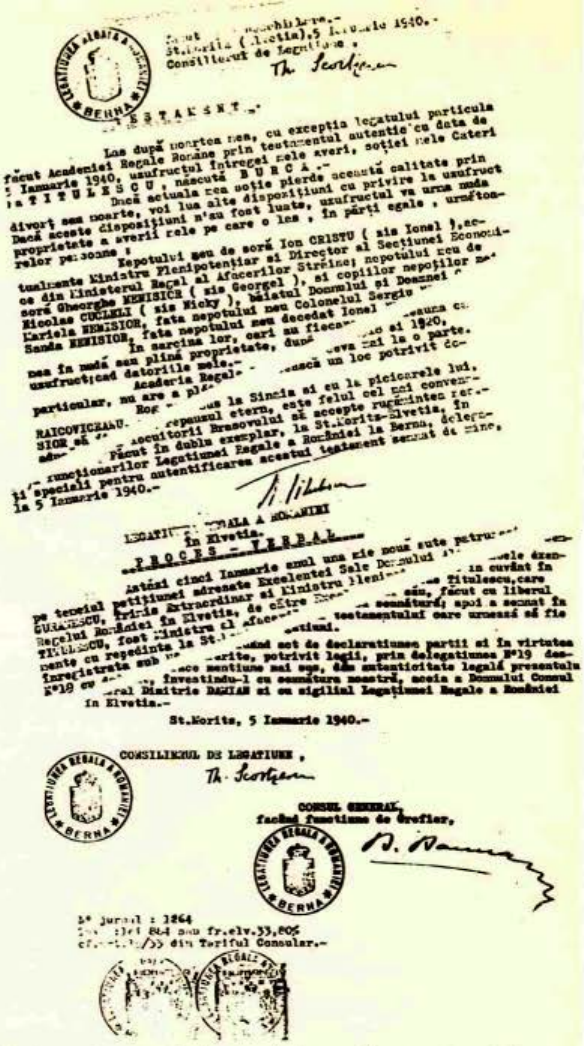

Fotocopii ale testamentului făcut de Nicolae Titulescu la 5 ianuarie 1940 la St. Moritz în Elveţia şi ale autentificării acestuia, din 5 ianuarie 1940, făcută de Legaţia României în Elveţia.

Hitleriştii interzic înmormîntarea lui Titulescu în România

În circumstanţele complexe ale respectivului moment politic, familia a decis ca Nicolae Titulescu să fie înmormîntat provizoriu la Cannes, urmînd ca, ulterior, rămăşitele pămînteşti ale marelui dispărut să fie aduse în România, potrivit dorinţei sale testamentare[161]).

În discuţiile pe care le-am purtat în urmă cu mai mulţi ani cu Savel Rădulescu, Al. Duiliu-

[160]) **Ion M. Oprea** l.c., p.p. 381—382.

[161]) **Nicolae Titulescu ne-a lăsat un testament politic nescris care se degajă din întreaga sa operă pacifistă, profesată cu fervoare pînă în ultima clipă a vieţii sale. Semnificative în cel cel mai înalt grad sînt cuvintele spuse de el însuşi într-un discurs public, cuvinte pline de o mare încărcătură patriotică şi emoţională : „Cei ce mor pentru o idee, sînt eroi al căror testament este un singur cuvînt : continuaţi !". Nicolae Titulescu ne-a lăsat şi un testament propriu-zis. Exegeţii acestui act au remarcat, pe bună dreptate, că el este un act mixt, cuprinzînd pe lîngă dispoziţiile privind bunurile mobile şi imobile, şi unele clauze de înaltă etică politică şi patriotică. Nicolae Titulescu a cerut să fie înmormîntat la Braşov, în inima Transilvaniei. „Take Ionescu sus la Sinaia şi eu la picioarele lui, jos la Braşov, pentru repauzul etern, este felul cel mai convenabil şi doresc ca locuitorii Braşovului să accepte cererea mea". Formulată în condiţiile amputării teritoriului naţional, prin odiosul Dictat de la Viena, din august 1940, dorinţa lui Nicolae Titulescu nu era decît expresia firească — dar cu atît mai înălţătoare, dacă ne gîndim că astfel se despărţea de mormintele înaintaşilor proprii — a unui luptător erou care şi-a pus existenţa şi şi-a jertfit viaţa în lupta neînfricată pentru desăvîrşirea statului naţional unitar român, pentru apărarea independenţei, suveranităţii şi integrităţii teritoriale a României. „De peste 40 de ani — scria pe bună dreptate Grigore Geamănu — rămăşiţele pămînteşti ale lui Nicolae Titulescu se află în cimitirul din Cannes, în Franţa, aşteptînd îndeplinirea ultimei sale dorinţe ; de a-şi dormi somnul de veci la Braşov. [...]. Acum apare datoria morală a statului român, ca substituindu-se executorilor testamentari, azi dispăruţi — în virtutea practicii juri-**

Zamfirescu, Eugen Filotti, Victor Cădere, Victor Slăvescu, Constantin C. Giurescu, dar și cu ziariști ca Mircea Grigorescu și Leon Kalustian aceștia mi-au spus că, potrivit zvonurilor care circulau în martie 1941, în jurul Ambasadei S.U.A. din capitala României, reprezentanții Germaniei hitleriste la București s-au opus categoric înmormîntării lui Nicolae Titulescu în România, impunînd o asemenea hotărire guvernului Ion Antonescu.

---

dice internaționale în materie de drept succesoral și în deplin acord cu semnificația clauzelor politice ale testamentului lui Titulescu — să-i îndeplinească ultima dorință, cu atît mai mult cu cît marile idealuri de pace și înțelegere între popoare, pentru care a militat și Nicolae Titulescu, și-au găsit adevărata lor întruchipare în politica și realizările epocale ale României de astăzi" — Grigore Geamănu, Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu, **în** Magazin Istoric, **an XV, nr. 9 (174), septembrie 1981, p.p. 8—11, 61. Pentru acțiunea politico-diplomatică a lui Nicolae Titulescu în slujba desăvîrșirii statului național unitar român, cf. Vasile Netea,** He Served His Country, **în** Romanian Review, **an XXXVI, nr. 1, ianuarie 1982, p.p. 85—90.**

Cannes, 24 martie 1941. Sicriul cu trupul neînsuflețit al lui Nicolae Titulescu, înfășurat în tricolorul românesc și acoperit cu flori, a fost depus în biserica rusă „Sf. Mihail" din localitate, pentru un ultim omagiu din partea familiei, rudelor, prietenilor, oficialităților.

Ceremonia funerară a fost amînată

Știm astăzi că data înhumării a fost amînată dincolo de uzanțe, întrucît se aștepta participarea la funeraliii a mai multor oameni politici români. La 19 martie 1941, Ecaterina Titulescu trimitea unor lideri ai Partidului Național-Țărănesc următoarea telegramă : „Profund mișcată de partea pe care o luați la durerea mea de neînvins, vă mulțumesc pentru decizia dvs. de a trimite o delegație la Cannes și amîn, pînă la sosirea ei, înmormîntarea provizorie. Astfel, puțin din patria noastră va fi alături de acela care a suferit atît de crunt din cauza exilului și din cauza nedreptății impusă țării sale".[162]).

Nedreptatea ce i s-a făcut în viață l-a urmărit și după moarte. O delegație a Partidului Național-Țărănesc pentru funeraliile lui Nicolae Titulescu — alcătuită cu evident scop propagandistic — era oprită în țară ; pe lista cuprinzînd membrii delegației, înaintată spre aprobare, Ion Antonescu punea rezoluția : „Nu se poate. Demonstrații politice nu tolerez".[163]).

În consecință, ceremonia funerară avea să se desfășoare abia la 24 martie 1941, la Biserica rusă „Sf. Mihail" din Cannes. Guvernul francez avea să fie reprezentat prin consilierul de stat Ribière, prefectul Alpilor maritimi. Din partea Legației României la Vichy, la funeralii a participat numai consilierul de presă Ion Dragu. [164]) Oricît de mari fuseseră adversitățile, era totuși prea puțin ca la înmormîntarea celui mai strălucit reprezentant al diplomației românești între cele două războaie mondiale, a uneia din cele mai mari figuri ale istoriei diplomatice înseși, România să fie reprezentată oficial printr-un simplu consilier de presă. În jurul catafalcului erau prezenți Elena Văcărescu, Richard Franasovici cu soția, colonel Sergiu Nenișor cu soția, foști colaboratori precum Contescu, Davilla, Popovici. La 24 martie 1941, orele 14, sicriul — înfășurat în tricolorul românesc și acoperit de flori — avea să fie coborît în cripta Bisericii ruse „Sf. Mihail" din Cannes. De peste 45 de ani, aici, Nicolae Titulescu așteaptă să revină acasă, la Brașov, în centrul României, unde a cerut să fie așezat pentru vecie.

Întrunită la 21 martie 1941, în mod special, pentru a omagia memoria lui Nicolae Titulescu, de curînd dispărut, Academia Română [165]) își însușea înaltul elogiu pe care vicepreședintele ei de la acea dată, Ion Petrovici, îl aducea marelui om politic și diplomat. [166]).

Cannes, 24 martie 1941. La ceremonie, guvernul francez avea să fie reprezentat de consilierul de stat Ribière, prefectul Alpilor maritimi, surprins în imagine în momentul sosirii.

Cannes, 24 martie 1941. Asistența ieșind de la slujba religioasă oficiată pentru Nicolae Titulescu la biserica rusă „Sf. Mihail" din localitate.

---

[162]) **T., 19 martie 1941, Ecaterina Titulescu către Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Nicolae Lupu, Mihail Popovici (fr.) — Copia în Colecția George G. Potra.**

[163]) **[martie 1941], „Lista domnilor ce compun delegația trimisă de Partidul Național-Țărănesc la funeraliile domnului N. Titulescu" — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, vol. 1. Figurau pe această listă : Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Mihai Popovici, Pan Halippa, Sever Bocu, Mihai Răutu, Ilie Lazăr, Aurel Leucuția, Nicolae Penescu și Gheorghe Popp — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, vol. 1.**

[164]) **T.C., nr. 114, Vichy, 19 martie 1941, D. Hiott către M.A.S.** — Ibidem. **Vezi și TC., nr. 103, Vichy, 18 martie 1941, D. Hiott către M.A.S.** — Ibidem. **D. Hiott — trimisul extraordinar și ministru plenipotențiar al României în Franța — emisese și ipoteza participării sale, dar această propunere nu a fost împărtășită, fiind delegat consilierul de presă Ion Dragu.**

[165]) **Pentru cunoașterea relațiilor lui Nicolae Titulescu cu Academia Română vezi următoarele : Petre Popescu-Gogan,** Trei decenii de la moartea lui Nicolae Titulescu — mărturii inedite, **în** Lumea, **an IX, nr. 12(386), 18 martie 1971, p.p. 22—23 ; Alexandru Dobre,** Nicolae Titulescu la Academia Română, **în** Memoriile Secției de științe istorice a Academiei Republicii Socialiste România, **seria IV, tomul VII, 1982, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1984, p.p. 143—155 ; Alexandru Dobre,** Nicolae Titulescu la Academia Română, **în** Magazin Istoric, **an XIX, nr. 3(216), martie 1985, p.p. 33—35.**

[166]) **I. Petrovici,** La moartea lui Nicolae Titulescu **[cuvîntare rostită în calitate de vicepreședinte al Academiei Române, în incinta Academiei Române, la 21 martie 1941], în Ion Grecescu,** In Memoriam Nicolae Titulescu **(studiu introductiv, texte alese, traduceri de...) Editura Politică, București, 1982, p.p. 165—168.**

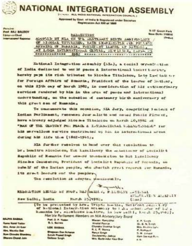

NATIONAL INTEGRATION ASSEMBLY

ALL INDIA NATIONAL INTEGRATION COUNCIL

Approved by Govt. of India & Registered under Societies Registration Act XXI of 1860

President
Prof. RAJ BALDEV
Editor-in-Chief
International Reporter

Y-17 Green Park
New Delhi 110016
(India)

RESOLUTION

ADOPTED BY NIA ON THE CENTENARY BIRTH ANNIVERSARY OF NICOLAE TITULESCU, LATE EX-MINISTER FOR FOREIGN AFFAIRS OF ROMANIA, PRESIDENT LEAGUE OF NATIONS, AT INDIA INTERNATIONAL CENTRE, NEW DELHI, March 25 1982

National Integration Assembly (NIA), a social organisation of India dedicated to world peace & international understanding, hereby pays its rich tributes to Nicolae Titulescu, late Ex-Minister for Foreign Affairs of Romania, President of the League of Nations, on this 25th day of March 1982, in consideration of his extraordinary services rendered by him in the area of peace and international understanding, on the occasion of centenary birth anniversary of this great son of Romania.

To commemorate this occasion, NIA Jury, comprising Members of Indian Parliament, renowned Journalists and noted Public Figures, have already adjudged Nicolae Titulescu on March 20,1982 as "MAN OF THE CENTURY FOR PEACE & INTERNATIONAL UNDERSTANDING" for his marvellous service contributed by him in international arena during his life time (1882-1941).

NIA further resolves to hand over this resolution to Dr. Dumitru Niculescu, His Excellency the Ambassador of Socialist Republic of Romania for onward transmission to His Excellency Nicolae Ceausescu, President of Socialist Republic of Romania, on behalf of the Indian people, who cherish great regards for Romania, its great leaders and the people.

The resolution is adopted unanimously.

RESOLUTION SIGNED BY PROF. RAJ BALDEV, PRESIDENT NATIONAL INTEGRATION ASSEMBLY (NIA)

New Delhi, India March 25,1982.

(To be presented by Mrs. Tripta Bhatia, Secretary of National Integration Assembly to the Ambassador of S.R. Romania Dr. Niculescu Dumitru, in New Delhi, March 25,1982).

Hon'ble Parliament Members on NIA Advisory/Jury Board

RAJYA SABHA · LOK SABHA

Rezoluția din 25 martie 1982 a Adunării pentru Integrarea Națională din India, prin care se confirmă că, la 20 martie 1982, acest organism a acordat titlul de „Om al secolului pentru pace și înțelegere internațională“ lui Nicolae Titulescu, fost ministru al afacerilor străine al României, președinte în două rinduri al Adunării Societății Națiunilor, cu prilejul centenarului nașterii sale, pentru contribuția sa in domeniul păcii și înțelegerii internaționale.

Placheta prin care, la 20 martie 1982, Adunarea pentru Integrarea Națională din India a conferit titlul de „Om al secolului pentru pace și înțelegere internațională“ lui Nicolae Titulescu, fost ministru al afacerilor străine al României, președinte, în 1930 și 1931, al celei de-a XI-a și, respectiv, a XII-a Adunări a Societăților Națiunilor.

RECURS ISTORIC EXTRAORDINAR

Știrea morții lui Nicolae Titulescu avea să fie inserată în presa română într-un mod mai mult decît straniu, pe spații foarte mici, fără comentarii, în imensa majoritate a cazurilor. Evident, acest tratament se datora intervențiilor autorităților centrale. Omul politic care se răsfățase ani de zile pe primele pagini ale tuturor marilor ziare din lume, avea parte acum în presa română doar de cîteva rînduri.

Se consuma astfel o nouă și mare nedreptate față de una dintre cele mai ilustre figuri ale vieții politice și diplomatice românești din perioada interbelică, față de un om care a trăit la cotele arderii incandescente destinul poporului său, asumîndu-și vocațiile și nevoile sale întru împlinirea cărora s-a străduit să unească tot ceea ce dăduse mai bun pînă la el națiunea română.

În țările care nu căzuseră încă sub cizma Germaniei hitleriste, Italiei mussoliniene și Japoniei militariste, evenimentul avea să fie consemnat pe primele pagini, personalității și activității marelui dispărut aducîndu-i-se, în imensa majoritate a cazurilor, elogii de o aleasă simțire și ținută.

În plin al doilea război mondial, numele său a fost rostit nu de puține ori ca al unui profet, ca al unui apostol, ca al unui luptător care a înțeles să se jertfească pentru triumful cauzei libertății și păcii popoarelor.

Nicolae Titulescu a fost invocat și evocat în numeroase rînduri ca un simbol de către toți cei care au nădăjduit, crezînd cu întreaga lor ființă într-un viitor de pace, înțelegere, conlucrare și progres.

Făcîndu-i elogiul, marele om politic și publicist englez Wickham Steed scria, la mijlocul anului 1942 : „Va trece multă vreme pînă cînd amintirea lui se va șterge din mintea poporului român, pentru că va veni vremea cînd România se va ridica și va avea nevoie de întreg ajutorul ce i-l pot da fiii ei. Și atunci, aceia dintre noi care nu vom uita ce a făcut, a gîndit și s-a străduit să facă, îl vom glorifica drept unul dintre cei mai mari bărbați de stat ai României“ [167]).

Nu se poate spune că propria lui contemporaneitate nu i-a apreciat marile merite, căci elogiile aduse de mari personalități ale vremii sale, organisme internaționale și societăți academice, ziare și reviste de pe toate meridianele conturează o adevărată literatură. Dar trebuie spus că revine posterității lui — care a trăit experiența dezastruoasă a încă unui război mondial și a atîtor alte războaie parțiale — luciditatea de a fi recunoscut în el o mare conștiință a veacului.

Împlinirea a 25 de ani de la moarte, în 1966, și sărbătorirea a 100 de ani de la naștere, în 1982, delimitează în istoriografia românească o

[167]) New Times and Ethiopia News, **18 iulie 1942.**

București, 16 martie 1982. Aspecte de la Reuniunea comemorativă organizată la Ateneul Român cu ocazia centenarului nașterii lui Nicolae Titulescu.

perioadă de extrem de laborioase cercetări consacrate vieții și activității lui Nicolae Titulescu, cercetări care restituie patrimoniului național și universal, în lumina deplinului adevăr, omul și opera.

Elogiul adus în mai multe rînduri [168]) ilustrului înaintaș de către președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, reprezintă, în fapt, omagiul întregului popor român pentru Nicolae Titulescu, așezat de-a pururi în galeria marilor personalități ale neamului.

Orice istorie viitoare a luptei pentru pace — căci pe lîngă atîtea istorii ale unor războaie mai mari sau mai mici, o asemenea lucrare va trebui scrisă — va înscrie cu certitudine numele lui Nicolae Titulescu la loc de cinste.

Un mare român. Un mare european.

Un om al prezentului. Un om al viitorului.

O conștiință românească în conștiința universală.

Nicolae Titulescu a trăit și a murit pentru pace, numele său meritînd a fi înscris pentru eternitate în Panteonul ziditorilor și apărătorilor de mari idealuri, care ne-au lăsat o vibrantă și tulburătoare moștenire, căreia prezentul nostru socialist îi asigură deopotrivă perenitatea în timp și împlinirea sub semnul continuității dintotdeauna a aspirațiilor poporului român.

...La 50 de ani de la înlăturarea sa din viața politică a României și la 45 de ani de la dispariția sa fizică, întrebarea „A fost asasinat Titulescu ?“ nu mai poate fi considerată o simplă chestiune de retorică.

Dosarul pe care l-am prezentat — datorită generoasei găzduiri a **Luceafărului** — se dorește un elogiu și o mărturie, pentru un recurs istoric extraordinar într-un proces în care numeroase probe își așteaptă încă prezentarea în fața Istoriei.

George G. Potra

[168]) **Nicolae Ceaușescu,** România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste, **vol. I, Editura Politică, 1968, p.p. 369, 473 ; vol. 3, Editura Politică, 1969, p. 720** ; România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, **vol. 4, Editura Politică, 1970, p.p. 25—26.**

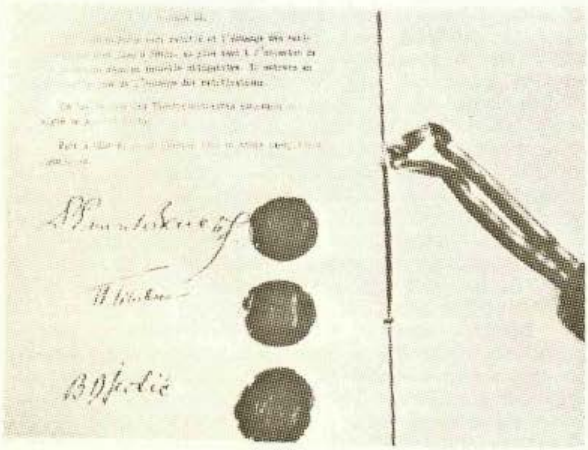

Facsimil al Pactului de organizare al Micii Înțelegeri, semnat la Geneva, la 16 februarie 1933, de către N. Titulescu, E. Beneš și B. Jevtić.

FONDUL PRINCIPAL

Cercetarea ştiinţifică în slujba restabilirii adevărului istoric

ORIGINEA ROMÂNEASCĂ A CEANGĂILOR

ARGUMENTELE LIMBII ROMÂNE

„CE FEL DE UNGURI SÎNT CEANGĂII, DACĂ EI VORBESC CA EROII DIN BASMELE LUI CREANGĂ?"

M. UNGHEANU : Citez : **„1. Punctul de plecare al acestui studiu este un proces de conştiinţă : ce sînt eu, român sau cuman (Weigand) sau maghiar (Philippide) ? Să nu ştii ce eşti ? Este insuportabil. 2. Ce atitudine, ce poziţie trebuie să iau în viaţă ca cetăţean, în profesiunea mea ? Să privesc lucrurile ca român, să le privesc ca maghiar ? E foarte dureroasă drama omului care nu ştie ce este".** (p. 123). Am citat din cartea lui Dumitru Mărtinaş despre „Originea ceangăilor din Moldova", o mărturisire profund dramatică. Este drama unui om care simţea profund românește, care se considera român şi era tratat drept maghiar. **„E foarte dureroasă drama omului care nu ştie ce este. Sufeream în conştiinţa mea că nu ştiu ce sînt"**, scrie mai departe Dumitru Mărtinaş. Urmarea acestei zbateri, a acestei probleme de conştiinţă a fost o cercetare la faţa locului, în ţinuturile natale, o căutare de-o viaţă, care i-a dat un răspuns ferm. Ceangăii pe care-i revendica lingvistica maghiară, ceangăii care fiind catolici erau consideraţi unguri de către moldoveni, ascundeau în trecutul lor o origine românească întunecată de vicisitudinile istoriei. **„Mărturisesc,** mai scrie el, **că lungă vreme, deşi concluziile faptului lingvistic erau de o evidenţă greu de contestat, nu am avut curajul să mă ridic împotriva autorităţii ştiinţifice formidabile pe care o reprezintă ştiinţa oficială".** Cu toate acestea Dumitru Mărtinaş s-a ridicat împotriva acestor concluzii. Din dramaticul său proces de clarificare n-a ieşit numai un cîştig pentru conştiinţa lui, ci şi un cîştig pentru ştiinţa românească. Iată tema discuţiei noastre de astăzi.

AL CULTURII ROMÂNE

În discuție

„ORIGINEA CEANGĂILOR DIN MOLDOVA"

de D. Mărtinaș

Editura Științifică și Enciclopedică, 1985

MASA ROTUNDĂ

participă

ION COJA
MIHAIL DIACONESCU
VALERIU RUSU
GABRIEL ȚEPELEA
M. UNGHEANU
V. M. UNGUREANU

ION COJA : Ca scriitor, remarc un aspect greu de ignorat : cel uman. Cu fiecare catolic din Moldova, așa-zis ceangău, s-a petrecut o dramă, în măsura în care propria conștiință că e român intra în contradicție cu ceea ce noi, ceilalți români, am crezut, sau am consimțit, fără să cercetăm prea adînc, despre ei : că ar fi maghiari. Această dramă capătă dimensiuni ușor de imaginat în cazul lui Dumitru Mărtinaș, intelectual, filolog, atît de legat de neamul său, care o viață întreagă și-o dedică elucidării problemei originii sale etnice, iar cînd încheie aceste cercetări prin scrierea cărții ce o discutăm azi, nimeni — sau aproape nimeni — nu-l ia în seamă. Citindu-i lucrarea în manuscris, am resimțit undele acestei drame și sînt convins, de aceea m-am și legat de această carte, nu pentru concluzia susținută, ci pentru suferința îndurată de autor !... Pentru un romancier inspirat, D. Mărtinaș este un personaj incitant, periplul său apostolic fiind atît de neobișnuit pentru lumea de azi. Ce zice Mihail Diaconescu ?!... Destinul lui Mărtinaș amintește de al altor români, Gh. Șincai, Badea Cîrțan, bunăoară, atîți și atîți care își așteaptă scriitorul capabil să ne facă să pricepem cum pot trăi unii oameni arzînd pur și simplu întru ideea națională, ideea văzută nu ca împlinire a unor deșarte și trufașe vise de mărire și de oprimare a altora, ci ideea națională ca act de justiție instituită în relațiile dintre oameni, dintre popoare.

MIHAIL DIACONESCU : Trebuie să încep cu o profesiune de credință : am scris un roman despre Ioan Căianu, român catolicizat, care este un celebru autor de lucrări muzicale în secolul XVI.Ioan Căianu, care, după ortografia maghiară, era Joannes Kajoni, ținea să i se știe originea valahă și semna Kajoni-Valachus. Am fost pe urmele lui, dacă se poate zice astfel, în ținuturile sale de baștină, pe vremuri stăpînite de Ștefan cel Mare, în miezul Transilvaniei, și am descoperit acolo unde fuseseră sate românești, de confesiune ortodoxă, o populație de religie catolică, mai bine zis catolicizată. Căianu, pe

„Ani de zile am purtat în suflet nedumerirea aceea dureroasă : ce fel de unguri sîntem noi, dacă nu ştim o boabă ungurească şi dacă toate detaliile vieţii noastre materiale şi sufleteşti sînt identice cu ale românilor ?“ — D. MARTINAŞ, p. 112.

care eu îl consider o expresie reprezentativă a capacităţii creatoare a poporului român, a fost şi la catolicii din Moldova. Deznaţionalizarea produsă în locurile natale ale lui Ioan Căianu m-a făcut să-mi pun întrebarea de ce nu se cercetează această problemă. Cartea lui D. Mărtinaş mi-a dat un răspuns şi o consider, de aceea, o carte profund revelatoare care va deschide mulţi ochi. Ea ne indică o direcţie de cercetare, care cu această carte inaugurează o atitudine nouă asupra unor aspecte pe lîngă care am trecut şi trecem prea uşor. Între acest vechi compozitor român trecut la catolicism, dar semnînd Ioan Căianu Românu şi D. Mărtinaş care şi-a transformat viaţa într-o campanie de cercetare şi afirmare a originii româneşti, a lui şi a consătenilor săi din Moldova, eu văd o strînsă legătură.

V.M. UNGUREANU „Unu-i moldovean, unu-i ungurean şi unu-i vrîncean...“

Ca unul care fac parte dintre românii catolici din Moldova, adică dintre ceangăi, ca să folosesc acest termen important ajuns oarecum la modă, necunoscut însă pînă acum de marea majoritate a celor denumiţi astfel şi respins ca o gravă ofensă de cei care-l cunosc, am considerat că nu pot începe mai bine cuvîntul meu la această inspirată dezbatere, decît cu binecunoscutele versuri din **Miorița**, în care sînt implicat prin originea transilvăneană şi, ca o consecinţă a acesteia, prin numele de familie.

Istoria românilor catolici din Moldova, mă refer în mod deosebit la cei ungureni, a fost dură şi dureroasă de multe ori pînă aproape în zilele noastre.

Cu toate avatarurile de odinioară, noi ne-am ştiut şi ne ştim „fide et sanguines Romani“, probînd aceasta cu limba, cu portul, cu datinile, cu modul de viaţă şi cu conştiinţa noastră. În schimb, anumiţi istorici şi publicişti unguri, şi numărul lor e legiune, de două secole încoace ne stabilesc care mai de care tot felul de origini fabuloase şi ne revendică foarte insistent pentru o altă naţionalitate : cea maghiară, fără a ţine seama de trecutul şi de specificul nostru etnolingvistic, de opţiunea şi de sentimentele noastre profund româneşti. Aceşti autori şi aderenţii lor se aseamănă cu femeia buclucaşă care îşi admonesta bărbatul în felul următor : — Cum, tu crezi ce vezi cu ochii, nu crezi ce-ţi spun eu ?...

La această optică obtuză, motivată oarecum printr-un complex de împrejurări istorice, între care şi apartenenţa noastră, păminteni şi ungureni deopotrivă, la Biserica Romană, s-au asociat, **bona fide**, şi unii autori români, influenţînd în mod eronat opinia publică.

Într-o însemnare inedită, Dumitru Mărtinaş, a cărui conştiinţă dramatică ar trebui să dea mult de gîndit celor cu idei preconcepute privitoare la noi, caracterizează astfel situaţia noastră : „Că ungurii ne revendică pentru naţiunea lor, aceasta ne onorează, că alţii ne repudiază, aceasta ne miră. Apartenenţa faţă de naţia noastră însă ne obligă. Căci cu sîngele părinţilor şi strămoşilor te naşti şi nu-l poţi lepăda“.

Din această obligaţie sacră, fără nici un ajutor material din partea statului, s-au născut instituţiile noastre de cultură în limba română, ca o necesitate firească, şi s-au înălţat catedralele noastre, în care ne îndulcim sufletele cu acelaşi fagure de miere al graiului nostru părintesc. Noi am întemeiat seminarii şi alte şcoli cu limba de predare română, noi am fondat edituri şi publicaţii periodice româneşti, noi am edificat orfelinate şi ne-am glorificat eroii căzuţi pe cîmpurile de luptă pentru România Unită, prin monumentele ridicate încă înainte de terminarea războiului. Cu banii cîştigaţi din sudoarea părinţilor noştri s-au susţinut toate aceste opere şi cu banul şi truda ţăranilor şi muncitorilor noştri de astăzi s-au construit măreţele catedrale de pe valea Siretului. Statul, acuzat cu totul pe nedrept de românizarea noastră forţată, ne-a creat desigur cadrul legal şi condiţiile de dezvoltare social-economică, dar aspiraţiile şi împlinirile cu care ne mîndrim sînt în primul rînd ale noastre.

Termenul de ungurean ne duce însă cu gîndul şi la problemele Transilvaniei, „muma născătoare a neamului românesc“, după cum o numeşte atît de frumos Eminescu.

Nimeni, cu mîna pe inimă, nu poate nega una din marile dureri ale trecutului, nu poate contesta acţiunea oficială de maghiarizare de aici, la care au fost supuşi în mod sistematic nu numai românii, ci şi alte naţionalităţi : germanii (saşii şi şvabii), rutenii, slovacii etc. Procesul e vechi şi reminiscenţele sale se văd şi astăzi. Departe de noi însă gîndul de a face, acum, procesul acestui proces.

GABRIEL ŢEPELEA : Am fost printre primii care au scris despre cartea profesorului Dumitru Mărtinaş, **Originea ceangăilor din Moldova**, convins că mă aflu în faţa unei cărţi fundamentale. Autorul, ceangău el însuşi, fiu de ţăran din Butea, cu studii filologice serioase, se apropie de trecut spre a-şi desluşi originile, studiază obiceiurile, portul şi graiul din satele cu populaţie catolică, intrigat de discrepanţa dintre ceea ce ştie despre sine şi ai săi ca români din moşistrămoşi şi aserţiunile unor manuale de dialectologie care considerau graiul ceangăilor un grai unguresc şi **„care au ocolit în mod constant studiul graiului românesc ceangău, lingviştii preocupîndu-se exclusiv de problema graiului unguresc“.** Preluînd date din unele scrieri anterioare am căzut şi eu în greşeala de a discuta graiul ceangăilor doar ca grai unguresc în cursul de **Istoria limbii române**, — Gramatică istorică şi dialectologie, 1971 (în colaborare cu conf. Radu Popescu). Cu atît mai mult m-am simţit obligat, citind cartea profesorului Mărtinaş, să-mi corectez eroarea şi să-i subliniez contribuţia.

ION COJA : Teza şi demonstraţia pe care o face Dumitru Mărtinaş susţinînd originea românească a acestei populaţii are un mare avantaj faţă de preopinenţii săi : Dumitru Mărtinaş, fiind el însuşi ceangău, a cercetat această problemă nu în mod ocazional, întîmplător, turistic chiar, ci printr-un efort de o viaţă întreagă iar explicaţia pe care o dă el se întemeiază nu pe interpretarea originală a datelor existente, ci pe invocarea unor fapte noi, a căror interpretare nu poate fi decît cea pe care ne-o dă el, anume, este vorba de **felul în care vorbesc**

Dumitru Mărtinaș
11 mai 1897 – 8 februarie 1978

românește acești ceangăi. Toți cei de pînă la Mărtinaș au ignorat să cerceteze cum vorbesc românește acești oameni. Ei au constatat doar că vorbesc stricat ungurește, ca unii, zic eu, care au învățat ungurește ca limbă străină, nu ca limbă maternă. Dumitru Mărtinaș aduce o dovadă decisivă în sensul originii lor românești. Această populație trăitoare în Moldova vorbește românește cu trăsături dialectice străine graiului moldovenesc, deci, la venirea lor în Moldova, ei vorbeau românește și anume, după părerea lui Mărtinaș, vorbeau asemănător celor de prin părțile Năsăudului. Asupra locului exact de unde vin ceangăii în Moldova cercetările își vor spune cuvîntul.

GABRIEL ȚEPELEA : Dar deosebirile importante ale graiului românesc ceangău față de graiul moldovenesc determină și un alt raționament ; **dacă vorbitorii ceangăi de limbă română ar proveni din maghiari românizați, ei ar fi trebuit să vorbească după atîtea secole de conviețuire același grai, adică graiul moldovenesc fără particularitățile ardelenești semnalate.** Or, în toate compartimentele limbii pot fi decelate trăsături care îi deosebesc atît de subdialectul moldovean, cît și de graiul secuiesc.

Călătorii și misionarii străini, în special cei italieni, aduc mărturii importante despre limba vorbită de catolicii moldoveni. Ea era limba română. În manualul de conversație româno-italian din 1760, Antonio Mauro consemna particularitățile de grai semnalate anterior, adică **sigmatismul** (rostirea **s** pentru **ș**) și **zetacismul** (**z** pentru **j**) — dovadă a vechimii acestor fenomene. Curia romană, conștientă că populația catolică din Moldova avea ca limbă maternă limba română, aproba încă din 1788 ca limba de pastorație să fie limba română. Acestea sînt dovezi externe, obiective.

IMPORTANȚA GRAIULUI DE ACASĂ : GRAIUL TRANSILVAN

VALERIU RUSU : Consider contribuția de dialectologie a cărții, expusă aici de distinșii mei colegi, foarte importantă și cu caracter decisiv. Drama lui D. Mărtinaș ne impresionează mai ales prin finalul ei luminos, iar acest final este luminos prin subordonarea la adevăr și prin onestitatea demonstrației. Cartea lui D. Mărtinaș este o carte modernă ca viziune și aplicație. El are în vedere contextul cultural în care sînt plasați ceangăii și trage concluzii în acest context. Unghiul este al etnolingvisticii. Ceangăii nu puteau fi românizați în zona secuiască pentru că acolo nu exista interesul românizării, cel mult interesul contrar. Pun problema paradoxal pentru că teza românizării ceangăilor în Moldova este paradoxală. Acești ceangăi n-au fost transportați ca maghiari în Moldova, pentru ca acolo să fie românizați de... transilvăneni. Ceangăii, așa-zișii „românizați" în Moldova, nu vorbesc în noul lor mediu de existență o română cu particularitățile regiunii în care au fost stabiliți : ei vorbesc un grai transilvănean, în trăsăturile lui cele mai importante. Dacă ar fi învățat limba română de la moldoveni, ar fi vorbit graiul local, diferit de cel de peste munte. Păstrînd particularitățile de limbă de dincolo de Carpați, particularități consemnate de hărțile lingvistice ca transilvănene, este limpede că au învățat limba română în sediul lor de baștină, de dincolo de Carpați. Concluzia este că ne aflăm în fața unor colectivități sătești de români maghiarizați într-o anume zonă transilvană identificabilă după trăsăturile dialectale, care la o anumită dată și din anumite motive a plecat către răsărit, în Moldova, unde graiul lor originar a fost supus unor influențe ale graiului moldovenesc. Sigiliul limbii nu minte, el este decisiv. Ceangăii la venirea lor în Moldova n-au avut profesori de dialectologie, care să-i învețe un grai care nu se vorbea prin partea locului. Graiul majorității ceangăilor este un caracteristic grai românesc din Transilvania transplantat dincoace de Carpați într-un mediu românesc, de la care

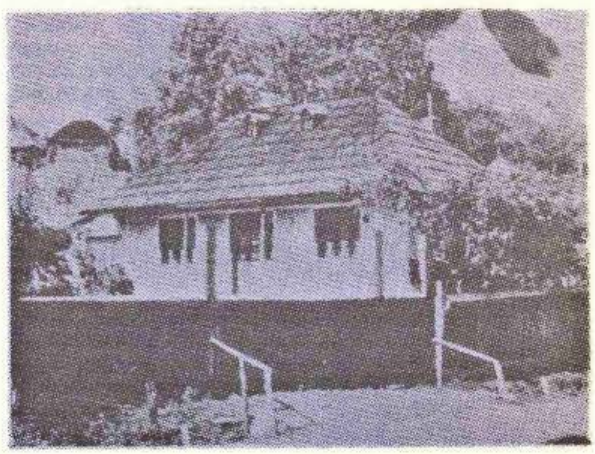

Gospodărie tradițională din Pustiana, jud. Bacău

Hora în zilele de sărbătoare

a primit influențele graiului moldovenesc, ca și mai tîrziu, ale limbii literare. D. Mărtinaș **s-a** ridicat, în fața concluziilor constituite, cu argumente decisive și cu o optică modernă. E ușor de înțeles de ce cercetătorii unguri n-au studiat graiul lor românesc : acesta le anulează revendicarea.

Faptul că **în graiul lor esențialmente transilvănean**, ceangăii folosesc și elemente (trăsături) de **grai moldovenesc** și de **limbă literară,** lucru **atît de firesc** pentru un **grup loial,** etnic și lingvistic, **fondului ancestral românesc,** că **unii ceangăi mai vorbesc și maghiara,** lucru **explicabil** prin disponibilitatea și capacitatea recunoscută a românilor de a învăța și de a vorbi alte limbi (cele mai diverse, tipologic și genealogic), chiar fără „accent", ceea ce nu se remarcă, din contră, în cazul ungurilor, nu face altceva, decît să sublinieze, cu un caz concret, desprins din **peisajul dialectal românesc,** justețea pledoariei unui savant ca Mario Wandruszka pentru **plurilingvism în societatea modernă.**

Toate acestea indică într-adevăr un **grai transilvănean,** cu o **coloratură ahaică pronunțată,** atestată în lucrări și studii de dialectologie publicate pînă în prezent, dar, mai ales, în **Noul Atlas Lingvistic Român. Transilvania,** în curs de elaborare la Institutul de Lingvistică din Cluj-Napoca, sau în volumele de **texte dialectale** și **glosare românești,** din Centrul și Estul Transilvaniei, din Harghita, Covasna și Mureș, din Sălaj, Apuseni și Maramureș, întocmite și pregătite de tipar, de mai mulți ani (și așteptîndu-și tipărirea), de către sectorul de dialectologie din cadrul Institutului de cercetări etnologice și dialectologice din București. Aceste cercetări de teren și hărțile lor sînt argumente elocvente împotriva unor pretenții fără eșafodaj științific.

UN CUVÎNT DE DINAINTEA INVAZIEI MAGHIARE : „LER"

ION COJA : Cartea lui Dumitru Mărtinaș și faptele pe care aceasta le aduce pentru prima oară în discuție sînt multe și impresionante. Eu am fost impresionat mai ales de unul din argumentele lui Dumitru Mărtinaș și aș vrea să-l circumscriu mai bine pentru această discuție. Acești veniți din Ardeal în Moldova, datorită confesiunii religioase, au trăit într-o oarecare izolare față de ceilalți moldoveni, astfel că în graiul lor s-au conservat anumite trăsături arhaice, care în locurile de unde-au plecate s-au pierdut. Mă refer la păstrarea în graiul lor a cuvîntului l e r cu sensul de „soț al sorei mari, cumnat", care nu e altul decît l e v i r din latină. Iată un cuvînt romanic, fără nici o legătură cu idiomele fino-ugrice, asiatice, proprii maghiarilor și secuilor, conservat pentru limba română numai în această insulă românească a așa-zișilor ceangăi-maghiari. Moldovenii nu-l au. Nu-l au nici ceilalți români. Mai mult : nici o limbă romanică nu l-a păstrat pe **levir !** A considera că un cuvînt care ține de fondul funcțional al vieții zilnice a fost conservat de niște secui transbordați în Moldova care știu și puțină română este greu de admis. Cu atît mai mult cu cît el nu e un cuvînt românesc rătăcit într-o limbă neromanică, ci parte constitutivă a unui grai cu toate trăsăturile transilvănene. Mi se pare impresionant cît poate să dovedească un singur cuvînt, ce forță probatorie poate avea. Dacă numai acesta ar fi argumentul lui Mărtinaș, singurul, și el ar fi suficient pentru a pune capăt discuțiilor care caută originea acestei populații pe filiera Asiei.

MIHAIL DIACONESCU : Acest „ler" s-a păstrat și în toponimie. Mă refer la Lereștii Argeșului, un sat de ardeleni veniți de peste Carpați. Este comuna natală a neamurilor mele din partea mamei și cartea lui Dumitru Mărtinaș îmi aduce și aici o lămurire, care nu e numai de ordin sentimental, ci și științific.

Fete și flăcăi în port de sărbătoare (jud. Bacău)

GABRIEL ȚEPELEA : În compartimentul lexical autorul semnalează o terminologie religioasă comună cu ceilalți români ca **vlădică, prohod, slujbă** etc., în locul unei terminologii de origine latină pe care ne așteptam să le-o fi transmis confesiunea lor catolică. Confesiunea catolică este ulterioară acestor cuvinte. În schimb se păstrează, cum s-a subliniat, termenul de înrudire **ler** de la latinescul „lever", „levir", desemnind pe cumnatul mai mare („cîn-o murit ler-tu") ; se păstrează termenii **corindă** și **comândare,** caracteristici graiurilor transilvane ; expresia „românu-meu" pentru soțul meu etc. De asemenea numele de familie ale ceangăilor sînt în majoritate românești : **Lupu, Clopotaru, Tulbure, Robu, Bălan, Mocanu, Marcu** etc. Aceste fenomene nu pot fi întîmplătoare. Graiul românesc al ceangăilor, deși are unele influențe moldovenești, prezintă deosebiri importante față de acesta, după cum s-a văzut din exemplele citate. Ele atestă originea transilvăneană a ceangăilor, fiind specifice graiului strămoșilor de peste munți, dinaintea venirii lor în Moldova. Dovezi concludente se găsesc în **Noul Atlas Lingvistic Român. Transilvania.**

„Fără să vrea cititorul se întreabă : de ce învățații din trecut au ocolit permanent cercetările cu privire la graiul românesc vorbit de majoritatea acestei populații, considerîndu-le inutile și neconcludente ? De ce aspectul lingvistic al problemei a fost privit ca inexistent, mereu evitat, ignorat, împins în penumbră de către cercetători ?" — D. MĂRTINAȘ.
p. 9.

Să-mi fie iertată expunerea doctă, nespectaculoasă, dar ea este inevitabilă.

MIHAI UNGHEANU : Am consultat recent, în manuscris, lucrarea cunoscutului și regretatului lingvist clujean I.I. Russu, despre împrumuturile din limba română ale limbii maghiare, unde sînt studiate și antroponimele din secuime. Caracterul lor românesc este o realitate incontestabilă. Și I.I. Russu a acționat împotriva unei opinii constituite, care afirma caracterul precumpănitor al împrumuturilor din maghiară în română. Ca și lucrarea lui D. Mărtinaș, și aceea a lui I.I. Russu se ridică împotriva unei inerții cu instrumentele științifice cele mai adecvate. Deși a terminat-o în 1965, I.I. Russu n-a mai apucat, ca și D. Mărtinaș, să-și vadă lucrarea tipărită. Valoarea ei științifică, autoritatea lui I.I. Russu o recomandă de la sine. Apariția ei ar fi deschis drumul lui Mărtinaș. Acum va veni s-o completeze.

GABRIEL ȚEPELEA : „Cu dosarul fără greș al limbii în mînă", Mărtinaș și-a propus să surpe legenda unei enigme științifice — adică aceea a originii străine a ceangăilor — punînd accentul, în primul rînd, pe probele de limbă. Or, acest grai are cîteva particularități, atît față de subdialectul moldovean, cît și de cel secuiesc. Bunăoară, graiul românesc al ceangăilor prezintă africatizarea dentalelor **t, d** urmate de vocalele **e, i.** Se pronunță astfel, ca în subdialectul bănățean, **pučem** (putem), **dreptaĉi** (dreptate), **borgei** (bordei), **Argal** (Ardeal), fenomen ce nu poate fi pus în legătură nici cu o populație cumană, nici cu influența secuiască, nici cu graiul moldovenesc care nu cunosc aceste particularități. Foneticismul este însă prezent în unele cuvinte vechi românești și poate fi întîlnit pînă astăzi în părțile de vest ale țării, adică în Banat și Țara Hațegului. Graiul românesc al ceangăilor se mai caracterizează prin **sigmatism** (adică rostirea siflantă a consoanei **s** în loc de **ș**), ca de exemplu **closcă** pentru „cloșcă", **chimesi** pentru

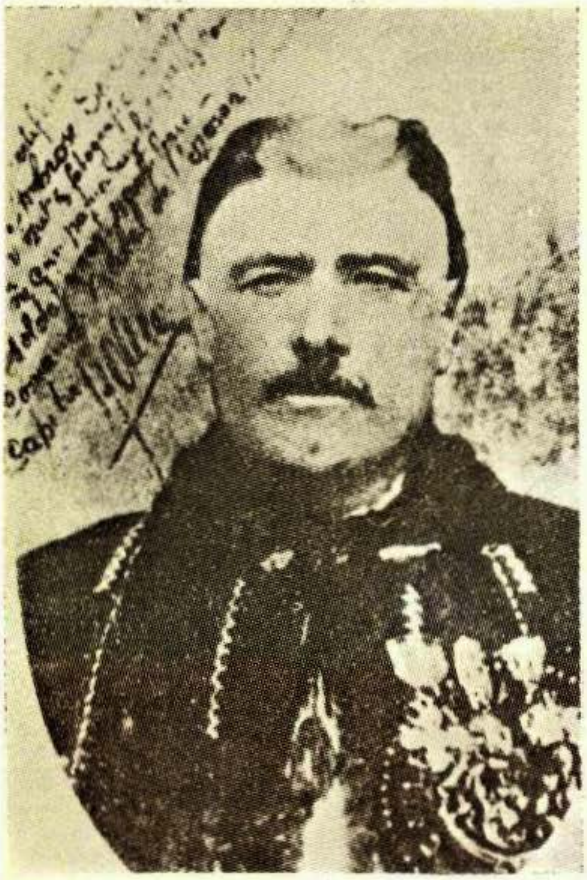

Ambrozie Sescu, participant la Războiul de independență (1877–1878)

„cămașă", **rusini** pentru „rușine", **cucos** pentru „cocoș", **mos** pentru „moș", **Focsan** pentru „Focșani", **Tămăsan** pentru „Tămășani", **zetacism,** adică rostirea lui **z** în loc de **j** în cuvintele vechi de origine slavă dar și în neologisme : **cozoc** (cojoc), **bagaz** (bagaj), **grilaz** (grilaj). Cuvintele de origine latină cunosc un alt tratament : în locul consoanei **j** din limba literară se rostește consecvent un **z** constrictiv ex : **žos., žug.** Explicația nu poate fi alta decît că vorbitorii de limbă română ceangăi au adus cu ei din Transilvania fonetisme vechi **de origine protoromână** de care nu s-au despărțit niciodată. Faptul că rostirea siflantă apare în protoromână dar și în cîteva limbi romanice constituie o dovadă în acest sens. Fenomenul cel mai interesant este că locuitorii ceangăi au transmis și cuvintelor maghiare rostirea siflantă cu **s** în loc de **ș** ca de ex. în **fűstős,** „afumat", care se pronunță **fistăs(** observăm aici că vocalele **ű** și **ő** caracteristice limbii maghiare au fost de asemenea înlocuite prin **i** și **ă).**

În graiul românesc al ceangăilor verbul „a lua" se conjugă la prezent **l'eu, l'ei, l'e, luăm, luați, l'eu,** fapt ce atestă păstrarea parțială a stadiului vechi cu **l'** (muiat) în situația în care după consoana **l** urmează un **e** (scurt accentuat) și **i** (lung accentuat.) Deci nu e vorba nici de originea asiatică, nici de românizare. „Ceangăii" vorbesc o limbă română veche și ne oferă un document lingvistic prețios.

„A nega originea și apartenența românească a acestei populații înseamnă nu numai a ignora un capitol dureros al trecutului nostru istoric, ci și a nega documentului orice valoare probantă, mergînd astfel împotriva evidenței și a rațiunii științifice" — D. MĂRTINAȘ, p. 96

VALERIU RUSU : Mi-aș permite să abordez fenomenul cel mai important pe care îl ridică graiul ceangăilor : tratamentul lui **ș** și **j** și înlocuirea lor cu **s** și **z.** Această schimbare consonantică este un fenomen fonetic românesc. Românească este această schimbare consonantică mai întîi pentru că poate fi regăsită și în alte zone românești, ca nord-vestul Olteniei. Banat, Transilvania. Aria geografică foarte mare a răspîndirii acestui fenomen fonetic atît de caracteristic exclude relația cu o posibilă bază secuiască, care n-are nici o legătură cu Oltenia, Banatul. Amestecul vreunui grup etnic neromânesc este exclus în chestiunea sigmatismului și zetacismului, adică ș=s și j=z. Cu atît mai mult cu cît acest fenomen fonetic, aidoma, poate fi regăsit și în alte dialecte romanice din Spania și sudul Italiei. Faptul că acest fenomen fonetic se găsește în vetre de arhaică și autentică civilizație românească, cum este nord-vestul Olteniei, este un indiciu în plus că ideea unei influențe străine trebuie exclusă. Ceangăii pronunță **s** în loc de **ș** și **z** în loc de **j** ca hispanicii și italicii sudici, ca oltenii și bănățenii, și nu ca maghiarii ori secuii străini de ei.

Cartea lui Dumitru Mărtinaș este un argument că formula lui Vasile Bogrea : „cu dosarul fără greș al limbii în mînă"... este fără greș.

EXODUL TRANSCARPATIN — UN FENOMEN TIPIC ROMÂNESC

VALERIU RUSU : Fondul graiului ceangău este transilvan, colorat cu elemente moldovenești. Dar aceasta nu reprezintă o situație singulară în istoria fenomenelor de limbă românești. Carpații nu au constituit niciodată o frontieră între români. Românii de pe cele două versante ale Carpaților au comunicat firesc, limba, obiceiurile, tradițiile vădind contactul lor permanent. Ceangăii nu sînt singura revărsare demografică românească peste Carpații răsăriteni. Ei se înscriu într-un fenomen de roire caracteristic al românilor, care s-au revărsat periodic din centrul teritoriului românesc peste Carpații răsăriteni și cei de miazăzi. Nordul Olteniei, nordul Munteniei sînt presărate cu numeroase sate de „ungureni", ceea ce nu înseamnă decît oameni veniți din sau dinspre

teritoriile de peste munți, ele fiind sate de români get-beget. Acest aport de populație transmontană îl reprezintă și ceangăii care se înscriu în același fenomen. Ceea ce reprezintă satele din nordul Olteniei și Munteniei reprezintă și aceste sate din vestul Moldovei. Sînt venite tot din Transilvania, au tot un grai transilvănean. dar în cazul ultim colectivitățile românești din care provin ceangăii au fost supuse deznaționalizării prin religie și limbă.

MIHAIL DIACONESCU: Sate de ungureni sînt și în Moldova de vest, dar de confesiune ortodoxă.

VALERIU RUSU: Sînt sate de români venite de peste munți, radial, în țările românești, datorită asupririlor, prigoanelor și care odată trecuți munții și-au păstrat individualitatea lor, deși au acceptat influențe oltenești, muntenești, moldovenești, conservîndu-și bine graiul, tradițiile transmontane, aspectul etnografic. Într-o teză de doctorat s-a studiat graiul ungurenilor din nordul Olteniei, deci vorbim în cunoștință deplină de cauză. Ungurenii Gorjului, în ciuda bunei conservări a datelor inițiale, au fost totuși deschiși și influențelor oltenești. Aceste cercetări vor trebui prelungite atît în Muntenia de nord, cît și la satele de ungureni și cele de ceangăi din Moldova. Satele de ceangăi fac și ele parte din acest fenomen general românesc de transborbare a românilor din Transilvania dincoace de creasta Carpaților. Ceangăii fac parte dintr-o serie de manifestări tip ale dinamicii demografice românești și nu pot fi tratați ca o excepție. Aceste emigrări s-au făcut în cadrul unui teritoriu cunoscut, mereu acasă, pe drumuri tradiționale, pe pămînturi dintotdeauna ale lor, în cadrul unei hărți unice cu itinerarii vechi la antipodul altor populații care emigrînd au făcut călătorii... intercontinentale.

M. UNGHEANU: Optica unui popor migrator vede peste tot migrații. Optica unui popor sedentar este inevitabil a circuitelor fixe, statornice. Ușurința cu care filologii maghiari au plimbat popoarele pe harta Europei își are. deci, explicațiile ei. Ușurința cu care se propune deplasarea unui întreg popor din sudul Dunării și din sudul Carpaților în Transilvania spune multe, în sine. Stereotipul demografic al zonei centrocarpatice și extracarpatice este însă cu totul altul. Există legi și circuite demografice care nu se pot schimba la dorința cuiva. Sensul deplasărilor de populație pe teritoriul fostei Dacii a fost mereu acela de la centru către marginile cercului. Indiferent de cîtimea de legendă legată de „descălecatele" lui Dragoș Vodă și Negru Vodă direcția lor atestă o veche dinamică a roirilor de sate din Transilvania.

Refuzînd prejudecățile, D. Mărtinaș s-a confruntat cu realitățile care-l inconjurau și care-l solicitau. El vizitează Humulești și descoperă cu stupefacție că **„parcă era casa noastră bătrînească de la Butea".** Citește pe Creangă și își pune întrebarea : **„Ce sînt ceangăii, dacă ei vorbesc ca eroii din basmele lui Creangă ?", „Ce fel de unguri sîntem noi, dacă nu știm o**

Placă memorială în amintirea celor căzuți la datorie pentru patrie (Monumentul eroilor din Luizi Călugăra – jud. Bacău) – sus – ● Inaugurarea monumentului eroilor din Răchiteni (1918) – jos.

Petru Faraoanu și Maria Ignat din Mărgineni, jud. Bacău (1921)

boabă ungurească și dacă toate detaliile vieții noastre materiale și sufletești sînt identice cu ale românilor ?". Sînt stupefacții, întrebări pe care, să notăm bine, și le pune un așa-zis membru al grupului maghiar de răsărit, după terminologia propagandistică și revendicativă a unor cercetători străini. Situația este plină de tîlc. D. Mărtinaș descoperea prin propria cercetare caracterul românesc al acelei centuri demografice subcarpatice, la răsărit și la sud, constituită din aceste sate de tradițională transhumanță transilvăneană, din care făceau parte și satele așa-zișilor ceangăi. Nu numai abundența toponimicului „ungureni" este proba acestei revărsări demografice. Mai există și proba repetării numelor (toponimice, onomastice) de dincolo, dincoace de munte. Informațiile cele mai bune le dă cercetarea lui Șt. Meteș, **Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX**, Ed. Șt. 1971. Peștișanii Gorjului au dincolo de munte, în Hațeg, localitățile corespunzătoare de origine: Peștișul Mic și Peștișul Mare, Hobița oltene i-a corespuns o Hobiță în Hațeg. Multe sate din nordul Moldovei repetă numele celor din Maramureș. De memorat este că acei Călinești ai lui Cuparencu au corespondentul originar în Maramureș, ceea ce deschide o altă perspectivă asupra realităților sătești din mijlocul cărora s-a ridicat Eminescu. La rîndu-i Creangă, prin care D. Mărtinaș se redescoperă, este, după cum o spune în **Amintiri**, dintr-o spiță venită de peste munte. Sadoveanu afirma că neamul românesc al lui David Creangă e din județul Ciuc, Teodor Tanco, într-un studiu bazat pe arhive **(Meleagurile năsăudene și bistrițene, vetre ale strămoșilor lui Ion Creangă**, în **Virtus Romana Rediviva**, Bistrița, 1984) a descîlcit firul acestei origini transcarpatine a lui Ion Creangă, bistrițean la origine. Un reper este și popa Oșlobanu din **Amintiri** care după nume se trage din așezarea Voșlab (din jud. Ciuc) fostă românească, astăzi secuizată. Popa Oșlobanu poartă în nume amintirea localității de origine, astăzi secuizată. Era firesc ca autorul **Originii ceangăilor din Moldova** să se recunoască în Creangă. Strămoșii scriitorului veniseră probabil din aceleași locuri cu înaintașii lui D. Mărtinaș. Numai că strănepotul primilor a ajuns unul din cei mai mari scriitori de limbă română, pe cînd strănepotul celorlalți și-a întrebuințat întreaga viață pentru a demonstra că e român.

GABRIEL ȚEPELEA : La argumentele lingvistice D. Mărtinaș adaugă numeroase date istorice, date asupra portului, obiceiurilor, pledînd în final ca graiul ceangăilor să fie studiat în strînsă legătură cu limba română pe care o vorbesc catolicii moldoveni. După el greșeala primordială este aceea că nu s-a făcut deosebirea între cele două grupuri — grupul ceangăilor din aproximativ 150 de sate din nordul provinciei care vorbesc limba română și se consideră români prin origine, port și obiceiuri — și grupul sudic așezat pe lîngă Trotuș și Tazlău, bilingv, provenind din români secuizați și secui refugiați. Astfel sigmatismul și zetacismul caracterizează doar graiul celor mai numeroși, din preajma Romanului și Bacăului — fiind fonetisme ridiculizate de cei din grupul sudic.

Concluzia autorului este că locuitorii cunoscuți sub numele de ceangăi sînt români ardeleni maghiarizați și catolicizați în secuime, majoritatea emigrați în Moldova în secolul al XVIII-lea; ei au adus cu ei graiul românesc din Transilvania și vorbesc pînă astăzi un grai specific ardelean sigmatizant și africatizant iar aceste caracteristici sînt „fenomene populare transilvănene".

Cartea lui D. Mărtinaș — „cartea unei vieți" —, beneficiază de notele cercetătorului V.M. Ungureanu, ceangău și el, prin care auzim aici, chiar la această masă rotundă, cuvîntul acestor băjenari români din Moldova confundați cu ungurii.

V.M. UNGUREANU : Caracterul românesc al ceangăilor nu este o descoperire care aparține numai lui D. Mărtinaș sau mie. Ea a făcut obiectul mai multor semnalări, mai multor cercetări și studii, fără a se constitui într-o preocupare de studiu sistematic și decisiv pînă la D. Mărtinaș. Iosif Petru M. Pal a tipărit mai multe lucrări pe tema originii catolicilor din Moldova și a apartenenței lor românești fără dubii. Fără această conștiință ceangăii ar fi fost probabil deportați odată cu germanii din Bucovina și duși odată cu trupele hitleriste către vest. D. Mărtinaș a fructificat și a sintetizat cercetările anterioare adăugînd elemente noi. Dar cercetarea are în continuare și alte datorii față de acești transcarpatini care au conservat nu numai conștiința lor românească, ci și portul și limba română, ca și obiceiurile lor vechi.

O REALITATE ISTORICĂ : DEZNAȚIONALIZAREA ROMÂNILOR PRIN SECUIZARE

M. UNGHEANU: Concluziile lui D. Mărtinaș sînt foarte limpezi: **„1) Ceangăii sînt români ardeleni maghiarizați și catolicizați în secuime, emigrați în Moldova în sec. XVIII; 2) Nu se poate înțelege nimic din problema ceangăilor, dacă nu cunoști istoria românilor din ținutul secuiesc. Istoria ceangăilor nu este altceva decît un capitol din istoria românilor secuizați".** Violentul secol XVIII a produs un val de emigrări românești către Moldova. Cauzele sînt sociale și religioase. Unele sînt atestate și în literatura modernă. Eusebiu Camilar descrie în **Turmele** un asemenea exod al unor sate maramureșene, în Moldova la 1727, în conflict cu „papistașii". Eusebiu Camilar n-a făcut altceva decît să fie purtătorul de cuvînt al bătrînilor satului. Aceste mișcări de mase românești ale secolului al XVIII-lea au fost de asemenea proporții, încît au intrat în memoria colectivă. Argumentul „literar" pe care-l aduc e menit să sublinieze acest lucru. Aspectul de cataclism al strămutărilor s-a imprimat adînc în memoria bătrînilor și a dat roade literare în a treia ori a patra generație de sinistrați. Pentru intrarea în Moldova pe lîngă **Amintirile din copilărie** am citat **Turmele.** Pentru Muntenia cartea de referință este **Plecarea Vlașinilor** a Ioanei Postelnicu, autoare care descinde din „vlașinii" mărginimii Sibiului. Spre deosebire de **Turmele,** Ioana Postelnicu face loc în romanul ei pe larg cauzelor care au determinat exodul românesc de pe o parte pe alta a Carpaților. Despre aceste cauze scrie și Teodor Tanco în romanul **Soldați fără arme** (Ed. Dacia, 1973) și în piesa **Pe uscat și pe ape (Trilogie transilvană,** Ed. C.R., 1985) al cărui erou nu e altul decît celebrul Tănase Todoran care sfîrșește la cei 104 ani ai lui pe roată pentru că organizează (sec. XVIII) rezistența împotriva armatei imperiale de intervenție. Literatura este un ecou și totodată un document al vulcanicei situații din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea românesc, care a determinat în bună măsură fizionomia demografică modernă a României. Uităm prea ușor că o parte din cei mai mari scriitori români ne-au venit din Transilvania la modul cel mai propriu. Unul este Ioan Slavici și trebuie să ne întrebăm de ce n-a rămas în preaslăvita Ungarie preferînd Bucureștii. Pentru ce a preferat George Coșbuc Bucureștii ? Ce-i alunga din ținuturile lor de baștină? De ce n-a rămas Octavian Goga la Sibiu și a coborît în Muntenia ? Ce l-a adus pe Liviu Rebreanu din ținuturile bistrițene la București ?

MIHAIL DIACONESCU : Am amintit mai înainte că cine s-ar duce astăzi pe acolo pe unde din satele românești s-a ridicat Ioan Căianu-Valachus s-ar afla în fața unor locuitori care nu mai vorbesc limba română. Satele de baștină ale lumii românești din care a plecat Ioan Căianu-Valachus nu mai există. Dacă ne deplasăm către Carpați în județele secuiești a căror istorie ne procură date atît pentru emigrările de ungureni, alături de care ca fenomen demografic îi așezăm pe ceangăi, este revelator faptul că, după statisticile oficiale ale timpului, între 1733—1760, în județele Odorhei, Trei Scaune, Ciuc și Mureș, românii se mențin în 372 de sate. După numai un secol situația demografică se prezintă astfel : românii dispăruseră complet din 119 ste și erau aproape dispăruți din 123 de sate. Ei se mențineau numai în 130 de sate. Ceilalți români din 242 de sate au fost catolicizați și secuizați în diferite grade. Alții au emigrat, fie în Moldova, fie în Muntenia, unde a existat un județ Săcuienii, sau județul Saac, la cotul Carpaților, plin de sate numite Ungureni, dar îndeosebi în Moldova, dintre aceștia vorbindu-ne astăzi D. Mărtinaș și V. M. Ungureanu despre adevărata lor origine. Ar trebui făcut un studiu comparativ între aspectele culturale (istorice, lingvistice, etnografice) ale locuitorilor fostului județ Săcuieni și cei de pe versantul răsăritean al Carpaților. Procesul deznaționalizărilor românilor în secuime cere un studiu special care să urmărească mai atent toponimia, onomastica, documentele istorice etnografice, corelarea lor. Personal nu înțeleg de ce această temă n-a făcut obiect de cercetare sistematică din partea istoricilor, etnografilor și lingviștilor români. Lucrarea de o exemplară ținută științifică a lui G. Popa Lisseanu : **Secuii și secuizarea românilor,** apărută la București în 1932, ar trebui continuată.

Maria A. Marga și Petru Ambăruș, din jud. Bacău (1936)

M. UNGHEANU : Într-adevăr, deşi multe lucrări se ocupă de reacţiile de împotrivire ale populaţiei autohtone a Transilvaniei la regimul opresiv la care a fost supusă de stăpînirea ungurească sau de cea habsburgică, lucrările speciale privind acţiunile oficiale de deznaţionalizare a românilor aici, şi mai ales asupra celor de maghiarizare, n-au exploatat tot fondul documentar existent şi n-au ajuns la toate concluziile care se pot extrage din prelucrarea lui. Cifra globală a maghiarilor din Transilvania presupune disocieri geografice şi istorice : mai întîi disocierea maghiarilor de secui, apoi colonizările în diverse etape istorice cu rostul întăririi minorităţii maghiare transilvănene. Pe lîngă colonizare, metoda cea mai frecventă este aceea a catolicizării, a calvinizării, care constituie primul pas al deznaţionalizării. Istoria judeţelor secuieşti este totodată o istorie a deznaţionalizării românilor, vechii locuitori ai ţinuturilor, a căror contribuţie la fizionomia deosebită socială şi culturală a secuilor faţă de unguri este extrem de importantă. Cea mai mare colonizare s-a produs după 1940 cînd ocupaţia horthystă a introdus în Transilvania circa 350 000 de unguri la care se referă Lucreţiu Pătrăscanu în cuvîntarea de la Cluj, din 1946.

MIHAIL DIACONESCU : În legătură cu originea românească a ceangăilor şi cu problemele pe care le ridică în chip direct şi indirect, aş vrea să amintesc aici decizia unor persoane, grupuri umane, a unor familii sau chiar a satelor întregi, de a-şi părăsi gospodăriile şi locurile de baştină pentru a trece munţii în Moldova şi Muntenia. Ea se explică prin insuportabilele condiţii economice, sociale, politice, religioase create românilor în Transilvania de clasa conducătoare, în proporţie covîrşitoare neromânească. Iată de ce marile lupte sociale şi politice ale ţăranilor din Transilvania au deobicei un caracter precumpănitor românesc. Conform legilor feudale, prelungite incredibil în timpurile moderne, românii au fost în ţara lor de obîrşie doar popor tolerat, buni la toate muncile, dar nu o naţiune cu drepturi politice. Conform legilor feudale românii n-aveau voie să poarte arme. Cine era prins purtînd arme avea parte de pedepse dure, mutilante, care mergeau pînă la pedeapsa capitală. Românii nu aveau voie să locuiască în oraşe, să înveţe meserii. N-aveau voie să-şi ridice biserici din zid. Cele pe care le-au avut totuşi, şi ele au împînzit Ardealul, Maramureşul, Crişana şi Banatul, au fost construite din lemn sau cînd sînt de piatră au fost ctitorii ale boierilor ori domnilor români din ţările vecine sau ale privilegiaţilor negustori din companiile greceşti. Teoria lipsei de drepturi istorice a românilor în Transilvania, ca venetică, a fost fabricată pentru a justifica răpirea drepturilor sociale şi politice românilor autohtoni. Spun lucruri cunoscute, dar ele trebuie puse în relaţie unele cu altele. Românii catolici din Moldova, asa-numiţii ceangăi, sînt doar o parte infimă din masa românilor pe care fuga din Transilvania în Moldova sau în Muntenia i-a salvat de la mizerie, decimare, pieirea etnică sau pieirea fizică. Fapt important, de la sine grăitor, masa etnică românească rămîne chiar şi în aceste condiţii majoritară în Transilvania. Strămoşii lui

Mama şi fiul (Luncaşi, com. Hălăuceşti, jud. Iaşi) 1984

D. Mărtinaş fac parte, după toate indiciile, din această deplasare disperată către est a unor comunităţi rurale vechi, desigur româneşti pentru că sînt rurale, împinse de constrîngeri sociale extrem de dure. Populaţia maghiară din Transilvania a fost întotdeauna într-o minoritate vizibilă faţă de celelalte pentru a fi vorba de o explozie demografică maghiară care să-şi trimită sporurile către răsărit. Nu explozia demografică a populaţiei maghiare din Transilvania i-a trimis dincolo de Carpaţi pe ceangăi, ci încercarea românilor de a scăpa de un regim intolerant, vecin cu exterminarea fizică. Limanul l-au căutat în ţinuturile româneşti de peste munte, unde-i găsim şi astăzi.

M. UNGHEANU. Regula exodului populaţiei româneşti la răsărit şi la sud de Carpaţi ori de cîte ori formele de opresiune au dus-o la aceste soluţii s-a verificat şi în cazul intrării trupelor horthyste în teritoriul transilvănean zmuls României sub presiunea militară a axei Roma—Berlin sub controlul Ungariei lui Horthy. Efectul a fost pur şi simplu acela al unei dislocări demografice, numeroase familii şi comunităţi întregi de români părăsind în grabă şi în convoaie nesfîrşite propriul lor teritoriu de baştină datorită ocupantului horthyst. Aceste istorice caravane româneşti au mers pe

„Studiul meu este rezultatul pe plan ştiinţific al unui zbucium de decenii, pînă am ajuns la certitudinea ştiinţifică" — D. MĂRTINAŞ, p. 124.

aceleaşi drumuri seculare ale trecerii munţilor pe care au mers atîţia români şi între ei ceangăii. Programul de etnocid aplicat în teritoriul vremelnic cedat ocupantului horthyst, exterminarea românilor şi a evreilor în proporţie de masă, politica de tip şovin şi rasial arborată cu sălbăticie în teritoriul Transilvaniei intrate sub călcîi horthyst au fost cauzele care au determinat şi accelerat pribegirea, în plin secol 20, a noi mase de români din Transilvania la răsărit şi sud de Carpaţi. Ocupaţia horthystă nu e decît repetirea comprimată în numai cîţiva ani a unui întreg trecut de opresiuni al Transilvaniei româneşti. Iată de ce soluţiile şi drumurile folosite de români sînt mereu aceleaşi. Pe ele s-au salvat, mai bine zis au fost salvaţi, şi numeroşi evrei mîntuiţi prin bunăvoinţa şi protecţia românească în teritoriul statului român care n-a trimis niciodată oameni în camerele de gazare.

Pe aceleaşi direcţii şi drumuri au fost conduşi şi salvaţi de bunăvoinţa românească sute şi mii de evrei pentru care teritoriul românesc de dincolo de graniţa horthystă recentă însemna mîntuirea. **Reţeaua omeniei,** reconstituirea şi cercetarea lui Adrian Riza pe această temă (tipărită în „Almanahul Luceafărul" 1985) ; descrie operaţiile de salvare, după cum volumul colectiv dedicat terorii şi atrocităţilor fasciste din perioada 1940—1944 (coordonat de Mircea Muşat şi Gh. Fătu) descrie cauzele aceluiaşi exod. Etnocidul de tip medieval practicat de trupele şi formaţiile paramilitare horthyste în judeţele transilvănene smulse criminal României, produce efectele evului mediu : pribegia pe vechile drumuri ale salvării. Este păcat că acest ultim volum nu dă şi numele vinovaţilor şi pedepsele primite de aceşti criminali de război. S-a tăcut prea mult asupra acestor crime incredibile în chiar centrul Europei, care au premers pe cele de mai tîrziu din timpul războiului.

V. M. UNGUREANU : Cartea lui Mărtinaş prezintă două aspecte : unul istoric şi altul lingvistic. O cercetare etnografică la faţa locului, cercetare care să nu aibă ca punct de plecare idei preconcepute, ar scoate în evidenţă coordonatele etnografice ale populaţiei care nu au în ele nimic specific maghiar. Toate aceste coordonate eu le simt impregnate în fiinţa proprie, ca fiu al acestei populaţii şi ca unul care am extins cercetarea originii moşilor şi strămoşilor mei şi sub acest aspect. De la masa cu trei picioare, la interiorul locuinţei, exteriorul caselor cu acoperişul în 4 ape, cu prispă cu paravan, gardurile de nuiele, obiectele de îmbrăcăminte (sumanele sărăduite, cojoacele, cămăşile cu pui, opincile cu gurgui), pletele bătrînilor, pe care le-am mai apucat şi eu, asemănătoare cu ale dacilor, toate ne duc spre una şi aceeaşi concluzie : populaţia catolică din Moldova în marea ei majoritate este românească, chiar dacă avatarurile din trecut au determinat un bilingvism parţial, româno-maghiar, în judeţul Bacău.

Publicistul şi preotul, omul de cultură Iosif Tălmăcel din Hălăuceşti în mijlocul familiei (1930)

O PREJUDECATĂ PLINĂ DE CONSECINŢE : CATOLIC-UNGUR

VALERIU RUSU : Cuvîntul **ler** amintit de colegul Ion Coja este foarte important şi în sensul sublinierii cercetării etnolingvistice întreprinse de D. Mărtinaş.

Cu atît mai mult astfel de argumente sînt probante astăzi, cînd **etnolingvistica** fundamentează, teoretic şi practic, semnificaţia limbii, pe care încă în 1837 o sublinia Ion Heliade Rădulescu :

„Limba este o icoană a ideilor şi sentimentelor unui om sau a unui norod ; în limba unui norod poate să vază cineva cît este de slobod sau rob, cîtă omenire are, cît este de nesimţitor sau crud".

Cînd se observă, de exemplu, că rom. **ţară** „patrie" vine din lat. **terra** „pămînt" — a se vedea derivatul **ţăran,** expresiile a merge **la ţară,** drum **de ţară** — înţelegem că numai un popor profund şi statornic ancorat în patria sa, din cele mai vechi timpuri pînă astăzi, nevisînd nicicînd la **migraţii... intercontinentale,** încă din **perioada hoardelor călări** sau a **păstorilor nomazi,** „ce cu-a turmelor păşune a lor patrie şi-o schimbă", cum spune Eminescu, sau la **acaparări de alte spaţii,** căci aveau un spaţiu etnic emblematic : **spaţiul mioritic** (Blaga), deci **numai românii** puteau, în aceste părţi ale Europei, să dea astfel de dezvoltări semantice.

Tot aşa cum, remarcînd că magh. **ország** „ţară" avea la origine sensul „ducatus, regnum", cuvînt derivat din **úr** „seigneur ; nobil, proprietar feudal, stăpînitor", evidenţiem **calea de cucerire şi stăpînire prin forţă** (a se vedea **seigneurie,** «teritoriu pe care se exercită autoritatea unui seigneur") prin care ungurii şi-au constituit, destul de tîrziu de altfel (sec. IX—X), „ţara lor".

Tînără din Jugani (jud. Iaşi) 1937 ● Pereche din Baraţi (jud. Bacău) – 1968 ● Ion Cojocaru din Mărgineni (jud. Bacău) – 1967

Să remarcăm aici că — în consecinţa acestui fapt — este evident că nu putem avea o **Istorie a Ungariei** (**Histoire de la Hongrie** este titlul unui tratat publicat acum cîţiva ani la Paris de către istorici unguri) **înainte** de sec. X, **înainte de a-şi fi încheiat perioada nomadismului, a căutării şi cuceririi** teritoriului care de-abia de acum încolo avea să devină „ţara lor", ci putem vorbi numai de o **istorie a ungurilor** (atîta cît putem şti despre viaţa lor în Asia şi apoi pe drumurile care i-au adus pînă în Europa Centrală).

MIHAIL DIACONESCU: Al doilea aspect pe care vreau să-l subliniez este faptul că tocmai confesiunea catolică a ceangăilor a fost principalul factor care a contribuit la confuzia întreţinută în jurul apartenenţei lor etnice. Sub aspect religios, marea masă a poporului român a aparţinut întotdeauna ortodoxiei. A fi român însemna a fi ortodox. Pentru erudiţii europeni, catolici sau protestanţi, axioma român, adică descendent de origine latină, **Valachus sive romanus**, avea un corelar în axioma român: adică ortodox **Valachus sive schismaticus.** Faptul că exploatatorii repudiază pe români ca naţiune politică înseamnă implicit repudierea religiei lor. Încercarea de a-i atrage pe români la luteranism sau calvinism, soldată cu anumite beneficii culturale pentru români, deobicei neimportante, a eşuat în cele din urmă. În acest sens. Dumitru Mărtinaş are dreptate să afirme că fugarii ceangăi, practicanţi ai confesiunii catolice, erau supravieţuitorii unui dureros naufragiu al istoriei româneşti în Ardeal, în sensul că apartenenţa confesională atrăgea după sine apartenenţa naţională şi că legea catolică era, după mentalitatea timpului, lege ungurească. Însăşi concepţia oficială acredita ideea că locuitorul catolic este **eo ipso** maghiar, indiferent de limba şi naţionalitatea lui. Este o concepţie care arată prăpastia dintre români si asupritorii lor suprapuşi, precum şi situaţia precară a unui stat de tip feudal, care îmbina represiunea cu cruzimea, în care „naţiunea" dominantă, reprezentînd o minoritate numerică, simte uneori nevoia, tocmai pentru a nu-şi periclita situaţia, de a produce maghiari pe cale artificială, îndeosebi în etapa trezirii conştiinţei naţionale a maselor. Odată adoptată noua confesiune, clericii catolici se grăbeau să declare că ea este incompatibilă cu limba română, că lui Dumnezeu nu-i place să te rogi la el românește, cum spune Mărtinaş în cartea lui. Firește, noii credincioşi nu învăţau dintr-odată limba asupritorilor. În numeroase cazuri sfîrşeau, însă, prin a o învăţa. Dumitru Mărtinaş are deplină dreptate cînd scrie, la pagina 43 a lucrării sale, că procesul de catolicizare şi implicit de secuizare a românilor a fost determinat de situaţii locale, de la caz la caz, iniţial prin încadrarea în una din confesiunile zise **recepte** a unei familii sau grup de familii, cătun sau sat, grup de sate, proces repetat, lent şi dramatic, care s-a prelungit pînă în contemporaneitate. Sărăcia satelor de iobagi români, lipsa preoţilor ortodocşi, cu corelatul ei, lipsa unei organizări mai active a bisericii românești în Transilvania, a constrîns pe numeroşi români să se dezlipească şi să treacă la bisericile mai bine organizate şi bine înzestrate ale secuilor. În lipsa preotului român ortodox, populaţia făcea apel la serviciile religioase ale preotului catolic secui. Cu timpul, presiunea mediului şi a administraţiei, căsătoriile mixte, prozelitismul catolic, activ şi neobosit, obsedat mereu de noi cuceriri de un adevărat fanatism prozelit, absenţa clerului românesc în zeci şi sute de sate, corelată cu lipsa oricărei atitudini prozelistice active în toată istoria bisericii ortodoxe române, au făcut ca o masă importantă de români din zonele Covasna, Harghita, Mureş şi din alte zone să-şi piardă ortodoxia şi, în multe cazuri, propria lor naţionalitate. Mulţi au sperat, desigur, că schimbîndu-şi religia îşi vor îmbunătăţi situaţia materială, raporturile cu statul feudal şi stăpînii de latifundii. Pierderea religiei strămoşeşti nu a dus automat la avantaje materiale, a dus însă în numeroase cazuri la deznaţionalizare. Trecînd în Moldova, strămoşii catolicizaţi ai lui Mărtinaş au avut posibilitatea să-şi apere mai bine şi să-şi salveze şi limba şi naţionalitatea

V.M. UNGUREANU: În structura sa, catolicismul este universal. Dar această universalitate este implicată în realităţile specifice fiecărui popor, fiecărei naţiuni. Deci, în România a fi

catolic nu înseamnă a fi maghiar, sau a fi german sau a aparţine altei naţionalităţi. Una este apartenenţa etnică a unei persoane şi alta este convingerea sa de natură confesională. Prima este un dat de care nu te poţi rupe, iar a doua constituie o problemă de conştiinţă. A identifica cele două aspecte înseamnă a nu ţine seama de realităţi şi a confunda noţiunile, fapt care, din păcate, la noi s-a întîmplat de multe ori. Un român catolic din Moldova nu era considerat român, deşi el simţea adînc românește, în schimb, oricare grec, bulgar sau rus, fără a simţi românește, datorită faptului că avea aceeaşi religie ca şi marea majoritate a poporului român, era acceptat şi tratat ca un român.

M. UNGHEANU: Prejudecata după care a fi român înseamnă a fi ortodox şi a fi catolic sau papistaş înseamnă a nu fi român este veche şi cu explicaţii istorice obiective. Conflictele religioase ascund totdeauna conflicte sociale, economice, politice. O interpretare din punctul de vedere al materialismului istoric şi dialectic a luptelor religioase din Transilvania ne duce la aceste concluzii. A fi ortodox în Transilvania însemna să n-ai nici un drept. A trece la una din religiile acceptate însemna să ai acces la drepturi, altfel inaccesibile. Se ştie că nobilii români din Transilvania, pentru a-şi păstra condiţia de clasă, s-au lepădat de ortodoxie, ceea ce a dus la deznaţionalizarea lor. Mihai Viteazul a avut de-a face în Transilvania cu asemenea nobili români maghiarizaţi care, de pe poziţiile maghiarimii, au dorit pieirea „valahului". Cauze materiale şi istorice precise decid dinamica vieţi religioase în Transilvania. Este evident că pentru a avea aceleaşi drepturi cu secuii, românii locului au trecut la confesiunea acestora. Accentuarea unirii religioase cu Roma are tot motivaţii sociale şi politice: pe de o parte, ale habsburgilor care voiau să creeze prin catolicism slăbirea calvinilor unguri ca putere politică; pe de alta, a românilor care căutau scutul Romei pentru a ieşi de sub exploatarea socială, economică, naţională a proprietarilor de pămînt unguri. Oriunde vom căuta resorturile ascunse ale luptei religioase din Transilvania, la fel de puternică şi de dramatică şi aici ca şi în vestul Europei, vom da de motivaţii practice foarte apăsate. Lupta religioasă e doar o haină aşa cum de altfel a arătat-o de mult marxismul.

„CEANGĂU" – UN SUPRANUME RESPINS DE ROMÂNII CATOLICI

MIHAIL DIACONESCU: Acest exclusivism numai cine e ortodox este român, anacronic astăzi, într-o eră de libertate a cultelor religioase, s-a soldat şi se mai poate solda cu exclusivisme culturale. Se cunoaşte şi se studiază prea puţin contribuţia diversă, dar mai ales culturală a unor catolici de origine română, care în tot ce au întreprins au păstrat un sigiliu românesc. Umanistul Nicolaus Olahus, regent al Ungariei, a fost român mîndru de originea sa, dar nu avem încă tipărirea întregii sale opere. Tot aici intră figura lui Iancu Corvin de Hunedoara, şi el regent al Ungariei şi guvernator al Transilvaniei, fiul său, regele Matias Corvin, care au lăsat în urmă o operă socială, politică,

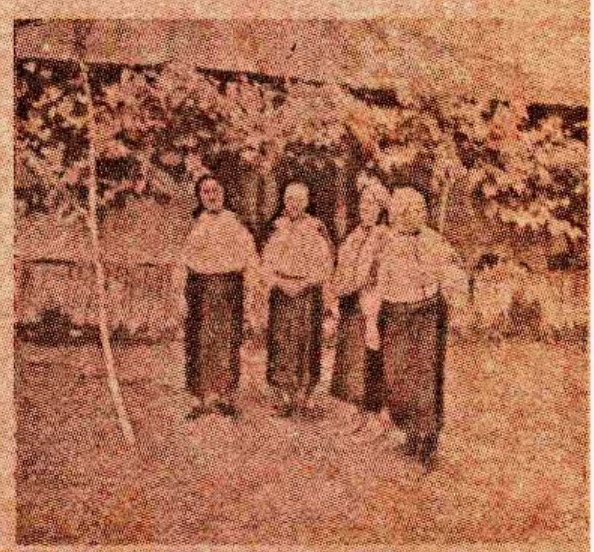

Port de sărbătoare din com. Cleja (jud. Bacău)

Episcopul Mihai Robu la Săbăoani, în mijlocul sătenilor (1925)

militară, culturală, singulară prin pecetea ei românească, în lumea de cultură catolică, Ieremia Valahul era respectat ca sfînt între catolicii zonei napolitane. Ioan Căianu-Valachus, român catolicizat, a fost un mare muzician. Toți aceștia cer un tratament special din partea noastră, tocmai pentru a nu da dovada unui exclusivism anacronic. Mai amintesc aici pe bănățeanul Gabriel Ivul din Caransebeș, logician și filozof cunoscut, profesor la Universitatea din Viena și Cașovia, trăgîndu-se dintr-o spiță nobiliară românească cu ramificații în toate satele zonei. Catolicizarea i-a permis cariera, la care ca român fără drepturi n-ar fi avut acces. Tot la Casovia la Universitate și tot în secolul XVII mai sînt doi profesori români: Ștefan Arborel și Ioan Lingoi, prea puțin cunoscuți. Citez cazul lor pentru că el, prin contrast, subliniază situația lipsei de șansă socială, politică, culturală a românilor care rămîneau ortodocși și totodată oferă dovada capacității intelectuale pe care românii au făcut-o ori de cîte ori au avut acces la cadrul instituțional adecvat. Situația ceangăilor o luminează și pe a acestor uîtați sau pe a altora ca ei.

ION COJA: Cuvîntul ceangău este un cuvînt maghiar, nu e un cuvînt românesc și are un sens vulgar și minimalizator. El însuși este o probă că această populație nu este maghiară, pentru că exprimă o delimitare a maghiarului față de ceangăi, ceangăi care ei înșiși nu-și zic **ceangăi** ! Acest termen reflectă în cele din urmă o delimitare de acțiunea de maghiarizare care produce rezultate hibride, confuze. Ceangăii sînt un fel de populație a nimănui în accepția diferențială a termenului, adică din perspectiva maghiarului de rînd, care le-a scos porecla de ceangăi, chiar dacă din motive propagandistice ei au început a fi revendicați ca maghiari curați, de diverși autori.

GABRIEL ȚEPELEA : Un argument important în dezbaterea despre ceangăi îl constituie într-adevăr termenii de **ceangău, ceangăi.** Lingvistul maghiar Bernát Muncási deriva în 1880 denumirea de ceangău de la verbul secuiesc **csángani** „a se corci" — explicație preluată în 1888 și de Aladár Ballagi. Corcirea semnalată de verbul **csángani** nu se referă la una de ordin biologic, ci lingvistic, deoarece particularitățile de vorbire frapează în primul rînd pe un străin. Secuii nu puteau atribui nume decît unei populații pe care o socoteau din afara ei, străină. Acad. Al. Graur scrie: **„Ca și în cazul numelor de țări, numele populațiilor sînt date de străini, deoarece indigenii nu simt pentru ei înșiși nevoia unui nume special: ei sînt «ai noștri», «oameni»".** (**Nume de locuri.** Ed. științifică, 1972, p. 109). Iar în cazul de față este vorba de

> **„Cum, cucoane, acum cînd toate satele m-au ales ca să le apăr drepturile în marea Adunare, sunt** catolic **și nu pot fi deputat ? Dar cînd ne puneți bieilicuri, cînd ne luați birul, cînd vă dăm feciorii la oaste, cînd vă facem boierește, atunci nu suntem catolici, ci ne priviți ca pravoslavnici ?" — IANUȘ ROBU,** deputat din Săbăoani, 1857.

distincția făcută de secui între ei și cei pe care îi considerau străini, corciți. De altfel, termenul „Ceangăi" apare și ca toponim în jud. Covasna, indicînd atît locul unde a fost creat termenul, cît și locul de roire.

În articolul **O carte despre ceangăi,** din „România literară" nr. 41, 10 octombrie 1985, pagina 8, academicianul Al. Graur acceptă argumentele și concluziile lui D. Mărtinaș cu privire la originea românească a ceangăilor considerînd totodată justificat reprosul autorului adresat specialiștilor în limba română de a nu studia graiul ceangăilor. **„Motivul pentru care nu s-a observat pînă acum proveniența românească a**

ceangăilor — scrie Al. Graur — **este simplul fapt că sînt catolici, ca şi cum religia nu s-ar putea schimba".**

VALERIU RUSU: Termenul de ceangău are un sens dispreţuitor şi intraductibil, de fapt, într-o discuţie publică. Este sigur că refugiaţii în satele moldovene nu şi-ar fi pus singuri un nume ruşinos, declasant, ci că acesta le-a venit din afară. El surprinde desigur aspectul lingvistic, dar nu numai pe acesta, implicînd conotaţii multiple.

V.M. UNGUREANU : Marea majoritate a locuitorilor catolici din Moldova se consideră şi se numesc români catolici. Termenul de ceangău este aici de natură cărturărească şi este necunoscut în cea mai mare parte. Va fi fost mai mult circulat în urma apariţiei acestei cărţi şi am avut obiecţiuni de la ai noştri, pentru că l-am folosit. Titlul cărţii a provocat, deci, noi reacţii de respingere. Cei care îl cunosc şi mă refer la o parte din locuitorii judeţului Bacău, îl resping ca pe cea mai gravă ofensă ce li se poate aduce, iar respingerea consider că stă în strînsă legătură cu sensul de „degenerat" pe care etimologia cuvîntului o sugerează. Personal nu am ştiut că sînt ceangău, pînă cînd nu am descoperit această caracterizare a noastră în manualul de istorie pentru cursul secundar semnat de profesorul M. Papastopol de la Iaşi. (Aveam pe atunci 14 ani şi eram elev la seminarul catolic din Iaşi). Am fost foarte surprins de faptul că, fiind catolic, nu mai sînt român şi de atunci am început că cercetez cît mi-a fost cu putinţă originea părinţilor, a moşilor şi strămoşilor mei, cercetare care s-a concretizat, pînă la urmă, în adnotarea cărţii lui Dumitru Mărtinaş. Noroc că nu peste mult timp am citit lucrarea preotului franciscan Iosif Petru M. Pal. **Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii, păstorii lor de veacuri,** care m-a liniştit: sînt catolic, dar sînt român, aşa cum mă ştiam de acasă.

MIHAIL DIACONESCU: Faptul că se consideră catolici români şi că manifestă o inadvertenţă puternică la acest pseudoetnicon, mă văd obligat să-l leg de o altă aderenţă a lor manifestată grăitor în anumite cazuri. Catolici fiind mulţi dintrei cei care au părăsit confesiunea strămoşilor, cu precădere intelectuali de prestigiu, simt nevoia să spună răspicat că ei sînt şi rămîn români, valahi, precizînd mereu adevărata origine a neamului lor. A fi român şi catolic era în vremea veche, paradoxal, un nonsens, şi tocmai acest nonsens îl subliniază aceşti intelectuali. Ei nu vor cu alte cuvinte să se piardă urma, ci îşi afirmă răspicat originea. Citez pe Ieremia Valahul şi pe Ioan Căianu Valachus, amîndoi catolici de adopţiune tîrzie care-şi pun acest cognomen. Folosirea cognomenului „valachus" arată că sensul acestui cognomen era cunoscut şi preţuit şi de alţii, nu numai de purtătorii lui, el atestînd o veche legătură română, conform axiomei **Valachus sive romanus,** de largă circulaţie europeană în Renaştere şi Baroc. În adoptarea acestui cognomen care-i ţine legaţi de neamul de origine, regăsim aceeaşi atitudine care-i face pe cei din Moldova să-şi zică români catolici şi să refuze termenul confuz şi injositor din punct de vedere etnic de ceangăi. Mentalitatea este aceeaşi, dincolo de timp şi de loc.

V.M. UNGUREANU. Tendinţele de maghiarizare ale populaţiei catolice nemaghiare din Moldova, foarte acute în secolul trecut, sînt bine

Tata şi fiica (Prăjeşti, jud. Bacău)

cunoscute de toţi cei care au studiat istoria bisericii catolice din Moldova. Ele sînt mai puţin cunoscute de istoricii noştri care nu s-au ocupat de această problemă. Odată cu formarea statului naţional român şi cu independenţa noastră spirituală, prin fondarea Episcopiei catolice de Iaşi, în 1884, aceste tendinţe au început să dispară. În schimb, după 23 August 1944, datorită orientării spre o politică de ocrotire reală a naţionalităţilor conlocuitoare, s-a crezut de cuviinţă că şi noi aparţinem unei asemenea naţionalităţi, respectiv celei maghiare, şi atunci au început să curgă „binefacerile" acestui punct de vedere pe capul nostru: ne-am trezit cu şcoli în limba maghiară la populaţia bilingvă din judeţul Bacău, şi cu o acţiune presantă de introducere a limbii maghiare în biserică. Şcolile de limbă maghiară au rămas goale, deoarece populaţia nu le-a dorit, iar învăţătorii, profesorii şi inspectorii veniţi în judeţul Bacău din secuime au fost plătiţi din bunul public numai şi numai pentru prezenţa lor, fără a avea nici o activitate propriu-zisă. Fără elevi, aceste şcoli şi-au închis porţile de la sine. În biserici, limba maghiară nu s-a putut introduce din pricina opoziţiei categorice a populaţiei, care a fost chemată la un fel de referendum în această problemă de episcopul Anton Durcovici, străin de noi ca origine, dar cunoscător şi înţelegător al dramei noastre. Cum am arătat şi în notele lucrării, iniţiatorul refendumului a plătit scump acest referendum, dar limba română n-a fost izgonită, pentru că ea era limba maternă a aşa-zişilor ceangăi.

ION COJA : O precizare în legătură cu împrejurarea bizară, amintită şi comentată atît de D. Mărtinaş, cît şi de V.M. Ungureanu, căci au

„Începuturile fenomenului ceangău nu trebuie căutate undeva în epoca nebuloasă a migrațiunii popoarelor, cum s-a încercat de unii autori mai vechi, ci este rezultatul unui proces istoric mai apropiat, care s-a desfășurat odinioară la lumina zilei, dar în jurul căruia s-a țesut cu timpul, în mod artificial, legenda unei enigme științifice impenetrabile". — D. MĂRTINAȘ. p. 10.

trăit-o amîndoi, împrejurarea înființării în 1948, în satele moldovenilor catolici, a unor școli în limba maghiară, adică în sate și-ntr-un oraș în care practic nimeni nu vorbea ungurește. Atunci au ieșit oamenii cu mic cu mare la primărie, cu tricolorul în frunte, cerînd școli în limba lor părintească, adică în limba română ! Nu mai zic că s-au găsit unii să interpreteze aceasta ca pe un act ostil noilor rînduieli politice din țară! ! Explicația acestei împrejurări cred că am găsit-o — parțial, firește — într-unul din documentele publicate în masiva colecție de documente privitoare la 23 August 1944, recent scoasă, în patru volume. Este o colecție extraordinară, care deschide porți neștiute înțelegerii noastre asupra unui trecut foarte apropiat. În volumul trei, documentul 918, p. 61—62, găsim relatarea unor întîmplări din Ardeal care explică multe din evenimentele ce au urmat, îndeosebi în partea lor dramatică, tragică chiar. Repet, cele patru volume constituie, după mine, apariția editorială cea mai remarcabilă din ultimii ani. Cele relatate de Dumitru Mărtinaș și de V.M. Ungureanu, în notele sale, se armonizează reciproc cu documentele amintite. Anume, că în partidul nostru, imediat după 23 August, profitînd de împrejurări, s-au strecurat elemente aparținînd grupărilor maghiare revizioniste și iredentiste, elemente care, sub pretextul aplicării noii politici marxiste de înfrățire între popoare, au făcut uitate și nepedepsite crimele săvîrșite de horthyști în Ardeal, ba chiar au încercat să continue, cu mijloace noi, procesul de maghiarizare a populației românești.

CUM SE AJUNGE SCRIITOR DE LIMBĂ MAGHIARĂ?

GABRIELA ȚEPELEA : În legătură cu populația cunoscută sub numele de „ceangăi", în număr de aproximativ 180 000, diseminată în nordul și sudul Moldovei nu poate fi vorba în nici un fel de încercări de românizare de vreme ce prin anii '50 **ceangăii protestau pe lîngă autoritățile vremii împotriva școlarizării în limba maghiară oferită de statul român pe baza unei opinii vehiculate de cercetătorii maghiari că populația respectivă ar fi de origine maghiară. Statul român le oferea, acestor locuitori, învățători și profesori maghiari, programe analitice adecvate culturii maghiare și ei protestau. De ce ? Fiindcă aveau conștiința apartenenței lor la etnica românească și nu aceptau ca datorită confesiunii lor catolice să li se stabilească o falsă identitate națională.**

Catolicii moldoveni au limpede conștiința apartenenței lor la etnia românească. Astfel, la recensămîntul populației din 1977 în întreaga Moldovă s-au declarat de naționalitate maghiară 5 770 de locuitori — în chestionar nefiind inclusă confesiunea. În aceste condiții nu e de mirare că locuitorii catolici îi întrebau mirați pe cei ce le trimiteau învățători și profesori maghiari: de ce vreți să ne schimbați naționalitatea ? !

M. UNGHEANU : Revendicarea la trunchiul maghiar al acestor români secuizați, bilingvi, care s-au întors la limba lor maternă odată cu dispariția presiunii deznaționalizante, s-a făcut în ciuda evidențelor. Într-o lucrare a lui Kos Karoly apărută la București după război în 1976, dar bizuită pe cercetări din 1949, satele ceangăiești erau trecute în bloc la „grupul etnic de răsărit" al maghiarilor. Desigur că pentru românii care nu obișnuiesec să se ocupe de „grupuri etnice" de dinafara granițelor lor, fie la vest, fie în alte puncte cardinale, această prețioasă formulă a fost privită cu detașare Asta explică în bună măsură apariția la noi în țară a unor astfel de aserțiuni și demonstratii confecționate, cum este și aceea din albumul colectiv din 1981 despre ceangăii moldoveni a cărui listă de autori începe cu același Kos Karoly. Lipsa de consistență a unei asemenea etichete este însă frapantă. Nimic nu sugerează că băjenirea de aici a fost maghiară sau secuiască. Este vorba de manipularea la dorință a datelor obiective. Astfel se întîmplă și cu exagerarea criteriului limbii maghiare în această problemă ceangăiască, deși ea nu este folosită peste tot, nu este vorbită corect, și a cedat terenul cît l-a avut în întregime limbii române a ceangăilor, care nu este graiul moldovenesc, ci graiul transilvănean de dincolo de Carpații răsăriteni. Realitățile infirmă și aici revendicarea „răsăriteană". Cît despre port, despre obiceiuri, ele sînt românești și nu pot fi raportate la un etalon ungar. Nici în Asia, nici în Panonia ungurii nu-s îmbrăcați astfel. Întreprinderea lui Kos Karoly amintește volumul **Ungaria și civilizația,** corodonat de Georg Lukács și tipărit la Paris în urmă cu peste cincizeci de ani, unde arhitectura specific ungară era exemplificată cu fotografii ale unor case românești din lemn. Bineînțeles că tipărirea unor asemenea lucrări la București ilustrează libertatea de opinie a autorilor, dar și o atitudine de persoane care refuză să țină seama de rezultatul cercetărilor științifice la noi.

Cine ar putea bănui, apoi, că un text în maghiară, semnat cu nume maghiar, într-o revistă maghiară este o contrafacere ? Un asemenea instructiv caz, cu atît mai instructiv cu cît s-a petrecut destul de aproape de noi, este citat la p. 146 a cărții lui D. Mărtinaș, de V.M. Ungureanu (interlocutorul nostru) : **„Relatăm și un caz recent foarte semnificativ. Petre Sescu-Păduraru din Săbăoani, țăran cu preocupări cărturărești, a scris în românește două articole despre satul natal, le-a trimis conf. univ. Istvan Imre de la Cluj, care le-a tradus, completat și publicat sub numele Erdös Szécska Péter (în „Népismereti dolgozatok", 1978) și Erdös Ezeszka Péter (în „Korunk", nr. 3/1982), nume care nu-i aparțin (vezi bibliografia). Maghiarizarea antroponimică l-a făcut însă „celebru" pe badea Petre, Széska Erdös Péter fiind menționat în „Romániai magyar irodalom lexicon" (Bucarest, 1981, p. 319).** Petre Sescu Păduraru a părit și în „Ceahlăul" un articol în 11 aprilie 1981, dar de data aceasta fără să mai fie nevoie să fie tradus.

Gospodărie tradiţională din Frumoasa (jud. Bacău)

adică în limba maternă : română. Ceangăii din judeţele Bacău şi celelalte sînt tot atît de maghiari sau de secui pe cît e scriitor maghiar badea Petru Sescu-Păduraru.

ÎNCERCĂRILE DE REMAGHIARIZARE DIN MOLDOVA SAU INCONSISTENŢA UNEI TEORII DE CABINET

MIHAIL DIACONESCU : Am vorbit mai înainte de deznaţionalizarea românilor prin religie, mai exact de maghiarizarea lor, fie în toată Transilvania, fie în zona secuiască. Procedeul acestei maghiarizări era simplu, superficial, dar de efect : se lua numele enoriaşului şi se trecea în matricolele bisericeşti şi civile într-o formă maghiară şi cu ortografia cuvenită. Din **Bujor** s-a făcut **Buzso,** de pildă. De la **Dumitraş** s-a ajuns la **Pal. Petru al lui Paul Dumitraş** a fost notat mai întîi ca **Petruş Pauli Dumitraş.** Acesta era bunicul. Un fiu al bunicului, devine **Anton Petru Pal.** De la această dată înainte toţi Dumitraşii sînt notaţi ca **Pal.** Un exemplu elocvent. Mărtinaş se întreba : dacă aceşti catolici din Moldova era unguri, de ce simţeau nevoia preoţii maghiari trimişi aici să le schimbe numele ? Din asemenea deghizamente onomastice, de care multe registre de stare civilă din România sînt pline, s-a încercat a face un argument pentru originea maghiară a „ceangăilor". Pretinsa românizare a acestora, susţinută de unii cercetători străini în faţa evidenţei că aceştia vorbesc limba română, ascunde de fapt încercări agresive de maghiarizare dincolo de limitele teritoriului etnic şi de stat al Ungariei.

V. M. UNGUREANU : Cartea lui Dumitru Mărtinaş scoate în evidenţă originea românească a populaţiei catolice din Moldova. Vreau să accentuez că această origine românească nu este afirmată şi dovedită din exterior, ci **din interior,** Dumitru Mărtinaş fiind un fiu al acestei populaţii. Cercetările sale lingvistice au o valoare deosebită, întrucît Mărtinaş cunoştea din copilărie graiul acestei populaţii, pe care l-a vorbit pînă la plecarea sa la studii.

M. UNGHEANU : Spiritul Congresului al IX-lea al P.C.R., care a deschis noi perspective de lucru în toate domeniile, a oferit şi oferă o şansă în plus cercetătorilor din disciplinele umanistice. Totul este ca ele să fie la înălţimea generoaselor principii enunţate de partid, răspunzînd directivelor acestuia prin lucrări asupra celor mai importante teme şi obiective ştiinţifice ale momentului. Cartea lui Dumitru Mărtinaş ne arată că asemenea teme îşi aşteaptă cercetătorii şi că numeroase concluzii puse mai înainte în circulaţie cer o rectificare pe măsura unei cercetări obiective şi a adevărului impus de realităţi.

„Cînd noii misionari fără sutană au venit la Fundu Răcăciuni să introducă limba maghiară în biserică (martie 1949), corul sătesc i-a întîmpinat cu vechiul cîntec : „Mult e dulce şi frumoasă / Limba ce vorbim, / Altă limbă armonioasă / Ca ea nu găsim !" — D. MARTINAŞ, p. 143.

Horă la Răchiţeni, 1918

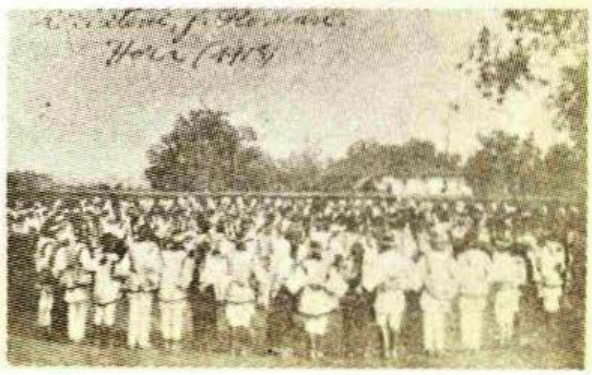

„«Vreți să ne faceți unguri ?» întrebau oamenii nedumeriți, pe cei care umblau din casă în casă cu lămurirea. Ei se știau români și aveau nevoie de școli românești" — D. MARTINAȘ, p. 50.

ION COJA : Insist aici asupra caracterului prob al cercetării lui D. Mărtinaș. El face precizarea că printre catolicii din Moldova există un grup restrins de cîteva mii, față de cele circa 200 000 de catolici români, la care se poate constata o conștiință etnică maghiară. Este un grup de cîteva sate ai căror locuitori vorbesc relativ bine maghiara. Pe aceștia D. Mărtinaș nu i-a cercetat. Ce sînt ei la origine, dacă și ei sînt rezultatul maghiarizării sau nu, este greu de știut. Existența lor poate explica în parte șirul de erori ale unor cercetători care plecînd de la ei au tras concluzii pentru toate satele cu locuitori catolici veniți de peste Carpați. Mai toți predecesorii lui D. Mărtinaș au conchis, dilatînd proporțiile acestei prezențe și manipulînd datele, că ne aflăm în fața unei enclave maghiare caracteristice, deși faptele nu susțin această afirmație. De altfel, D. Mărtinaș nu vrea să demonstreze mai mult decît îi permit faptele. De aceea și reușește să fie atît de convingător.

O TEZĂ INTERESATĂ : ROMÂNIZAREA CEANGĂILOR

VALERIU RUSU : Teoria după care acești așa-ziși ceangăi ar fi venit din Transilvania maghiari și ar fi fost românizați în Moldova se bizuie pe dovezi aparente, șubrede. Mă voi referi la criteriul lingvistic, pe care l-am invocat mai înainte : în aceste sate se vorbește un grai din Transilvania și nu graiul românilor din jur, care e cel moldovenesc. Dacă procesul de românizare ar fi avut loc, acești locuitori ar fi vorbit graiul moldovenesc, dar procesul n-a avut loc pentru că ei au venit români de peste munte, cu graiul de-acasă, cu costumul de-acolo, cu obiceiurile și celelalte particularități. Dar mai sînt și alte argumente la fel de puternice pentru a infirma teza deznaționalizării unor secui în Moldova. Expansionismul românilor este ca și inexistent, pe toate planurile. Dacă am compara aria veche locuită de daci, și aria romanității orientale cu actualele granițe politice ale românilor, am observa că noi n-am cîștigat teritoriu ci am pierdut. Biserica română ortodoxă, s-a spus aici, n-a făcut prozeliți, ci și-a pierdut de multe ori susținătorii în favoarea altor confesiuni. Mai mult decît atît, românii n-au adus niciodată și niciunde **o politică de deznaționalizare**, din contră, grupuri mai mici sau mai mari de români au fost slavizate, grecizate, maghiarizate, în condițiile concrete ale existenței lor în contextele etnice, lingvistice, religioase, etc., respective, adesea foarte diferite. Șocul marilor invazii asiatice a rupt aceste grupuri de trunchiul comun și ele au fost treptat deznaționalizate. Procesul a durat sute de ani și el nu e terminat pe anumite arii ale fostei Romanii Orientale nici astăzi. A vehicula ideea unui spirit cuceritor, oprimator, deznaționalizator etc. al românilor în condițiile de evidență pe care le-am amintit, în condițiile vecinătății țarii noastre cu imperii și regate vaste și puternice (otoman, austro-ungar, rus etc.), care au fost adevărate închisori ale popoarelor, cucerite vremelnic și asuprite, este o teorie care atinge, incontestabil, limitele absurdului.

ION COJA : Politica de deznaționalizare nu este proprie românilor. Întăresc cele spuse de Valeriu Rusu adăugînd că probele unei politici de deznaționalizare nu pot fi găsite în nici o perioadă a întregii noastre istorii. Nimănui în istoria noastră nu i s-a impus naționalitatea română cu forța sau prin măsuri administrative, prin legi constrîngătoare.. Poate de aceea au existat mulți străini care și-au găsit în mijlocul societății românești un loc de muncă și de viață și care s-au considerat ei înșiși români cînd au dorit-o și au voit-o. Regula ospitali-

Interior țărănesc la Cleja (jud. Bacău)

tății și a toleranței, care este adevăratul semn de cultură și civilizație al unui popor, a funcționat întotdeauna atît la nivel popular, cît și la nivelul politicii de stat. Regimul de care s-au bucurat întotdeauna la noi minoritățile naționale, azi le zicem naționalități conlocuitoare, a fost și este un regim pe care îl doresc și minorităților românești din afara granițelor României. În acest context, mă întreb dacă nu cumva față de românii din afara actualelor granițe românești avem datorii pe care le ignorăm.

MIHAIL DIACONESCU : O putem spune cu fruntea sus și cu inima împăcată ; românii n-au practicat niciodată deznaționalizarea, dar românii au fost deznaționalizați, de ori de cîte ori prilejul s-a ivit. În ceea ce-i privește pe românii din Transilvania, de unde au venit și strămoșii fraților noștri ceangăi, există o constantă care străbate politica internă a Ungariei de la contele Appony la amiralul fără flotă Horthy, numitorul ei comun fiind politica șovină antiromânească. Vechile statistici habsburgice indicau

sate cu mii de locuitori români pe ambele maluri ale Tisei, ele mai erau încă în 1918, dar astăzi nu mai există. Răspunsul este : deznaționalizarea. Nu este cazul să numărăm școlile românești sub guvernele maghiare în Transilvania. Numărul lor era cu totul insuficient pentru cifra populației românești. Rezultatul urmărit era același. În 1912 s-a înființat la Hajdu Dorog o episcopie greco-catolică cu limba de cult maghiară în același scop. Încercarea s-a repetat și în timpul guvernului horthyst tot la Hajdu Dorog, cu aceleași intenții. Este caracteristic că ori de cît ori a vrut să lichideze naționalitatea română din Transilvania acțiunile oficiale au distrus sistematic bisericile ortodoxe. Faimosul general Buckow a distrus circa 100 de mănăstiri și schituri românești în secolul XVIII. Ocupația horthystă în Transilvania a însemnat distrugerea din temelie sau devastarea ori profanarea unui număr însemnat de biserici românești. Ca și alți adversari ai poporului român și ocupantul maghiar fascist a considerat biserica ortodoxă ca un mijloc de rezistență etnică și aici și-a îndreptat cu precădere loviturile. Spiritul de toleranță, absența dorinței de deznaționalizare le mărturisește condiția bisericii catolice ca și a altor confesiuni religioase în România, după 1918, atît de libere încît preoții lor reușeau în satele așa-numiților ceangăi operă de prozelitism și maghiarizare în chiar fruntariile statului român.

ION COJA : N-au fost aduse toate reparațiile posibile ale actelor vexatorii săvîrșite față de populația românească din Ardealul intrat în '40—'44 sub administrație fascistă ! Așa de pildă, încă n-am reclădit monumente care în acei ani absurzi au fost dărîmate pentru că erau simboluri ale existenței noastre ca români ! Multele biserici devastate și dărîmate în Transilvania de bandele dezlănțuite ale ocupației horthyste n-au fost dărîmate pentru că erau biserici, ci pentru că erau clădiri românești. Deci nu mă gîndesc la criminalii care nu și-au primit pedeapsa, ci la victimele lor, față de care a întîrziat cuvîntul nostru de mîngîiere și de îmbărbătare ! Cărțile care au apărut în ultimii 2—3 ani pe această temă, dezvăluind ororile săvîrșite de horthyști, sînt justificate și răs-justificate ! Dar ele înseamnă încă prea puțin față de cîtă suferință și jale a fost atunci. Și trebuie mai ales demascată falsa principialitate care a încercat să facă un subiect **tabu** din acte al căror cadru potrivit pentru a ieși din istorie nu era uitarea noastră, ci tribunalul de la Nürnberg, destinat marilor criminali de război.

Mirii, nănașii, chemătorii și druștele (jud. Bacău) — 1947

Port de sărbătoare din com. Cleja (jud. Bacău) ● Și din com. Oțeleni (zona Romanului)

„NU PUTEM FI DECÎT CEEA CE SÎNTEM: ROMÂNI"

V.M. UNGUREANU : Vreau să sesisez totuşi o tangenţă actuală, imperceptibilă pentru unii, a acestui fenomen dureros, o situaţie cu totul specială, în miezul căreia mă aflu de aproape treizeci de ani, la început doar ca participant constant şi activ, apoi ca cercetător atent al tuturor aspectelor şi consecinţelor sale şi, în fine, ca vestitor al absurdităţii situaţiei şi al remedierii ei, cu toate dificultăţile inerente ce i-ar sta în cale. Desigur că, un timp, modestul toboşar nu putea fi decît „vox clamantis in deserto".

Dar să punem degetul pe rană. După 1948, în Transilvania şi Banat, meandrele istoriei au determinat constituirea unor comunităţi catolice româneşti sui generis, în care s-au încadrat apoi şi moldovenii noştri, stabiliţi aici în urma unor mutaţii demografice, determinate de industrializarea ţării.

Fenomenul a surprins unele foruri, a caror optică momentană, cu urmări defavorabile în perspectivă istorică naţională, a condus la excluderea limbii române din bisericile catolice, frecventate şi de români şi, **ipso facto,** a favorizat formarea unei mentalităţi eronate asupra supremaţiei limbii maghiare în cultul catolic, chiar dacă enoriaşii aparţin şi altor naţionalităţi decît celei maghiare.

Această teză falsă a fost infirmată de Conciliul Vatican II care prin constituţia **Sacrosanctum Concilium,** din 4 decembrie 1963, a introdus **toate limbile naţionale în celebrarea cultului.**

Nicăieri pe faţa pămîntului nu este situaţia de aici, ca enoriaşii să fie de o limbă, iar limba oficiului divin să fie alta. Remedierea nu se poate face decît prin introducerea limbii liturgice române şi prin pastoraţia acestor enoriaşi români din Banat şi Transilvania de către preoţii români. Bineînţeles fără a stînjeni cu nimic pe enoriaşii de alte limbi şi tradiţiile lor. Din acest punct de vedere, relatăm un caz foarte elocvent. O familie de turişti francezi venită în ţară cu maşina a pus următoarea întrebare părohului catolic din Piatra Neamţ : „Părinte, unde încep hotarele României, la Piatra Neamţ, sau la Episcopia Bihor, pentru că numai la Piatra Neamţ am putut asculta o liturghie în limba **română** iar în Transilvania, deşi am întîlnit credincioşi catolici de limbă română, nicăieri nu am auzit ca limba română să răsune pe altar". **Cui prodest ?**

ION COJA : Problema catolicilor din Moldova este, în cele din urmă, un subcapitol al controversei absurde care s-a desfăşurat şi pare a se mai desfăşura pe tema continuităţii româneşti în Dacia veche. Consider că azi cînd acumularea informaţiilor şi datelor ştiinţifice scoate problema din impreciziile iniţiale, chestiunea este în primul rînd de etică ştiinţifică. La ora de faţă s-au adus atîtea argumente pro şi contra încît este posibilă concluzia ultimă. Iar această concluzie scoate problema din sfera controversei. Constatările mele ţin de etica cercetării ştiinţifice : în vreme ce savanţii români iau în discuţie argumentele adverse aducînd mereu noi argumente, adversarii tezei continuităţii nu iau în consideraţie argumentaţia românească revenind mereu la aceleaşi vechi argumente dovedite ca neîntemeiate sau nesigu-

Costume de sărbătoare din Săbăoani (jud. Neamţ)

Tînără pereche din Tămăşeni — Roman • O nuntă din zilele noastre la Sărata (jud. Bacău)

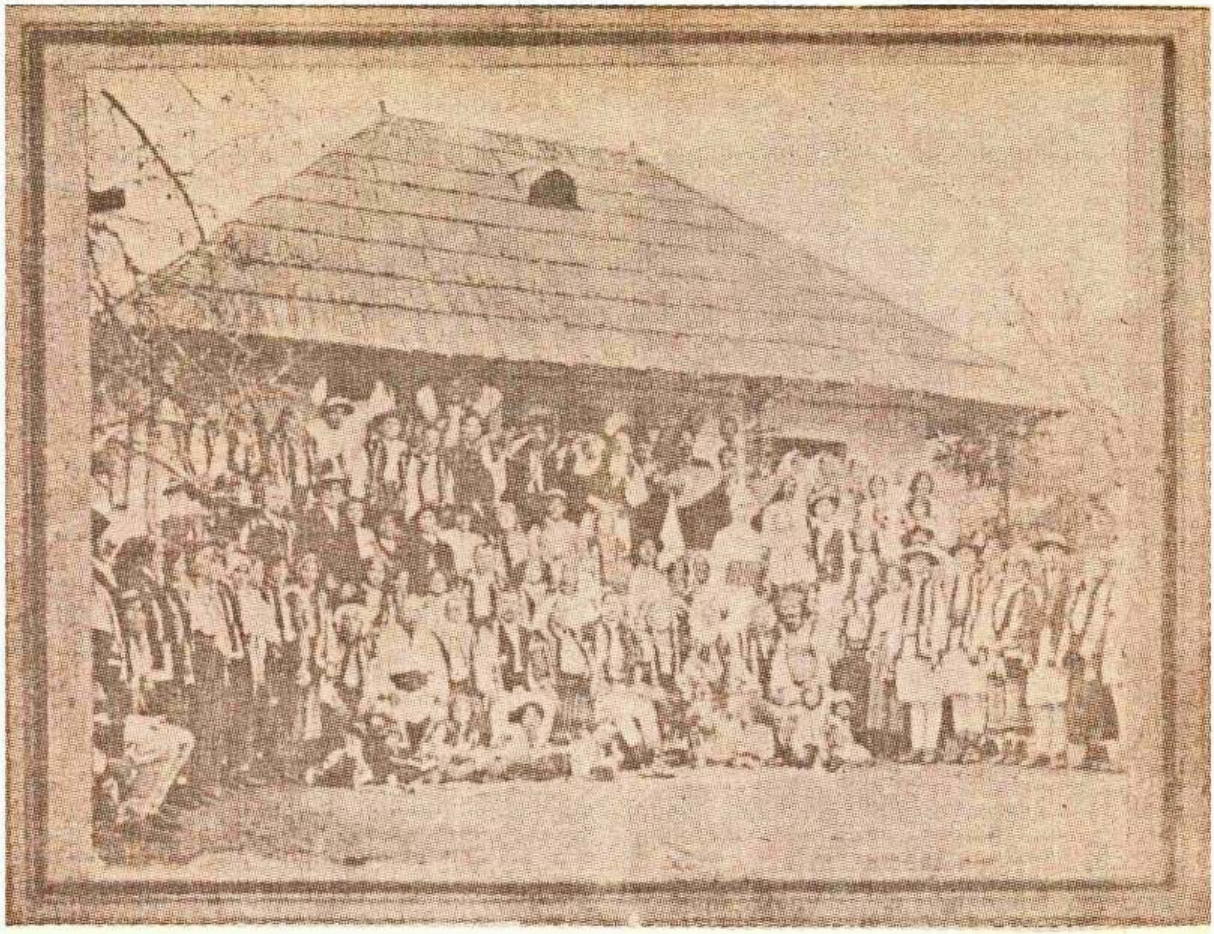

„În Moldova, ceangăii nu şi-au pierdut nici limba, nici naţionalitatea lor română, ameninţate în trecut de secuizare. Ei şi-au salvat individualitatea lor etnică, adică tocmai ceea ce au pierdut conaţionalii lor rămaşi în Transilvania, care au fost asimilaţi de secui în cea mai mare parte“
D. MĂRTINAŞ, p. 48.

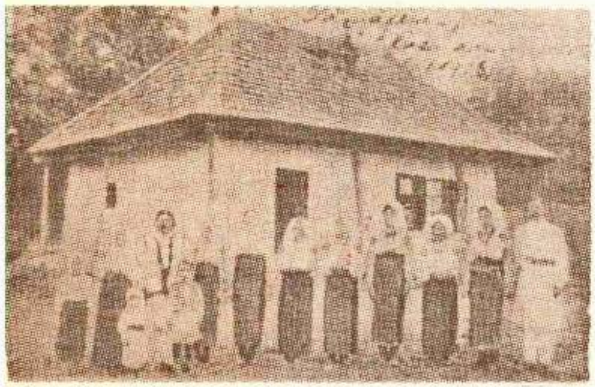

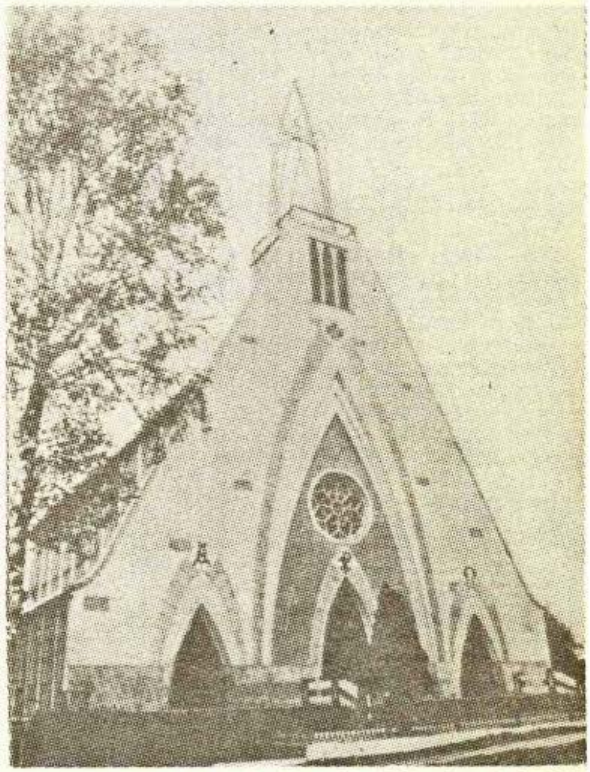

La nunta lui Peter Fodor din Mărgineni (1925) – sus ● Port vechi din Tămăşeni (1918) – stinga, sus ● Costumul popular din Luncaşi (jud. Iaşi) – stinga jos ● Noua biserică din comuna Nicolae Bălcescu, jud. Bacău

re. Un elementar procedeu ştiinţific cere să recapitulezi argumentele problemei de care te ocupi, dar această regulă ştiinţifică nu este respectată în lucrările autorilor unguri. Socoteala e simplă şi eficace : puţini dintre cei care citesc mai ajung să afle şi ce susţine partea adversă, altera pars, ale cărui argumente nu sînt invocate. În schimb, cine citeşte o lucrare românească pe această teză este informat şi de argumentele adverse aşa cum este firesc să se petreacă într-o dispută ştiinţifică. A doua constatare priveşte suspecta unanimitate a literaturii maghiare de specialitate pe această temă, în contrast frapant cu dezbaterea românească, atentă la toate posibilităţile de interpretare, pro şi contra, ale faptelor comentate. Dai peste un evantai de păreri, care strict omeneşte m-ar fi bucurat dacă s-ar întîlni şi în bibliografia ungară. Chiar nici un om de ştiinţă maghiar să n-aibă îndoieli ? Tratamentul problemei ceangăilor mi s-a părut similar în bibliografia ungară. Cartea lui D. Mărtinaş, ca şi precedenta semnată de Dumitraş-Pal, bogatul aparat de note al lui V. M. Ungureanu, pentru a ne opri doar la ei, toţi din satele ceangăieşti, îi pun pe aceşti revendicativi cercetători în situaţia avocatului nedorit. Ceangăii îşi apără singuri cauza românească.

VALERIU RUSU : Cartea lui Dumitru Mărtinaş, acest adevărat apostol al ceangăilor, este — vorbesc de dialectolog — revelatoare prin faptul că pune pentru prima dată în evidenţă fondul original transilvan al graiului acestora, ceea ce exclude definitiv ideea transplantării unui grup maghiar din Transilvania (din secuime) în Moldova şi deznaţionalizarea („românizarea") lor acolo, care n-ar fi fost posibilă decît prin „moldovenizare". Originea ceangăilor nu poate fi înţeleasă decît prin procesul de maghiarizare al unui grup românesc — limitată şi ea numai la anumite aspecte, căci portul, obiceiurile şi în primul rînd conştiinţa etnică nu sînt maghiare — din Transilvania, în condiţiile generale şi binecunoscute de deznaţionalizare pe cele mai diverse şi perfide căi, impuse de oficialitatea maghiară.

V.M. UNGUREANU : Nu românizarea este „păcatul" autorităţilor de stat, ci hiperzelul de care au dat uneori dovadă, justificat în felul său, dar foarte dăunător cauzei noastre, oricum ar fi justificat acel hiperzel cu care, de exemplu, prin anii '50, ne-au înzestrat cu şcoli maghiare nedorite de nimeni şi de aceea rămase goale, cu învăţători, profesori şi inspectori veniţi din secuime şi plătiţi din banul public numai pentru că aveau menirea de a-i rupe pe unii dintre ai noştri din trupul naţiunii române.

Trist, dar foarte adevărat.

Cu excepţia bilingvismului unei minorităţi, în fiinţa şi în firea noastră nu avem nimic esenţial sub aspect maghiar. Confesional apoi, creştinismul nostru latin, iniţial „formă religioasă naţională" (A.D. Xenopol) a poporului român, ne îndreaptă astăzi direct spre mater Roma, fără nici o filieră. Dacă am fi maghiari, am fi desigur buni maghiari ; dar dacă sîntem români, înţelegem să fim buni români, fără a fi însă exclusivişti şi xenofobi. Iubim cu sinceritate poporul maghiar şi ştim că, mai presus de orice, **charitas omnia vincit** ; preţuim cum se cuvine valorile sale spirituale, care fac parte din patrimoniul sacru comun al umanităţii. Dorim însă reciprocitate în sentimentele noastre, fără nici o tendinţă de acaparare pentru că noi nu putem fi altceva decît ceea ce sîntem : români. Cît priveşte punctul de vedere diferit al altora, de la noi din ţară sau de peste hotare, acesta nu schimbă cu nimic realitatea. **Clara pacta, boni amici.**

M. UNGHEANU : Cartea lui D. Mărtinaş, care este expresia unei munci de o viaţă, rezultatul unei dramatice frămîntări de conştiinţă, este în acelaşi timp o contribuţie ştiinţifică dinamitardă şi un act de justiţie pentru aceste sate de ceangăi, care ar trebui să-şi schimbe porecla în renume pentru felul cum şi-au apărat conştiinţa românească, în ciuda împrejurărilor potrivnice, a confuziilor primejdioase, a înnoirii pericolului maghiarizării.

Vorbim adesea despre spiritul revoluţionar ca duşman al inerţiei şi făuritor al noului. Modul în care D. Mărtinaş s-a bătut cu prejudecăţile, cu inerţiile, cu dificultăţile şi riscurile unei asemenea dezlănţuiri, dorinţa şi voinţa lui de a crea o perspectivă nouă asupra acestei probleme nu vădesc un asemenea spirit ? D. Mărtinaş a scos la lumină un adevăr scufundat sub straturi de prejudecăţi, confecţii interesate, sufocat de ele, dar i-a dat şansa cuvenită, adică de a fi un bun al culturii române, un instrument al omului de ştiinţă, un suport moral pentru oamenii din mijlocul cărora autorul s-a ridicat.

Apariţia cărţii de altfel este legată de un nou context de dezvoltare a cercetării ştiinţifice în România. Principiile înnoitoare, spiritul revoluţionar al Congresului al IX-lea a făcut posibilă apariţia acestei cărţi. S-a văzut că această lucrare e concepută modern, într-un spirit realist, de respect al adevărului, că ea se integrează într-o perspectivă materialist-dialectică şi istorică, asupra dezvoltării societăţii româneşti.

Accentuez aici că şi conflictele şi luptele religioase din Transilvania ascund profunde şi grave conflicte sociale şi politice şi că viziunea marxistă asupra fenomenului, demitizînd aceste conflicte, dezbrăcîndu-le de haina lor „spirituală", ne ajută să înţelegem mai bine prefacerile sociale şi politice din Transilvania, ca şi, în ceea ce priveşte originea ceangăilor, exodul românilor din secuime şi stabilirea lor în Moldova, precum şi situaţia lor de aici, mai departe. Marxismul ne învaţă să nu ne impiedicăm de cuvinte („catolic", „ortodox", etc.) ci să vedem problema socială şi politică pe care o îmbracă, exploatarea economică pe care o ascund, exploatarea de clasă sau exploatarea naţională. Pentru că dincolo de faptul că aceşti pribegi sînt una sau alta, au o etichetă sau alta, e mult mai important să ştim de ce au plecat, din pricina căror împrejurări şi în ce stadiu de dezvoltare economică, socială, culturală, politică, naţională se găseau. Strămoşii lui D. Mărtinaş, ca şi ai lui Ion Creangă, au pribegit din aceste pricini. Ieftinelor argumente propagandistice de revendicare a acestei populaţii, ilustrînd o politică veche şi mereu nouă, dar întotdeauna certată cu adevărul şi dialectica acestuia, trebuie să le opunem viziunea ştiinţifică, care pleacă de la realităţi şi se întoarce la ele. Deşi cu un obiectiv limitat, cartea lui D. Mărtinaş este profund revelatoare de orizont şi incitantă ştiinţific. Ea este expresia unei direcţii de cercetare istoriografică, interdisciplinară, stimulată de politica culturală a partidului, alăturîndu-se unui şir important de lucrări care în ultimii douăzeci de ani, de la Congresul al IX-lea încoace, îşi propune să ne arate în chip responsabil istoria noastră „aşa cum a fost".

PAUL ANGHEL

ARTA RĂZBOIULUI- O CHARTĂ A PĂCII

Sun Zi și titlul cărții – Caligramă în stil arhaic

孫子兵法

Sun Zi și titlul cărții — Caligramă în stil decorativ

Folosesc acest titlu paradoxal : **Arta războiului — o chartă a păcii,** pentru a atrage atenția asupra unui tratat de artă militară datorat strategului și tacticianului antic Sun Zi, tratat care poartă în original, în chineză, un titlu cu mult mai simplu — **13 articole** — și care, prin conținut, în chip foarte curios, reprezintă un elogiu al păcii.

Dintre toate tratatele militare, antice, medievale și moderne, provenind din mai multe culturi, pe care le-am consultat în munca mea la ciclul „Zăpezilor de acum un veac", cartea lui Sun Zi mi-a atras în chip deosebit atenția și m-a obligat să revin din timp în timp asupra ei. Se va vedea de ce din cele ce urmează.

Cunoșteam tratatul lui Sun Zi cu mult înainte de a vizita China, îl aveam în mai multe ediții unele cuprinzînd inclusiv variante, parte apocrife. În 1976 a apărut, în sfîrșit, traducerea română a acestui tratat (Sun Zi. **Arta războiului,** studiu introductiv și îngrijirea ediției de general-maior Constantin Antip, versiunea românească Felicia Antip și Constantin Antip, București, Editura Militară). Versiunea română — o versiune — ține loc, pînă una alta, unei ediții științifice, care lipsește de altfel în toate culturile, inclusiv în cultura chineză în care textul originar al lui Sun Zi (Sun Wu) a fost abia recent recuperat, pe cale arheologică, fiind redescoperit în aprilie 1972, într-un mormînt din provincia Santung, împreună cu alte lucrări din timpul dinastiei Han (25—220 e.n.). Tratatul lui Sun Zi este totuși mai vechi decît epoca dinastiei Han, aparține etapei de sfîrșit a perioadei „Primăverii și a toamnei" (sec. al V-lea, înaintea erei noastre), o perioadă în care, în Europa strălucea pacific Elada și nu se născuse încă Roma militară.

Sun Zi ne spune, prin chiar actul editării acestei opere, că războaiele vin din antichitatea cea mai adîncă. Însuși tratatul este fructul unor meditații asupra artei războiului, care-l preced pe Sun Zi, cu foarte multă vreme. Se elaborase însă paralel și o doctrină a păcii. Autorul acesteia, în China, este Lao Zi, iar cartea lui de cinci mii de cuvinte — **Dao-de-tzin** — a îndrumat gîndirea filosofică și mentalitatea chineză prin milenii pînă azi. Tratatul lui Sun Zi despre arta războiului este, mi se pare mie, complementul sau contrapartea cărții **Dao-de-tzin.** Prin chestiunile pe care le tratează în cele 13 articole (capitole), Sun Zi nu face decît să-l confirme pe Bătrînul Înțelept, parafrazîndu-i uneori versetele.

Desigur, nu pot sta în balanță cele două opere : cartea **Dao-de-tzin** este o lucrare de filosofie generală — o ontologie, o axiologie și o etică, sub forma unui magnific poem ; tratatul despre **Arta războiului** este o lucrare pe un subiect particular — un manual de strategie, tactică și educație militară. Prin subiect, **Arta războiului** n-are acces la generalitatea ultimă — nu tot timpul se fac războaie, n-are acces nici la interesul general — nu toată lumea e preocupată de război ; ea e strict circumscrisă temei, ca și un tratat de poetică, de acupunctură sau de grădinărit. Numai că în China antică chiar și asemenea tratate au o trimitere generală. Teoria celor cinci tonuri muzicale implică o filosofie, la fel prescripțiile privind aplicarea acelor în corpul uman, ce antrenează corespondențe cosmice, ca și grădinăritul copacilor pitici, pe parcele de o palmă de pămînt care figurează întregul cosmos, cu munți, fluvii și mări. A face un război este o îndeletnicire particulară — a distruge un ins, o societate sau un stat, dar și generală, de vreme ce, de la ins la stat, războiul implică societatea, lumea. În chip fatal particularul cuprinde generalul, o artă a războiului îmbrățișează în chip tragic lumea, întregul cosmologic. Cum s-ar putea sustrage o lucrare despre război — și arta războiului — unei filosofii generale, ca de altfel și arta tonurilor, a acupuncturii, a grădinăritului ș.a.m.d., cînd întreg-parte și parte-întreg sînt una ?

Arta războiului implică deci o anume concepție despre Tot, deși Totul este văzut prin unul din multipli : războiul. Ce pondere are acest unul din (...), față de Unul ? Ne-o lămuresc împreună cele două cărți, **Dao-de-tzin** și **Arta războiului,** prin texte conjugate : **războiul este o nenorocire.**

Strategiile de combatere a acestei nenorociri sînt bine-nțeles diferite : cartea **Dao-de-tzin** prescrie combaterea războiului prin renunțare la război — pacifismul absolut —, cartea **Arta războiului** prescrie combaterea războiului, la limită, prin război, deci acceptarea războiului de apărare (și chiar a războiului preventiv). Răul prin rău — pentru eliminarea răului — dar cu cîtă prudență !

De la acest prag, cartea despre arta războiului cade din nou în particular, devine o simplă lucrare de tehnică militară, după cum ne-o indică tematic cele 13 articole care-i compun sumarul : I. Evaluarea ; II. Conducerea războiului ; III. Despre victorie și înfrîngere ; IV. Despre dispunerea forțelor ; V. Despre energie ; VI. Despre plin și gol ; VII. Înfruntarea directă și indirectă ; VIII. Cele nouă variabile ; IX.

Despre distribuirea mijloacelor ; X. Terenul ; XI. Cele nouă feluri de teren ; XII. Atacul prin foc ; XIII. Folosirea agenților secreți. Fiecare capitol e împărțit în versete care au concizia și tonul autoritar al preceptelor. Capitolele — 13 cîte sînt — stau și sub autoritatea autorului la modul Magister dixit : „Sun Zi a spus".

Și acum, prin ce anume o carte despre arta militară e o carte pacifică, ba chiar o chartă a păcii ?

Războiul ca sursă a dezordinei

La prima vedere, în această problemă a ordinei și dezordinei, cartea **Arta războiului** vine în contradicție cu cartea **Dao-de-tzin**, e un elogiu al haosului fertil :

„O ! Cît de haotică / este lumea / în care nu s-a făcut încă ordine. Toți oamenii sînt bucuroși, de parcă ar lua parte la o petrecere festivă sau ar sărbători sosirea primăverii" (XX, 2).

Sosirea primăverii, în China antică, e marcată prin ceremoniile Anului Nou agricol : e sărbătoarea ieșirii din haosul primordial și a așezării timpului într-o formă nouă, ca de altfel și la romani. Lao Zi exaltă haosul primordial :

„O, nebulozitate ! O, neclaritate ! În ea sînt cuprinse formele. O, neclaritate ! O, nebulozitate ! În ea sînt cuprinse lucrurile. O, adînc fără fund !". (XXI, 2).

Dar tot el îa act de forma nouă, care iese în chip firesc din haosul fertil :

„Ceea ce nu este plin devine plin ; ceea ce este strîmb devine drept ; ceea ce este gol se umple ; ceea ce este vechi se schimbă în nou..."

Într-un anume sens, Lao Zi este un heraclitian, în măsura în care refuză nemișcarea, starea pe loc, eternă fiind la el numai mișcarea, prefacerea perpetuă, singura firească :

„Un vînt repede nu durează toată dimineața, o ploaie puternică nu ține toată ziua. Cine le face pe toate acestea. Cerul și pămîntul. Nici chiar cerul și pămîntul nu pot face ceva etern, cu atît mai puțin omul". (XXIII, 1).

Cele ale omului nu sînt eterne, iar prea adesea reprezintă un abuz împotriva a ceea ce Lao Zi numește „calea firească" sau „Calea".

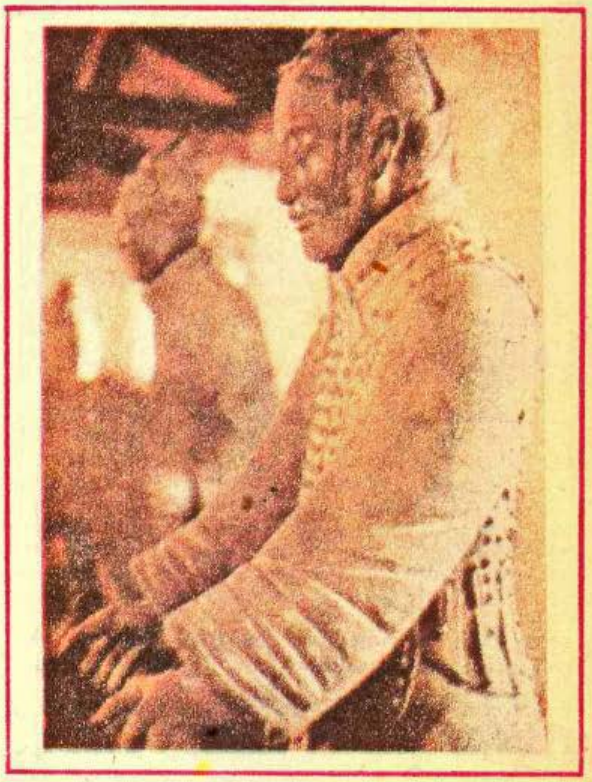

Împăratul Cichin S-Chuang a fost îngropat într-un mormînt alături de cîteva mii de călăreți și cai de lut ● Un călăreț al împăratului

Un asemenea filosof nu poate fi decît adversar al ordinei arbitrare, al ordinei care obturează Calea, dar, de fapt, un nonadversar, adversiunea și opoziția, deci violența !, fiind ele însele contrare **Căii**, inclusiv în ordinea gîndului — și aceasta, gîndul, urmînd a fi firesc, sustras contrariilor, pasiv, confundat cu starea de inocență primă, cu matricea fertilă din care emană. Versetul XX, 1, citat mai sus, care începe cu propoziția **„O ! cît de haotică / este lumea / în care nu s-a făcut încă ordine"**, se întregește astfel :

Marele zid chinezesc

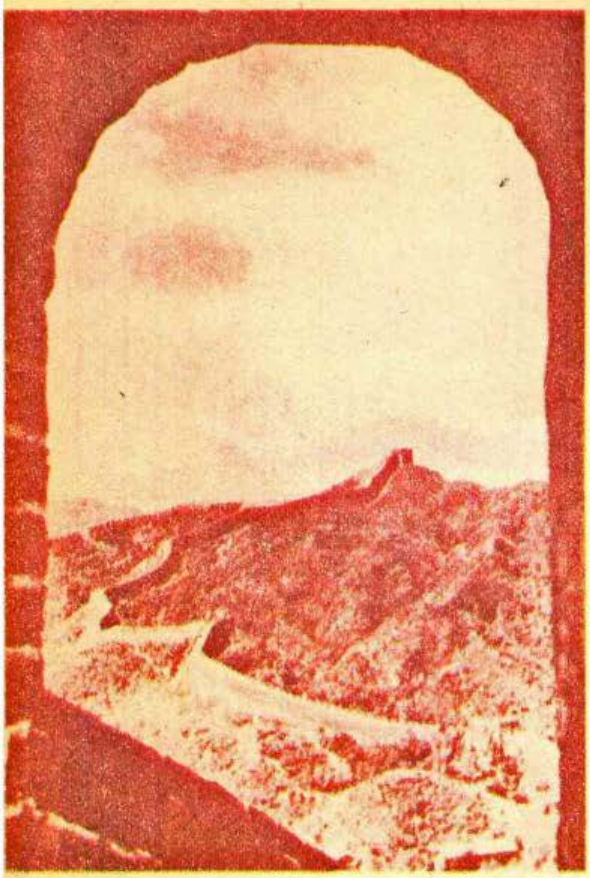

„Numai eu sînt calm și nu mă arăt în lume. Semăn cu un copil, care încă nu a apărut. O ! Plutesc !... Toți oamenii sînt plini de dorințî, numai eu unul semăn cu cineva care a renunțat la toate. Toți oamenii sînt plini de lumină, numai eu unul semăn cu cineva care e cufundat în beznă. Toți oamenii sînt furioși, numai eu unul sînt indiferent... Numai eu unul mă deosebesc de ceilalți, prin aceea că prețuiesc izvorul hranei".

Izvor care e cauza și sensul, în nici un caz manifestarea fenomenală, izvor care e Calea, Adică Dao.

Ontologia lui Lao Zi întemeiază și o sociologie. Bătrînul Înțelept este adeptul comunității arhaice libere, un nostalgic al vîrstei de aur a omenirii, un rousseauist, un tolstoian și un eminescian, dacă cei trei mari europeni nu l-ar fi avut ca premergător prin milenii. Tolstoi l-a și recunoscut ca premergător, nonviolența contelui se întemeiază doctrinar și pe Lao Zi : Eminescu îl citează în cîteva rînduri : îi va fi citit la Viena : în cazul poetului e vorba mai curînd de o consubstanțialitate difuză.

Revenind la bătrînul înțelept, la el lumea posterioară umanității prime, lumea claselor sociale și a statutului e o lume a răului, un rău pus „în ordine", apărat prin varii mijloace, de la „legile" care proteguiesc puterea constituită pînă la falsa morală. «Cînd a fost înlăturat marele Dao, au apărut „omenia" și „Dreptatea". Cînd a apărut „cugetarea", s-a născut și marea fățărnicie. Cînd șase rude se ceartă, apar „pietatea filială" și „dragostea paternă". Atunci cînd în stat domnește dezordinea, apar „slujitorii credincioși"». (XVIII, 1). Legi, armată, războaie contravin legii naturale — dreptății, armoniei și ordinei, ele sînt instrumente ale dezordinei. Lao Zi ne spune :

„Țara se guvernează cu dreptate, războiul se poartă prin viclesug..."

„...Cînd în țară sînt multe legi îngrăditoare, poporul sărăcește. Cînd poporul are multe arme ascuțite, sporește dezordinea în țară. Cînd sînt mulți meșteri iscusiți, sporesc obiectele scumpe (crește luxul). Cînd se înmulțesc legile și poruncile, se mărește numărul tîlharilor". (LVII, 1).

Sau și mai explicit :

„Cînd în țară există Dao, caii îngrașă pămîntul. Cînd în țară lipsește Dao, caii de luptă pasc pe ogoare. Nu există nenorocire mai mare decît necunoașterea limitei pasiunilor și nu există primejdie mai mare decît năzuința de a dobîndi (a achiziționa bunuri, a cuceri ceea ce nu ți se cuvine)". XLVI).

Problema limitei, noțiunea de limită în filosofia și cultura chineză are de altfel trimiteri multiple — pînă la etică și estetică. În sistemul nostru filosofic îndrăznim a defini limita printr-un obstacol revelator, printr-un termen care indică depășirea limitei, distanța față de limită prin noțiunea de **ultra** sau **dincolo.**

Care este atunci Calea ? Calea e prescrisă mai sus. Lao Zi nu prescrie, sociologic, o întoarcerea înapoi, aceasta ar fi cu neputință. Sau ar presupune, socialmente, o răsturnare, deci violență — care e contrară drumului firesc. Drumul firesc e vegheat de omul înțelept, de Înțelept... Acesta, Înțeleptul, cunoaște lumea fără a ieși pe ușă. Și fără a privi pe fereastră. El vede firesc esența, adică „firescul Dao". „De aceea omul înțelept nu umblă, ci cunoaște... Fără a acționa, el creează". (XLVII).

La antipodul acestei gîndiri pare a se așeza doctrina militară a lui Sun Zi. El e apărătorul ordinei constituite, el ridică arma ; el e adeptul răspunsului prin acțiune și nu prin nonacțiune, el e pragmaticul unei cauze — ordinea, care ignoră cauza fenomenului numit dezordine, pînă acolo încît ceea ce pare dezordine la Bătrînul Înțelept reprezintă ordinea la discipolul său indirect : statul, legea, societatea dată. Sun Zi aparține legalismului legislativ și nu școlii ctitorită de Bătrînul Înțelept, cea care are în vedere „calea firească", deci **Calea.** Dar aceasta la prima vedere. De fapt daoismul lui Sun Zi este indirect, dar substanțial, consubstanțial și, pînă la urmă, absolut. Lao Zi nu afirmă nicăieri că manifestarea fenomenală a dezordinei nu contravine ordinei ci, dimpotrivă, războiul, boala, foametea, inundațiile, incendiile reprezintă dezordini. A combate dezordinile înseamnă a face cu putință ordinea — ordinea naturală, socială, corporală, morală. Înseamnă, în ultimă instanță, a urma **Calea.** Pe ce cale ? Pe calea unor remedii particulare, desigur fără acces la general — se combate aparența, nu esența, dar aceste remedieri particulare, printre care și arta războiului, au menirea de a înlesni insului și societății o anume transcendere, chiar dacă nu transcenderea ultimă, cea de la fenomen la esență :

„Aspectul exterior este floarea lui Dao începutul ignoranței. De aceea, omul mare (înțelept) ia ceea ce este esențial și lasă la o parte ceea ce este neînsemnat. El ia fructul și lasă la o parte ceea ce este neînsemnat. El ia fructul și lasă floarea... El preferă prima și renunță la a doua". (XXXVIII, 3).

Ba, am putea afirma că chiar Lao Zi pune premisele acțiunii și o justifică — chiar în sensul cel mai direct, atunci cînd ne învață :

O pictură murală reprezentînd un plic de călăreți

„Dacă cerul este impur, el se distruge ; dacă pămîntul este instabil, el se prăbușește ; dacă spiritul nu este sensibil (receptiv), el dispare ; dacă văile nu înfloresc, ele se transformă într-un pustiu ; dacă lucrurile nu se nasc, ele mor ; dacă nobilii și domnitorii nu sînt o pildă de noblețe, ei vor fi răsturnați". (XXXIX, 2).

Nu e un apel la violența răsturnării, la revoluția în sens actual, ci un apel la bunul simț, anterior violentat, dar care se cere restaurat, ca expresie a ordinei :

„Cei fără noblețe constituie baza celor nobili, iar ceea ce este jos constituie baza a ceea ce e sus. De aceea nobilii și domnitorii, care se înalță singuri, nu au (o situație) solidă. Aceasta se întîmplă pentru că ei nu văd în cei lipsiți de noblețe baza lor. Aceasta este o cale greșită. Dacă desfacem un car nu rămîne din el nimic. Nu este voie să fii prețios, ca jadul, ci trebuie să devii simplu, ca piatra". (XXXIX, 3).

Dintre toate relele pe care societatea umană le-a scos la iveală pentru ambii autori, Lao Zi și Sun Zi, războiul reprezintă o culme de egoism și monstruozitate, o negare în absolut a omeniei și ordinei, în sensul căii *firești*, cea care înseamnă și călătorul și calea. Calea, adică Dao.

Iată punctul de tangență între Sun Zi și Lao Zi — disprețul față de război deși, prin legitimismul lui, Sun Zi pare un confuncian.

Dar mai înainte de a trece la gîndirea lui Sun Zi despre război și despre arta războiului, cîteva reflecții despre persoana autorului nu sînt de prisos.

Un portret posibil a lui Sun Zi

Despre autorul tratatului **13 articole** nu știm mai nimic. Unele informații, puține, despre persoana sa le deținem din **Analele** lui Sima-tzien (140—80 i.e.n.), un comentator tîrziu, un fel de Diogene Laertius al istoriei chineze, în măsura în care în cartea **Shi-ți (Analele istorice)** se cuprinde și o serie de povești biografice, foarte sumare, în maniera întemeietorilor biografismului european.

Principala istorioară din biografia lui Sun Zi, privind ascensiunea sa la o importantă demnitate militară, calitatea de comandant de căpetenie în principatul U, ne va preocupa mai tîrziu. Ce aflăm în plus din cronica lui Sima-tzien este că Sun Zi s-a născut în satul Ci și că publicase cartea **13 articole** în clipa cînd s-a pus în serviciul curții principatului U. Un portret mai semnificativ al operei și al omului vom deduce investigînd vremea, etapa de început a ciclului „principatelor beligerante", secolele VI-V i.e.n., o epocă de marasm social și dezmăț războinic, în care nesiguranța structurilor sociale, a statelor, familiilor și inșilor atinge apogeul. Este o epocă shakespeareană din istoria Chinei, nu singura, dar una care produce și genii, printre care Sun Zi. A nu ști să te aperi,

într-o asemenea epocă, înseamnă a nu putea supraviețui, în primul rînd ca stat. Războiul nu mai e, ca în era gentilică, o simplă răfuială între grupuri de aristocrați, ci o afacere de stat care pune pe picior de luptă mulțimi de oameni, implicînd mari arsenale, secătuind bugete. Sun Zi s-a născut și a trăit în vremea armatelor profesioniste, cum Europa va cunoaște doar pe vremea romanilor și poate nu la o asemenea amploare. Cifrele efectivelor militare par fantastice, Sun Zi vorbește de armate atingînd milionul de combatanți ; dacă ar fi să credem **Analelor,** într-o singură luptă dintre cele două principate, Tin și Djou, primul a pierdut 225 000 de oameni, al doilea 450 000. Cuceresc preponderența armele de fier ; s-a renunțat la carele de luptă — cunoscute la europeni în era homerică — și s-a trecut la organizarea cavalerilor ; se generalizează instrucția militară, cu funcționare permanentă, serviciul militar devine obligatoriu, apare teoria (strategia și tactica), apar „industria" armamentului și militarii de carieră, printre care, desigur, Sun Zi. (Poate că o mai precisă încadrare cronologică a vieții lui Sun Zi s-ar putea obține examinîndu-se scrupulos toate referințele sale cu privire la armament și instituțiile militare, care au o cronologie bine urmărită în China). Cum va fi arătat, totuși, Sun Zi ?

În lipsa documentelor biografice și iconografice, sîntem nevoiți să deducem chipul marelui strateg, contemplînd statuaria în ceramică, armatele de bărbați călare adăpostite în mausoleele Chinei antice.

Asemenea statui de cavaleri, cum am văzut cu sutele în muzeele Chinei, au o certă stereotipie — care dă seama de prototip, dar și anume caractersitici care ne ajută să detașăm chipul unui anume militar. Va trebui să punem la contribuție și tratatul lui Sun Zi, care poartă amprenta gîndirii sale, și, împreună cu elemente de statuarie, să-i compunem o figură.

Fața lui e calmă, fără martialitate, mai curînd înțepenită hieratic. Fruntea vastă, socratică se prelungește spre creștet, unde o meșă de păr negru se adună în coc. Mustățile, pe oală, cum se spune la noi, cad trist. Sprîncenele zvîcnesc într-un început de mirare, deși pare că ochii dormitează. Ca și filosofii, Sun Zi are privirea ațintită spre interior. În rest e un bărbat bine legat, mai înalt decît chinezul mediu — presupun că aparține zonei de nord a rasei, care dă luptători, de unde stilul rezervat, obsecvios, necolocvial, zgîrcenia de cuvinte — a scris doar treisprezece articole despre întreaga chestiune militară ! —, vorbind cu glas egal, aproape monoton, dar tunînd, astfel încît o trupă din nord, se spune, comandată de un general din sud, nu s-a mișcat din loc auzind porunca. Ba s-a și mirat — **che bela voce !** — pînă cînd un subaltern din nord, cerînd voie comandantului, a repetat porunca în stilul nordului : scurt și drastic, iar armata s-a pus în mișcare. Rezervat, zgîrcit în mișcări, Sun Zi fulgeră atunci cînd e pe cal și cînd apucă arma. Mînuiește perfect arcul, lancea, lasoul, bastonul de bambus și sabia, deși, de preferință, umblă cu mîinile goale. E maestru în artele marțiale, dar nu profesează. Preferă șahul și alte jocuri logistice. Nu se știe cînd studiază ; ca toți militarii de profesie, Sun Zi nu pare să aibă o mare cultură și aceasta fiindcă nu umblă cu biblioteca după el, cele cinci mii de cuvinte ale cărții **Dao-de-tzin** le are nu la brîu ci în inimă. E artist cînd caligrafiază, dar militar, hieroglifele lui inconfundabile aparțin stilului sever. Propozițiile se articulează după o gramatică robustă, fără rest, ca și gramatica lui Caesar. Deși Sun Zi detestă narațiunea. N-a povestit nici una dintre isprăvile sale militare — și vor fi fost multe —, gîndirea lui nu se sprijină pe exemplul persoanei, ci pe suporții puri. Dacă n-ar fi fost militar, ar fi fost logician sau gramatician. Nu știm dacă a avut familie ; familia lui nu pare să fi fost armata, nici cada tabăra de luptă, ca în cazul lui Alexandru cel Mare sau Napoleon. El se ține la distanță și față de armată și față de stat, ambele necesare, dar ambele dispuse să strivească persoana, alternativ sau simultan. Sun Zi se retrage, de aceea, în impersonal, ca și în ascet.

Războiul, un mit învins; demitizarea armatei

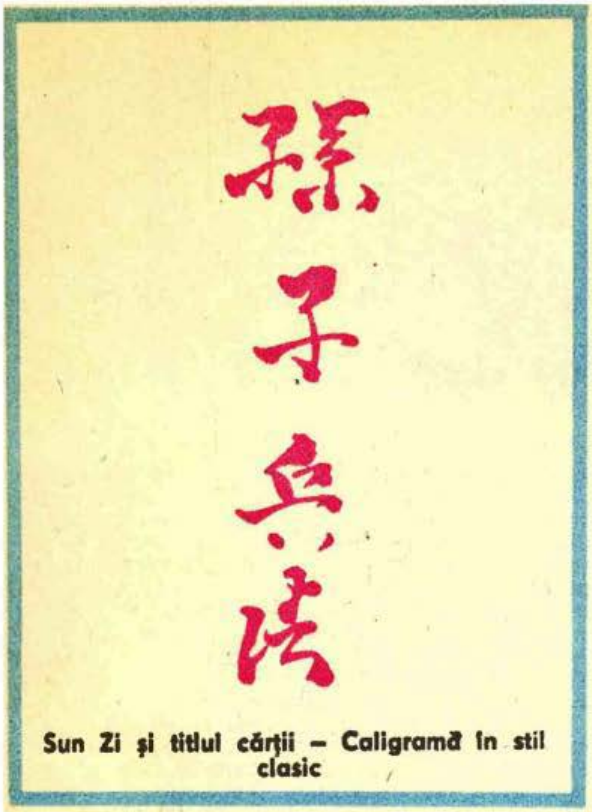

Sun Zi și titlul cărții – Caligramă în stil clasic

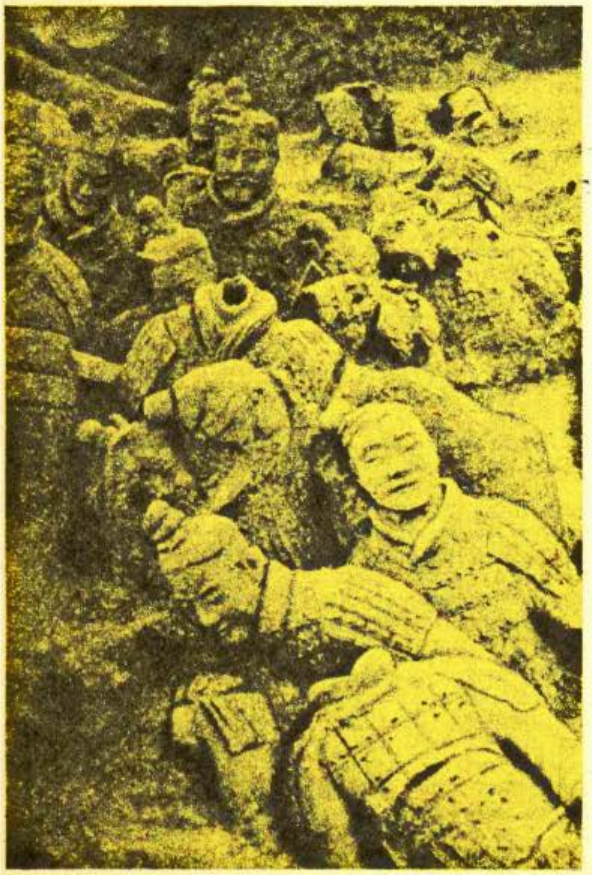

Un cimitir al soldaților de lut

Un anume pragmatism al gîndirii filosofice chineze a făcut, din cele mai îndepărtate timpuri, ca fenomenelor — oricît de catastrofale ar fi — să li se smulgă panașul mitologic printr-o încercare de reducție de la aparență la esență, care a condus la rezultate pozitive.

Inițial, războiul va fi speriat, va fi fost opera zeilor, ca și în mitologia Egiptului, Eladei, Romei sau, mai tîrziu, a țării Yamato, Japonia medievală. Această etapă e depășită, însă, în China, din clipa în care apar primele tratate de artă militară ; războiul e scos din mit, detronat, adus pe pămînt, devenind ceea ce este de fapt ; o îndeletnicire umană. În războaiele chinezilor zeii nu iau parte, spre deosebire de europeni, de indieni și de japonezi. Războiul îl poartă nu zeii cu zeii, ci oamenii cu oamenii, de fapt războiul e purtat de armate, deci în cauză este armata, ca instrument al războiului.

„Cînd poporul are multe arme ascuțite, spune Lao Zi, sporește dezordinea în țară". Dar cînd aceste arme ascuțite se grupează într-o anume ordine ? Atunci apare spaima. Tot Lao Zi ne spune :

„Trebuie să ocolim ceea ce le face teama oamenilor". (XX, 1).

Sun Zi pricepe povața și procedează în chip pragmatic. El judecă : a) oamenii se tem de război ; b) războiul îl fac armatele ; c) oamenii se tem de armate (arme) ; d) evitarea războiului echivalează cu evitarea (desființarea) armatelor ; e) dar armatele nu se desființează de pe o zi pe alta ; f) armatele se contrapun armatelor ; g) ca să te aperi de o armată, îți trebuie o armată ; h) nu trebuie să te temi de armată ; j) iată cum se face o armată ; i) și iată cum se pune în condiție de luptă, pentru a te apăra ; k) pentru a cuceri victoria ; l) victoria dă sens existenței unei armate, o justifică, o afirmă sau o neagă, în cazul înfrîngerii ; m) victorie/înfrîngere în plan militar, politic, etc.

Acesta este, într-o rezumare excesivă, conținutul tratatului de artă a războiului datorat lui Sun Zi. Marele strateg avea de rezolvat o problemă tehnică. Dar chiar prin aceasta începea — și isprăvea ! — demitizarea armatei ca instituție a spaimei și prin aceasta chiar a războiului ca sursă a nenorocirii.

Dar prin ce anume sperie armata, paralizînd instinctul de apărare al societății civile, reducînd-o pe acesta din urmă la neputință ? Desigur, prin număr, prin organizare și prin armament. Apariția unei armate înspăimîntă lumea pașnică și provoacă panica. O armată năvălitoare are forța apelor de inundație și viteza de propagare a focului ; apa și focul sînt cele două elemente cu care Sun Zi compară armata și mișcările acesteia. Apa și focul sînt și cele două elemente cu care omul a avut de furcă din primordii. Amîndouă au incitat imaginația și au intrat în mitologie — nu trebuie să intre însă armata. Sun Zi procedează realist și rațional : ca să vindece lumea civilă de spaima armatei, el arată cum se face o armată, departe de a reprezenta o alcătuire excepțională — care cuprinde ființe excepțional

înzestrate — se poate organiza cu oricine, cu cei mai obişnuiţi oameni, chiar şi cu femei.

Facem abia acum recurs la un eveniment din biografia lui Sun Zi, la o poveste care n-a intrat în materia tratatului său, dar care contribuie la luminarea întregii chestiuni printr-un element esenţial. Povestea, cuprinsă în Analele lui Sima-tzien (140—80 î.e.n.), e semnificativă prin două aspecte cu valoare generală : cum se poate înfrînge distanţa de la teorie la practică, şi cum se poate obţine o performanţă cu mijloace obişnuite. Dar iată mica naraţiune, pe care o redăm într-o transcriere proprie, mai colorată decît în Anale : Ho Lu, cîrmuitorul principatului U, aflat în război cu principatul Ciu, acordă audienţă faimosului strateg Sun Zi, care îi propune organizarea unei armate bine echipate şi puternice, după principiile din tratatul său de artă militară.

„Aceasta e cu neputinţă, observă suveranul Ho Lu. Preceptele tale, pe care le cunosc, sînt inaplicabile, acum şi aici... Una e să judeci lucrurile scriindu-le cu pensula, să faci război cu ideile pe hîrtie, şi alta e să faci adevăratul război, pe cîmpul de luptă. Vei accepta, onorate Sun Zi, că una este teoria, şi alta practica. Pînă şi tratatul tău, savant şi subtil, este inaccesibil oamenilor obişnuiţi. De unde vei scoate oameni pricepuţi, valoroşi, înzestraţi cu simţul prevederii, apţi să deprindă arta armelor şi strategia ? Majoritatea oamenilor, după cum ştii, nu fac parte din această categorie".

Sun Zi a observat cu tristeţe că suveranul Ho Lu împarte lumea în oameni excepţionali şi oameni de toată mîna, şi a răspuns indirect:

„— O, sire, a zis strategul, arta mea se bazează pe oricine, Ca să fac o armată puternică nu-mi trebuie oameni excepţionali. Nu-i voi excepta deci nici pe cei fricoşi, nici pe cei mai slabi".

„— Deci chiar femeile pot deveni militari !" s-a mirat suveranul.

„— Desigur, sire !" a confirmat cu simplitate Sun Zi.

„— În acest caz, ai la îndemînă un număr de una sută optzeci de doamne de la curte, peste care te numesc comandant de căpetenie. Dovedeşte-ţi măiestria, fă din acest corp fragil, dacă eşti în stare, o armată şi-ţi voi recunoaşte meritele, onorîndu-te în chip ales".

„— Mă voi conforma, sire, în cel mai scurt timp".

În actul al doilea al acestei scurte drame, Sun Zi se află în faţa corpului de doamne, într-una dintre grădinile pătrate ale palatului. E probabil posomorit, situaţia de comandant de căpetenie peste un corp de femei, favorite, curtezane, metrese, e puţin onorabilă, chiar ingrată. La balustradele pavilioanelor şi la ferestre se vor fi înghesuit mulţi militari de profesie, care gustau această ironie a soartei, provocată chiar de Sun Zi. Acesta a despărţit mica trupă în două companii, a numit comandanţi peste unităţi două prinţese — favorite ale suveranului — apoi s-a adresat doamnelor, cu glas potolit, fără formule de ceremonie :

„— Vă veţi supune ordinelor mele. Mai întîi, mă veţi asculta cu atenţie, apoi îmi veţi executa comenzile. Prima normă în armată este ascultarea, cea de a două supunerea. Comenzile nu se pot încălca ; feriţi-vă de aceasta !".

Le-a distribuit apoi armele, le-a învăţat cum se ţin reglementar, apoi, adresîndu-se la toate, le-a întrebat ca pe copii sau ca pe proşti :

„— Deosebiţi oare pieptul de spate şi mîna dreaptă de mîna stîngă ?"

Răspunsul a fost dat în cor, destul de alandala, dar pozitiv ; candidatele la arta militară nu confundau pieptul de spate, nici mîna dreaptă cu mîna stîngă, deşi aceste mîini erau la fel de pline de zorzoane şi bijuterii.

„— Atunci e bine, a aprobat Sun Zi. Vom trece mai departe. Dacă principiile artei militare sînt însuşite cu o asemenea viteză, mîine vom înfăţişa suveranului primele exerciţii".

Aprecierea a produs însufleţire, iar Sun Zi, aducînd trupa la linişte, a continuat :

„— Fiţi atente la cele ce urmează : aceasta este toba ; şi a arătat-o. Glasul tobei e glasul comandantului, iar comenzile lui de aici înainte le va rosti toba. Cînd veţi auzi o singură bătaie, încremeniţi în poziţia de drepţi. Cînd veţi auzi două bătăi, vă veţi întoarce astfel încît pieptul să se afle unde fusese mîna stîngă ; la trei bătăi, pieptul va fi în locul mîinii drepte; la patru bătăi pieptul se va afla unde era înainte spatele şi spatele unde fusese pieptul. Nu uitaţi, cînd toba sună, poruncesc eu. Executarea !"

A urmat o hărmălaie şi toate doamnele au izbucnit în rîs. A fost o vînturare dezordonată de mătăsuri, un vîrtej de parfumuri, un curcubeu de farduri. Cel mai tare rîdeau doamnele comandant, doamna Xia acoperindu-şi dinţii din perle mici, doamna Li acoperindu-şi ochii codaţi. Comandantul de căpetenie s-a încruntat, dar nu şi-a pierdut firea, a reluat :

„— Dacă ordinele n-au fost clare, nici explicate complet, vina este a comandantului de căpetenie".

Le-a explicat încă o dată ordinele, apoi de trei, de cinci, de şapte ori. A poruncit apoi să bată toba. Din nou hărmălaie de risete, peste cele cinci tonuri muzicale, unanim admise. Comandantul de căpetenie nu s-a încruntat — vina nu era a lui, dar s-a întristat, cunoscînd vina subordonaţilor săi. A spus aşa :

„— Cînd ordinele nu sînt clare, nici explicite, vina este a comandantului, deci el e cel ce trebuie pedepsit de suveranul său. Cînd ordinele sînt clare şi pe deplin explicite, dar nu sînt întocmai executate, vina este a subordonaţilor. Oare ordinele mele n-au fost clare ?

Aprobarea ordonată l-a confirmat. Dar Sun Zi a continuat :

„— Pentru ordinele prompt executate, în armată, se dau recompense. Pentru ordinele neexecutate se dau pedepse. Şi acum pedeapsa la delictul de nesupunere : moartea".

Actul trei al micii piese se isprăveşte tragic: cele două doamne comandant, doamna cu dinţişori de perlă şi doamna cu ochi codaţi, sînt pedepsite cu moartea. Scandalul de la curte nu mai contează, dar învăţătura a răzbătut peste secole ; în inima armatei stă moartea ; moartea dă coerenţă armatei ; armata se pregăteşte perpetuu pentru moarte ; armata este instrumentul morţii. Concluzia confirmă premisa ; o armată se poate face din orice şi cu oricine, **hic et nunc.**

Cită deosebire totuşi între mitul elin al amazoanelor, supravieţuind în Europa contemporană lui Sun Zi, şi prezenţa într-un cadru militar a acestor elegante doamne — poetese, curtezane, metrese, silite să participe la o aventură războinică, dizgraţioasă. În China, femininul se salvează fără coif şi arme. Nu există o Athena războinică, ci o Athena fermecătoare, poate şi înţeleaptă.

Demitizarea comandantului de căpetenie; forţa militară nu poate conferi prestigiu

Într-o cultură în care înţeleptul joacă rolul principal, asumîndu-şi întregul prestigiu, militarului — fie şi comandant de căpetenie — nu-i poate reveni decît un rol secund sau terţ. China a avut în istoria ei şi mari comandanţi militari, dar despre ei nu se face caz ; salvatorul pe cale militară al patriei ocupă un loc cu mult mai modest faţă de filosof, adică înţelept. Acesta din urmă reprezintă permanenţa. Meseria armelor e utilă, vocaţia armelor e în schimb patologică. Aceasta nu se poate confunda cu vocaţia înţelepciunii ! Numai înţelepciunea presupune vocaţie, există o vocaţie a înţelepciunii, şi aceasta fiindcă nu există înţelepţi de meserie, ci numai înţelepţi. Cum ar putea fi o vocaţie meseria armelor ? Cum ar putea să determine apariţia unui cult o meserie care cultivă moartea şi provoacă moartea — meseria armelor ! Nici doctrinele militare, în China antică, n-au dus la apariţia unor şcoli, cu atît mai puţin n-au stimulat şcolile filosofice. Substantivul tzia — familie, şcoală, nu se asociază şi cu şcolile militare, doar cu şcolile de arte marţiale, ceeace înseamnă că militarii sînt **ab initio** excluşi din familia înţelepţilor, chiar cînd sînt nişte înţelepţi, precum Sun Zi (Zi = înţelept).

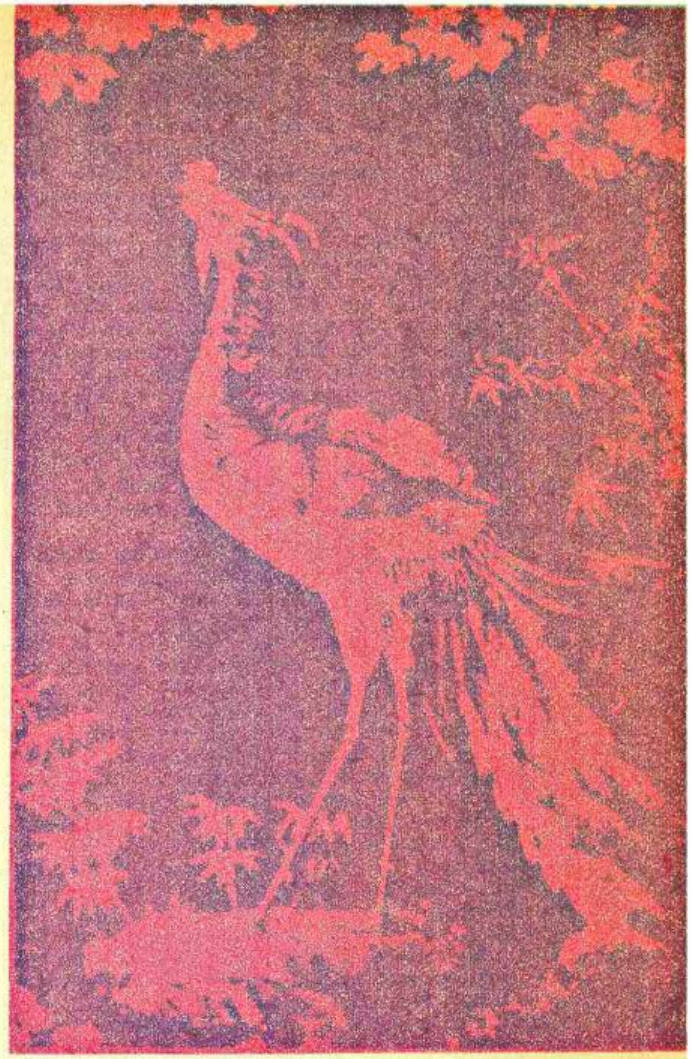

Ca strateg şi tactician ce se află, dar şi ca înţelept, Sun Zi nu are nici un dram de simpatie pentru meseria armelor, în textul lui nu se găseşte o singură undă de entuziasm pentru această îndeletnicire, utilă, fatală, dar sinistră. El nu putea, în consecinţă, să nu reducă la proporţie statura comandantului de căpetenie, pe care a întrupat-o de altfel în chip desăvîrşit. Desăvîrşirea (perfecţiunea) tehnică e una, desăvîrşirea (morală) e altceva, aceste planuri nu se confundă în cugetarea chineză.

Deci cine e comandantul de căpetenie ? E un tehnician, ca oricare altul — bucătarul, caligraful, grădinarul, spionul — pus în slujba unui înţelept. Înţeleptul (conducătorul statului) poate fi una şi aceeaşi persoană cu tehnicianul (comandantul de căpetenie), dar primul este permanent, al doilea intermitent, deci primul poate să-l licenţieze din cînd în cînd pe al doilea, nu şi invers. Raporturile între primul şi al doilea sînt strict determinate, în cartea lui Sun Zi, chiar în cazul în care pe tronul destinat înţeleptului se produce o vacanţă (cînd tronul e ocupat de o nulitate), deşi în cazul unor astfel de vacanţe rolul secund creşte, fără secund nu se poate, altfel statul se prăbuşeşte, cu golul de pe tron cu tot. Plinul şi golul joacă, în acest caz, din nou paradoxal.

Cum pot fi văzuți, din acest punct de vedere, un Alexandru cel Mare, un Caesar, un Napoleon ? Tustrei sînt niște buni comandanți de căpetenie. Numai că tînărul Alexandru ia golul cu el, în Asia, și cade în gol. Caesar e mai cumpănit, mai copt la minte și în gesturi. El e un bun comandant de căpetenie în Galia și un bun om de stat la Roma. Dar cînd Roma e din nou în pericol, datorită lui Caesar, Caesar uită să mai fie un bun comandant de căpetenie și cade în gol. Napoleon, ca și Alexandru cel Mare, poartă golul cu el pretutindeni. Plinul și golul joacă totuși alternativ în persoana marelui corsican. El n-are, ca și mulți alții după el, simțul limitei, fiind cînd ici, cînd dincolo, în contratimp sau în vacanță, cu și de sine însuși, pînă cînd istoria l-a abandonat vacanței, pe Elba.

Sun Zi nu recurge însă la asemenea pilde, el procedează realist și pragmatic : armata e alcătuită dintr-un material obișnuit, comandantul de căpetenie e un om obișnuit, poate fi oricine. Concluzia : istoria nu poate fi lăsată la cheremul personalităților excepționale, istoria e o afacere de toată ziua, azi război, mîine pace, o victorie ca și o înfrîngere nu se pot justifica prin personalități excepționale, ci prin „calea firească" a lumii. Lucru verificat, adăugăm noi : din exemplele de mai sus citate rezultă că personalitățile excepționale sînt rare ; ce s-ar fi făcut lumea fără acestea ? Ar fi existat, probabil, ca lume. Pînă azi ! Alta e „calea firească", ne spune Sun Zi, care procedează metodic, demontînd piesă cu piesă persoana și rolul comandantului de căpetenie.

Ca și armata, care e alcătuită dintr-un material obișnuit, și comandantul de căpetenie este — și trebuie să fie un om mai obișnuit — un muritor, răspunzător de niște muritori, care merg sub comanda lui — la o moarte neobișnuită : moartea violentă, prin război. Calitățile morale se subînțeleg, sînt elementare și obligatorii, acestea țin de modelul înțeleptului : comandantul de căpetenie știe că trebuie să moară precoce, ca și subordonații săi, deci nu este legat de viață, de egoismul vieții, al gloriei și avuției. Sun Zi, pe funcția de comandant de căpetenie, o spune :

„Ofițerii mei nu au prea multe bogății, dar aceasta nu din dispreț pentru bunurile pămînești, ei nu se așteaptă să trăiască pînă la bătrînețe, dar aceasta nu din ură față de longevitate", (XI, 22).

Din această cauză comandantul e modest, neînfeudat exteriorului, lipsit de vanitate, cumpătat în privința lui și a trupei, dotat cu însușiri normale : inteligență, voință, spirit de independență (demnitate), echilibru în sentiment — fără milă dar cu înțelegere, flexibil dar neînduplecat, calm și impenetrabil, distribuind conștiincios, deci exact, recompensele și pedepsele, gata să atace și să se retragă cînd trebuie, dincolo de ideea de folos personal, numai și numai în folosul statului (suveranului) său. Raportul său cu statul (absolutul) este raportul spiței cu roata.

„Căci comandantul de căpetenie este apărătorul statului. Pentru stat el este la fel ca spița pentru roată : dacă ea este bine înfiptă, statul va fi cu siguranță puternic (roata va merge) ; dacă spița joacă, statul va fi cu siguranță slab". (III, 6).

Simbolul roatei, raportul roată-spiță le găsim și la Bătrînul înțelept cu un clar sens cosmologic. Aici interesează doar raportul univoc roată-spiță, în funcție :

„Dacă nu este în interesul statului, nu acționa. Dacă nu ești în stare să reușești, nu recurge la forța armată. Dacă nu ești în pericol, nu te bate".

Și mai departe, privindu-i pe cei doi factori responsabili :

„Un suveran nu poate ridica arma sub imboldul iritării și nici un comandant de căpetenie nu poate să lupte sub impulsul urii".

A lupta fără ură, deci fără mînie și părtinire, aceasta e legea. Cu mult mai tîrziu, în cazul lui Tacit, aceeași prescripție s-a impus ca normă pentru arta scrierii istoriei : **sine ira et studio.** Dar trecînd peste aceste trăsături care unifică înțeleptul (suveranul) cu persoana comandantului de căpetenie, cum trebuie să fie, prin cîteva linii, suveranul ?

Acesta garantează funcționarea statului (mersul carului, învîrtirea roatei) prin persoana și înțelepciunea sa. Dar el reprezintă statul, care e o formă dată, numai în măsura în care se conformează înțelepciunii, urmînd Calea. Altminteri, suveranul poate greși, iar în acest caz pe tron se află golul, adică o vacanță. În plan militar, spune Sun Zi, trei nenorociri poate aduce un suveran : **cînd pune statul (armata) pe picior greșit, cînd ia decizii în locul celor competenți** (cînd se amestecă unde nu-i fierbe oala), **cînd seamănă prin acțiunea lui confuzie.** Atunci cînd, din nenorocire, în fruntea statului se află un asemenea suveran, comandantul de căpetenie trebuie să păstreze, obligatoriu, o anume autonomie, să înțeleagă deci că pe spiță se reazimă nu numai roata dar și întregul car, procedînd în consecință, luîndu-și libertatea deciziei, acționînd fără a mai întreba. Într-un comentariu antic la textul lui Sun Zi ideea e foarte clar lămurită :

„A spune că în asemenea împrejurări un comandant de căpetenie trebuie să aștepte ordinele unui suveran, e ca și cum ai informa un superior că vrei să stingi un incendiu. Înainte ca ordinul să vină, cenușa va fi rece".

Un alt comentator, medieval, găsește formula adecvată pentru un astfel de suveran, numindu-l „nebun criminal". Dar trecînd peste acestea, ce alte însușiri, pur tehnice, îl deosebesc pe primul de cel din urmă ?

Desigur, știința de a alcătui o armată. Dar va fi greu oare să alcătuiești o armată, avînd pilda lui Sun Zi ? Cu mult mai greu va fi, probabil, să conduci o armată, o mare mulțime care poate atinge milionul (în China antică) sau mai multe milioane (peste milenii). Deși lucrul este simplu, ne spune Sun Zi, misterele sînt excluse pe acest plan :

În general, a comanda mulți oameni este același lucru cu a comanda cîțiva. E o problemă de organizare (o problemă de unități și de număr*).

A ordona unui număr mare este același lucru cu a ordona unui număr mic (e o problemă de formă și denumire).**

Iată și un comentariu, datorat lui Cijan You, care lămurește și mai precis chestiunea :

„Un om este un simplu soldat ; doi — o pereche ; trei — un trio (triadă). Perechea plus triada formează grupa de cinci ; două cvinte fac secțiunea ; cinci secțiuni, plutonul ; două plutoane, compania ; două companii, batalionul ; două batalioane, regimentul ; două regimente,

*) Variantă la textul lui Sun Zi.

**) Variantă.

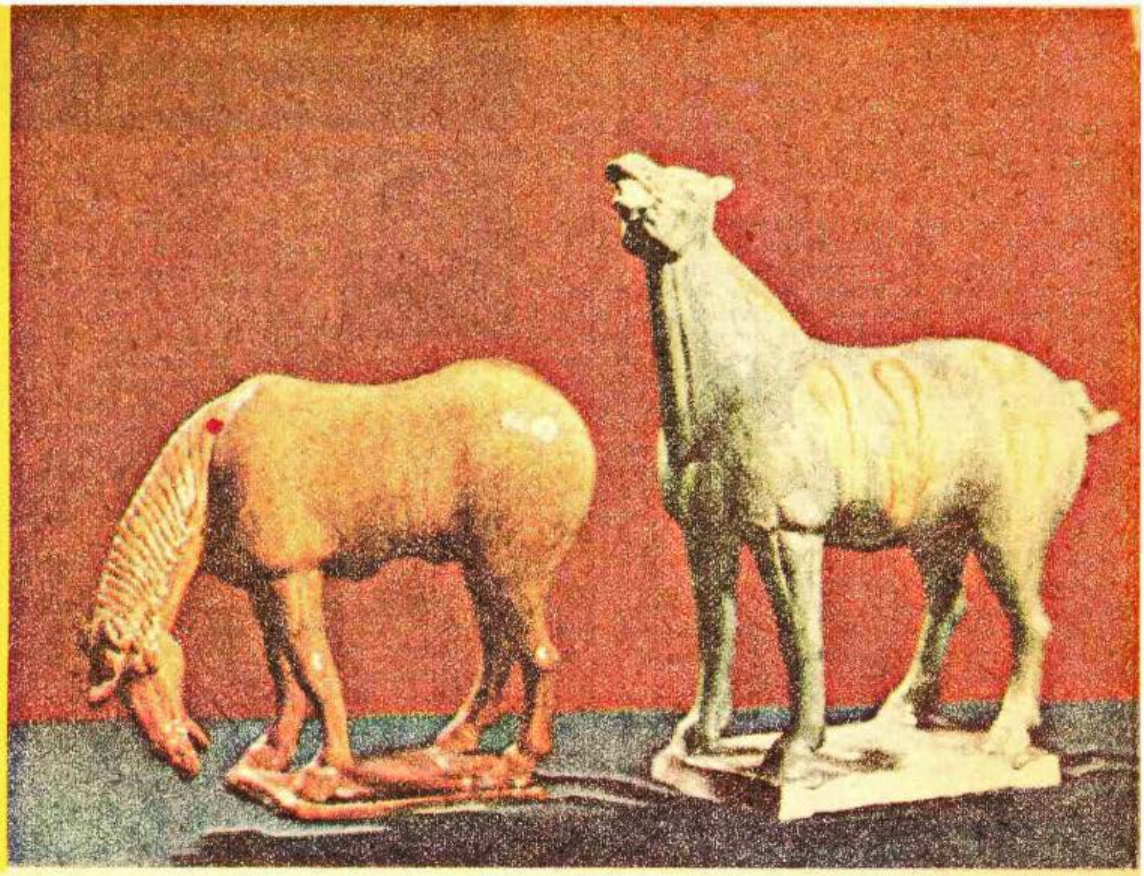

Cai la malul unui fluviu (porțelan)

grupul de luptă ; două grupuri de luptă, brigada ; două brigăzi — o armată".

De aici rezultă că o armată de un milion de inși se conduce ca o cvintă sau ca un soldat.

Desigur, vom spune, sînt comandanți de căpetenie care se bîlbîie în fața cvintei sau a soldatului și caporali — s-a mai văzut ! — care manevrează milioane de oameni.

Dacă alcătuirea și manevrarea armatei nu pune probleme — și un prost poate fi comandant de căpetenie —, care ar fi atunci problema ? Desigur, problema comandării armatei în luptă, în lupta efectivă. Aici intervin chestiunile de tactică și strategie. Sînt chestiuni ceva mai complicate, nu ușor accesibile celor grei de cap. Ceea ce este temporal în război, ține de timp, ceea ce este spațial în război ține de spațiu, ceea ce este dinamic în război ține de inteligență, ne va reține deci, pentru o clipă, inteligența — care are o scînteie eternă.

Inteligența, după Sun Zi, implică obligatoriu calculul, deci, combinația. Nu e o calitate rară, o posedă și negustorul, iar în plan pur o dețin matematicianul și geometrul. Militarul îi va înlocui sau împleti pe cei trei : unul cu timpul, unul cu spațiul, unul cu combinația pură. Dificil este, poate, a stăpîni și a ști să-ți utilizezi energia. Aceasta presupune un imponderabil. Sun Zi spune :

„În vremurile vechi, războinicii iscusiți începeau prin a fi de neînvins, și abia apoi așteptau ca inamicul să devină vulnerabil". (IV. I).

Aceasta ține de calcul, dar și de arta răbdării. Dar și calculul combinat cu pregătirea la limită nu e neglijabil :

„...armata care trebuie să învingă, mai întîi învinge și apoi caută bătălia : armata sortită eșecului mai întîi se bate și apoi caută victoria" (IV. 6).

E fără glorie, zicem noi, un succes primit de pomană. În gîndirea lui Sun Zi se exclude ideea de noroc. Nu există la el o ruletă a victoriei. Un succes picat din cer l-ar fi mîhnit dincolo de limită pe strategul chinez.

Toate cele de mai sus, laolaltă, nu înseamnă că succesul e dat, că victoria în război ține exclusiv de valoarea comandantului de căpetenie și a armatei sale. Victoria e dificil determinabilă ; ea e în funcție directă cu valoarea celor doi adversari, în relație, care se confruntă. Ea ține și de o altă relație, cea între comandantul de căpetenie și suveran (factorul

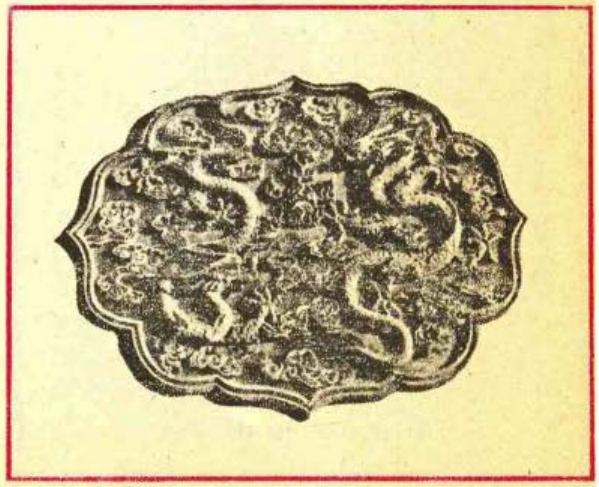

militar și factorul politic), de raportul între armată și societate, cum și de caracterul războiului — invazie sau apărare. Factorii sînt multipli, comandantul de căpetenie este doar unul singur. Din această cauză — și nu numai din aceasta — nici o bătălie nu seamănă cu alta, nici un război cu altul, toate războaiele sînt inedite, deși toate pretind o maximă pregătire. Sun Zi spune :

„Notele muzicale sînt în număr de cinci, dar combinările lor sînt imprevizibile și auzului cu neputință îi este să le perceapă pe toate" ;

„Gusturile sînt în număr numai de cinci, dar amestecurile lor sînt atît de diverse încît nicicînd nu va fi cu putință să le degușți pe toate".

Scos din rol, la sfîrșitul acestui bilanț al imponderabilelor, comandantul de căpetenie va trebui totuși să revină. Fără el nu se poate angaja lupta. El e capul armatei, el e stăpînul atacului și al retragerii, el împinge oamenii la moarte, el a zidit moartea în inima armatei, el răspunde în ultimă instanță de moartea oamenilor sau de salvarea lor. Unul dintre comentatorii tratatului, Du Mu, citindu-l pe Vei Lisotzi, scrie :

„...Comandantul de căpetenie este stăpînul morții, el nu poate fi tras la răspundere nici sus, de către cer, nici jos, de către pămînt, nici în față — de către inamic, nici în spate — de către suveran".

El răspunde, în ultimă instanță, zicem noi, numai față de conștiința sa. Altfel de ce societatea l-ar fi investit cu răspundere de comandant de căpetenie. Desigur, cînd acesta este un înțelept.

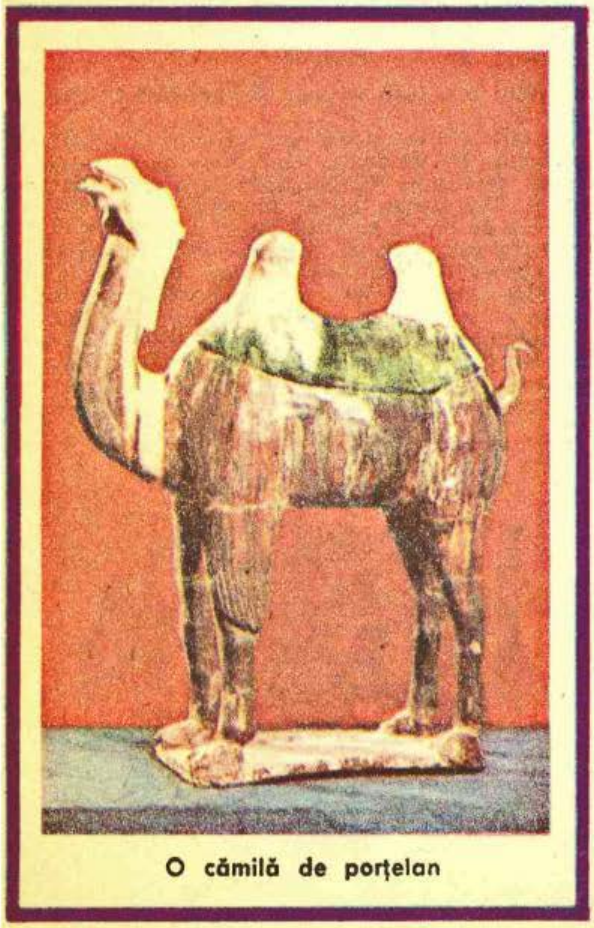

O cămilă de porțelan

Descoperirea conspirațiilor: războiul indirect

Iată fiind așa cum e, o artă a combinațiilor și a imponderabilelor, „războiul este o înșelăciune". Fiindcă este o adevărată artă și o știință, în același timp, să-ți ascunzi forța în clipa cînd dispui de forță, s-o simulezi atunci cînd n-o ai, să joace în favoarea ta dezavantajul — ai numărului, al terenului, al timpului meteorologic, să smulgi adversarului avantajul și să-i oferi dezavantajul, pe toate căile, inclusiv prin cele psihologice, stimulîndu-le la înfumurare, suficiență, iresponsabilitate, oferindu-i mici satisfacții, cedîndu-i sferturi și chiar jumătăți de partidă, și, în ultimă instanță, cumpărîndu-l, corupîndu-i oamenii, corupîndu-i țara, subminîndu-l prin diversiune.

În acest punct, Sun Zi devine cumplit, el ne spune, indirect, că de fapt războiul este cumplit, nedemn, inuman, imund, că pînă la urmă războiul nu mai e război, adică act militar cît vreme, pentru prevenirea războiului, ostilitățile trebuie să înceapă în timp de pace, prin diversiune și spionaj. Capitolul despre „Folosirea agenților secreți", ultimul capitol al cărții, este probabil și primul, adică cel mai vechi tratat de spionaj din lume, și, zicem noi, cel mai limpede și concis tratat consacrat acestei arte, care ține în egală măsură de arta militară și de arta politică, deci de arta de a cîrmui și stăpîni. Dintre antici, cîte ceva au știut și romanii despre această artă — dezbină și stăpînește ! — dar cît de puțin față de chinezi, și cît de insuficient ca teorie.

Fiindcă arta războiului este o componentă a artei de a cîrmui, ea conține o latură politică, pendinte de atributele suveranului (șeful de stat) care adesea nu e una și aceeași persoană cu comandantul de căpetenie. Chiar strategia militară are un vîrf politic, cel ce precede strategia militară, ținînd de politica statului. Aceasta, politica statului, are în vedere o anume ordine în interior, un sistem de relații stabile pe care se sprijină armata, și un sistem de relații în exterior (alianțe), fără de care armata nu se poate angaja în acțiune cu succes. Ambele sînt extrem de importante, ambele preced acțiunea militară și țin de competența factorului politic. Pînă și acțiunea propriu-zisă militară e susținută de ceea ce Sun Zi numește „informarea prealabilă", sistemul de spionaj al statului și rețeaua de agenți, fără de care nici un război nu se poate angaja. Victoria nu cade din cer, ea e pregătită de timpuriu, actul militar o pecetluiește doar, Sun Zi spune :

„Ceea ce se numește „Informare prealabilă" nu se poate dobîndi de la spirite, nici de la divinitate, nici din analogia cu evenimentele trecute, nici din calcule. Ea trebuie obținută de la oamenii care cunosc situația inamicului". (XIII).

Aceștia sînt agenții secreți, cinci feluri de agenți : băștinași, interni (din interiorul aparatului de stat inamic), dubli, lichidabili (ai morții) și volanți (ai vieții). De ce atîtea categorii de spioni ? Fiindcă **„Nu există loc unde să nu fie folosit spionajul"** și tot el :

„Operațiile secrete sînt esențiale în război : pe ele se bizuie armata pentru a executa fiecare din mișcările sale" (XIII. 20).

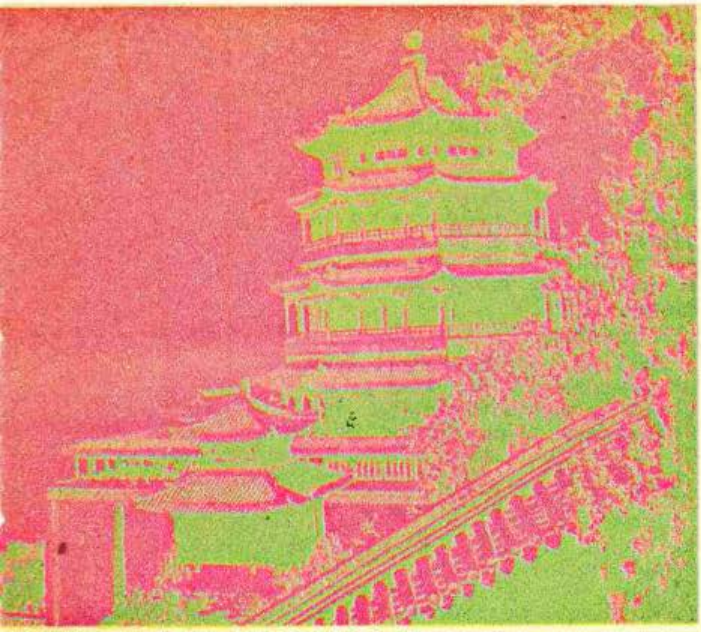

„O armată fără agenți secreți, adaugă un comentator al textului de mai sus, este exact ca un om fără ochi și fără urechi".

Ne putem întreba : cum ar putea fi lăsate un stat și o armată fără ochi și fără urechi ? Sun Zi ne spune explicit că spionajul, în plan militar și politic, e o componentă a actului de cunoaștere și de stăpînire a inamicului, cunoaștere deci. Cele cinci categorii de agenți care „lucrează simultan, fără ca nimeni să le știe procedeele", reprezintă nimic altceva decît „comoara unui suveran" sau, după o denumire deja tradițională pe vremea lui Sun Zi : „Scutul divin". A nu-ți cunoaște adversarul, prin „informare prealabilă", înseamnă a refuza protecția „scutului divin", ceea ce reprezintă o culpă, supremă, în afară că reprezintă o mare neghiobie.

Pe alt plan, Sun Zi taxează dezinteresul față de cumpărarea informațiilor nu numai drept o imbecilitate (politică), dar și drept o lipsă de omenie (pură și simplă), în ultimă instanță, o lipsă de milă față de cei care practică această profesie, care nu poate altfel prospera. „Omenia" — și pe acest plan — intră în obligația suveranilor : spionii trebuie plătiți ca și caligrafii, ca și grădinarii, ca și bucătarii sau cioclii, ei sînt oamenii unor fatale profesii utile, oricît de murdare. Iată și textul : „Cel ce face față inamicului ani îndelungați în vederea obținerii victoriei, într-o bătălie decisivă, dar se zgîrcește să acorde grade, onoruri și cîteva sute de **liangi**, necunoscînd situația inamicului, reprezintă o culme a lipsei de omenie". În ce constă neomenia, ne întrebăm. Desigur, în dezinteresul față de binele statului, și, de asemeni, în disprețul față de cei care-l pot sluji, bine-nțeles în chip interesat. „Un asemenea om, spune mai departe Sun Zi, nu are nici una din calitățile unui comandant, el nu poate fi în nici un caz un maestru al victoriei" (XIII, 2). Și în alt loc, încă și mai explicit : „Cine nu este chibzuit și prudent, omenos și drept, nu poate folosi agenți secreți. Și cine nu este fin și subtil nu poate să le smulgă adevărul" (XIII, 12).

Ne putem întreba : pentru cunoașterea adevărului orice mijloc este oare permis ? Sînt mijloace legiuite și mijloace nelegiuite, dar oare necunoașterea nu-i o nelegiuire față de tine și ai tăi, sau chiar o nelegiuire în sine ? **„Subiect cu adevărat delicat. Foarte delicat !"**, cum spune Sun Zi, care leagă cunoașterea direct de adevăr, pînă la ultimele consecințe. Consecințele acestea merg pînă la etica actului de a cîrmui, ba îi și depășesc limita, fiindcă îl implică nu numai pe suveran, pe cîrmuitor adică, ci și pe ins, pe omul de rînd, pe om în genere, cu strategia și tactica lui de a fi, care strategie și tactică nu pot fi imorale. Ai moralmente dreptul de a combate răul prin rău ? Ai, desigur, dreptul de a cunoaște răul și chiar datoria de a-l cunoaște, necunoașterea fiind vinovată. Dar cunoscînd răul și identificîndu-i mijloacele, este oare moral să nu-l combați ? Răul fiind rău prin natura sa, nu-l poți combate decît prin propria sa natură, adică prin rău. Dar atunci făptuiești răul. Iată aporiile cunoașterii, legate de bine și rău, așa cum se prezintă în acest ultim capitol al cărții, care ar putea fi intitulat și capitolul despre : **Concordie** și **Discordie**. Din nou, înțeleptul.

În sfîrșit, o culme a răului : **subversiunea, diversiunea,** sau **războiul indirect.** Curios, dar semnificativ, paragraful despre subversiune și diversiune lipsește din edițiile canonice ale tratatului, inclusiv în cele recente, în schimb e prezent și larg comentat în apocrife. Nu ne-am ocupa de acest text apocrif, pe care-l vom reda în întregime mai jos, dacă cuprinsul lui nu i-ar interesa în chip deosebit pe români, tocmai datorită faptului că românii au fost victima războiului indirect, în cîteva epoci istorice. Să vedem însă cînd apare războiul indirect. Desigur, atunci cînd nu poate fi utilizat războiul direct. Aceasta fie din motivul că cel vizat dispune încă de forța ripostei, fie preventiv, pentru a-i anhila ab initio capacitatea ripostei, cînd încă nu l-ai ocupat. Strategia războiului indirect a fost adesea folosit împotriva chinezilor, în varii epoci, drept care o și teoretizează ; în ceea ce-i privește pe români, aceeași metodă a fost utilizată imediat după scăderea puterii lor militare, după epuizarea războiului direct cu otomanii, cu predilecție în epoca fanariotă, dar și, mai tîrziu, cînd românii au intrat într-un lung război preventiv de uzură cu alte imperii vecine. Este o strategie a ocupanților, un război al coruperii, al dislocării și măcinării puterilor materiale și morale, un război al otrăvirii spirituale, în scopul unei anihilări absolute, în plan civic, politic, cultural, național. Sun Zi, prin voce apocrifă, ne spune :

„Arta cea mai abilă (de a învinge) constă în a lichida rezistența inamicului fără luptă pe cîmpul de bătaie, în schimb metoda indirectă este singura care poate conduce la o veritabilă victorie și o poate consolida pe aceasta din urmă".

Și acum spectacolul apocaliptic al subversiunii și diversiunii, formulat imprecativ și despărțit de noi în versete, pentru ca să se audă mai bine glasul de tunet al răului, aparținînd parcă unui Iehova neiertător :

„Dezagregați tot ce este bun în țara adversarului !

Implicați-i pe reprezentanții clasei cîrmuitoare în toate operațiunile criminale ;

subminați cu orice prilej luările lor de poziție și modul lor de a vedea ;

livrați-i pradă rușinii publice și compromiteți-i în ochii propriilor cetățeni !

Bizuiți-vă pe concursul indivizilor celor mai lipsiți de scrupule, al celor ce nu se dau în lături de la nimic, al celor mai decăzuți moral cu putință !

Nu ezitați să folosiți toate mijloacele și toate prilejurile pentru a dezarticula și tulbura activitățile guvernamentale !

Semănați discordie și ceartă între cetățenii țării inamice ! Ridicați-i pe tineri împotriva bătrînilor !

Procedați, prin toate mijloacele, la distrugerea armamentului, a depozitelor de revitalizare, mai ales a disciplinei forțelor armate ale inamicului !

Compromiteți vechile tradiții ale țării și divinitățile ei seculare (cele care dau coeziune unei țări, unui popor) !

Fiți mărinimoși în oferte și-n recompense pentru a cumpăra informații și a tocmi complici !

Plasați pretutindeni, în toate locurile cheie, agenții voștri secreți !

Nu vă scumpiți niciodată la bani, nici la promisiuni, numai astfel veți dobîndi profiturile cele mai înalte, atingîndu-vă ținta !".

Ajuns însă aici, războiul si-a depășit limita, propria-i limită, și a trecut dincolo, în punctul din care se deschide vidul. Dincolo de limită orice e cu putință, atita vreme cît războiul, indirect sau direct, și-a achiziționat mijloacele răului absolut. În plan militar e posibilă folosirea oricărui tip de armament (clasic, chimic, nuclear, bacteriologic, meteorologic, cu laseri sau cu raze cosmice), politic, de asemeni, orice mijloc e cu putință (anexiunea, golirea teritoriului de populație prin deportare, aneantizarea), moral orice e cu putință, de vreme ce e cu putință des-ființarea morală a adversarului, anularea sinelui său. Cum mai e atunci cu putință ființa, ne întrebăm, cînd ființa nu-i altceva decît raportul eu-celălalt, cînd ființa se confirmă prin alteritate ! Într-un plan mai larg, ne întrebăm, invocînd și un posibil război de mîine, cum mai e cu putință viul ?

Textul apocrif al lui Sun Zi despre războiul preventiv indică, de fapt, prăpastia. E capătul oricărui război sau începutul unui război care, pierzînd din vedere limita, trece dincolo, în neant. E un război după care nu mai urmează pacea, doar pacea morții. Iar moartea ultimă, fie și abstractă deocamdată, reprezintă un avertisment. Nu este deloc nesemnificativ, zicem noi, că avertismentul ne vine din secolul al V-lea, înaintea erei noastre, și ni-l trimit chinezii antici, printr-un text apocrif. Experiența lor istorică, prin variile năvăliri și ocupații străine care au încercat fără izbîndă să aneantizeze un popor, a făcut cu putință acest avertisment. Experiența noastră, a celorlalți, a restului de lume, care rămîne după China, o lume, frămîntată de războaie — vesele, tragice, stupide, nu face altceva decît să confirme avertismentul prim. Încă ceva : avertismentul ni-l transmite cel mai mare, cel mai vechi și cel mai pacific neam de pe Terra, neamul care a construit, ca întărire a cărții despre arta războiului, cel mai lung și cel mai înalt zid de apărare împotriva năvălitorilor, cunoscut în istorie, lung de cincizeci de mii de kilometri, singurul obiect material, făurit de oameni, care se vede cu ochiul liber, de pe Lună.

La capătul acestei apocrife se confruntă din nou ideea de ordine și de haos. Nu haosul Bătrînului Înțelept, „haosul fertil", ci haosul creat de om, un om (cîrmuitorul) sau oameni (lumea) care au pierdut Calea. Cîrmuirea, în China antică, înseamnă să achiziționezi Calea și s-o realizezi. Cîrmuitorul trebuie să fie un înțelept. În portretul suveranului, totuna cu înțeleptul, o idee și un îndemn revin mereu sub pensula de bambus a lui Sun Zi :

„Dacă nu este în interesul statului, nu acționa. Dacă nu ești în stare să reușești, nu recurge la forța armată. Dacă nu ești în pericol, nu te bate...". Reținem modelul defensiv, defensiva ca acțiune (sau nonacțiune, după Lao Zi). Cîrmuitorul trebuie deci să fie calm, echilibrat, mai ales netulburat, stăpînindu-și desăvîrșit umorile, umorile necontrolate avînd în politică urmări catastrofale :

„Căci dacă e posibil ca un om iritat să-și recapete liniștea, și un om jignit să se simtă din nou satisfăcut, un stat nimicit nu mai poate fi refăcut, iar morții nu mai pot fi readuși la viață".

Și concluzia :

„Iată de ce suveranul luminat este prudent, iar comandantul bun este avizat împotriva mișcărilor nechibzuite. Astfel, statul este salvat, liniștea este asigurată, iar armata cruțată (XII, 5). Din nou defensiva. Prudența cîrmuitorului trebuie să fie totuna cu prudența statului, liniștea sa totuna cu liniștea și buna rînduială internă. În ultimă instanță, Sun Zi ne spune că interiorul dă seama de exterior, îl asigură, îl asigură în măsura în care interiorul e totuna cu Calea. „Experții în arta războiului realizează Calea și asigură respectarea normei (numai procedînd astfel) ei sînt în măsură să formuleze o politică victorioasă" (IV. 7). Dar aceasta conduce, în chip paradoxal, la un model defensiv al victoriei. La care Du Mu adaugă confirmîndu-l pe Sun Zi :

„Dao este calea omeniei și a dreptății ; legile sînt reguli și instituții. Cei care excelează în arta războiului cultivă în primul rînd propriul lor simț de dreptate... În acest fel ei fac ca guvernele lor să fie de neînvins".

De aici conceptul cu totul curios, paradoxal, de victorie, la Sun Zi,

Modelul victoriei la Sun Zi

deal, victoria la strategul chinez ar trebui dobîndită fără vărsare de sînge. „Arta războiului" e singurul tratat militar din istoria lumii în care nu apare cuvîntul sînge. E și singurul tratat militar în care se profesează disprețul față de război. **„Întreaga artă a războiului se bazează pe înșelătorie".** (I.8), deși războiul **„e o problemă vitală pentru stat, domeniu al vieții și al morții, calea spre supraviețuire sau spre nimicire"** (I, 1). Așa fiind, **„victoria este obiectivul principal al războiului"** (II. 3), victoria e necesară, ea asigură supraviețuirea, dar ce tristețe s-o obții !

Iată cum apare victoria fără voie și peste dorința celui care o asigură !

Tocmai de aceea, strategul chinez caută toate mijloacele prin care să ajungă la victorie cu un preț cît mai mic cu putință, mic în suferințe și jertfe, în aceasta intrînd și cruțarea adversarului, totdeauna înconjurat de Sun Zi cu un imens respect. Victoria fiind o relație între tine și adversar, n-o poți dobîndi fără concursul lui (imprudență, inabilitate, slaba pregătire), nu-i poți deci smulge adversarului victoria decît cunoscîndu-l perfect, ca pe tine însuți. Cunoașterea absolută exclude sîngele. O victorie militară perfectă e fără sînge, după cum însuși o spune :

„În general, în război, cea mai bună politică este să cucereşti statul intact ; distrugerea lui reprezintă ultima soluţie. E mai bine să capturezi armata inamică decît s-o nimiceşti (...) cel mai bine este să supui armata străină fără luptă". (III. 1).

O asemenea victorie, care presupune anihilarea strategică a adversarului, pe cale politică şi logistică, dar şi îndeminarea tactică de a-l surprinde şi strivi virtual, fără a-i aplica lovitura omoritoare, este o victorie paradoxală, care pretinde o superioritate absolută. Este aşa-numita victorie „fără greş", cea prin care **„se învinge un inamic gata învins"** (IV. 5). Este, în acelaşi timp, **„o victorie care scapă înţelegerii comune"**, cum spune Du Mu, fiindcă cel ce o cîştigă nu dobîndeşte un mare prestigiu, actul fiind rapid, fără zgomot, un act pur. Cum să cîştigi un război înainte de a face războiul, cum să sileşti la capitulare o ţară, înainte de a-ti fi muiat sabia în sîngele ei ?

Ipoteza victoriei „fără greş", deci a operei perfecte, cuprinde un adevăr subtil, care scapă, într-adevăr, „înţelegerii comune", cum observă Du Mu. Aceasta presupune o dominare în absolut a adevărului — etică, strategică, tactică şi ca forţă, pînă acolo încît acesta, după o absolută cunoaştere, e privit apriori din înălţime, de sus. A domina adversarul, a-l ataca de sus în jos este lege, atunci cînd se urmăreşte „victoria fără greş". Cu implacabilul forţei gravitaţionale, victoria devine o cădere. Ea e şi comparată de Sun Zi cu o cascadă. Şi lapidar :

„Datorită artei de a-şi dispune trupele, un comandant biruitor este în măsură să le facă să lupte cu efectul apelor stăvilite, care, slobozite brusc, se năpustesc într-o prăpastie fără fund. Aceasta este forma !" (IV. 5).

Dar iată aici culmea gîndirii antice chineze despre război : victoria ca o cădere sau antivictoria. Dar dacă e aşa, ce satisfacţie să dobîndeşti victoria ? Etic, real, nici una.

De fapt suportul etic al unei asemenea victorii imposibile, implicînd o teribilă mihnire, se află în cartea **Dao-de-tzin** şi în doctrina lui Lao Zi :

„Cel ce îl slujeşte pe capul poporului prin mijlocirea lui Dao, nu biruie alte ţări prin forţa armelor (cu ajutorul armatei), fiindcă aceasta se poate întoarce împotriva sa. Pe unde au trecut oştile, cresc buruienile şi spinii. După războaie mari, vin ani de foamete".

Şi mai departe, şi mai explicit pentru sensul victoriei în doctrina Căii.

„Conducătorul de oşti iscusit învinge şi se opreşte aici ; el nu îndrăzneşte să făptuiască silnicia. El învinge şi nu se glorifică pe sine. El învinge şi nu atacă. El învinge şi nu se mîndreşte. El învinge pentru că este silit s-o facă. El învinge, dar nu este un războinic". (XXX).

A învinge fără să doreşti războiul, a crea o doctrină militară a antirăzboiului, a inventa o strategie şi o tactică negativă faţă de război, sub forma unui tratat de artă militară, iată o cale de înţelepciune sau Calea.

Un alt verset din marea carte a Bătrînului va lămuri întregul sens al tratatului de artă militară al lui Sun Zi :

„O oaste bună este un mijloc (care naşte) nenorocirea; o urăsc toate fiinţele. De aceea omul care urmează calea lui Dao n-o foloseşte". Şi în alt verset :

„În timp de pace, omul nobil preferă respectul, iar în timp de război forţa. Oastea este o unealtă a nenorocirii, ea nu este unealta celui nobil. El n-o foloseşte decît atunci cînd e silit s-o facă. Cel mai important lucru este să păstrezi liniştea, iar în caz de victorie să nu te proslăveşti. A te glorifica cu o victorie înseamnă a te bucura de uciderea oamenilor. Cel ce se bucură de uciderea oamenilor nu poate cîştiga simpatia în ţară. Fericirea se creează prin respect, iar nenorocirea provine din violenţă... Dacă cei ce învinş (victorioşi) omoară mulţi oameni este un motiv să plîngem amar. Victoria trebuie sărbătorită printr-o ceremonie funebră". (XXXI).

N-aş fi insistat atît asupra acestor cărţi magnifice ale Chinei antice, dacă gînduri foarte asemănătoare despre război, pace, victorie nu le-aş fi găsit şi în **Învăţăturile lui Neagoe Basarab** (cartea despre **Solii şi războaie**), în **Pisania lui Ştefan cel Mare** după înfrîngerea de la Războieni, şi în alte cărţi ale vechii spiritualităţi româneşti. Pe un perete de la Vatra Moldoviţei, un sfînt militar, zugrăvit pe vremea lui Vodă Rareş, cu funcţia de apărător al acestei ţări de la Carpaţi, are pe chip un zîmbet mihnit, pentru duşmanul pe care — sigur — îl va învinge.

Dar despre arta şi gîndirea militară a românilor, pe altă dată.

UN ZBOR PENTRU ETERNITATE

de

Nicolae Nicoară

O zi în care agenţiile de presă şi televiziune, să nu ne facă să, posturile de radio şi te- fie că vrem, fie că nu — martori, uneori oculari, ai unor tot mai frecvente ca- tastrofe naturale sau provo- cate de oameni : cutremure, erupţii vulcanice, alunecări de teren, taifunuri şi cicloa- ne, epidemii, prăbuşiri de avioane cu sute de pasageri la bord sau scufundări de nave, lupte pe stadioane, războaie.

Iată că sfîrşitul lunii ia- nuarie 1986 ne-a adus un nou gen de catastrofă, cata- strofa spaţială : explozia, imediat după lansare, a na- vetei spaţiale americane „Challenger", cu echipaj uman la bord... Cea mai mare catastrofă din istoria cuceririi spaţiului cosmic.

De la zborul în spaţiul extraterestru al primului pămîntean — sovieticul Iuri Gagarin — omenirea a făcut paşi enormi în disputa sa cu nemărginirile universului. De atunci, omul se plimbă lejer — credeam noi — prin cosmos, a ajuns pe Lună, a împînzit universul cu sate- liţi, a trimis staţii automate spre alte planete. Lansarea de sateliţi, de rachete şi navete spaţiale cu oameni la bord a devenit — putem spune — fapt coti- dian. Ştirile despre lansări, despre desfăşurarea zboruri- lor, despre aterizări sau amerizări, le recepţionăm ca pe cele privitoare la trans- portul în comun, la mersul cu tramvaiul sau troleibu- zul. Nu ne mai emoţionea- ză, nu ne mai mişcă, ne-am blazat.

CHALLENGER

La cîteva secunde după lansare

A trebuit, se pare, să se producă explozia navetei spațiale „Challenger" cu oameni la bord pentru a ne da seama că, de fapt, zborul în cosmos nu este tot una cu mersul pe bicicletă. A fost, pare-se, nevoie de moartea nedreaptă a celor șapte de pe „Challenger" pentru ca noi să înțelegem că oamenii aceia minunați, care își asumă riscuri extraordinare, riscul suprem chiar, oamenii aceia ale căror nume nici măcar nu le mai ținem minte, sînt niște eroi care merită admirație, întregul nostru respect, întreaga noastră recunoștință.

Sînt convins că de acum încolo vom privi cu alți ochi, cu alte inimi lansările

...Apoi totul s-a transformat într-o uriașă minge portocalie

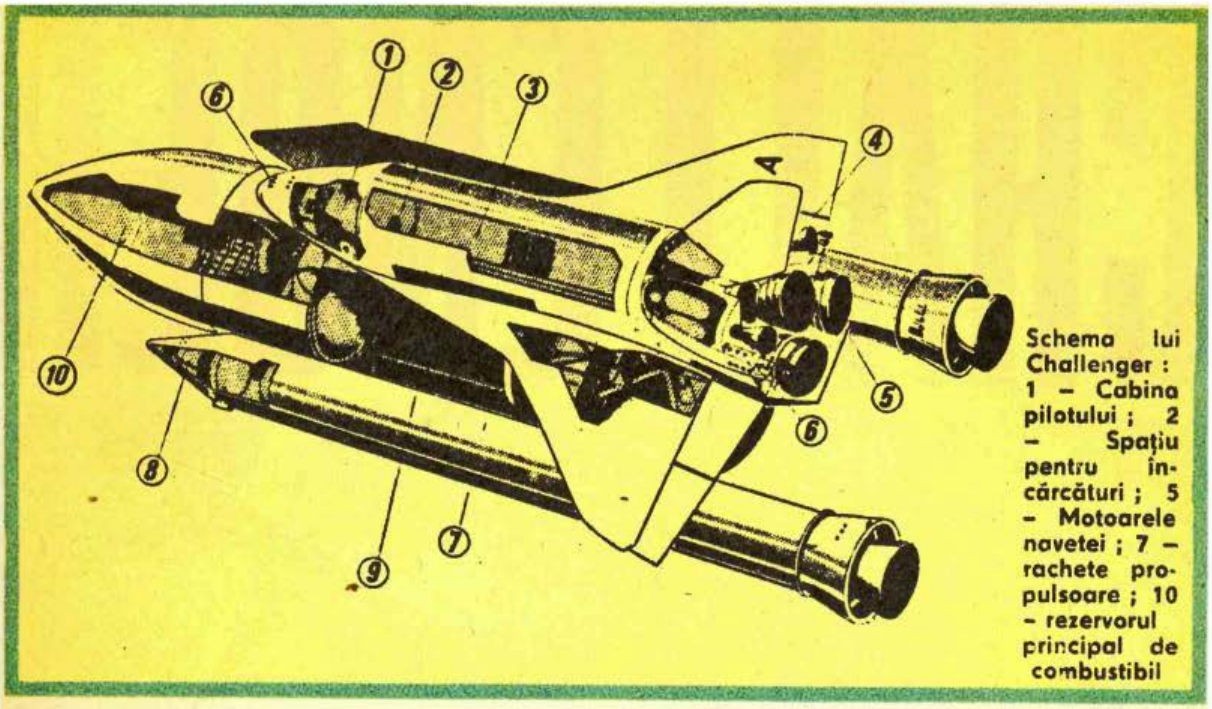

Schema lui Challenger : 1 – Cabina pilotului ; 2 – Spațiu pentru încărcături ; 5 – Motoarele navetei ; 7 – rachete propulsoare ; 10 – rezervorul principal de combustibil

și zborurile în spațiul cosmic. Tocmai pentru că acum știm că ele nu sînt niște simple plimbări spațiale. De aceea le vom ține astronauților pumnii strînși din momentul lansării pînă în cel al revenirii lor cu bine pe Terra.

Oamenii aceia minunați, semenii noștri, nu sînt niște roboți, ei nu sînt nici măcar **kyborgi**, acele ființe ciudate — în care unele organe au fost înlocuite cu aparate computerizate — care bîntuie actualmente prin literatura S.F. De aceea, oameni fiind, ar trebui ca ei să participe alături de specialiști la întreaga activitate de verificare a stării de funcționare a rachetelor sau navetelor spațiale și, dacă consideră că securitatea de zbor nu le este asigurată, sau dacă starea lor nu le permite, să poată refuza zborul. Așa cum se mai întîmplă cu piloții terestri. În caz contrar, ei nu sînt, și pînă acum nu au fost, decît niște kamikaze cosmici. Cum altfel ar putea fi numiți oamenii aceia curajoși care acceptă de bună voie să urce într-un vehicul spațial din care, în caz de avarie sau pericol iminent, nu există nici o posibilitate de salvare, de revenire pe Terra ?

Cred că dacă președintele Societății „Morton Thiokol", constructorul rachetelor propulsoare ale lui „Challenger", i-ar fi informat și pe membrii echipajului, așa cum a făcut-o cu conducerea N.A.S.A. — despre riscurile mari, eventual fatale, ale lansării navetei spațiale în condițiile temperaturii deosebit de coborîte din noaptea dinaintea startului, astronauții ar fi avut temeiuri să refuze zborul.

Erau doar cu toții specialiști de înaltă clasă în aerodinamică și astronautică (mai puțin Christa), deci ar fi putut fi consultați asupra oportunității lansării. Dovada cea mai bună că astronauții se pricep printre altele și la... astronautică o constituie faptul că în comisia pe care președintele Statelor Unite, Ronald Reagan, a constituit-o și a însărcinat-o cu elucidarea cauzelor care au dus la catastrofă au fost cuprinși și doi astronauți : Neil Armstrong, primul pămîntean care a pus piciorul pe Lună, și Sally Ride, prima femeie astronaut din Statele Unite.

Și nu cred că refuzînd **atunci** zborul, în condițiile care pînă la urmă s-au dovedit a nu fi prielnice lansării, s-ar fi găsit cineva care să-i eticheteze drept lași.

Dar...

CAPE CANAVERAL, 28 ianuarie 1986

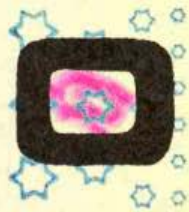

dimineață geroasă, foarte geroasă la Centrul spațial de la Cape Canaveral din Florida, după ce în timpul nopții mercurul termometrelor coborîse la multe grade sub zero.

O mare de oameni sosiți din toate colțurile Statelor Unite așteptau cu înfrigurare desfășurarea evenimentului pentru care veniseră : lansarea navetei spațiale „Challenger" cu echipaj uman la bord. Lansarea inițială fusese amînată cu douăzeci și patru de ore din cauza temperaturii scăzute de peste noapte, care provocase acumularea de ghea-

ţă pe părţile exterioare ale navetei şi pe rampa de lansare. Cei mai nerăbdători erau copiii, mulţii copii veniţi să asiste la momentul, poate unic într-o viaţă de om, al plecării în Cosmos a unei navete spaţiale.

În faţa tuturor, la o distanţă apreciabilă, pe rampa de lansare 39 B, se odihnea majestuoasă, sclipind în soarele cu dinţi al dimineţii, silueta navetei spaţiale „Challenger".

Lume multă participă la fiecare lansare, dar parcă la aceasta erau de faţă mai mulţi ca niciodată. Lumea venise atrasă desigur de reclama deosebită făcută în jurul acestei misiuni. Printre cei şapte membri ai echipajului se afla şi Christa McAuliffe, profesoară de engleză şi istorie la o şcoală din oraşul Concord, Statul New Hampshire, în vîrstă de 37 ani, prima persoană particulară din lume invitată să participe la un zbor orbital. Mamă a doi copii, Scott, un băieţel de şase ani, şi Caroline, de nouă ani, Christa urma să predea joi, 30 ianuarie 1986, direct din Cosmos, pentru copiii din toate şcolile americane, două lecţii de cîte 15 minute în care să împărtăşească elevilor impresiile ei din timpul zborului.

În aşteptarea lansării emoţia pusese stăpînire pe toţi cei prezenţi la centrul spaţial. Griji aveau numai conducătorii N.A.S.A. şi responsabilii de zbor. Stratul de gheaţă format peste noapte pe exteriorul navetei şi pe rampa de lansare îi cam neliniştea. La ultimul control însă al întregii aparaturi, control efectuat după amînarea de douăzeci şi patru de ore, computerele au indicat starea de perfectă funcţionare a acesteia.

În aceste condiţii responsabilii de zbor au ordonat începerea numărătorii inverse.

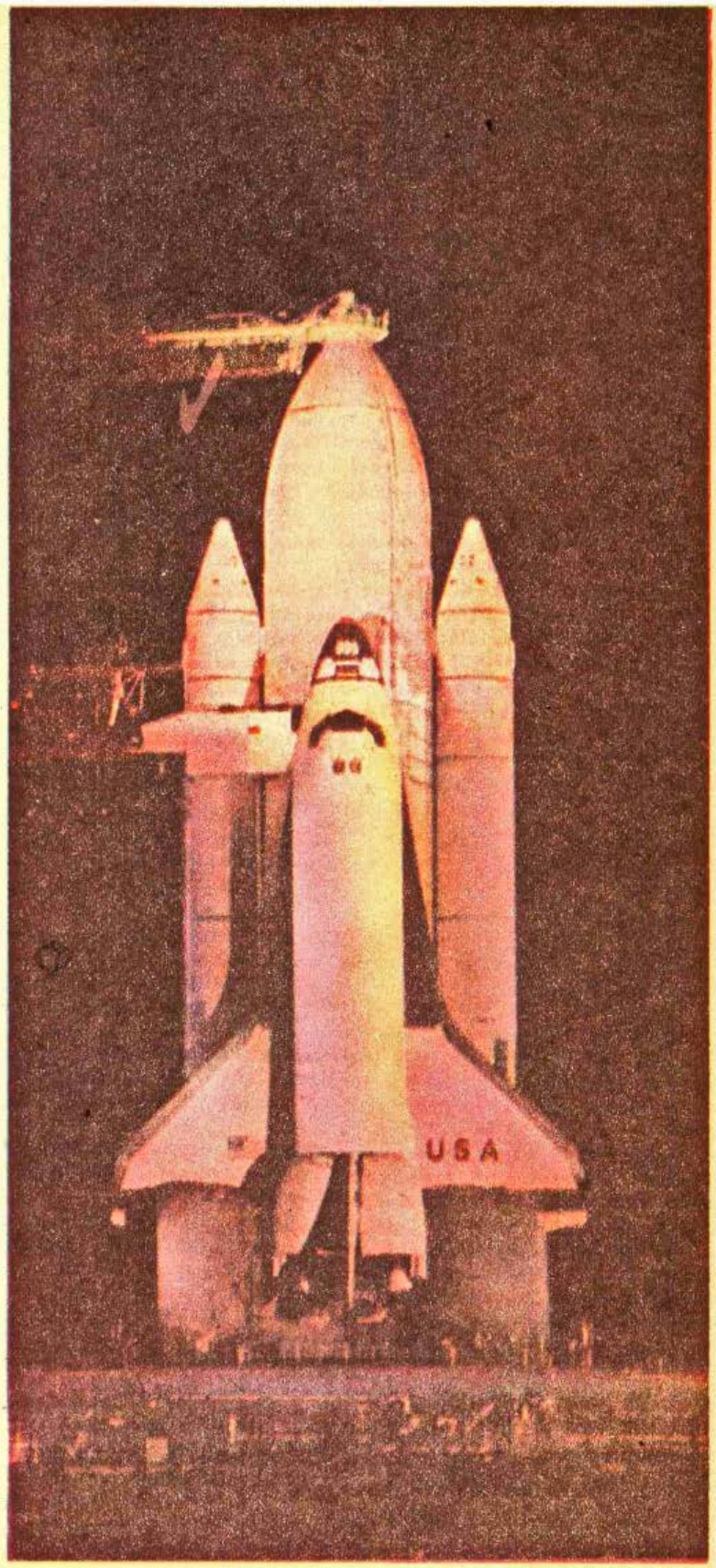

În aşteptare pe rampa de lansare

LANSAREA, DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ECHIPAJULUI

u am date, dar inima îmi spune că dacă zborul lui „Challenger" s-ar fi terminat cu bine, unul dintre astronauți, dar nu unul oarecare, ci Christa, ar fi scris niște reportaje extraordinare despre această aventură spațială. Nu mă îndoiesc că momentul lansării ar fi ocupat un spațiu mare în reportajul ei pentru că acesta este cel mai greu, cel mai dramatic dintre toate cele pe care echipajul le trăiește din momentul declanșării acțiunii pînă la terminarea ei.

Dacă...

Ce simt astronauții de pe navetele spațiale în momentul lansării ? La ce se gîndesc ? Și ce fac în clipele acelea de încordare teribilă dinaintea plecării spre stele?

Pentru a găsi răspuns la aceste întrebări, vă propun, stimați cititori, să intrăm în cabina echipajului și să privim lansarea din punctul de vedere al astronauților participanți la zbor. Gazda noastră va fi cabina unei navete spațiale „Discovery" care, împreună cu „Columbia" și „Atlantis", au construcția identică cu „Challenger". Deci aceiași parametri pentru lansare și pentru zbor.

Mai precis, să intrăm în cabina navetei spațiale „Discovery", care în perioada 17—24 iunie 1985 a efectuat un zbor în jurul pămîntului. Printre cei șapte astronauți care au trăit împreună cele 169 ore și 40 minute ale zborului s-a aflat și francezul Patrick Baudry, al doilea astronaut francez după Jean-Loup Chrétien, care în anul 1983, a zburat la bordul unei nave cosmice sovietice. La revenirea pe Terra, Patrick Baudry a scris o carte apărută la Paris, la sfîrșitul anului 1985, sub titlul „Astăzi soarele răsare pentru a șaisprezecea oară". Să-l însoțim pe Patrick în momentul lansării încercînd să retrăim ce au simțit Christa și cei șase camarazi ai ei, la 28 ianuarie 1986, în clipele acelea fatale dinaintea morții...

„...Ultimul control.

Dave Walker a terminat fixarea noastră în scaune și tocmai părăsește naveta. Din momentul acesta am rămas singuri. Sîntem șapte : Daniel Brandenstein, patruzeci și doi de ani, comandantul navetei, John Creighton, patruzeci și doi de ani, pilotul lui „Discovery", Shannon Lucid, singura femeie din echipaj, în vîrstă tot de patruzeci și doi de ani, care, împreună cu John Fabian, de patruzeci și șase de ani, și Steve Nagel, de treizeci și opt, au în grijă problemele legate de sateliții artificiali. În cabină se mai află prințul Sultan Bin Salmah Bin Abdul Aziz al Saud, — douăzeci și nouă de ani, cercetător științific, nepotul regelui Arabiei Saudite, și eu, Patrick Baudry, pilot francez.

Peste cîteva minute naveta noastră spațială va fi total independentă, detașată de restul lumii. La bine și la rău.

În gînd îmi revine amintirea tristă a incendiului survenit pe cosmodrom, la 27 ianuarie 1967, la una din rachete, cu care prilej au ars de vii trei cosmonauți americani...

Daniel Brandenstein, căruia îi spunem Dan, încearcă radioul de la bordul superior și verifică legătura : funcționează. Lîngă el, John Creighton cu o carte groasă în mînă începe să repete parametrii de zbor... Are două ceasuri la dispoziție. Sîntem legați de scaune...

Sultan are, ca și mine, un microfon cu care va înregistra comentariul referitor la pregătiri și la lansare.

Am la mîini două ceasuri. Unul îmi arată ora franceză și ora Houston, în timp ce ceasul de la dreapta îmi indică M.E.T. (Mission Elapse Time), ora oficială a zborului după care se conduc toate activitățile noastre.

La picioarele noastre se găsesc rezervoarele colosale cu hidrogen și oxigen lichid necesare pe parcursul a cîtorva minute pentru a crea presiunea care ne va catapulta înafara atmosferei.

Ultimele controale ale rezervoarelor se fac cu 22 minute înaintea startului, cînd în cabină încă se mai spun glume. Cerul, argintat de razele soarelui care răsare deasupra mării, împrumută fețelor noastre culori ciudate.

În fața mea se află Sultan, care pînă la douăzeci și nouă de ani a colindat toate continentele. Acum își concentrează toate gîndurile la clipa lansării... Ia Coranul și începe să citească. În cabină domnește liniștea întreruptă din cînd în cînd de întrebări venite de la Centrul de control al zborului.

De la 48, cît aveam dimineață, pulsul mi-a crescut la 60.

Ora 6,10.

Naveta trepidează.

Ora 6,15.

Sultan a terminat de citit. Facem glume pe seama lui John Creighton, pilotul nostru, care se pregătește de nuntă. Încercăm să aflăm de la el ce cadou îi va face lui Terry Stanford, studentă în medicină, cu care va pleca într-o binemeritată călătorie de nuntă după reîntoarcerea noastră pe Terra.

Pulsul mi-a urcat la 64. Gust fiecare secundă care mă apropie de start. Cu șapte minute înaintea startului se desprinde ultimul brat al turnului și rămînem singuri, absolut singuri, vibrînd în vîrful acestei superbe păsări din metal.

Cinci minute.

Patru minute.

Ultima verificare a căștilor si vizoarelor. În timpul lansării se produce un zgo-

Cei şapte de pe Challenger

mot infernal, încît trebuie să fim complet izolaţi pentru a nu ne plesni timpanele. Ventilatoarele lucrează cu turaţie maximă pentru a menţine în cabină o temperatură acceptabilă. Prin hublou văd foarte bine pustiul de la Capul Kennedy, iar în depărtare, mai mult bănuit decît zărit, frunicarul de oameni care nu mai au ochi pentru nimic altceva decît pentru noi. Ştiu că printre ei se află şi părinţii mei, pe care îi aşteaptă clipe de spaimă şi admiraţie. Împreună cu ei se găseşte şi Melodie, fiica mea de nouă ani, mai mult ca sigur foc de supărată că a trebuit să se scoale atît de devreme. Anul acesta mai mult nu ne-am văzut şi am deodată impresia că a crescut fără mine...

Centrul de control comunică ordinul de lansare. Totul funcţionează normal, iar condiţiile meteorologice sînt excelente.

Două minute.

Un minut.

Se controlează însă o dată dacă totul este în regulă.

Treizeci şi cinci de secunde.

Totul este pus pe automat. Din acest moment nava spaţială îşi va comanda singură toate operaţiunile.

Zece !

Şase !

Clipele cele mai dramatice. Sînt aprinse motoarele principale ale lui „Discovery".

Doi !

Unu !

Întreaga navetă vibrează infernal.

Lansarea !

Motoarele laterale sînt aprinse cu explozii colosale şi într-o clipă desprind naveta de pe rampa de lansare. Vibraţia e atît de puternică încît depăşeşte orice imaginaţie. E pur şi simplu o nebunie. Naveta „se pune pe spate", zburăm cu capul în jos, fixaţi în scaune de presiunea puternică. Naveta vibrează tot mai tare, cu o frecvenţă din ce în ce mai mare. E fantastic ! Prin hublouri nu se mai zăreşte nimic, presiunea e fantastică ! În momentul depăşirii vitezei sunetului, vibraţiile şi zgomotul ating paroxismul. Mach. 1*) (cca 1 240 km/oră)

Am depăşit Mach 1,4. Vibraţiile sînt extraordinar de mari. Depăşim Mach 2,8. Suprasolicitarea este atît de mare încît nu reuşesc să-mi ridic mîna cu microfonul. După 120 secunde ne aflăm la o înălţime de 36 kilometri. Bum ! Două explozii puternice desprind motoarele laterale, care vor cădea în ocean la vreo 500 kilometri de ţărmurile Floridei...

*) **Mach — unitate de măsură pentru viteză utilizată în aerodinamică şi în tehnica rachetelor ; este egală cu 340 metri pe secundă, adică viteza sunetului în aer la temperatura de 15°C şi la presiune atmosferică normală.**

ZBORUL

Acum totul se mai liniștește. E minunat ! După zborul infernal pe **boostere** acum avem impresia că ne aflăm pe un Cadillac sau un Rolls-Royce !

Ne pregătim să părăsim atmosfera terestră. În comparație cu ceea ce am trăit, vibrațiile sînt acum aproape plăcute. Totul s-a atenuat. Viteza însă crește ; consumăm rapid combustibilul din rezervorul principal care devine astfel tot mai ușor.

Beculețul roșu de control se aprinde pentru a ne anunța că din acest moment, în caz de avarie a vreunuia dintre motoare dispunem încă de combustibil suficient pentru a ateriza la Dakar, de cealaltă parte a Atlanticului, după numai 17 minute de zbor.

Depășim Mach 9 și ne aflăm la 100 kilometri altitudine. În momentul acesta Centrul de control ne comunică „întoarcerea negativă", aceasta înseamnă că nu ne mai putem întoarce la Centrul spațial. Mach 10 (cca 12 400 km/oră) Accelerarea este din ce în ce mai puternică. Cîntăresc aproape 140 kilograme și așa voi rămîne pînă la stingerea motoarelor principale. Accelerarea este și mai mare, mi-este aproape imposibil să-mi ridic capul. Depășim atmosfera terestră și realizăm Mach 15 (cca 18 000 km/oră).

Accelerăm din nou, din nou vibrații. Trebuie să facem eforturi pentru a respira. Sîntem pur și simplu striviți în scaune și ne apropiem de Mach 20 (aproximativ 24 000 km/oră). Accelerăm. Mach 25 (cca 31 000 km/oră). Avem pămîntul în creștetul capului pentru că plutim cu capul în jos. Cerul e de tuș negru.

Ajungem pe orbita care ne permite să înconjurăm Pămîntul chiar dacă unul dintre motoare ar fi scos din funcțiune. Presiunea este tot mai mare. Cîntăresc acum 210 kilograme. Ne apropiem de MECO (Main Engine Cut-Off — Întreruperea motorului principal) adică de momentul cînd motoarele se opresc, ne plasăm pe orbită și gravitația este zero.

Vibrațiile sînt constante. Amplitudinile slabe. Acum ! Motoarele s-au oprit iar rezervorul principal se desprinde de navetă și arde în atmosferă undeva deasupra Oceanului Indian. Vom începe îndată treaba. Mach 26 (cca 32 000 km/oră). Sîntem pe orbită. Gravitația zero. Uf ! Ne decuplăm centurile de siguranță. Îmi scot casca și încep să zbor ca o pasăre. Trăiesc această clipă prin toți porii ! Mi-nu-nat ! O senzație de libertate deplină.

Zburînd, trebuie să fim atenți la fiecare mișcare pentru a nu ne veni rău în cazul că am „zbura" prea repede. Trebuie să învățăm mișcările necesare, să le coordonăm, să le alegem pe cele corespunzătoare fără să forțăm ceva, fără să facem ceva brusc.

John Fabian se află la al doilea zbor și devine profesorul nostru de „înot" spațial. El simte de bunăseamă o plăcere deosebită din felul cum plutește dintr-o parte în cealaltă a cabinei doar cu ajutorul unor mișcări ușoare ale mîinilor și picioarelor.

Mid-deck (cabina mijlocie) este astfel amenajată încît să putem trăi în ea șapte oameni pe o perioadă de opt zile. Acum trec în **flight-deck** (cabina căpitanului navetei) pentru a privi spre bunul și bătrînul nostru Pămînt. Pur și simplu mi se oprește respirația, imaginea este absolut fan-tas-ti-că ! Pămîntul este mult mai frumos decît și-l poate omul imagina, este mai minunat decît tot ce i s-a povestit omului pînă acum. Este ceva

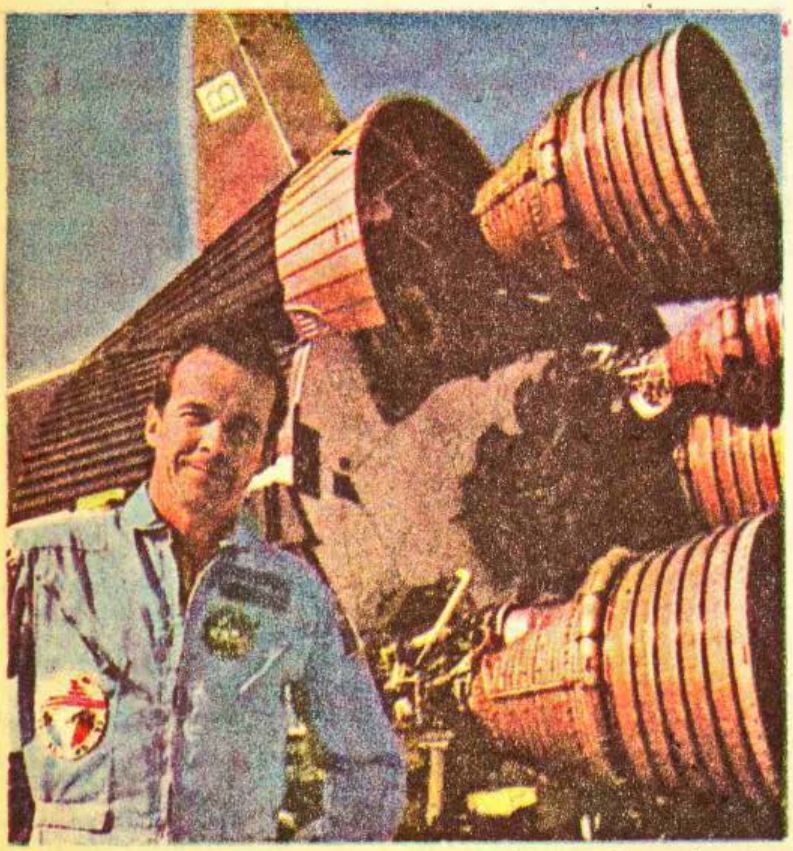

Naveta spațială („Discovery") după revenirea pe Terra. În prim-plan — Patrick Baudry

de domeniul fantasticului. Este atît de frumos Pămîntul încît simt cum mă cuprinde teama !

Viteza cu care ne deplasăm acum este uluitoare : 28 000 kilometri la oră ! Aproape 8 kilometri pe secundă !

Sub noi, pe pămîntul Africii, se zăresc mii de focuri. Este tocmai vremea cînd, după strîngerea recoltelor, cîmpurile sînt arse. După mai puțin de o jumătate de oră de la lansare zburăm deasupra lacului Ciad, apoi deasupra Reunion-ului. Trebuie să evit mișcările bruște ale capului pentru că asta mi-ar provoca dureri. Deocamdată mă văd silit să recunosc că nu sînt în stare să fac nimic altceva decît să privesc Pămîntul din observatorul nostru mișcător situat la 200 kilometri deasupra lui. Așteptăm cu toții ca motoarele să înceapă din nou să funcționeze pentru a ne plasa pe o orbită nominală la aproximativ 400 kilometri.

Sînt lipit de tavan și privesc prin partea de sus a hubloului, dar stereotipul meu terestru îmi reînnoiește accepțiunea normală a noțiunilor „sus" și „jos"... Celor care pînă acum au avut îndoieli în legătură cu forma Pămîntului, Dan le confirmă că el este rotund. Galileo poate fi mîndru !

„Spațiul nostru de locuit" care ne este și birou, și bucătărie, și dormitor este dereticat și începem experiențele medicale. Savanții așteaptă nerăbdători, vor să știe care sînt primele noastre reacții la starea de imponderabilitate.

Închizînd ochii, unii dintre noi își pierd echilibrul și orice raport conștient cu spațiul care ne înconjoară. Eu nu am nici un fel de reacție negativă... Pentru a mă stabiliza îmi încalț niște ghete speciale și am nevoie de aproape o oră pentru a mă „fixa" la podea. Electrozii pe care îi am pe față, pe piept și la picioare indică direct toate reacțiile mușchilor mei.

Între timp echipajul pregătește lansarea și plasarea primului satelit, „Morrelos", care trebuie amplasat pe o orbită staționară deasupra Mexicului, pentru a ajuta la mai buna legătură dintre așezările singuratice și capitala țării. Depozitul nostru se deschide pentru prima dată ca o gogoașă albă. Prețioasa lui încărcătură este așezată în patru lăzi uriașe care se vor deschide pe rînd ca niște flori, la comanda lui Steve Nagel, John Fabian și Shannon Lucid.

Maghrebului și teritoriile cele mai îndepărtate ale Arabiei...

Zilele noastre se vor scurge în ritmul zborului peste cinci continente. Omul a trebuit să ajungă atît de sus pentru a putea înțelege cît sîntem de mici pe Pămîntul nostru față de nemărginirea universului !

Timpul ne este drămuit, fiecare clipă ne este planificată. Iar planul trebuie respectat. După orele de control medical, după mîncare și observarea Pămîntului, după

Apus de Soare pe Pămînt văzut din Cosmos

La locul stabilit și în clipa stabilită, bila grea de oțel începe să se rotească în jurul axei proprii apoi se îndepărtează majestuos de navetă la distanța stabilită.

Shannon scoate un strigăt de bucurie, în timp ce pe fața lui Steve alunecă un zîmbet palid. A fost nevoie de ore lungi de tensiune nervoasă pentru ca satelitul să nu eșueze și să-și poată îndeplini misiunea lui de a uni și apropia oamenii...

A doua zi vine la rînd „Arabsat", care trebuie să facă legătura între țările

clipe de muzică, trebuie să ne gîndim și la odihnă. Dormitul în starea de imponderabilitate este mai mult o oboseală pentru că podeaua nu poate fi atinsă decît cu mare greutate, iar dacă stai în poziție șezînd mușchii rămîn tot contractați. La fiecare două ore mă ridic și mă duc la pilot. Acum gust apusul soarelui galben-auriu apoi carmin deasupra Himalaiei, acompaniat de „Anotimpurile" lui Vivaldi. Zburăm apoi din nou deasupra Pacificului, deasupra insulelor Hawai, cărora albeața de coral le dă o nuanță distinctă între apele oceanului. Întind mîna după aparatul de

Vehicolul a explodat

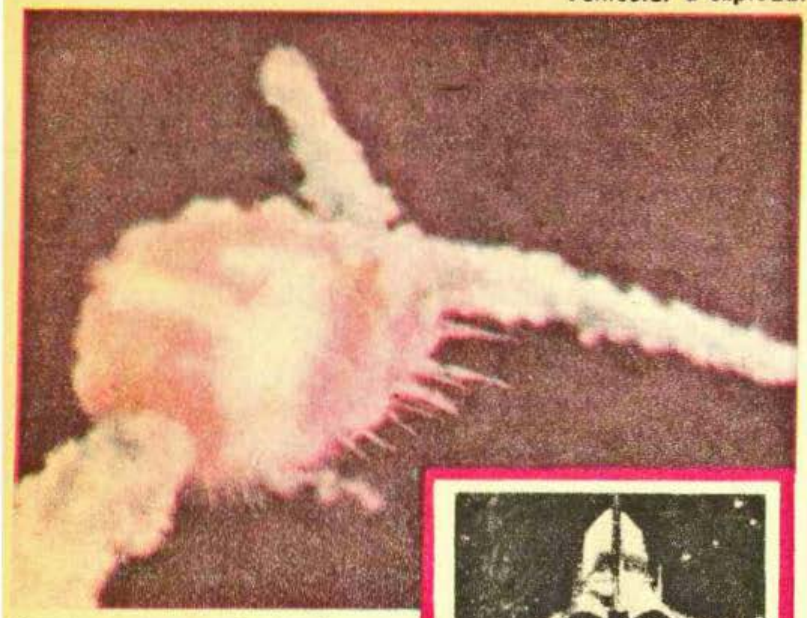

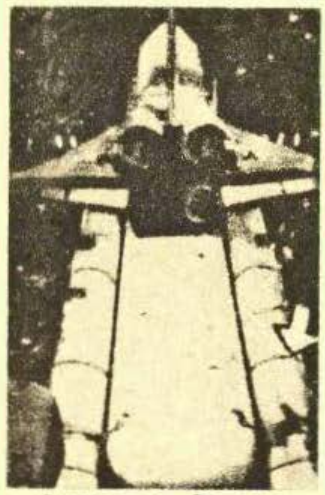

Challenger. Săgeata indică locul exploziei

filmat pentru a „prinde" frumusețea ținutului, dar pînă să-l găsesc ajungem în apropiere de Galapagos, apoi deasupra Americii de Sud.

Zboară, zboară naveta noastră spațială !

Totul funcționează perfect. Sateliții au fost plasați deja pe orbitele lor în condiții optime, iar atmosfera la bordul navetei este foarte destinsă. Greu mi-aș fi putut imagina viața a șapte oameni într-un spațiu de patruzeci metri pătrați, dar acum îmi dau seama că spațiul acesta nu reprezintă nici un fel de problemă, atunci cînd fiecare se poartă foarte atent față de ceilalți și respectă regulile de bază ale vieții colective.

Și astfel a venit și ziua a patra. Soarele apare exact în partea de răsărit a Chinei, apoi la sud de Japonia, în dreptul Okinawei. Lumina apare încet. Nimbul care înconjoară Pămîntul este fascinant. Reușesc să disting cel puțin nouă nuanțe de albastru, apoi de ocru, portocaliu... Și numai după aceea disting contururile navetei noastre.

Deodată o explozie de alb ! Albul este mai alb decît zăpada, mai alb decît albul pe care și-l poate cineva imagina. Apare Soarele ! Este ceva extraordinar !

Marginile globului pămîntesc devin portocalii, ușor de culoarea sîngelui pe conurile Terrei. Să fie posibil să existe ceva atît de minunat ? În următoarele două secunde Soarele exploadează și inundă totul cu o lumină orbitoare, nu mai poate fi privit. Nimeni nu vorbește, o vorbă măcar, sîntem cu toții impresionați de colosala panoramă pe care o putem vedea doar noi. Întregul Pămînt pare inundat de Soare. Muzica se armonizează perfect cu ceea ce vedem Aceste cîteva clipe mi-au răsplătit din plin toate orele de trudă.

. . . . . .

Cînd ajungem deasupra țărmurilor Americii de Sud intrăm în noapte, mai bine zis vedem cum începe noaptea ! Orizontul nu mai are aceleași nuanțe, este încoronat cu un violet întunecat. Granița dintre albastrul atmosferei și spațiul cosmic este acum mai puțin distinctă decît în urmă cu cîteva clipe. Ne cufundăm curînd în noapte. Sub noi Pămîntul este complet negru, dar partea din navetă pe care o văd în fața mea este luminată de razele soarelui care dispar pe parcursul următoarelor cîtorva secunde. Întunericul universului este de un negru absolut și nesfîrșit. Negrul Pămîntului e nuanțat. Dumnezeule, cum putem să avem o planetă atît de minunată ?

Houston se interesează de revenirea noastră pe Terra. La baza Edwards din mijlocul imensului lac de sare din California totul este pregătit pentru aterizare.

La rîndu-ne, trebuie să pregătim toate cele necesare. După 112 rotații în jurul Pămîntului părăsim orbita și statutul nostru de păsări pentru a ne putea întoarce în California. Coborîrea decurge după plan, este lungă și liniștită, mai puțin cele două „pocnituri" prin care intrăm în viteza subsonică.

Pătrundem în atmosferă. Peste cîteva minute vom fi din nou oameni supuși gravitației terestre, îndepărtîndu-ne cu pași nesiguri de naveta spațială..."

Sally Ride, astronautul care a refuzat să mai zboare

DIN PĂCATE, CU „CHALLENGER" A FOST SĂ FIE ALTFEL...

Sperăm ca cititorii să nu ne dojenească prea aspru pentru că am zăbovit mai mult asupra momentelor principale ale lansării și zborului lui „Discovery". Am făcut-o pentru a-i ajuta să trăiască împreună cu echipajul lui Francis Scobee dramaticele clipe care au premers fantasticei explozii a navetei spațiale și pentru a le da posibilitatea să călătorească, în zbor imaginar, alături de eroii de pe „Challenger" ca și cînd totul ar fi decurs normal, iar explozia trenului spațial nu ar fi fost decît o glumă proastă a celor de la N.A.S.A.

Chiar dacă știm că explozia nu a fost, din păcate, o glumă proastă...

Să revenim deci la Cape Canaveral și să reluăm relatarea de la momentul în care Centrul de control al zborului a ordonat începerea numărătorii inverse pentru lansarea lui „Challenger".

Lansarea are loc la ora 11,38 a.m., 18,38 GMT.

Centrul de control către pilotul lui „Challenger : **Aprindeți motoarele : 5, 4, 3, 2, 1, Lansarea !**

Izbucnesc strigăte de bucurie și urale din piepturile tuturor celor prezenți la centrul spațial, atît de puternice, încît ele singure ar fi putut purta naveta spre înălțimi. Aceasta însă, acționată de puterea colosală dezvoltată de motoare, se înalță sigură spre bolta albastră.

La 8 secunde de la lansare „Challenger" se afla la o altitudine de 16 kilometri și se deplasa cu peste 3 200 kilometri la oră. În momentul acela motoarele navetei lucrau cu 94% din capacitate.

Pilotul lui „Challenger" către Centrul de control :

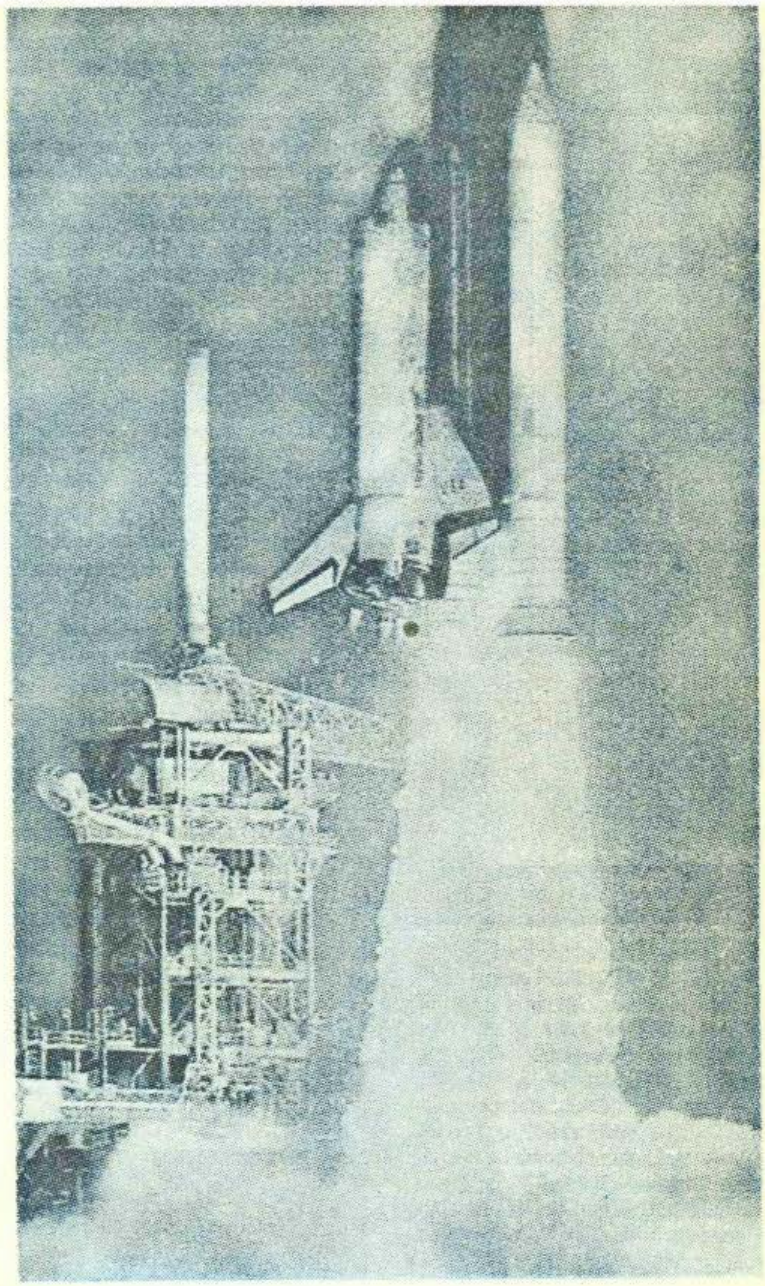

Lansarea

„Începem manevra semibutoi !"

Centrul de control către pilot : **„Confirmat manevra. Aveți viteza ascensională 644 metri de secundă, „Challenger", putere maximă !"**

Aveau să fie ultimele cuvinte ale pămîntenilor către pierduții soartei...

Pilotul lui „Challenger" către centrul de control : **„Confirmat pentru puterea maximă..."**

Era secunda a 68-a de la lansare. Erau ultimele cuvinte, ultimul mesaj al astronauților de pe „Challenger" către pămînteni.

În momentul acela motoarele navetei, ale trenului spațial dezvoltau o forță inimaginabilă : 37 000 000 cai putere ! Pentru cîteva momente Centrul spațial de la Cape Canaveral a devenit infernul însuși.

În momentul acesta totul indică, încă, un start perfect

Personal, nu-mi pot imagina ce înseamnă acești 37 milioane cai putere. Caii-putere cred că sînt o unitate de măsură depășită. În era cosmică aflîndu-ne, ar trebui poate să se găsească alte unități de măsurat, care să definească fantastica putere care catapultează navele spațiale dincolo de atmosfera terestră. Un **infern-putere** ar fi o unitate adecvată.

Să urmărim însă zborul lui „Challenger".

La capătul inferior al rezervorului izbucnește deodată o flacără portocalie. La cîteva fracțiuni de secundă o flacără, tot portocalie, apare la celălalt capăt al rezervorului, apoi cele două flăcări se unesc. Se produce o explozie formidabilă, ca o imensă minge portocalie, urmată de o ploaie de fragmente din corpul navetei care se prăbușesc arzînd în apele Atlanticului.

Lumea nu înțelege ce se petrece, închipuindu-și probabil că așa se întîmplă lucrurile la lansare. Urmează cîteva clipe de derută. Singurii care înțeleg ce se petrece cu adevărat sînt controlorii de zbor și computerele. Computerele mai ales, care în clipele acestea dramatice lucrează fără greșeală. În secunda 60 de la lansare, se înregistrează o scădere bruscă a presiunii în racheta din dreapta. În clipa aceea computerele intră instantaneu în acțiune, întrucît orice scădere a presiunii ar devia naveta de la traiectoria ei. Computerul aprinde motorul de manevră orbitală dreapta și în mai puțin de cinci secunde înclinarea navetei este corectată. În același timp, la Centrul de control al zborului cineva, un om, are prezența de spirit să observe că după gigantica explozie rachetele propulsoare rămăseseră intacte și continuau să zboare în derivă. Una dintre ele se înscrisese chiar pe o traiectorie care ducea spre o zonă populată. De aceea, în cca. 30 secunde de la explozie, omul acela de la Centrul de control lansează, prin telecomandă, ordinul autodistrugerii. Comandă pe care computerele au executat-o, întrucît ambele rachete au explodat !

Apariția pe ecranele televizoarelor a imensei mingi portocalii este însoțită de vocea crainicului : „Vehiculul a explodat !"

„A fost o explozie egală cu a unei mici arme nucleare tactice", avea să declare un specialist.

Pînă în momentul acela, în secunda a 73-a de la lansare, la bordul lui „Challenger" bătuseră șapte inimi mari și generoase...

AMERICA COBOARĂ DRAPELUL NAȚIONAL ÎN BERNĂ

Ceea ce trebuia să fie o sărbătoare, o victorie a omului asupra naturii, s-a transformat în cîteva clipe într-o tragedie a întregii umanități.

Consternarea a pus stăpînire pe toți cei prezenți la Cape Canaveral. La Centrul de control al zborului tehnicienii rămîn încremeniți, incapabili să scoată un singur cuvînt măcar. Unii dintre ziariști — altfel oameni obișnuiți cu lansările — izbucnesc în plîns. Plîng copiii și părinții lor, prezenți în număr impresionant la centrul spațial, îngroziți să asiste la

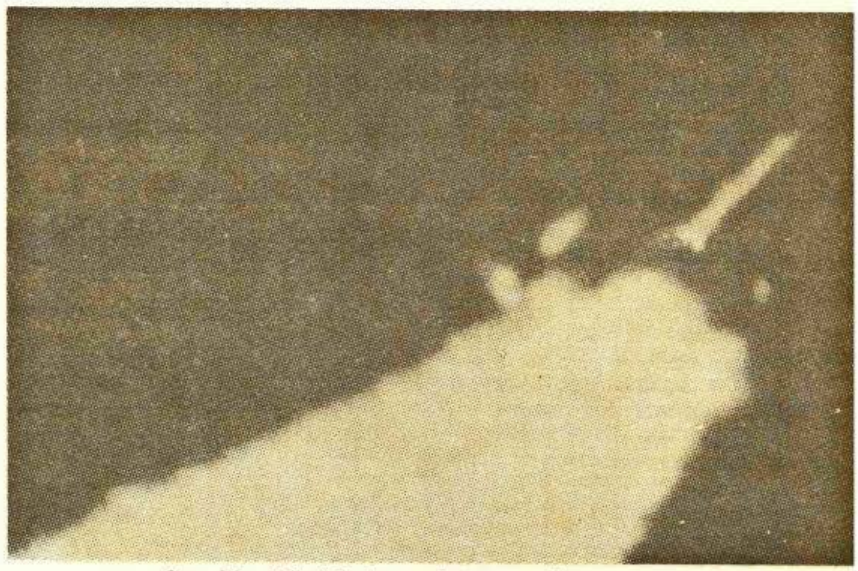

Apariția flăcării la racheta purtătoare...

un spectacol peste care moartea şi-a întins, stupefiant, aripile ei negre.

La Concord, la şcoala unde Christa era profesoară, 1 200 elevi şi dascălii lor, aflaţi cu toţii în faţa televizoarelor pentru a asista la lansare, rămîn consternaţi, îndureraţi, speriaţi de moarte. La fel ca ei, toţi copiii Americii, care peste două zile trebuia să fie prezenţi în „cea mai mare sală de clasă pe care a cunoscut-o vreodată istoria", la lecţiile predate de la bordul lui „Challenger" de primul dascăl cosmic. Copiii sînt cu toţii şocaţi, debusolaţi.

Preşedintele Statelor Unite, Ronald Reagan, declară doliu naţional pentru o perioadă de şapte zile. America coboară drapelul naţional în bernă. Congresul american adoptă o lege prin care ziua de 28 ianuarie este declarată „Zi de recunoştinţă" ; astronomii sovietici au botezat cu numele celor două femei aflate la bordul navetei spaţiale noile cratere descoperite de ei pe planeta Venus ; un deputat a propus ca sateliţii lui Uranus descoperiţi de astronomii americani să fie botezaţi cu numele celor şapte astronauţi morţi în explozia lui „Challenger".

Emoţionante gesturi pentru eternizarea memoriei eroilor spaţiului cosmic. Dar poate gestul cel mai emoţionant l-a constituit aprinderea pe stadionul din Los Angeles a flăcării olimpice în semn de omagiu adus celor şapte. Dacă stau însă să mă gîndesc bine, în toată întîmplarea cu naveta spaţială, fair-play s-au comportat numai astronauţii, care au urcat încrezători la bordul navetei spaţiale, fără să se întrebe dacă NASA a fost la fel de fair-play...

Între timp, la Centrul spaţial de la Houston — Texas, în prezenţa preşedintelui Ronald Reagan are loc o ceremonie de doliu în memoria dispăruţilor de pe „Challenger". „Plîngem şapte eroi, pionieri care şi-au dat viaţa la frontiere", a declarat el.

...şi explozia care a urmat

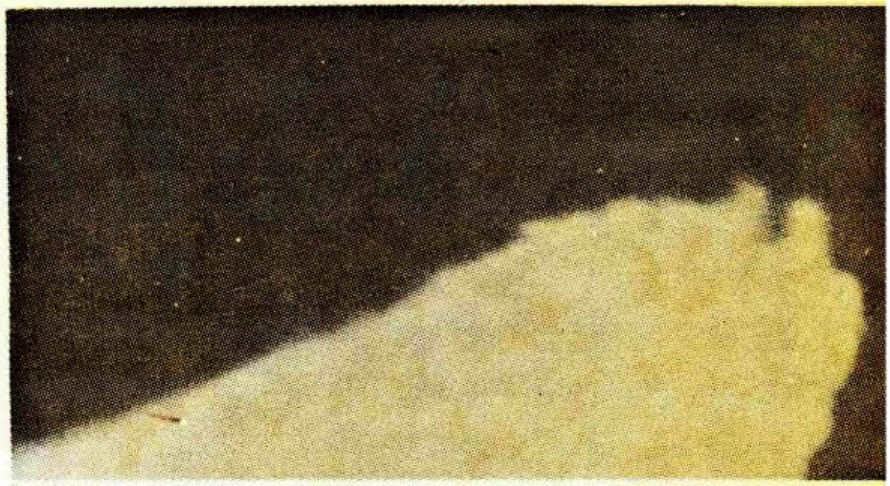

CEI ŞAPTE DE PE „CHALLENGER"

Am în faţă fotografia de grup a celor şapte astronauţi făcută înaintea startului. Sînt veseli şi parcă nerăbdători să decoleze cît mai repede. Involuntar, privirea mi se opreşte mereu asupra chipului Christei. Poate pentru că despre ea ştiu ceva mai multe lucruri, poate pentru că ştiu că de acum încolo Scott şi Caroline o vor aştepta pe mămica lor să se întoarcă de „acolo" şi să le aducă de la extratereştri cine ştie ce grozăvenie de jucărie nemaivăzută, cine ştie ce maşinărie năstruşnică...

Mărturisesc, sînt copleşit de formidabila pregătire de specialitate a astronauţilor de pe „Challenger". **Francis Scobee,** comandantul navetei, de 46 ani, inginer în astronautică, a mai zburat în spaţiu în aprilie 1984, în calitate de pilot, în cea mai dificilă dintre toate misiunile navetelor spaţiale americane, cu care prilej a fost reparat în spaţiu un satelit american defectat pe orbită; **Judith Resnick,** de 36 ani, specialistă în radare, a doua americancă astronaut, a mai zburat între 30 august — 5 septembrie 1984, la bordul navetei „Discovery" ; **Ronald McNair,** 35 ani, specialist în fizica spaţiului, al doilea astronaut de culoare, a mai zburat în spaţiu în februarie 1984 ; **Allison Onizuka,** 39 ani, inginer în astronautică, a mai zburat între 24—27 ianuarie 1985 la bordul navetei „Discovery", într-o misiune cu scopuri militare, cu care prilej s-a încercat reactivarea unui satelit pierdut în spaţiu, s-au făcut experienţe pentru obţinerea de medicamente pure

Spectatori îngroziţi în momentul exploziei

Nucleul exploziei surprins pe camerele de televiziune

și a fost lansat un satelit de telecomunicații ; **Gregory Jarvis,** 41 ani, specialist în electronică, zbura pentru prima dată ; **Michael Smith,** pilotul navetei, 41 ani, inginer în aeronautică, aflat la prima misiune spațială, și **Christa McAuliffe,** de 37 ani, profesoară din Concord, care zbura tot pentru prima oară în Cosmos.

Șapte oameni curajoși, care și-au cîștigat dreptul de a participa la zbor în urma unei pregătiri asidui, îndelungate și multilaterale, cu privațiuni și renunțări pe care sportivii de mare performanță le ating doar în vis. Christa McAuliffe a fost selecționată dintr-un număr de circa 11 000 candidați. Zbura și ea pentru prima dată și era convinsă că evoluția ei pe „Challenger" nu va fi de natură să-i schimbe cursul vieții : „Sînt realistă — spunea ea — și îmi cunosc limitele, scopul în viață. Voi continua să predau mai departe la școala din Concord...".

„CHALLENGER", PUȚINĂ ANATOMIE

Zborurile celor patru navete spațiale americane „Columbia", „Discovery", „Challenger" și „Atlantis" se desfășoară de peste cinci ani, mai precis din aprilie 1981, cînd era lor a fost inaugurată de un zbor perfect al navetei „Columbia", în cadrul programului american de mare anvergură „Shuttle". Zborul lui „Challenger" urma să fie al douăzeci și cincilea din programul navetelor spațiale americane. Toate cele patru navete au o construcție identică și întrunesc caracteristicile rachetei și ale avionului, mai precis seamănă cu o rachetă care duce în circă, la lansare, un avion. Lansarea este de rachetă, aterizarea de avion.

Naveta spațială — **orbiter,** în limba engleză — adică avionul din prim-planul trenului spațial, reprezintă o variantă modificată a turboreactorului DC-8 și este singura parte din întregul ansamblu spațial decolat care revine la bază după efectuarea misiunii spațiale. Construit de firma „Rockwell International", ea are o cală lungă de 18 metri prevăzută în partea terminală, în coadă adică, cu trei motoare principale. Ea mai are două rachete de manevră orbitală necesare pentru modificarea orbitei și pentru frînare atunci cînd naveta reintră în atmosfera terestră în drumul ei final de revenire pe Terra. De asemenea, naveta mai are cîteva motoare de mai mică putere pentru diferite corecții.

Motoarele principale ale navetei acționează prin arderea, sub controlul strict al computerelor, a unui amestec de hidrogen și oxigen lichid.

În momentul în care numărătoarea inversă s-a terminat iar Centrul de control al zborului ordonă lansarea, sînt aprinse cele două rachete laterale — **solid rocket booster** — fixate simetric de o parte și de cealaltă a navetei, care funcționează cu combustibil solid, și care au menirea de a desprinde trenul spațial de pe rampa de lansare. Aprinse, boosterele, avînd fiecare o lungime de 45,5 metri și un diametru de 3,60 metri, dezvoltă o putere formidabilă presînd asupra platformei de lansare, care împinge trenul spațial spre înălțimi. La 120 secunde de la lansare, cînd naveta atinge înălțimea de 36 kilometri, boosterele se desprind după ce și-au consumat tot combustibilul și și-au îndeplinit misiunea și, susținute de pa-

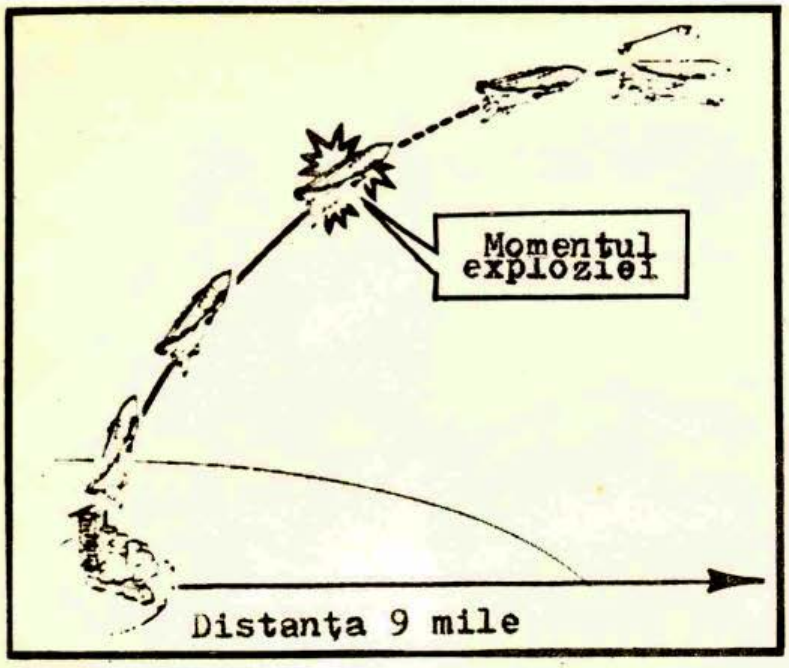

Schemă înfățișînd momentul exploziei lui „Challenger"

rașute puternice, cad în Oceanul Atlantic la aproximativ 500 kilometri de țărmurile Floridei. De aici ele sînt recuperate de nave staționate în zonă, transportate la Cape Canaveral unde sînt controlate și reparate capital în vederea refolosirii lor cu prilejul altor misiuni.

Dar oricît ar părea de surprinzător, forța boosterelor nu este suficientă pentru ca „Challenger" să învingă gravitația terestră. Din această cauză sînt aprinse și motoarele principale ale navetei care, consumînd în amestec o parte din cele 1,5 milioane litri hidrogen lichid și 500 000 litri oxigen lichid, aflate în compartimente separate în rezervorul principal lung de 47 metri (gol el cîntărește 35 tone, plin cu combustibilul lichid peste 756 tone) ajută rachetele să-și îndeplinească misiunea. Greaua lor misiune.

Rămășițe ale navetei spațiale căzînd pe Pămînt

AVERTISMENTE NELUATE ÎN SEAMĂ

Cei care urmăresc cît de cît lansările în spațiul extraterestru își amintesc, probabil, că zborurile navetelor spațiale ale NASA nu s-au desfășurat chiar atît de perfect cum ar vrea unii să creadă lumea. Îndrăznesc să afirm că a fost o minune că drama petrecută cu „Challenger", la 28 ianuarie 1986, nu s-a întîmplat mai devreme, cu aceeași navetă sau cu celelalte din dotarea NASA.

Să ne amintim că misiunea navetei spațiale „Columbia" din a doua jumătate a lunii ianuarie 1986, a trebuit să fie scurtată cu o zi datorită — citățm pe purtătorul de cuvînt al NASA — **„numeroaselor defecțiuni** produse la diferitele instalații și aparate de bord, ceea ce a împiedicat desfășurarea normală a programului de cercetări științifice și a determinat renunțarea la o serie de experiențe". În cele din urmă naveta a aterizat cu bine la „Edwards Air Force" din California, dar un prim accident spațial de mare anvergură era foarte aproape a se produce.

Dar scurtarea misiunii nu este lucrul cel mai grav din întreagă această poveste, mult mai important este faptul că lansarea „Columbiei" a fost efectuată după cinci amînări consecutive. Ultima dintre acestea s-a datorat descoperirii unei defecțiuni la o valvă de pe linia de alimentare cu carburant, care a provocat scăderea temperaturii în rezervorul de oxigen lichid, **ca urmare a temperaturilor scăzute înregistrate în noaptea dinaintea proiectatei lansări.** De reținut acest lucru ! În acest din urmă caz, numărătoarea inversă a fost oprită cu numai 21 secunde înainte de aprinderea motoarelor rachetelor propulsoare !

Cele cinci amînări — și faptul acesta trebuie și el subliniat — au necesitat suplimentarea costului misiunii respective cu aproape un milion dolari. Nu cumva prin lansarea precipitată de la 28 ianuarie a lui „Challenger" s-a urmărit evitarea unei noi amînări, deci economisirea cîtorva sute de mii de dolari ? Aducem în sprijinul unui răspuns afirmativ la această întrebare punctul de vedere al Societății americane de televiziune CNN care acuza NASA că nu a acordat atenția cuvenită aspectelor tehnice ale zborurilor navetelor spația-

Explozia urmărită la centrul de control al zborului

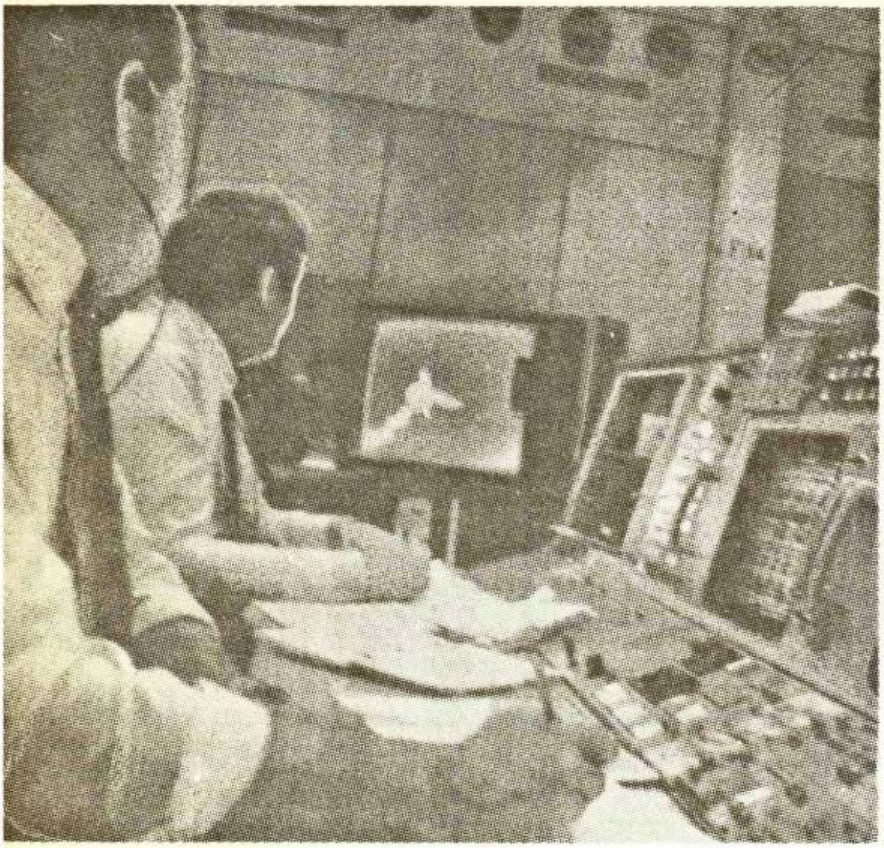

le și s-a străduit să facă cît mai repede cu putință din acestea o problemă pur comercială. Pentru aceasta, arăta CNN, liniile pentru repararea navetelor și a altor părți recuperabile au fost scurtate (time is money, nu ?) iar defecțiunile apărute au fost catalogate drept fără importanță.

N-ar fi exclus ca tot din motive de economie rachetele propulsoare ale navetei spațiale „Challenger" să nu fi fost controlate niciodată în cele 38 zile cît naveta s-a aflat pe rampa de lansare, cu toate că în zona centrului spațial american se înregistraseră temperaturi foarte scăzute, mult mai scăzute decît cea care a provocat defecțiunile descoperite la valva incriminată la amînarea lansării „Columbiei". După părerea unui nespecialist, cum este autorul acestor rînduri, cazul „Columbiei" ar fi trebuit să le dea de gîndit serios celor de la NASA în legătură cu oportunitatea lansării lui „Challenger" după o noapte geroasă, mult mai geroasă decît cea care a premers amînarea lansării celeilalte navete spațiale.

NU TOATE IPOTEZELE DEVIN AXIOME

În zilele care au urmat tragediei spațiale opinia publică mondială, dar în special cea americană, resimțea încă starea de șoc, în timp ce responsabilii NASA căutau cu înfrigurare cauza sau cauzele care au dus la explozia lui „Challenger", soldată cu moartea celor șapte aflați la bord.

„Nu putem lansa nici o ipoteză", declara în ziua catastrofei Jesse Moore, directorul zborurilor cu oameni la bord al NASA, în timp ce Jay Greene, responsabilul pentru faza ascensională a zborului, dădea asigurări că toate datele telemetrice de după lansare apar ca normale.

În realitate s-au lansat multe ipoteze. Unii dintre specialiști susțineau că funcționarea necorespunzătoare a valvelor sau pompelor sistemului de alimentare cu carburant a motoarelor principale ar fi fost cauza exploziei (probabil că aceștia sînt unii și aceeași cu cei

Un gest al neputinței : astronautul Fred Gregory de la centrul de control al zborului

care au descoperit defecțiunea valvei de pe linia de alimentare cu carburant a „Columbiei"). Un alt grup de specialiști afirmau că la baza accidentului s-ar putea afla frigul deosebit de puternic ce s-a abătut asupra centrului spațial american.

În același timp, experții revistei de specialitate „Aviation Week and Space Technology" au lansat ipoteza potrivit căreia explozia ar fi putut fi provocată de izbirea uneia dintre rachetele propulsoare de rezervorul de carburant lichid. Flacăra care se vede clar pe fotografiile făcute la lansare scurgîndu-se pe flancul rachetei purtătoare dreapta a apărut în momentul în care „Challenger" se afla la 6,5 kilometri deasupra platformei de lansare. Această flacără — susțin experții revistei amintite — a antrenat separarea părții inferioare a rachetei propulsoare de rezervor. După aceea, racheta a pivotat, apoi a basculat lovind rezervorul iar fragmentele structurii acestuia au provocat explozia.

În vreme ce unii lansau aceste ipoteze, dar și altele, alții veneau cu certitudini. Astfel, în ediția sa din 9 februarie 1986, ziarul „New York Times" afirma că mai mulți ingineri de la NASA au depus în anul 1985 memorii în care avertizau asupra posibilității ca rachetele purtătoare să se defecteze, permițînd ieșirea gazelor încinse și a flăcărilor prin părțile laterale și nu prin orificiile de evacuare din partea posterioară. Aceiași specialiști apreciau că o asemenea defecțiune ar fi catastrofală dacă ar interveni în momentul lansării.

Poate ar fi fost cazul ca responsabilii NASA să fi ținut măcar seama de avertismentul firmei „Morton Thiokol", care a construit rachetele propulsoare, și care s-a opus lansării în condițiile de temperatură deosebit de scăzute de la Cape Canaveral.

Între timp, o comisie de anchetă instituită de NASA în vederea elucidării cauzelor care au provocat explozia navetei spațiale își începea activitatea paralel cu cea a grupului de specialiști însărcinat cu depistarea și recuperarea rămășițelor vehiculului spațial. Aceștia din urmă au reușit să recupereze piese aparținînd navetei, de la plăcuțe din scutul termic destinat protejării navetei la intrarea în straturile dense ale atmosferei la revenirea spre Terra, pînă la piese masive de circa 9 metri. Pentru obiectivitate, acestea urma să fie analizate nu numai de cei de la NASA, dar și de specialiștii de la „Jet Propulsion Laboratory" din Pasadena și de la Centrul spațial din Houston, Texas.

Părinții și sora Christei McAuliffe asistînd îngroziți la explozia navetei spațiale „Challenger" cu fiica și sora lor la bord...

A fost recuperată și adusă la suprafață o porțiune de mari dimensiuni a cabinei de comandă, precum și fragmente din aripile și fuzelajul navetei, foarte bine conservate. Doi roboți botezați „submersibilii plutitori autonomi", dotați cu aparate de luat vederi, au început investigațiile în lungul plajei Daytoma unde s-a semnalat existența unui obiect de mari dimensiuni care ar putea fi cabina echipajului. Paralel cu aceasta, minisubmarinul „Johnson Sea-Link 2" a reperat și fotografiat la o adîncime de circa 350 metri și la circa 100 kilometri nord-est de Cape Canaveral fragmente care se presupune a fi ale rachetei propulsoare dreapta. Dacă resturile boosterelor vor putea fi aduse la suprafață, ele vor furniza informații fundamentale care să explice cauzele care au provocat tragedia spațială.

După îndelungi căutări echipele de specialiști au localizat, la 7 martie rămășițele pămîntești ale astronauților de pe „Challenger" în cabina navetei, descoperită în Oceanul Atlantic la o adîncime de 30 metri, într-un loc situat la 15 kilometri nord-est de Cape Canaveral.

În sfîrșit, o certitudine după atîtea presupuneri... Dar vai, ce certitudine !

COMISIA PREZIDENȚIALĂ ANCHETEAZĂ

La 4 februarie 1986, președintele Statelor Unite, Ronald Reagan, a anunțat crearea unei comisii de anchetă independente pentru elucidarea cauzelor care au determinat catastrofa spațială de la 28 ianuarie. Potrivit purtătorului de cuvînt al Casei Albe, Comisia are drept obiective : examinarea modului în care s-a produs accidentul, determinarea cauzelor sale și recomandarea mijloacelor prin care, în viitor, să se evite asemenea tragedii. Comisia va trebui să prezinte în termen de patru luni concluziile și recomandările sale președintelui Reagan. Potrivit mandatului său, Comisia poate utiliza toate cercetările făcute de comisia de anchetă NASA.

Comisia de anchetă independentă este alcătuită din: William Rogers, fost secretar de stat al S.U.A., președintele Comisiei, Neil Armstrong, astronaut, primul om care a pus piciorul pe Lună, Sally Ride, prima femeie astronaut din Statele Unite, Joseph Sutter, vicepreședintele companiei „Boeing", și Richard Fenman, profesor la Institutul tehnologic din California, Laureat al Premiului Nobel pentru fizică.

În timp ce Comisia Rogers se pregătea să-și înceapă cercetările, în conducerea NASA au avut loc primele schimbări. Philip Culberston, director al programelor stației spațiale a fost înlocuit temporar cu William Graham, iar astronautul Richard Truly a preluat funcția de director al programelor navetelor spațiale.

O primă măsură a Comisiei Rogers a constituit-o cererea adresată comisiei de anchetă a NASA ca aceasta să îndepărteze din componența sa pe directorii de programe și pe tehnicienii implicați direct în pregătirea și lansarea propriu zisă a navetei. Totodată, Comisia Rogers a introdus un embargou total asupra informațiilor NASA cu privire la ancheta proprie vizînd cauzele catastrofei.

Pentru început Comisia Rogers a analizat toate informațiile transmise și înregistrate pînă în clipa exploziei, filmele și fotografiile reprezentînd lansarea.

Atenția membrilor acestei comisii s-a concentrat la început asupra rezervorului cu oxigen lichid care, explodînd, a distrus naveta. Comisia avea și un temei concret pentru a aborda astfel problema : față de zborurile de început ale navetelor, rezervoarele actuale ale celor patru navete au fost substanțial modificate, realizîndu-se o reducere a greutății totale a navetei cu aproape 4,5 tone. Nu cumva noua structură nu a rezistat? s-au întrebat membrii Comisiei.

Răspunsul la această întrebare și la încă multe altele a îmbrăcat și îmbracă forma unei lupte mocnite, dar acerbe, între NASA și firmele care au construit diferitele părți componente ale trenului spațial : firma „Pockwell International", pentru **orbiter** ; firma „Mor-

Frînturi din naveta spațială găsite pe plajă ● Rămășițe ale navetei „Challenger" în așteptarea analizării lor

ton Thiokol" pentru rachetele propulsoare, firma „Martin Marietta Aerospace" pentru rezervorul de hidrogen şi oxigen lichid etc. Este interesant de semnalat că din momentul exploziei pînă în momentul de faţă, NASA şi firmele respective nu au căzut de acord asupra nici unui amănunt. Nu s-a căzut de acord nici în cazuri extrem de limpezi, războiul nervilor neluînd sfîrşit nici la data publicării concluziilor Comisiei Rogers.

Un exemplu : NASA afirmă că în momentul lansării temperatura era la un nivel acceptabil, adică peste 0°, în timp ce firma „Morton Thiokol" susţine — şi Comisia Rogers a clarificat acest lucru — că cu foarte puţin timp înaintea lansării lui „Challenger" asupra rachetei propulsoare dreapta — cea care se bănuieşte a fi stat la baza exploziei — a fost înregistrată o temperatură de —13.9°

Dar să revenim la întrebarea privind rezistenţa rezervorului de carburanţi lichizi. Dave Pemley, fost responsabil cu securitatea zborurilor NASA, a declarat că n-ar fi exclus ca „noua structură a rezervorului să fi fost cauza exploziei". Firma „Martin Marietta Aerospace", constructoarea rezervorului, a dat însă garanţii că modificările aduse rezervorului nu au fost de natură să pericliteze rezistenţa pereţilor acestuia. Ei au adus şi un argument convingător: pînă la misiunea „Challenger" din 28 ianuarie. navetele „Columbia", „Atlantis", „Discovery" şi „Challanger" — avînd toate rezervoare identice construite după acelaşi principiu — nu au semnalat nimic surprinzător în buna funcţionare a rezervorului.

Tot NASA a lăsat să se înţeleagă că la originea exploziei a stat faptul că rezervorul cu carburanţi lichizi s-ar fi autodistrus din motive necunoscute. Dar, spre nenorocul celor de la NASA, şi această presupunere a fost infirmată : a fost recuperată o porţiune din rezervor pe care se găsea şi sistemul de autodistrugere... neautodistrus !

Problema rezervorului fiind astfel abandonată, Comisia a trecut la analiza comportării boosterelor, adică a rachetelor propulsoare ale navetei spaţiale. Analiza unui număr impresionant de filme şi fotografii a condus la concluzia că accidentul s-a datorat boosterului din partea dreaptă. Fotografiile şi filmele indică, în marea lor majoritate, apariţia în partea dreaptă a unui jet de flăcări care a topit pur şi simplu pereţii rezervorului sau a încălzit într-atîta pereţii acestuia încît presiunea din interiorul rezervorului a crescut rapid pînă la detonarea lui.

Am menţionat mai înainte că au existat destul de multe memorii ale unor specialişti de la NASA care atrăgeau atenţia asupra unor nereguli semnalate la rachetele purtătoare. De pildă, în decembrie 1985 cîţiva specialişti au arătat că unele dintre garniturile de cauciuc exterioare nu se comportă corespunzător la solicitări. În loc să întreprindă ceea ce trebuia, Centrul spaţial nici măcar nu a dispus efectuarea unui control care să confirme sau să infirme acest lucru. De altfel, din momentul aducerii navetei pe rampa de lansare — navetele nu se montează direct pe rampă — înainte cu 38 zile de lansare, rachetele nu au fost controlate niciodată. Dacă adăugăm şi amintitele avertismente ale firmei „Morton Thiokol" se pare că s-ar impune un început de concluzie...

Să aibă nişte garnituri de cauciuc un rol atît de mare în funcţionarea unei navete spaţiale ? Specialiştii afirmă că da, cei de la NASA susţin că nu, dacă ar fi să-i judecăm după modul cum au acţionat în cazul „Challenger".

Pentru a înţelege mai bine acest aspect al problemei, să zăbovim puţin asupra rachetelor purtătoare. O astfel de rachetă este compusă din 11 bucăţi cilindrice de oţel special care alcătuiesc patru secţiuni cilindrice asamblate prin ştifturi puternice. Între secţiunile cilindrice există cîte două garnituri de cauciuc sintetic care asigură etanşeitatea perfectă, mai bine zis asigurau, pentru că în cazul lui „Challenger" se pare că acest lucru nu a mai fost valabil.

Trei dintre membrii Comisiei prezidenţiale de anchetă : William Rogers (în centru), preşedintele comisiei, Neil Armstrong şi Sally Ride

Combustibilul solid cu care funcţionează rachetele purtătoare este un amestec mai mult vîscos decît solid. Alcătuit dintr-un amestec de perclorat de amoniu, pudră de aluminiu şi un liant chimic, acesta trebuie aprins la temperaturi de peste 0°. La temperaturi negative de mai multe grade sub zero — şi —13,9° reprezintă o asemenea temperatură! — combustibilul se fisurează. Prin fisurile astfel apărute, jetul de foc poate ajunge pînă la pereţii rezervorului pe care fie că îi topeşte, fie le distruge garniturile de cauciuc.

Aşa se pare că a apărut flacăra iniţială pe care au surprins-o majoritatea celor care au fotografiat sau au făcut filme la lansare.

LANSAREA, O EROARE !

După o activitate susținută, Comisia prezidențială a ajuns la concluzia că decizia NASA de a se proceda la lansarea navetei spațiale „Challenger" a fost „o eroare". La 19 februarie membrii Comisiei de anchetă au depus mărturie în fața Congresului arătînd că se poate pune un semn de întrebare asupra oportunității deciziei NASA de lansare a navetei spațiale, în ciuda unor îndoieli care persistau la acea dată. Cu același prilej, William Rogers a declarat că responsabilii NASA au dat dovadă de lipsuri evidente în procesul de luare a deciziilor care au premers lansarea. El a imputat acestora faptul că nu au ținut seama de avertismentele lansate de inginerii societății „Morton Thiokol".

Potrivit stadiului actual al anchetei, catastrofa a fost provocată de un jet de flăcări care s-a produs la încheietura dintre două segmente ale rachetei purtătoare dreapta, care a produs apoi o reacție în lanț. Se apreciază că explozia care a distrus naveta a fost cauzată de deteriorarea — ca urmare a temperaturilor scăzute în noaptea premergătoare lansării — a garniturilor ce asigurau etanșeitatea rachetelor purtătoare.

„Challenger" în plină cursă spațială, cu ocazia zborului din iunie 1985

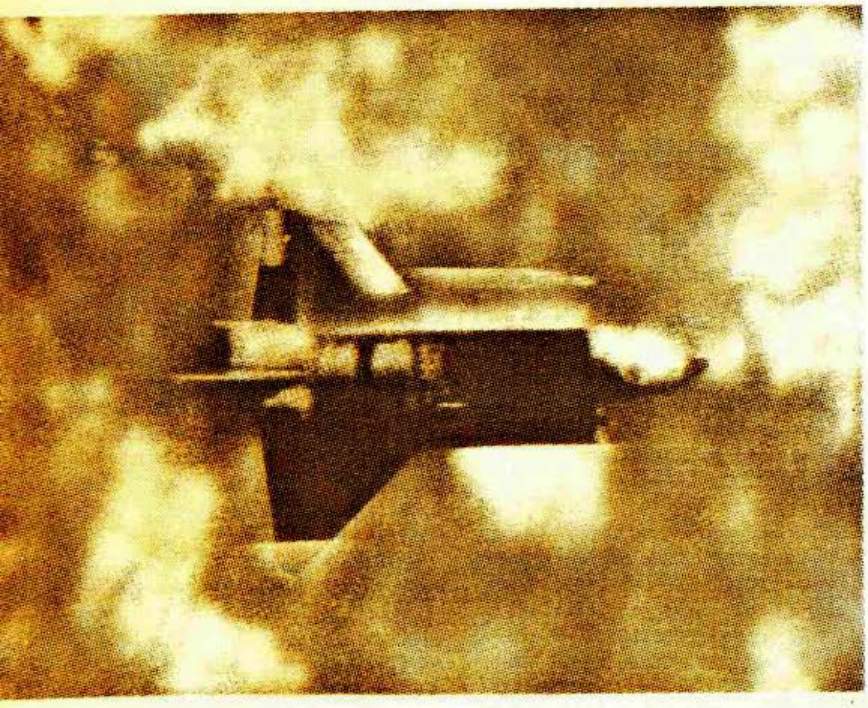

DE LA RĂZBOIUL NERVILOR LA „RĂZBOIUL STELELOR"

În timp ce lumea făcea fel de fel de supoziții iar Comisia prezidențială continua să-și desfășoare activitatea, o întrebare-afirmație a căzut ca un fulger :

— Cine ne poate garanta că explozia a fost provocată de funcționarea defectuoasă a mecanismelor navetei spațiale și nu de o armă antisatelit ?

Întrebarea fusese pusă de Robert Bowman, președintele Institutului american pentru cercetări privind problemele spațiului cosmic și securitate, deci o personalitate în materie.

Abordînd această întrebare aducem de fapt problema programului spațial american „Shuttle", deci problema zborurilor navetelor spațiale, pe adevărata pistă. A trecut relativ puțin timp de la tragedia navetei „Challenger" și sînt, pe zi ce trece, tot mai puțini cei care se mai gîndesc la cei șapte astronauți. Cu timpul, și e păcat, numărul acestora va fi și mai mic.

Eroi au fost și vor mai fi, chiar dacă nu vor muri la frontiere...

Altele sînt problemele care îi frămîntă acum pe cei de la NASA și de la Casa Albă, de la Pentagon, mai exact. „Fără îndoială, declara Thomas Paine, fost director al NASA, actualmente președinte al Comisiei Naționale pentru Spațiu, nu este vorba doar de o tragedie ci și de o lovitură dată programului navetei".

Este foarte adevărat, lovitura este cu atît mai greu de suportat cu cît navetele spațiale au început să obțină rezultate remarcabile abia în ultima perioadă. Iată cîteva dintre succesele cele mai recente: cercetări științifice în diferite domenii de activitate, plasarea unor sateliți de telecomunicații, obținerea unor medicamente și aliaje etc.

Acum, prin pierderea lui „Challenger", întregul program „Shuttle" apasă pe... aripile „Columbiei", ale lui „Atlantis" și „Discovery". Trebuie spus din capul locului că mai mult de o treime din programul „Shuttle" este destinat unor scopuri militare. De altfel Pentagonul — ministerul american de război — a declarat fără

sfială că pierderea navetei va avea efecte dintre cele mai grave pentru programul militar cosmic american. În cursul anului 1986 urmau să aibă loc 15 zboruri ale navetelor spațiale dintre care patru în scopuri militare. Unul dintre acestea îl constituia programul „Cirris" prin care urma să fie experimentat un telescop cu infraroșii care poate să fie folosit în legătură cu armele laser. Celelalte zboruri urmau să plaseze pe diferite orbite mai mulți sateliți militari, să experimenteze metale noi, aparate etc.

Pentagonul nu a stat însă mult pe gînduri, militarii acționează rapid și eficient. Potrivit unor discuții recent încheiate, NASA și Pentagonul au căzut de acord că se impune cu necesitate construirea unei noi navete spațiale în locul lui „Challenger". Va fi nevoie de 2 miliarde dolari și de peste trei ani și jumătate pentru ca noua navetă (se va numi oare tot „Challenger"?) să se poată alătura celor trei deja existente.

Zborurile de pînă acum ale navetelor spațiale au demonstrat faptul că NASA este o instituție din ce în ce mai militarizată. Acest proces a început în anul 1981, cînd la conducerea NASA a venit generalul maior James Abrahamson care, militar fiind, se ocupa cu problemele cuceririi spațiului cosmic cu ajutorul aparatelor cosmice cu oameni la bord. În acest timp, 150 ofițeri superiori ai lui U.S. Air Force au fost trecuți din cadrul forțelor aeriene americane la NASA, fapt care i-a făcut pe civilii din cadrul Agenției spațiale să constate că NASA este „tot mai albastră", aluzie la uniformele albastre ale aviației americane.

Totodată, senatorul Harrison Smith, astronaut și el, critica faptul că „Pentagonul obține bilete gratuite pentru zborurile navetelor spațiale". Senatorul William Proxmire întreba dacă nu cumva NASA constituie o prelungire a ministerului de război.

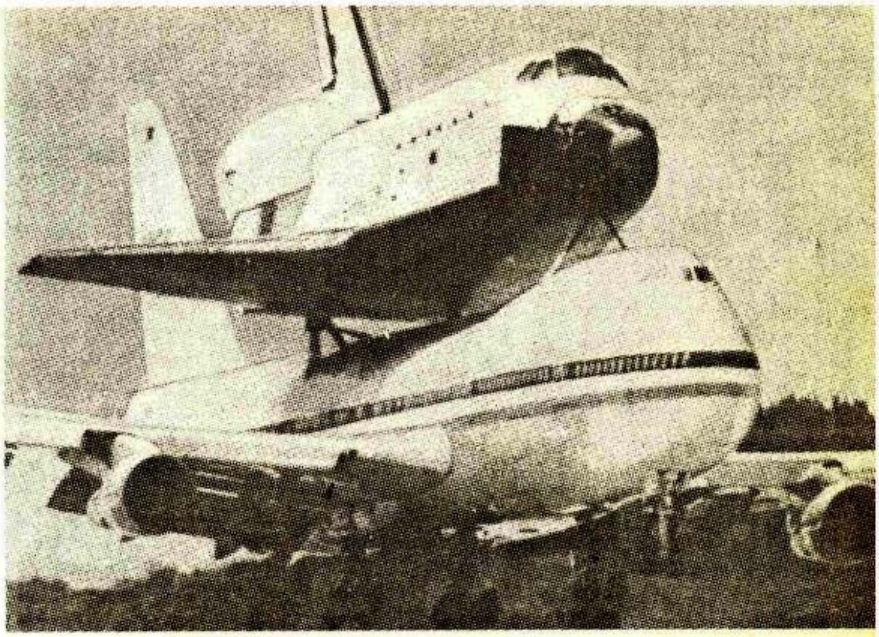

Proiectul inițial de lansare a navetei „Challenger" în circa unui „Jumbo Jet Boeing 744"

Pentru a fi însă drepți, vom adăuga că în programul pe 1986 al navetelor americane figurau și multe acțiuni de mare anvergură în scopuri pașnice: lansarea unui satelit special pentru studierea cometei Halley, care urma să aibă loc la 6 martie de pe naveta „Columbia" (mare pierdere, întrucît Cometa Halley ne va mai vizita peste o sută de ani dacă pînă atunci vor fi toate în regulă pe Pămînt!); lansarea către planeta Jupiter a sondei automate vest-europene „Ulysses", care trebuia să se facă de la bordul lui „Challenger" cu prilejul zborului programat pentru 15 mai 1986 și, în sfîrșit, lansarea de pe „Atlantis" tot către Jupiter, la 28 mai 1986, a sondei spațiale americane „Galileo".

Ziarul vest-german „Unsere Zeit" scria după dramaticul accident că acum ar trebui să prevaleze revizuirea critică a întregului program „Shuttle" și nu repararea prestigiului militar știrbit. Același ziar sublinia că multe dintre cele 24 zboruri de pînă acum ale navetelor au servit unor cerce-

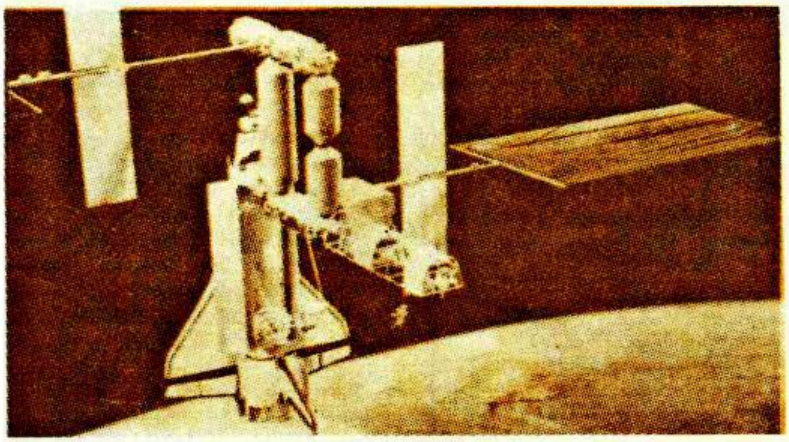

Una din misiunile navetei spațiale americane s-a preconizat a fi construirea unei baze în cadrul „războiului stelelor"

tări pentru programul de apărare strategică cunoscut sub denumirea „Războiul stelelor".

Accelerarea zborurilor navetelor trebuie pusă pe seama cererilor din ce în ce mai insistente ale cercurilor militariste americane privind militarizarea Cosmosului. Dar afirmația potrivit căreia militarizarea Cosmosului ar aduce o mai mare securitate a suferit o grea lovitură prin accidentul spațial de la 28 ianuarie. Nici nu se putea o demonstrație mai elocventă că un război nuclear atotnimicitor poate fi declanșat oricînd prin accident. Cu această ocazie omenirea a cunoscut mai profund ce pericole extraordinare prezintă pentru însăși viața pe Pămînt existența armelor în spațiul cosmic.

SUSPENDATE TEMPORAR, ZBORURILE NAVETELOR VOR CONTINUA

u ocazia mitingului de doliu de la Centrul spațial Houston, președintele american, Ronald Reagan, a declarat că pînă la elucidarea cauzelor care au provocat accidentul spațial, zborurile navetelor spațiale americane se suspendă, dar ele vor continua în viitor. Lucru lesne de înțeles dacă avem în vedere faptul că americanii au renunțat la lansările de rachete, întregul lor program spațial fiind bazat acum pe navete. Programul „Inițiativa de apărare strategică" (S.D.I.) sau „Războiul stelelor" se bazează masiv pe navetele spațiale. Iată cauza principală pentru care, odată complet revizuit, programul va continua. Nu trebuie uitat că opt dintre zborurile programate pentru anul 1988 sînt destinate S.D.I., iar conform unui acord NASA — Pentagon, o treime dintre zborurile prevăzute pentru următorii zece ani vor avea caracter militar.

Ar mai exista și alte rațiuni pentru care zborurile navetelor spațiale trebuie să continue, desigur nu tot atît de puternice cum este cea privind caracterul militar al problemei.

„Vom continua explorarea spațiului, vor avea loc alte zboruri ale navetelor, alte echipaje, alți specialiști vor zbura în spațiu. Nimic nu ne va putea opri, viitorul aparține celor curajoși", a declarat președintele Reagan.

La rîndul său, John Gleen, astronaut american — și nu **fost** astronaut cum l-au prezentat diferite mijloace de informare în masă — declara : „Trebuie să onorăm memoria celor șapte de pe «Challenger» continuînd programul". Iar George Busch, vicepreședintele S.U.A., arăta : „Niciodată nu trebuie, ca indivizi în viața noastră cotidiană, sau ca națiune să încetăm să explorăm, să descoperim, să sperăm...".

Explozia navetei spațiale a zdruncinat serios încrederea oamenilor, a tinerilor mai ales, în puterea și capacitatea omului de a lupta cu succes pentru cucerirea Cosmosului. Se poate vorbi de o traumatizare a tinerilor, care va dura probabil pînă cînd va fi realizat un nou zbor spațial cu oameni la bord încununat de succes care să demonstreze că episodul „Challenger" a fost un accident ocazional, de a cărui producere se fac vinovați nu astronauții, nici minunatele lor mașini de zburat în Cosmos (cînd zboară pașnic !) ci niște indivizi care nu și-au îndeplinit cu conștiinciozitate și, mai ales, cu omenie, sarcina cu care au fost investiți.

Navetele trebuie să zboare și pentru că în lupta cu universul, o luptă grea și inegală, omul a pierdut o bătălie, nu „războiul". Dacă omul ar fi renunțat să se ridice după prima căzătură și ar fi continuat să se tîrască, am fi fost astăzi — poate — o lume de ologi. De fapt, dacă stăm să ne gîndim bine, drumul omenirii nu a fost, și nu este, decît un lanț de căzături și de ridicări.

Se vor găsi oameni care să accepte să mai urce de bună voie la bordul navetelor spațiale pentru a pleca spre astri ? Mai mult ca sigur că se vor găsi !

Primul s-a și prezentat la NASA declarînd că este gata să urce la bordul primei navete spațiale care va pleca în cursă. Este o femeie, se numește Barbara Morgan, are 34 de ani și este profesoară în orașul Boise, statul Idaho. Presa mondială a anunțat la 6 martie 1986 că Barbara Morgan a declarat că acceptă oferta de a participa la o viitoare misiune cu una din navetele „Columbia", „Atlantis" sau „Discovery". Pentru a spune însă lucrurilor pe nume, trebuie să arătăm că Barbara nu a acceptat nici o ofertă, ea s-a prezentat din proprie inițiativă la NASA, la 25 februarie a.c., oferindu-și serviciile și arătînd că este gata să-și reia pregătirile pentru a participa la o misiune a navetelor spațiale. Pentru cei care nu știu, amintim că Barbara Morgan s-a antrenat timp îndelungat alături de Christa McAuliffe, fiind „dublura" acesteia pentru zborul „Challenger". „Trebuie să oferim o lecție de curaj, mai ales tinerilor, să le dovedim concret că insuccesul poate fi depășit, de aceea eu sînt decisă să iau parte la o misiune spațială...".

ASTRONAUȚII AU DECLARAT GREVĂ

Scriam la începutul acestui material că astronauții ar trebui să fie consultați la luarea deciziilor și să poată refuza zborul dacă apreciază că securitatea nu le este asigurată. Evoluția evenimentelor petrecute din momentul în care scrisesem aceste rînduri și pînă acum, cînd relatez finalul, a confirmat acest punct de vedere.

La 10 martie Johnson John Young, care a zburat tot pe „Challenger" în chip de comandant al navetei, a arătat într-un memoriu adresat conducerii NASA că una dintre cauzele exploziei navetei o constituie graba febrilă în rezolvarea programului „Shuttle". El a precizat că în multe dintre zborurile de pînă acum ale navetelor spațiale viața astronauților s-a aflat în pericol. „Probleme considerate drept acceptabile erau, de fapt, potențial, la fel de catastrofale pentru programul spațial **(și pentru viețile astronauților** — adăugire și subliniere, N.N.) ca și explozia din ianuarie", a precizat el.

Sally Ride, prima femeie astronaut din Statele Unite și membră a Comisiei Rogers, a declarat că refuză să mai zboare într-o nouă misiune spațială dacă problemele de securitate ale navetei nu vor fi soluționate.

Poziției lui Sally i s-au alăturat apoi alți patru astronauți care în zborurile de pînă acum ale navetelor au fost comandanții acestora.

Altfel spus, astronauții americani au declarat grevă!

Prima grevă spațială din istorie.

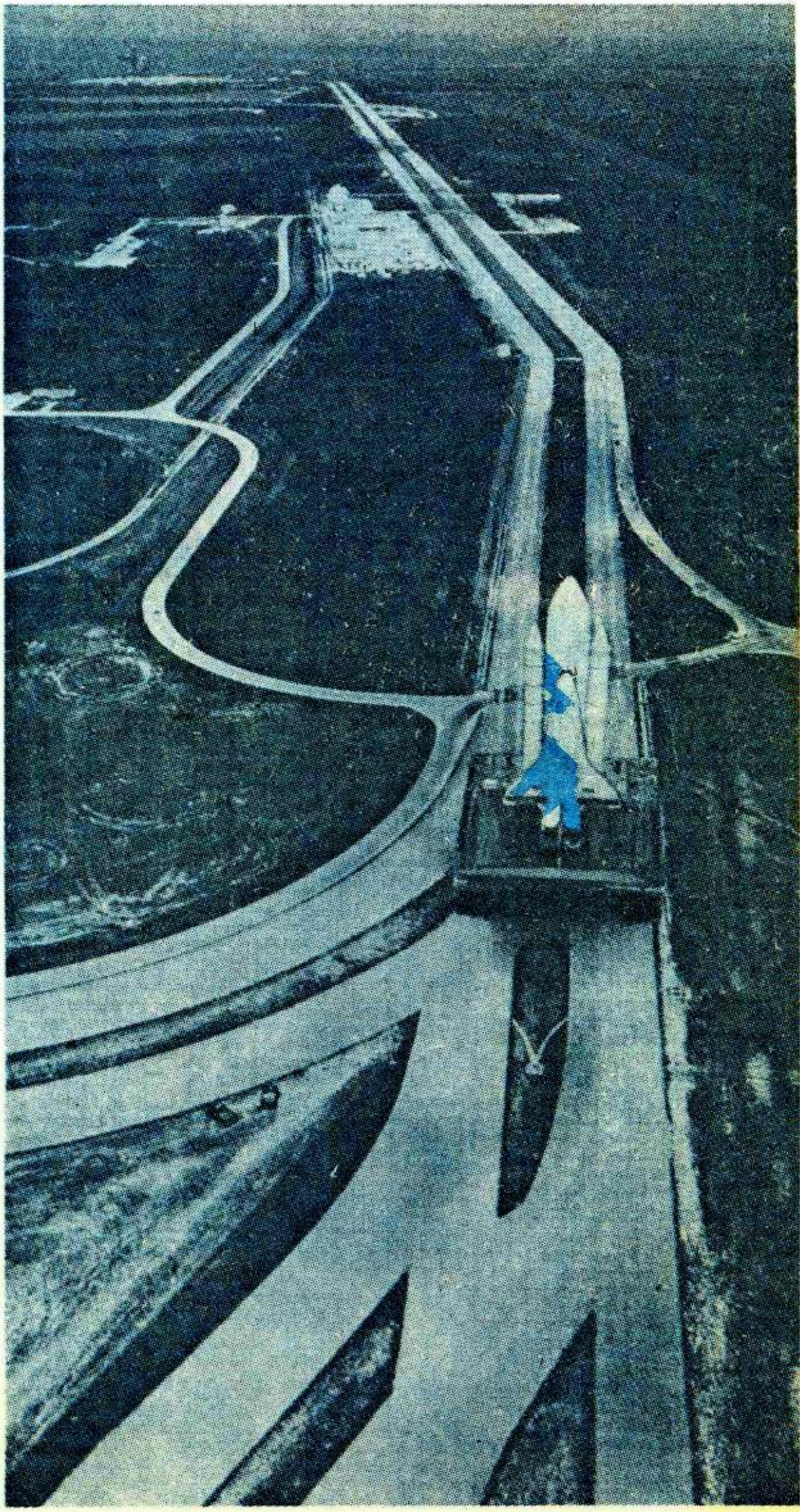

Așa a început odiseea lui „Challenger" : naveta spațială este transportată spre perimetrul de lansare

Copiii nu fac niciodată război de-adevăratelea

„Staii, staaii ! Paroolaa ! Paroolaaa !“ se iteau glasurile spiriduşilor cîmpiei, ca un zvon de clopoţei de felurite tonuri, dar din gama cea mai înaltă, amestecînd mai mult argint decît aramă în fragilele lor cupe. Replicile acelea puse pe şotii veneau de peste tot, ai fi putut crede că întreaga întindere a cîmpiei e sfredelită de nenumărate tunele legînd între ele „porii pămîntului“ din care zvoneau glasurile vesele ale copiilor. Năşteau o derută totală. Acum erai încredinţat că vreun năzdrăvan ţi-a răspuns chiar de sub picioare ca peste o clivă să-l auzi pe altul în afundul cîmpiei întunecate — un firicel de glas părînd şi mai depărtat din pricina vălurilor nepătrunse ale nopţii. Şi, dacă însufleţeau nesfîrşitul tăcut al cîmpului, îi sporeau, totodată, şi misterul (or fi fost glasuri de copii puse pe pozne, dar ce să caute noaptea în plin cîmp şi ce drac, cine altcineva, îi punea să-şi rîdă de veghea tensionată a sentinelelor, de somaţiile strigate cu glas încordat şi arma pregătită, cu ochii pîndind o cît de mică clătinare în blocul de smoală al nopţilor ?).

La predarea schimbului, parola era rostită amînat, ca saltul sentinelei pe un tărîm ferm să fie întîrziat cîteva secunde, în timp ce replica celui aflat în post precipitat să nu piardă cumva contactul cu ultimele silabe, cu ultimul sunet al parolei. Ostaşii schimbau apoi cîteva cuvinte în şoaptă. Acum, era rîndul celui care stătuse de pază să domine situaţia. Lasă o pauză încărcată de tensiune, înainte de a răspunde la întrebarea neliniştită a schimbului (devenită ea însăşi un fel de parolă) : „Sînt tot acolo, i-ai auzit ?“. „Tot“ (glasul sentinelei era plin de siguranţa atît de greu dobîndită). „Parcă s-au mai înmulţit. Îi auzi din toate părţile, de peste tot !“ spunea deplin încredinţat că reuşise să azvîrle bine sămînţa perfidă a „molimei“ de care se molipsiseră cu toţii. În orele lungi de veghe sămînţa avea să rodească cumplit de repede punînd stăpînire pe întreaga fiinţă a soldatului. Avea să dea o bătălie inegală şi nu-şi punea nădejdea decît în arma cu baioneta pusă, gata încărcată, cu primul cartus introdus în camera de explozie, cu percutorul armat şi doar fragila piedică de siguranţă rămasă să blocheze trăgaciul.

Ştia, de bună seamă, să facă toate aceste operaţii în cîteva clipe, ca orice soldat bine instruit. Chiar aşa prevedea regulamentul : „Să nu introduci cartuşul şi să nu armezi percutorul decît în caz de forţă majoră, de pericol iminent“. Dar sentinelele ştiau prea bine, „Paza bună, trece primejdia rea“. Aşa că, de la o vreme, toate gărzile începeau prin armarea percutorului, după ce primul cartuş fusese deja „culcuşit“ în „pîntecele armei“ de unde avea să ţîşnească la lumină cu tunet şi flacără.

Poate că n-ar fi trebuit să fie atît de înspăimîntaţi de nişte copii. Cînd erau de gardă ziua, le puteau vedea feţele candide, privirile limpezi, curioase, le auzeau glasurile vesele bombardîndu-i cu cele mai trăznite întrebări: „Nene, aveţi gloanţe adevărate în încărcător, sau din cele pentru instrucţie ?“. „Ce faceţi dacă schimbul încurcă parola ?“. „Trageţi mai întîi un glonţ în aer, nu-i aşa ?“. Aveau nişte ochişori scormonitori, îi dezbrăcau pur şi simplu cu privirile acelea încît se simţeau ca şi goi în plină zi, cu armele desfăcute în cele mai mici componente, pe care dracii împielitaţi le amestecau chicotind şi le remontau incredibil de repede, cum nici un instructor, niciodată, n-a fost în stare să le asambleze.

De asta îi boscorodeau printre dinţi, cei mai violenţi înjurîndu-i de-a binelea, fără alt rezultat decît acele chicoteli enervante ce le fur-

„Staaii, staaiii !“ strigă sentinela. „Staaiii !“ repeta somaţia cu glasul tensionat, un strigăt ce se voia spăimos şi categoric, un ordin dintre cele mai definitive, după care nu mai poate urma decît glonţul luînd-o înaintea împuşcăturii, trosnetului armei ce-ar fi rămas să vîslească cumva mai greu prin aer.

„Staaii, staaiii, stai, stai !“ replicau voioase glasurile copiilor în jocul care le devenise atît de drag, încît erau în stare să aştepte nemişcaţi lungi perioade de timp, pe care nu aveau cum să le măsoare şi nici n-ar fi avut rost s-o facă. Pentru ei nu conta decît intensitatea tensiunii dată de aşteptarea trădată de ochii dilataţi, ţintuiţi asupra sentinelei — o siluetă gravitînd nedesluşită de armă, părînd chiar un adaos al acesteia, o certificare a puterii ei nebănuite.

Pale de întuneric, mai dens încă decît întunecimea nopţii, veneau dinspre cîmpul ce se sprijinea pe cărarea îngustă, mai deschisă la culoare, bătătorită, răsunînd sub bocancii tintuiţi ai sentinelelor. Din adîncul nopţii, glasurile cristaline ale copiilor păreau a ţîşni din cine ştie ce „pori“ ai cîmpului întins ca o obsesie în faţa ochilor neadormiţi ai sentinelelor avînd ceva neliniştitor, înfricoşător, în respiraţia-i amplă, în întinderea fără relief, care-ţi capta privirile derutate de lipsa oricăror repere, ajungînd să te legene perfid şi să te menească la somn, la odihnă...

În răstimpuri, licărul speriat al unei lanterne se zbătea să muşte din carnea întunericului aceluia agresiv, încercări ce nu făceau decît să-i deconspire fragilitatea, spaima, disperarea în faţa colosului de întuneric tolănit pe largul cîmpiei.

„Staaiii ! Staaiii !“, încerca s-o sprijine glasul încordat al sentinelei, „parolaa !“. Şi, în modularea ultimului strigăt, „parolaa !“, simţeai o adîncă uşurare, intonaţia inconfundabilă a celui care-şi vede capătul aşteptării chinuitoare, care a păşit deja pragul speranţei.

nicau spinările încordate de soldați aflați în post. Numai că nopțile totul căpăta alte proporții. Zidul de întuneric le dădea copiilor un soi de „supremație", la adăpostul lui se puteau mișca nestingheriți, nevăzuți. Cîmpul plin de bălării era o imensă scenă pe care ei, „artiștii", puteau evolua în deplină libertate, puteau alerga, puteau ataca sau se puteau retrage nevăzuți. Oho ! Întinderea aceea era „imperiul" lor și, ca orice „imperiu", înspăimînta pe cei de la graniță, el însuși aproape neavînd nevoie de grăniceri, apărat cum era de propria-i întindere, de suflul, de respirația amplă, culcînd ierburile la pămînt, ridicînd nori de praf.

De o parte poteca de pămînt bătătorit de bocancii grei ai soldaților, pietrificată, lucitoare, o panglică oțeloasă în stare să susțină întreaga întindere a cîmpului larg din față, să-i fie stavilă.

Și călcătura sacadată a sentinelelor și soldații înșiși, în uniformele scorțoase, cu căștile de oțel pe cap, cu armele polarizîndu-le parcă ființa cu realitatea lor implacabilă.

Și tensiunea nopților de veghe, începută cu presentimentul, cu certitudinea că din porii pămîntului vor izvodi iarăși strigătele batjocoritoare, punînd sub semnul întrebării, negînd nu numai somațiile ce-ar fi înghețat sîngele în vinele unui soldat călit, ci însăși rațiunea de a fi a unei sentinele.

Și întreg zbuciumul gîndurilor obsesive ale sentinelelor: „Ăștia nu-s copii ca toți copiii, ăștia-s pui de drac !".

Și rapoartele obligatorii la sfîrșitul gărzilor (doar nu puteau să raporteze că niște copii își bat joc de ei în post ? !).

De cealaltă parte, ei, copiii, plutind pe aripile închipuirii, ei, stăpînii cîmpiei nestăpînite, ei, atît de nerăbdători să înfrunte tot ce poate fi înfruntat pe lumea asta, să cîștige toate „bătăliile", să-și încununeze cu lauri de hîrtie frunțile curate.

Cînd auzeau strigătele pline de încordare ale sentinelelor, acel „Staaiii, Staaiii !", devenind un „aaiii" prelung, păunii mîndriei își roteau fastuoasele cozi multicolore în fața ochilor candizi ai copiilor și joaca devenea „de-adevăratelea". Cel care se grozăvise că va ajunge cel mai aproape de sentinelă, să-i repete strigătul zbughind-o apoi înapoi, pleca în temerara-i „misiune" împlătoșat în fragila armură a curajului nesăbuit și infantil ce nu ține deloc seama de pericolul real, înfeudat cu totul imaginii pe care dorea cu tot sufletul s-o clădească în ochii tovarășilor de joacă. Îl mînau ochii pironiți în spatele său, vîntul pe care-l simțea mîngîindu-i obrajii și luînd-o încurajator înaintea lui, bătăile mai puternice ale inimii pe care le putea număra undeva, sub umărul stîng. Silueta ostașului abia se distingea neclară — o umbră, acolo. Chiar și casca de oțel și pușca cu baioneta pusă, păreau desenate cu o acuarelă, fără contururi ferme. N-avea de ce să-i fie teamă. Ochise de cu ziuă o grămadă de bălării adunate să fie date pradă focului. De acolo avea să-i răspundă sentinelei de trei ori, așa cum convenise ceata copiilor, „staai, staaiii, staaiii !", de fiecare dată mai lung, imitînd strigătul bine cunoscut. Pe urmă va rupe-o la fugă sub mantia ocrotitoare a întunericului.

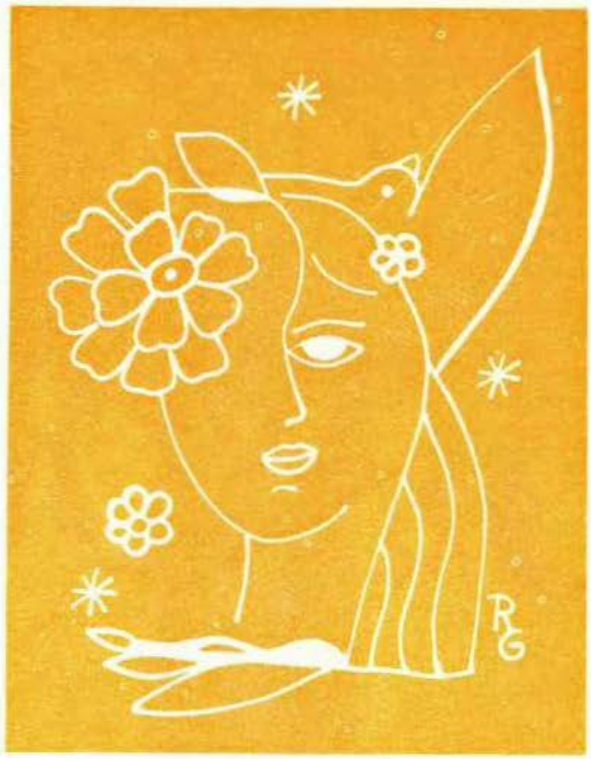

Cînd primul „Stai !" cristalin replică somației din „cazemata" de ierburi uscate, arma fusese dusă la ochi cu o precizie de automat, iar la al doilea strigăt, ceva mai înalt, linia de ochire era luată și prin luneta cu raze infraroșii (intrată în dotare după ultimul ordin) ascunzișul inamicului era perfect reperat. Al treilea strigăt, după care ar fi urmat întoarcerea la tovarășii de joacă, fu curmat de troznetul repetat al împușcăturilor, venite prea repede să-i avertizeze pe ceilalți copii ițindu-și strigătele din mai multe adăposturi firave de ierburi, răspîndite pe tot întinsul cîmpiei.

Atunci se dezlănțui măcelul. Bubuitul armelor sfîșia brutal vălurile nopții, venea din lăcașuri de tragere bine camuflate, trădate doar de licărul scurt al flăcărilor ce însoțeau fiecare glonț ca niște artificii vesele.

„Succesul" operațiunii a întrecut toate așteptările. „Inamicul" fusese redus la tăcere fără să fi opus cea mai mică rezistență și cazmalele febrile ale detașamentului victorios săpă gropile chiar acolo, în cîmpia largă, peste care hălăduiau în voie vînturile neobosite.

Leon Talpă

Ilustrații de Raluca Grigorcea

Duminică — Pentru că nu ştie nimic suspectează totul.

— Recitit cu plăcere din **Jurnalul** lui Samuel Pepys în admirabila traducere a lui Costache Popa şi a Ilenei Vulpescu. Un simpatic monstru de mediocritate, acest domn Pepys. Oare ? mă întreb neaşteptat. Dar ce-o fi ascuns ? după ce stomacul a început (fatal, nu ?) să nu mai digere impecabil ; după ce vinişorul o fi început să-i provoace acreli (şi asta-i plauzibil) ; după ce înfăţişarea vreunei fetişcane sprinţare nu-i mai spunea mare lucru (8 iunie 1660 : „Am sărutat o muieruşcă plină de nuri, prima pe care o vedeam de atîta vreme...") ; după ce etc., etc... O fi fost un imbecil ? O fi fost un înţelept ? Poate şi una şi alta.

Într-o zi de februarie, nota : „...un preot de la Oxford ne-a ţinut o predică **extravagantă** (subl. n.) pe tema : „fă binele fără gînd de răsplată".

„...m-am hotărît, scrie în altă zi, să mă apuc de studiul instrumentelor de suflat şi s-o pun şi pe nevastă-mea să facă la fel." Îmi imaginez scena şi mă amuz grozav. Cum i-o fi spus exact ? Şi ce i-a răspuns doamna Pepys ?

Dar la cîte instrumente se pricepea să cînte : flaut, lăută, violină, clarinet, teorbă, clavecin, viola da gamba, vioară, violă, spinetă, trianglu, flageolot, virginal, violă cu arc...

Din meniurile domnului Pepys : delicioşi pui fripţi, mazăre, langustă şi căpşuni, delicioasă friptură de porc, o fripturică gustoasă din mărunţaie de porc, o gustoasă costiţă de berbec, plăcintă cu brînză, tarte, creme, friptură rece de miel, tocană de iepure şi de pasăre, jigou de berbec rasol, coastă de miel, porumbei la grătar, plăcintă de nouă-ochi (o plăcintă foarte bună), heringi şi crapi, muşchi gustos de Jamaica, stridii de curînd pescuite şi aşa mai departe, totul stropit cu vinuri potrivite.

Mai aflu că „domnul Newburne a murit din cauza castraveţilor pe care i-a mîncat". Asta cum s-o fi petrecut ? Ce-o fi exclamat domnul Newburne ? Ceva în genul : — Ah ! castraveţii ăştia blestemaţi m-au dat gata !... Dar mai sobru şi mai lapidar, foarte **british fashion:** Damned !

Aflu de asemenea că la Teatrul ducelui a văzut „o piesă, **Macbeth** o piesă destul de bună". Şi cîte altele ! Aproape că-ţi vine să transcrii tot **Jurnalul.**

Şi cînd te gîndeşti că au trecut de atunci peste 300 de ani. Iar domnul Pepys stă aici nevăzut pe terasă lîngă mine. mă bate amical pe umăr, îmi zîmbeşte complice şi se apucă iar să-şi depene viaţa. Pe bulevard, cu zarvă mare, lumea se întoarce de la un meci, iar eu stau şi întreb nevăzuta prezenţă : „Chiar aşa, domnule Pepys ? Hai spune-mi ce n-ai vrut să spui şi din ce motive numai de dumneata ştiute ?"

Miercuri — Vine o vreme cînd toată existenţa noastră, cîtă ne rămîne, se organizează din perspectiva Iremediabilului. Imaginez într-un decor de Piranesi cumplita metaforă a condiţiei umane aşa cum o formulează Pascal : nişte oameni în lanţuri şi condamnaţi la moarte ; zilnic unii sunt ucişi în văzul celorlalţi care în durere şi speranţă îşi aşteaptă rîndul... neputincioşi.

Îngrozitor e gîndul că cei pe care îi iubim ne vor părăsi, poate. Atît de sfîşietor acest

gînd, că ai vrea să le-o iei înainte. Şi asta e o formă de lăsitate, dar care, în felul ei, dă măsura solidarităţii noastre cu cei pe care îi iubim.

Luni — Brăduţul cel viteaz care a trăit cîţiva ani pe terasă înfruntînd pirjolul soarelui, vara, a murit. De Crăciun îl împodobeam, şi părea mîndru de sclipitoarele-i găteli, clipind din toate luminările. L-am transplantat pe mica peluză răcoroasă din faţa blocului cu pămînt bun din belşug. Într-adevăr, în scurtă vreme toată cetina i s-a înviorat. A întinerit. Dar după cîteva luni, vlăstarul de oţetar aciuat în preajmă a crescut vertiginos sorbind egoist toate bunătăţile pămîntului comun... şi l-a ucis. Am remuşcări că n-am ţinut seamă de incompatibilităţile de convieţuire între plante şi între copaci. Întocmai ca şi între oameni.

Sîmbătă — Înregistrez fuga timpului. Mă simt ca pe o plută prinsă de un curent vertiginos. Din cauza vitezei, abia mai apuc să văd ce se petrece pe maluri. Las în urmă imagini învălmăşite pe care le uit căci alte imagini se năpustesc pe retină. Şi pluta aleargă, aleargă, şi nu ating nimic. Undeva, în faţă, ştiu, există o cascadă. Din ce în ce mai iute mă apropii. Nu prea tîrziu, gonind pe apele tot mai repezi, mă voi prăbuşi cu pluta mea şi poate că în acele clipe ultime, ale căderii, voi încerca să-mi mai aduc aminte de imaginile fugare de pe maluri. Ce-mi voi mai aminti din noianul de fiinţe şi locuri amestecate printre care am zburat pe firava şi nestăpînita mea plută?

Marţi — „Idealul, spune E. M. Cioran, e să te poţi repeta... ca Bach".

Aspectul divin al monotoniei, mă gîndesc punîndu-l pe Bach în opoziţie cu Picasso cel veşnic obsedat de-o înnoire iluzorie. Primul, numai spirit în calmă, suverană plutire; celălalt, numai materie schingiuită în necurmate metamorfoze. Dumnezeu şi Diavolul.

Tot E. M. Cioran, referindu-se la Proust, imaginează un Saint-Simon influenţat de Preţioase. Bine spus.

Şi cît snobism pe deasupra! Îl simţi suferind că nu-i şi el „bien-né". Nu-i de mirare devoţiunea cu care îl celebrează snobii. Ce-or mai fi rînjit în oficiu cu aroganţă împrumutată de la stăpînii lor slugile de casă mare pe care le saluta cu **exchiză** politeţe!

Peste 300 de ani, să zicem, va fi citit — dacă — aşa cum îi citim noi astăzi pe de Gomberville, pe domnişoara de Scudéry, pe La Calprenède şi alţii cu romanele lor în zeci de tomuri, adică mai deloc.

Cum ar fi reacţionat cei amintiţi şi admiratorii lor dacă un insolent le-ar fi spus acelaşi lucru, atunci? Ar fi protestat, tratîndu-l ca barbar opac, troglodit intelectual sau mai ştiu eu cum.

Un Proust, acum, e o măsură, ceea ce nu-i puţin lucru. Dar peste n ani? Îl va mai dezgropa din cînd în cînd vreun student într-o lucrare de diplomă, sau vreun erudit istoric de mentalităţi... Nu-i puţin lucru, în definitiv, Zoile!

Personaj — Ciudat cum i se desfăcuseră pe faţă toate trăsăturile energice de altădată. Ca şi cum i le ţinuse cineva dinăuntrul lui şi brusc le-ar fi fost dat drumul. Fără acea încordare voluntară din trăsături ce se păstra chiar şi pe faţa în repaus devenise cu totul altceva.

Personaj — „A citit imens" se spune cu admiraţie. Într-adevăr, ştie o mulţime de lucruri. Mintea lui e o magazie vastă, un bazar. Găseşti claie peste grămadă ce nici nu-ţi închipui. Îţi înşiră bibliografii ca într-un delir, te sufocă neîndurător cu cele mai noi concepte. Şi constaţi pînă la urmă cu stupoare că-i un imbecil total. Organismul lui intelectual suferă de o disfuncţie esenţială: nu poate digera tot ce hlăpăie în lecturile lui. N-are o bună digestie cerebrală. Cînd totuşi gîndeşte chipurile, e ba constipat, ba diareic.

Simbătă — Şi totuşi, Mallarmé nu-i chiar atît de suficient pe cît îl credeam, de vreme ce a cerut să i se ardă „opera" după moarte. (Încerc să fac abstracţie de faptul că ar fi putut să şi-o ardă foarte bine singur — şi discret — în viaţă fiind şi că această cerere n-ar fi decît un tertip de cabotin dornic să atîţe curiozităţi în faţa unui presupus mister.)

Să vezi în acest maniac al încifrării de poncifuri, sfios obsedat sexual pe ici pe colo, un „prinţ al spiritului" este o enormitate ce m-ar lăsa indiferent dacă n-ar avea atîţia zelatori.

Mulţi foşti dogmatici jură pe Mallarmé. Să fie oare chiar atît de paradoxală această metamorfoză? Nu cred.

Marţi — Madam Emilia, care îşi rotunjeşte modestele venituri spălînd rufe, a rămas văduvă. „Ce mai faci doamnă Emilia?", o întreb. „Ce să fac, îmi răspunde senin, încerc să mă învăţ cu singurătatea."

Miercuri — Sintagmă paradoxală: „o catedrală dadaistă".

— Într-o societate imperfectă şi-i greu să trăieşti. Darămite într-una perfectă! exclam şi mă cutremur.

— Trebuind să lipsim cîteva zile de acasă, am agăţat de fereastră, unde vin zilnic guguştiucii să-şi primească tainul de firimituri, o etichetă pe care am scris citeţ: „Închis pentru inventar". Ce ne-or fi înjurat!

Joi — Sunt prea umil ca să cred în Dumnezeu.

— Personaj: un mizantrop foarte fericit ori de cîte ori avea prilejul să se înşele.

— În definitiv, prin ce ne-am putea argumenta superioritatea faţă de furnici? Un răspuns posibil: prin **Bibliotecă.**

Duminică — Şi ieri şi azi am săditportolaci pe terasă. Scormonind pămîntul reavăn îmi spun: „M-am săturat de adevărurile de 5 minute pe care le tot descoperim de mii de ani."

Vineri — Pe terasă, vegetaţia mi-a reuşit grozav anul ăsta. Portolacii sunt vinjoşi ca nişte armăsari şi-au început să înflorească. De la Muzeul satului am cumpărat străchini de Hurez şi de Oboga, şi ele ca nişte flori de luturi colorate, agăţate pe lungile jardiniere proaspăt vopsite. Au crescut şi macii de California, au înflorit cactusul şi gura-leului. Familia Roşca a înfiat doi pui de porumbei, unul negru şi unul alb. Abia au învăţat să ciugulească. Piuie cînd le e foame şi veşnic sunt înfometaţi. E o insuliţă frumoasă terasa asta...

— Cît de simplu scria Marc Aureliu. Cred şi eu că-i dădea mîna. Era împărat. Nu trebuia să se ostenească să pară ce nu este cu ifose de subtilitate labirintică şi pedanterii de măgar savant. Putea să-şi permită să nu fie original prin extravaganţe...

Vineri — Logocraţia. Prea dominaţi de cuvinte. Valuri de cuvinte, si dedesubt micul adevăr pirpiriu sufocat de cuvinte nu mai izbuteşte să încolţească. „Cel care înmulţeşte cuvintele se va face urît tuturor..." spune Isus Sirah (20, 7).

— În fond nici nu-i aşa de rău că Thomas Morus a sfîrşit pe eşafod. Prea feroce visa fericirea omenirii.

— De vreme ce Marc Aureliu a putut trăi fără să-l fi cunoscut pe Mallarmé (pars pro

toto), idiosincraziile mele nu mă păgubesc de mare lucru.

Miercuri — „Plus je connais les hommes, plus j'aime les animaux." În cunoştinţă de cauză, îi propun respectivului mizantrop o versiune mai incomodă : **Plus j me connais moi-même, plus j'aime les animaux.** Căci în definitiv, de vreme ce „charité bien ordonnée commence par soi-même", de ce nu : **misanthropie bien observée commence par soi-même.**

De aici problema : în ce transformăm neiubirea de sine ? Unii o preschimbă în ură ; alţii o sublimează în caritate (şi nu numai faţă de animale). Şi cred că aceasta este o virtute esenţială. Cît trebuie să se urască unii oameni ca să ajungă ticăloşi ? E o întrebare posibilă.

Luni — Unui prieten : Trezeşte-te ! iţi spun. Nu lăsa deznădejdea să năclăiască voinţa de a trăi. Nu corcoli tristeţea ca pe o boală cu care te-ai împăcat şi nu-ţi mai vine să te desparţi de ea pentru că îţi strecoară în suflet voluptatea scîrnavă a autocompătimirii. Nu-ţi accepta răstignirea prin tine însuţi devenit călău pervers ce-şi imaginează supliciul din propriile-i mîini şi gustă printr-o intervertire masochistă vanitatea martirajului. Ce prostii îţi trec prin minte ? Scutură-te de ele. Deja faptul că le mărturiseşti e un semn salvator. Ai văzut oameni agăţîndu-se de viaţă cu o deznădejde fericită (nu, nu-i un paradox !) ; ologi străbătînd depărtările cu ochii ; orbi pipăind lumina cu degetele ; surzi ascultînd tumultul lumii cu privirea ; muţi spunîndu-şi sufletul prin gesturi. Existi. Şi durerea de a fi care poate fi nespus de dulce oricum ţi se va lua. De ce atunci condamnarea pe care singur ţi-o rosteşti, încăpăţînîndu-te să nu vezi faţa de lumină a existenţei, pe care tot în tine trebuie s-o cauţi, biet condamnat la moarte ! ? Cît de convins vei fi fiind de deznădejdea ta cînd, iată, mărturisind-o, cauţi de fapt argumente împotriva ei ? Nu simţi cum primăvara se pregăteşte să aducă alte frunze pe lume ? Şi cîte primăveri ţi-e dat să apuci ? Eşti oare atît de bogat în timp ca să-l iroseşti văicărindu-te ?

Simbătă — Aşteptîndu-mi rîndul la curăţătoria Nufărul, contemplu rufele aduse la spălat. Nişte cearşafuri murdare pînă la ultima limită imaginabilă sunt în felul lor fascinante. Între astfel de cearşafuri nişte oameni se iubesc şi concep copii — oameni care vor să fie iubiţi şi respectaţi, care au drept de vot şi de a căror voinţă poţi depinde ! Cum gîndesc asemenea oameni ? Dorm în paturile lor precum troglodiţii încă încleiaţi în lutul originar. Şi din ce perspectivă sunt silite să privească viaţa fetişcanele acelea care îşi bălăcesc mîinile în mormanele de cămăşi şi izmene înscorţoşate de jeg ? Şi cei care le aduc şi le etalează fără urmă de pudoare pentru ca apoi, cu aceleaşi mîini, să-ţi strîngă mîna. De cîte ori îmi spun să fiu mai prudent cînd dau mîna cu unii.

Duminică — „Ia te uită, o vrăbiuţă ! A venit şi ea sărăcuţa să se înfrupte din firimiturile guguştiucilor", îl anunţă ea înduioşată, în timp ce el se bărbierea.

Întinse capul s-o vadă şi vrabia zburâ înfricoşată de barba lui de spumă.

„Ai speriat-o, îi reproşă ea. Eşti o brută. Vrăbiile sunt făpturi sperioase. Viaţa e dură cu ele."

„Da, da, filosofă el sarcastic. Aşteaptă tu numai să pună mîna pe putere, şi-ai să vezi atunci !"

— Singurătatea deliberat asumată : o tiflă orgolioasă aruncată lumii pentru că i se refuză...

Tsi, tsi, tsi ! S-a supărat văcarul pe vaci.

Miercuri — Prietenii pot avea şi defecte. Oameni suntem. Cu duşmanii lucrurile se schimbă. Nu le iertăm nimic. Îi vrem deci desăvîrşiţi, semi-zei. De ce nu ne-or fi iubind ?

Într-o zi de vară — ...Vislisem, inotasem. Mi-era cumplit de sete. Bufetul închis. Ce noroc ! O fîntînă cu ciutură grea de fag, cu roată şi acoperiş mă aştepta la marginea drumului. Cum de n-o ştiam ? Am scos o ciutură plină ochi, am pus-o pe ghizd şi am împiedicat roata. Cu obrazul afundat în apă, am băut lacom. Cînd am deschis ochii, am văzut lumina jucînd în clătinarea apei, fundul şi pereţii ciuturei căptuşiţi cu muşchi verde. Şi-am băut iar, şi iar, nu ca să-mi astîmpăr setea ci ca să cinstesc spectacolul fastuos al apei însorite din ciutură. Ce sordit e confortul robinetului, gîndeam. Eram un rege care a poposit la margine de drum, iar fîntîna era un mic templu adăpostind un adevăr miraculos. Lîngă o fîntînă ca asta poate începe o mare iubire.

Duminică — În 1553, Michel Servet este executat ca antitrinitar. Contesta adică Treimea Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh. Un revizionist.

Joi — Beau ceaiul de dimineaţă şi-aşa, nitamnisam, încerc să mi-l închipui pe cel care a născocit roata. Ce simplu pare ! Oare cui i-o fi venit ideea ? O fi fost un visător tembel şi leneş, un bicisnic, un anormal rotind în jur o frunte bombată şi scurmată de întrebări, pe care semenii lui cu frunţi păroase şi harnici truditori musculoşi îl priveau desigur cu superior dispreţ...

A urmat, bineînţeles, marea controversă: partizanii năstrusnicei descoperiri contra retrogrăzilor, aceştia din urmă răcnind : „Erezie ! Stăpîna Fire ne-a înzestrat cu muşchi pentru ca să-i folosim şi să-i împlinim. Asemenea scornească contra Firii va duce la moleşirea şi degenerarea noastră. Vom ajunge nişte nevolnici !"

Te pomeneşti că l-au şi lapidat, căci omul îşi apără uneori cu multă cruzime inerţiile.

Mai tîrziu, alt sucit a inventat spiţele — altă aberaţie. S-or fi găsit şi prăpăstioşi să le declare cancerigene...

— Un buletin de ştiri : un atestat de nebunie colectivă.

Marţi — Personaj : Te uiţi la el şi nu-ţi vine a crede : „Ia te uită, licheaua ! Timpul începe să-i dea un aer venerabil de patriarh."

— Moartea : întotdeauna nedreaptă, crudă, nemeritată, prematură etc. Pînă-ntr-atît suntem de convinşi de dreptul nostru la nemurire, cînd ea este pur şi simplu firească — întotdeauna.

— ...şi-mi închipui un oraş fără ciini, pisici, vrăbii, guguştiuci... Un oraş sterilizat, cu vegetaţie sintetică. Copiii sunt rugaţi politicos să nu se urce în copaci, să nu facă asta, şi asta, şi asta. De-o cuminţenie gravă şi matură, ei înţeleg rugămintea. Sunt cuviincioşi, serioşi, pedanţi... morţi.

Zece minute mai tîrziu, descopăr pe capota maşinii peceţile darnic scăpate de guguştiucii din copac. „Ce porcărie. Aştia-s o adevărată plagă ! Trebuie stîrpiţi fără milă !"

— Cît suntem tineri, suntem zei. Apoi decădem la condiţia de oameni.

— Distih involuntar : „Dar una ca asta chiar nu mi s-a mai întîmplat" îşi spuse cuprins de mirare proaspătul decedat.

Vineri — Vai, osemintele zilelor care au fost !

— În urmă a rămas marea, tăcerile dintre valuri, pietricelele albe şi rotunde, dunele de scoici scrîşnind sub tălpi, stînci lunecoase presărate pe pajiştile de alge... Ieşisem departe în larg. Valuri lungi şi transparente mă purtau parcă pe respiraţia lor egală... Pe terasă, acum,

frunzele moarte ale viței zac inerte pe ciment. Roșu de rugină pe fond cenușiu. Cadavre chircite ale frunzelor grase și verzi de astă primăvară. Cîte o pală de vînt le reînvie într-un scurt dans istovit. Cîte una izbutește să se înalțe și, parcă într-un suprem efort, saltă peste balustradă pentru un ultim zbor de șase etaje. Iluzoria ei evadare, căci jos o așteaptă tălpile trecătorilor și tîrnul măturătoarelor, devine un fel de simbol al zădărniciei...

...Marea veșnic tînără, pentru că n-are memorie...

Simbătă — Dialog : „În fond, ce te leagă de mine de vreme ce nu mă iubești și nu te jenezi să-mi arăți resentimentele ?" a întrebat-o ușor enervat. „Probabil tocmai resentimentele" i-a răspuns ea privindu-l cu duioșie.

— Cît ar fi de scris ! Paralel și simultan cu viața pe care o trăim ne-ar mai trebui una pentru a ne fi cronicari, și încă una pentru a face cronica cronicarului. Și așa mai departe, oglinzi în oglinzi.

Scenă : Beau împreună ceaiul. Tăceau închiși fiecare în gîndurile sale, spunîndu-și poate astfel lucrurile pe care nu și le vor putea spune niciodată în cuvinte și gîndind cît de greu se trăiește cu gîndurile nespuse ale celuilalt.

— „Și cum vă petreceți viața, domnule măgar savant ?". „Mă pun la curent cu bibliografia."

— Diminețile cînd te scoli cu un gust de Istorie în gură.

Duminică — Din Lessing : „Es sind nicht alle frei, die ihrer Ketten spotten" (Nu-s liberi cei care își iau în derîdere lanțurile) **(Nathan der Weise, I, 4).**

— Silișlea Snagovului : Aici, în fundul grădinii lui Nea Pitu, chiar pe malul lacului, cu un zid de stufăriș în față, mă bucur de ultimele tării ale verii. Mă bucur, spun, dar ce melancolică bucurie, cînd vara începe să agonizeze. Au început să se dezghioace nucile, mătasa porumbului s-a uscat și s-a înnegrit, darnicii corcoduși sunt pustii, tulpini încep să se usuce, pînă și biziitul muștelor, mai rar acuma, pare obosit. Bătrînica uscată și lacomă de soare, mama lui nea Pitu, s-a prăpădit zilele trecute. Ne întîmpina cu un zîmbet bun pe fața ei de găină simpatică. Îi aduceam cînd o sticlă de ulei, cînd o pungă de zahăr, aspirine pentru bătrînețea ei însingurată.

Apa e bună și-am înotat pînă m-a pătruns frigul. Vocile ce se aud par de pe altă lume. Acum o să-mi aștern masa pe prosopul întins pe iarbă, mai citesc apoi un polițist, fac o baie sub seară cînd apa e mai caldă și-o să stau cît am eu chef.

Luni — Aseară a trecut Georgică (Jurgea) pe la mine. Stăteam de vorbă pe terasă. „Mă gîndesc de pe acum ce flori voi pune la primăvară", i-am spus. „Ah ! — mi-a răspuns minunatul meu prieten care are în jur de 80 de ani — tu ai dreptul să te gîndești la primăvară. Dar eu... Pentru mine fiecare primăvară e un dar divin, cînd astă primăvară am văzut corcodușul înflorit, am plîns...".

Miercuri — Ieri, pe strada Latină, văd lume îmbulzindu-se pe un trotuar și privind cu atenție încordată în curtea de vizavi. În curte, o ambulanță, iar pe stradă o mașină de miliție. Aflu că în curtea cu pricina s-a spînzurat o femeie. Se pare că era o persoană care nu se bucura de-o faimă tocmai bună în cartier. Dar în definitiv, asta n-are nici o importanță. Important este că a hotărît să moară, și a murit. Ceea ce m-a frapat, și am zăbovit să observ, era reacția publică, de o remarcabilă abjecție.

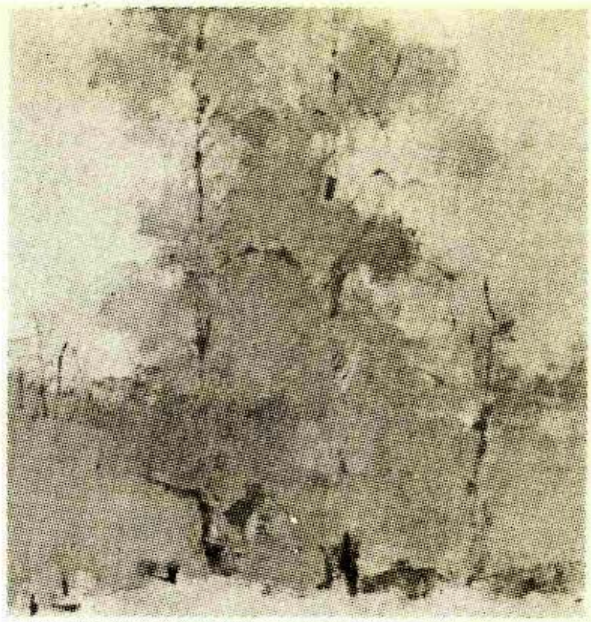

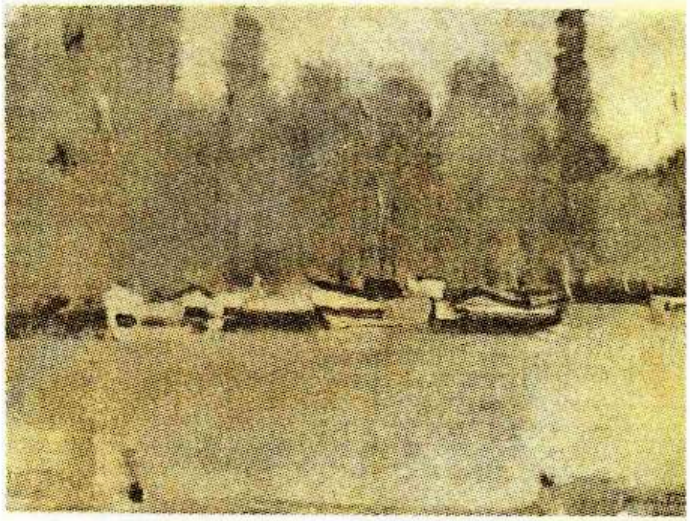

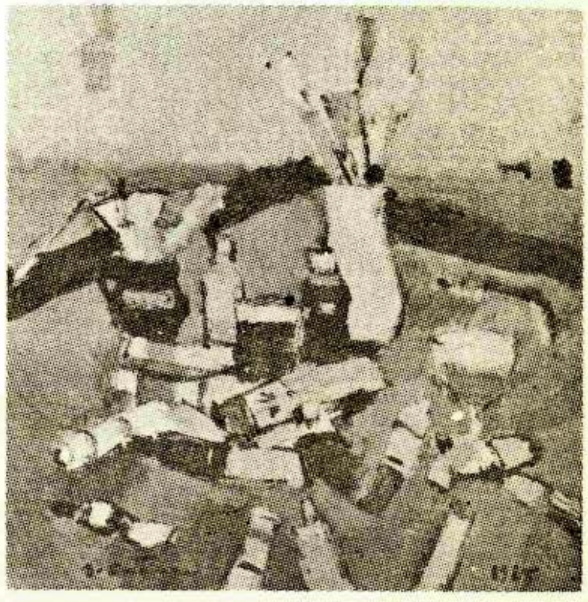

Augustin Costinescu : „Copaci" ● „La malul apei" ● „Culori și pensule"

Nici o tresărire de milă ; nimeni care să se întrebe de ce o ființă omenească, un semen a hotărît să moară. Beţivă ? Tîrfă ? Bine, bine, dar nu toate beţivele şi tîrfele se sinucid. „Cine, tu ?“ se interesează aţiţată bătrîna casieriţă de la alimentara, cea cu faţa ca un fund pleşuv de găină. „E broneta aia cu jachetă roşie, de-am prins-o noi anul trecut cînd a furat din raft un coniac albanez...“ îi răspunde o colegă durdulie, în halat alb, ieşită şi ea la spectacol. Mă gîndesc o clipă, literator impenitent ce sunt, că „broneta aia“ a fost odată copil. Cum se bucura pe vremea cînd fusese copil ? Şi cum o fi iubit prima oară ? Ce gînduri, se deznădejde, ce singurătate a luat cu ea pentru acest ultim drum ?... Faptul părea să-i amuze copios pe toţi curioşii adunaţi, toţi afişînd fără pudoare o ilaritate şocantă. Să fie această lipsă de respect în faţa morţii refluxul lipsei intime de respect pentru ei înşişi ? O formă de apărare ? Se poate. Dar patricienii florentini care se amuzau cînd ciuma pustia, nu rideau de morţii din cetate. E drept că nici aceştia nu-şi dăduseră singuri moartea... Tînărul şofer de pe salvare, sprijinit de portieră, repeta hilar acelaşi gest cu mîna la gîtlej, însoţit de un sughiţ rîgîit ori de cîte ori un curios îl întreba ce s-a întîmplat. O femeie tînără cu o sacoşă cu zarzavaturi în mînă scînceşte cu o încăpăţînare copilărească : „Vreau să văd, vreu să văd şi eu !“. Un bărbat cu aer de pensionar, corect îmbrăcat, care îşi petrece toată ziua plimbîndu-se tîfnos prin cartier şi frecventînd fără rost toate prăvăliile, explică ceva unui grup adunat în jurul lui. Şi-a abandonat morga, pare amical. Nu înţeleg însă ce spune pentru că izbucneşte mereu într-un rîs chicotit. Nu-i un rîs nervos, căci l-am observat atent. Rîd şi cei din jur. Şchiopătînd într-un baston, cu spatele sucit de o cifoză, cu faţa pămîntie ciuruită de găurele negre cît sămînţa de susan, hodorogul care îi colindă parcă pe toţi spectatorii trece prin faţa mea repetînd şi el foarte vesel : „S-a spînzurat Tanţa, hă, hă !“. O clipă privirea mea pare să-l jeneze. Ridică spre mine ochii încleiaţi de o blefarită cronică şi, depărtîndu-şi braţele într-un gest de fatalism : „Ce să faci ? Asta-i situaţia !“.

Joi — Latura inumană a lui Malraux. Opţiunea pe care o impune nu poate fi decît radicală. Ai de ales între idei şi oameni : să-l accepţi ori să-l refuzi. O vocaţie de mistic, ratată, îşi caută un succedaneu de transcendenţă în imanenţa lumii de aici şi se susţine într-o voinţă nemărturisită de aristocratism nietzschean de o incandescenţă glacială, deghizată la rîndu-i într-un umanism pe muche de cuţit. Pentru că dorinţa egoistă **de a-şi** supravieţui prin **cicatricea** încrustată în această lume i-a determinat opţiunile umaniste mai mult decît nevoia profundă de solidarizare cu semenii săi. Poate că personajul cu care se identifică cel mai organic este Perken, din **Calea regală.** Travestiurile „pozitive“ sub care se deghizează sau îşi deghizează personajele nu mă conving şi-l suspectez că, de fapt, cu sufletul s-ar dori în rai...

Prins în jocul de iele al ideilor, Malraux exaltă Omul-teoretic, şi în supremă instanţă — la modul religios — Omul-artist, dar ignoră sau disprefuieşte Omul-întrupat. Darul simpatiei, pe care îl găsesc la Camus, şi el operînd cu concepte personalizate, îi lipseşte lui Malraux, chiar dacă aparenţe par să-mi dezmintă această constatare îndelung gestată prin frecventarea lui, şi chiar cu riscul de a mă contrazice. Pentru că cel dintîi îşi întemeiază opera pe ideea de complicitate între oameni, pe acceptarea valorilor medii ale existenţei preluată de la Marc Aureliu : „Inteligenţa universului, spune înţeleptul împărat, este sociabilă...“. Şi altundeva : „Bagă de seamă să nu ajungi un Cezar, să nu te laşi impregnat ; căci aşa se întîmplă. Rămîi simplu, bun, curat, grav, firesc, prieten al dreptăţii, pios, binevoitor, prietenos, hotărît să acţionezi cum se cuvine. Luptă să rămîi aşa cum a vrut să te modeleze filosofia“. Or — din ce complexe ? — tocmai visul „cezaric“ îl obsedează pe Malraux. Pe plan social, îl suspectez de utopism. Poziţia lui în raport cu oamenii obligă o selecţie excesivă şi crudă care mai degrabă te înstrăinează de oameni. Adevărata lui afinitate, izvorîtă dintr-un pesimism funciar, îl leagă mai degrabă de nihilişti — de la fictivul Tchen la realul Picasso. Cum nu trăim printre semi-zei, şi nici nu suntem, îl prefer pe Camus, pe austerul Saint-Exupéry, al căror cult al valorilor şi ale căror exigenţe, nu mai puţin înalte decît cele pe care le proclamă Malraux, comportă o înţelegere umană mai reală şi mai profundă. Ideile nu le anihilează capacitatea afectivă... În ciuda efortului de a le întrupa, personajele lui Malraux rămîn doar concepte, reci abstracţiuni. Şi cîtă „întrupare“ în abstracţiunea denumită „Micul Prinţ“, de exemplu...

Istorie : Gengis Han pe piscul Karasu Togol priveşte spre apus şi vede un ocean de sînge omenesc, apoi spre răsărit şi vede oraşe înfloritoare în belşug şi fericire. Adresîndu-se feciorilor săi le spune : „La apus voi fi fierul şi focul, distrugătorul, destinul răzbunător ; la răsărit voi veni ca un mare constructor milostiv, aducînd cu mine fericirea poporului şi a ţării“. Pe petecul de hîrtie găsit întîmplător, n-am notat şi de unde am extras cele de mai sus.

De ce fericirea şi mărirea unora, mă întreb, trebuie clădită neapărat pe osemintele altora ? Să aibă dreptate Pascal cînd spune că oamenii se urăsc între ei prin însăşi firea lor ?

— X. : Distins, taie cartofii şi chiftelele cu cuţitul ; mămăliga cu brînza şi smîntînă tot cu cuţitul şi furculiţa o „serveşte“ ; nasul şi-l suflă cu degetele pe care le scutură apoi scîrbit, după care cu o batistă impecabilă îşi tamponează gingaş nările.

Preferinţe literare : Mallarmé, Proust, Joyce, Ezra Pound **(Cantos**-urile).

Joi — Degeaba am încercat cîteva nume. Nici unul nu i se lipea şi el însuşi părea să le refuze, pînă l-am auzit într-o zi pe cineva care aştepta să-şi facă plinul, chemîndu-l familiar : „Maronelu !“, la care numitul Maronelu, ciinele care s-a oploşit în spatele benzinăriei, a venit dînd prietenos din coadă. Sub blana cu părul scurt, de un cafeniu roşcat, îi numeri coastele, dar tocmai această slăbiciune — şi în ciuda faptului că e şchiop — îi dă un aer primejdios. „Maronelu“ a rămas şi pentru noi. Cînd trecem pe lîngă benzinărie, ne salutăm, schimbăm o vorbă, căci am găsit repede un limbaj comun. Cu ciinii îmi reuşeşte în general. Am remuşcări că tot uit să-i aduc „o mică atenţie“ dar el pare a se mulţumi doar cu sentimente. Întinde fruntea să-l mîngîi, după care se depărtează şonticăind în trei picioare subţiri şi noduroase urmat de consoarta lui supusă, căţeluşa neagră pe numele Fetiţa.

Într-o seară, în drum spre casă, auzim lătrături furioase şi zărim o siluetă care ocoleşte benzinăria închisă, cu Maronelu pe urmele

ei. „Maronelu", îi strig amical, bizuindu-mă pe prietenia noastră, în timp ce silueta se depărtează drăcuind. Maronelu vine la noi, ne face o percheziție olfactică. „Eu sunt, nu mă recunoști ?", îl întreb. Maronelu nu vrea să mă recunoască. Își dezvelește colții gata de atac. Ochii îi scinteiază galben de furie. Încă un pas și mă înhață, asta-i sigur. Traversăm prudent, ocolind benzinăria. La rîndul meu, îl înjur și eu, în timp ce Maronelu ne escortează ca pe niște răufăcători.

A doua zi mă întîmpină ca de obicei, prietenos. „Bine mă, îi zic, ce mi-ai făcut aseară ?" Dă din coadă și se lipește duios de piciorul meu. Am înțeles. Era vina mea că făcusem confuzie între prietenie și datorie. Maronelu mi-a dat o lecție de adevărat civism.

Vineri — Doamnă Bovary, îngăduie-mi, rogu-te, o întrebare indiscretă : „În definitiv, de ce crezi dumneata că meriți o soartă mai bună decît cea care ți-a fost dată ?"

— Vreo zece pagini de însemnări. Mi se păreau foarte importante cînd notam. Și iată, abia ce s-ar putea scoate două trei rînduri mai, să zicem, cu miez.

— Cu cioturile picioarelor retezate sub genunchi vîrîte în pungi de plastic și strînse în sfori, ca salamurile, cerșetorul din colțul străzii stă de-a dreptul pe trotuarul ud, sprijinindu-și spatele de un stîlp de metal. Nu întinde mîna, nu cere. Stă. Îl zăresc de departe și mă aranjez ca atunci cînd trec pe lîngă el să privesc foarte concentrat spre vitrina din fața lui. Trec deci, nu-l văd ; deci nu există. Îmi urmez sprinten drumul cu conștiința vioaie.

Simbătă — Zilele de aur ale toamnei, diminețile însorite și sentimentul opresiv pe care îl naște frumusețea lor. Vacanța a trecut și nu mai facem planuri de evadarea ; în față ne așteaptă iarna. Sunt zilele cînd știi că vei muri — „Niciodată toamna nu fu mai frumoasă / Sufletului nostru bucuros de moarte" murmuri — și parcă ți-ai dori să se termine odată totul și să pleci cu sufletul dăruit de ultimele frumusețe ale verii. Insuportabil nu-ți apare faptul în sine al morții, ci gîndul că vei muri pe care îl porți în tine ani de-a rîndul și pe care frumusețea îl întețește, că vei muri tu, că vor muri cei din jurul tău, iremediabil. Tragic este că moartea apare mult înainte de a se produce, pune treptat stăpînire pe tine, ca o oștire cotropitoare ce-și cucerește clipă de clipă noi poziții. Sunt momente de exasperare născute tocmai din frumusețile lumii, cînd nervii te lasă în fața acestei împresurări treptate și-ai vrea să capitulezi...

Haide, Sisif ! lasă trîndăvia, înșfacă bolovanul, nu îngădui să prindă mușchi, povîrnișul te așteaptă !...

Cîte morți și învieri succesive într-o viață omenească !

Marți — Don Juan sau iubirile lui Sisif.

— Citești anunțurile mortuare la mica publicitate și-ți spui cu amărăciune : „Ia te uită, numai cei buni se duc !" Ce să mai zic de discursurile funebre ? Sincer să fiu, cînd aud cîte unul bine meșteșugit, mă cuprinde invidia. M-aș vrea în locul mortului. Să mă duc să-l bat ușor pe umăr : „Hai, șterge-o ! Te-au tămîiat destul, vreau și eu." Să mă lungesc în cosciug, cu mîinile pe piept și să-mi ascult, cu modestie, meritele fără seamăn...

— Telefon lui G.J. Îi reproșez că nu dă nici un semn. Îmi răspunde : Cînd sunt trist nu-mi place să fiu pisălog. Și am zile cînd sunt atît de trist, atît de trist, că-mi vine să-mi iau pisica sub braț, să ies în stradă și să urlu, să urlu îngrozitor..."

Închid telefonul și iată-mă acum purtînd obsesiv în închipuire imaginea sfișietoare a unui bătrîn care se depărtează cu pași șovăitori, pe o stradă pustie, ținînd o pisică sub braț, și urlînd...

Miercuri — Moartea : întoarcerea în inform. Viața înseamnă formă și voință de formă. Moartea e descompunere în „apele ab.sale" ale cosmosului. Așa moare și pictura.

— Oh, Sisif, aruncă bolovanul, refuză urcușul chinuitor și absurd, încrucișează mîinile pe piept, spune : „Nu ! Nu mai vreau !" Nu poți ? Destinul nu-ți îngăduie ? Atunci, din vîrful muntelui, cînd vei ajunge sus, aruncă-te tu, rostogolește-te în locul bolovanului, pieri, sfîrtecat de stîncile povîrnișului. Nici asta nu se poate ? Da, uitasem, ești nemuritor. Cîtă vreme te vom închipui, din tată în fiu, va trebui să trăiești ca să ne oferi, consolator, imaginea propriei noastre condiții.

Modest Morariu

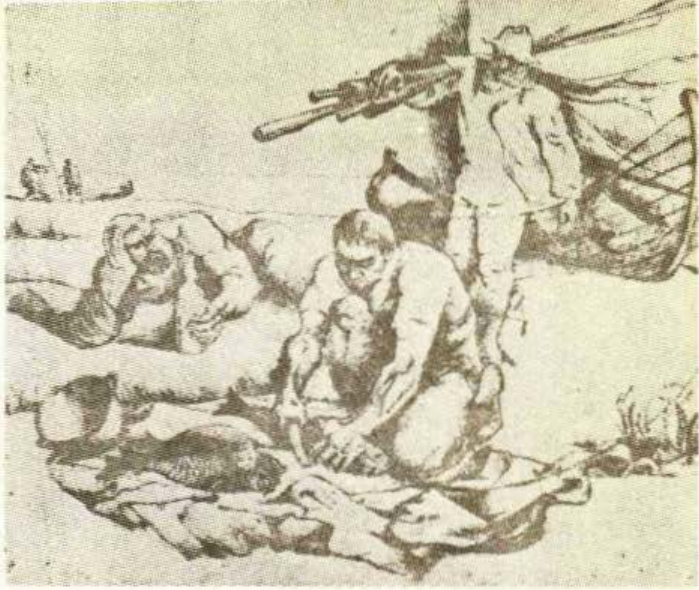

Bogdan Stihi : „Pescari" ● „Amiază"

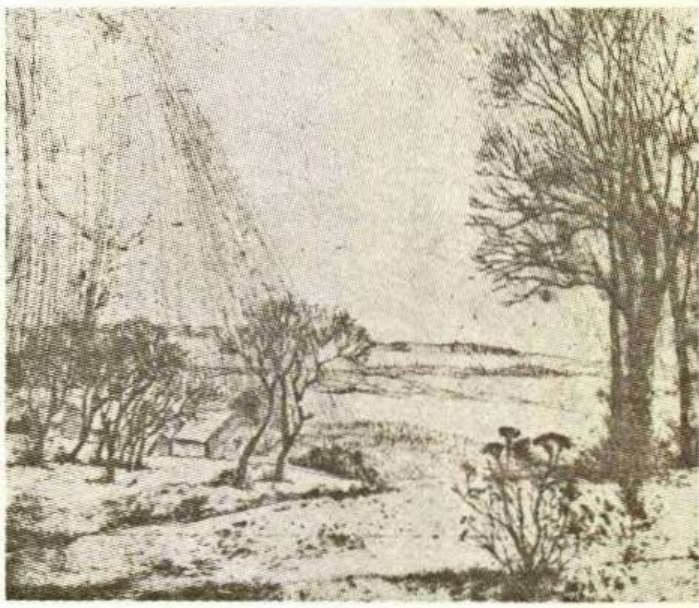

TINERI ACTORI FRANCEZI DIN GENERAȚIA «TEATRU»

AMINTIRILE CELOR CE AU VISAT ÎNTRÎND ÎN CANNES

JULIETTE BINOCHE DESPRE GODARD ŞI ALŢII...

Se vorbeşte despre Juliette Binoche că este pentru filmul „Rendez-vous“ de André Techiné (premiul pentru regie) ceea ce era Jean Pierre Léaud pentru „Les Quatre Cents Coups“, al regretatului François Truffaut. O actriță minionă, tunsă băieţeşte, cu o energie debordantă, pe care şi-o cheltuieşte numai pentru cinema, Juliette îşi dă sufletul pentru film, este gata să-şi piardă oricînd vocea, să şi-o spargă, pentru că simte fiecare plan. Această „Întîlnire“ vine după „Je vous salue, Marie“ şi „La Vie de Famille“. În cîteva luni, numai, a parcurs o asemenea distanţă în cinema, încît îşi poate permite să viseze... Adăugînd „Les Nanas“ şi „Adieu Blaireau“, înseamnă, deja, pentru ea cinci filme, care dau măsura nebuniei sale pentru cinema. Deşi a început cu teatrul, cunoscînd pe atunci, doar trei, patru filme, pe care le văzuse în copilărie. Întîlnirea cu Dominique Besnehard, regele „casting“-ului, i-a prilejuit primele roluri scurte în „Liberty Belle“ şi în filmul pentru televiziune, „La Danseuse de corde“ al lui Jacques Fansten. În acelaşi timp, Juliette urmează cursurile Verei Gregh, se prezintă la concursul Conservatorului, doar pentru că prietenii ei au făcut aşa şi, lucru

André Techiné pe platou, dînd indicaţii de regie Juliettei Binoche

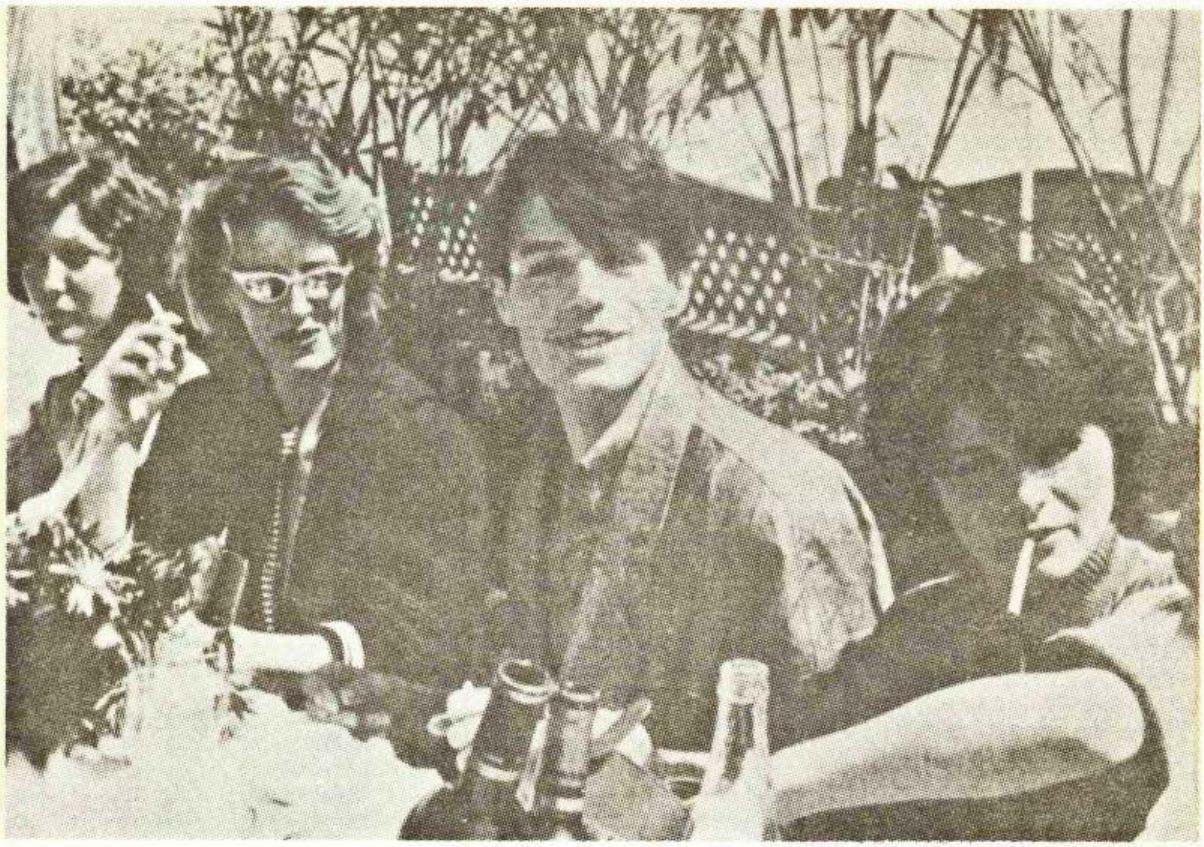

De la Noul Val la „Café-théâtre" și la „Generation théâtre", într-un singur film : „Rendez-vous" de André Techiné cu Anne Wiazemsky, Dominique Lavanant, Lambert Wilson și Juliette Binoche. Cannes, mai, 1985

Juliette Binoche și Wadeck Stanczak în „Rendez-vous"

neașteptat pentru ea, este primită. Vorbind despre cursurile la Conservator, aproape se scuză, ca și cînd ar fi jenată : „Uneori asta-i șochează pe oameni, este pentru mine, însă, un mijloc de-a aprofunda o tehnică, de a-mi lucra vocea, respirația. În rest, n-am găsit nimic acolo. Dar sînt elevi care se înțeleg bine cu Claude Régy și sînt foarte mulțumiți."

Mai sînt apoi, probele, care-i plac Juliettei, pentru că uneori actorii sînt mai buni decît în timpul filmărilor : „Riscul e mai mare. Trebuie să cîștigi rolul. Cînd ai rolul, trebuie să cîștigi o scenă, dacă, să zicem, ai rolul în spate... ! Mi se pare că Pialat vroia să facă un film numai din probe. Atunci te bați pentru fiecare plan !"

De altfel, purtînd cu sine, multă vreme, caseta probei sale pentru „Viață de familie", a mai putut obține și alte roluri : „La început, am fost lipsită de orice efect. Mă aflam în fața unui fotoliu de răchită, proiectată pe fondul albastru al unui perete, nu puteam să mă sprijin pe nimic. Am oprit proba și mi-am creat un spațiu; imaginea era foarte plată ; m-am așezat pe jos, într-un colț și am început să joc cu piciorul proiectorului, considerîndu-l un tată vitreg."

Cele cîteva zile de filmare cu Jean-Luc Godard au marcat-o puternic : „...ne făcea să repetăm textele și ne vorbea de tăceri, de intonații, de mă lua cu frig pe spate... Și-mi spuneam : ce intonații ? ! Eu joc din trăire, din profunzimea simțirii mele, nu cu „intonații", atunci nu mai ești actor... Nu înțele-

geam ce vrea, mă gîndeam : ei, na, Jean-Luc Godard îmi cere intonaţii, în timp ce Conservatorul municipal... Atunci îmi spunea textul, îl repetam după el, încercam să-l spun cum vroia, el îmi zicea „nu“ şi nu mai înţelegeam nimic. În timpul filmării, Godard trăieşte într-o tensiune formidabilă, şi se simte bine în ea, iar eu eram pierdută, nu ştiam ce să fac, nu ştiam ce îmi cere. Cu el nu prea ştii bine ce se-ntîmplă, asta-i groaznic, dar asta şi face calitatea cinematografului său...“

„Întîlnirea“ i-a prilejuit prin Nina şi primul mare rol. Filmările cu André Techiné au chinuit-o şi ele îndeajuns : „Aveam momente cînd eram într-adevăr mulţumită de mine, pentru că simţeam că am dat ceea ce trebuia şi André era mulţumit, chiar dacă nu-mi arăta prea mult entuziasm... şi în alte momente mă simţeam disperată, cînd el îmi spunea sec „Nu-i ăsta tonul !“ Cred că nu găsea scena chiar fără pic de efect, dar vroia, ca în felul acesta, să mă provoace. Deşi cred că-i important să permiţi unui actor să fie şi gol, la un moment dat. Cînd turnam cu Renaud Victor, încă din timpul repetiţiilor, trebuia să intri complet în personaj. Am uneori nevoie să nu fiu bună, să mă „păcălesc“ ...Şi Doillon şi Techiné şi-au dat seama că, în ceea ce mă priveşte, n-au de ce să se teamă. Cu Techiné nu am nici un pic de pudoare, pentru că el ştie pînă unde pot să merg şi ceea ce pot să dau“.

Ce-şi visează Juliette ? Să poată filma, într-o zi, cu unul dintre regizorii săi preferaţi, Pialat sau Leone sau, în comedie, cu Tati şi, bineînţeles să joace, în continuare, teatru : „Dar nu două sute de reprezentaţii, ci maximum patruzeci. Îl văd pe Lambert (Wilson), joacă aceeaşi piesă de mai bine de un an. Îl uzează complet...“

Şi Juliette visează nu aşteptînd, ci primind roluri din abundenţă...

WADECK STANCZAK DE LA HALLYDAY LA MARLÈNE JOBERT

La cei 24 de ani ai săi, cu un corp atletic, cu părul scurt, de o eleganţă sobră şi modernă, el ar putea fi, după optica tuturor cronicarilor, Făt-Frumosul unei încîntătoare poveşti trandafirii sau unul dintre **lupii aroganţi** care se introduc, peste noapte, în saloanele mondenităţii şi ale succesului. În numai doi ani a realizat trei lung-metraje, cariera sa de actor putînd fi calificată drept **fulgerătoare** : „Les Cavaliers de l'orage“, „Hors-la-Loi“, „Rendez-vous“. E fiinţa care poate fi foarte greu surprinsă, pentru că el poate fi şi umil şi orgolios, deştept şi naiv, timid sau deosebit de îndrăzneţ... El a ajuns în cinema fără nici un calcul, fără nici o tactică, doar pentru că, abil în joc, a ştiut să prindă mingea din zbor... : „Nu suportam şcoala, am întrerupt-o la şaisprezece ani. Vroiam să mă angajez în armată, pentru că eram atras de partea de risc, de călătorii...“

Tînărul cu forţă fizică, naiv şi combativ, a făcut de toate, pentru început a fost profesor de karaté. A muncit noaptea, frecventînd lumea interlopă a cluburilor pariziene... Apoi, a urmat o audiţie cu Johnny, la Pantin. Era în mai '83. Hallyday căuta figuranţi pentru un spectacol de revenire. Printre **panterele** în maiouri mulate pe corp, printre domnii musculoşi a venit, la întîmplare, şi Wadeck Stanczak. „Vroia oameni pentru mici cascade, să simuleze tot felul de tărăboaie. M-am dus timp de două luni. Era plin de **bluzoane negre**, de toţi ţicniţii muzicii, de oameni cu care nu te plictiseşti, tot felul de petrecăreţi !“

Dominique Beznehard l-a văzut în spectacolul lui Johnny şi l-a chemat să dea o probă video : „Pentru prima oară în viaţa mea am învăţat un text. Eram paralizat de frică. Nici nu mă gîndeam să devin actor. O săptămînă după, semnam contractul.“

Timp de trei luni a luat lecţii la cursurile Balaşovei şi a învăţat să călărească. A urmat filmarea : „Era prima dată cînd mă aflam printre actori. Am fost mai curînd impresionat de călătoria în Iugoslavia şi, apoi, a fost Marlène (Jobert). Port o amintire sublimă : munceam, izbucneam şi eram prea novice pentru a vedea problemele care puteau să se ivească între oameni. Cu Marlène, a fost de-a dreptul excitant ! Cînd trebuia să o cuprind în braţe, aveam trac... la douăzeci de ani... nu e simplu... Eram intimidat !“

Pînă la ieşirea filmului pe piaţă, Wadeck nu şi-a dat seama că se va apropia momentul cînd avea să decidă dacă poate sau nu să fie actor : „Am realizat că am făcut un film cînd am asistat la primele proiecţii publice. Eram şocat. Atunci am înţeles. Am reuşit să pun un picior în cinema, fără să mă omor, ca atîţia alţii. M-am îndrăgostit de film ! Mi-a produs acelaşi efect ca şi primul sărut. Mi s-a propus şi alte filme, am refuzat. Nu eram sigur de mine, m-am şi temut că mă cantonează în roluri fizice, dar mi-a fost şi frică să nu greşesc.“

Minunată decizie pentru un actor despre care se spune că este **înnăscut** şi care a ajuns printre actori în ciuda voinţei sale : „Pe vremuri, m-au luat drept un nebun. Astăzi încă, am tehnica mea. Am învăţat să am o anume filosofie. Să refuz un rol, nu e sfîrşitul lumii. Dacă aşa m-am decis, am făcut-o pen-

tru a mai lucra, pentru a relua cursuri, pentru a învăța să joc".

A urmat a doua filmare, de astă dată cu Robin Davis, „Hors-la-Loi". „E întotdeauna incitant să faci un **casting**: ai teamă că nu ești luat, faci coadă, ești strigat pe nume și pronume, aștepți ore în șir, într-o permanentă tensiune... Pînă la urmă m-au luat. Era iar un rol fizic, cu scene foarte dificile, în apă înghețată."

Pentru „Rendez-vous", alte emoții: „Opt zile înainte, asistentul său (al lui Techiné) m-a chemat. Am citit scenariul în două zile. Dar era insignifiant. El, însă, a schimbat totul, o muncă de zi cu zi, pasionantă. Pentru prima oară au exploatat altceva decît fizicul meu, ceva care vine din interior. În rolul lui Paulo am pus mult din mine însumi. O ființă care e, în întregime, pură. Descoperă, pe rînd, dragostea, ura, gelozia, dorința de a ucide, dezechilibrul... stări pe care le-am trăit cînd eram foarte tînăr."

Wadeck Stanczak alături de Marlène Jobert și Gérard Klein în „Cavalerii furtunii" de Gérard Vergez ● Dominique Besnehard, descoperitorul de talente (cu Wadeck Stanczak și Juliette Binoche)

În urma distribuirii sale în trei filme, Wadeck s-a schimbat. Nu se mai poate duce să urmeze cursuri colective, pentru că, ceilalți colegi „îl așteaptă, îl observă prea mult". Se mai vede, din cînd în cînd, cu prietenii de gimnaziu, de cartier, dar atmosfera e tot mai rece și simte că, în curînd, n-o să se mai poată întîlni cu ei.

Wadeck a învățat între timp să navigheze, să joace micul joc al mondenităților, cărora li se abandonează cu destulă îndemînare. „Îmi plac soirées-urile, întîlnirile mondene, ca și singurătatea. În orice caz, în această meserie, trebuie să știi să te vinzi."

Wadeck, însă, visează la Marlène Jobert lîngă care a jucat în „Les Cavaliers de l'orage..."

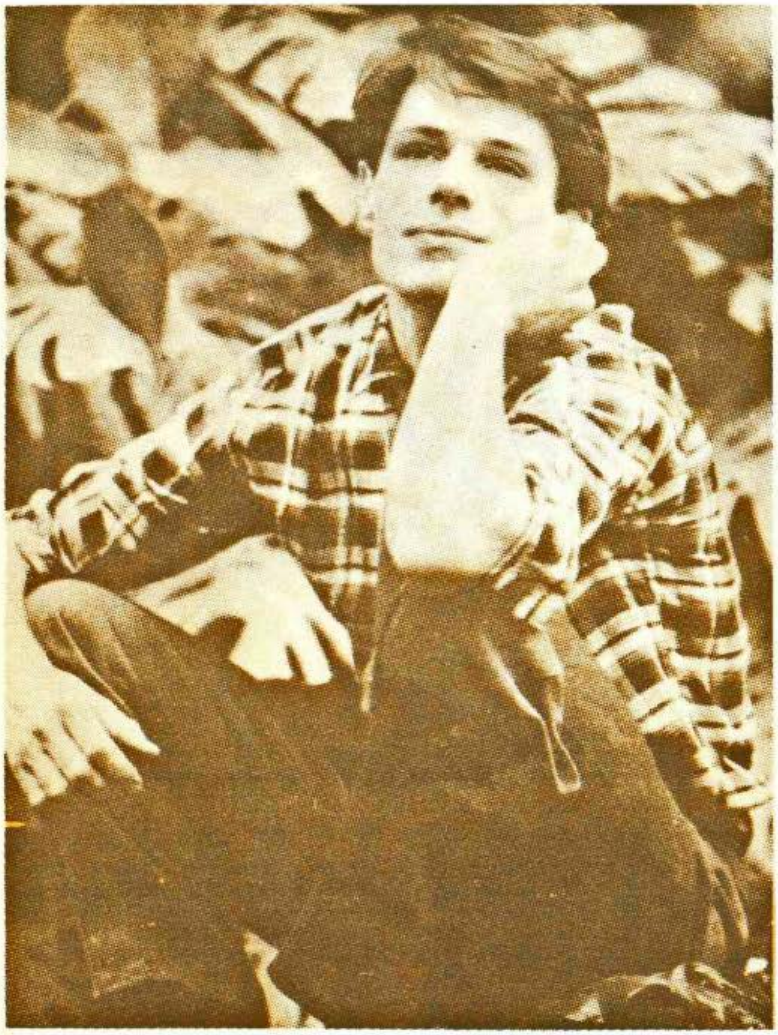

VISUL FRUMOS AL LUI LAMBERT WILSON RĂMÎNE „ROMEO“

Ereditatea obligă. Lambert este fiul lui Georges Wilson (Une aussi longue absence), care i-a urmat lui Jean Vilar la conducerea Teatrului Naţional din Paris. Era la Avignon, cînd Lambert a urcat pe o scenă. Avea pe atunci cincisprezece ani. E-adevărat, nu făcea altceva decît să poarte halebarde. Şi totuşi n-a fost scutit de emoţia contactului cu publicul. Un an mai tîrziu, a plecat în Anglia, unde a urmat cursuri de artă dramatică şi s-a înscris la Drama Center, singura şcoală engleză care te deprinde cu metodele practicate de Actors Studio. Dorinţa lui era de a fi bilingv, pentru a pătrunde într-o bună zi în cinematograful american. „Pe vremuri, fantazam pe seama starurilor americane. Voiam să devin Robert Redford. Cinematograful hollywood-ian al anilor 70, acel cinema foarte curat, era ceea ce vroiam să fac.“

Revenind la Paris, şi-a făcut debutul la Théâtre de la Ville cu piesa „Les Derniers“ de Maxim Gorki, pusă în scenă de Lucian Pintilie, cu Emmanuele Riva, Claude Dauphin, Sophie Barjac, Nathalie Neel.

Au urmat experienţele cu Maréchal şi Jean Louis Barrault. Între timp, prin intermediul lui Margot Capelier, a făcut cunoştinţă cu Fred Zinnemann, care l-a luat să filmeze în „Julia“. Altădată, cînd Zinnemann l-a chemat să-i încredinţeze un mic rol în „Cinci zile din această primăvară“, el a reuşit să ia, pînă la urmă, unul dintre rolurile principale. Pe cînd îşi făcea promovarea filmului în S.U.A., i s-a propus scenariul „Sahara“, pe care l-a acceptat : „Scenariul era slab, dar filmul putea fi un succes american. Poţi juca într-un film mai puţin bun şi poţi fi reperat de un regizor important. Ceea ce s-a întîmplat cu Jessica Lange. Am făcut singurul film cu Brook Shields, care n-a mers“.

Ieşirea în Franţa a filmului lui Zinnemann i-a adus lui Lambert noi propuneri, din partea lui Zulawski şi a lui Chabrol. Primul i-a oferit un rol în „Monsieur Vénus“, dar acesta nefăcîndu-se, i-a dat, apoi, personajul Milan din „La Femme publique“. Chabrol i-a încredinţat rolul lui Paul din „Le Sang des autres“ : „Cred că n-a fost foarte fericit de rolul pe care mi l-a propus, nu era foarte interesant, şi, în plus, nu eram deloc în **emploi**“.

Pentru Lambert succesul nu este decît consecinţa unei munci uriaşe : „Eu am fost ucenic în teatru şi muncitor în cinema. A cîştiga primele roluri e o chestiune de alegere. Dar a crede că obţii, în acelaşi timp, şi dreptul de a greşi este o iluzie care-ţi poate fi fatală.“

Ascuns în spatele unei măşti a seducătorului, pe care amatorii de can-can-uri i-au imprimat-o pe chip, el rămîne actorul modest, care se retrage în sine, cînd nu se mai vorbeşte de cinema, rămînînd discret în privinţa vieţii lui particulare, pentru care vrea să păstreze un per-

manent mister. „În spatele baricadelor mele, sînt un fragil. Am nevoie de ziduri foarte solide, pentru a-mi asigura propria supraviețuire. Sînt odios, veșnic neliniștit și grăbit. Cînd iubesc, nu fac nimic să mă schimb. Nu mă șlefuiesc decît la suprafață." Pentru a-și învinge foamea nebună de personaje și pentru a depinde răbdarea, Lambert face canto, o artă de lungă durată : „Dar din clipa în care fac o vocaliză, vreau să mă și văd, în aceeași seară, la Operă". Ființa-enigmă dorește să devină cameleon.

Și orice ar face nu se desprinde de teatru : „dacă rămîn prea mult departe de scenă, n-am să mai pot niciodată reveni." Joacă, deci, „Léocadia" de Anouilh. Expresia **a reveni** în teatru nu-i prea place lui Lambert : „Sînt actor. Pentru un englez, problema de a fi în același timp actor de teatru și de cinema nu se pune". Recunoaște, însă, că du-te-vino-ul dintre cinema și teatru mai are și impedimente, din cauza contractelor cu teatrele particulare : „Eu însumi am fost obligat să refuz roluri importante în cinema, pentru că am semnat pentru o stagiune."

În momentul în care trebuia să înceapă filmările cu Zinnemann, juca în „L'amour de l'amour", era la jumătatea stagiunii, Barrault ar fi putut să-l înlocuiască, dar a refuzat : „E-adevărat că piesa avea succes și că-i era greu să reia rolul cu altcineva. Dar am fost responsabil de întîrzierea unei producții americane de 18 milioane de dolari, pentru a apărea pe scenă în chip de Cupidon."

Cînd îți faci un nume în cinema, e greu să reziști tentației : „În Franța, odată ce faci parte din cei 50 de actori în poziția primului rol, poți trăi cu largheți din cinema, în timp ce-n Anglia Glenda Jackson și Alan Bates stau uneori fără să poată filma și atunci sînt obligați să facă teatru. Aici, aș putea face opt pînă la zece filme pe an, dacă nu aș

Lambert Wilson în „Rendez-vous" ● Georges Wilson (tatăl lui Lambert Wilson) și Jane Birkin în „Au bout du bout du banc"

spune : Nu, oprește-te, ești complet nebun !"

Ca tînăr actor, care și-a început, deja, ascensiunea, Lambert consideră că trebuie să accepte roluri moderne, deși e de părere că cinematograful francez a devenit prea accesibil. În raport cu cariera sa, el a ajuns în stadiul în care poate decide asupra numelui unui regizor, cu care să lucreze, asupra scenaristului, pe care să-l aleagă. „Trebuie să eviți să te lași închis într-un gen, spune el. După „La Femme publique", mi s-a propus numai roluri de dezaxați."

Mîndru de faptul că l-a putut învinge pe Zulawski în timpul filmărilor, că nu i s-a abandonat total, cum i s-a cerut și lui ca și celorlalți actori, Lambert își amintește de munca cu Techiné pentru „Rendez-vous" : „El nu-și pune niciodată actorii în situație de psihodramă ; el spune : „Nu te cred" și asta o repetă mult timp. M-a pus în fața unei prăpăstii, cerîndu-mi sinceritate, onestitate totală. După prima zi de filmare, m-a prevenit : „Știi, e o filmare deschisă, acum că știi rolul, lasă lucrurile să decurgă firesc". Eu mă liniștesc să fiu un bun meșteșugar, care merge pe sine. Dezechilibrul îmi face frică. Era un risc pe care-l luam. Nu știam dacă voi face față."

Văzînd filmul, actorul-minune și-a dat seama că n-a putut face chiar totul : „Sînt un actor foarte pudic și Quentin e atît de disperat încît pentru el orice chestiune de pudoare nu se mai pune." Și totuși, dificultatea

acestui rol, în care nu s-a simţit prea în largul lui, i-a făcut un mare serviciu : „Sabine Haudepin, partenera mea de teatru, îmi spune că de cînd fac film, jocul meu pe scenă s-a schimbat complet."

Jucînd în filmul „Rendez-vous" alături de Juliete Binoche, nu scapă din vedere să-i aducă micul său omagiu : „Posedă un astfel de meşteşug, o asemenea capacitate de concentrare, încît nimeni nu o mai poate inhiba... De altfel, Juliette nu a fost niciodată pusă în pericol de Techiné."

Alături de Jean-Louis Trintignant şi Alain Souchon, tînărul Lambert (28 ani), joacă rolul unui poliţist rău şi nebun, în filmul lui Pierre Granier-Deferre, „L'Homme aux yeux d'argent". Vera Balmont i-a creat şansa de a deveni, pentru o vreme, reporter al anilor '50, al revistei „Paris-Match", în producţia numită „Rouge baiser".

Calea dorinţelor rămîne deschisă pentru Lambert. I-ar place să joace în engleză cu unul dintre acei „wonderboys" ai filmului britanic, printre care îi citează pe Kaniewska şi pe Michael Newell.

Cine a văzut la Cannes „Dance with a stranger" poate observa un aer comun între jocul lui Lambert şi al lui Rupert Everett, care deţine rolul principal în filmul lui Newell.

Fără să fie împiedicat de la acţiune, Lambert Wilson se hrăneşte, la nesfîrşit, cu visul american. „Cinematograful, acolo, e în primul rînd folcloric. Din cînd în cînd, cinematograful american are nevoie de un actor străin. Aşa au putut face film, acolo, Isabelle Adjani şi Huppert. Pentru a face carieră, trebuie să devii puţin... american..."

Dar visul cel mai frumos rămîne **Romeo.** Atît cît timp nu va fi prea tîrziu, Lambert vrea să rămînă un **Romeo** al vremurilor noastre.

Olimpia Mocanu

REVELAŢII CANNES '86

La vremea redactării acestor note, Cannes-ul 86 nu avea cum să-şi emită încă noutăţile...

DANCE WITH A STRANGER (Dans cu un străin), filmul Marii Britanii, regizat de Mike Newell, scris şi interpretat admirabil, a fost unul dintre cele mai frumoase filme ale Cannesului precedent. Recompunînd povestea lui Ruth Ellis — ultima femeie care a fost spînzurată în Anglia, în 1955 — Mike Newell evită capcanele pe care i le întinde subiectul filmului său. Nu asistăm nici la o reconstituire kitsch a anilor 50, nici la o intrigă judiciară, nici la complezenţe dramaturgice.

Datorită unor filmări riguroase, regizorul antrenează, cu exigenţă, povestirea, în tratarea situaţiilor şi a personajelor cu care cinematograful englez, de dată recentă, nu ne-a prea mai răsfăţat. Cînd ne-am fi aşteptat la o demagogie socială sau estetică, Newell pare preocupat de probleme autentice de cinema. Atenţia pe care o acordă picturii sentimentelor, descrierea minuţioasă a unei pasiuni amoroase obsedante, fac din **Dance with a stranger** un film care farmecă, subjugă, cu o strălucire sumbră.

O animatoare din Soho, uzată prematur, mamă a unui băiat, întîlneşte un tînăr de familie bună, alergător de curse, şi se îndrăgosteşte de el. El o minte, o înşeală, revine la ea, pentru a o părăsi din nou. Împotriva oricărei evidenţe, sentimentele ei se transformă într-o dragoste nebună, oarbă, disperată, căreia îi sacrifică totul, meserie, prieteni, căreia i se dedică trup şi suflet. Fără îndoială, din incapacitatea de a face faţă indiferenţei iubitului său, detaşării lui, care va fi atît de intolerantă, încît o va împinge pe Ruth la asasinat. Nu din ciudă, ci pentru a păstra pasiunea care o sfîşie.

„Tata este în călătorie de afaceri" de Emir Kusturica. Palme d'Or la Cannes '85

Această poveste, adeseori răscolitoare, se datorează interpretării Mirandei Richardson, care face o Ruth de neuitat. Tînăra actriță, care joacă și în **Inocentul** (film de televiziune, al lui John Mackensie), a fost o revelație a Cannes-ului. Creînd un rol de mare complexitate, la limita dintre foto-roman și nebunie, trecînd cu ușurință de la naivitate la istorie, de la orbire la luciditate greu de susținut, ea știe să exprime toate fațetele, compunînd un personaj puternic, de necombătut. Frumoasă, judecînd cu un șarm adevărat, pe care ea nu ezită să-l camufleze sub un machiaj cam vulgar, de falsă Marilyn Monroe, pe care-l impune rolul, putînd să se abandoneze total momentelor de rătăcire, de pierdere, Miranda Richardson s-a dovedit a fi una dintre actrițele dotate, al cărei registru apare ca nelimitat.

COLIVIA CU CANARI, film sovietic, de Pavel Ciuhrai, cu Viaceslav Baranov, Evghenia Dolorovskaia, Alissa Friendlich, Boris Baciurin.

Urmărit, după o spargere minoră (n-a furat decît o colivie de canari), Victor se ascunde într-o gară, unde o cunoaște pe Alessia, care a părăsit domiciliul familial, pentru că iubitul mamei sale i-a făcut avansuri. Cei doi adolescenți în derivă se împrietenesc, și, în curînd, se îndrăgostesc : băiatul vrea să ia un tren pentru a ajunge la Riga, să se angajeze marinar și încearcă s-o convingă pe fată să plece cu el, în timp ce mama acesteia o someză să se întoarcă acasă. O vînătoare în două sensuri, psihologică și sentimentală, în același timp, situată pe un fond de agitație umană. Cu acest prilej, realizatorul acumulează notații critice asupra indivizilor și asupra vieții sociale, îndeosebi, asupra conflictului dintre generații. Dacă tinerii sînt loviți, se întîmplă pentru că părinții nu le dau exemplul unei comportări oneste și responsabile. Nu toți adulții, care se perindă prin acest film, sînt modele de moralitate. Dar pe lîngă unii ticăloși, mai sînt și oameni minunați, care ascultă „mica lor muzică" interioară, cum e miliționanul care-l caută pe Victor și care nu e lipsit de inimă, sau supraveghetorul unui vagon de coniac, care-și apără încărcătura, de parcă și-ar apăra o comoară.

Pavel Ciuhrai — fiul autorului emoționantei „Balade a soldatului" — afirmă, în cel de-al doilea lung metraj al său, stăpînirea unei meserii sigure și a unui realism neiertător. El nu judecă indivizii, se mulțumește să-i observe și să-i descrie, cu cîtă finețe, cu tot atîta justețe.

Un film frumos, care frapează prin onestitatea și prin sinceritatea tonului.

Klaus Maria Brandauer (Mephisto) în „Colonelul Redl" (Filmului i-a fost acordat la Cannes premiul juriului)

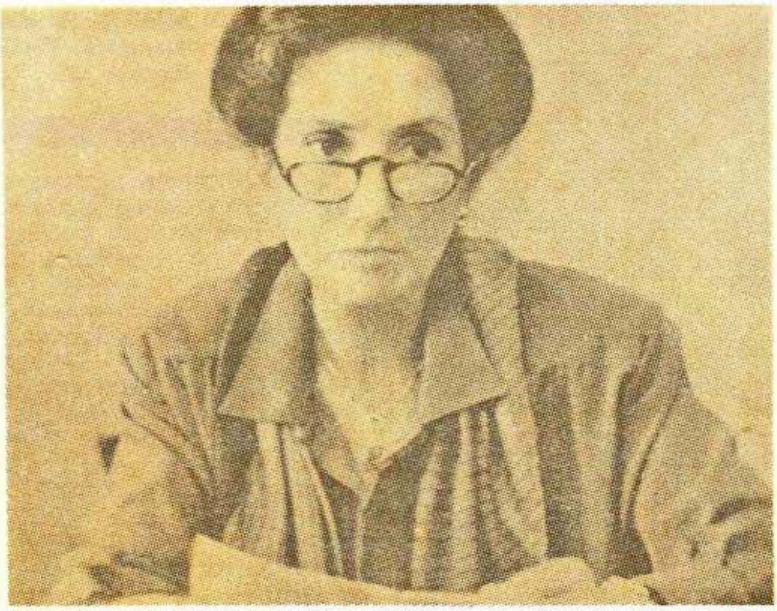

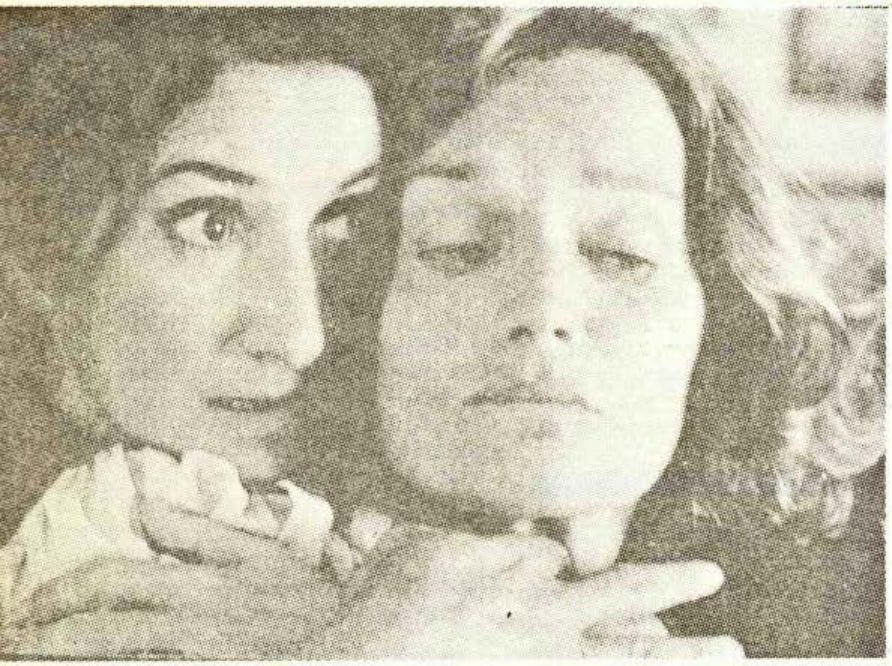

„Istoria oficială" de Luiz Puenzo. „Oscar" '86 pentru cel mai bun film străin și premiul de interpretare feminină pentru Norma Aleandro – Cannes '85 (ex aequo)

TATA E ÎN CĂLĂTORIE DE AFACERI, film iugoslav de Emir Kusturica cu Moreno de Bartoli, Miki Manojlovič, Mirjana Karanovič.

Kusturica își situează filmul în perioada anilor 50, ridicînd o problematică în spiritul unei epoci îndepărtate: „În acest sens, se poate spune că filmul meu nu este contemporan. Nu gîndesc că este subversiv, pentru că el nu condamnă pe nimeni. Din principiu, nu-mi plac filmele politice, prefer ca evenimentele istorice să servească drept fundal altor situații. N-aș putea crea fără să adaug un aspect satiric. Rîsul provoacă luciditatea. Fără această tentă de umor, filmul ar fi fost urmărit cu dificultate."

Filmul încununat cu „Palme d'or" la festivalul **cannez** este istoria unei familii, privită din unghiul celui mai mic, un copil de șase ani, curios și zburdalnic, al cărui tată va fi trimis într-un lagăr pentru a ispăși, muncind, o pedeapsă, datorată limbuției lui.

E ceva din Jean Renoir, cum declară însuși autorul, în această cronică familială, pe fondul istoriei: „Am încercat să fac legătura între trei orientări: realismul poetic francez, neorealismul italian și noul val ceh. Am impresia că fac filme de modă veche. Căutarea modernității nu mă interesează deloc. Mi se vorbește de libertatea tonului meu, a mizanscenei mele, cînd, de fapt, eu fac eforturi de a fi cît mai autentic cu putință".

Arta trebuie să fie martorul vieții, dar nu este expresia ei. Numai așa, conchide regizorul iugoslav, arta va „produce distanța poetică și umoristică" necesară transfigurării.

FUCHA, film polonez de Michal Dodziewicz, cu Jerzy Bonczak, Marian Kociniak, Bogdan Baer.

Fucha în poloneză înseamnă **muncă în întuneric.** Filmul este povestea a doi muncitori, care sînt trimiși să monteze, într-un tîrg de provincie, un monument funerar de marmoră. Un necunoscut, care să dă drept președintele Consiliului Municipal, le propune o sumă atrăgătoare, pentru a restaura, **la lumina lunii,** mormîntul abandonat al unui erou național. În realitate, acest bărbat nu este decît un fervent admirator al dispărutului, care a decis să plătească din veniturile sale împrospătarea mormîntului. Acest gen traduce înclinația și tradiția polonezilor pentru eroism, temă preferată a marelui Andrzej Wajda, care în filme ca **Cenușă și diamant, Lotna, Nunta,** dezvoltă ideea acestui curaj disperat al învinsului care, prin gestul onoarei, sfidează destinul implacabil.

Filmul **Fucha** demonstrează o tradiție istorică și culturală care determină admirația, chiar a celor mai blazați, cum sînt cei doi muncitori ; mai atenți la sticla lor de vodcă, decît să se simtă înclinați spre sacrificiu, ei acceptă, în cele din urmă, doar pentru jumătate din suma oferită, serviciul cerut. Dincolo de mesajul patriotic, filmul s-a remarcat prin spontaneitatea și prospețimea cu care redă viața cotidiană poloneză, prin umorul, ca politețe a disperării.

Michal Dodziewicz (născut în 1947) a reușit să se impună la Cannes cu acest film de diplomă al școlii de cinema din Lodz, izbutind o capodoperă în miniatură, a cărei scurtime (65 de minute) dă echivalentul nuvelei cu tot ceea ce implică specificul genului, excelînd, îndeosebi, prin agilitatea eliptică a narațiunii. Cineastul nu-și permite lungimi inutile, nu insistă, sesizează din zbor cuvinte și atitudini, sugerează, în trecere, reflecții, afirmînd talentul unui autentic povestitor.

ISTORIA OFICIALĂ, producție argentiniană, de Luiz Puenzo, căreia i s-a acordat **Oscarul celui mai bun film străin** (1986) și **Premiul de interpretare feminină** pentru Norma Aleandro la Cannes-ul precedent.

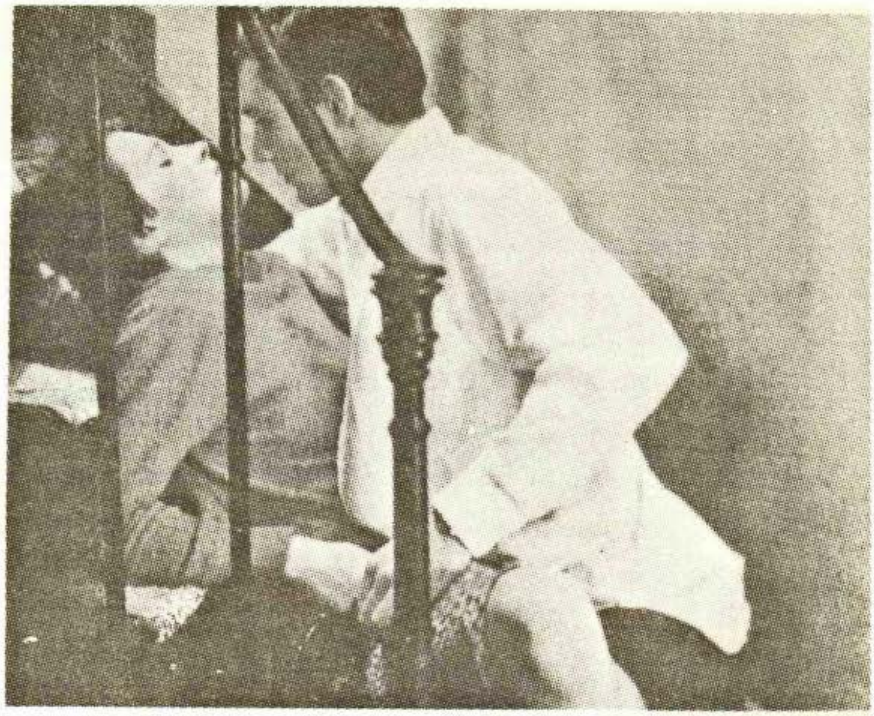

Reprezentînd oficial Argentina, de cînd și-a regăsit un regim democratic, **Istoria oficială** este un film emoționant, realist, care ne amintește că milioane de argentinieni au trăit anii de dictatură militară, ignorînd (sau vrînd să ignore) toate atrocitățile comise, toate asasinatele, fapte reprobabile, care au rămas multă vreme, nepedepsite.

Filmul urmărește trezirea la realitate a unei mari burgheze, care realizează, treptat, că adoptînd un copil — poate smuls unor părinți asasinați — îl desprinde de rădăcinile lui, făcîndu-l să-și piardă identitatea, prin intermediul acestei adopțiuni discrete.

„Rendez-vous" de André Techine – premiul de regie la Cannes '85

Film politic, evident, **Istoria oficială** este o mărturie, adeseori răscolitoare, a ceea ce a fost realitatea dictatorială a Americii Latine.

STEAMING (Sub presiune), film englez (1984) de Joseph Losey, cu Vanessa Redgrave, Sarah Miles, Diana Dors, Patti Love, Brenda Bruce, Felicity Dean, Sally Sagoe.

Această ultimă realizare a lui Joseph Losey (mort în 1984) este adaptarea unei piese de Nell Dunn, pentru televiziune, care nu se ridică la nivelul renumitelor lui filme : **Accidentul, Mesagerul, Pentru țară și rege...**

Pentru a nu-l nedreptăți pe cel mai bun regizor al „generației pierdute" (exclus din Hollywood de maccartism), care a trebuit să lu-

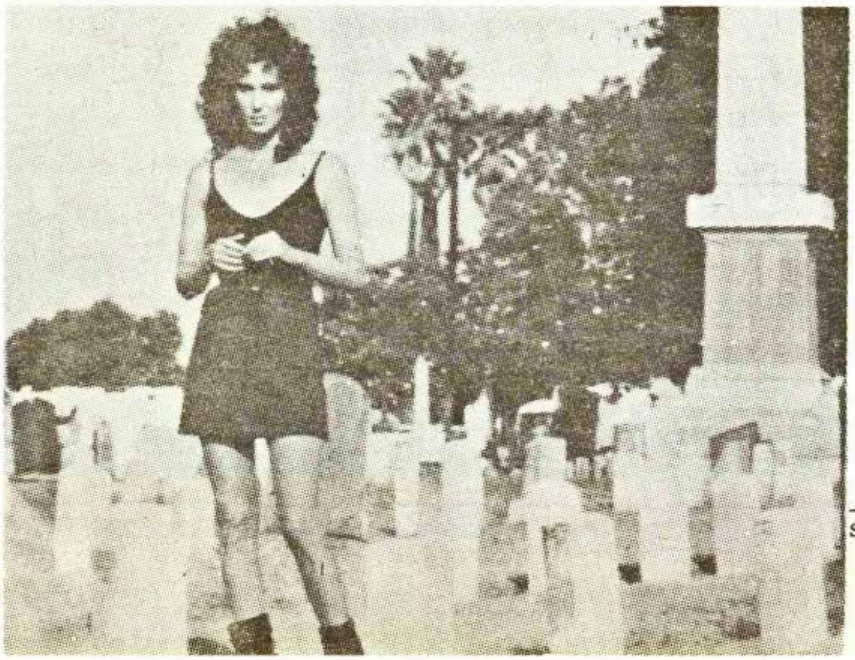

Cher in „Masca" de Peter Bogdanovici – premiul de interpretare feminină Cannes '85 (ex aequo)

creze, ani de-a rîndul, în Italia (sub alt nume), apoi, în Marea Britanie, trebuie să-i recunoaştem talentul de a fi ştiut să se descurce într-un spaţiu restrîns, pentru a-şi filma personajele cu dezinvoltură, fără să lase nici cea mai mică impresie că ne-am afla în faţa unei scene de teatru. Acţiunea se petrece într-o baie turcească, rezervată femeilor, într-un cartier popular. Din cauza deteriorării stabilimentului şi a lipsei de clientelă, Consiliul Municipal ia decizia să o transforme într-un parking. Femeile care o frecventează sînt de condiţii sociale şi de nivele de cultură diferite, dar faptul de a fi împreună la baie determină simpatii, apropieri, confidenţe. Se află aici: o femeie bogată, abandonată de soţul ei, o intelectuală necăsătorită, nesigură pe viitor, o simplă fată din popor, o mamă care veghează cu gelozie asupra virtuţii fiicei sale şi patroana, devotată tuturor clientelor. Toate aceste femei se neliniştesc sub ameninţarea care apasă asupra stabilimentului, unde ele îşi mai află, o dată pe săptămînă, un colţ de liniştе. Tensiunea urcă (sensul filmului) şi femeile se decid să întreprindă un demers pe lîngă oficialităţi, care va fi încununat de succes, în sensul că li se va permite o amînare.

Venit din teatru (format de Bertolt Brecht), Losey se dovedeşte, chiar cu prilejul acestei producţii pentru televiziune, că este un fin şi lucid observator al patriei sale adoptive, sesizîndu-i tradiţionalismul, nesăbuinţele, dar şi părţile frumoase şi, dacă s-a arătat interesat de această piesă, fără îndoială că a făcut-o datorită bogăţiei tipologice a personajelor feminine pe care le-a aşezat, întotdeauna, în centrul filmelor sale, ca motor al acţiunii (**Blestemata** sau **Eva** cu Jean Moreau, **Mesagerul**).

În **Steaming**, toate aceste femei sînt prizonierele unui univers închis, de teatru, care l-a atras adeseori, pe Losey, datorită formaţiei sale (**Pentru ţară şi rege**, **Casa cu păpuşi**), putînd să demonstreze, de fiecare dată, strălucitoare exerciţii de stil, de mizanscenă. Despre **Steaming** se poate vorbi, à propos de Losey şi de ceea ce îl caracterizează, în sensul măiestriei cu care îşi conduce actorii, în sensul talentului său de portretist al femeii, oglindă necruţătoare a lumii masculine. Şi dacă imaginea acestui subsol năclăit de aburi este, poate, metafora unui infern, infernul, pentru aceste **femei între ele**, în acest caz, este alcătuit de impresia pe care ele şi-o fac despre bărbaţi.

Filmele lui Losey au avut ca punct de legătură o anume stare contestatară împotriva anumitor condiţii de viaţă, împotriva anumitor oameni care-i dezonorează pe ceilalţi : „Calitatea unui film, spune Losey, constă în a reflecta lumea în care trăieşte autorul, de care el vrea să se izoleze sau să lupte asupra unuia din aspectele sale sau, şi mai simplu, despre care să aibă o viziune proprie. Este singurul mod prin care o operă poate lua contact cu realitatea. N-aş critica lumea în care trăiesc, dacă nu i-aş iubi anumite valori. (...). Sper că filmele mele mărturisesc un simţ al responsabilităţii sociale".

Cum Losey nu mai poate **veni** cu alt film, să-l acceptăm cu acest ultim **Steaming**.

Nicoleta Gherghel

OSCAR '86

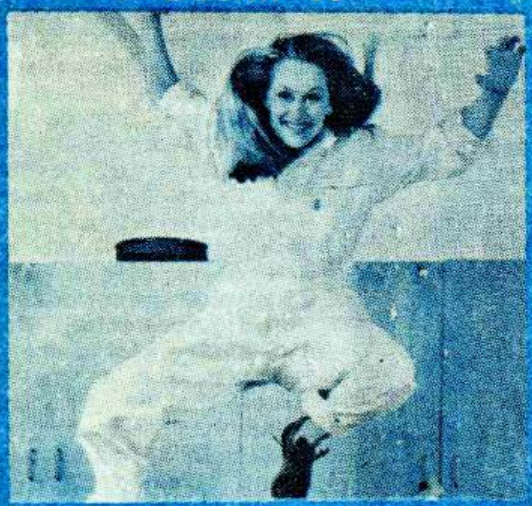

O reacţie firească pentru Meryl Streep ori de cîte ori filmele în care joacă primesc „Oscar"-uri. „Out of Africa" a primit „Oscar"-ul '86 pentru „Cel mai bun film" (în rolurile principale Meryl Streep şi Robert Redford. Regia Sydney Pollack) ● Robert Redford „cel mai frumos bărbat al Americii" bucurîndu-se pentru „Oscar"-ul primit de bunul său prieten Sydney Pollak

O NECUNOSCUTĂ: CINEMATOGRAFIA ARGENTINEI

De la „valiza" lui Truffaut la Oscar

La ora cînd festivalurile au început să fie marginalizate de invazia şi aroganţa triumfătoare a producţiilor plate ale televiziunilor lumii, bătrînul cinematograf simte nevoia să-şi întoarcă privirea spre trecutul său de glorie, în căutarea acelei iremediabile calităţi — pe cale de dispariţie —, magia spectacolului cinematografic, ca celebrare estetică şi ritual social.

Este ceea ce evocă Woody Allen, cu strălucire, în al său „The purple rose of Cairo" (Trandafirul purpuriu de Cairo). Pe vremuri, Buster Keaton, „omul care nu rîde niciodată", părăsea lumea reală, pentru a intra în magie, prin pînza ecranului (Sherlock junior). La Allen, un personaj iese de pe pînza ecranului, pentru că s-a îndrăgostit de o spectatoare fascinată de universul artificial şi oniric al unei lumi, de care el însuşi s-a plictisit. Căzînd din cerul mitologic al uzinei de vise, **el îşi dă seama că nu este pregătit să înfrunte realităţile terestre. Vindecată de fascinaţia alienantă a aventurii filmelor romanţioase, de proastă calitate, Cecilia, alias Mia Farow, descoperă, în cele din urmă, frumuseţea pură în arabescurile coregrafice ale lui Fred Astaire şi Ginger Rogers.**

Aceeaşi temă nostalgică o tratează „Kiss of the spider woman" **(Sărutul femeii-păianjen) de Hector Babenco, în care, reveria pe calea filmului, devine mijlocul de a evada din infernul cotidian.**

Kiss of the spider woman **este filmul care i-a prilejuit lui William Hurt cucerirea** Premiului de interpretare masculină **la Cannes-ul de anul trecut, precum şi a** Oscar-ului celui mai bun actor, **la festivalul de la Los Angeles, de anul acesta.**

Sărutul femeii-păianjen **este o adaptare a cărţii lui Manuel Puig, scriitor renumit al Americii Latine, din generaţia lui Borges, Cortázar, Sábato Puig este considerat scriitorul cu** memorie de cinema, **cinefil prin excelenţă, după ale cărui cărţi s-au mai realizat şi alte filme** (Boquitas pintadas, Pubis Angelical). **Dacă prin lectura cărţii, cititorul îşi îmbogăţeşte personajele, în funcţie de adîncirea fanteziei sale, filmul, precizează Hector Babenco, „trebuie să te facă să visezi prin însăşi imaginea lui". Cele două personaje ale universului carceral pe care-l prezintă filmul sînt Molina, jucat de William Hurt (actorul** foarte american şi foarte alb, **din unghiul Babenco) şi Valentin, interpretat de actorul portorican Raul Julia (de 20 de ani actor al teatrelor de pe Broadway).**

Acţiunea filmului se petrece, în întregime, în interiorul unei închisori, ca element realist ce dă sentimentul de huis-clos. **Molina şi Valentin nu pot scăpa din închisoare, decît lăsîndu-şi, slobodă, fantezia să zboare. Pentru o autenticitate a jocului şi trăirii, Babenco şi-a sechestrat interpreţii în mod real, aducîndu-i în starea de a simţi ceea ce simţeau personajele lor : „Actorii au stat permanent în celulă. Nici nu s-a pus problema de a se odihni o oră-două..." Optînd pentru structura** film în film, **regizorul duce emoţiile la limita melodramei, în opoziţie cu realismul aspru al claustrării celor doi bărbaţi, care trăiesc situaţii** aproape reale. **Apăsat de universul sumbru, Molina trăieşte povestind filme vechi, aceste** filme din film **fiind partea de vis de care viaţa are nevoie.**

Filmul inserat **e un film de propagandă, turnat într-o optică răsturnată, prezentîndu-i pe ocupanţii nemţi ca pe nişte personaje pozitive, în timp ce rezistenţii sînt redaţi ca nişte personaje negative. Judecînd prin prisma istoriei, un astfel de unghi de vedere dă lucrurilor un aspect comic. De aceea, explică Babenco, „toţi actorii (Sonia Braga, în special), joacă** afectat, **într-o manieră teatrală". Din dorinţa de a reconstitui ambianţa filmelor vechi, regizorul argentinian utilizează alb/negrul anilor 30/40, al anilor Gloria Swanson / Joan Crawford. Povestea** filmului din film **se desfăşoară în alb/negru şi treptat, în funcţie de diferite**

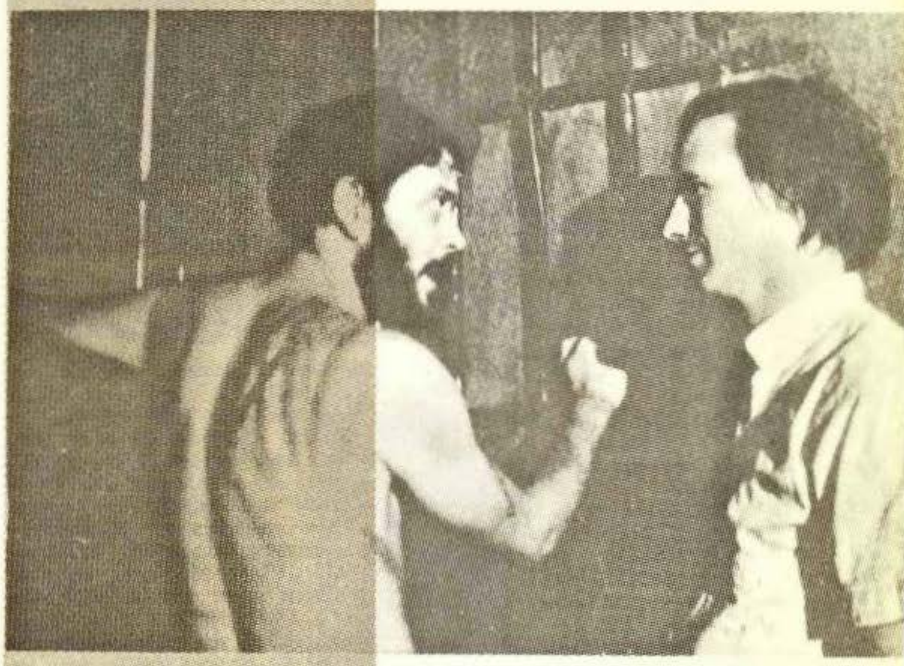

Regizorul Hector Babenco (dreapta) şi unul dintre interpreţi, Raul Julia, în timpul filmărilor la „Sărutul femeii păianjen". William Hurt a primit pentru rolul său din acest film Premiul pentru interpretare masculină la Cannes '85 şi „Oscar" '86 „acordat celui mai bun actor".

„Trandafirul purpuriu de Cairo" de Woody Allen

apropieri dramatice, se lasă ademenită de culoare, creîndu-se, astfel, o viziune artificială asupra trecutului, în contrast cu realismul poveștii prezentului.

Pentru a-și sluji ideile, Babenco s-a oprit la două caractere ale dramaturgiei contemporane : Molina fiind marginalul moral (a fost arestat pentru învinuirea de a fi corupt un minor), iar Valentin fiind marginalul politic, revoluționarul activ, care luptă în ilegalitate. Pe de o parte, bărbatul care trăiește plăcerea fiecărei zile, pentru ceea ce simte în inima sa, în mintea și pielea sa, de cealaltă parte, bărbatul care trăiește pentru ceea ce se întîmplă în țara sa și care se gîndește numai la viitor. Prin intermediul acestei opoziții, se dă cheia istoriei.

Dorind să realizeze o frescă romantică, reproducînd poezia cotidianului (fără metafore, fără literatură zadarnică), autorul filmului, care a scris și dialogurile, stabilește o relație afectivă — prin umor și nostalgie — la nivelul cuvintelor, permițînd, astfel, o înțelegere complexă a personajelor.

Filmul demarează prin forța cuvîntului, în timp ce imaginea se constituie pe un fond neutru, pentru ca, apoi, puțin cîte puțin, ea să descopere chipul celor pe care-i vom asculta și urmări.

Deși argentinian, Hector Babenco poartă cu el, în filmele sale, aerul și parfumul povestirilor orientale : „E foarte important pentru mine, căci, deși sînt născut la Buenos Aires, ca și tatăl meu, toate rădăcinile, toate tradițiile mele vin din Europa de Est. Sînt foarte emoționat de cultura ce vine de-acolo. Îmi plac scriitori ca Robert Musil (L'Homme sans qualité), Céline, Miloș Kundera, Kafka, chiar scriitorii ruși, cu care n-am fost niciodată în relații culturale, dar care mă influențează, poate inconștient. Sînt rădăcini pe care încep să le descopăr abia acum..."

O altă dimensiune care frapează în Sărutul femeii-păianjen se desprinde din rolul acordat destinului, care apasă asupra conștiinței personajelor, determinîndu-le existența : „Viața nu este ușoară. Destinul celor doi bărbați este decis. Chiar tînăra cîntăreață, îndrăgostită de un ocupant (în filmul de propagandă), este ea însăși condusă de destin. Singura diferență este că ea moare ca o eroină romantică".

Între Molina și Valentin se produce un transfer emoțional, cel dintîi reușind să facă din Valentin — ca un om ce nu a avut capacitatea reveriei — un visător care moare fericit în vis. Pentru Molina primează aspectul social. Cel care n-a avut curajul să riște, oferindu-și viața, își va găsi locul și identitatea sa în orașul care-l va asimila.

Fără să urmărească probleme speciale de alcătuire a unui stil, Babenco pleacă de la real și ajunge, firesc, în plin fantastic, ca întreaga literatură hispano-americană : „Stilul devine o preocupare cînd nu ai ceva de spus. Cred că emoția, capacitatea de visare și magia cinematografului — care mi-au influențat mereu viața — sînt infinit mai importante. În filmul meu nu se poate vorbi de un singur nivel de expresie, ci de un amestec neîntrerupt, ancorat în propria-mi viață. Filmul e memoria mea, reflecția mea, cultura mea, dorința mea ! Iată sfidarea veritabilă !"

În timp ce alte filme ale lui Babenco nu au un sfîrșit propriu-zis, „pentru că istoria se află în mers și nu se termină niciodată", în Sărutul femeii-păianjen visul final al lui Valentin devine sfîrșitul unui vis. Adică el trece dincolo de capacitatea de a memora..."

Despre Hector Babenco, în ultima vreme, se vorbește destul de des. Amatorii de informații doresc să afle cît mai multe detalii din cariera cineastilor care răzbat. Fără să se simtă vreo clipă frustrat, jenat, inhibat, Babenco povestește ziariștilor lumii, plin de candoare, itinerarul nespectaculos și totuși fulgerător, al carierei sale : „Din păcate, nu am studiat niciodată cinema. N-am citit niciodată vreo carte care să se refere la el. N-am fost niciodată asistentul unor mari regizori. Cînd eram tînăr, am văzut cîteva sute de filme, fără să am nici cea mai mică idee, pentru a recunoaște pe cel bun de cel slab. Le iubeam ca pe o necesitate, pentru a evada din viața cotidiană a unui mic orășel în care locuiam, în Argentina. S-a întîmplat un lucru curios. Lucram ca „valet de chambre", prin anii 62/63, la un mare hotel. A sosit François Truffaut, pentru a prezenta Jules et Jim și i-am dus valiza. Cîțiva ani după această întîmplare, l-am regăsit pe François Truffaut și l-am întrebat dacă are o valiză de piele roșie. El mi-a spus : „De unde știi așa ceva ?" Și i-am răspuns : „Pentru că am urcat-o în camera ta, în timpul Festivalului de la Mar del Plata". M-a ghidat numai o mare dragoste pentru cinema".

Modest, recunoscîndu-și nepriceperea începuturilor, declară în continuare, pe un ton de autoironie : «Îmi amintesc primul documentar pe care l-am făcut în 72. Cînd operatorul m-a întrebat „ce obiectiv vrei să pun în aparat", i-am răspuns : „de ce, aveți mai multe ?!"».

Hector Babenco nu se scuză. Aduce pe această cale un omagiu nu doar filmului, în general, ci și lui François Truffaut, care, prin propria personalitate, i-a îndreptat pașii spre cinema, își aduce, indirect, prinosul de recunoștință acelui regizor minunat, care, fiind ca și el, autodidact, a ajuns în top-ul filmului francez datorită înaltei stări de reverie prin și pentru lumea cinematografului.

Pe cînd filmul românesc va închina o poveste acestei fascinante magii a cinematografului ?

Olimpia Nicola

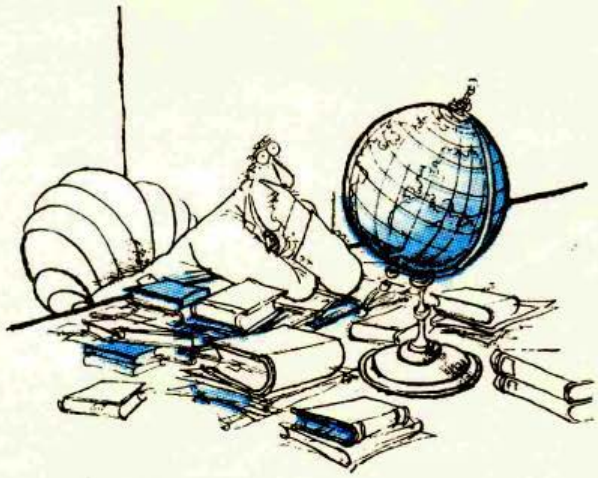

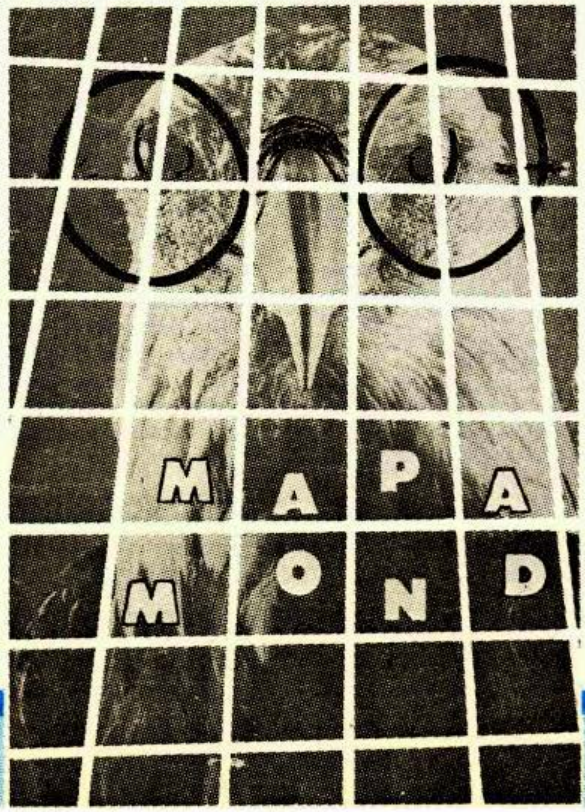
MAPA
MOND

E.M. CIORAN

AFORISME

orma de cunoaştere pentru care el a optat a fost o Ténta tion d'exister, *dincolo de* Histoire et utopie, *care l-a împiedicat să „asimileze" lumea, chiar dacă dorinţa sa de autodepăşire a pus semnul egalităţii între devenire şi progres. Pierzînd, aparent, secretul vieţii şi făcînd un foarte mare ocol pentru a-l regăsi, trece peste pericolele înţelepciunii, îndepărtîndu-se cîte un pic, în fiecare zi, de puritatea primordială, pentru a ajunge la „Chute dans le temps". „Les autres tombent dans le temps : je suis, mois, tombé du temps : A l'éternité qui s'érigeant au-dessus de lui, succède cette autre qui se place au dessous, zone stérile où l'on n'éprouve plus qu'un seul désir : reintégrer le temps, s'y élever coûte que côute, s'en aproprier une parcelle pour s'y installer, pour se donner l'illusion d'un chez-moi." (La chute dans le temps, Gallimard, 1964, pag. 184) „Ceilalţi cad în timp, eu am ieşit din timp : Eternităţii care s-aşterne peste el îi urmează această altă eternitate care se plasează mai jos, zonă sterilă unde nu se-ncearcă decît o singură dorinţă : a te reintegra timpului, a urca în el cu orice preţ, a obţine un locşor unde să te instalezi, pentru a obţine iluzia de-un acasă".*

Şi poate că ar fi putut să se „salveze" dacă ar fi dorit să rivalizeze cu absolutul numai în subtilitate, în nuanţe, în discernămînt. Nu, el a pretins şi continuă să pretindă aceeaşi înălţime de putere.

E.M. Cioran nu mai simte timpul ; este mai departe de el, decît oricine ; îl cunoaşte, îl observă continuu : „il ocupe le centre de ma conscience" (op. crt. pag. 185). El face din timp obiectul cercetărilor sale („au vrai, je me confonds avec la nostalgie qu-il m'inspire") pentru a găsi un răspuns marilor întrebări : omul, existenţa, raţiunea, timpul, moartea etc. A cădea din eternitate *a fost pînă în prezent o regulă ; dar se poate cădea şi mai de jos : a cădea din timp, a ieşi din timp. Ajuns la această extremitate n-ar mai exista altă ieşire în afara revigorării unei a doua inocenţe pentru a începe din nou aventura cunoaşterii.*

E.M. Cioran poartă în sine ceva ireal, acel ceva de neterestru care se dezvăluie în pauzele febrilităţii sale.

Prin forţa echivocului şi a vagului el este de aici, de acolo, din Răşinari, din Chapultepec, din Bucureşti, din Paris. Dar de oriunde ar fi, el este al nostru *şi el ştie că este adevărat.*

Din „De l'incovénient d'être né) (Gallimard, 1973) prezentăm astăzi cîteva aforisme.

Pe măsură ce arta ajunge în impas, artiştii se înmulţesc. Această anomalie ar înceta, dacă s-ar gîndi că arta, pe cale de-a se epuiza, a devenit, în acelaşi timp, imposibilă şi neobligatorie.

●

Îi spuneam unui prieten italian că „latinii" sînt fără secrete, fiind prea deschişi, prea vorbăreţi, eu prefer oamenii pătrunşi de timiditate şi că un scriitor care n-o cunoaşte în viaţă, nu valorează nimic prin scrierile sale. „Este adevărat, mi-a răspuns el. Iar cînd în cărţile noastre ne povestim experienţele, aceasta este lipsită de intensitate, de ecouri, fiindcă noi ne-am povestit operele de o sută de ori înainte". În continuare, am vorbit despre literatura feminină, lipsită de mister în ţările care au practicat saloanele şi confesionalul.

●

N-ar trebui scrise cărţi decît pentru a spune în ele lucruri pe care nu îndrăzneşti să le destăinui nimănui.

●

Valoarea intrinsecă a unei cărţi nu depinde de importanţa subiectului (teologii nu vor fi de acord), ci de maniera de-a aborda accidentalul, insignifiantul, infimul. Esenţialul nu, nu necesită niciodată nici cel mai mic talent.

●

Nu există artă adevărată fără o doză puternică de banalitate. Cel ce uzează de insolit într-o manieră constantă plictiseşte repede, suportabilă fiind doar uniformitatea excepţionalului.

●

Nu există nici un fel de originalitate literară fără torturarea, strivirea limbajului. Ea se pierde dacă te rezumi numai la exprimarea ideii ca atare. Ne aflăm într-un sector ale cărui exigenţe nu s-au schimbat de la presocratici încoace.

●

Orice operă este terminată cînd nu se mai poate face nimic la ea, deşi o ştii insuficientă, incompletă. Eşti atît de obosit, încît nu mai ai curajul să-i adaugi nici măcar o virgulă,

deși ar fi indispensabilă. Ceea ce decide gradul de terminare a unei opere nu este deloc exigența pentru artă sau adevăr, este oboseala, ba, mai mult, dezgustul.

●

Deși cea mai neinsemnată frază pe care trebuie s-o scrii necesită un simulacru de invenție, ajunge, în schimb, un pic de atenție pentru a citi un text, chiar dificil. A compune o carte poștală este mai aproape de o activitate creatoare, decît a citi „La Phenoménologie de l'Esprit".

●

Orice mizantrop, cît de sincer ar fi, ne aduce în minte pe bătrînul poet căzut la pat și uitat complet, care, furios împotriva contemporanilor săi decretase că nu mai vrea să vadă pe nimeni. Soția sa, din milă, suna, din cînd în cînd, la ușă.

●

Pe măsură ce ea se-ndepărtează de dimineață și-naintează în zi, lumina se prostituează și nu se repurifică — etica crepusculului — decît în momentul dispariției.

●

Avem mereu impresia c-am putea să facem mai bine tot ceea ce fac alții. Din nefericire n-avem același sentiment cu privire la ceea ce facem noi înșine.

●

Fiecare crede, inconștient, se-nțelege, că numai el caută adevărul, ceilalți sînt incapabili să-l caute și nedemni să-l posede. Această nebunie este atît de înrădăcinată și utilă încît este imposibil să-ți imaginezi ce-am deveni fiecare din noi, dacă ar dispărea într-o zi.

●

Ginditorii de prima mînă meditează la lucruri, ceilalți la probleme.

●

Singura destăinuire sinceră este aceea pe care-o facem indirect, vorbind despre alții.

●

Nu-i scuzăm decît pe copii și pe nebuni, cînd sînt sinceri cu noi. Ceilalți dac-ar avea îndrăzneala să-i imite, ar regreta-o, mai devreme sau mai tîrziu.

●

De fiecare dată cînd un lucru mi se pare încă posibil, am impresia c-am fost vrăjit.

●

Înțeleptul este cel care consimte la tot, pentru că el nu se identifică cu nimic. Un oportunist fără dorințe.

●

Nu există supărare-limită.

Prezentare și traducere de D. Filipescu

Ion Popescu-Negreni : ● „Transhumanță „Flori" ● „Natură statică"

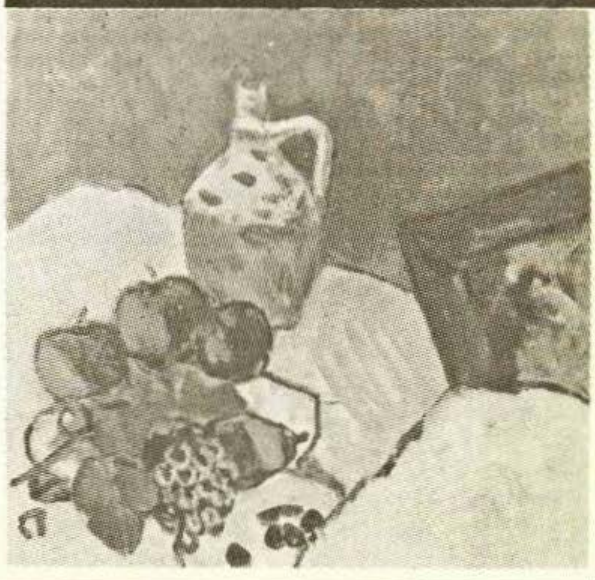

Augusto Céspedes s-a născut în anul 1904 în orașul La Paz, capitala Boliviei. Prima sa carte, SÎNGE DE METIȘI, 1936, i-a dus o asemenea faimă, încît l-a situat printre cei mai buni nuveliști ai țării sale. Toate povestirile pe care le-a scris dezvoltă interogații asupra condiției umane în impactul generat de războiul din Gran Chaco, regiune care cuprinde părți din Bolivia, Paraguay și Argentina, iar principala lor calitate este obiectivitatea în aprecierea situației tragice a țărănimii boliviene și paraguayene decimată de un conflict total lipsit de logică și străin de interesele lor.

În povestirea PUȚUL, intenția lui Céspedes este de a concentra drama combatantului și a lăsa în cititor gustul amar al războiului și al morții inutile. Pentru a realiza acest demers, Céspedes alege un stil auster și precis și o tehnică narativă care recurge la procedeul jurnalului de campanie.

În 1946, el tipărește o biografie a lui Patiño, magnatul cositorului, intitulată METALUL DIAVOLULUI, iar în 1948 un eseu politic intitulat DICTATORUL SINUCIGAȘ.

În afară de faptul de a fi un scriitor de valoare, el a mai fost și parlamentar, diplomat de mare succes și gazetar cu un stil polemic acid și viguros.

AUGUSTO CÉSPEDES

PUȚUL

Sînt subofițerul bolivian Miguel Najaya și mă aflu în spitalul din Tarairi, internat de aproape cincizeci de zile din cauza unei avitaminoze beriberice, motiv suficient, după aprecierea medicilor, pentru a fi evacuat în La Paz, orașul meu natal și marele meu ideal. Am de-acum doi ani și jumătate de campanie și nici glontele cu care m-au rănit în coaste, anul trecut, și nici această excelentă avitaminoză nu reușesc să mă elibereze.

Între timp mă plictisesc, agitîndu-mă printre numeroasele fantome în ciorapi ce par bolnavii acestui spital, și cum nu am nimic de citit în aceste ore de căldură de infern, mă citesc pe mine însumi, recitindu-mi Jurnalul. Ei bine, în aceste pagini răzlețe de jurnal, am exprimat povestea unui puț care acum se află sub stăpînirea paraguayenilor.

Pentru mine, acest puț este mereu al nostru, poate pentru că ne-a făcut să agonizăm excesiv.

În jurul lui și în adîncul lui s-a consumat o dramă teribilă în două acte : primul, în timpul săpării lui, și al doilea, în groapa lui adîncă.

Urmăriți ce spun paginile acestea :

I

15 IANUARIE 1933

Vară secetoasă. În zona aceasta a marelui Chaco, la nord de Platanillos, aproape că nu plouă niciodată, iar puțina apă pe care norii o mai varsă uneori se evaporă imediat. La nord, la sud, la dreapta sau la stînga, pe unde privești sau umbli, în transparența aproape imaterială a pădurii cu arbori plumburii — schelete neîngropate condamnate să rămînă în picioare pe nisipul istovit — nu există nici o picătură de apă, ceea ce nu împiedică ca aici să trăiască oamenii aflați în război. Trăim meschin, nenorociți, îmbătrîniți prematur, arborii au mai multe ramuri decît frunze, iar oamenii au mai multă sete decît ură.

Sub ordinele mele am vreo douăzeci de soldați, cu fețele vopsite cu pistrui, pe umerii obrazului cruste ca niște discuri de piele, și ochii mereu aprinși. Mulți dintre ei au luat parte la apărarea cetății Aguarrica și a „kilometrului șapte“ de unde s-au ales cu răni și boli ce i-au condus la spitalul din Muñoz și apoi la cel din Ballivián. Odată vindecați, au fost duși lîngă Platanillos, la Corpul II de Armată. Încorporați la Regimentul de Geniu, unde am fost și eu repartizat, ne aflăm de o săptămînă aici, în împrejurimile fortului Loa, ocupați cu construirea unei șosele. Muntele este foarte spinos, complicat și cenușiu. Nu există apă.

În fața noastră, un regiment ce a pus stăpînire pe munte păzește această zonă.

17 IANUARE

Pe înserate, între nori de praf care perforează mlădioasele drumuri în serpentină ce iau sfîrșit pînă la pulpa soarelui portocaliu, aurind

conturul crăcilor anemice, soseşte camionul de apă.

Un camion vechi, cu apărătoarele de noroi scofîlcite, lipsit de geamuri şi cu un felinar legat, ce pare scăpat de la un cutremur, încărcat cu butoaie înnegrite. Este condus de un şofer al cărui cap tuns ne reaminteşte de fructul **tutuma**, strălucind mereu de sudoare, cu pieptul umed descoperit, cu cămaşa deschisă pînă la brîu.

— Albia rîului continuă să secе — ne anunţă astăzi. Raţia de apă, începînd de astăzi, este mai mică pentru regiment.

— Şi mie, soldaţii nu-mi cer decît apă — a adăugat economul care îl întovărăşeşte. El este la fel de murdar ca şi şoferul, iar dacă acesta se distinge prin cămaşă, celuilalt pantalonii murdari de grăsime sînt cei care îi dau personalitate. De altminteri, este zgîrcit şi îmi micşorează raţia de coca pentru geniştii mei. Uneori însă îmi oferă un pachetel cu ţigări.

Şoferul mi-a dat de înţeles că la Platanillos se proiectează ca grupul nostru să pornească mai departe.

Lucrul acesta a produs o oarecare vîlvă printre soldaţi. Unul dintre ei, din oraşul Potosí, cu numele de Chacón, mic de statură, aspru şi vîrtos ca un ciocan, este cel care a lansat întrebarea fatidică :

— Şi va fi apă ?

— Mai puţină ca aci — i s-a răspuns.

— Mai puţină ca aici ? Vom trăi numai cu aer la fel ca planta de spini **carahnata** ?

Soldaţii traduc inconştient durerea provocată de căldura care creşte într-una, legînd acest lucru de alinarea care ne este refuzată de lichidul obsesiv. Economul dă la o parte capacul de pe un butoi şi ne oferă două bidoane de benzină, unul care conţine apă pentru gătit iar celălalt apă pentru băut, şi apoi camionul pleacă. Întotdeauna se varsă puţină apă pe jos, umezind pămîntul, şi grupuri de fluturaşi albi însetaţi dau buzna pe această porţiune.

Uneori obişnuiesc să-mi azvîrlu un pumn de apă peste ceafă, şi atunci cîteva albine, care nu ştiu din ce trăiesc, se prind ca într-o plasă de părul meu.

21 IANUARIE

Azi noapte a plouat. În timpul zilei căldura ne-a cuprins ca o haină de gumă încinsă. Refracţia soarelui pe nisip ne urmărea cu pălălaia sa albă. La ora şase însă a plouat. Ne dezbrăcăm şi ne scăldăm, simţind în plantele de sub picioarele noastre noroiul călduţ ce pătrundea printre degete.

25 IANUARIE

Din nou căldură. Din nou această flăcăraie invizibilă, uscată, ce se lipeşte de corpul nostru. Mi se pare că ar fi trebuit să se deschidă o fereastră în vreo parte pentru ca să pătrundă puţin aer. Cerul însă este o piatră enormă sub care se află închis soarele.

Trăim în felul acesta, cu toporul şi lopata în mîini. Puştile rămîn aproape îngropate sub praful corturilor şi sîntem nişte drumeţi care tăiem muntele în linie dreaptă, deschizînd un drum, nu ştim pentru ce, printre bălăriile inextricabile, care şi ele se îndoaie de căldură. Soarele este totul. O păşune care ieri dimineaţa era galbenă, astăzi este îmbătrînită şi uscată, strivită, pentru că soarele a trecut peste ea.

De la orele unsprezece dimineaţa şi pînă la trei după amiaza munca în desişul muntelui este imposibilă. În acest timp, după ce am căutat în zadar o bucăţică de umbră mai compactă, mă întind sub un arbore oarecare, la adăpostul iluzoriu al unor crăci care simulează o anatomie seacă de nervuri chinuite.

Solul, lipsit de coeziunea umidităţii, urcă precum o moarte albă, învăluind trunchiurile cu îmbrăţişarea ei de praf, întunecînd întreaga împletitură de umbră şi lumină formată din amplul torent de soare. Refracţia solară produce vibraţii magnetice peste profilul păşunei apropiate, ţeapănă şi palidă ca un cadavru.

Doboriţi, încordaţi, rămînem cuprinşi de toropeala febrei cotidiene, supuşi plăcutului leşin pe care îl provoacă cîntatul greierilor, nesfîrşit ca şi timpul. Căldura, monstru transparent căzut pe brînci peste munte, sforăie peste tînguitul greierilor. Aceştia populează întreaga pădure, de unde îşi răspîndesc atelierele lor invizibile şi misterioase compuse din milioane de rotiţe, ciocănele şi sirene, a căror funcţionare ameţesc atmosfera pe nesfîrşite leghe.

Noi, mereu în mijlocul acestei polifonii supărătoare, trăim ore şi ore, o viaţă săracă în cuvinte şi gînduri, privind la cerul incolor zborul agitat al vulturilor, care oferă ochilor mei impresia de păsări decorative peste o tapiţerie nesfîrşită.

Din cînd în cînd se aud în depărtare detunături izolate.

1 FEBRUARIE

Căldura a pus stăpînire pe trupurile noastre, identificîndu-le cu lenevia neorganică a pămîntului, făcîndu-le ca din praf, fără legătură de continuitate articulată, moi, febrile, conştiente pentru noi doar prin tortura ce ne-o transmite prin piele sărutul ei de cuptor. Ne refacem doar odată cu venirea nopţii. Ziua, ele se abandonează marii flăcăraie pe care soarele o face într-un ultim fulger roşu-aprins, iar la venirea nopţii se încăpăţînează în a dormi, însă sînt urmărite de înţepăturile şi ţipetele a o mulţime de animale : şuierături, ţiriituri, croncănituri, o întreagă gamă de glasuri exotice pentru noi, pentru auzul nostru de oameni ai pampei şi de munteni.

Noapte şi zi. Ziua tăcem, însă cuvintele soldaţilor mei se trezesc în timpul nopţii. Cîţiva sînt încorporaţi de multă vreme, ca Nicolás Pedraza, care se află în Chaco din 1930, cel care a deschis drum spre forturile Loa, Bolívar şi Camacho. El este paludic, galben, şi uscat ca o trestie goală.

— Soldaţii paraguayeni, se spune, au venit de prin Camacho — declară Chacón, originar din Potosí.

— Acolo în adevăr nu există apă — informă cu autoritate Pedraza.

— Însă uruguayenii o întîlnesc mereu. Cunosc muntele mai bine ca oricine — obiectă Irusta, originar din La Paz, un tip aspru, cu umerii obrazului ascuţiţi şi ochi oblici, care a luat parte la luptele din Yujra şi Cabo Castillo.

Atunci, un originar din Cochabamba cu numele de Cosñi, replică :

— Vorbe, vorbe, şi nimic mai mult, nimic mai mult... Şi acest paraguayan pe care l-am găsit la „kilometrul şapte", mort de sete, şi doar izvorul se afla pe acolo... ?

— E adevărat — am afirmat. Şi un altul, în faţa unităţii, pe care l-am găsit otrăvit din cauză că mîncase fructe de nopal culese din pădure !

— De foame nu se moare. De sete cu siguranţă că se moare. Eu am văzut pe păşunea de la „kilometrul şapte" pe ai noştri sugînd noroi în după-amiaza zilei de zece noiembrie.

Faptele și vorbele se înmulțeau fără a lăsa urme. Treceau ca o briză peste pășune fără ca măcar să o înfioare.

Eu, acum, nu am altceva ce nota.

6 FEBRUARIE

A plouat. Arborii par că au înviat. Avem apă în bălți, însă ne lipsește pîinea și zahărul, deoarece camionul de provizii a fost blocat de noroaie.

10 FEBRUARIE

Sîntem mutați cu vreo douăzeci de kilometri mai aproape de linia întîi. Poteca la care lucrăm acum nu va mai fi utilizată, însă vom începe alta.

18 FEBRUARIE

Șoferul, gol pînă la briu, ne-a adus o știre rea.

— Albia riului a secat. Acum vom fi nevoiți să aducem apă tocmai din La China.

26 FEBRUARIE

Ieri nu am avut apă. Transportul este îngreunat din cauza distanței pe care trebuie s-o parcurgă camionul. Ieri, după ce am defrișat toată ziua prin munte, așteptam sosirea camionului, și ultima fulgerare a soarelui — de data aceasta trandafirie — a vopsit fețele pămîntii ale soldaților mei, fără ca prin praful potecii să se audă zgomotul obișnuit.

Sacagiul a sosit abia azi dimineață, și în jurul lui era o mare agitație de mîini, pahare și bidoane ce se izbeau cu violență și mînie. A izbucnit o ceartă la care am fost nevoit să intervin.

1 MARTIE

La postul nostru a sosit un locotenent blond și mic de statură, cu o barbă nerasă de cîteva zile. Mi-a vorbit întrebîndu-mă de cîți oameni dispun.

— Pe linia întîi nu există apă — a spus. Acum două zile doi soldați au făcut insolație. Trebuie să săpăm puțuri.

— Se spune că la punctul La China au săpat puțuri.

— Și au scos apă ?

— Da, au scos.

— Este o chestie de noroc.

— Prin părțile acestea, în apropiere de Loa, de asemenea au încercat să sape puțuri.

Atunci Pedraza, care ne auzea, interveni și ne-a informat că, în adevăr, la cinci kilometri de aici, există o **gaură** deschisă încă dintr-o epocă imemorială, adîncă de cîțiva metri și părăsită, pentru că, cu siguranță, cei care încercaseră să dea de apă au renunțat la proiect. Pedraza crede că s-ar putea săpa „puțin mai adînc".

2 MARTIE

Am explorat zona la care se referă Pedraza. Într-adevăr există o groapă acoperită aproape în întregime de bălării, situată lîngă un mare arbore **palabobo.** Locotenentul ne-a spus că va informa Comandamentul, iar în după-amiaza aceasta am și primit ordinul de a continua excavarea **găurii** pînă ce vom da de apă. Am însărcinat opt săpători pentru munca aceasta : Pedraza, Irusta, Chacón, Cosñi și încă patru indieni.

3 MARTIE

Gaura are vreo cinci metri diametru și vreo cinci adîncime. Solul este tare ca cimentul. Am deschis o potecă pînă la locul acela iar campamentul s-a format prin apropiere. Se va lucra toată ziua, deoarece căldura a mai cedat.

Soldații, goi pînă la briu, lucesc ca niște pești. Șiroaie de sudoare curg de pe trupurile lor, pînă la pămînt. Lovesc cu tîrnăcopul, care se afundă în nisipul ce nu opune rezistență și apoi coboară cu ajutorul unei curele de piele. Pămîntul extras este întunecat la culoare, moale. Culoarea lui face să crească optimismul în noi, cei care stăm la marginea gropii.

10 MARTIE

Doisprezece metri adîncime. Se pare că vom da de apă. Pămîntul extras este din ce în ce mai umed. Într-un sector al puțului s-au pus bîrne de lemn și am dispus să se construiască o scară și un răzor din lemn **mataco** pentru a putea extrage pămîntul cu ajutorul unui scripete. Soldații muncesc cu schimbul iar Pedraza ne asigură că peste cel mai tîrziu o săptămînă vom avea plăcerea de a invita pe generalul X „să-și ude scrîntitoarele în apa găurii".

22 MARTIE

Am coborît în puț. Adîncindu-mă în el, un contact aproape solid îmi străbate corpul. Odată cu terminarea razei de lumină a soarelui, se capătă senzația unui aer cu totul deosebit, aerul pămîntului. Pătrunzînd și mai mult în umbră și atingînd cu picioarele goale pămîntul moale, sînt cuprins de o mare senzație de răcoare. Mă aflu la o adîncime de aproximativ optsprezece metri. Ridic capul și perspectiva tubului negru se înalță peste mine pînă ce ia sfîrșit la gură, locul pe unde se scurge acumularea de lumină de la suprafață. Pe solul din fundul puțului există noroi și peretele se sfarmă ușor între mîinile mele. Am ieșit la suprafață plin de noroi și peste mine au năvălit țînțari, umflîndu-mi picioarele din cauza pișcăturilor lor.

30 MARTIE

E straniu tot ce se întîmplă. Pînă acum zece zile se extrăgea noroi aproape lichid din puț, și acum iarăși dăm de pămînt uscat. Am coborît din nou în puț. Răsuflarea pămîntului acolo înăuntru îmi apasă plămînii. Palpînd peretele simt umiditatea însă ajungînd la fund îmi dau seama că am traversat doar un strat de argilă umedă. Ordon să se oprească perforarea pentru a se vedea dacă în cîteva zile apa se va depozita prin filtrare.

12 APRILIE

După o săptămînă de la oprirea săpăturilor, fundul puțului continua să rămînă uscat.

Desen de Nicolae Gudenschi

Atunci s-a continuat săparea și astăzi am coborît cu perforarea pînă la vreo douăzeci și patru de metri. Aici totul este întuneric, și doar prin pipăit nictalop se presimt formele pîntecelui subteran. Pămînt, pămînt, pămînt dens, care își strînge pumnii grație puterii negricioase a asfixiei. Pămîntul extras și-a lăsat în groapă năluca greutății sale, și lovind zidul cu tîrnăcopul ea îmi răspunde cu un toc-toc fără ecou, care mai degrabă îmi lovește pieptul.

Cufundat în întuneric reînvie în mine o veche senzație de solitudine și fricoasă închipuire ce mă cuprindea mic copil fiind, atunci cînd traversam tunelul ce străbătea un deal de lîngă măgurile din Capinote, unde trăia mama mea. Pătrundeam în el cu multă precauție, uimit în fața prezenței aproape sexuale a secretului terestru, privind, în contra luminii, cum se mișcau în crăpăturile pămîntului elitrele insectelor cristaline. Mă înspăimînta să ajung la jumătatea tunelului, unde gama întunericului era mai densă, însă cînd o treceam și mă aflam în pas accelerat spre lumina de afară, din cealaltă extremitate mă invada o mare bucurie. Această bucurie nu ajungea niciodată pînă la mîinile mele a căror epidermă suferea mereu de scîrba de a atinge pereții tunelului.

Acum, lumina nu o mai am în față, ci se află sus, înaltă și imposibilă, ca o stea. O !... Carnea mîinilor mele s-a obișnuit cu toate, și aproape că este solidară cu materia pămînteană și nu cunoaște scîrba...

28 APRILIE

Gîndesc că am dat greș în căutarea apei. Ieri am ajuns la treizeci de metri fără a da de altceva decît de praf. Trebuie să încetăm această muncă zadarnică, și în acest scop am întocmit un „protest" și m-am prezentat la comandantul batalionului, care mi-a fixat ziua de audiență pentru mîine.

29 APRILIE

— Domnule căpitan — i-am spus comandantului — am ajuns la treizeci de metri și este imposibil ca apa să se ivească.

— Însă avem nevoie de apă — mi-a răspuns.

— Să încercăm în alt loc, domnule căpitan, poate că...

— Nu, nu. Continuați și adînciți puțul. Două puțuri de treizeci de metri nu vor da apă. Unul de patruzeci poate da.

— Da, domnule căpitan.

— S-ar putea tăuși să fiți foarte aproape...

— Da, domnule căpitan.

— Atunci, un mic efort în plus. Oamenii noștri au nevoie de apă, mor de sete.

Nu mor, însă agonizează zilnic. Este un supliciu nesfîrșit, susținut zilnic cu un singur pahar pentru fiecare soldat. Soldații mei suferă înăuntrul puțului, de o și mai mare sete decît cei de afară, chinuiți de praf și muncă, însă săparea trebuie continuată.

Le-am adus la cunoștință această dispoziție și ei și-au manifestat neputinciosul lor protest, pe care l-am calmat oferindu-le, în numele comandantului, o rație mai mare de apă și coca.

9 MAI

Munca continuă. Puțul devine pentru noi, geniștii, o personalitate groaznică esențială și devoratoare, un stăpîn, un senior necunoscut. Pe măsură ce trece timpul pămîntul pătrunde în ei, cu atît mai mult cu cît ei pătrund în

Desen de Elena Constantinescu

adîncimea lui. Înaintează prin acel drum nocturn, prin această cavernă verticală, supunîndu-se unei întunecoase atracții, unui mandat inexorabil care îi condamnă să fugă de lumină schimbîndu-le simțul existențelor lor de ființe umane. De cîte ori îi văd îmi oferă senzația că nu ar fi formați din celule, ci din molecule de praf, cu pămînt la urechi, pe pleoape, pe sprîncene, pe nas, pe părul alb, cu pămînt pe ochi, cu sufletul plin de pămînt din Chaco.

24 MAI

S-a mai înaintat cîțiva metri în plus. Munca este înceată : un soldat sapă înăuntru altul, de afară, manevrează scripetele, și pămîntul urcă pe o găleată improvizată dintr-un bidon de gazolină. Soldații se plîng de asfixie. Cînd muncesc atmosfera le înșfacă corpul. Sub picioarele lor și în jurul și deasupra lor pămîntul crește ca și noaptea, rigid, întunecos, tenebros, impregnat de o liniște grea, nemișcat și asfixiant, îngrămădindu-se peste cel care munceste ca o masă asemănătoare unor aburi de plumb îngropîndu-l în întuneric ca pe un vierme ascuns într-o eră geologică, la o distanță de multe secole de suprafața terestră.

Ei beau lichidul căldut și dens din bidonul soldățesc, ce este consumat imediat, pentru că rația, în ciuda faptului că este dublă pentru „cei din puț", acolo se evaporă repede în gîtlejele lor din cauza acelei **sete negre.** Cu picioarele goale, săpătorii caută în praful anevoios vechea verdeață a brazdelor pe care ei le săpau pe pămîntul irigat al îndepărtatelor lor văi agricole, a căror aducere aminte le este prezentă pe epidermă.

Apoi lovesc, lovesc cu tîrnăcopul, în timp ce pămîntul se năruie, acoperindu-le picioarele fără ca apa să apară vreodată. Apa pe care cu ardoarea unor scoși din minți o dorim să se reverse prin această gaură surdă și mută.

5 IUNIE

Ne apropiem de patruzeci de metri. Pentru a-mi încuraja soldații am pătruns în puț ca să muncesc împreună cu ei. Am simțit, ca într-un vis, că mă prăbușesc într-un gol nesfîrșit. Acolo înăuntru mă aflu pentru totdeauna despărțit de restul oamenilor departe de răz-

boi, transportat de solitudine la un destin de anihilare care mă străfulgeră cu mîinile impalpabile ale neantului. Nu se vede lumina, si densitatea atmosferică presează toate planurile corpului. Coloana de întuneric cade vertical peste mine si mă îngroapă, departe de auzul oamenilor.

Am căutat să muncesc, dînd lovituri puternice cu tîrnăcopul, în speranța de a accelera, printr-o activitate rapidă, cursul timpului. Însă timpul este fix și invariabil în acest mediu. Neobservîndu-se trecerea orelor din lipsă de lumină, timpul se oprește în subsol cu neagra uniformitate a unei camere obscure. Aici este moartea luminii, și tot aici se află rădăcina acestui arbore enorm care crește în timpul nopții și întunecă cerul, cernind pămîntul.

16 IUNIE

Se întîmplă lucruri curioase. Această cameră obscură încătușată în fundul puțului a revelat imagini ale apei cu reactivul viselor. Obsesia apei creează o lume aparte și fantastică care s-a născut la patruzeci de metri, manifestîndu-se printr-o curioasă întîmplare petrecută la acest nivel.

Lucrul acesta mi l-a povestit Cosñi Herboso. Ieri rămăsese adormit în adîncul acestui depozit subteran, lipsit de apă, cînd deodată văzu în vis aprinzîndu-se un șarpe de argint. Îl prinse, și el se desfăcu în mîinile sale, însă mai apărură și alții care cu toții începură să fiarbă în fundul puțului pînă ce formară un izvor de clocote albe și sonore care creștea, însufletind cilindrul tenebros ca un șarpe încîntat că și-a pierdut rigiditatea sa pentru a căpăta flexibilitatea unei coloane de apă, peste care Cosñi se simțea înălțat pînă ce reuși să iasă la suprafața halucinantă a pămîntului.

Acolo, o, ce surpriză ! întreaga cîmpie o găsise transformată mulțumită apei. Fiecare arbore se transformase într-o fîntînă arteziană. Pășunea dispăruse, și exista, în schimb — o lagună verde, unde soldați se scăldau la umbra sălciilor. Nu îi produse uimire nici faptul că de pe malul celălalt dușmanii mitraliau și că soldații noștri se scufundau în apă, să scoată gloanțele între țipete și hohote de rîs. El nu dorea altceva decît să bea. Și el bea din fîntînile arteziene, el bea din apa lagunei intrînd de nenumărate ori în lichidul care se izbea de trupul său, în timp ce ploaia fîntînilor îi uda capul. Bău, bău, însă setea sa nu se astîmpăra cu această apă, ușoară și abundentă, la fel ca și visul său.

Aseară Cosñi avusese febră. Am dispus să fie dus la un post sanitar al Regimentului.

24 IUNIE

Comandantul diviziei trecînd pe aici și-a oprit mașina. Mi-a vorbit refuzînd să creadă că am atins aproape patruzeci și cinci de metri scotînd pămîntul găleată cu găleată cu o curea.

— E nevoie să strigăm, domnule colonel, pentru ca soldatul să iasă cînd îi sosește schimbul — i-am zis.

Mai tîrziu, împreună cu cîteva pachete de cola și țigări, colonelul ne-a trimis și o trompetă.

Sîntem, așadar, legați de puț. Mergem înainte, mai exact, dăm înapoi spre fundul planetei, spre o epocă geologică unde domnește întunericul. Este o persecuție a apei prin intermediul masei impasibile. Din ce în ce mai solitari, mai posomoriți, întunecați ca și gîndurile și destinul lor. Oamenii mei sapă, sapă, sapă atmosferă, pămînt și viață cu un lent și lipsit de vigoare săpat de spiriduși.

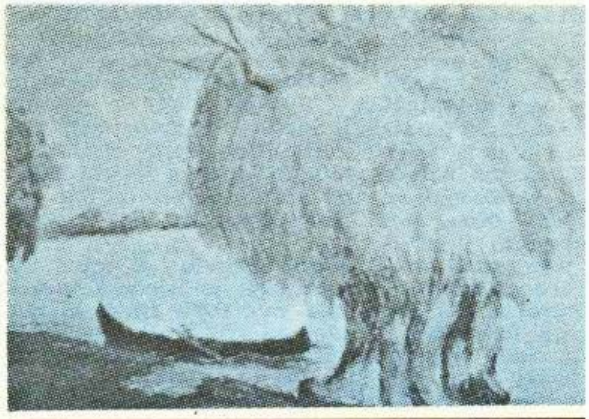

Natalia Tofan : „Delta"

4 IULIE

Oare există apă cu adevărat ?... De la visul lui Cosñi cu toții dau de ea ! Pedraza povestea că se înecase într-o erupție subită a apei care crescuse mai sus de capul său. Irusta spune că tîrnăcopul său s-a izbit de niște sloiuri de gheață, iar Chasón, ieri, ieșise din puț vorbind despre o grotă ce se ilumina cu slabul reflex al undelor unui lac subteran.

Atîta durere, atîta căutare, atîta dorință, atîta suflet însetat acumulate în profunzimea unei gropi dau naștere acestei înfloriri de izvoare ?

16 IULIE

Oamenii se îmbolnăvesc. Refuză să coboare în puț. Sînt nevoit să fiu mai dur cu ei. Mi-au cerut să fie trimiși pe linia întîi a frontului. Ca să-i încurajez, am mai coborît o dată în put și am revenit de acolo ametit și plin de teamă. Ne apropiem de cincizeci de metri. Atmosfera, din ce în ce mai primejdioasă, provoacă în corp o neliniște plină de durere ce se răspîndește prin toate părțile lui și sfărîmă firul imperceptibil ce leagă ființa împutinată de suprafața terestră prăbușindu-l în adînca obscuritate cu greutăți de plumb. Nici o gravitate oricît de telurică nu are asemănare cu această sumbră apăsare a acestui cilindru de aer cald și descompus care pornește lent spre adîncimi. Brațul puternic al subsolului sufocă oamenii, ce nu pot rămîne mai mult de o oră în acest abis. Este un coșmar. Acest pămînt al Chaco-ului are ceva deosebit, blestemat.

25 IULIE

Pentru a-l chema pe muncitor la fiecare oră, se face uz de trompeta făcută cadou de divizie, suflîndu-se în ea de la gura acelei gropi adînci. Acest sunet reprezintă pentru cei de acolo ca o lovitură de lumină. Însă în după-amiaza aceasta, în ciuda trompetei, nu a urcat nimeni.

— Cine se află înăuntru ? — am întrebat pe cei de lîngă puț.

— Se află Pedraza.

A fost chemat cu strigăte și sunete de trompetă.

— Pedrazaa... ! Pedrazaaa !

— O fi adormit...

— Sau murit — am adăugat eu, și am dat ordin să se coboare pentru a fi văzut.

A coborît un soldat, și apoi după un timp îndelunat, în mijlocul cercului pe care l-am făcut în jurul gurii de puț, strîns legat de curea, ridicat de cabestan și împins de soldat, urcă corpul lui Pedraza semiasfixiat.

29 IULIE

Astăzi a leșinat Chacón, și a fost adus la suprafață ridicat cu ajutorul unei frînghii într-o ascensiune lugubră de spînzurat.

4 SEPTEMBRIE

Oare vor lua sfîrșit toate acestea ?... Acum nu se mai sapă pentru a se da de apă, ci pentru a se îndeplini un obiectiv fatal, o intenție de nepătruns. Zilele soldaților mei se scurtează în prăpastia acestei concavități jalnice care îi atrage orbește și tainic, și care crește surd, însurubîndu-se adînc în pămînt.

Aici sus, puțul a format o fizionomie de ceva inevitabil, etern și puternic ca și războiul. Pămîntul extras este îngrămădit în mari muncele peste care aleargă păsările cardinal și sopîrlele. Săpătorul ce apare la gura puțului, pritocit de sudoare și pămînt cu pleoapele și părul albe, soseste dintr-o îndepărtată țară plutoniană, seamănă cu un monstru preistoric, ivit dintr-un potop. Odată, pentru a-i spune acestuia ceva, îl întreb :

— Și... ?

— Nimic nou, domnule ofițer.

Mereu nimic nou, la fel ca la comunicatele de război... Acest nimic nou nu va lua sfîrșit niciodată !

1 OCTOMBRIE

A sosit ordinul de suspendare a excavării. În șapte luni de eforturi nu s-a dat de apă.

Între timp postul nostru militar s-a transformat mult. S-au construit cabane din bețe și ramuri, precum și un post de comandă de batalion. Acum se proiectează deschiderea unui drum spre est, însă campamentul nostru va rămîne aici.

Puțul rămîne și el aici abandonat, cu gura sa tăcută și teribilă, și cu adîncimea lui care, pînă la urmă, nu ne-a adus nici o bucurie. Groapa asta, în mijlocul nostru, este mereu un intrus, un dușman stupid și impresionant, invulnerabil la ura noastră, la fel ca o cicatrice. Nu servește la nimic.

II

7 DECEMBRIE (Spitalul Platanillos).

Puțul blestemat a servit totuși pentru ceva! Impresiile mele sînt proaspete, pentru că atacul se produsese în ziua a patra, iar în a cincea m-au adus aici bolnav cu un acces de paludism.

Desigur, vreun prizonier capturat pe linia frontului unde existența puțului era legendară informase soldații paraguayeni că în spatele pozițiilor boliviene se află un puț. Chinuiți de sete, ei hotărîră un asalt pentru cucerirea lui.

La ora șase dimineața muntele fusese sfîșiat, mușcat de mitraliere. Ne-am dat seama că transeele înaintate fuseseră cucerite de dușman doar atunci cînd la două sute de metri de noi se auziră împușcăturile paraguayenilor. Două grenade căzură în fața corturilor noastre.

I-am înarmat pe săpători cu pușțile murdare pe care le aveam și i-am desfășurat în linie de tragere. În clipa aceasta sosise din direcția soselei un ofițer de-al nostru, cu un pluton de soldați și cu o mitralieră, și îi dispuse în linie, la stînga puțului, în timp ce noi ne-am desfășurat pe dreapta. Unii dintre ei se apărau în spatele grămezilor formate din pămîntul extras din puț. Cu un sunet egal cu al secerilor, gloanțele tăiau ramurile copacilor. Două rafale de mitralieră produseseră crăpături ca de topor într-un arbore. Împușcăturile paraguayenilor se întețiră și în mijlocul detunăturilor se auzeau strigătele lor sălbatice, intensitatea atacului concentrîndu-se asupra puțului. Noi însă nu cedam nici un metru de pămînt, apărîndu-l **ca și cum în el exista în adevăr apă !**

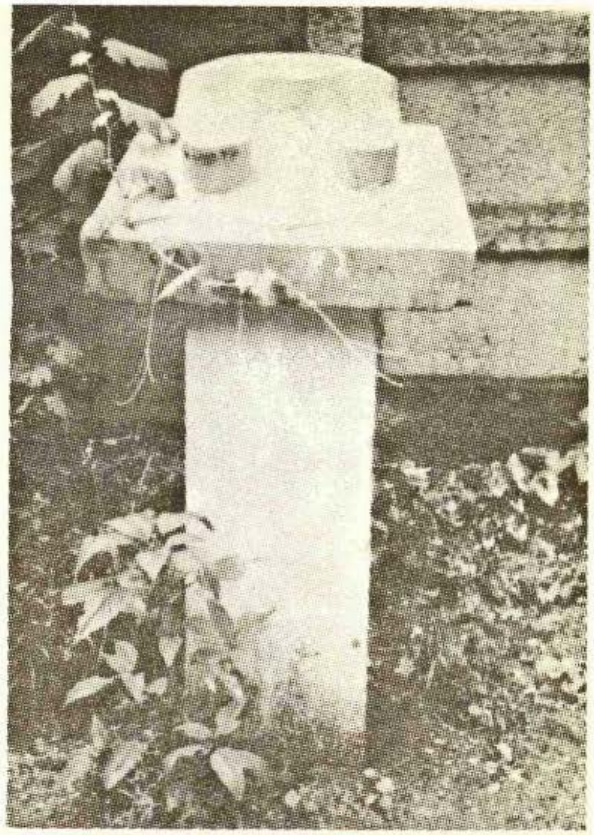

Sculptură de Ion Mândrescu

Loviturile de tun răscoliseră pămîntul, rafalele mitralierelor despicaseră craniii și piepturi, însă noi nu părăsisem puțul nici după cinci ore de bătălie.

La ora douăsprezece se făcuse o liniște impresionantă. Soldații paraguayeni plecară. Atunci noi ne-am strîns morții. Inamicul lăsase cinci morți și printre ai noștri se aflau Cosñi, Pedraza, Irusta și Chacón, cu piepturile desfăcute, arătîndu-și dinții mereu plini cu pămînt.

Căldura, nălucă transparentă căzută pe burtă peste munte, calcina trunchiurile și meningele oamenilor și făcea să trosnească solul. Pentru a evita eforturile de a săpa morminte, mă gîndisem la puț.

Cele treisprezece cadavre tîrîte pînă la gura puțului, fuseseră împinse încet în groapă, unde, învinse de gravitate făceau o ușoară rostogolire și dispăreau înghițite de întuneric.

— Mai sînt și alte cadavre ?...

Atunci am azvîrlit pămînt, mult pămînt înăuntru. Însă, chiar așa, acest puț uscat rămîne mereu cel mai adînc din întregul Chaco.

În românește de
Esdra Alhasid

Serghei Esenin

Alcumvia

Lui Ieremia prorocul

1.

Prăpădul nu mă sperie,
Nici săgeata ploii, nici sulița ei.
Așa grăiește după Biblie
Proorocul Esenin Serghei.

A venit timpul meu, cu folos.
Nu mi-e frică de bicele rele.
Trupul, o, trupul lui Cristos
Îl scuip de la buzele mele.

Nu vreau dar, mîntuirile mele,
De la crucea și patima-i luat.
Alt învăț am pătruns, de la stele
Străpungînd veșnicia înalt.

Moartea zbănțuie-n joc pe-adevăruri ;
Eu străvăd o Venire altfel.
Ca pe-o oaie cu mițele gloduri,
O să tund jegul tot de pe cer.

Ridic mîna, spre luna de-afară ;
Ca pe-o nucă-ntre dinți o s-o iau.
Nu mai vreau cerul gol fără scară,
Și zăpezi să mai cadă nu vreau.

Nu vreau zorii cu față haină,
Încruntată-n băltoace, de vînt.
Vă fac azi — ouătoare găină —
Ou de aur și plin de Cuvînt.

Azi, cu mînă mlădie, sînt gata
Să-ntorc lumea pe dos din temei.
Se desfac cu furtună turbată
Opt aripe din umerii mei.

2.

Peste Rusia, lai, latră clopote grele ;
Iată, plînge Kremlinul din zid.
Și acuma-l asmut, către vîrfuri de stele,
Să se-nalțe odată, pămîntul stîrnit !

Trăgănat, nevăzuta cetate-o s-ajung,
O să-nfig colții bine în vălul lăptos,
Și chiar barba lui Dumnezeu o s-o smulg,
Fir cu fir, în dinții rînjiți păcătos.

Și-apucîndu-l de alba lui coadă,
O să-i spun cu șuier de vînt :
Te fac, Doamne, din altă plămadă,
Ca să-mi crească pășunea — Cuvînt !

Te blestem, Kiteje, și aburul tău,
Și drumul ce suie spre tine pe creste.
Eu vreau ca deasupra, pe marele hău,
Pentru noi să-nălțăm un palat de poveste,

Și-o să ling, pe icoanele toate,
Chip de sfinți mucenici uscății.
Vă vestesc de o Alta-cetate,
Unde-i viu Dumnezeu pentru vii !

Moscovie, plîngi hohotind și jelește !
Venit-a noul Indicoplov.
Ca un clonț, vorba mea găurește
Molitvele-ți toate din vechiul ceaslov.

Iar norodu-ți l-oi scoate din nădejde afară,
Și puteri o să dau, și credință la toți,
Să ia plugul în sori și, pe țară,
Să desfunde cu soarele nopți.

Ogoarele lui de Cuvînt, cele darnice,
Sămînța-n știubeiele lor s-o sporească,
Albinelor asemenea, boabele harnice
Adîncile neguri să risipească.

Lupește urlînd, norii tăi ca o haită,
Aidoma haita de lupi nărăviți,
Sfîrtecat-au cu sulița colților, iată,
Pe cei care-au chemat și-au îndrăznit.

Al tău soare, cu ghearele în labă ascuns
Pîn-la suflet, junghere, străpunge.
La riul Vavilonului plînsem
Și ne-a udat cu o ploaie de sînge.

Cu muget de bou strig furtunii vorbele
Și-l dezbrac acum pe Isus de nădragi :
Udă-i mîna și pletele-i udă-le
Și-n copaia lunii de-a doua să-l bagi.

Eu vă spun că s-apropie morțile voastre,
Mușchiul ud al credinței vă-năduște rău.
Altcumva-n cocoașa spinărilor noastre,
E borțos, ca o vacă de basm, Dumnezeu.

Zadarnic prin peșteri căta-vor scăpare
Aceia ce mugetul nu i-l iubesc ;
El, oricum, o să fete alt soare
În staulul nostru rusesc.

Ferecătura ce-ați întins peste unde,
El, oricum, o s-o ardă cu foc,
Iar cornu-i de aur, oricum, va pătrunde
Clocotitorul lumilor mijloc.

Nou Olimpie-o să coboare spre lume,
Chipu-i nou pe icoane-mplinind
Voi sorbi, vă vestesc, tot văzduhul anume
Și limbi de cometă voi scoate, pornit.

Crăcănat, cu picioare-n Egipturi înfipte,
Eu de chinuri vă despotcovesc.
Polii — coarne-ale lumii-n omăt poleite,
Ca în clește, în mîini îi strunesc.

3.

Sub genunchi o s-apuc ecuatorul,
În furtuni şi virtejuri ce pling,
Mama noastră pămînt — născătorul,
Pe din două — colac auriu — o să-l frîng.

Ca s-audă cu toţi cum pocneşte,
Prin spărtura de hău fără fund,
Capul meu, o sclipire de soare iveşte,
Cu o chică de stele, rotund.

Şi ca patru butoaie din munte pornite,
De prin nori prăvăliţi, patru sori,
Risipindu-şi şi cercuri şi doage-aurite,
Rostogol să pornesc — ale lumii mişcări.
. . . . . .

4.

Cu ochii-n jos, tot bîntui norii droaie,
Ca pe-un ogor, cu pasul negrăbit.
Aud cum bat albaştri stropi de ploaie,
Şi stelele cu şuer ascuţit.

Prin apa lacurilor depărtate,
Mă oglindesc răstoace sinilii.
Te văd Altcumvia-cetate
Cu munţii tăi — căciule aurii.

Cătunde văd şi cîmpurile-n zare
Şi văd acolo o bătrînă-n tindă
Cum razele amurgului de soare,
Cu degete uscate, dă să prindă.

Şi-o să le-apuce bine prin fereastră,
Pe ghebu-i răsucindu-le prîsnel,
Iar soarele, ca un pisoi în joacă,
Va trage ghemul moale către el.

Ilustraţie de Luminiţa Tudor

În susur lin de ape în mişcare,
Spre poale, şi, în svonuri, către mal,
Prelinge-o nevăzută luminare
Din munte stropi de cîntece arar :

„La cei de sus, osana !
Şi pace pe pămînt !
Cu-albastre coarne, luna
Împunge norii-adînc.

A scos cineva gîscă,
Din ou de stea de sus,
Să clefăe cu ciocu-i
Şi urma lui Isus.

Şi fără cruci şi patimi,
Crez nou purtînd cu el,
Arcaş a-ntins năprazuic
Un curcubeu pe cer.

Sioane, vesel saltă,
Lumină varsă-n tot !
Pe boltă-n cer, înaltă,
Nou Nazaret s-a copt.

Pe iapă, vine-n lume
Mesia de alt soi
Credinţa mi-e puterea ;
Dreptatea noastră-noi !"

* *
*

O, cred, există fericire !
Şi soarele nu-i încă stins.
Din roşul ei ceaslov deschis,
Ne spune zarea bună ştire.
O, cred, există fericire !

Să cinţi Rusie aurită.
Şi-n vînt buiac, ferice fie
Cel ce-a pus semn de bucurie
Tristeţii din păstori venită.
Să cinţi Rusie aurită.

Îmi plac stîrnitele puhoaie.
Blagoslovitul chin sortit,
Poporul cel blagoslovit
Şi-n val a stelelor văpaie.
Îmi plac stîrnitele puhoaie.

* *
*

Hoinăresc prin dintiia cădere de nea ;
Ghiocei cresc în sînge — puteri
răbufnind —
Şi, pe drum, luminările serii, de stea,
Peste mine albastre se-aprind.

Întunerec să fie ? Lumini ? Nu mai ştiu.
În zăvoi cîntă vînt sau cocoşul rotat ?
Poate-n loc de zăpezi, peste cîmpul
pustiu,
Nişte lebede-n lunci s-au lăsat.

Cît de alb şi de bun eşti întinsule drept !
Îţi simţi vinele calde de gerul domol !
Şi îţi vine, aşa, să strîngi tare la piept
Trupul alb de mesteacăn, în freamăt
şi gol.

Tulbureala pădurii şi tulbure lunci !
Bucurie de cîmpi, sub zăpezi înfloriţi !
Şi îţi vine, aşa, pline-n palme s-apuci
Coapse late şi tari de răchiţi.

În româneşte de
Adrian Riza

MIRCEA ELIADE

Jurnal mexican

Deşi vorbesc limba spaniolă, mexicanii sînt solidari cu strămoşii lor azteci, învinşi şi exterminaţi de Cortés. Mă gîndesc la destinul lui Traian şi Decebal. Noi, românii, îi revendicăm pe amîndoi şi sîntem mîndri de originea noastră latină,...

Vizităm piaţa şi străzile din jur care-mi amintesc de Lipscanii copilăriei mele.

Închid ochii şi mă-ntorc să privesc cele zece volume de **Amintiri Entomologice** din podul unei case din strada Melodiei.

Soarele arde în miezul zilei, iar aerul este foarte albastru, şi, imediat, îmi vin în minte Carpaţii Aceeaşi scenă : vulturii planează, lent, în cercuri, pe cer.

„Cuvintele" lui J.P. Sartre, dincolo de atitea pagini teoretice, este, într-adevăr, o carte bine scrisă. Dar atunci, ce să mai zicem de Cioran ?

29 ianuarie 1985

În dimineaţa aceasta cu un frig teribil (1,8 grade Fahrenheit) am plecat din Chicago. Am decolat pe la unsprezece şi am aterizat la Mexico City la ora paisprezece şi jumătate. Nu ne venea să credem : căldură, cer senin, palmieri, flori. Era aşa de cald, că-mi venea să-mi scot haina. La aeroport, ne aştepta Graciela de la Lama, directoarea Secţiei orientale de la Colegio de Mexico. Ne-a condus, cu maşina ei, la hotelul Luma din strada Orizaba. Apăsătoare cameră ! Ne-am odihnit cîteva ore, dar continuăm să fim ameţiţi. Pe seară, Graciela de la Lama şi Laurette Séjourné (purtam cu ea corespondenţă de aproape zece ani) au venit să ne vadă. Peste noapte, să leşinăm de oboseală.

30 ianuarie

Ne-am sculat tîrziu. Un cer formidabil şi o căldură ca la Capri în mai. Merg să vizitez Colegio de Mexico care se află în apropierea hotelului Luma. O construcţie nouă, modernă, aproape luxoasă. Constat, cu uşurare, că am aici un birou al meu, în care voi putea să lucrez.

După aceea ne plimbăm pe Insurgentes şi Reforma pînă la ora două. Dejunul la hotel (excelent). Ni se schimbă camera. Avem acum o fereastră mare, cît un perete. Ne scăldam în lumină... Pe la ora cinci, Laurette Séjourné vine, după noi, cu maşina. Trecem pe la Muzeul de Arheologie din parcul Chapultepec. Un parc cu arbori înalţi şi suverani ; şi un miros straniu, necunoscut, parcă am fi fost la cîţiva paşi de junglă. Ne întoarcem în centru şi ajungem, în piaţa Zoaca, la căderea nopţii.

Palatul prezidenţial, catedrala şi celelalte edificii sînt luminate. L.S. ne conduce în oraşul vechi. În faţa bisericii Santo Domingo — un dans „indian". Tatăl, mama şi trei copii împodobiţi cu pene în jurul capului dansează, aş zice eu, cu un pas arhaic. Lumea adunată le aruncă monezi. După terminarea dansului, un grup de femei, unele ajutate de copii, merg, în genunchi, încet şi cu mare greutate, spre intrarea în catedrală. Au de parcurs cam treizeci de metri, pe un caldarîm din pietre antice. O bătrînă sîngerează.

31 ianuarie

Graciela de la Lama ne duce la Xochimilco, un sat la cincizeci de kilometri de capitală. Este duminică şi piaţa de fructe, legume şi flori este tixită de lume, turişti şi ţărani din împrejurimi care au venit să vîndă şi să cumpere, Dumnezeu ştie, ce ? Citeva ouă, roşii, un săculeţ de seminţe. Ne strecurăm cu multă greutate prin mulţime. Mirosuri, culori, aglomeraţie ca-ntr-un bazar indian.

Biserica Del Rosario — admirabilă cînd o priveşti din faţă. În apropiere, imediat, „lacul", din care n-au mai rămas decît canalele şi o lagună plină de ambarcaţiuni. Dar ce ambarcaţiuni ? Mari, spaţioase (unele au optsprezece — douăzeci de scaune), acoperite de baldachine colorate, pestriţe, de un gust provocativ, care, pînă la urmă, le salvează, pentru că le dă un aer de păpuşi gigantice în piaţă. Apa nu e adîncă, cam de o jumătate de metru, iar barca este împinsă de barcagii, ca nişte gondolieri la Veneţia. Ţărmurile între care ne deplasăm (urmăriţi de ciini înfometaţi) nu sînt adevărate ţărmuri, aşa cum crezusem, ci, mai degrabă, nişte „insule plutitoare" care se mişcă, încet, cu pomii şi casele construite pe ele. Acesta este „lacul". Nenumărate insule plutitoare despărţite de canale. Zeci, sute de ambarcaţiuni pestriţe, trandafirii se deplasează de la o insulă la alta, se încrucişează. Iar între ele, plutesc, zvelte, mici canoe drepte, din care se vînd tot felul de lucruri : cireşe, limonadă, coca-cola, sandvişuri, carne la grătar, şaluri, covoraşe, păpuşi ; precum şi canoe cu fotografi ce ne urmăresc cu răbdare şi obstinaţie. Majoritatea ambarcaţiunilor au orchestre. Cîntăreţii deghizaţi, veseli şi obosiţi, cîntă tot timpul, oprindu-se doar cînd o fanfară, mai puternică, le acoperă vocea. Familii de mexicani îşi iau dejunul, aruncînd cîte un os, sau altceva, ciinilor de pe ţărm. Într-o barcă mai spaţioasă — un grup compact de tineri ; cîteva perechi dansează. Auzim vorbindu-se limba engleză şi-i recunoaştem, imediat, pe turiştii americani. Dar majoritatea sînt mexicani şi acest gen de distracţie le vine de minune. Sînt relaxaţi, surizători, mănîncă şi beau fără grabă, se bucură de soare şi lumină.

1 februarie

Rea noapte. Insomnie. Mă scol, totuşi, la opt, pentru a putea asista, două ore mai tîrziu, la deschiderea noului an universitar la Colegio de Mexico. Directorul colegiului, Silvio Zavala, citeşte raportul de activitate. Apoi secretarul spune cîteva cuvinte. Îl reîntîlnesc pe Bosch Gimpera (după cîţi ani ?) şi îl cunosc pe profesorul Paul Kirchhoff. Este un cercetător pasionat de legăturile dintre China, India şi Mexicul precolumbian. La prînz, în biroul meu, îmi răsfoiesc însemnările despre religiile indiene. Încerc să-mi pregătesc prima lecţie de curs pentru a doua zi (Mohenjo — Darro şi invazia arienilor). Imensă melancolie. Toate aceste lucruri sînt reunite, interpretate, organizate de mult timp (cred că pînă acum am ţinut trei cursuri despre religiile indiene). Paginile pe care le răsfoiesc acum ar trebui să constituie primul capitol : India (fără budism) din **Opus magnum**. Îmi rămîne doar redactarea definitivă în limba franceză.

2 februarie

Prima oră de curs între 12,00—13,00. Într-un amfiteatru de circa o sută de locuri se află cam cincizeci de studenţi. Douăzeci şi cinci sînt înscrişi la cursul meu, ceilalţi sînt de la alte secţii (în majoritate de la lingvistică) şi au venit să mă audieze. Am vorbit despre Mohenjo — Darro şi indoeuropeni. Foarte bine. Înainte de curs, doamna De Mora mă invită să ţin o conferinţă la Universitatea iezuiţilor (Iberoamericană). Nu accept propunerea, în schimb sînt de acord să mă întîlnesc şi să discut cu un grup de profesori şi prelaţi iezuiţi (natural, despre metodele istoriei religiilor).

La prînz, iau masa cu profesorul Paul Kirchhoff. Un titan şi o voce din „cîmpul de concentraţie", cum spune Laurette Séjourné (fără nici o aluzie ; pe de altă parte, P.K. n-a fost nazist, este profesor la Universitatea din Mexic, de aproape douăzeci şi doi de ani. Înainte a fost în Statele Unite). Vorbeşte perfect engleza. Este un cercetător pasionat de relaţiile dintre China, India (Java) şi Mexic. **I am an old fashioned diffusionist,** îmi spune el şi îmi explică, cu această ocazie, pretenţia cercetătorilor nord-americani de-a demonstra existenţa unei mari civilizaţii autohtone în America (în afara civilizaţiilor **primitive** studiate de etnologi). Tot ceea ce este mare în America de Nord şi de Sud este originea europeană. Ei ar vrea ca cel puţin civilizaţiile precolumbiene din America Centrală să nu mai depindă de nici o altă cultură (fie ea din China, India sau Mesopotamia).

După amiază — din nou la Colegiu. Îmi place să lucrez în acest birou cald şi luminos. De la fereastră zăresc orizontul violet al munţilor. Am luat de la bibliotecă o mulţime de cărţi despre civilizaţiile precolumbiene. Am luat şi cîteva din **Obras completas** de Unamuno pe

Figurine surizătoare. Los Cerros, Tierra Blanca, Veracruz, Cuenca del Papaloapan, El Cocuite Tlalixcoyan, Veracruz

care le răsfoiesc cu nostalgie ; dar trebuie să-mi pregătesc a doua lecție de curs, căutind, în textele vedice și brahmane, paginile pe care să le citesc și să le comentez.

3 februarie

În drum spre capitala Mexicului, Cortés se oprește în Cholula, cel mai celebru sanctuar al lumii precolumbine, și omoară aici, în interiorul templului, în mai puțin de două ore, șase mii de persoane. Acest masacru a suscitat „admirația" marelui războinic, Moctezuma, conducătorul aztecilor. Așa se explică, de asemenea, că spaniolii puteau să se plimbe pe străzi nestingheriți, să intre în temple, să distrugă „idolii". Au putut să-l aresteze chiar pe Moctezuma, să-l facă prizonier, în palatul său, fără rezistență.

A fost nevoie de o a doua Cholula — masacru din Marele Templu — pentru ca Tenochtitlanul să se răscoale și să-i oblige pe spanioli să se retragă din capitală. Dar se vor întoarce cîteva luni mai tîrziu pentru a distruge Imperiul și civilizația aztecă. De cîte ori am citit istoria cuceririi Mexicului, m-a cuprins rușinea de a fi european și creștin.

4 februarie

După amiază, pe la ora trei, Laurette Séjourné vine și ne ia cu mașina, pentru a merge la Teotihuacan. Ajungem în trei sferturi de oră, pe autopistă. Vedem, imediat, Piramida Soarelui. Dar zidul (pietruit) care înconjoară zona de ruine, recent descoperite, este complet absurd. Nu se vede nimic. L.S. ne spune că pentru a-l construi s-au distrus sute de încăperi de un mare interes arheologic. Lăsăm mașina la umbra edificiului administrativ și intrăm. Piramida Soarelui. Însoțit de Cristinel urcăm pînă la prima terasă. Un tînăr ne propune să cumpărăm statuete de argilă, arse, „autentice". Îi iau două sau trei, pentru a-l mulțumi. Pînă la Piramida Lunii, recent scoasă la suprafață, mergem cu mașina. O lăsăm în drum și urcăm. Lucrările de reconstituire a întregului ansamblu au fost terminate anul trecut, în septembrie. Aici se organizează și reprezentații teatrale. Niște muncitori tocmai montau scena pentru următorul spectacol. Vizităm o casă reconstituită, cu niște fresce admirabile (unele autentice). Apoi ne continuăm vizitarea cetății. În spatele unei piramide care nu se zărește de la distanță se află o alta, cu jghiaburi de scurgere și capete de dragoni amenințători. Începe vîntul. Se face frig. Și, ca întotdeauna, cînd văd, pentru prima oară, monumente la care am visat mult timp și pe care nu le cunoșteam decît din fotografii și reproduceri, mă simt un pic frustrat. Fără să știu din ce cauză.

La întoarcere ne oprim la cimitirul Acolman — de un alb-gri suveran. În curte — o cruce ; în centrul crucii — capul lui Christos, sculptat.

5 februarie

În vizită la familia Horia și Anna Tănăsescu. O familie și o casă de... român. Băieții, amîndoi, sînt foarte inteligenți (Ștefan, cel mic, de paisprezece-cincisprezece ani, are adevărat geniu. Ca și alții, am admirat, anul trecut, albumul său de desene în alb și negru). Biblioteca lui H.T. este bogată, variată și cam stranie. Soția sa, Anna, italiancă, se ocupă cu vînzarea de bijuterii, ceea ce le permite să trăiască. H.T. a fost, mai mulți ani, profesor (de psihologia

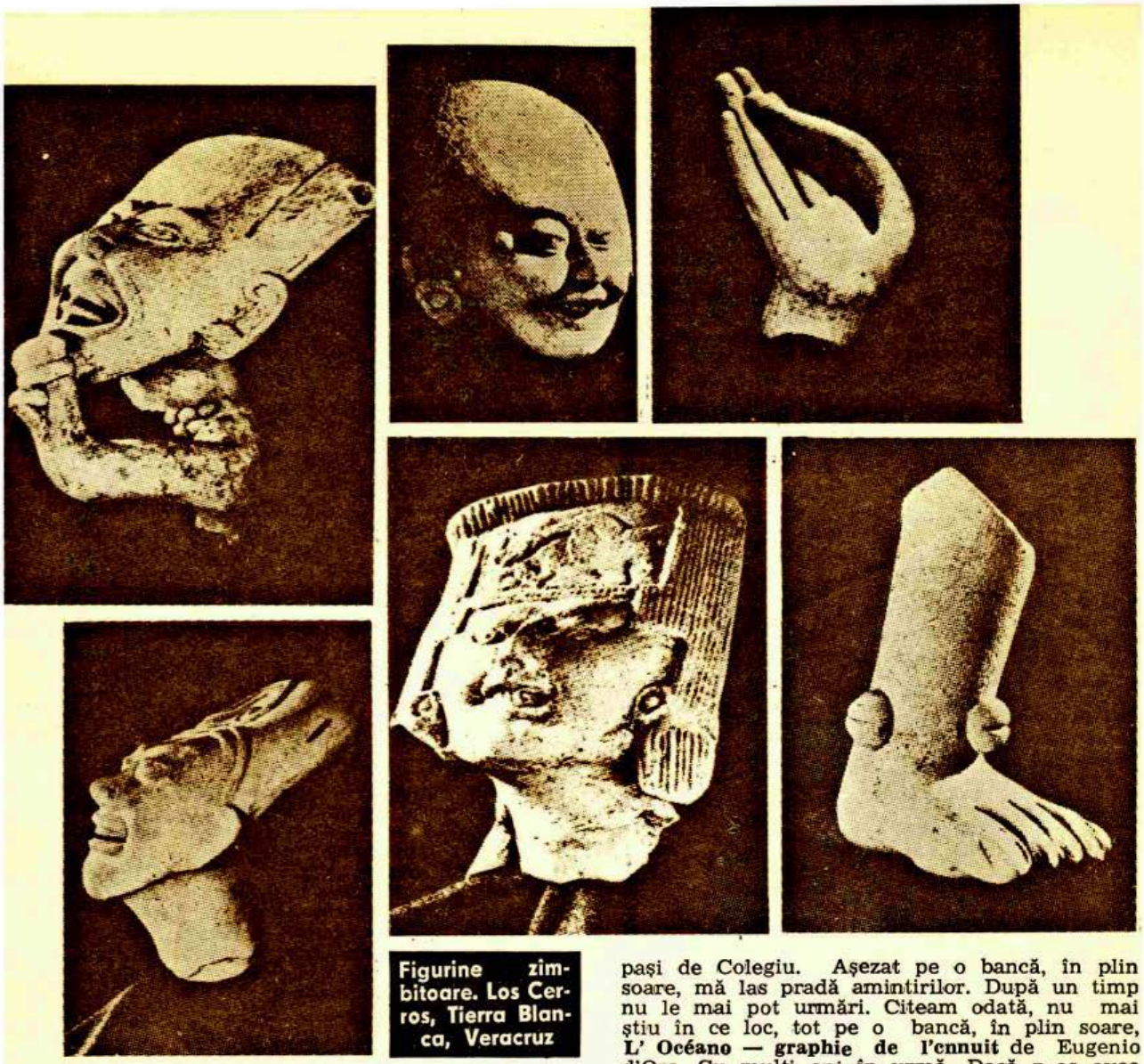

Figurine zîmbitoare. Los Cerros, Tierra Blanca, Veracruz

artei) la Universitatea Iberoamericană, dar catedra a fost desființată. Inteligent, cultivat, dar agresiv și capricios. Din articolul său despre poetul dominican Domingo Moreno, pe care mi l-a dat, nu m-au interesat decît versurile citate. Tot ce aflu despre acest poet mulatru și... foarte original, mă încîntă. (El își recită versurile prin sate, prin piețe publice, și tot el le tipărește în tipografii modeste.) H.T. crede că Domingo Moreno a redescoperit, fără să știe, budismul și psihanaliza.

6 februarie

Mă scol amețit. Mergem la Muzeul de Antropologie. L-am văzut ieri din mașină, cînd Laurette ne-a plimbat prin parcul Chapultepec. Este admirabil și de o extraordinară bogăție în cea ce privește civilizația precolumbiană. Ți-ar trebui săptămîni pentru a-l vizita așa cum trebuie. Amețit cum sînt, mă mulțumesc să parcurg sălile cu o mare melancolie. Pentru prima dată, **simt** că nu voi avea suficient timp în viață pentru a studia o civilizație care-mi este necunoscută.

7 februarie

Continui să fiu amețit. O zi splendidă. Merg în parcul Rio de Janeiro, care se află la cîțiva pași de Colegiu. Așezat pe o bancă, în plin soare, mă las pradă amintirilor. După un timp nu le mai pot urmări. Citeam odată, nu mai știu în ce loc, tot pe o bancă, în plin soare, **L' Océano — graphie de l'ennuit** de Eugenio d'Ors. Cu mulți ani în urmă. Dacă n-aș avea amețeli poate că mi-aș aminti cu mare precizie. Și brusc îmi vin în minte imagini despre parcurile provinciale din Portugalia. Îmi amintesc teribila lor melancolie. Lumi moarte care nu mai așteaptă decît o lovitură de barbar pentru a se scufunda. Seara — în casa lui H.T. Are ca invitați foști studenți de la Universitatea Iberoamericană. Este un grup amuzant. Este și un medic cubanez cu fratele său, pictor ; o tînără cu un copil în scutece, cîțiva studenți. H.T. îmi cere să spun cîteva cuvinte despre taoism și Zen. Se înregistrează.

8 februarie

Într-o vitrină a unei librării din strada Orizaba, în apropierea hotelului, văd un exemplar, îngălbenit de soare, din **La gondole aux chimères,** de Maurice Dekobra. **Sic transit...** Acum zece sau doisprezece ani, la doi pași de café **Les Deux-Magots,** într-o vitrină de librărie, era fotografia autorului și un exemplar dintr-o traducere în japoneză ; alături, pe o pagină dactilografiată, acoperită cu murdărie de muște, erau indicate tirajele și numărul de traduceri din cărțile lui Dekobra.

Îmi amintesc de București, cînd prin anul 1927, în sala Ateneului arhiplină, Dekobra urma

să țină o conferință. Eram acolo pentru a scrie un articol la ziarul **Cuvîntul.** Deși aveam legitimație de ziarist, m-am strecurat cu greu, prin mulțime, pentru a intra în sală. Afară rămăseseră sute de persoane. Mateescu vorbea mulțimii că nu trebuie să-l asculte pe acest autor de categoria a treia. Ne-am întîlnit după conferință și-am redactat amîndoi (eu cu impresiile din sală, el de afară), un scurt și violent articol. După aceea, în timpul iernii, l-am cunoscut pe Dekobra în casa lui Dasgupta. Mi-a scris următoarea dedicație pe un exemplar din **La gondole aux chimères :** „lui M.E. această gondolă, pentru a visa la upanișade, pe malul Gangelui".

9 februarie

Dimineața — curs. După amiază, de la șapte la opt, am o conferință publică despre **Yoga and Modern Philosophy.** Imediat, un profesor mă conduce cu mașina la casa domnului De la Mora, unde am ajuns după patruzeci de minute. O casă splendidă în cartierul universității (Dl. De la Mora este, după cum se pare, un mare arhitect). Cunosc cîțiva profesori iezuiți de la Iberoamericana. Unul încearcă din nou să mă convingă să țin o conferință. Mă scuz cum pot (amețeli, somnolență etc.). Discuție interesantă. „Anul trecut, îmi spune profesorul de antropologie, în drum spre Moscova, am fost în România. Cîteva zile. Am vizitat Bucureștiul și Mamaia". În continuare îmi povestește o mulțime de detalii interesante din această călătorie.

10 februarie

Cuauhtemoc — ultimul împărat aztec. Numele înseamnă „vultur care cade". Rezistența sa, din timpul asediului Tenochtitlanului de către Cortés, a devenit celebră.

A fost torturat, pentru a mărturisi locul unde era ascuns tezaurul imperiului. I-au ars labele picioarelor cu ulei fiert. Și n-a mărturisit nimic. De teama revoltei populației, care numai în aparență părea supusă, l-au dus departe de Tenochtitlan, pentru a-l executa. L-au spînzurat de picioare, într-o pădure tropicală din Chapas. Unii pretind că, spînzurat cu capul în jos, părea, în aer, un vultur în cădere. Statuia sa se află în centrul orașului Mexic. Iar numele său îl poartă nenumărate străzi, fabrici, anunțuri etc. În schimb nu există nici o stradă, în tot Mexicul, care să poarte numele lui Cortés. Deși vorbesc limba spaniolă, mexicanii se simt solidari cu strămoșii lor azteci, învinși și exterminați de Cortés. Mă gîndesc la destinul lui Traian și Decebal. Noi, românii, îi revendicăm pe amîndoi și sîntem mîndri de originea noastră latină...

12 februarie

Al doilea seminar — „masă rotundă". Participă și profesorul de antropologie Jimenez Moreno, specialist în America Centrală. Vorbește tot timpul, spune lucruri interesante, dar mereu la nivelul descriptiv și empiric. De fiecare dată cînd încerc să merg mai departe cu interpretarea și întreb ce **semnificații** ar putea avea toate aceste fapte religioase, Jimenez Moreno mă aprobă, pare încîntat, dar nu urmărește hermeneutica după acest plan. Se-ntoarce mereu la „documente" și la „izvoare".

Pe la prînz, Tănăsescu ne duce cu mașina la mănăstirea Monte Carmelo. Urcăm aproape cinci sute de metri în „Parque de los Leones", o pădure de coniferi gigantici. Mănăstirea a fost arsă în timpul revoluției. Dar, în afară de unele încăperi demolate, biserica și edificiile înconjurătoare au rămas în picioare. Frumos, melancolic claustru, cu tot felul de flori, bine îngrijite. (Pasiunea mexicanilor pentru flori ! O fi adevărat că oamenii răi iubesc florile ?) Vizităm camera de tortură : victima era legată lîngă un bazin, asculta apa cum curgea alături, dar nu putea să bea. Cadavrul era aruncat în rîul subteran. (Dar ce-o fi adevărat din toate acestea ? Tănăsescu cel mic povestește. Se pare că nu există nici un studiu despre această problemă.) În tot cazul vedem celula prizonierilor și aceasta este suficient. Apoi, inevitabilele legende despre coridoarele subterane (unele de zeci de kilometri) ce legau mănăstirea de sat. Prin aceste coridoare erau tîrîte femeile pentru „orgii". Cînd rămîneau însărcinate erau țintuite de vii pe pereții acestor coridoare.

14 februarie

Cu mașina lui N.P. mergem la Cuernavaca. Stîncile se ridică de o parte și de alta a drumului, ca niște fortărețe. Roci peste tot. După o oră ajungem în sătucul Tepoztlan. Este duminică și piața este în plină activitate. La um-

bra pereților — bătrîne cu rînduri „aztece", parcă ar cobori din basoreliefuri. Biserica Dominica de la Navidad este din sec. al XVI-lea. Niște fetițe culeg din țărînă boabe de orez. Un botez. Un tînăr se-ndreaptă spre pragul bisericii și aruncă un pumn de monezi. Copii, tineri se calcă-n picioare. Un magnetofon cîntă Transmite Bach.

Doi pesos de persoană pentru a vizita **patio-ul** și o parte din vechile celule monahale. De la etajul al treilea, o galerie în ruine, se poate privi valea. Celulele distruse sînt părăsite. Un afiș anunță că preotul — care locuiește, probabil, lîngă biserică — este la dispoziția enoriașilor la orele stabilite. În curte o fîntînă și un bazin peste care se-ntinde umbra palmierilor. Două fete vin după apă cu două găleți din plastic, colorate diferit. Drumul își continuă șerpuirea prin munți. Pe margine — cimitirul satului Ocotepec. Ne oprim și ne apropiem de zid, pentru a-l privi. Pare un oraș în miniatură. Mormintele, acoperite de ceață, par case colorate ; te aștepți să vezi păpuși la ferestre, copii. Traversăm satul Ocotepec și vedem, din mers, bisericile. Ajungem la Cuernavaca de prînz. Mîncăm într-un restaurant pitoresc, invadat, clar, de turiști. Pe șemineu un tablou straniu. O doamnă din epoca colonială. Se spune c-ar fi o pictură de Leonor Fini. Lîngă noi, la masa vecină, o doamnă în vîrstă, care pare și mai în vîrstă, cînd încearcă să surîdă. De foarte mult timp nu mai are dinți. Mergem pe jos, pe o căldură puternică, spre parc și castel. Într-un café vienez cîțiva tineri ne propun cu insistență șiraguri de semințe și fructe uscate. Cristinel cumpără șiraguri pentru toate prietenele din Chicago și Paris. Parcul — ca peste tot. Ca în Spania sec. al XIX-lea, ca în Portugalia de ieri și alaltăieri.

Plecăm la Xochicalco. Mașina trepidează puternic. Continuăm drumul spre piramide. Se văd, nu departe de aici, lacurile în zare și lanțuri de munți în toate părțile. Ciini lihniți de foame. Case rare. O curte — găini, capre. Sub un cort, un mexican vinde coca-cola, limonadă, tortilla.

Construcția „Structura C". Urcăm pînă la prima platformă. Au rămas, încă, pereții sanctuarului ars. Nu departe de aici se află Piramida Șerpilor cu pene. Admirabile ornamente, de diferite culori. Motivul șarpelui cu pene, ca și al zeului cu urechi mari, se repetă la infinit. Cumpăr broșura lui Cezar A. Saenz : **Ultimele descoperiri în Xochicalco** (Institutul Național de Antropologie și Istorie, Mexic, 1964) și-l răsfoiesc în bătaia vîntului. Citesc aici că, foarte probabil, pe vîrful piramidei șarpelui cu pene se ridica un templu identic cu cel al „Structurii C". Citesc de asemenea, că, în urma săpăturilor, au găsit aici vase antropomorfe cu figura zeului ploii, Tlaloc, și tot felul de obiecte. În vecinătatea zonei ceremoniale, se află cimitirele. Saenz le situează între 500—750 e.n. De la înălțime, se disting alte „construcții" acoperite de pămînt și încă neexplorate. Cît timp ar fi necesar pentru a cunoaște toate etapele acestei civilizații ? La căderea nopții ajungem din nou în capitală. Extraordinar spectacol este oceanul de lumină.

Diego Rivera : „Fragment de frescă"

José Clemente Orozco : „Neveste de soldați"

15 februarie

Zi grea. La ora treisprezece am curs (Upanișadele). Apoi, dejunul cu Jimenez Moreno. Din fericire, vorbește el, tot timpul. (Ascult cu interes și învăț multe. Uimit că eu „aș ști atîtea lucruri", îi dezvălui „secretul" meu : eu știu să ascult, și mai știu, înainte de toate, ce întrebări să pun „specialiștilor".)

La șapte seara, a doua conferință publică (Mitologiile memoriei și uitării). Asistă și ambasadorul Indiei. Este un uriaș cu barbă și turban. Mă felicită călduros, după conferință. (Mă-ntreb dacă a ascultat. A venit, probabil, deoarece știa că întîi voi vorbi despre Yoga. Și crezuse că, astfel, voi vorbi și despre India.)

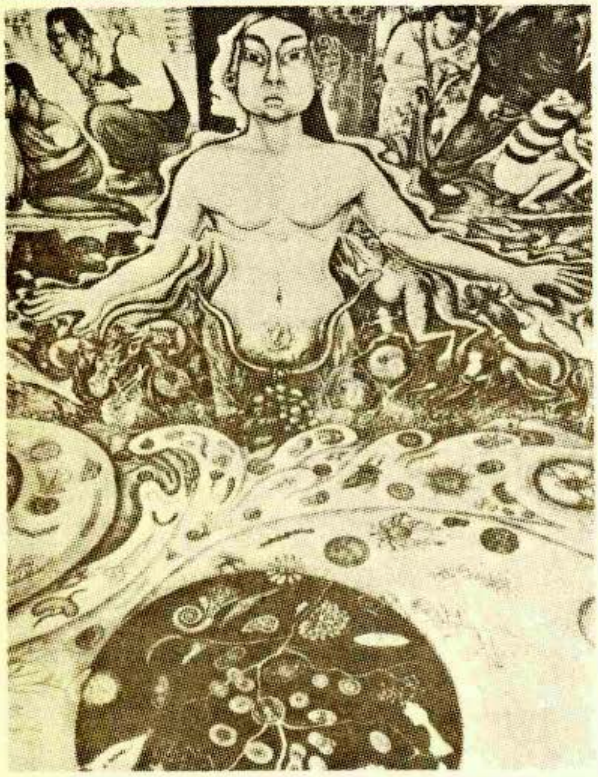

Diego Rivera : „Marele Tenochtitlán" (detaliu) ● „Apa și viața" (detaliu)

După aceea am cinat cu H.T. și din nou am vorbit pînă la miezul nopții. Mă culc pe la două, extenuat.

18 februarie

Ultima lecție (cu ce claritate mi se limpezește „gîndirea" religioasă indiană ! Lecția a fost înregistrată. Dacă este bine transcrisă, o voi publica). Seara, cu Laurette Séjourné. Mai este și Cohen care mi-a tradus în engleză **Mefisto** și **Androginul.** Este o mare iubitoare de poezie. A scris o carte despre Robert Grave și i-a trimis-o în manuscris. Grave i-a răspuns doar : **Very well done** (foarte bine făcută). Ca la școală — comentează ea. Se minunează că eu sînt așa de „uman" și am atita „umor". Se află aici, în sfîrșit, și Juan Rulfo, autorul romanului **Pedro Páramo,** pe care mulți îl consideră a fi cel mai bun roman mexican contemporan. Foarte tînăr, poate între patruzeci și cinci — patruzeci și șase de ani, dar pare terminat, obosit. Mi se spune că a fost alcoolic în ultimul grad și că l-au salvat in extremis, internîndu-l într-o clinică. Din păcate nu vorbește decît limba spaniolă, dar înțelege franceza. Îmi spune că mi-a citit toate cărțile traduse în limbă spaniolă. Conversația ne este ușurată de un tînăr profesor de filosofie întors recent de la un Congres Internațional de la Geneva. Simpatic, inteligent. Se preocupă de filosofia religiilor.

După cină, ascultăm înregistrarea unui ceremonial legat de ciupercile halucinogene. Litanii monotone într-un dialect mexican pe care nu-l înțelege nimeni. Din cînd în cînd, se aude clar, cuvîntul sfînt.

19 februarie

Ultima întîlnire din „masa rotundă". Participă și dr. Caso, autorul cărții **Poporul Soarelui,** și un etnolog francez, care, de douăzeci de ani, pregătește o teză despre „zburător". Este și tînărul profesor de filosofie pe care l-am cunoscut în casa Laurettei Séjourné. Din nou problema sacrificiului uman la azteci. Mi se cere să fac o comparație între toate tipurile de sacrificii umane pe care le cunoaște Istoria Religiilor. Cînd îmi termin expunerea, vorbesc de acest gen de sacrificii, cînd de fapt zeul — încarnat sau reprezentat de o ființă umană — se sacrifică lui însuși. Insist din nou asupra semnificației acestor rituri sîngeroase în legătură cu agricultura. Cerealele nu sînt **date** (ca animalele vînătorului din paleolitic, de exemplu) ci se nasc din corpul unei ființe divine sau semi-divine, care este asasinată. Pentru a asigura permanența se sacrifică ființele umane ; ceea ce vrea să însemne că omul își asumă responsabilitatea menținerii Cosmosului viu și **fertil.**

Urmează, apoi, prînzul oferit de directorul Colegiului, Silvio Zavala. La masa noastră, dr. Caso și francezul vorbesc fără întrerupere. Eu mă odihnesc. Ce bine, nici discurs, nici urări de sănătate.

Taxco, 20 februarie

Renunțăm la Acapulco. Am hotărît să ne odihnim două zile la Taxco. N.P. se ocupă de călătorie și cazare. Plecăm cu mașina. Noi și o familie din Curazao. Pe la prînz sosim la Cuernavaca. De data aceasta ne oprim și vizităm catedrala : o fortăreață din piatră roșietică, construită în secolul al XVI-lea, în mijlocul unei grădini cu arbori înalți și flori de toate felurile. Există și un bazin de apă.

Acum doi ani, spălîndu-se pereții, au fost descoperite fresce care ilustrează viața și martiriul primului sfînt mexican, San Felipe de Jesus. Scena cu pești și bărci de pescari, sosirea misionarilor la Nagasaki, crucificarea lor alături de unii japonezi convertiți. Surpriza catedralei este altarul principal foarte „modern".

Din dorința episcopului. Dar guvernul a interzis „modernizarea" restului catedralei. Șoferul, care ne este și ghid, ne spune că episcopul este foarte „avansat", chiar cîteva ziare au afirmat că-i consideră pe evrei „creștini sau aproape creștini". Grădinile Borda — grădina lui Maximilian. Arborii-mango și, invizibil, păsări cu țipete tropicale, papagali. Capela particulară. Camera de oaspeți. O fîntînă mare cu un bazin, are numeroase alge ; pe lîngă fîntînă, un drum și un loc de contemplație. Apare un băiat, care aleargă pe lîngă noi, cu un arc și săgeți în mînă. Din nou în grădina Eroilor și palatul lui Maximilian pe care l-am vizitat duminică. Olandezul din Curazao își amintește de un jurist român, specialist în probleme de trafic interplanetar, de la care a învățat cîteva cuvinte românești. Adaugă, cu tristețe, că juristul tocmai a murit.

Spre Taxco. Arbori în formă de cactuși. Pe marginea șoselei, fete tinere ne propun să cumpărăm iguane vii, pe care ni le arată legate cu sfori. Urcăm pe un drum sinuos, cam douăzeci de kilometri. După care, brusc, apare Taxco. Pe colina din față — zeci de palisandri gigantici, în floare. Hotelul Borda este la marginea orașului. Nou, admirabil construit și mobilat. Plin de turiști americani. Rămîn o zi, apoi continuă spre Acapulco. Camera noastră este la ultimul etaj, cu grinzi pe tavan și cu miros de ceară și miere, ca în cimitirele românești. La prînz, cerul se acoperă și începe ploaia. Ca la munte, ca la noi în Bucegi. Seara, în holul hotelului, plin de bătrîni americani, privim focul din șemineu și așteptăm să se aprindă luminile în Taxco. Între două ploi ne plimbăm prin fața vitrinelor pline de argintărie.

21 februarie

Duminică. Soare fierbinte ce anunță ploaie. Citim în grădină. O piscină enormă și încîntătoare pe care doi mexicani o curăță cu multă atenție, pescuind încet petale de palisandru căzute în apă. În fundul grădinii — două cuști : într-una — o pereche de maimuțe din pădurea

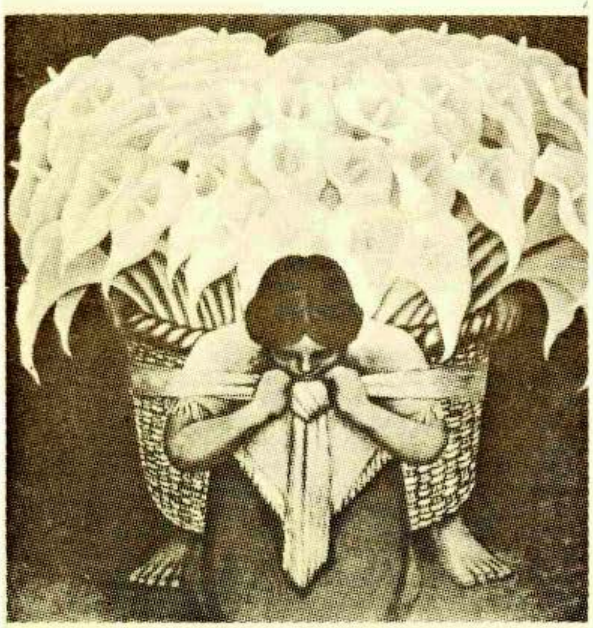

Diego Rivera : „Coșul cu flori"

Orozco : „Amestecul religiilor" (detaliu)

tropicală, mici ca doi pisoi de cîteva luni ; în cealaltă o altă maimuță tot foarte mică, din Brazilia. O privim fascinați. Are un cap ca de indian. La prînz a plouat. Spre seară se face frumos. De la fereastră urmărim zborul unor păsări colorate (portocalii, albastre, roșii) căutînd cine știe ce hrană în corolele pe jumătate închise. Dintr-odată dispar. Se ascund sub ramuri. Liniște ; înțelegem din ce cauză. Dinspre munte vin alte păsări în zbor planînd maiestuos la cîteva sute de metri înălțime. Se îndreaptă spre noi. Aproape nici nu mișcă aripile. Planează argilos, fără grabă.

Seara, în camera noastră aproape înghețată (ne-am adus pături) citesc **Cuvintele**. Nu înțeleg de ce această carte este considerată o **mare** operă. Acum cîteva luni în urmă la Chicago, Paul Ricoeur îmi spunea că este „admirabil scrisă". Într-adevăr, dincolo de atîtea pagini teoretice, această carte a lui J.P. Sartre este bine scrisă. Dar atunci, ce să mai zicem de Cioran ? Refuz să cred în personajul-copil al lui Sartre. Am mereu impresia că proiectează „în cea mai fragedă copilărie" concepțiile sale filosofice posterioare.

22 februarie

Toată dimineața stăm în grădină, așteptînd mașina care să ne ducă la Mexico City. Două ore de așteptare în holul hotelului. Zeci de turiști pleacă, în timp ce alții sosesc. Parcă ar fi aceiași. Stranie senzație. Sosește mașina, cînd n-o mai așteptam și eram pe punctul să-nchiriem alta. Șoferul este tînăr și laudă bogăția arheologică a Mexicului. Spre seară, aproape de căderea nopții, ne oprim la „Trei Marii" pentru a bea o cafea. Impresie de mare sărăcie, dar multă bună-voință — ceea ce n-am întîlnit în Mexic. Mexicanii sînt triști, melancolici, închiși în visele și preocupările lor.

23 februarie

În romanele lui Dostoievski, eroul ni se dezvăluie sub diferite aspecte surprinzătoare, contrazicîndu-se de la un capitol la altul, prin comportarea și ideile sale. Același lucru se-ntîmplă și cu unii zei din India (Varuna, Indra,

etc). După ce „am aflat" că Varuna este un zeu al cerului, maestru al Universului și alte asemenea lucruri, observăm că este și „fratele unui șarpe", o „viperă" și că are ceva din marele șarpe Vitra. După ce am admirat eroismul lui Indra din sutele de imnuri, constatăm, că, după victoria asupra lui Vitra, se ascunde, îi este frică, devine un laș.

Mexico, 24 februarie

Ne sculăm la cinci și jumătate, pentru a lua avionul de șapte și jumătate, spre Oaxaca. Traversăm orașul pe întuneric și observăm, pe la colțuri de străzi, foarte mulți copii și tineri, tremurînd de frig, în așteptarea autobuzelor care să-i ducă la școală.

Zburăm peste munți. Au culoarea argilei arse. La stînga — cei doi vulcani acoperiți de zăpadă. La opt și jumătate, aterizăm la Oaxaca. E cald, cerul este senin și orașul stă ascuns pe jumătate între arbori. Plecăm cu mașina la hotelul Victoria. Un hotel nou, aproape somptuos, situat pe colina de la marginea orașului. Vizităm orașul, mergînd pe jos. În jur — cîmpiile, în depărtare — munții.

Alegem la întîmplare o stradă ce pare a coborî în serpentină. Copii se joacă în praf, iar pe margine — nelipsiții cîini înfometați. Ajungem în strada Garcia Vigil și, imediat, descoperim prima biserică : Santisima Virgen de la Soledad, împrejmuită de arbori înalți. Este construită după obiceiurile de atunci, ca o cetate. Interiorul este lipsit de interes. A fost renovată și pictată într-un albastru de magazin „angelic". Cîteva femei merg în genunchi spre altar. Lîngă biserică — piața de flori și de legume. Ne continuăm plimbarea. Casele sînt mai frumoase ; au grilaje zvelte la ferestre.

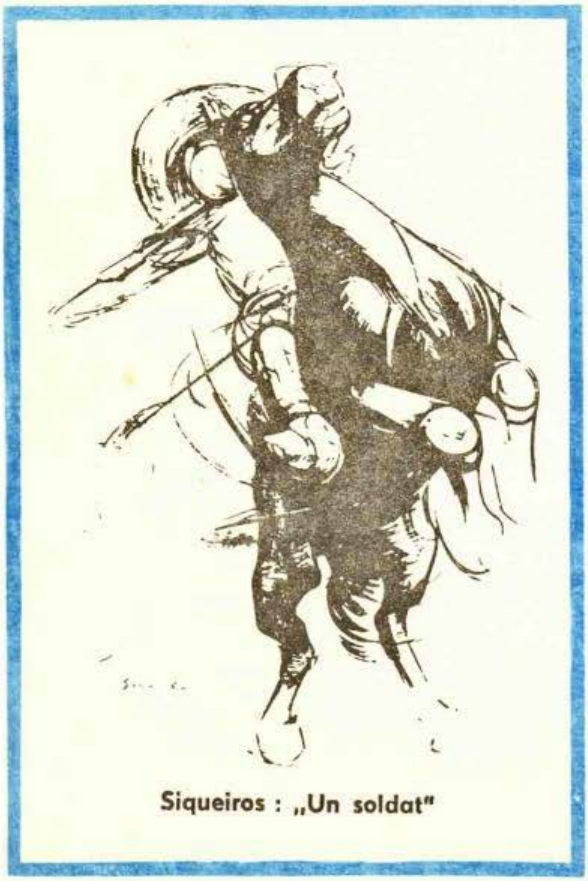

Siqueiros : „Un soldat"

Catedrala Santo Domingo este, într-adevăr, maiestuoasă. Citesc că a fost construită în sec. al XVI-lea de prelații dominicani. În anul 1869, a fost transformată în „cazarmă" pentru cavalerie din „necesități de război". În anul 1902 a fost redată cultului, dar numai biserica propriu-zisă. (Alături, în vechea mănăstire, se află cazarma militară.) Este fastuoasă, cu mult aur, cu statui de sfinți și ornamentații. Aproape de altarul principal se vede, într-o parte, fosta ușă, azi, zidită, ce dă spre mănăstire. De cealaltă parte — peretele cu vechile fresce, care au fost distruse.

Ne îndreptăm spre centrul orașului. Inevitabilul parc (și chioșcul pentru fanfara militară) înconjurat de hoteluri, magazine, baruri. Pare un oraș de provincie, decăzut. Vizităm piața și străzile din jur, care-mi amintesc de Lipscanii copilăriei mele. Cînd am ieșit din biserică, fanfara, în chioșc, se prepara de cîntat. Așteptăm pe o bancă. Cetățenii orașului, așezați pe bancă sau în grupuri izolate, așteaptă și ei. Nu știu din ce motiv, dar fanfara n-a mai cîntat.

Seara citesc **Pisica și Șoarecele** de Günter Grass. Fără entuziasm (exasperat și de criticul canadian care-l proclamă pe Grass mai mare decît toți romancierii americani, inclusiv Faulkner — citesc aceste inepții pe coperta cărții). Pare că-mi retrăiesc copilăria și adolescența. Într-adevăr **toate** pasiunile de atunci îmi vin în minte ; și în aceeași ordine. Întîi filatelia, apoi, entomologia, botanica, mineralogia. Cu ce pasiune am căutat azi insecte pe colinele din spatele hotelului ! Cu ce bucurie am examinat florile necunoscute ! Închid ochii și mă-ntorc să privesc cele zece volume din **Amintiri entomologice**, în podul unei case din strada Melodiei. Le răsfoiesc mental. Îmi propun să le cer la bibliotecă, la întoarcerea mea la Chicago.

25 februarie

Dimineața, foarte devreme, pornim spre Mitla. Ne oprim în satul Tule, pentru a vedea celebrul „Arbore din Tule". Se afla în apropiere de o mică biserică. Acest gen de chiparos (Taxodium Mucronatum) cu un diametru de circa douăzeci de metri, are, probabil, 2 500—3 000 de ani (Ghidul ne precizează că botaniștii francezi afirmă c-ar avea 5 000 de ani). Biserica este obișnuită. Alături, alt taxodium, mai modest. Are un diametru de numai doisprezece metri.

Ne urcăm în mașină și ne continuăm călătoria. Șoseaua — excelentă. Trece prin cîmpii sărăcăcioase. O plantă arborescentă. Este un **cașor-oil** ; din semințele ei se extrage ulei laxant.

Trecem pe lîngă o piramidă, ascunsă aproape în întregime în pămînt. Au încercat s-o scoată la suprafață, dar este atît de degradată, încît arheologii au renunțat. Ajungem într-un sat numit Tlacolula. La intrare, pe pereții primei case, citim anunțuri gigantice : Coca-cola și Pepsi-Cola. Este un sat întemeiat înainte de conquista. În anul 1550, au sosit aici primii misionari dominicani, iar între 1580—1621 au construit biserica Santa Maria de la Asunción. Are două turnuri vopsite în roșu-portocaliu și în alb. După cum spune ghidul, are cele mai frumoase capele din Mexic, „foarte originale". Intrăm. Cîteva femei îmbrăcate în negru. Lumînări ornamentale — pe piedestale din lemn aurit

Siqueiros : „Revoluția ne înapoiază cultura"

și inevitabilele statui de sfinți în fața cărora se află, în genunchi, alte femei în negru. (Și din nou, aceeași impresie de templu păgîn, de cult politeist.)

În fața bisericii, lîngă piață, a început construcția unei școli. În satul Mitla vizităm un atelier de țesături de mînă. Doi oameni, unul foarte bătrîn, lucrează la un covor. Turiști americani îi fotografiază. Cît sînt de orgolioși ! Mai ales bătrînul.

Peste case zboară lent, în înaltul cerului, vulturii. Soarele arde în miezul zilei, iar cerul este foarte albastru. Gîndul îmi zboară la Carpații de acasă. Îmi amintesc aceeași scenă : priveam cum vulturii zboară lent, în înalt, după ce citisem **Adevărata moarte a lui Guynemer**, și-mi spuneam că Cezar Petrescu descoperise tema cărții, tot așa, privind, ca și mine, cum vulturii zboară lent, în cercuri, pe cer. Traversăm Mitla pentru a merge direct la ruine. Lîngă catedrala San Pablo (n-o vizităm ; ghidul ne spune că este din secolul al XIX-lea) se află zona arheologică. Între catedrală și ruine — vînzători de haine, clopoței, reproduceri, figurine și statuete.

Mitla. Mictlan în nahuatl înseamnă „loc de veci". Într-adevăr, aici întîlnim cimitirul zapotecilor. Nu era un oraș, ci o necropolă, cu temple, edificii publice și un palat în care locuiau regele și sacerdoții, cîteva luni pe an, în timpul ceremoniilor. Regele însuși era un sacerdot.

Urcăm spre sanctuariu și intrăm în prima sală. În centru — coloane de piatră, înalte de 3—4 metri. Îmi amintesc, ceea ce, deja, știam. Zapotecii au fost primii locuitori din regiunea Monte Alban. Mitla a fost probabil unul din primele locuri pe care l-au construit. Construcția sanctuarelor și a palatului a durat o sută cincizeci de ani. Către 900—950 a fost construită Mitla. Spaniolii au rămas încîntați cînd au sosit. Evident, au început s-o distrugă și-au reușit s-o facă în întregime. Cu piatra au construit case și biserici (nu cea de alături, ci alta, demolată, între timp). Este exasperant să întîlnești peste tot același crud și stupid vandalism. Dar fac eforturi să înțeleg. Pentru spanioli, zapotecii și celelalte populații erau ca „păginii" pentru evrei. Aveau aceleași credințe religioase și practicau, între altele, sacrificul uman. Îmi amintesc de Vechiul Testament. Cu ce mînie

Siqueiros : „Noua democrație" (detaliu)

distrugeau altarele templelor, idolii. În anul 1901, ne spune ghidul, guvernul a decis reconstrucția întregului complex arheologic. De la început, reconstrucția a fost rău făcută. (Se văd în pereți cărămizi și pietre de tot felul.) Mitla este, în Mexic, un loc unic, deoarece n-a fost distrusă, a rămas așa cum a fost. Încăperile aveau tavane din lemn, dar au ars sau au putrezit. Acum se vede cerul peste tot.

Trecem, printr-un tunel, în altă încăpere, pătrată, cu ornamente de piatră. În cealaltă parte — locuințele regelui-sacerdot. Totul a fost construit din pietre de diferite dimensiuni, dispuse de-o asemenea manieră, încît nu mai era nevoie de ciment. De altfel, nici nu cunoșteau cimentul. Mozaicurile sînt extraordinare. Ușor înclinate, pentru ca apa ploii să se scurgă cu ușurință (încă se văd locurile de scurgere). Ghidul ne spune că au fost utilizate cam cinci mii de pietre mari și mici. Unele au fost aduse

Diego Rivera : „Țărancă cu ștuleți de porumb" (detaliu)

de la o distanță de peste douăzeci de kilometri. Arhitecții aveau planul întregii construcții. Cunoșteau un sistem de măsurători, matematicile. Mozaicul de jos și de pe pereți este verde și roșu. Ieșim și privim încă o dată, din capul scării, piața înconjurată de temple, unde aveau loc ceremoniile. Aici aveau loc sacrificiile de animale sălbatice și, de trei ori pe săptămînă, sacrificii umane. Au fost descrise de călugării dominicani care au asistat la ele. Coborîm. Din piață privim fațada palatului cu cele trei porți centrale. Vîntul se pornește din senin. Unui turist american îi zboară pălăria, atît de sus, încît credeam că n-o va mai prinde niciodată. Mergem la morminte. Aici, lîngă piață sînt patru temple și, sub fiecare, morminte. Intrăm în necropola regilor. Ghidul atrage atenția celor care suferă de claustrofobie să nu intre. Înăuntru este o căldură ca de horn; respirăm greu, parcă ne-ar lipsi aerul. Mergem „în patru labe" printr-un tunel înalt de cincizeci și șase de centimetri. În centrul necropolei, ne așteaptă ghidul cu o lanternă electrică. Ne arată desenele de pe pereți ; între ele — zvastici și o specie de zigourat cu o cruce în mijloc. (Centrul lumii). Cadavrele erau împodobite cu bijuterii și ofrande. Am văzut morminte asemănătoare în muzeul din Mexico City. Ieșim. Vîntul rece ne lovește fața. Cealaltă necropolă este a sacerdoților. Nu mai intrăm. Este deschisă pe jumătate și se poate vedea o coloană din piatră. Se numește coloana morții. Oamenii o îmbrățișează, iar numărul de degete care încap între două palme înseamnă cîți ani mai au de trăit. În fața noastră, perechea olandeză, în voiaj de nuntă, se ține strîns de mînă, în liniște. Sînt foarte concentrați. De ce ?

Monte Alban, 26 februarie.

Traversăm satul San Juanito. Este la doisprezece kilometri de Monte Alban. Numele este spaniol. (Muntele era, în acea perioadă, acoperit, în timpul primăverii, de arbori albi.) În zapotecă se numește Oanidipa, „loc fortificat". Aici urcau zapotecii pentru îndeplinirea oficiului de cult. În vale aveau casele. Din trestie. Din această cauză n-a mai rămas nimic. Primele așezări au avut loc între 800—1000 e.n. Cetatea a fost abandonată spre anul 1000 e.n., cînd au sosit aici mixtecii. Monte Alban a fost cucerit de spanioli mai tîrziu. Apoi a fost dat uitării pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea cînd Dupaix a descoperit piramidele. Între 1901—1905, Porfirio Diaz, din Oaxaca, a început săpăturile. Dr. Caso reia lucrările în 1930 și scoate la lumină templele și mormintele (douăzeci și cinci pînă în prezent, dar, probabil, sînt mai multe). Toate au aceeași formă. Vedem unul din ele. Pereții erau colorați. Din esplanada din partea de nord au rămas șase coloane retezate, cu un diametru de doi metri. Ne îndreptăm spre esplanada centrală, tăiată în munte. Scara pe care urcăm a rămas așa cum a fost construită inițial. Se văd **Stelae** de stranii desene (ar reprezenta figuri astronomice). Vizităm un edificiu de forma unui cadran solar. Sîntem conduși imediat spre o altă piramidă. Pătrundem printr-un tunel. Alte figuri — tipuri etnice diferite. Într-adevăr — mongoloide, negroide (aztece ? semitice ?). Parcă ar avea pe cap podoabe egiptene. Apoi dansuri, simboluri falice. În exterior — pietre numerotate. Un fragment de desen reprezintă o femeie impudică. Ne urcăm pe o piramidă imensă, parțial scoasă la suprafață. Se vede tot orașul. Piramida propriu-zisă este acoperită de pădure.

După amiază — muzeul din Oaxaca. Extraordinar de bogat. Ne oprim în special la sala Monte Alban. Zeitățile porumbului — în sala de jos. La etajul superior se găsește mormîntul cu numărul VII. Are un tezaur fabulos. În vitrine se află pietre de mărgean, scoici, enorme șiraguri de perle, vase de alabastru, șiraguri de turcoaze și de jad. (Dacă le-ar fi văzut Flaubert !). Într-un colț — un vas de cristal și-un craniu extraordinar, făcut din mozaic de turcoaze. Și zeul morții a cărui mască de aur este reprodusă pe foarte multe cărți poștale. Pe perete — fotografia lui Caso, în fața mormîntului nr. VII, în momentul descoperirii. (Săptămîna trecută, ar fi trebuit să discut mai mult cu el.)

În românește de
Dorel Filipescu

KWAJA AHMAD ABBAS
-india-

Un gentleman

Ploaia incetase, dar erau bălți de apă pe drum și lichidul rece pătrundea rapid prin tălpile subțiri și uzate ale pantofilor mei ieftini. Dar cel puțin nu mai cădea apă de sus, deși cerul era încă acoperit cu nori groși. Ținindu-mi într-o mină servieta (în care transport mincare, cărți, manuscrise, cumpărături) și într-alta umbrela, m-am grăbit către autobuz. Voiam să ajung la Mahim, pe lîngă Parcul Shivaji.

Umbrela mea! Obiectul pe care-l numesc acum umbrelă odinioară era o umbrelă adevărată! Chiar și acum, privită de la o oarecare distanță, ea aduce a umbrelă, făcînd abstracție de minerul rupt care iese jalnic din faldurile șifonate. Deși mai degrabă ai putea-o lua drept un cort portativ negru. Iar atunci cînd este desfăcută și pînza ei se-ntinde pe rama și spițele ruginite ea este o adevărată sită. Apa de ploaie curge nestingherită prin ea, dar – atenție! – numai apa de ploaie. Apă curată de ploaie cerească! Cu mîndrie pot să spun că umbrela mea reține frunzele moarte, murdăria păsărelelor, cojile de banane și de ouă aruncate de gospodine de la etaj. Ce mai, nici un fel de gunoi nu poate trece prin găurile umbrelei mele.

În ceea ce privește ploaia – asta e altă poveste! Și apoi unul și același lucru nu poate servi tuturor scopurilor. Deajuns că te protejează de gunoi, nu? Și apoi am citit că uneori curenții de aer transportă la mari distanțe mici peștișori și broscuțe pe care îi lasă apoi din nou să cadă pe pămînt odată cu ploaia. Și iată că umbrela mea își dovedește utilitatea în felul ei, pentru că nici cel mai mic peștișor nu va putea trece vreodată prin cea mai mare gaură a ei.

Poate o să vă mirați de ce insist atîta asupra unei umbrele vechi. Motivul este că umbrela e eroina propriu zisă a acestei povestiri. Deși mai este o eroină – o să vedeți! Cît despre mine, ce să mai vorbim – sînt în poziția delicată a unui **gentleman prins între două „eroine".**

Cînd mă auto-intitulez „gentleman" n-o fac din vanitate, ci pentru a-mi sublinia condiția nefericită. Da, este nenorocirea vieții mele că sînt un gentleman, fiul unui gentleman, nepotul unui gentleman. Acesta este motivul că după cinci examene nu am reușit să-mi obțin licența. De patru ani lucrez la un ziar în calitate de corector și niciodată nu am negociat cu patronul meu mărirea salariului. Și dacă vreți să știți, toți abuzează de mine – și șeful meu, și colegii mei. Niciodată nu răspund – pentru că sînt un gentleman. Într-o zi, pe cînd mă plimbam pe Hornby Road, un tip beat mi-a ars o pereche de palme. Așa – pur și simplu din senin. Puteam să fac și eu la fel cu el. Dar instinctele mele de gentleman m-au oprit în mod categoric să mă cobor la nivelul lui.

Vreți să mai auziți și altele cu privire la complexul meu de respectabilitate? Am treizeci și cinci de ani și nu sînt căsătorit. Cu patruzeci de rupii pe lună nu-mi pot permite să întrețin o soție. Împart o cameră cu alți trei tineri necăsă-

toriți și ei. Chiar dacă aș avea o nevastă, unde aș putea să locuiesc cu ea ? Tovarășii mei de cameră se mai întîlnesc cu cîte o femeie, dar eu nu.

În buzunar aveam portofelul cu patru hîrtii noinoute de cîte zece rupii, salariul meu pe o lună. Aș fi putut să cheltuiesc și eu cu vreo femeie ușoară — dar nu v-am spus că eram un gentleman respectabil ?

Acum pot să pariez că vă spuneți în gînd : „Ce ne tot bați capul cu umbrela și respectabilitatea ta ? Unde este ea — eroina povestirii ?" Îmi pare rău că v-am făcut să așteptați atît. Dar dumneavoastră ați așteptat numai cîteva minute ca ea să apară în timp ce eu, în seara aceea ploioasă, a trebuit să aștept autobuzul aproape o oră. Unii dintre cei ce ședeau în stație chiar renunțaseră și plecaseră. Dar eu am fost răbdător și în cele din urmă autobuzul a apărut și așa am cunoscut-o.

La început ochii mei nu au văzut-o venind ; urechile nu i-au auzit pașii. Dar nasul meu i-a simțit prezența — un parfum dulce, subtil, complex care era o combinație de colonie, pudră, transpirație, picături de ploaie și tinerețe. Cînd mi-am întors capul am văzut-o stînd lîngă mine, aproape atingîndu-mă. Nu avea nici umbrelă, nici haină de ploaie, doar o geantă mare, verde care-i atîrna de umăr. Tocmai atunci sosea un autobuz cu imperială. Platforma de jos era supra-aglomerată, așa că m-am dat deoparte, lăsînd-o pe ea să urce, eventual pe platforma de sus, care era goală. Ce vreți — un gentleman rămîne un gentleman. Într-adevăr, înfruntînd picăturile rare și vîntul ea se urcă spre platforma de sus. Iar eu o urmai. Nu mai era nimeni pe platforma superioară, numai eu și ea. Ea s-a așezat pe o bancă pe stînga, pe cînd eu m-am așezat pe o bancă la dreapta. Eu am cumpărat un bilet pînă la Parcul Shivaji. Ea a cumpărat pentru Maras. Aveam un mic fior la gîndul că vom călători împreună pe o distanță atît de mare. Autobuzul de-abia ajunsese în Bori Bunder cînd picăturile de ploaie se întețiră pe neașteptate. M-am uitat în sus și am văzut că cerul era negru ca smoala. Cînd autobuzul opri la Cinema Capitol, la lumina unui felinar de stradă i-am văzut fața pentru prima oară. Era blondă, cu o strălucire rozalie în obraji, cu buze roșii ca cireșile și cu o claie de păr blond. „Eh, europencele astea — ce frumoase sînt !" Dar probabil că lumina felinarului m-a scăldat și pe mine pentru că ea mi-a aruncat o căutătură și apoi și-a întors privirea ca și cînd ar fi spus în gîndul ei : „Ah, ce urîți sînt indienii ăștia !".

În momentul acela am devenit dureros de conștient de urîțenia și vechimea pantofilor mei, de haina mea peticită, de cămașa ruptă, de pantalonii lipsiți de formă de atîta purtare, de barba nerasă, de capul chel și mai ales de fața mea întunecată la culoare, încît n-am mai îndrăznit să mă mai uit la ea. Dar picăturile de ploaie care se întețeau îmi schimbară gîndurile. Nu mi-era atît teamă de mine că am să mă ud cît de ea. Aruncîndu-i o privire, am văzut — sau mi s-a părut ? — că îmi zîmbește.

„De ce nu deschizi umbrela ?" m-a întrebat ea cu o voce dulce. Și cum să-i spui că ceea ce credea că este o umbrelă era de fapt o sită sau filtru ?

„Umbrela ? Da, desigur, umbrela !" am îngăimat, deschizînd-o anevoie. „Vă mulțumesc că mi-ați reamintit." Făceam figura profesorului de filozofie, scufundat în meditație asupra misterelor vieții, care uită de existența unui obiect util.

Ploua acum bine, ea era udă pe cînd eu ședeam fără pic de rușine sub umbrela, sau filtru sau sită sau cum vreți s-o numiți. Dar totuși oferea puțină protecție, era mai mult decît nimic. „De ce să n-o chem să stea și ea sub umbrelă ?" De cîteva ori mi-au venit cuvintele pe limbă și

tot de atitea ori mi-au înghețat pe buze. Să fi fost sfioșenia mea înnăscută de vină, frumusețea ei sau faptul că eram un gentleman ? Și, uite așa, ezitînd între a o invita, și între a nu face un gest neconvenabil, am simțit-o deodată că se apropie de mine. Atingerea moale a corpului ei, parfumul ei care acum mă învăluia îmi confirmau faptul că ea se apropiase de mine.

„Vino, adăpostește-te sub umbrelă" am îndrăznit în cele din urmă să spun, ținînd umbrela de așa manieră încît găurile cele mai mari erau pe partea mea.

„Cum aș putea să-ți mulțumesc" a gîngurit ea recunoscătoare. „Dacă nu mi-ai fi venit în ajutor, ajungeam acasă udă leoarcă."

Odată gheața spartă am început să vorbim ca două ființe apropiate. „Cu ce te ocupi ?"

„Lucrez la un ziar", nespecificînd dacă redactor sau corector. „Lucrezi și tu ?"

„Da, într-un fel se poate spune că muncesc."

Mă gîndeam că o fi stenografă sau secretară, sau așa ceva. Nu mai ploua, pur și simplu turna cu găleata. I-am spus : „Te-ai udat tcată. Nu vrei să-ți acoperi genunchii cu servieta mea ?" Ne-am vîrît amîndoi genunchii sub servietă și fără să vreau am avut o senzație delicioasă cînd i-am atins pe ai ei, satinați și moi. O căldură mă-nvălui din cap pînă în picioare. Vîntul începuse între timp să sufle mai tare și oricînd exista **primejdia ca umbrela să-mi fie smulsă din mînă.** Cu mîna dreaptă mă sileam s-o mențin în poziția verticală iar cu stînga susțineam servieta care ne acoperea picioarele. La rafalele mai puternice ea se cuibărea la pieptul meu și mîna ei moale mă încolăcea, cerîndu-mi parcă ajutor. Au fost momentele cele mai fericite din viața mea.

Neîndoielnic că sînt un gentleman, dar sînt și un romantic. Situația mi se părea nemaipomenit **de plăcută. Un bărbat și o femeie — o femeie frumoasă. Și amîndoi adăpostindu-se sub aceeași** umbrelă, cu trupurile atingîndu-se, aproape îmbrățișîndu-se. Și fiind corector la ziar și la curent cu noțiunile politice mi-a trecut prin cap o comparație îndrăzneață : „Tu reprezinți India — sărmană, dezmoștenită de soartă, cu găurile din pantofii tăi și cu tot destinul tău. Fata blondă reprezintă Anglia care domnește peste inimile indienilor. Iar umbrela aceasta ruptă erau resursele sărăcăcioase ale Indiei care au salvat atît India cît și Anglia de la..." Eh, gîndurile mele o luaseră razna de tot cînd observai că ploaia se mai potolise și frumoasa mea ațipise, cu o mînă petrecută după gîtul meu. Fără s-o deranjez am strîns umbrela. Cu un scrîșnet de frîne autobuzul se opri în stația Tilak Bridge cînd ea deschise ochii încetișor, căscă languros și spuse : „Îți mulțumesc mult". Ar fi trebuit să-i răspund „Eu sînt cel care-ți mulțumesc pentru cele mai dulci momente din viața mea" dar m-am reținut. Am preferat să mormăi „Pentru nimic. Nu-i nevoie să-mi mulțumești". Acum autobuzul întoarce spre parcul Shivaji și inima îmi îngheța în piept pentru că trebuia să cobor la prima. Am vrut din toată inima s-o întreb numele și adresa, să stabilesc o întîlnire cu ea, dar cei 35 de ani de educație de gentleman m-au reținut.

Tablouri de Sabin Ștefănuță

„Hari Nivas" strigă conductorul și autobuzul opri hurducîndu-se, și am coborît încurcat, strîngîndu-mi umbrela la piept. „Noapte bună !" am murmurat și am aruncat o ultimă privire spre ea.

Nu prea-mi venea să mă duc acasă și restaurantul Irani de după colț era încă deschis. O ceașcă de ceai fierbinte o să-mi facă bine după udătura asta. Și o să-mi ofer și plăcerea de a rememora clipele fericite pe care tocmai le trăisem.

Ceaiul era călduț și l-am băut dintr-o înghițitură. Luîndu-mi umbrela, m-am pregătit să plec. „Alo, domnu', plata pentru ceai !" am auzit în urmea mea.

Am roșit blestemîndu-mi distracția. Ce-o să gîndească acest băiat despre mine ? Am hotărît să-i dau un bacșiș mai mare ca să-i arăt că sînt un gentleman și nu ceea ce a crezut el. Am vîrît mîna în buzunar. Dar portofelul nu era acolo. Nu era de fapt nicăieri. Și atunci în urechi îmi sună vocea ei dulce cînd îmi spusese : „Îți mulțumesc mult". Un taximetrist tocmai se ridica de la masă și se îndrepta spre mașină. Puteam să-l iau și să ajung în fugă autobuzul și să încerc s-o prind pe hoață. Dar n-am făcut-o. N-am putut. De ce ? Pentru că eram un gentleman. Nu v-am mai spus că faptul că sînt un gentleman a fost cauza tuturor eșecurilor mele în viață ?

În românește de
Elisa Madolciu

EVGHENIA IUVAŞEVA DAVITAŞVILI

DJUNA

Djuna, Djuna, miinile tale fermecate...

Deci cine este Djuna? De unde vine ea? Ce spaţiu spiritual a născut acest copil genial?

Djuna este de fapt: Evgheniia Iuvaşeva Davitaşvili, pictoriţă, scriitoare şi Doctor honoris causa în ştiinţe a „Academiei de ştiinţe din U.R.S.S." Este fermecător de frumoasă şi o notă de mister însoţeşte chipu-i marmorean desprins parcă de pe o monedă antică sau ieşit în lumea secolului nostru dintr-un basorelief superb al „Romei Imperiale."

Cu doi ani în urmă am ajuns la Djuna cu ajutorul nepreţuit al poetului D. Zaharcenco, redactorul şef al revistei „Ştiinţă şi tehnică" de la Moscova, şi aşa am descoperit o fiinţă ultrasensibilă, umană în absolut, o poetă de cea mai înaltă factură, un OM de care lumea are imperios nevoie şi care redă vieţii şi societăţii umane sute de oameni. Din primul moment ne-am împrietenit. Pentru a înţelege mai bine această Fiinţă, am mers la Tbilisi, patria primitorilor gruzini, cei ce-au venit să-i ajute pe români la 1877 în războiul sfînt pentru independenţă. Acolo am înţeles spiritul unui popor dăruit umanităţii şi valorilor ei culturale şi morale, dăruit creştinismului în cel mai înalt grad. Deci: Djuna, din acest spaţiu spiritual vine.

Să revenim la poemele Evgheniei Iuvaşeva Davitaşvili. Ele sînt umane, pline de dor şi dragoste, reînviind istorii şi lumi apuse, o mitologie construită pe nostalgii ori metafore ale înţelepciunii umanităţii, obsedată de pacea şi dorinţa de viaţă a oamenilor pentru care ea se bate cu demonii nevăzuţi ai distrugerii şi dezintegrării fiinţei umane, în dorinţa nestăvilită de Bine în acelaşi grad o obsedează timpul şi aripa sa necruţătoare, fulgerătoarea distrugere, posibilă, a umanităţii, nimera şi angoasa planctară, acel ochi ce priveşte omenirea secolului XXI ca pe o judecată de apoi, dar şi puritatea dragostei, stepa nesfîrşită, culorile contrastelor naturii. Djuna pune în centrul naturii omul. Îşi scrie povestirile şi poeziile în limbile: asiriană, gruzină şi rusă. Este cunoscută publicului din U.R.S.S. prin intermediul gazetelor literare, dar şi prin cărţile pe care le-a scris şi cu neputinţă de procurat în librării, tirajele fiind rapid epuizate. Întîmplarea a făcut să o pot asculta pe Djuna recitindu-şi poeziile în faţa unei săli arhipline întărîndu-mi convingerea în puterea ei de perfectă stăpînire a expresiei plastice a cuvîntului, talentu-i actoricesc fiind binecunoscut şi apreciat în mediile intelectuale sovietice.

Publicului român nu-i este cunoscută această latură a creaţiei literare a Djunei.

Fiinţa ce-a redat multor oameni viaţa, nu a uitat înţelepciunea poporului asirian al cărui sînge îl poartă dar nici nemăsurata dragoste de viaţă şi oameni a „Mamei Gruzia".

Djuna are o deosebită preţuire pentru poporul român şi prin noi doreşte să i se destăinuie, în premieră, prin intermediul Almanahului revistei „Luceafărul" cu aceste poezii semnate de Evgheniia Iuvaşeva Davitaşvili în traducerea şi adaptarea lui Dumitru Stancu şi Gabriela Drăgoi.

Dumitru Stancu

*) Din volumul: „Poezii, poeme, legende, cîntece". Moscova — 1985.

Citind în soartă

Eu nu sunt vinovată
Că în soartă știu să citesc.
Eu nu sunt vinovată,
Că nu mi se-ntîmplă destine ușoare.
Eu plîng,
Cînd veniți la mine cu nefericiri.
Eu zîmbesc,
Cînd vă redau fericirea.

Numai ce te-ating cu mîinile
Și deodată aflu
Întregul drum, străbătut pînă la mine
Din îndepărtata-ți copilărie.
Numai ce te-ating cu mîinile...

Îți citesc toate necazurile, toate bolile
ți le știu
Iată, urmele primului curaj și ale primei
îndrăzneli nebunești.
Iată, visurile primei întîlniri cu
infidelitatea,
Iată, cicatricele iubirii amare....
Îți citesc toate necazurile, toate bolile
ți le știu.

Îți iau boala și-ți las în schimb speranța.
Și tot ce te așteaptă-n viitor, eu știu.
Dar totuși tac —
Doar nu eu ți-am scris drumul soartei. —
Îți iau boala și-ți las în schimb speranța.

Eu nu sunt vinovată
Că știu să citesc în soartă.
Eu nu sunt vinovată
Că nu mi se-ntîmplă destine ușoare.

Cîntec

Alături cînd nu vom mai fi
Aer și lumină vei deveni,
Vei deveni cer și nouri
Ca un clopoțel, memorie sonoră.
Alături cînd nu vom mai fi
O floare sau o pasăre vei deveni,
Ecoul speranțelor crește
În iubire, în somn
Și numai orbind, voi muri
Lipsindu-mă de tine....

Anul 2000

Sănătoși, puternici oameni
Al căror veac e plin de fericire
și îndatoriri
Trăiți și uitați de războaie
Într-o lume luminată de bucurii.
Vecinul ajută vecinului
Așa cum fratele își ajută fratele.
Iubirea vizitează inimile
Spre a rămîne acolo,
Copiii cresc, fără a cunoaște durerea,
morțile, bolile,
doar înțeleg devreme
semnele înțelepciunii veșnice.
Viața triumfă asupra morții
Iar omul și natura
trăiesc în deplină armonie
dăruindu-și reciproc nemurire.....
Și stelele, minunatele stele,
Privind lumea,
întineresc.

Djuna în apartamentul său împreună cu cîțiva prieteni

Poezia

Se nasc şi trăiesc în mine
multe cuvinte,
cum să mă exprim mai bine pe mine
în cuvinte cu înţeles clar,
în cuvinte simple şi minunate ?

....Fie ca gîndul meu
despre oameni şi pace
să pătrundă cu sfială
în poezie
şi acolo să povestească
despre toate cu forţa
sincerităţii.

Fantasticul

Vă spun,
ce a fost aievea
şi ce a fost în vis,
ce a fost în trecut
şi ce va fi mîine.
Vă spun
şi veţi afla
ce se întîmplă astăzi.
Adevărul vine întotdeauna
prin pereţii veacurilor
trecute şi viitoare,

soseşte, pentru a redeveni
cunoaştere,
imaginaţie,
fantezie,
miracol, poveste...
Adevărul,
ca şi fantasticul,
nu cunoaşte
graniţe şi limite.

Kubani

Pămînt al Kubanului,
te iubesc,
ca pe ecoul copilăriei,
ca pe izvorul soartei.
Pămînt al Kubanului,
ai fost atît de bun cu mine.
Bolta ta cerească, imensă
luncile tale
şi malurile copilăriei
trăiesc în mine,
cu fiecare vers nou,
mă apropii de tine
pentru ca primăvara
din nou
cu mîna să ating uşor
copacii înmuguriţi,
din nou redevin copil
şi mă contopesc
cu sufletul
în natura
veşnică....

II

Pămînt al Kubanului,
tu eşti cartea lumii
pagină după pagină mi-ai deschis,
pentru a găsi sensul adînc.
Apoi singură am descifrat.
În mîinile mele,
eşti ca pîinea,
mi-ai dăruit lumea.

Amintirea lui Vladimir Visoţki

Ai venit
Cu trei zile înaintea sfîrşitului,
Cu trei zile înaintea sfîrşitului
Ca apoi să rămîi pentru totdeauna
în memoria mea
pentru ca veşnic
răsunător şi trist
ca sunetul unui clopoţel
asemănător unui suspin
al sufletului
şi al lirei,
să rămîi în memoria mea,
să trăieşti,
aşa cum numai tu poţi
la marginea dorului
care naşte deodat' depărtarea,
la marginea iubirii
care devine o minune,
la limita limitelor
acestor puternice destine
să fii un oarecare nu ai putut,
să fii slab nu ai vrut.
Şi trei zile — trei următoare zile
fără de sfîrşit, tu ai trăit
cum întotdeauna, cum nimeni
niciodată,
mergînd către niciunde,
pentru totdeauna, pentru
totdeauna...
O, de ce
n-ai crezut în cuvintele
mele !
Eu am vrut să te salvez,
şi ţi-am dăruit un termen
un număr —
trei zile,
şi,
— O, dacă le-ai fi ţinut
minte ! —
prin cîte zile,
cîţi ani,
ai fi putut să treci !
O, Volodia, Volodia,
cîntecele tale vor răsuna curat
sincer şi pentru mult timp
în sufletul poporului.
O, Volodia, Volodia,
memorie luminoasă împlinind
tu ai plecat, —
durerea s-a cuibărit în inimă
ca un sigiliu...

Tarii şi Assiria

Tari ai Assiriei,
Atit de aspri aţi fost
cu popoarele asuprite
şi cu robii,
cu liberele păsări
şi cu vitejia luptătorilor — lei curajoşi —
pe umerii tuturor generaţiilor
de conducători ai Assiriei
domneşte
o vie amintire a pămîntului,
a veacurilor,
a războaielor sîngeroase,
a năvălirilor, a cuceririlor,
a înfringerilor, a chinurilor.

Tari ai Assiriei
indepliniţi ispăşirea
greşelilor
de veacuri.
Pagina veche
rămasă moştenire
obosită de atitea lecţii
ale amărăciunii Istoriei
a renăscut în copii
o dorinţă puternică
de a uni cît mai repede
Vremurile de aur
ale dragostei şi înţelegerii
între toţi....

Şi iată acum, intrînd în luptă
cu moartea,
cu suferinţele,
cu durerile,
cu deznădejdile,
cu suferinţa,
Eu — Fiica Assiriei
am veşnica datorie
în faţa patriei străvechi
să îndeplinesc cinstit
memoria patriei.
Assiria,
tu eşti forţa Binelui
trebuie să dăinui
ca o vie amintire pe pămînt.

În româneşte de
Dumitru Stancu
şi Gabriela Drăgoi

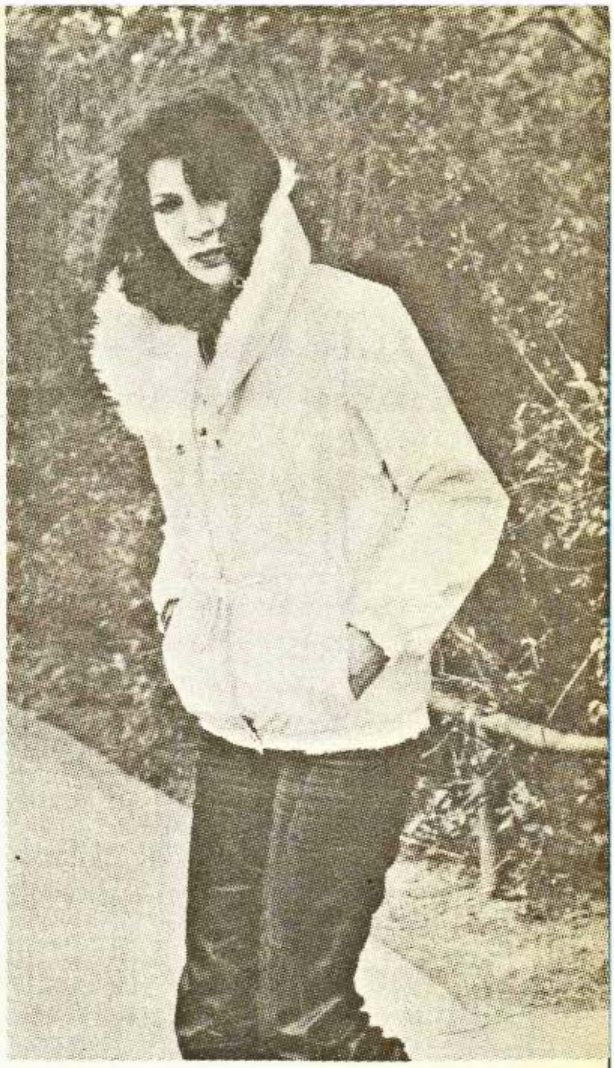

Într-o promenadă pe străzile Moscovei

Djuna şi doi dintre pacienţii săi

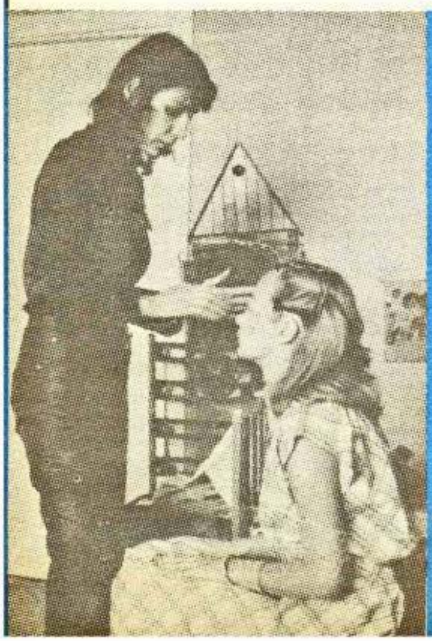

Cafenea literară madrilenă

Cu Don Luis Rosales la Institut

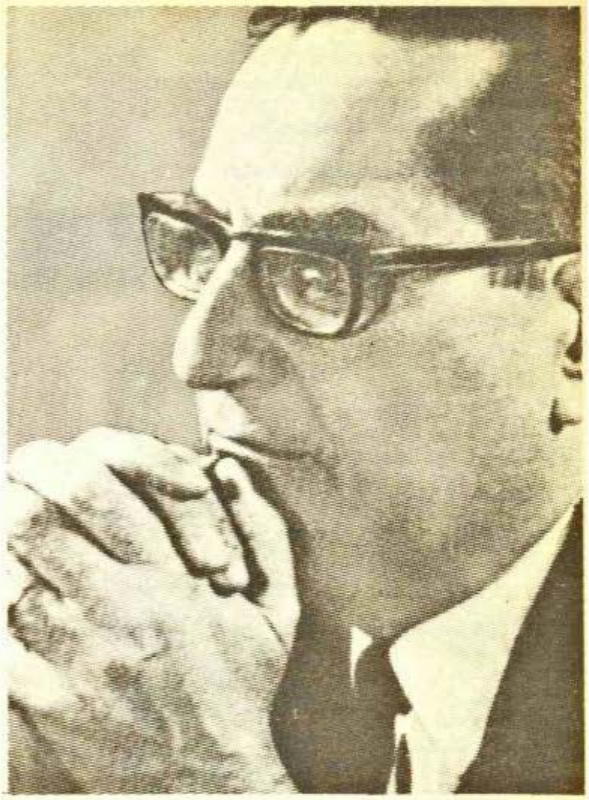

Pentru mine, spunea Don Luis Rosales, în anul 1978, cu ocazia decernării premiului **Cervantes** (Nobel-ul hispanic) lui Dámaso Alonso, un fapt evident, de foarte mult timp, este acela că nu poeții influențează poezia, ci cărțile lor. În poezie nu există nume ci titlurile unor cărți. Iar acestea sînt foarte puține. Dacă ar fi să numesc titlurile cărților care au influențat, cu adevărat, numărul lor n-ar fi mai mare de zece. Și așa cred că sînt prea multe. Ei, bine, una din aceste zece cărți (pe care nu le voi spune) este **Hijos de la ira** (Fiii mîniei), de Dámaso Alonso.

Don Luis Rosales, poetul nopților albe, își împarte minuțios timpul între Institutul Iberoamerican și **Estafeta** literară, al căror director este. În vară, îi dusesem o revistă literară românească în care îi apăruse un fragment din „Diario". Gestul revistei noastre îl impresionase mult. În toamna aceluiași an, am avut o nouă întîlnire cu Don Luis, ceva mai lungă și tot la Institut, unde îl găsești aproape-n fiecare dimineață, în biroul său simplu și neîncăpător, din cauza revistelor și a cărților, care-l înconjoară din toate părțile. Nu lipseau nici cărțile sale. **Abril** (1935), **Retablo Sacro del Nacimiento del Señor** (1940), **La Casa Encendida** (1949), **Rimas** (1951), **El Contenido de Corazon** (1969), **Segundo Abril** (1972), **Canciones** (1975), **Como el Corte Hace Sangre** (1974) etc. — o operă literară de o viață (peste patruzeci de ani de activitate literară), care ocupă unul din cele mai însemnate locuri din literatura hispanică.

Și discuția continuă firesc, despre Dámaso Alonso, „los rumanos", despre „su Tudor Arghezi" (urma să apară în **Estafeta** o prezentare comple-

tă a operei marelui nostru poet. S-a publicat în noiembrie sub semnătura poeților Jesus Pardo și Javier Villan), despre poezie, despre poem.

„Dacă aș spune despre cartea **Hijos de la ira** că este admirabilă, n-aș spune mare lucru. Aș spune ceva prea general. Adică, ceva echivoc. Important este **cuvîntul. Hijos de la ira** a modificat radical lumea poetică a timpului nostru. A avut o influență decisivă, benefică asupra poeziei spaniole". Cînd cărțile nu erau altceva decît culegeri de versuri, ceea ce continuă, în mod curent, să fie și azi, această carte a însemnat contrariul. „Între multele lucruri pe care i le datorăm, unul este esențial. Este vorba de întoarcerea la poem, de reactualizarea poemului ca atare. Minunata generație «del 27» apreciase atît de mult calitatea expresiei, a versului, originalitatea tuturor componentelor poemului, încît din cauza copacilor nu mai vedea pădurea. Uitase lucrul cel mai important: **poemul.** Iar **Hijos de la ira** de Dámaso Alonso ne-a reînviat poemul".

Prin originalitate? „Nu. **Hijos de la ira** a dat poeziei spaniole, într-unul din momentele ei cele mai confuze, o nouă demnitate și profunzime, încît n-are nevoie să fie originală. Profunzimea și originalitatea sînt condiții incompatibile, iar poetul, conștient de acest lucru, trebuie să renunțe la una din ele. Această carte a fost, este nouă, dar nu este originală și nu-i nevoie să explic diferența între noutate și originalitate".

Aș fi vrut să aflu ceva mai mult despre poezia dumneavoastră. Îmi amintesc de cele spuse de el cu ocazia lansării volumului **Diario de una resurrección,** la librăria „Antonio Machado", de către Jose Manuel Caballero Bonald și Antonio Gala. Spunea atunci don Luis: „am încercat să realizez o carte care să reflecte cît mai cuprinzător viața: această carte am scris-o sub impresia groaznică de-a fi ajuns cu disperare și bucurie la bătrînețe". Poetul împlinea 69 de ani, iar cele treizeci și

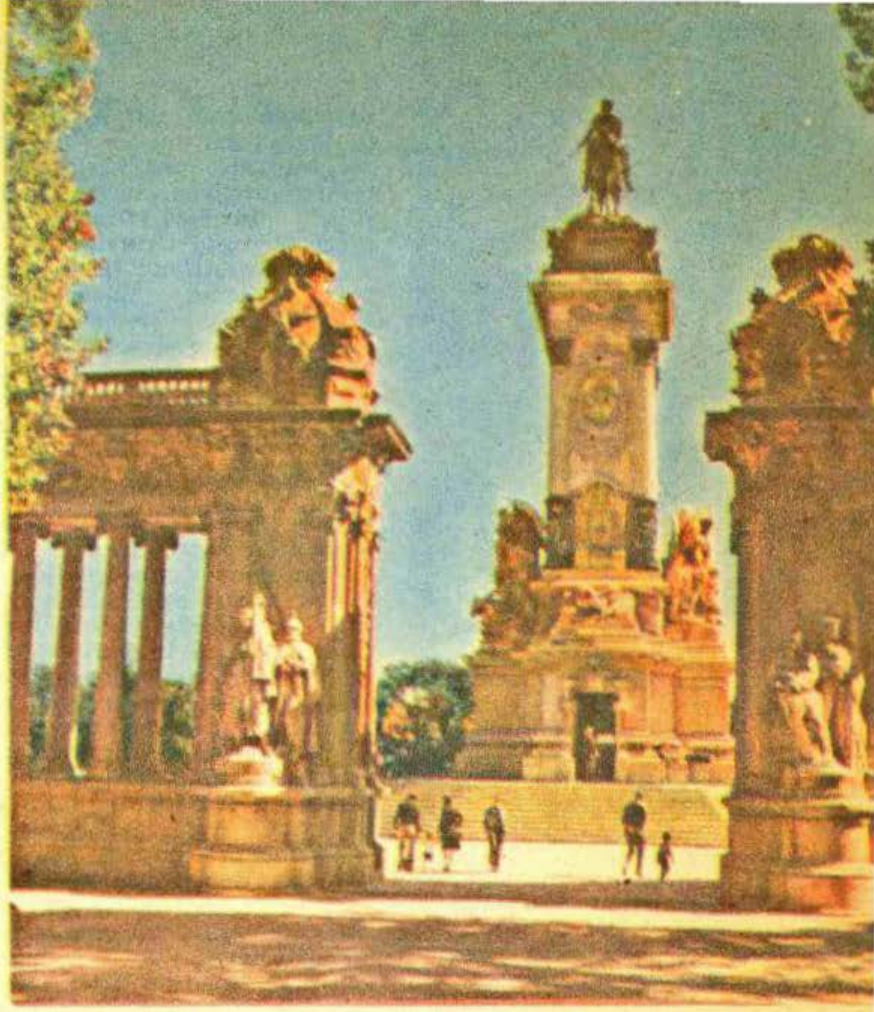

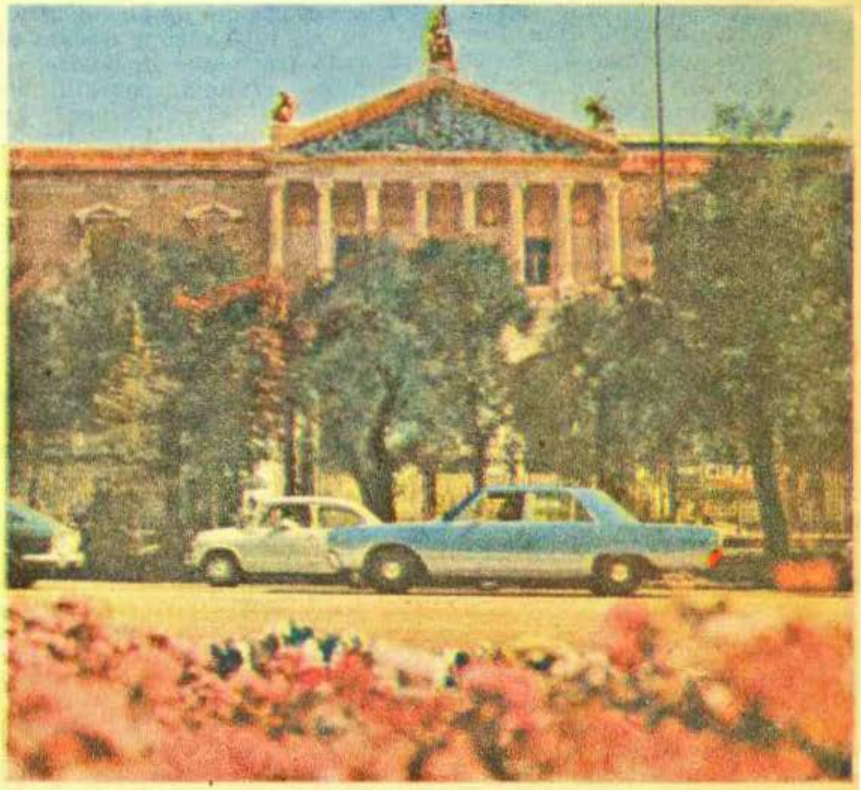

opt de poeme lungi, în vers alb, cuprinse în **Diario** (amintiri din copilărie, aspecte de conştiinţă — „toată experienţa mea de dragoste") sînt, toate, prin unitate de stil şi intonaţie, pline de un optimism molipsitor izvorît din deziluzie. Dar don Luis Rosales continuă despre Dámaso Alonso. „L-am cunoscut pe Dámaso Alonso în anul 1935. Cele două cărţi ale sale : **La lengua poética de Góngora**, despre care toată lumea, încă, vorbeşte şi **Antología de la poesía medieval española**, despre care nimeni nu mai vorbeşte, au fost absolut decisive pentru istoria poeziei spaniole. Tot atunci în 1935, mi-am dat seama, în plus, şi despre calităţile lui de critic literar. Îmi apăruse cartea **Abril**, iar el m-a supus unui minuţios interogatoriu în legătură cu motivaţiile, intenţionalitatea şi stilul cărţii".

(Diario de una resurrección — spunea atunci, la **Antonio Machado**, prozatorul J. M. Caballero Bonald, constituie o etapă importantă în poezia spaniolă, iar Luis Rosales este, fără îndoială, unul dintre marii maeştri contemporani ai experienţei poetice". „Titlul volumului, continua poetul, răspunde unui fel de glumă, în sensul că mi-am pus în joc întreaga mea carieră literară, prin suprimarea genurilor". În 1980, **Diario** va primi Premiul Criticii).

„Dámaso Alonso ne-a reînvăţat poemul. Sinceritatea, spontaneitatea, revolta, pe lîngă acea construcţie internă, ca o piesă de ceasornic, şi, în acelaşi timp, timbrul, intonaţia şi accentul. Timbrul este acel element caracteristic vocii. Intonaţia este însuşirea intraductibilă, pe care-o are fiecare, iar accentul este elementul diferenţiator.

Copilul se cunoaşte după mamă, poeţii după intonaţie. Şi există foarte puţine momente poetice în care să se desluşească această respiraţie, acest element constructiv al umanului, această mireasmă, această prezenţă a fiinţei. Iată ce aduce în poezia spaniolă cartea lui Dámaso Alonso, **Hijos de la ira**".

(Traiectoria poetică a lui Dámaso Alonso este numai o parte din activitatea omului de litere şi din capacitatea lui de a influenţa poezia, prin definirea unei poetici. Dacă **Hijos de la ira** încoronează şi, în acelaşi timp, deschide calea poeziei umaniste, realiste, de după război, **Oscura noticia** transpune în poezie, şi-o face accesibilă, sensibilitatea suprarealistă. Despre „La Casa Encendida", Dámaso Alonso consemnase că este „una dintre cele mai reuşite încercări de a încorpora descoperirile suprarealismului într-o tehnică constructivă deosebită, poetul trecînd, în fiecare moment, de la **raţional** la **iraţional**, de la simpla evocare a memoriei la fluenţa ei onirică. Prin forţa sa creatoare şi de evocare emoţională, este una din cărţile, cu adevărat importante, pe care le-a produs poezia spaniolă în ultimii treizeci de ani".

Diario continua linia poetică din **La Casa Encendida** şi anunţa, totodată, următorul volum. „Noua mea carte la care lucrez se va caracteriza prin acelaşi mod de exprimare şi se va intitula, probabil, **Un rostro en cada ola** (Un chip în fiecare val).

De la Tudor Arghezi al nostru, la Dámaso Alonso, discuţia a ajuns uşor la ultimul volum de versuri, despre care ne vorbise, atunci, la librăria **Antonio Machado** şi, care apăruse recent, sub titlul **La Carta Entera** şi nu aşa cum anunţase iniţial don Luis.

„De mai mulţi ani, îşi continua poetul visarea, mă preocup să apropii liricul de epic şi epicul de narativ. Să fac o epică din cotidian, din lucrurile obişnuite, comune". Se intitula **Năvodul** şi era primul volum din **La Carta Entera**. O bună parte din el am tradus şi publicat în **Luceafărul** şi **România literară**. Al doilea volum din **La Carta Entera** se va numi **Un chip în fiecare val** şi va obţine, în 1981, Premiul internaţional de poezie.

„Poezia trebuie să fie legată de munca de fiecare zi, de familie, de societate. Trebuie să reflecte toate aspectele de viaţă, tinereţea, bucuria omului de a trăi, dragostea de semeni, dragostea de ţară, deoarece acestea lasă urme adînci în experienţa ta şi, pe măsură ce înaintezi în vîrstă, ai mai multă capacitate de exprimare a propriei tale experienţe". „Pentru că, o carte, continuă don Luis, mă interesează în măsura în care reflectă, cît mai cuprinzător, viaţa".

Şi La Carta Entera ?

„La Carta Entera, ca şi **Diario**, este viaţa".

Şi, Don Luis Rosales, era acolo, la biroul său, privind într-un fel inutil, de parcă privirea i s-ar fi terminat în ochi. Privea prin fereastră Sierra, cu ochii plini de limpezime şi tinereţe, pentru a vedea realitatea într-o manieră nedesluşită. „Mă împiedic de lume şi n-o văd". Şi Don Luis era acolo, la biroul său simplu şi neîncăpător, privind nemărginirea, iar eu mă gîndeam că toţi oamenii sînt un singur om, care nu se sperie de această linişte, „care, într-un fel, este pustie, n-are înălţime, este o linişte subînţeleasă" o linişte anterioară şi că nimic n-o va schimba, deoarece ea îşi trăieşte creşterea.

Dorel Filipescu

COLINDAT

CE MĂRI

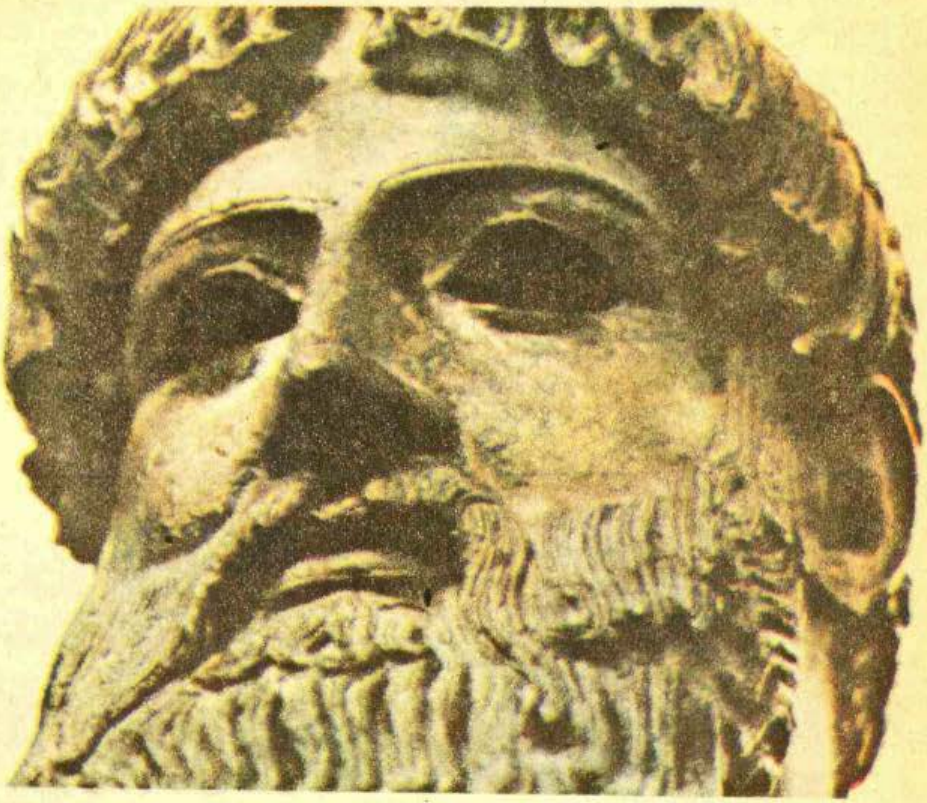

ULISE?

„ODISEEA" O MARE CARTE DE AVENTURI

Multe dintre textele vechi grecești ascund în ele taine pe care specialiștii nu au reușit încă să le elucideze. În aceste texte, evenimentele istorice sînt, de regulă, înfrumusețate, dar geografia lor, locul lor de desfășurare corespunde în cea mai mare parte realității.

S-ar părea că întîmplarea cea mai demnă de atenție din timpurile acelea de demult o reprezintă cel de al doilea epos al lui Homer, „Odiseea", care cuprinde drumul pe ape, din Troia pînă în Ithaca, al celui mai vestit dintre grecii tuturor timpurilor, Ulise. Călătoria lui Ulise a fost cercetată de nenumărate ori, ajungîndu-se la cele mai felurite concluzii. La început a existat părerea, rămasă în picioare pînă astăzi, potrivit căreia Ulise s-ar fi deplasat în spațiul și în limitele Mării Mediterane. Această versiune își are însă punctele ei nevralgice. Se știe că Mediterana a fost cutreierată încă în timpurile preistorice de greci, fenicieni și egipteni, așadar ea era bine cunoscută pe vremea cînd se petrec întîmplările povestite de Homer. Pe de altă parte, studierea atentă a acestei mări nu corespunde întru totul cu marea descrisă de Homer în „Iliada" și „Odiseea".

În ultima perioadă de unele aspecte legate de călătoria lui Ulise s-a ocupat savantul francez

Robert Philippe, care a ajuns la o cu totul altă concluzie.

Din punct de vedere literar, „Odiseea" este o mare carte de aventuri, o primă mare carte de aventuri din literatura universală. Homer a scris-o în secolul al VIII-lea înaintea erei noastre, dar acțiunea se petrece într-un trecut mult mai îndepărtat, cu peste cinci secole înainte de a fi fost scrisă. Cu alte cuvinte, poetul înfățișează evenimente petrecute prin secolul al XIII-lea înaintea erei noastre. În epopee nu sînt numite locurile tuturor opririlor lui Ulise, de aceea ele trebuie astfel căutate încît să corespundă geografiei vremurilor acelora. Localizarea lor este însă mult mai dificilă astăzi decît s-ar putea crede.

În esență, „Odiseea" este cartea a două mari drame : drama omului condamnat la suferință și drama zeilor luptîndu-se între ei, adică ceea ce este foarte frecvent în întreaga literatură a Greciei antice. Frecventă în această literatură este și localizarea întîmplărilor în zona Mediteranei. În marea carte de aventuri care este „Odiseea", în timpul unei călătorii spre capul Maleas, o furtună năpraznică formează o prăpastie adîncă în care Ulise dispare și revine numai după nouă zile pentru a-și continua drumul. Furtuna se domolește și, în contradicție cu toate datele care reclamă continuarea călătoriei pe Mediterana, Ulise este aruncat pur și simplu în afara granițelor Mediteranei, dincolo de Gibraltar, în Oceanul Atlantic deci, iar acolo, în niște insule misterioase se petrec cele mai fantastice și mai groaznice aventuri.

Care sînt aceste insule ? Există ele cu adevărat ? A respectat oare Homer geografia atunci cînd a descris marea aventură a lui Ulise ?

Am spus că Homer a scris „Odiseea" la cinci secole după călătoria lui Ulise, de aceea ne putem lesne imagina cît de mult a fost prelucrată această întîmplare de fantezia atîtor și atîtor generații care s-au perindat pe parcursul celor cinci secole. Să nu uităm nici faptul că Homer a folosit izvoare feniciene și că aceștia călătoreau pînă pe teritoriul actual al Marii Britanii.

VERSIUNEA ATLANTICĂ

Pentru a localiza în mod corespunzător momentele principale ale călătoriei lui Ulise, omul de știință francez a folosit metoda comparației. El a împărțit în mai multe părți călătoria legendarului erou grec și a obținut următorul tablou :

Dovezile lui Robert Philippe

CE SPUNE „ODISEEA"

1. După o călătorie de nouă zile pe Marea Mediterană înfuriată, Ulise se îndreaptă spre un arhipelag. Prima oprire o face în țara Lotofagilor.

Băștinașii

„...le-mbiară
Din hrana lor, din lotus, ca s-o guste,
Dar care cum mîncă din roada aceea
ca mierea de gustoasă, n-avea poftă
Napoi să vie..."

„Odissea" cîntul IX versurile 225–229
(Versiunea Murnu)

A doua oprire este în țara Ciclopilor :
„Un mic ostrov cu mari păduri în dreptul
Limanului ciclopilor se-ntinde..."
„...Pe marginile mării
Sînt pajiști umede și moi..."
„...Apoi, în capul
Limanului, e-o peșteră sub care
Dintr-o fîntînă curge-o frumusețe
De apă și-mprejuru-i plopi ne-nalță".
„Era o nămetime Ciclopul.
De stai crucit privindu-l n-avea seamăn

LOCALIZAREA ÎN ATLANTIC

1. **Insulele Canare sau Azore.** În Oceanul Atlantic există două arhipelaguri care ar putea fi luate în considerație : Canarele sau Azorele. De-a lungul țărmurilor marocane trece curentul Canarelor care duce apa din adîncurile Atlanticului spre latitudinile tropicale. Pe latitudinea Gibraltarului vasele sînt și astăzi în pericol de a fi luate de curent și duse spre insulele Canare.

Ciclopii au fost identificați cu vulcanii : craterul lor, unicul ochi.

C-un om de pâne mâncător, ci singur
De s-arăta, părea un vîrf de munte..."

„Odiseea" cîntul IX versurile 255–256, 274–275, 285–288 şi 348–350

2. Insula lui Eol

„În insula Eolia sosirăm.
Eol, al lui Hipotas fiu, acolo
Iubit de zei domnea peste ostrovul
Cel plutitor şi-mprejmuit deantregul
Cu ziduri nerăsbite de aramă
Şi ţărmuit de stîncă netezită..."

„Odiseea" cîntul X versurile 1–6

3. Lestrigonia

„Îndată ce intrarăm în limanul
Cel minunat, cu seninări înalte
Înconjurat deoparte şi de alta
Cu maluri prelungite dimpotrivă
La gura lui şi cu intrare-ngustă,
Ceilalţi tovarăşi toţi împiedicară
Năuntru legănatele corăbii,
Apoi le otgoniră ling-olaltă
În adîncata schelă, unde valul
Nu creşte niciodată mic sau mare"

„Odiseea" cîntul X versurile 122–131

4. Insula Aia

„Şi-ajungem la ostrovul Aia, unde
Şedea frumoasa Circe..."
„Văzui că-i un ostrov încins de-o mare
Nemărginită şi e scund ostrovul
Iar pe la mijloc fum văzui cu ochii
Ieşind din stejăriş, de prin desişuri"

„Odiseea" cîntul X versurile 187–188, 265–2..

5. Ţara Cimerienilor

„Ajunserăm la capătul de ape
Pe-afundul Ocean, unde-i oraşul
Cimerian, poporul cel deapururi
Învăluit de ceaţă şi-ntuneric"

„Odiseea" cîntul XI versurile 17–2..

2. Insula Madeira

Această insulă corespunde descrierii din „Odiseea", avînd ţărmurile abrupte, insula pare că pluteşte în ceaţă.

3. Este vorba despre Lisabona

Într-adevăr, „limanul cel minunat" în a cărui radă nu pătrund niciodată valurile Oceanului Atlantic.

Ţărmurile abrupte cuprind valea riului Tajo şi formează astfel un refugiu ideal pentru vapoare.

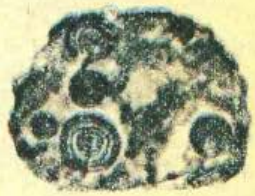

4. Insula Belle-Ile

Din sudul Bretoniei. Ulise a părăsit Lestrigonia şi a poposit pe o insulă cu ţărmuri abrupte. Corabia lui a rămas într-un loc mai puţin adînc iar peştera de pe insulă le-a servit oamenilor lui drept adăpost.

5. Regiunea Quimper

Aminteşte prin denumire de insula Cimerienilor. Drumul lui Ulise a trecut prin Canalul Mînecii dar pînă acolo el a trecut pe lîngă ţărmurile bretone presărate cu felurite pericole. Insulele cele mai periculoase ar putea fi Schylla şi Charibda.

Circe îi arată lui Ulise drumul de întoarcere și îl avertizează asupra celor mai mari pericole :

a. **Sirenele**

„Întîi și-ntîi sosi-vei la Sirene,
Acelea cari ademenesc pe oameni,
Pe toți care sosesc pe unde-s ele...

„Odiseea" cîntul XII versurile 54–57

b. **Stîncile.**

Circe le oferă două variante de drum.

„Deoparte se află senînări înalte
De care se izbesc vuind talazuri"

„Odiseea" cîntul XII vrs. 85–86

„Din vasele bărbaților ce-acolo
S-apropie niciunul nu mai scapă..."

„Odiseea" cîntul XII vrs. 96–97

„...Iar de cealaltă parte
Sînt două stînci din care una-ajunge
Cu țuguiata-i culme pînă-n slavă..."

„Odiseea" cîntul XII vrs. 108–109

„Acolo și-are cuibul Scila..."

„Odiseea" cîntul XII vrs. 104

„Cealaltă stîncă ai s-o vezi mai scundă,
Ulise. Amîndouă sînt aproape
Ca de-o săgetătură... În cea din urmă
I-un mare și-nfrunzit smochin sălbatec.
Sub el stă iasma cea de zei, Haribda
Și soarbe ape negre..."

„Odiseea" cîntul XII vrs. 124–129

c. **Insula Thrinacria**

„...Apoi sosi-vei
În insula Thrinacria, pe unde
Pasc vite de-ale Soarelui, vreo șapte
Cirezi de boi și alte șapte turme
De oi birsane..."

„Odiseea" cîntul XII vrs. 159–163

„...De nu le cruți pe ele,
Menesc că vasul și oamenii vei pierde."

„Odiseea" cîntul XII vrs. 176–177

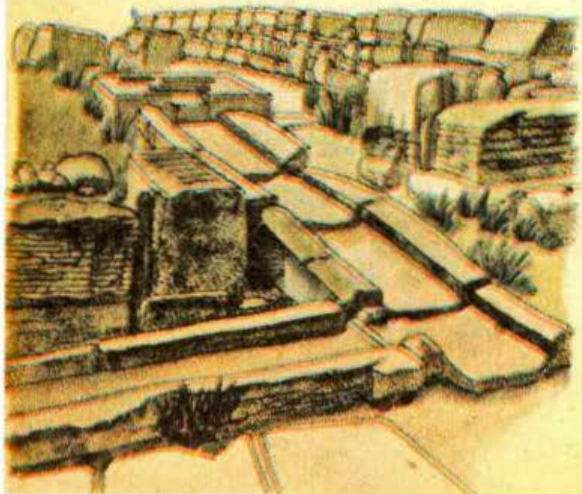

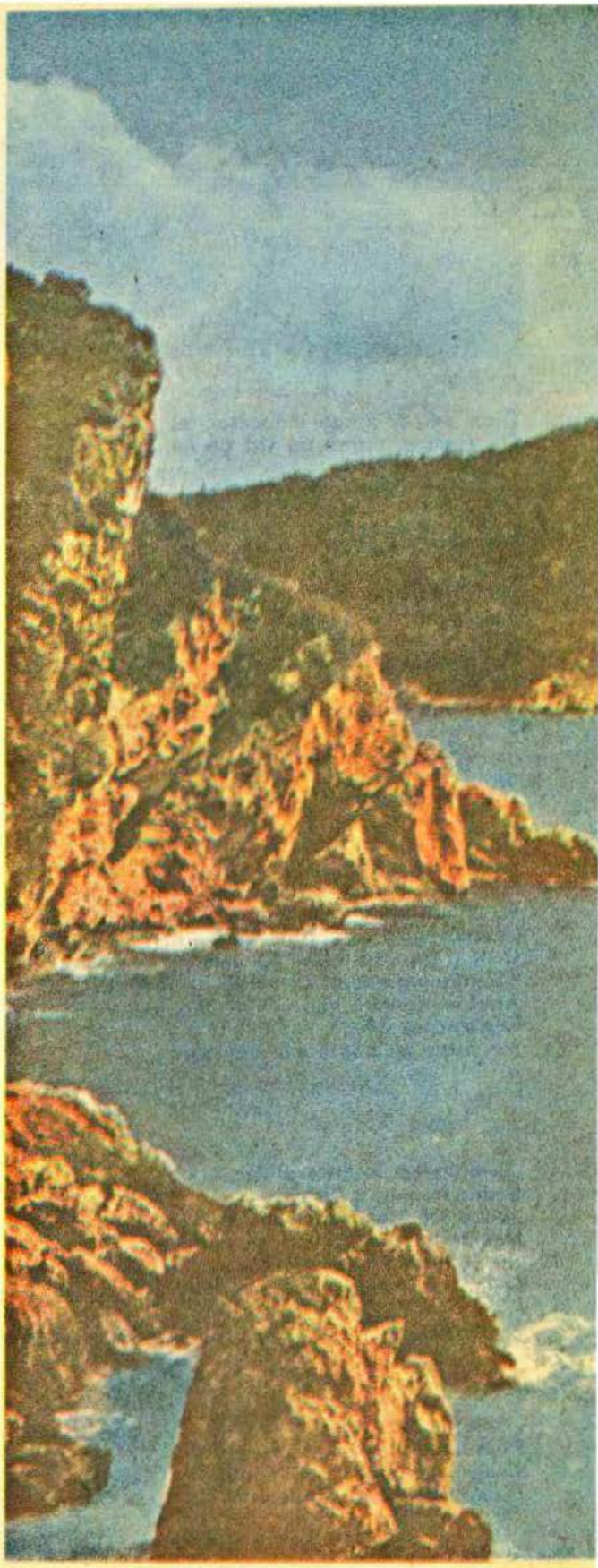

6. Thrinacria

În pofida avertismentului, echipajul lui Ulise aruncă ancora la țărmurile Thrinacriei. Aici sînt siliți să rămînă o lună de zile din cauza unei furtuni. Dar nu numai că rămîn, dar mănîncă vacile sfinte. După părăsirea Thrinacriei izbucnește furtuna care le distruge corabia.

7. Insula Ogygia

Avariată, corabia lui Ulise se îndreaptă spre Charybda. Aici se pierde printre rămășițele corăbiilor distruse. Este minată apoi, după zece zile, de valuri. Ulise a trăit șapte ani pe insula Ogygia cu nimfa Calypso, după care a părăsit insula cu vînt prielnic în pînze.

„Voios Ulise, pînzele și-nvoltă,
Se pune apoi la cîrma lui și-ncepe
Cu dibăcie să-și îndrepte vasul.
Nu-i cad o clipă genele adormite
Căci ochii-și are pironiți la stele,
La Cloșca, la Văcarul care apune
Tîrziu, la Ursa poreclită Carul
Vîrtelnicul-în-loc și Ochitorul
Lui Orion, și care singur este
Neasfințitul în Ocean ; deaceea
La stînga lui îl sfătui zeița
Pe căpitan să bată drum pe mare.
Călătorește el vreo zece zile,
Ba încă șapte, și într-a optsprezecea
I se iviră munții umbroși, pămîntul
Feacilor, pe unde mai aproape
Erau de el și-i se părea că vede
Un scut apărător pe ceața mării"

„Odiseea" cîntul V vrs. 356–374

8. Țara Feacilor

„Așa voios s-arată și Ulise
Cînd vede-n față-i răsărind uscatul
Și dealuri cu păduri. El tot înoată
Grăbit să-și pue pe pămînt piciorul
Iar cînd era de-acolo depărtare
De-un glas de om, atunci aude dînsul
Un clocot de la mal : vuia talazul
Isbit de stînci, se tot spărgea cu urlet
Îngrozitor și-nspumegat tot malul."

„Odiseea" cîntul V vrs. 536–545

„Și-noată-așa mereu pînă ce-apucă
pe gura unui riu cu ape limpezi
Și cel mai bun acolo-i pare locul
Că-i neted, nestîncos, ferit de vînturi".

„Odiseea" cîntul V vrs. 598–601

„Dar cînd ne vom sui-n oraș, sub zidul
Înalt ce-l înconjoară, e deoparte
Și de alta un frumos liman, intrarea
E-ngustă pe uscat. Pe drum de-alungul
Sunt trase legănatele corăbii
În cîte un șopron fiește-care".

„Odiseea" cîntul VI vrs. 345–350

6. Insula Quessant

De lîngă țărmurile Bretoniei.. „Cine a văzut Quessant-ul și-a văzut sîngele", spune un vechi proverb. Furtunile și ceața izolează adesea insula de restul lumii. Țărmurile sînt pline de epave de vase.

7. Insulele Normande

Jersey, Guernsey sau Alderney ? Plecarea din Quessant este descrisă în partea finală a cîntului al XII-lea. Acesta este un episod foarte important. Corabia a fost dusă în largul mării de reflux apoi a izbucnit o furtună și corabia a fost avariată. Ulise a fost mînat de Golfstream, care l-a dus încet pînă în insulele normande. E greu de spus care dintre insulele de mai sus este Ogygia lui Calypso. După felul cum o zugrăvește Homer, aceasta ar părea a fi Jersey, dar Guernsey și Alderney sînt mai bine așezate. Avînd în vedere spusele lui Calypso, să ai Carul Mare în partea stîngă înseamnă să navighezi direct spre est. Navigînd spre Nord, Carul Mare îți apare în față. Este foarte probabil ca Ulise să fi navigat spre Baltica, urmînd drumul chihlimbarului și al aurului, și că a aruncat ancora la țărmurile dinspre Sud ale Scandinaviei.

8. Oslo sau Kristiansund ?

O parte din insulele Normandiei Ulise le-a străbătut timp de șaisprezece zile fără probleme deosebite. În ziua a optsprezecea i s-a ivit pămîntul. Izbucnește o furtună și-i distruge corabia. Ulise înoată printre stînci, nenumăratele insule scandinave.

La Skagerak, unde a fost împins de apă, marea este agitată iar malurile de granit cad abrupt. Întrîndurile de natură glaciară care trezesc în suflet nostalgia sînt fiordurile. În fiorduri curentul se schimbă în funcție de flux și reflux. Apa este limpede încît munții și cerul se oglindesc pe suprafața ei. Ulise a pus piciorul pe unul din țărmurile golfului. Este vorba despre un golf despărțit printr-un istm. Oslo se află pe o înălțime care continuă istmul despărțitor al celor două golfuri.

Oslo se află la intrarea în fiord, pe malul rîului Aker.

Kristiansund se află pe partea dreaptă pe rîul Otra.

ULISE, PE ATLANTIC, SPRE SCANDINAVIA?

Poate aceste argumente l-au condus pe savantul francez Robert Philippe la concluzia că Ulise a călătorit spre Scandinavia. Drumul lui a fost complicat şi plin de pericole. El avea o ambarcaţiune imperfectă, improprie unei călătorii de anvergura celei pe care a întreprins-o eroul lui Homer ; nu avea o hartă după care să se orienteze, în plus, el nu ştia nici măcar încotro se îndrepta. Din această cauză, navigatorii vremurilor acelora erau obligaţi să se menţină tot timpul foarte aproape de ţărmuri.

Înfăţişarea oceanului aşa cum ne-o oferă Homer ne duce cu gîndul la civilizaţia dispărută a Atlanţilor.

Aşezările descrise de Homer au o trăsătură comună – arhitectura ciclopică. Aproape toate oraşele sînt apărate de ziduri şi fortăreţe construite din blocuri imense de piatră. În legătură cu aceasta au apărut legendele despre titani. Homer este de părere că constructorii lor trebuie să fi fost nişte adevăraţi uriaşi. Fantezia a făcut apoi din ei ciclopi, ale căror femei erau „înalte cît un vîrf de munte".

Această civilizaţie a uriaşilor este descrisă comparativ cu oamenii obişnuiţi întîlniţi cu prilejul ultimei escale a lui Ulise în insula lui Circe şi în ţara Feacilor. Oraşul Feacilor este Oslo, oraş de piatră „lespedit cu pietre mari". Arheologia susţine descrierea lui Homer.

În oraşele de piatră Homer se opreşte asupra porţilor de bronz, a zidurilor de bronz, a armelor de bronz. Palatul regelui Feacilor era în întregime „din bronz, argint şi aur". Este posibil să fie vorba despre dispărutul oraş legendar Is din Atlantida. Acest port era apărat de ziduri mari de piatră întrucît oraşele de la ţărmurile mărilor sau oceanelor erau ameninţate de distrugerea lentă în urma acţiunii apelor asupra uscatului. Oraşele trăiau sub protecţia digurilor care erau întreţinute cu multă atenţie şi conştiinciozitate. Ameninţarea apelor plana ca un duh asupra oraşelor, iar fluxurile şi refluxurile puternice însemnau adesea pieirea lor.

Platon descrie oraşele atlanţilor într-un mod care corespunde descrierii primelor oraşe construite de perşi, aşa cum a făcut-o Herodot : „La graniţele capitalei atlanţilor erau pietre mari negre şi roşii... Zidurile exterioare erau acoperite cu armură în loc de tencuială."

Este vorba, deci, despre o civilizaţie orăşenească din epoca bronzului, care a fost un echivalent occidental al civilizaţiei feniciene. Prelucrarea obiectelor de aur sau argint ocupa un loc important în viaţa oraşului, punct de vedere în care legenda face casă bună cu arheologia.

După toate datele, civilizaţia atlanţilor a fost o civilizaţie de navigatori şi comercianţi, ea a fost opera societăţii din epoca bronzului. Ea a dispărut în secolul al XIII-lea înaintea erei noastre ca urmare a unui îndelungat proces geologic de aşezare a Pămîntului. Dispariţia Atlantidei, adică scufundarea unor insule şi înecarea ţărmurilor uscatului, a dus la emigrarea atlanţilor. Aşa se explică – ne asigură savanţii sovietici Lev Vasilievski şi Dmitri Ziberov, într-un interesant articol publicat în revista „Tehnica molodioji" – faptul că în secolul al XIII-lea în regiunea Mării Mediterane a apărut o rasă de cuceritori care au început să atace popoarele autohtone.

O mulţime de documente iconografice ne permit să ne dăm seama de aspectul fizic al cuceritorilor, de gradul lor de civilizaţie. Există două feluri de documente : picturile din peşteri, şi obiecte din aur şi bronz. La Muzeul din Copenhaga se află un fragment de piatră dintr-o peşteră care reprezintă o ambarcaţiune datînd din anul 1 800 înaintea erei noastre. Picturile pe stincă descoperite în Suedia aduc o imagine şi mai exactă asupra acestor ambarcaţiuni, mai ales referitoare la prora şi prova lor. Imagini asemănătoare au fost găsite şi pe vase de ceramică de origine cretano-micenianâ din ani 1200–1000 î.e.n. Tipuri de oameni, aşa cum sînt ei reprezentaţi în statuile de bronz scandinave, se întîlnesc şi în frescele din Tasili, descoperite în mijlocul Saharei.

Nu toate împrejurările legate de călătoria lui Ulise sînt îndeajuns de bine elucidate, un lucru este însă cît se poate de limpede : Ulise a călătorit pe un ocean. Dar pe cel fel de ambarcaţiune ? Iată una dintre întrebările cele mai interesante. Din fericire, s-a păstrat imaginea unei ambarcaţiuni pe o vază greacă aflată la British Museum. Ea reprezintă corabia lui Ulise şi pe el însuşi legat de catarg. Pe baza acestei imagini, cunoscutul scriitor şi specialist suedez Bjorn Lundström a reconstituit corabia cu care a călătorit Ulise. Era o corabie mare cu catarg şi pînze, cu un singur rînd de vîslaşi, şi care putea naviga numai cu vînt favorabil.

De mii de ani „Iliada" şi „Odiseea" lui Homer a creat specialiştilor multe insomnii. Ambele lucrări, creaţii ale unui spirit de geniu, ridică încă probleme greu de explicat acum şi în viitor.

Se pare că specialiştii au ajuns, în sfîrşit, la concluzia că „Iliada" şi „Odiseea" sînt datorate lui Homer. Au rămas însă neexplicate alte probleme : în ce măsură evenimentele descrise de autor corespund realităţii ? Ce reprezintă „Odiseea", un zbor amplu al fanteziei umane sau descrierea unor evenimente reale ?

Teoria călătoriei pe Atlantic a lui Ulise este pe cît de surprinzătoare pe atît de verosimilă. Geograful Eratostene spunea cîndva că „a găsi drumul pe care s-a deplasat Ulise este tot atît de greu ca a-l găsi pe croitorul care a cusut burdufurile pentru vînturile lui Eol".

Să aibă Eratostene dreptate ?

Alice Theodorescu

ORAȘUL ASEDIAT DE LAVĂ

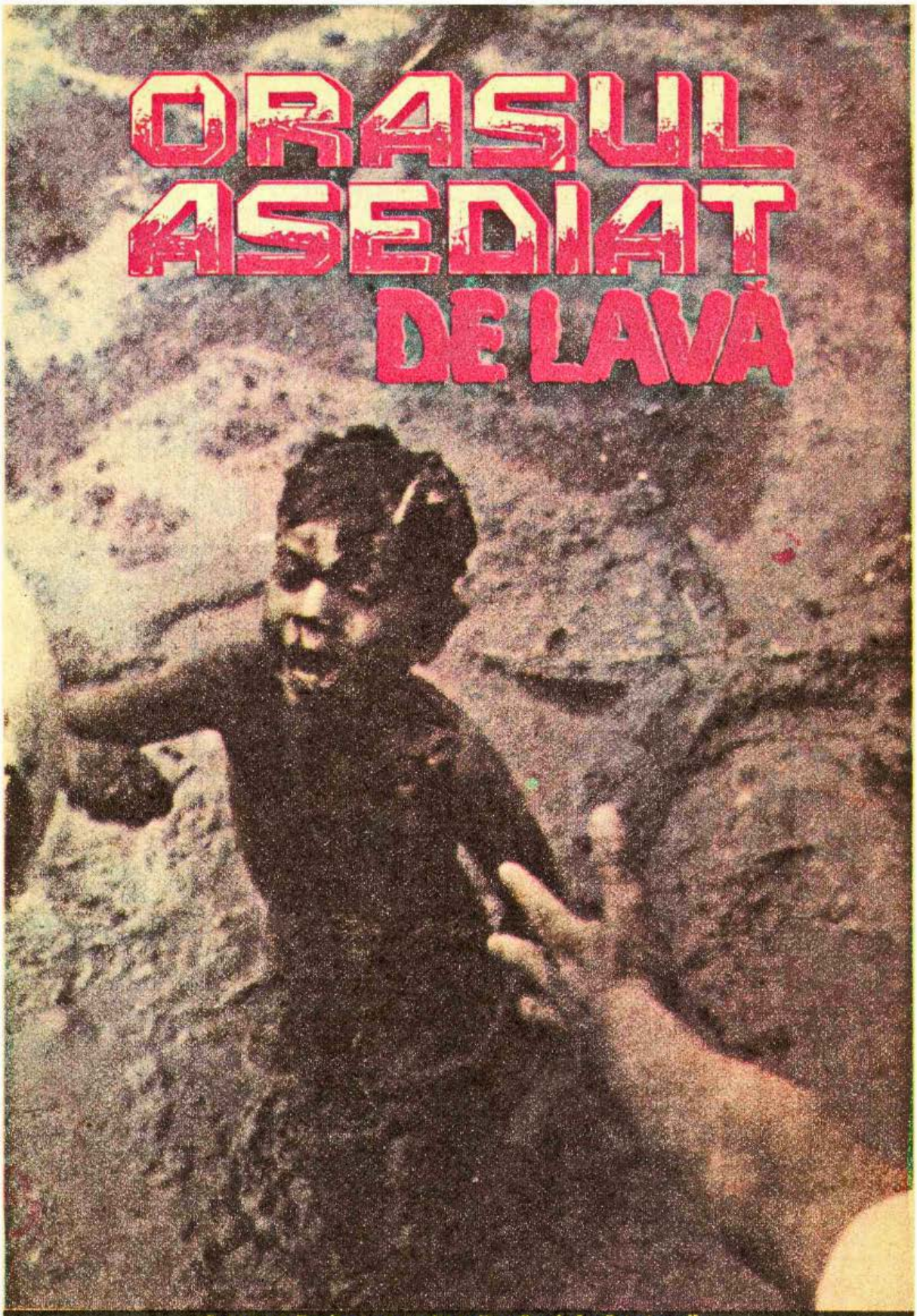

Guillermo Benitez este salvat din nămol după patru zile

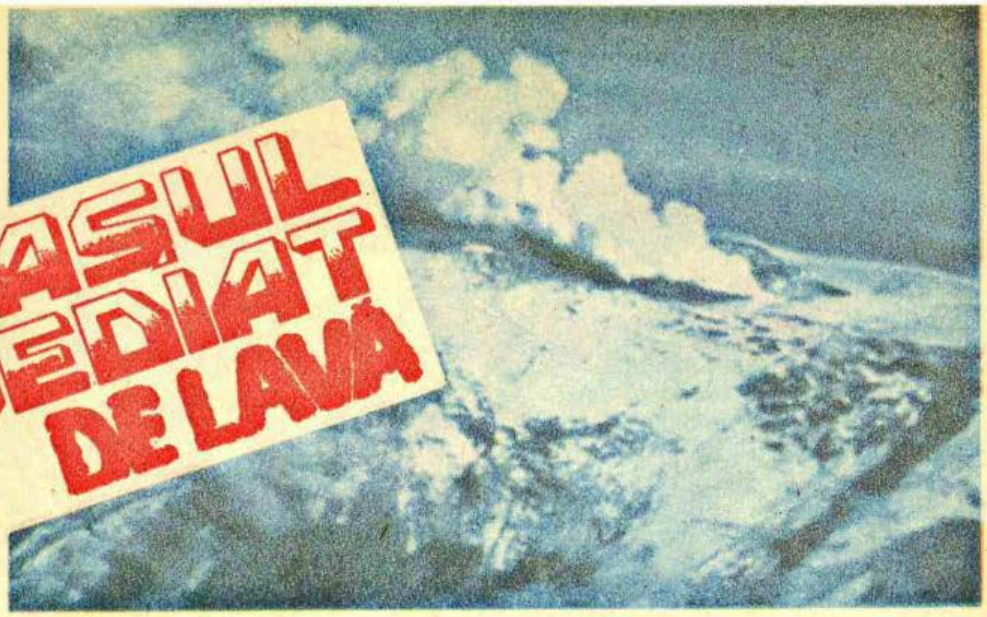

Erupția vulcanului Nevada del Ruiz din 11 septembrie 1985

ORAȘUL ASEDIAT DE LAVĂ

Un caz unic în istoria aviației

Manuel Carrero este unul dintre cei mai experimentați piloți ai aviației de transport din Columbia. Are la activ cîteva mii de ore de zbor. În ziua de 13 noiembrie 1985 el se afla la bordul unui aparat DC-8 cu care transporta mărfuri de la Miami, S.U.A., spre Bogota, capitala Columbiei.

Era ora 21,00. Bimotorul DC-8 zbura la peste 9.000 metri altitudine și se pregătea să ia înălțime pentru a trece peste munții Sierra Nevada. Pînă la aterizarea pe aeroportul „El Dorado" din Bogota mai rămăseseră aproximativ cincisprezece minute de zbor. La un moment dat, s-a întîmplat ceva extraordinar : o forță uriașă a aruncat brusc, vertical în sus, avionul său, de la 9.000 metri la 9.600 metri. Hublourile avionului s-au acoperit instantaneu cu un strat de cenușă, iar cabina pilotului a fost inundată de fum dens.

Manuel s-a trezit într-o situație disperată, urmînd să vină la aterizare cu un avion cu vizibilitate zero ! Și încă pe aeroportul din Bogota, oraș aflat în apropierea unor masivi muntoși ! Pilotul a acționat rapid, cu sînge rece: a pus aparatul pe pilot automat și a îndreptat avionul spre aeroportul din așezarea Cali. Aterizarea rămăsese însă incertă. Controlorul de zbor nu-l putea ajuta cu nimic. Soluția a găsit-o tot Manuel : a spart geamul cabinei și a înclinat mult aparatul pentru a se putea înscrie pe pista de aterizare. În cele din urmă el a reușit să aducă cu bine avionul la sol.

Ce se întîmplase ? Cum se explică ascensiunea bruscă, formidabilă, cu 600 metri în doar cîteva fracțiuni de secundă, a aparatului pilotat de Manuel Carrero ?

Poate ar fi fost mai bine să nu se afle răspuns niciodată la această întrebare. Din

Eforturi disperate pentru salvarea vieților celor loviți de catastrofă

păcate, răspunsul a venit repede şi el avea să ducă în lume o veste cutremurătoare. Avionul lui Manuel se afla deasupra vulcanului Nevada del Ruiz exact cînd acesta a început să erupă !

Oraşul Armero a murit la 13 noiembrie 1985

În timp ce Manuel aterizase cu bine la Cali, primarul din oraşul Armero, Antonio Rodriguez, tocmai vorbea la telefon cu guvernatorul provinciei. La un moment dat, în timpul discuţiei, el a spus:

— Aşteptaţi o clipă, aici se petrece ceva extra... ! După care a mai apucat să strige : Dumnezeule, oraşul este inundat de lavă.

Au fost ultimele lui cuvinte, primarul din Armero a murit odată cu oraşul său...

La 13 noiembrie 1985 vulcanul Nevada del Ruiz a început să erupă, cu o forţă inimaginabilă, arunca în văzduh, pînă la 15.000 de metri, cantităţi imense de lavă incandescentă. Un strat gros de fum a acoperit cerul. În doar cîteva minute mercurul termometrelor a înregistrat o scădere bruscă de la 23°C la numai 13°C !

Lava a topit brusc zăpezile de pe versantul de răsărit al lui Nevada del Ruiz, care face parte din Cordilierii Centrali. Milioane de tone de apă au început să se prăvale antrenînd stînci şi arbori smulşi din rădăcini, făcînd un zgomot infernal.

Era spre seară, se întunecase chiar. La Armero soarele scapătă brusc după vîrfurile munţilor. Locuitorii oraşului, vreo 27.000 la număr, cărora li s-au adăugat alte cîteva mii de sezonieri, se aflau pe la casele lor pregătindu-se pentru culcare după munca grea din timpul zilei la plantaţiile de cafea. Unii dintre ei, mai ales bărbaţii, urmăreau la televizor meciul de fotbal dintre echipele „Cali" şi „Milionarios".

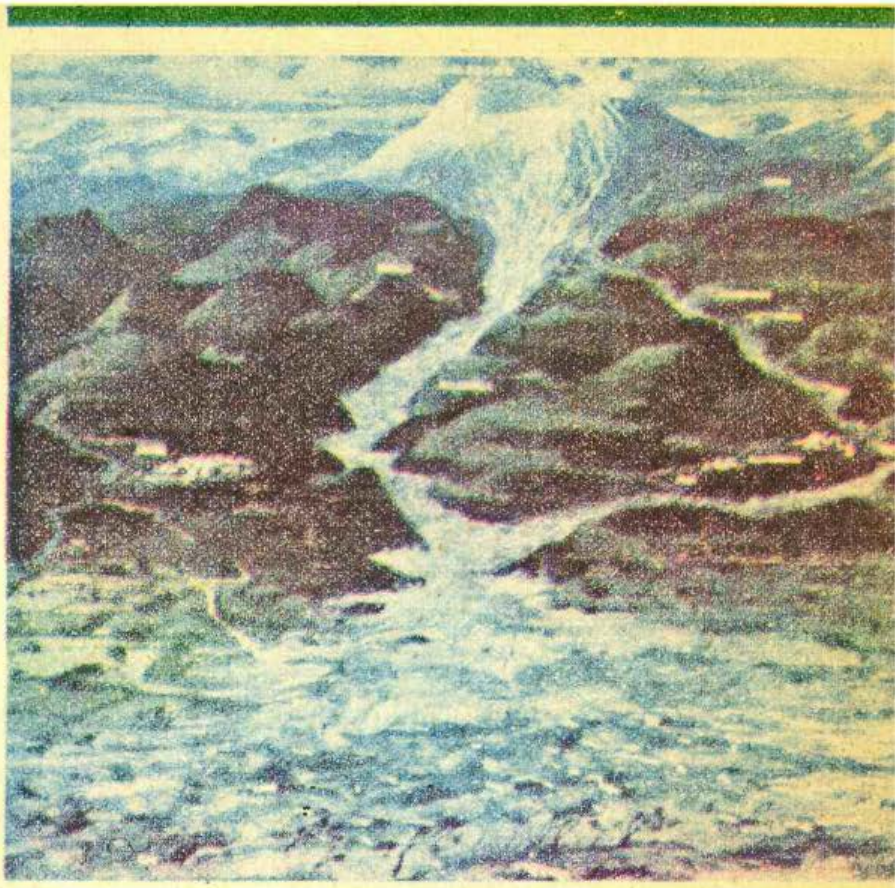

Oraşul Armero înghiţit de lavă

Se înţelege că au recepţionat cu toţii seismul teribil şi zgomotul provocate de erupţie, dar nu s-au agitat prea mult. Vulcanul, aflat la vreo 50 kilometri de Armero, mai erupsese şi la 11 septembrie 1985, prilej cu care locuitorii au fost evacuaţi şi duşi la Bogota, dar cum efectele erupţiei nu au fost dintre cele mai grave, ei au revenit repede la casele lor. Cafeaua era coaptă şi orice întîrziere în recoltarea ei ar fi adus pagube importante.

La un moment dat, peste oraş a început să cadă o ploaie de cenuşă. Cineva a început să tragă clopotele a primejdie, dar preotul a luat o pîlnie mare şi s-a adresat oamenilor aflaţi în biserică :

— Nu vă temeţi, e ceva trecător ! Nu provocaţi panică şi nu fugiţi !

După cîteva secunde uşa bisericii a fost smulsă cu furie din ţîţîni iar valul de lavă i-a ucis pe toţi cei aflaţi în biserică...

Nu acelaşi lucru s-a întîmplat cu Maria Rosa Heno, care a dat dovadă de o prezenţă de spirit pe care, cred, doar mamele o pot avea. Ea şi-a luat cei doi copii şi s-a urcat cu ei pe acoperişul casei. Iată ce povesteşte ea :

„De sus cădea o ploaie de cenuşă, se simţea miros de lucruri arse iar dinspre munte se auzea ceva ca o vijelie. Ştiam că de acolo vîntul nu bate niciodată de aceea mi-am zis că trebuie să fie ceva care vine pe albia rîului. După aceea am văzut îngrozită cum se apropia o viitură mare, înaltă. Pînă să-mi revin, întregul oraş a fost inundat de lavă..."

Ora elicopterelor

Vestea despre dezastrul de la Armero a ajuns repede la Bogota. O escadrilă de elicoptere s-a ridicat în văzduh și s-a îndreptat spre orașul asediat de lavă. Survolînd teritoriul fostului oraș, piloții au putut constata că din cele 4.000 case rămăseseră în picioare numai vreo 500. Practic au rămas nedistruse numai casele aflate la marginea orașului, pe pantele dealurilor. Din marea de noroi și apă mîloasă se mai vedeau doar acoperișurile, totul fusese înghițit de amestecul negru venit dinspre craterul vulcanului.

Acoperișurile și ruinele caselor împreună cu copacii cei mai groși și puternici au fost singurele locuri de refugiu pentru locuitorii orașului, cuprinși de groază. De altfel, majoritatea celor 4.000 de oameni care au fost salvați au fost găsiți pe acoperișuri sau în copaci. Pînă la ei nu se putea ajunge însă decît cu elicopterele, din cauza imensei cantități de noroi și apă. Unii dintre oameni înotau în noroi încercînd să se salveze. Epuizați, unii dintre ei au pierit chiar sub ochii salvatorilor.

După patru zile de căutări se credea că nu mai există supraviețuitori. Sîmbătă pe la prînz — erupția avusese loc miercuri seara — unul dintre membrii unui elicopter care survolase ore întregi suprafața calamitată a zărit printre ruine — ageră privire — o mînă care agita o creangă de copac cerînd ajutor. Ceva mai tîrziu, pe scara imensei păsări de oțel avea să urce un băiețel de numai opt ani, Guillermo Benitez. Ceva mai departe, a fost găsit Efraim Gomez și gazda sa, o femeie mai în vîrstă. Oare de cîte ori se va fi rotit elicopterul pînă să-i zărească ? La cîțiva metri de el femeia murise cu aproximativ o oră înainte de venirea elicopterului. Iar Efraim era atît de slăbit, încît nu a mai putut ridica mîna pentru a arăta locul unde o văzuse ultima dată...

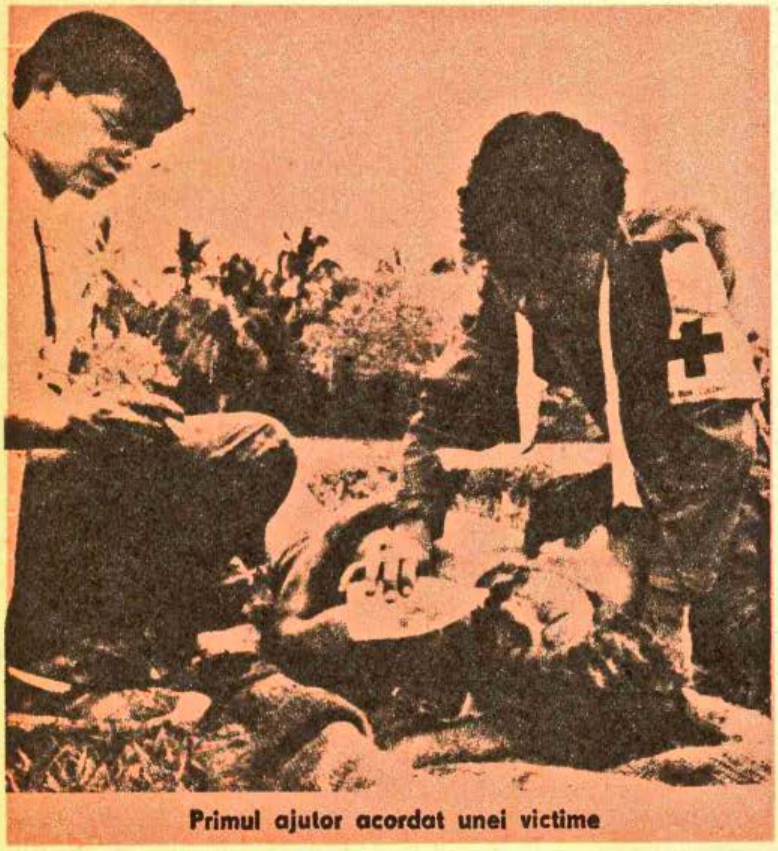

Primul ajutor acordat unei victime

Omayra Sanchez, un simbol

În zilele și nopțile acelea de groază cînd moartea venise dinspre Nevada del Ruiz, la Armero s-au întîmplat lucruri extraordinare. Prin simplitatea și dramatismul lor, ele trebuia să demonstreze că, pînă la urmă, omul este mai puternic decît stihiile naturii.

Unul dintre martori ar fi putut fi Omayra Sanchez, o fetiță de numai treisprezece ani. Fusese surprinsă de șuvoi și tîrîtă la vale. A rămas cufundată pînă la gît în captivitatea nămolului, pe a cărui suprafață pluteau boabe de cafea coaptă, timp de 60 de ore. Cînd au descoperit-o, Omayra era conștientă, primul lucru pe care l-a putut îngîna a fost să-i roage pe salvatori să o scoată mai repede de acolo pentru că a întîrziat la școală...

A durat foarte mult pînă cînd fetița a fost scoasă din brațele mătușii ei care o îmbrățișase cu disperarea morții. Cumplit destin ! O fetiță de treisprezece ani a trăit 60 de ore îmbrățișată de un mort ! Dar cu toate acestea, nu era îngrozită !

După aceea salvatorii au constatat că picioarele ei, prinse sub niște traverse, erau amîndouă fracturate. Pentru a-i încălzi trupul firav, încătușat de nămolul rece, i s-au administrat ceaiuri calde, i s-au masat mîinile, spatele. Cineva i-a cîntat, pentru a o înveseli, cîntecul ei preferat „El Pollito". Omayra era foarte mîndră de faptul că mama ei se afla la Bogota unde se

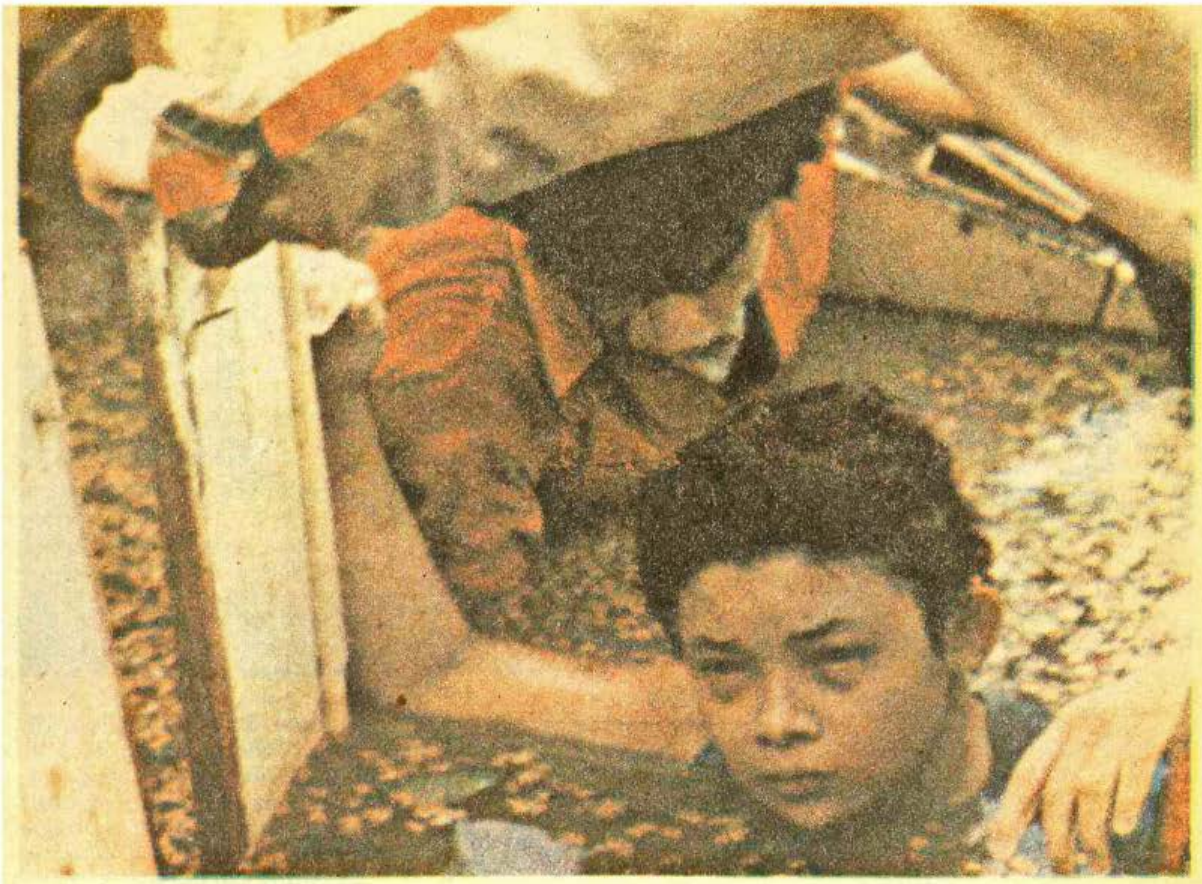

pregătea să devină soră medicală, spunîndu-le salvatorilor că mama ei o va îngriji să se facă bine şi că o va ajuta să poată umbla din nou pe picioare.

Medicii veniţi la faţa locului au decis amputarea ambelor picioare! Nu au mai apucat să o facă pentru că în scurt timp faţa Omayrei a căpătat culoarea prunei stricate. Şi-a pierdut cunoştinţa apoi a închis ochii pentru a nu-i mai deschide niciodată. Masajul cardiac şi respiraţia artificială nu i-au mai fost de nici un folos.

La începutul anului 1985, la mai bine de două luni de la teribila erupţie a vulcanului Nevada del Ruiz, chipul Omayrei Sanchez a făcut din nou înconjurul lumii. La concursul de fotografii „World Press Photo", fotografia reporterului francez Frank Fourier înfăţişînd-o pe micuţa Omayra îngropată pînă la gît şi blocată în noroi, a fost distinsă cu Marele Premiu. După aceea, fotografia pe care o reproducem şi noi, a fost publicată de ziare şi reviste din ţări de pe toate continentele.

Un omagiu postum adus Omayrei pentru tăria şi rezistenţa ei fizică şi psihică în faţa morţii..

Omayra Sanchez, în captivitatea nămolului

●

Operaţiunea de salvare a Omayrei

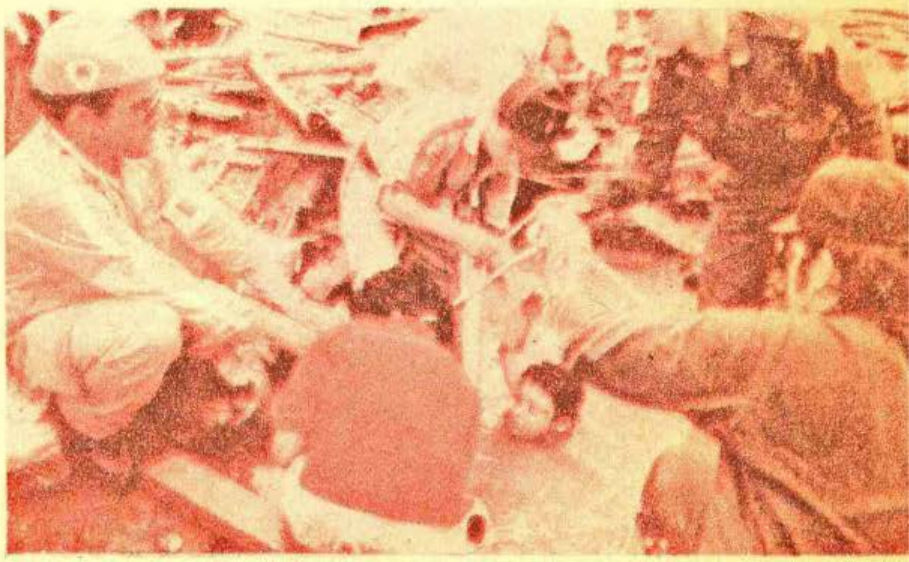

Orașul n-a mai putut fi salvat dar această fotografie-document mărturisește că viața a învins la Armero.

Viața învinge

Fotografia lui Frank Fournier

Operațiunile de căutare și salvare au continuat. Mii de voluntari care au inundat pur și simplu orașul martir căutau cu înfrigurare. Singurul mod de a-i repera pe eventualii supraviețuitori era fluturatul mîinii. Dacă ar mai fi avut putere să o mai facă, ar fi fost salvați mult mai mulți oamenii. Unii dintre ei au murit cu zile...

Medicii au efectuat zeci de operații, zeci de amputări în condiții incredibil de grele. Lipsea apa, lipsea spirtul. Instrumentarul a fost sterilizat cu apă minerală fiartă.

În timp ce doctorii încercau cu disperare să reaprindă viața în trupul sleit de puteri al Omayrei, alți doi medici executau o cezariană pentru a o ajuta pe Carmen Cecilia de Moreno să nască. A adus pe lume o fetiță.

În Armero asediat de lavă, în Armero asediat de moarte, fetița Ceciliei reprezenta triumful vieții...

Cecilia nu a fost însă singura femeie care a zămislit viață în clipele acelea cumplite cînd moartea venise de la Nevada del Ruiz. O altă femeie a născut mai înainte de a afla că moartea îi secerase soțul și pe toți cei cinci copii ! O altă femeie a dat viață unei fetițe apoi, la mai puțin de o oră, a trebuit să fie din nou urcată pe masa de operație, de data aceasta pentru a i se amputa ambele picioare !

Fetița Ceciliei de Moreno se numește Consolación.

În locul mamei aș fi botezat-o Esperanza...

Nene

Nimeni nu-și mai amintea cînd începuse tribul această lungă călătorie pentru că primul lor adăpost, Ținutul Cîmpiilor Întinse, nu mai era acum decît un vis pe jumătate uitat.

Mulți ani de-a rîndul, Shann și oamenii lui străbătuseră o regiune cu dealuri joase și lacuri scînteietoare, iar acum în față se profilau munții. Încă din această vară trebuiau să-i străbată spre ținuturile din sud ; nu aveau timp de pierdut. Teroarea albă ce coborîse dinspre Pol, transformînd continentele în praf și ruină și înghețînd însuși aerul în înaintarea ei, se găsea deja la mai puțin de o zi de mers în spatele lor.

Shann se întrebă dacă ghețarii puteau urca munții din față și în sufletul lui licări o scînteie de speranță. Munții aceștia se puteau dovedi o barieră împotriva căreia pînă și gheața nemiloasă se va lovi în zadar. Și astfel, în aceste ținuturi sudice despre care vorbesc legendele, poporul său și-ar putea găsi, în sfîrșit, refugiul.

Le-au trebuit săptămîni să descopere o trecătoare prin care tribul, împreună cu animalele lor, să se poată strecura. Spre mijlocul verii poposiră într-o vale singuratică unde aerul era diafan și de unde stelele se vedeau strălucind cum niciodată nu le mai văzuseră pînă atunci.

Vara era pe sfîrșite cînd Shann își luă cei doi fii și porniră să exploreze ținutul. Trei zile au urcat și trei nopți au dormit, așa cum au putut mai bine pe rocile înghețate. Iar în a patra dimineață nu mai aveau în fața lor decît o pantă ușoară dominată de o movilă din piatră cenușii, construită cu secole în urmă de alți călători.

Pe măsură ce se apropiau de mica piramidă de piatră, Shann simți că tremură deși nu-i era frig. Fiii săi îl urmau, în spate. Nimeni nu vorbea pentru că miza era mult prea mare. Peste puțin timp aveau să știe dacă speranțele lor nu fuseseră zadarnice.

Spre est și vest lanțul de munți se curba ușor parcă ar fi voit să îmbrățișeze întregul ținut. Sub ei se desfășurau kilometri de cîmpie vălurită, în timp ce un fluviu maiestuos ondula peste ea în meandre uriașe. Părea un ținut fertil, unul în care tribul să-și poată crește recolta, fără să mai fie nevoiți să plece înainte de a se coace.

Apoi Shann își ridică privirea spre sud și într-o clipă își văzu toate speranțele spulberate. Pentru că acolo, la marginea cîmpiei, strălucea lumina mortală pe care o văzuse de atîtea ori spre nord — licărul gheții la orizont.

Nu mai puteau înainta. În toți acești ani de pribegie, ghețarii sudului înaintaseră și ei pentru a-i întîlni. Curînd urmau să fie striviți sub zidul de gheață mobil...

Ghețarii din sud nu atinseră lanțul muntos decît o generație mai tîrziu. Și în acea ultimă vară băieții lui Shann căraseră comorile sacre ale tribului în movila singuratică ce străjuia maiestuos cîmpia. Gheața care odată strălucise la limita orizontului era acum aproape la picioarele lor. În primăvară lumina ei urma să se reflecte de pereții munților.

Nimeni nu mai înțelegea acum rostul acestei comori. Provenea dintr-un trecut mult prea îndepărtat pentru înțelegerea oricărui om în viață. Originea ei se pierdea în negurile ce înconjurau Epoca de Aur dar cum ajunsese, în cele din urmă, în posesia acestui trib migrator era o poveste ce nu se mai spunea de mult. Ea reprezenta istoria unei civilizații ce se pierduse dincolo de orice amintire.

Odinioară toate aceste relicve jalnice fuseseră păstrate pentru cine știe ce rațiune ; acum deveniseră sacre deși înțelesul lor fusese pier-

dut de mult. Deşi cuvintele tipărite în vechile cărţi se şterseseră cu multe secole în urmă, unele litere mai erau încă lizibile — dacă s-ar fi găsit cine să le citească. Dar multe, prea multe generaţii trecuseră de cînd cineva să găsească un rost unor tabele de logaritmi cu şapte zecimale, unui atlas al lumii sau partiturii simfonici a şaptea a lui Sibelius, tipărită, potrivit paginei de gardă de H.K. Chu şi fiii, în oraşul Pekin în anul 2021 e.n.

Vechile cărţi erau aşezate pios într-o micuţă criptă săpată în acest scop. Urma o colecţie disparată de monede de aur şi platină, o lentilă spartă, un ceas, un tub de neon, un microfon, un cuţitaş de la un aparat electric de ras, cîteva tranzistoare, în general resturile care rămîn în urmă cînd marele flux al civilizaţiei se retrage pentru totdeauna.

Toate aceste comori au fost aşezate cu grijă, fiecare la locul ei. Apoi a venit rîndul a încă trei relicve, cele mai sacre din toate pentru că erau şi cele mai de neînţeles.

Prima era o piesă metalică cu o formă stranie şi de culoarea căldurii. În felul ei rămînea cea mai patetică din toate aceste simboluri ale trecutului pentru că ea vorbea despre marile realizări ale omului şi despre viitorul luminos pe care l-ar fi putut cunoaşte. Bucata de mahon pe care era fixată purta o plăcuţă de argint pe care se putea citi :

Aprinzător auxiliar al ajutajului tribord
Nava cosmică „Luceafărul"
Pămînt — Luna 1955 e.n.

Alături urma un alt miracol al ştiinţei străbune, o sferă din plastic transparent cu stranii bucăţi de metal încorporate în ea. În centrul ei se afla o capsulă subţire dintr-un radioelement de sinteză înconjurată de ecrane convertizoare care-i transformau radiaţiile. Atîta timp cît materialul rămînea radioactiv sfera ar fi jucat rolul unui minuscul radioemiţător, transmiţînd în toate direcţiile. Numai cîteva asemenea sfere fuseseră construite. Erau destinate a fi faruri eterne menite să delimiteze orbitele asteroizilor. Dar omul încă nu apucase să ajungă la asteroizi şi farurile nu fuseseră folosite niciodată.

Ultima dintre relicve era plată şi circulară, mai mult întinsă decît înaltă. Era bine zăvorită şi zornăia cînd era clătinată. Doctrina tribului pretindea că dacă ar fi fost vreodată deschisă ar fi urmat dezastrul ; nimeni nu bănuia că, de fapt, conţine una din marile opere de artă produse cu aproape o mie de ani mai înainte.

Odată îndeplinită îndatorirea, cei doi oameni rostogoliră pietrele la loc şi începură să coboare domol muntele. Pînă în ultima clipă omul se gîndise la viitor şi încercase să păstreze ceva pentru posteritate.

În iarna aceea uriaşele valuri de gheaţă şi-au început primul asalt asupra munţilor, atacîndu-i din nord şi din sud. Dealurile au fost victimele primelor ofensive şi gheţarii le-au transformat în pulbere. Munţii rămîneau însă neatinşi, şi cînd veni din nou vara, gheaţa se retrase puţin.

Şi astfel, iarnă după iarnă, bătălia continua, iar vuietul avalanşelor, scrîşnetul rocilor şi explozia gheţarilor sfîrtecaţi umpleau atmosfera de tumult. Nici un război purtat vreodată de om nu se dovedise atît de cumplit pentru că nici o bătălie purtată de el pînă atunci nu înghiţise întregul Pămînt ca acum.

În cele din urmă valul glaciaţiunii începu să se retragă, mai întîi de pe pantele munţilor pe care în zadar încercase să-i subjuge. Văile şi trecătorile rămîneau însă prinse în strînsoare. Jocul se terminase „Pat". Gheţarii îşi găsiseră adversarul pe măsură, dar înfrîngerea lor venea mult prea tîrziu pentru a-i mai fi de vreun folos omului.

Astfel au trecut secole şi, în cele din urmă, se întîmplase şi aici acel ceva ce se putea întîmpla cel puţin o dată în istoria fiecărei lumi din Univers, indiferent cît de îndepărtată şi singuratică ar fi fost.

Nava de pe Venus venea cu cinci mii de ani prea tîrziu, dar echipajul ei nu ştia acest lucru. Pe cînd se aflau la milioane de kilometri departe văzuseră prin telescoape uriaşul giulgiu de gheaţă care transformase Pămîntul în cel mai strălucitor obiect al firmamentului, după Soare.

Ici şi colo, cearceaful strălucitor era marcat de pete negre ce revelau prezenţa unor munţi aproape îngropaţi. Şi asta era totul. Oceanele fremătătoare, cîmpiile şi pădurile, deşerturile şi lacurile — tot ce formase lumea omului — erau zăvorîte sub gheaţă, poate pentru totdeauna.

Nava se apropiase de Pămînt şi se înscrisese pe o orbită la peste o mie de kilometri altitudine. Timp de cinci zile înconjuraseră planeta şi în acest răstimp aparatele optice înregistraseră tot ce mai rămăsese de văzut, iar sute de alte instrumente adunaseră informaţii ce le-ar fi oferit oamenilor de ştiinţă venusieni mulţi ani de studiu intens.

Nu intenţionau să aterizeze. Nu li se oferise nici un motiv. Dar în a şasea zi situaţia se schimbase. Un monitor panoramic, reglat pe amplificare maximă, detectase radiaţia muribundă a farului, acum vechi de cinci mii de ani. De-a lungul secolelor, pe măsură ce inima sa radioactivă slăbea continuu, îşi transmisese mesajul cu o putere din ce în ce mai mică.

Monitorul rămase blocat pe frecvenţa farului. În camera de gardă începu să sune o sonerie. Puţin mai tîrziu nava venusiană îşi părăsi orbita şi plonjă spre Pămînt, spre un lanţ muntos ce se ridica încă semeţ deasupra gheţarilor şi spre o movilă de pietre cenuşii pe care abia dacă o atinseseră anii...

Marele disc al Soarelui strălucea orbitor pe un cer care nu mai era de mult acoperit de ceţuri pentru că norii care acopereau altădată planeta Venus dispăruseră acum complet. Indiferent ce forţă cauzase o schimbare în radiaţia solară ea distrusese o civilizaţie şi, în acelaşi timp, dăduse naştere altei. Cu mai puţin de cinci mii de ani în urmă, locuitorii pe jumătate sălbăticiţi ai planetei Venus văzuseră Soarele şi stelele pentru prima oară. Şi cum ştiinţa pe Pămînt începuse cu astronomia, tot astfel se întîmplase şi cu Venus, această lume caldă şi bogată, ascunsă privirii omului. Progresul fusese incredibil de rapid.

Poate că venusienii au fost norocoşi. Ei n-au cunoscut un ev mediu întunecat care ţinuse omul înlănţuit pentru o mie de ani. Scăpaseră, de asemenea, şi de marele ocol determinat de chimie şi mecanică şi porniseră de la legile mult mai generale ale fizicii radiaţiilor. În timpul cît i-a trebuit omului să progreseze de la Piramide la rachetele cosmice cu reacţie, venusienii trecuseră de la descoperirea agriculturii la însăşi antigravitaţie — secretul ultim la care omului nu-i fusese dat să ajungă vreodată.

Oceanul călduţ ce conţinea încă majoritatea tinerei vieţi a planetei tălăzuia molcom pe ţărmurile nisipoase. Atît de nou era acest continent încît firele de nisip erau mari şi grosolane. Oceanul nu avusese timp destul să le şlefuiască.

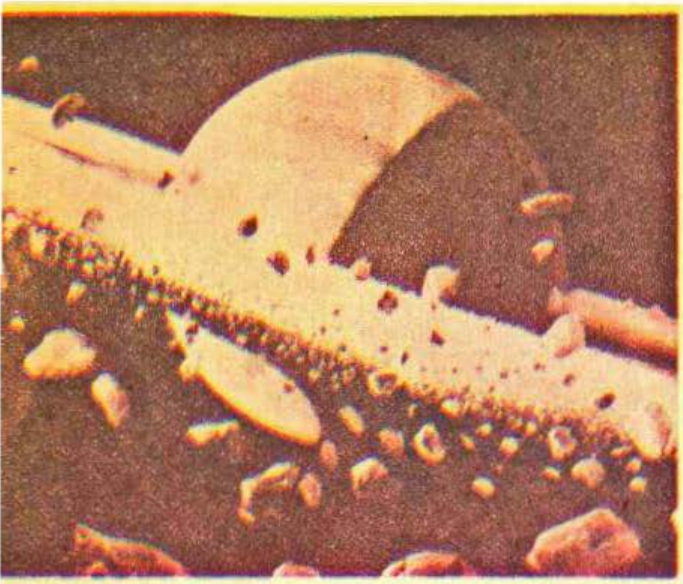

Oamenii de ştiinţă stăteau pe jumătate în apă şi minunatele lor corpuri reptiliene străluceau în bătaia soarelui. Cele mai luminate minţi de pe toate insulele planetei Venus se adunaseră pe această plajă. Nu ştiau prea mult despre ce aveau să afle, doar faptul că era vorba de a Treia Planetă şi despre misterioasa rasă care o populase înaintea glaciaţiunii.

Istoricul stătea pe ţărm pentru că instrumentele pe care intenţiona să le folosească erau sensibile la umezeală. Alături de el se afla o maşinărie ciudată care atrăgea numeroase priviri curioase din partea colegilor. Avea sigur o legătură cu optica deoarece un sistem de lentile ieşea din ei şi era îndreptat spre un ecran dintr-un material alb, aflat la cîţiva zeci de metri mai încolo.

Istoricul începu să vorbească. Recapitulă pe scurt cît de puţine lucruri descoperiseră în legătură cu a Treia Planetă şi locuitorii ei. Menţionă secolele de încercări zadarnice în care nu reuşiseră să interpreteze nici o măcar un cuvînt din limba scrisă a Pămîntului. Planeta fusese locuită de o rasă cu o mare abilitate tehnologică. Acest lucru era, cel puţin, probat de cele cîteva piese de maşini pe care le găsiseră în movila de pe vîrful muntelui.

„Nu ştim de ce a pierit o civilizaţie atît de avansată, remarcă el. Aproape cu siguranţă aveau suficiente cunoştinţe pentru a supravieţui unei Ere Glaciare. Aici probabil că e vorba de un alt factor pe care noi nici măcar nu-l bănuim. Poate că o molimă sau degenerarea speciei vor fi fost responsabile. S-a sugerat chiar că unele conflicte tribale, endemice speciei noastre în vremurile preistorice, vor fi continuat poate pe a Treia Planetă chiar şi după apariţia tehnologiei.

Pe de altă parte anumiţi filozofi sînt de părere că o cunoaştere temeinică a maşinilor nu implică în mod necesar şi un înalt grad de civilizaţie şi că este teoretic posibil să existe războaie într-o societate care posedă putere mecanică, zborul cosmic şi chiar radioul.

O asemenea concepţie este cît se poate de stranie pentru modul nostru de gîndire, dar trebuie s-o admitem, cel puţin ca pe o posibilitate. Pentru că este foarte posibil să fi jucat un anumit rol în dispariţia acestei rase.

S-a afirmat de mai multă vreme că noi n-o să cunoaştem nimic din înfăţişarea creaturilor care au trăit pe a treia planetă. De secole artiştii noştri au pictat scene din istoria lumii dispărute, populîndu-le cu tot felul de fiinţe fantastice. Deşi majoritatea acestor creaturi ne seamănă mai mult sau mai puţin, în nenumărate rînduri s-a atras atenţia că numai dat fiind faptul că noi sîntem reptile nu înseamnă că toate fiinţele inteligente ar trebui, în mod necesar, să fie şi ele reptiliene.

Cunoaştem acum răspunsul la una din cele mai controversate probleme ale istoriei. În sfîrşit, după o sută de ani de cercetări, am descoperit forma exactă şi natura formei de viaţă dominante de pe a Treia Planetă".

Un murmur de uimire străbătu asistenţa. Unii au fost atît de surprinşi încît au dispărut pentru o vreme în oceanul confortabil, aşa cum sînt obişnuiţi s-o facă adesea venusienii în momentele lor de stres. Istoricul aşteptă pînă ce colegii săi apărură din nou în elementul care le plăcea atît de mult. El însuşi îşi ţinea firea cu ajutorul unui sprey micuţ cu care, din cînd în cînd, îşi umezea întregul corp. Cu ajutorul lui putea rămîne pe uscat mai multe ore după care trebuia să se întoarcă, din nou, în ocean.

Emoţiile se potoliră treptat şi vorbitorul continuă.

„Unul din cele mai uimitoare obiecte găsite pe a treia planetă a fost un container metalic plat, conţinînd un material plastic transparent şi foarte lung, perforat la margini şi înfăşurat strîns într-o bobină. La început această bandă transparentă părea fără nici o particularitate, dar o examinare mai atentă, dublată de noul microscop subelectronic ne-a arătat exact contrariul. De-a lungul suprafeţei materialului, invizibil pentru ochii noştri, dar perfect vizibile într-o anumită radiaţie luminoasă, existau literalmente mii de imagini mărunte.

Se presupune că ele au fost imprimate pe material cu ajutorul unor mijloace chimice, dar cu trecerea timpului s-au şters.

Aceste imagini par a reprezenta o înregistrare a vieţii aşa cum trebuie să fi fost ea pe a Treia Planetă la apogeul civilizaţiei. Ele, însă, nu sînt independente. Imaginile consecutive sînt

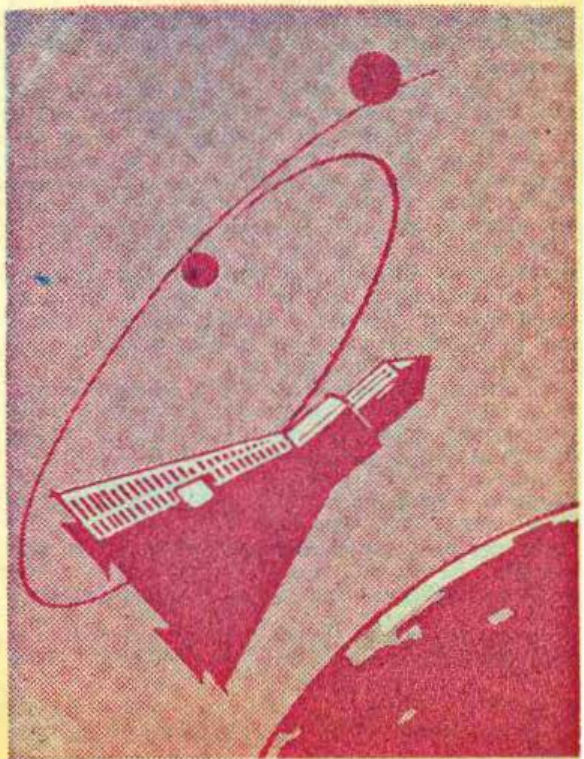

aproape identice diferind numai în amănuntele de mişcare. Scopul unei astfel de înregistrări este evident. Ea este necesară proiectării scenelor într-o succesiune rapidă pentru a da iluzia unei mişcări continui. Noi am construit o maşină pentru a face acest lucru posibil şi am aici o copie exactă a secvenţelor de imagini.

Scenele pe care urmează să le vizionaţi ne duc în urmă cu mii de ani, spre zilele de glorie ale planetei surori. Ele ne arată o civilizaţie complexă, multe din activităţile căreia abia dacă putem să le înţelegem. Viaţa pare să fi fost foarte violentă şi viguroasă iar multe din cele ce veţi vedea par cu totul deconcertante.

Este clar că Planeta a Treia a fost locuită de un număr de specii diferite, nici una din ele reptiliană. Asta reprezintă o lovitură dată mîndriei noastre, dar concluzia este inevitabilă. Tipul de viaţă dominant pare a fi fost un biped cu două braţe. El mergea ridicat şi îşi acoperea capul cu un material foarte flexibil, posibil ca protecţie împotriva frigului, devreme ce, chiar înainte de Era Glaciară, pe planetă se înregistrau temperaturi cu mult mai scăzute decît la noi. N-aş vrea să vă pun mai mult răbdarea la încercare. Veţi putea vedea acum şi singuri înregistrarea de care vorbeam".

O lumină orbitoare izbucni din proiector. Se auzi un zumzet uşor şi pe ecran apărură sute de fiinţe stranii ce se mişcau sacadat de colo-colo. Imaginea se dilată pentru a cuprinde o singură creatură, şi savanţii putură vedea că descrierea istoricului fusese corectă.

Creatura avea doi ochi, aşezaţi foarte aproape unul de altul, dar celelalte detalii faciale rămîneau obscure. Mai exista, de asemenea, un orificiu mare, în partea de jos a capului, care se închidea şi se deschidea continuu. Probabil avea legătură cu respiraţia creaturii.

Savanţii priveau fascinaţi cum strania fiinţă este implicată într-o serie de aventuri fantastice. Exista un conflict incredibil şi violent cu o altă creatură, uşor diferită şi se părea că amîndouă urmau să moară ucise. Dar, cînd disputa se încheie, şi una şi cealaltă păreau neatinse.

Apoi urmă o cursă furibundă de-a lungul a kilometri întregi, într-un dispozitiv mecanic cu patru roţi, în stare de o extraordinară capacitate de locomoţie. Cursa se încheie într-un oraş plin cu vehicule ce se mişcau în toate direcţiile cu viteze colosale. Aşa că nimeni nu fu surprins să vadă două dintre ele întîlnindu-se bot în bot cu consecinţe dezastruoase.

După asta evenimentele se complicară şi mai mult. Era acum clar că vor fi necesari mai mulţi ani pentru a analiza şi înţelege tot ce se întîmpla. Devenea, de asemenea, clar că înregistrarea era o operă de artă, ceva stilizat, mai degrabă decît o reproducere fidelă a vieţii aşa cum existase în realitate pe a Treia Planetă.

Deşi proiecţia se apropia de sfîrşit majoritatea savanţilor se simţeau complet derutaţi. Finalul era o vîrtoleală de nedescris în care creatura ce fusese centrul atenţiei declanşă deznodămîntul. Apoi imaginea se contractă la dimensiunile unui cerc, centrat pe capul creaturii.

Iar ultima secvenţă reprezenta imaginea mărită a figurii sale cu siguranţă exprimînd anumite emoţii profunde. Nimeni însă nu putea ghici dacă era vorba de mînie, durere, sfidare, resemnare sau altceva. Imaginea dispăruse. Pentru o clipă, o serie de litere apărură pe ecran, apoi totul se sfîrşi.

Preţ de cîteva momente se lasă o liniştе desăvîrşită ; se auzea doar clipocitul valurilor pe nisip. Savanţii erau mult prea derutaţi pentru a

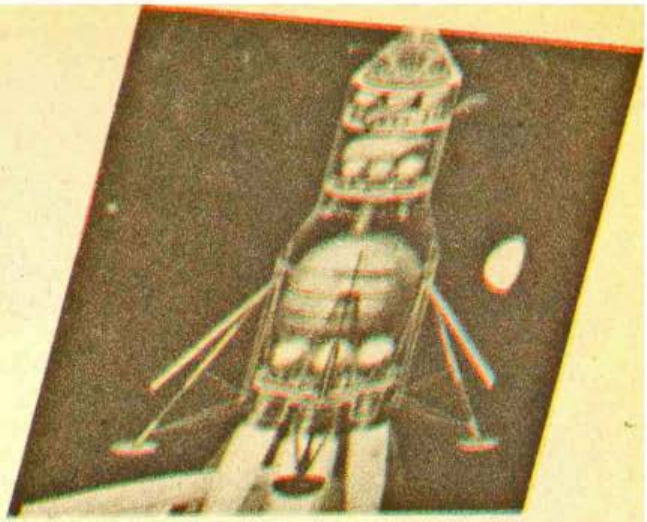

mai vorbi. Imaginea efemeră a civilizaţiei Pămîntului avusese un efect demolator asupra conştiinţei lor. Apoi, pe măsură ce implicaţiile a ceea ce văzuseră deveneau mai clare, grupuri, grupuri, începură să vorbească, mai întîi în şoapte, apoi din ce în ce mai tare. În cele din urmă Istoricul le solicită iar atenţia şi se adresă din nou adunării.

„Sîntem pe cale să iniţiem", spuse el, „un vast program de cercetări pentru a extrage toate cunoştinţele disponibile din această înregistrare. Au fost făcute mii de copii în vederea distribuirii lor tuturor cercetătorilor. Fiecare îşi va spune părerea în domeniul său de activitate. Mai ales pe psihologi îi aşteaptă o muncă imensă.

Nu mă îndoiesc, însă, de reuşită. Peste încă o generaţie, cine ştie cîte lucruri interesante nu vom afla despre această rasă minunată. Înainte de a ne despărţi propun să-i mai privim odată pe îndepărtaţii noştri veri, a căror înţelepciune poate că a depăşit-o pe a noastră dar de la care ne-a rămas atît de puţin".

Încă o dată imaginea finală a apărut pe ecran, nemişcată, de data aceasta, pentru că proiectorul se oprise. Cu o deplină veneraţie savanţii priveau la figura din trecut, în timp ce micuţul biped îi privea, la rîndul său, cu expresia lui caracteristică de aroganţă provocatoare.

Pentru restul timpurilor ea urma să simbolizeze rasa umană. Psihologii de pe Venus îi vor analiza acţiunile şi-i vor privi fiecare mişcare pînă cînd vor putea să-i reconstituie mintea. Mii de cărţi vor fi scrise despre ei. Complicate filozofii vor fi avansate pentru a le explica comportamentul.

Dar toată această muncă, toată această cercetare, va fi teribil de zadarnică. Poate de aceea mîndria şi singuratica făptură de pe ecran zîmbea sardonic savanţilor care declanşaesră îndelungata şi infructuoasa lor cercetare.

Secretul ei va rămîne intact tot atît de mult cît va dura universul pentru că nimeni nu va putea vreodată să citească scrierile pierdute ale Pămîntului. De milioane de ori, în vremurile care vor urma, aceste ultime cuvinte vor străluci pe ecran şi nimeni nu va putea să le înţeleagă sensul :

O PRODUCŢIE WALT DISNEY

Traducere de
Mihai Bădescu

STEAUA

CUPEI CAMPIONILOR EUROPENI

un canard, ayant
kint culminant en
de finale de la
ipes contre... Bar-

ait donc prévoir le
l'on connaît, de
mis à des pion-
Tchécoslovaquie
), et bien davan-
u « grand frère »
is c'est le « petit
uvert la première
nsolant ainsi de
ix déboires du
nomiques entre

istorique réussie
Bucarest en C 1,
ctoire de Dynamo
contribue à faire
ance de l'exercice
veur des pays de
première fois
tion des Coupes
en 1956. Depuis
ux grandes famil-
rtagé le butin : la
t la famille anglo-
uelle on peut affi-
ins » dans le jeu,
andinaves notam-
et une Coupes
ère, quarante-six
de (dont un très

nent, le déclin anglo-saxon (dit-
tout saxon d'ailleurs) ayant com-
de Bratislava, Yougoslaves de
Zagreb).

SÉVILLE. — Pour la première fois un joueur de l'Est brandit la Coupe d'Europe des clubs champions. Stefan Iovan, capitaine roumain, s'en souviendra toute sa vie.

(Photo Philippe CARON)

veaux champions a
(200 000 leis, soit plus de
du salaire d'un journa
n'est rien en regard de
qui s'abat en ce momen
meilleurs joueurs de l'E
l'Ouest.

A se consacrer en pr
jeu de la surenchèr
l'acquisition de soi-disa
tel monstre sacré, les pa
quant le professionna
visage découvert risqu
perdre leur temps, leu
leur énergie, leur
d'innover. Même payé
mieux, le talent de m
Fernandez, Ferreri, Vei
Touré, Papin, Bocandé
ne sera pas pour autant
par mille.

Et ce n'est donc p
cette raison précise q
drait à la France éternel
mière Coupe d'Europe
histoire. Ni à l'œcu
famille occidentale, tré
vée, de récupérer le b
vient de lui chiper sous
tres de son château.

En somme, c'est la
classes qui rebondit.
feuilleton des familles q
faire un tabac la se
chaîne.

De prin presă adunate...

Întrucît meciul de la Sevilla l-aţi văzut, cu siguranţă, ne-am propus să vă oferim ceva ce n-aţi văzut şi n-aţi citit — meciul cu pricina reflectat pe ici-pe colo, prin presa spaniolă, şi înainte şi după finală.

În revista ilustrată „Sport" din Barcelona, numărul 2335, apărut în chiar ziua finalei, bîntuie un optimism de mare forţă. Pe copertă tronează fotografia color a „roş-albaştrilor" catalani, deasupra cărora e tipărit îndemnul **„Força Barça !"** Şi, cum dai prima foaie, găseşti pe următoarele două un alt titlu, fără concesii : **„Esta Copa no se puede escapar"**, sub care mici subtitluri te anunţă că : **„Dos millones de prima"** (în pesetas, se dă şi prima jucătorilor catalani, chiar dacă se numesc Archibald şi Schuster), că Terry Venables are mare încredere în simbriaşii săi citaţi mai înainte, că **„El Rey estara en la final"** şi că există, totuşi, **„Respeto Por El Steaua"**... Bătăiosul Marcos, pe care-l ştim atît de bine şi care avea să fie ultimul îngenuncheat al lui Duckadam, declara lucid, înaintea finalei : **„Somos los grandes favoritos de esta final"**, în timp ce preşedintele clubului catalan, Josep Lluis Nunez, sigur pe echipa lui şi pe jucatul acasă, pro-

FOOTBALL

CE STEAUA DEVENU GRAN

Claudit Barça!

Le football se lève à l'Est

DUCADAM LE HÉROS

Supprimer les tirs au but

FOOTBALL

STEAUA, ÉTOILE DE L'EST

Schuster et Boloni surnagent

Douce Andalousie, folle Catalogne

L'adieu du grand blond

feţea pe două pagini : **„El resultado nos sea favorable ya desde los primeros minutos, confio que la primera parte termine con un 2—0 a nuestro favor !“**. La atîta siguranţă, ce să ne mai mirăm cînd citim, două pagini mai încolo, că domnul Nunez n-a uitat să invite la Sevilla şi soţiile jucătorilor săi, dar nu pentru a face cunoştinţă cu soţiile băieţilor noştri, ci, vorba textului spaniol : **„Especialmente invitadas por el club a fin de celebrar en familia el presumible triunfo del F.C. Barcelona en la final de la Copa de Europa“** ! Cel mai impresionant lucru pentru noi a fost, însă, la ora sosirii în oraşul finalei, publicul catalan, venit special de la Barcelona, în 250 de autocare, 9 trenuri speciale şi 10 avioane-charter, la care s-au adăugat mii de autoturisme, cu toate revărsînd în capitala Andaluziei circa 50 000 de suporteri ai „Barçei“ sau, după cum afirma un titlu din aceeaşi revistă **„50 000 blau-grana conquistan Sevilla“** !

...Pe la pagina 22 găsim, în fine, şi un mic reportaj cu şi despre Steaua, sub titlul **„El Steaua no esconde sus cartas“**. După ilustraţia reportajului, aşa şi era, avînd în vedere că fotografiile prezintă o... repriză de gimnastică şi o miuţă veselă, cu Radu II la minge ! Nici un cuvînt despre eroul meciului, care va fi portarul Duckadam, dar o uşoară ironie, apropo de faptul că secundul nostru figurează şi pe lista jucătorilor de rezervă. În rest, de notat eleganţa cu care este caracterizat **Belodedici — „Un joven international de gran clase“** şi grija cu care se precizează că **Bumbescu** este **„el marcador de Archibald“** !...

A doua zi după finală, ziarele spaniole vorbeau cu totul altfel. Să le privim :

Cunoscuta revistă **„Marca“**, din Madrid, publicînd pe copertă o fotografie a lui Bumbescu în acţiune, anunţă din titlu **„Ni de penalti !“**, sub care prezintă un frumos joc de cuvinte : **„Duckadam**

Aujourd'hui, encart spécial loto sportif.

L'ÉQUIPE

BARÇA-STEAUA : LA FERIA DE L'OUBLI

FOOTBALL

C1 BARCELONE-BUCAREST

Séville-en-Catalogne

Déferlement de supporters du Barça sur la capitale andalouse où toutes les mesures de sécurité ont été prises.

D'un de nos envoyés spéciaux Jacques THIBERT

Cette analyse n'engageant pas vraiment la réputation du maître, celui-ci a accepté d'aller plus

Les Bleus qui influen

D'un de nos envoyés Gérard EJNÈS

los paro todos — Urrutidos !" Iar textul începe așa: **„Totul era favorabil Barcelonei, pentru a cîștiga această finală, în timp ce Steaua se prezenta mai mult din principiu. Dar, cu o tactică defensivă teribil de eficientă, românii n-au permis roș-albaștrilor să realizeze nimic".** Revista **„El mundo deportivo"**, care apare la Barcelona, își intitulează cronica **„Cupa Europei a revenit României"**, scriind despre Steaua că **„a fost o echipă care a știut ce vrea, în timp ce portarul Duckadam a fost eroul finalei".** Ziarul **„Record"** — sub titlul **„O înfrîngere istorică"** — scrie : **„Steaua a controlat tot timpul jocul, avînd meritul de a fi prima echipă dintr-o țară socialistă care a cîștigat Cupa Campionilor Europeni"**, iar revista **„Sport"**, atît de optimistă înaintea meciului, recunoaște acum că **„Românii au jucat defensiv, dar au și contraatacat periculos, știind să stăvilească foarte bine pressingul catalanilor".** Și, dacă tot dăruise „Barçei" prima sa pagină, în numărul de miercuri, revista din Barcelona prezintă acum un mare grup de suporteri, iar deasupra lor titlul **„Cupa a zburat !"...**

Poate cel mai frumos lucru îl scrie **„Diario 16"**, din Sevilla, care notează, sub titlul **„El Barça, un dolor para Cataluna"**, următoarele: **„Această echipă română, care a venit cu toată modestia sa în Spania, nu putea fi învinsă de jocul catalanilor, întrucît numitul Duckadam a trebuit să aștepte două ore ca să aibă ce apăra, lăsîndu-și în final cartea de vizită pe stadion, după loviturile de la 11 metri"...**

Comentariul din **„La Vanguardia"** se intitulează **„Sinucidere barceloneză într-o cavalcadă a penalty-urilor"**, arătînd că **„Steaua a produs o mare decepție orașului Sevilla, care pregătise totul pentru sărbătorirea triumfului".** Pe coperta revistei **„ABC"** e fotografia lui Helmut Duckadam, la primul penalty apărat, titlul fiind... **„Suspense pînă la ultimul penalty".** În fine, dacă am amintit la început de optimismul președintelui **Nunez**, să notăm acum și declarația sa de după joc : **„Am întîlnit o echipă cu un joc complet, modern, cu un moral excelent, iar portarul său, ce să mai spun ? !, a apărat patru penalty-uri !"** Disperat, dar fair-play, antrenorul britanic **Terry Vennables** (același care spunea înaintea finalei : **„Steaua merită mult respect, dar nu este de neînvins !"**) va declara : **„Mă așteptam la o replică puternică din partea Stelei și, într-adevăr, jocul ei de la Sevilla ne-a depășit fizic, tehnic și moral. Îi felicit pe învingători !".**

Grupaj realizat de Horia Alexandrescu

CE SOIR (20 H 15) A SEVILLE
EN DIRECT SUR A 2
FC BARCELONE
(Maillot grenat et bleu, culotte bleue, bas rouge et bleu)
Entr. : Venables
1 URRUTI
2 GERARDO 3 MIGUELI 5 ALEXANCO 4 JULIO ALBERTO (cap.)
5 VICTOR 10 SCHUSTER 8 PEDRAZA 11 MARCOS
7 CARRASCO 9 ARCHIBALD
6 PIȚURCĂ 7 LACĂTUȘ
8 MAJARU 11 BOLONI 10 BALINT 5 BALAN
3 BARBULESCU 6 BELODEDICI 4 BUMBESCU 2 IOVAN (cap.)
1 DUCADAM
STEAUA BUCAREST
(Maillot jaune, culotte verte, bas jaunes)
Entr. : Jenei
Arbitre : M. Vautrot (France)
Remplaçants. — FC Barcelone : Amador (gardien, 12), Moratalla (13), Fradera au Manolo (14), Esteban (15), Picchi Alonso (16). Steaua : Stingaciu (gardien, 12), Pistol (14), Weisenbacher (15), Radu (16), Mujnai (17).

LE PA
1956 (Paris)
REAL MADRID b. REIMS : 4-3
1957 (Madrid)
REAL MADRID b. FIORENTINA : 2-0
1958 (Bruxelles)
REAL MADRID b. MILAN AC : 3-2 ap. pro
1959 (Stuttgart)
REAL MADRID b. REIMS : 2-0
1960 (Glasgow)
REAL M. b. FRANCFORT : 7-3
1961 (Berne)
BENFICA b. BARCELONE : 3-2
1962 (Amsterdam)
BENFICA b. REAL MADRID : 5-3
1963 (Wembley)
MILAN AC b. BENFICA : 2-1
1964 (Vienne)
INTER b. REAL MADRID : 3-1
1965 (Milan)
INTER b. BENFICA : 1-0
1966 (Bruxelles)
REAL M. b. PART. BELGRADE : 2-1
1967 (Lisbonne)
CELTIC GLASGOW b. INTER MILAN : 2-1
1968 (Londres)
MANCHEST. UTD b. BENFICA : 4-1 ap. pro
1969 (Madrid)
MILAN AC b. AJAX : 4-1
1970 (Milan)
FEYEN R. b. CELT. GLASGOW : 2-1

JEUDI 8 MAI 1986

4,50 F

L'EQUIPE

DU 5 AU 10 MAI

Gagnez 10000 F par jour et une SUPERCINQ diesel en fin d'opération

STEAUA ENTRE DANS L'HISTOIRE

Le club de Bucarest est le premier d'Europe de l'Est à inscrire son nom au palmarès de la Coupe d'Europe des clubs champions. Un exploit réussi au terme d'une finale de médiocre qualité qui ne bascula que lors des tirs au but (0-0). Après le triomphe de Kiev en Coupe des Coupes, il s'agit d'une nouvelle distribution des cartes européennes en l'absence des Anglais.

L'Equipe, 8 mai

STEAUA INTRĂ ÎN ISTORIE ; STEAUA — STEAUA RĂSĂRITULUI

„Pentru prima oară de la crearea sa, în 1956, Cupa Campionilor Europeni ia drumul spre o țară din Est".

Gerard Ernault : „Dacă, după disputarea celor 120 de minute, ar fi trebuit desemnat un învingător la puncte, fără îndoială Steaua ar fi fost aceasta".

Jean Philippe Rethacker : „Portarul Duckadam nu a fost prea mult solicitat. El a intervenit mai ales la mingile aeriene unde a demonstrat multă autoritate. Cei doi fundași laterali, Iovan și Bărbulescu, au arătat un bun plasament, dar și abilitate în driblinguri și relansările atacului. În centrul apărării stoperul Bumbescu, jucător atletic, cu foarte bun joc de cap, a dat dovadă de abnegație și vigilență în supravegherea lui Archibald, în timp ce Belodedici și-a confirmat talentul de apărător abil, promițînd un viitor frumos. La mijloc, stîngaciul Bölöni a fost marele om al echipei, atît pentru travaliul său enorm în fața fundașilor centrali, la dublaj, cît și pentru tehnica sa impecabilă de dribleur, prin pase și șuturile pe care le-a încercat. El a fost placa turnantă a formației române și a confirmat clasa sa internațională. Bălan a muncit enorm în apărare, pe partea dreaptă, în timp ce Balint, cu numărul 10, și-a multiplicat accelerările și driblingul. Majaru a revelat o remarcabilă tehnică a driblingului ca și un simț al jocului deosebit. În atac, dacă Pițurcă, înalt, solid, bun jucător la cap s-a impus atenției prin preluări și combativitatea sa, perechea sa, Lăcătuș, a fost mai neinspirat în pase și în centrări."

FOOTBALL — C 1 — STEAUA BUCAREST-BARCELONE : 0-0 a.p. (2 p

STEAUA, ÉTOILE DE L'EST

C'est au bout de l'épreuve des penalties (2-0) et d'un match très médiocre que le Steaua Bucarest a inscrit pour la première fois le nom d'une équipe de l'Est au palmarès de la plus importante des Coupes européennes.

L'Equipe, 9 mai

ACEST SUCCES NE REAMINTEȘTE CĂ ROMÂNII SÎNT TINERI ȘI POT DEVENI ȘI MAI BUNI

Ștefan Covaci : „Cînd am antrenat Steaua, la sfîrșitul anilor '60, Jenei care este antrenor astăzi era unul dintre jucătorii mei și Iordănescu era junior. Să ne regăsim după o asemenea victorie, să ne adunăm trei generații ale aceluiași club. E ceva fantastic".

Patrick Urbini : „Fantastic, precum reușita Stelei a cărei echipă a fost reconstruită și profilată în urmă cu doi ani pentru un destin național și internațional. Fantastic precum calmul și stăpînirea de sine manifestate pe pămînt spaniol".

Jenei explică : „Ceea ce mi-a făcut cu adevărat plăcere este maniera în care jucătorii mei au acționat fără crispare, știind să se sprijine printr-un fotbal colectiv și construit, invers față de Barcelona care m-a decepționat, mai ales prin felul cum a căutat să-și impună jocul. Dar eu nu mă ocup de stilul adversarului. Cer echipei mele să-și impună legea sa. La acest nivel de competiție este singura modalitate de a reuși".

Bölöni : „Dacă analizez maniera de joc a Barcelonei, eu văd că nu avem pentru ce-i invidia. Dimpotrivă, spaniolii, eram convinși de asta, nu erau imposibil de bătut. Nu spun asta pentru că am cîștigat, ci pentru că sîntem într-adevăr o echipă bună în care fiecare are rolul său".

Jenei : „Sînt mai ales fericit pentru că o muncă îndelungă a fost recompensată. Idealul meu este fotbalul brazilienilor și francezilor. Nu trebuie să fim judecați numai după această finală. Lăcătuș și Pițurcă nu au fost la nivelul lor. Ne-a lipsit Stoica. Și apoi, chiar dacă s-a jucat 11 contra 11, eram în Spania. Într-o finală importantă este să cîștigi : nu e totdeauna atît de simplu să te arăți în cea mai bună zi".

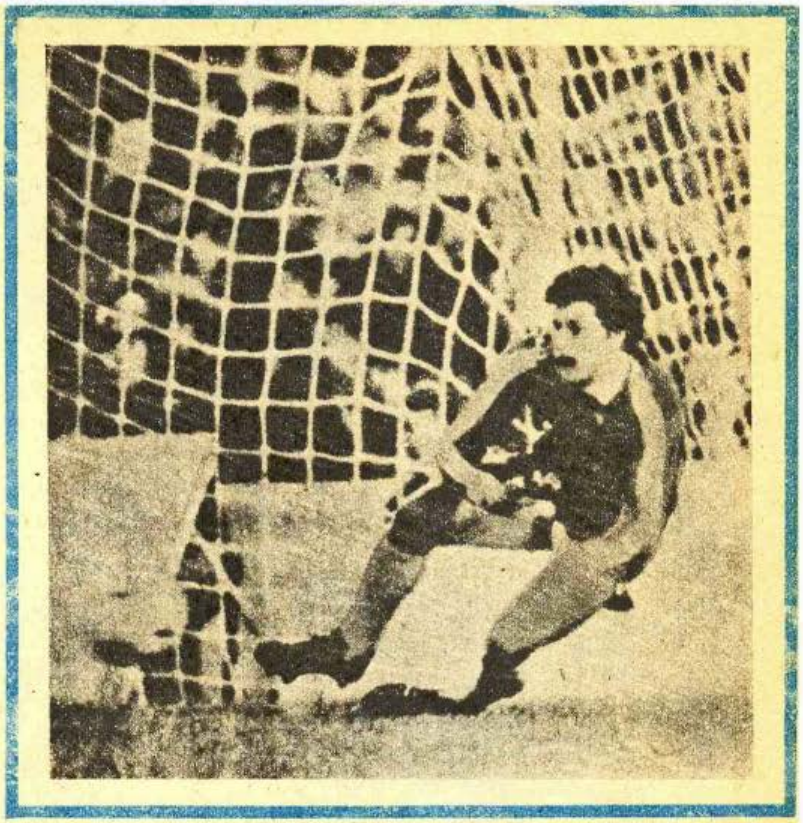

L'Equipe, 9 mai

P. Urbini : „Istoria acestei magnifice victorii aparține portarului Stelei. Ea aparține lui Jenei. Tuturor. Și lui Iordănescu, a cărui aventură merită să fie povestită. După ce și-a desfășurat întreaga carieră românească sub culorile Stelei, jucînd de 50 de ori în națională, și a făcut un stagiu în Grecia, la OFI Creta, Iordănescu a revenit la Steaua, în urmă cu doi ani, ca antrenor secund, încheind aparent viața sa de jucător. Dar a continuat să se antreneze cu echipa în iarna trecută, în turneul din Italia a jucat chiar o repriză

Le football se lève à l'Est

Les victoires de Steaua Bucarest en C 1 et de Dynamo Kiev en C 2 constituent un sérieux avertissement pour le professionnalisme occidental.

contra Veronei. Pentru finală, cum Stoica era suspendat, Jenei a decis să producă o mică surpriză punîndu-l pe lista celor 16. Un gest formidabil. Mai ales, o investiție înțeleaptă și o opțiune abilă cînd Iordănescu l-a înlocuit pe Bălan în minutul 71. Coechipierii lui spun : „Ne-a dat siguranță și a avut un rol important în atac, în incisivitatea noastră".

Duckadam, eroul : «Înainte de finală, Duckadam nu era decît un bun portar din România. După finala de la Sevilla și incredibila sa serie de parări ale penaltiurilor, el a devenit un erou, ultima vedetă revelată de cupele Europei. „De la Iordache, cel care antrenează astăzi portarii Stelei, am învățat mult. Tehnic și mental". Cu cei 188 de centimetri ai săi, el s-a reglat la mingile înalte ale spaniolilor. S-a dovedit hiperconcentrat, calm și abil oprind patru penaltiuri. Un lucru unic. În 1984 la Roma, Grobbelaar oferise lui Liverpool a patra Cupă a Campionilor, făcînd pe clovnul. Ne vom aminti că în 1986, la Sevilla, Duckadam a oferit prima Cupă a Campionilor Stelei, mizînd pe inteligență și pe rațiune. De acum înainte orizontul său pare complet deschis".

L'Equipe, 7 mai :

Un celebru astrolog spaniol, **Joaquim Teixido** bătea toate recordurile de „precizie". El gîndea, scumpul de el, că Barça va dansa pe spinarea Stelei, pentru că „tema planetară" a clubului catalan era mult mai bună decît accea a campioanei României. „Incidențele astrale vor face ca Steaua să trăiască un început de meci copleșitor și, poate, nu-și va mai reveni".

J.T. merge mai departe dînd chiar și minutele ocaziilor de gol : 12, 16, 37, 39, 47, 58, 65, 79 și 89 pentru Barça ; 15, 20, 40, 89 pentru Steaua.

Ultimele sale precizări sînt tulburătoare : ocaziile care prezintă cea mai mare șansă de a fi transformate sînt cele din min. 37, 39, 79 pentru Barça și minutul 89 pentru Steaua. Dacă Schuster va marca — și asta e scris în „tema" lui astrologică — o va face în minutele 12, 16 sau 44, Archibald fiind programat pentru 12, 16 și 20. La capătul meciului J.T. concluzionează : va fi 3—1 pentru Barça. Astrologul se teme puțin de arbitrajul lui Vautrot. „Nu va fi «drăguț»" în unele momente și va irita Barcelona.

Și, dacă tot aveți alături imaginea ziarelor franceze, să vă oferim în încheierea acestui grupaj și cîteva detalii din cunoscutul cotidian italian **„Corriere dello Sport"**, apărut vineri, 9 mai, la Roma. Pe prima pagină,

STEAUA APRES KIEV : L'ORIENT-EXPRESS

La victoire des Roumains dans la plus importante des trois Coupes européennes, cinq jours après l'éblouissante démonstration des Soviétiques en C 2, annonce-t-elle un rééquilibrage de l'Europe du foot en faveur des pays de l'Est ? Ce n'est pas impossible, d'autant plus que Steaua, équipe encore jeune, paraît capable de tenir son rang et de jouer mieux qu'à Séville, mercredi.

(Page 3)

DUCADAM COW-BOY

Helmut Duckadam, portarul Stelei, este tot atît de rapid în salturi ca și marii trăgători din westernuri.

Plonjeurul cel mai rapid din Est a oprit astfel patru penaltiuri din patru și a oferit Cupa Europei clubului său. Aceasta echivalează cu un dans victorios pe scalpul Barcelonei.

deasupra fotografiei lui Duckadam, se scrie : **„20 de milioane de italieni au văzut la TV triumful românilor !"** În interior, o a doua pagină, întreagă, este dedicată comentariilor la meciul de miercuri seară, sub titlul **„Urruti și Schuster au plătit pentru toți".** Alături, pe o jumătate de pagină, este prezentat și intervievat portarul Duckadam, cel despre care Zoff, Tancredi și Galli, trei portari renumiți în întreaga lume, declară la unison : **„Este un fenomen care a făcut ceva excepțional !"** În sfîrșit, pentru a încheia tot cu un titlu din presa spaniolă, să-l notăm pe cel din revista **„As" : „El Steaua, por penalties, campeon — El Barça, lamentable, fallo cuatro penas maximas".** Cu sprijinul lui Duckadam, am adăuga noi !

amertume, les arbitres français recevront la visite du vice-président catalan. Très digne, il son ami. De loin. En sachant que, pour Quiniou, le plus dur commence peut-être. — D. B.

Enthousiasme à Bucarest

BUCAREST. — Les rues et les grands boulevards de Bucarest étaient vides à l'heure du coup d'envoi de la finale de Séville, mais après la victoire aux tirs au but de Steaua, la capitale a été littéralement envahie par les nombreux supporters du club de l'armée roumaine.

« Ce fut un spectacle formidable et Steaua a réussi l'impossible », entendait-on dans les rues de Bucarest. Jeudi encore, le match de Séville était le principal sujet de conversation en ville.

L'ensemble de la presse nationale se fait l'écho de l'euphorie qui règne dans le pays. *Sportul*, le plus grand quotidien sportif du pays, titre en première page : « **Remarquable performance de Steaua.** » « **Nos joueurs se sont imposés grâce à une volonté farouche** », poursuit *Sportul*.

L'ensemble de la presse roumaine souligne enfin unanimement la performance du gardien Helmut Ducadam, auteur de quatre arrêts décisifs dans l'épreuve des tirs au but.

arele derby Steaua — Dinamo. Cele două echipe urmează să-și dispute cu ardoare ultimul loc care le-ar permite să nu nu mai participe la cupele europene, lăsîndu-le Victoriei București și lui F.C. Olt această grea corvoadă. Atmosfera înainte de meci este atît de încinsă, încît, deși iarna abia a început, în București înfloresc din nou castanii. Sub privirile stupefiate ale lui Fănuș Neagu și ale lui Eftimie Ionescu, Cei doi de la „Luceafărul" se suspectează prieteneste de simpatii steliste sau dinamoviste.

— La meciul ăsta scriu eu, decretează Discobol (Mihai Ungheanu) cu obiectivitatea sa caracteristică. Tu ești stelist. Unde se joacă ?

— Unde porunciți ? îl întreabă cu slugărnicie diabolică Ulise. (Iulian Neacșu)

— Dacă se joacă pe Steaua, înseamnă că Steaua a aranjat totul. Invers, dacă se joacă pe Dinamo. Este clar că oricum există un aranjament. Cine arbitrează ?

— De la Steaua — Pițurcă și de la Dinamo — Orac.

— Și cine fluieră ?

— Igna.

— Aha. Ce știm noi despre Igna ? Ce legătură este între el și echipele astea ?

— De sînge, nu. Oricum a făcut armata.

— Ahaaa... Steaua și Dinamo iau tot ce pot din toate părțile : jucători, spectatori, cronicari ca tine.

— Decît antistelist, mai bine... încearcă să se apere Ulise.

— Eu nu sînt antistelist și nici antidinamovist, așa că la meciul ăsta eu scriu. Tu mergi cu mine ca să vezi cum se scrie o cronică și să notezi cine ne salută și cine nu.

— Și luni cumpăr Sportul ca să vedem ce cărți a mai citit în timpul meciului Ioan Chirilă.

— Lasă-l să citească. Alții nici măcar asta nu fac.

a masa presei cei doi pătrund ușor, mai ales că pentru federali și oamenii lor de ordine ei nici nu există. În dreapta lor, la tribuna „0" îl recunosc cu ușurință pe un ospătar de la „Berlin". În stînga, locul e liber, deoarece Vasile Căbulea își scrie deja cronica la redacție. Eugen Barbu, cu crainicul său personal, C. Vadim Tudor, care îi transmite meciul, le zîmbește pe scurt, dureros și tandru. Adrian Păunescu li s-a așezat chiar în față, așa că mai pot vedea doar cîte o bară laterală din fiecare poartă.

— Nu mai vedem nimic, protestează răbdătorul Ulise.

— Nu-i nimic, le răspunde prietenul federației, văd eu. Și chiar dacă ați vedea și voi, tot n-ați înțelege ce înțeleg eu.

Deasupra, Mircea Lucescu stă mai mult cu spatele la teren, tot strîngînd mîinile care i se întind pentru rezultatele naționalei, care, desigur, vor constitui un capitol aparte în istoria fotbalului nostru. Îi informează pe toți că după numai patru ani, viitorul campionat mondial va fi urmat de altul. Apare la masa presei, cu un sac de pește-prins-gata-prăjit în timpul unei ședințe, și Nicolae Dragoș.

— Ce se întîmplă aici, întreabă el cronicarii ? Ce-i atîta lume ?

— Nimic interesant, răspunde Discobol, acru ca o cronică literară făcută unui prieten din copilărie (copilăria obligă, nu ?). Cu excepția unui fundaș și a unei extreme care se faultează reciproc ori de cîte ori au impresia că mingea ajunge între ei, toți ceilalți sînt înțeleși. Am pierdut timpul de pomană.

— Și tu ce zici, îl întreabă cu imparțialitatea lui recunoscută Dragoș pe Ulise ?

— Timpul e frumos, verdele terenului, deși cu petele astea mișcătoare, e totuși odihnitor. Iar băieții de minge aleargă minunat. Adaug și prezența prietenului meu, Discobol, care este, ca întotdeauna, reconfortantă.

— Mă băieți, n-o luați chiar așa, intervine Ion Băieșu. De ce strigă lumea ?

— E gol !

— Pentru cine, că-i văd pe toți îmbrățișîndu-se ?

— S-a egalat.

— Cine s-a egalat ?

— Neimportant, vom afla din cronica lui Fănuș Neagu.

— Timpul probabil poate, adaugă veninosul Ulise.

— Cine scrie ?

— Scrie Fănuș, hotărăște Discobol, eu am de făcut cronica literară.

— Mai bine scriu eu cronica literară, propune fără rost Ulise.

Nicolae Dan Fruntelată îi privește sever pe amîndoi, pe urmă le oferă pește prăjit, luat din punga lui Dragoș.

— Mie să-mi spuneți cînd se termină meciul. De scris să scrie Ahoe o baladă despre rugby. E mai bine să lăsăm un timp fotbalul, sau să vedem ce fac juniorii în campionatul balcanic, cred că nu vor pierde toate meciurile, așteptăm să cîștige unul.

u mult timp înainte de sfîrșitul „derby"-ului, erau văzuți în centrul orașului Dragoș, Fruntelată, Ulise și Discobol ; îl anunțaseră în pauză pe Nicolae Dragoș că partida s-a terminat. Ceea ce demonstra încă o dată în ochii federalilor, tehnicienilor și jucătorilor lipsa de pricepere a literaților în micile secrete ale sportului rege. Simbătă a apărut „Balada lui Tudor George despre rugby". În afara baladei demascatoare a mai avut loc cu chiu cu vai în acel număr și titlul revistei.

Iulian Neacșu

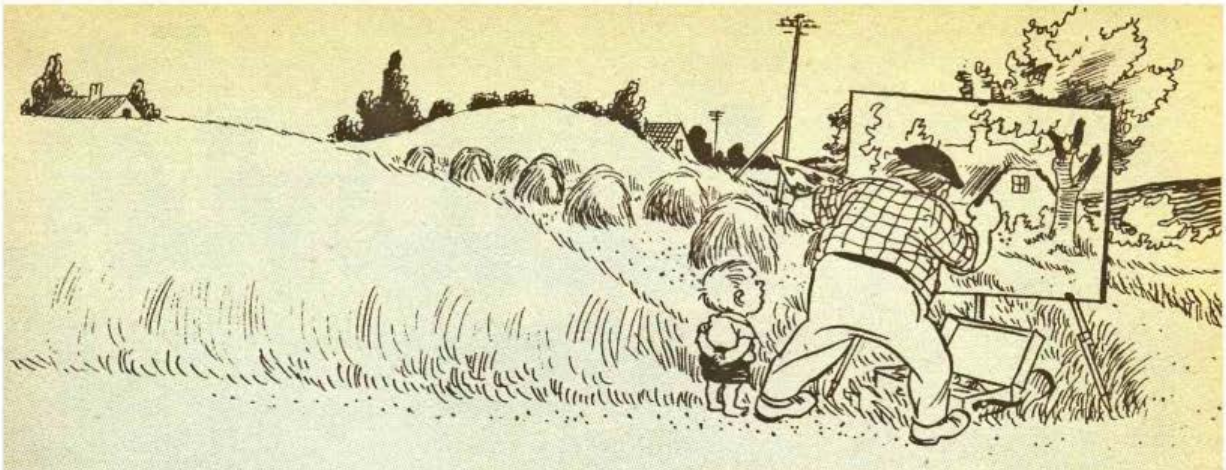

SCRIITORI ÎN TRAVESTI

O POVESTE CU GNOMI

În Almanahul nostru 1986 Alexei Rudeanu, cooptat în colectivul de redactare al Almanahului, a adus și a tipărit o proză cu gnomi a celebrului Alexandru Mertz, pe care de altfel l-a prezentat pe larg. Fiind siguri că accesul lui Alexei Rudeanu la Alexandru Mertz este posibil l-am rugat pe scriitorul nostru să ne facă un interviu cu Alexandru Mertz. Ceea ce n-a fost de loc greu de vreme ce interviul adus avea aproape șase pagini. Ne-am dat din nou seama că între Alexei Rudeanu și Alexandru Mertz, autorul gnomilor, este o mare intimitate, exprimată împotriva distanțelor. Publicăm, de aceea, partea cea mai interesantă a interviului dintre Alexei Rudeanu-traducător și Alexandru Mertz creatorul prozei cu gnomi, adică fotografiile celor doi interlocutori. Nu-i așa că este interesant? Ca în orice poveste cu gnomi miracolele sînt la îndemînă. În curînd Alexei Rudeanu și Alexandru Mertz vor scrie o carte împreună. Interviurile le ia numai Alexei Rudeanu.

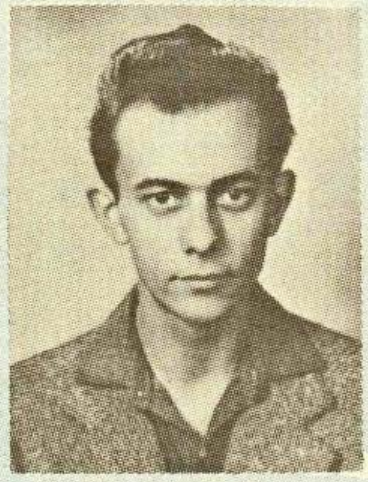

Alexandru Mertz

Alexei Rudeanu

Ciuma

Un nume de virus străbate cu furie de tornadă continentele, răscolind în ireşul său milioane de oameni. Asemenea marilor perturbaţii atmosferice, i s-a dat un apelativ feminin, fiindcă aşa se obişnuieşte, întotdeauna, să se diminueze o catastrofă printr-o edulcorare a denumirii sale. Şi ce poate îndulci cel mai mult cînd este vorba de suferinţă, decît un nume de fată. Aşa s-a născut şi Sida, cel mai celebru nume din galeria numelor de boli al celui de-al nouălea deceniu al secolului nostru.

Sida nu reprezintă altceva decît siglele cuvintelor franceze Sindrom d'Immuno Deficience Acquise, ceea ce în română ar corespunde sindromului de imunodeficienţă cîştigat. Este adevărat însă că anglo-saxonii îi spun Acquired Immuno Deficiency Syndrome, ceea ce prescurtat înseamnă A.I.D.S., prin anagramare repetîndu-se aceleaşi litere.

Oricare ar fi varianta lingvistică uzitată, numele a devenit sinonim cu ciuma secolului XX.

Omenirea a avut parte în decursul timpului de tot felul de surprize privind bolile, unele avînd program şi pretenţii de show. Aşa este şi actuala SIDA. Aşa au fost şi altele. Să nu uităm că în secolul al XVI-lea se răspîndea cu viteza vîntului care umfla pînzele caravelelor o boală adusă drept tribut aurului şi bogăţiilor oferite de Lumea Nouă descoperitorilor ei, boală care avea să fie numită sifilis, după numele unui personaj, un păstor dintr-un poem medieval.

Era vorba de o treponema, care deşi se numea „pallida", nu a făcut deloc o figură ştearsă în istoria ştiintelor medicale, dînd mult de furcă medicilor de-a lungul secolelor. Ea nu a ţinut cont de rang sau poziţia socială şi n-a iertat pe nimeni din cei contaminaţi, fie că era vorba de capi ai bisericii sau capete încoronate. Aşa se face că însuşi Henric al VIII-lea (1491—1547), prototipul eroului shakespearean, nu a fost nici el scutit de molima secolului, iar cele şase neveste ale sale au căzut şi ele victime acestui morb dăruit de augusta persoană, care avea şi obiceiul de a-şi decapita nevestele, aşa cum a procedat în cazul celei de a doua, Anne Boleyn, şi celei de a cincea consoarte, Catherine Howard, pe care le-a trimis cu sînge rece pe eşafod şi apoi le-a expediat pe lumea cealaltă.

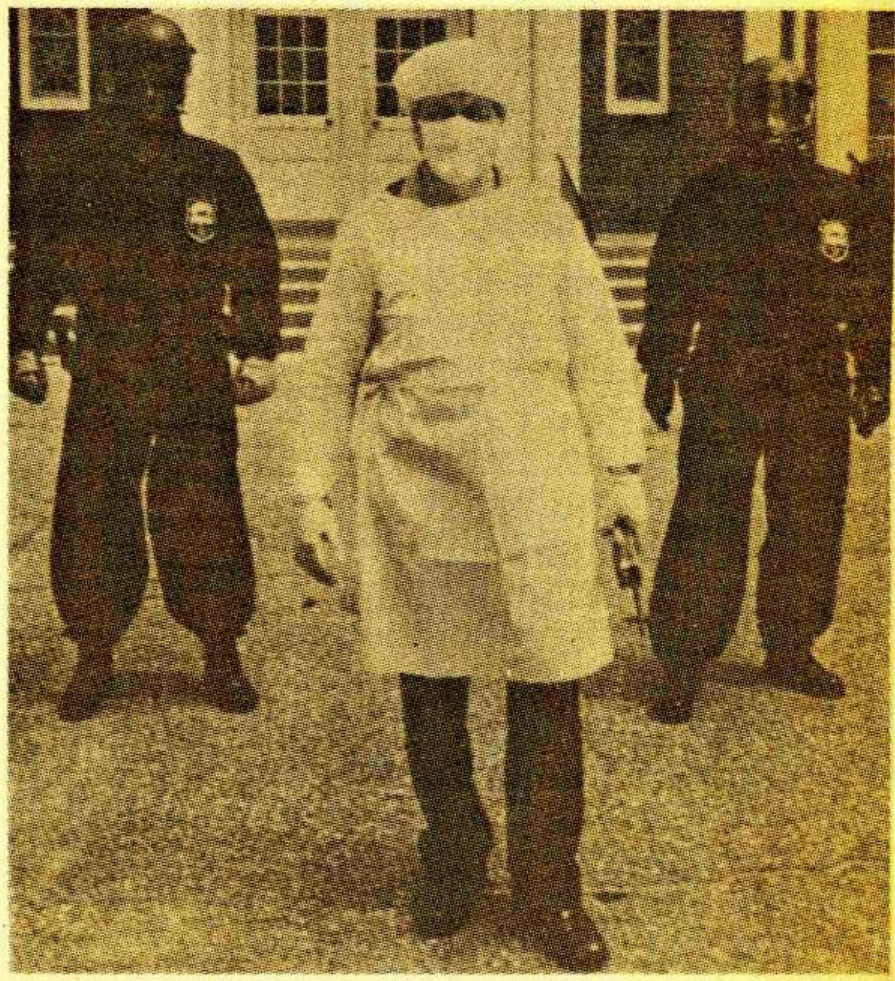

Măsuri de protecţie a sanitarilor în stil american

În primele decenii ale acestui secol spectrul bolilor venerice a putut fi stopat în vîrtejul evoluţiei prin utilizarea Salvarsanului de către Ehrlich, iar apoi prin epocala izbîndă a lui Alexander Fleming, care, descoperind penicilina, avea să îmbogăţească arsenalul terapeutic cu atît de familiarele antibiotice. Descoperindu-se antibioticele, ca şi multe ale medicamente, ca rezultat al sintezelor de laborator şi al perfecţionării

GAY

Un test al anticorpilor pentru SIDA

mijloacelor de cercetare, s-au creat mereu noi și noi posibilități de combatere a unor boli. Dar, pe măsură ce unele boli dispar, altele, mai puțin frecvente, încep să apară cu insistență. Mai mult decît atît, apar boli noi, neîntîlnite altădată, sau ignorate pînă acum de medici. Afară de efectul morbid al unei îmbolnăviri, apare și efectul psihologic corelat direct cu gradul de civilizație, cu condițiile moderne de viață, în care stresul ca și poluarea nu lipsesc, influențînd în mod deosebit, mai mult ca oricînd, psihicul omului acestui secol agitat.

Astfel, cu cîțiva ani în urmă, o adevărată psihoză de masă a fost înregistrată în S.U.A., cînd s-a semnalat un mare număr de cazuri de îmbolnăviri de herpes. S-a ajuns pînă acolo încît dintr-un număr de școli americane au fost excluși copiii care prezentau herpes. E ușor de constatat că psihicul a depășit boala în sine. Psihoza a atins un nivel deosebit de mare și ea a putut fi redresată grație ajutorului eficient al educației sanitare și a lămuririi oamenilor cu ajutorul mijloacelor specifice presei. Dar pentru că tocmai se stinsese ecoul acestui moment, la fel ca în situațiile conflictuale care nu încetează deloc pe glob, omenirea fiind permanent măcinată de războaie mici și mari, care izbucnesc în diferite zone fierbinți ale Terrei și din păcate sînt destule asemenea zone, iată că își face apariția cu mare tam-tam o nouă psihoză, aceea a virusului de care ne ocupăm. Deci dacă acum patru secole, din Lumea Nouă erau importate în bătrîna Europă tutunul și „treponema pallida" acum în prag de trecere spre mileniul al treilea, un virus era adus, de data aceasta pe continentul american, de un curent cu sens invers.

Virusul SIDA văzut la microscopul electronic

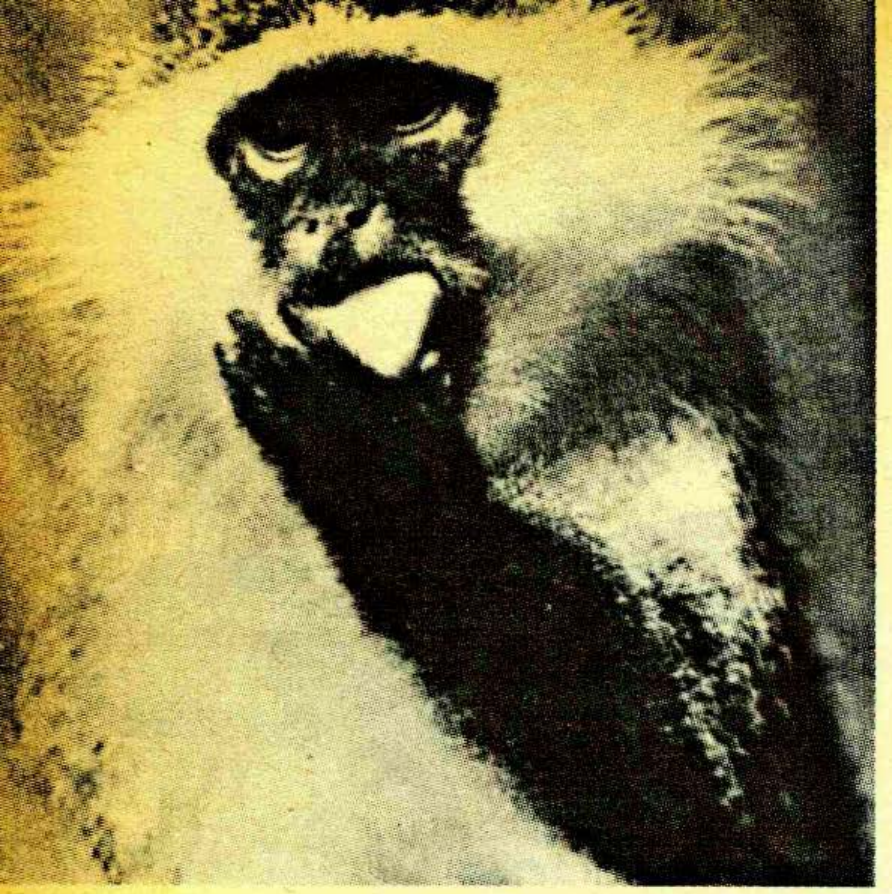

Sursa ? Maimuța verde din Zair ?

Ce este acest virus ? De unde provine el ? Pe scurt, ce se știe despre el ?

Virusul pare o achiziție nouă, nedorită a speciei umane.

La începutul anului 1984 a fost izolat agentul patogen care este de fapt un retrovirus. Este cunoscut sub mai multe denumiri, dintre care cea mai întîlnită în literatura de specialitate este de HTLV III/LAV adică Human T. Lymphotropic virus tip III Lymphadenopathy Associated Virus. El afectează limfocitele T_4 (T însemnînd celulele helper, de ajutor). Virusul este capabil să altereze funcția limfocitelor (T) timice, ceea ce atrage după sine o diminuare considerabilă și totodată progresivă a imunității. Limfocitele, făcînd parte din seria albă, au capacitatea de a conserva un timp, practic indefinit, amintirea expunerilor anterioare antigenice, fiind deci „celule cu memorie", limfocitul reprezentînd în fond celula centrală a răspunsului imun, de apărare a organismului.

Rock Hudson (in 1960, în plină glorie, și în timpul bolii), — actorul a cărui moarte datorată SIDA a constituit un serios semnal de alarmă asupra acestui flagel

Virusul își are probabil originea în zonele calde africane și se pare că este un virus prezent la maimuța verde, iar ca punct topografic ar fi Zairul. De aici ar fi plecat. O veritabilă stație de releu în răspîndirea virusului l-a constituit insula Haiti din Antilele Mari, adică exact aceeași care, cu secole în urmă, reprezenta, pe un drum invers, focarul răspîndirii sifilisului. Dacă atunci marinarii lui Columb se întorceau aducînd cu ei nu numai gloria ci și o molimă, acum muncitorii haitieni, mînă de lucru ieftină, au adus nu numai banii agonisiți cu trudă, dar și virusul pe continentul american.

Boala de care ne ocupăm a apărut la oameni care ar fi trebuit să fie într-o bună stare de sănătate. Aveau în jurul vîrstei de 40 de ani, nu suferiseră de infecții acute sau cronice și uneori robustețea fizică a celor contaminați fusese deosebită, cînd deodată individul respectiv a început să slăbească fizic și să devină aproape o umbră. La acești oameni, în putere, apărea o inexplicabilă stare de slăbiciune, asemenea aceleia care se întîlnește doar la bolnavii de cancer sau la copiii atrepsici, adică acei copii aflați într-o stare avansată de denutriție, care, așa cum se

spune, «sînt slăbănogi de nu se pot ține pe picioare». Așa se explică vulnerabilitatea pacientului față de boli care nu puteau reprezenta o amenințare pentru sănătatea sa, dacă sistemul imunitar ar fi funcționat normal.

Cum s-a pus în evidență această îmbolnăvire, este un lucru deosebit de interesant. Descoperirea nu este, cum s-ar putea crede, un rezultat al mijloacelor moderne de investigație, care au elucidat în ultimul timp multe, foarte multe, dintre necunoscutele științei medicale, deschizînd totodată drumul către alte necunoscute, ci este vorba despre un examen medical străvechi, din păcate ignorat în bună parte astăzi. Este vorba despre anamneză, acel dialog al medicului cu bolnavul, peste care în medicina modernă se trece destul de ușor, ca peste ceva banal, căzut în desuetudine. Dar medicul atent la suferințele bolnavului trebuie să fie un interlocutor abil și atent în dialogul cu omul în suferință, explorînd cele mai nebănuite aspecte ale vieții și comportamentului uman. Așa se face că acordînd o deosebită atenție dialogului cu bolnavul, medicii care au examinat respectivii pacienți, investigîndu-i sub toate aspectele, nu numai fizice, dar și psihologice, sociale, comportamentale, au remarcat că îmbolnăvirea intervenea la bărbați care practicau homosexualitatea. Deci s-a pus problema descoperirii unei îmbolnăviri specifice acestei grupe de perverși sexuali pe care o reprezentau homosexualii, deci o îmbolnăvire cu caracter endemic, localizat la o anumită categorie. De altfel categoria nu este chiar mică, numai în S.U.A. fiind cunoscuți 10 000 000 de asemenea indivizi. A fost un prim punct de referință, deosebit de util, în punerea pe făgaș a cercetărilor în respectivul domeniu. Imediat investigațiile au fost lărgite. Fusese lovit în plin unul dintre elementele responsabile de răspîndirea virusului. Unul după altul, pacienții depistați ca suferind de această boală misterioasă se înscriau în acea comunitate „Gay", cum este denumită în S.U.A. categoria homosexualilor. Există o explicație bazată pe faptul că în pliurile mucoasei rectale, virusul își găsește un teren propice de dezvoltare, favorizat de căldura corpului uman, întuneric și floră microbiană. Dar dacă virusul a virat de la specii de animale la om, era și normal — și cercetătorii s-au așteptat din primul moment la acest lucru — ca el să nu rămînă localizat strict socio-demografic, la homosexuali, ci că el se va extinde și la categoria heterosexualilor.

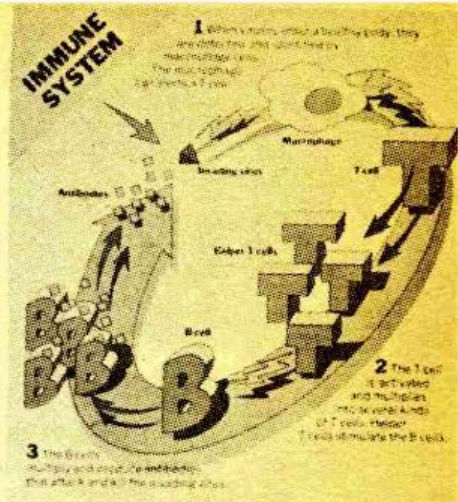

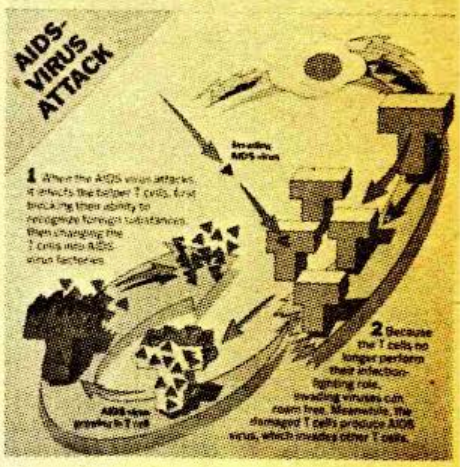

Schemele sistemului imunitar și ale atacului produs de virusul SIDA. ● Cercetătoare în costume de siguranță din Atlanta (S.U.A.) demonstrează o tehnică de stăpînire a virusului SIDA

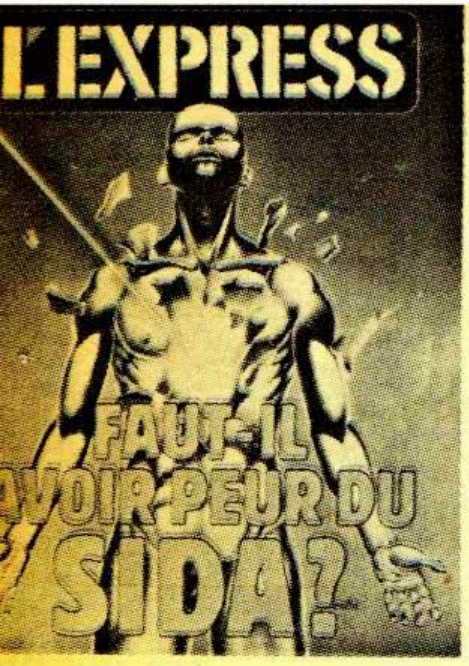

Un număr al revistei „L'Express" în care se atrage atenţia asupra flagelului SIDA.

care lua şi el droguri, şi astfel boala se răspîndea în întregul grup.

De ce prima victimă au constituit-o drogaţii care îşi administrau droguri prin injecţii ?

În primul rînd, pentru că organismul unui drogat este un teren propice pentru instalarea unei boli, datorită reactivităţii scăzute a acelui organism, rezultantă directă a intoxicaţiei cronice cu drog. Un al doilea aspect îl reprezintă faptul că, atunci cînd se drogau în grup, respectivii indivizi îşi treceau seringa de la unul la altul,

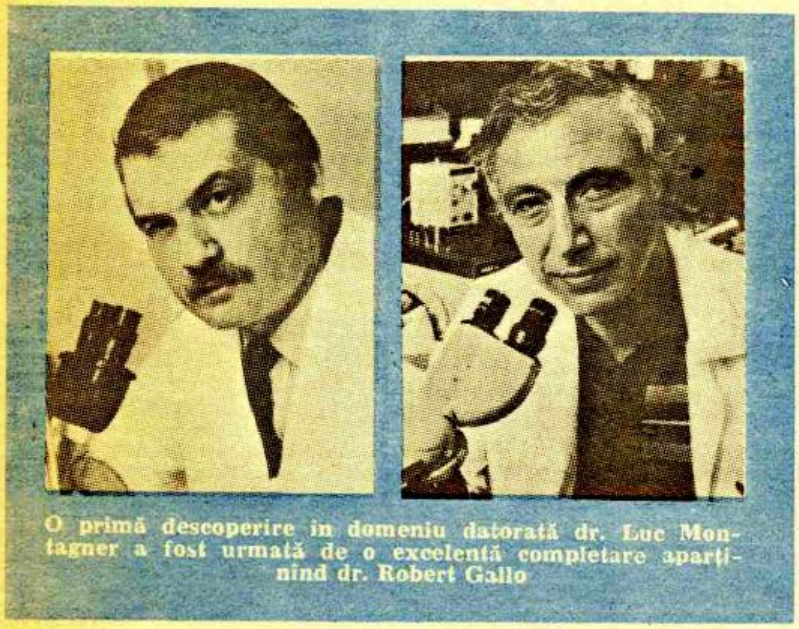

O primă descoperire în domeniu datorată dr. Luc Montagner a fost urmată de o excelentă completare aparţinînd dr. Robert Gallo

Cum se explică acest lucru ?

În primul rînd, răspîndirea sa a fost posibilă prin înţepături, aşa cum virusul hepatitei „B" se răspîndeşte atunci cînd instrumentarul sau seringile nu sînt corect sterilizate. Şi astfel au apărut suferinzi ai acestei maladii printre drogaţi. Drogaţii nu erau homosexuali, în cea mai mare majoritate, dar era suficientă o inoculare cu ajutorul unui ac infestat de la un homosexual, fără nici cea mai mică posibilitate de sterilizare a acului. Şi în sfîrşit, un amănunt care devine de importanţă majoră în acest context, este faptul că, după legislaţia medicală americană în vigoare, acele nu se vînd decît pe reţetă medicală eliberată de medic. Sigur că dacă exista o reţea clandestină de droguri, exista şi una de ace pentru seringi. Dar este tot la fel de sigur că şi tarifele sînt la fel de pipărate. În perioada în care s-a pus accentul pe descoperirea SIDA printre drogaţi, poliţia americană făcea descinderi repetate în locurile de adunare ale drogaţilor şi, după ce-i împresura şi-i imobiliza, le făcea un control atent al antebraţului pentru a vedea dacă drogul a fost administrat pe cale bucală sau prin injecţie. Atît de preocupată era poliţia de acest amănunt, încît grupurile de drogaţi care nu-şi făceau injecţie, erau ulterior lăsate în pace, în timp ce indivizii care îşi administrau injecţii cu droguri, posibili vectori în răspîndirea virusului, erau luaţi la poliţie şi investigaţi din punct de vedere medical.

Dar, din punct de vedere al modului de transmitere, virusul HTLV III/LAV prezintă, spuneam, similitudini cu virusul hepatitei virale tip B, transmisiunea de la o persoană la alta făcîndu-se în condiţii de intimă coabitare, în care se produce un schimb de umori sau secreţii (sînge, urină, salivă, spermă).

Datorită acestui fapt transmisiunea se face în special în cadrul raporturilor sexuale, mai cu seamă cînd ele sînt intens traumatizante pentru mucoase, ca în cazul raporturilor homosexuale.

Din rîndul indivizilor care se drogau, unii erau bineînţeles începători, majoritatea însă nu aveau de lucru, trăind dintr-un mizer ajutor de şomaj, sau din afaceri dubioase. Căutînd să mai cîştige un ban în plus, din orice, drogaţii treceau şi pe la centrele de colectare a sîngelui, vînzîndu-şi lunar o cantitate din propriul sînge. Aşa se face că sîngele infestat a fost transmis unor oameni suferinzi, cărora li s-au administrat una sau mai multe transfuzii cu ocazia unor operaţii chirurgicale. Astfel a ajuns virusul să circule în venele unor indivizi, care nu erau nici homosexuali, nici drogaţi. În acest fel au fost atinşi şi copiii. S-au întîmplat nenumărate tragedii. Un singur caz este îndeajuns de ilustrativ. Într-un spital

din Queensland (Australia) patru copii prematuri mor la cîteva zile după naştere, infectaţi cu SIDA. Li se făcuse cîte o transfuzie cu sînge prelevat de la un individ bolnav. De fapt, chiar un individ din categoria homosexualilor sau a drogaţilor poate purta virusul, fără ca acesta să se manifeste, existînd o perioadă latentă de incubaţie care poate să fie mută din punct de vedere clinic, o perioadă de trei pînă la şase luni, uneori existînd şi perioade de latenţă însumînd cîţiva ani.

Au fost luate, de asemenea, măsuri care au drept scop împiedicarea contaminării prin înţepături de orice fel. Astfel s-a mers pînă acolo, încît în anumite ţări, cum ar fi spre exemplu Australia, s-au interzis total placticile ce implică înţepăturile — posibile căi de vehiculare a virusului. Au fost interzise : găurirea lobului urechii în vederea purtării cerceilor, implantele capitare sau acea manifestare a barbariei asupra epidermei umane — tatuajul. Mai mult chiar, au fost interzise chiar practici medicale tradiţionale recunoscute, cum ar fi acupunctura.

Un aparat pentru reanimare folosit de pompieri în condiţii de totală siguranţă va fi folosit, probabil, şi pentru ajutorarea bolnavilor de SIDA

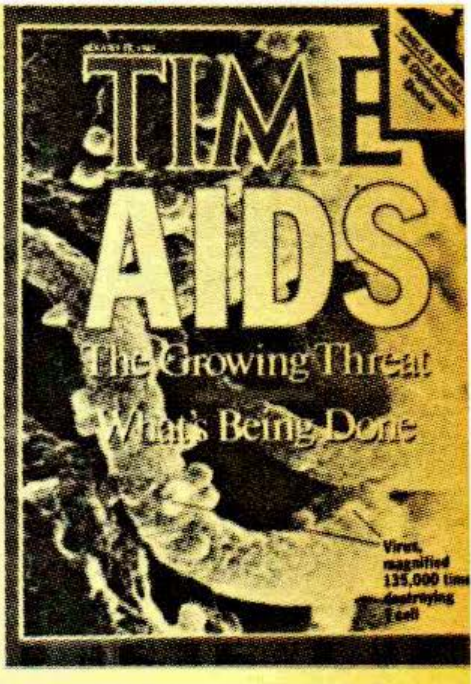

Revista „Time" şi-a consacrat pagini intregi in care a pus în discuţie strategia impotriva acestei boli necruţătoare

Această „ciumă Gay" a lumii occidentale a creat o adevărată psihoză, existînd o teamă mare faţă de aceşti indivizi, asemănătoare poate doar cu psihoza creată de leproşi. Deşi boala de care ne ocupăm nu se transmite prin simpla atingere, sau pe cale respiratorie, totuşi s-a creat o stare de spirit stresantă în legătură cu ea. Această stare de spirit se răsfrînge nu numai asupra populaţiei obişnuite, ci şi asupra oamenilor legii şi chiar asupra unor cadre medicale. Astfel, în cadrul asistenţei medicale

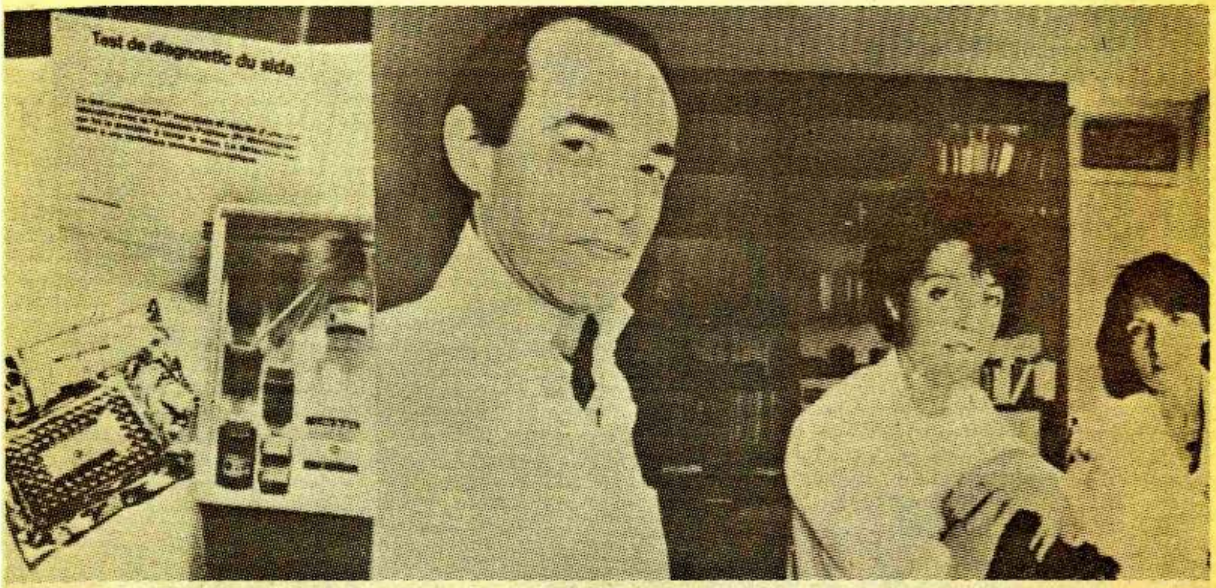

Testul francez de depistare a SIDA ● Prof. Jean Paul Escande şi colaboratoarele sale de la Spitalul Tarnier, unde sînt ingrijiţi bolnavii de SIDA

O victimă a virusului SIDA : Regan White în vîrstă de 13 ani. Copilului i-a fost interzisă frecventarea şcolii

de urgenţă din S.U.A. s-au semnalat cazuri în care ambulanţele au refuzat să ia asemenea suferinzi. În spitale, internii au refuzat să se apropie de patul bolnavilor. Altă dată, în cadrul unui proces la San Francisco, al doilea oraş american unde s-au semnalat victime, deşi poliţia era echipată cu măşti chirurgicale şi aparate care permitea o respiraţie autonomă, s-au ivit mari probleme atunci cînd au fost necesare descinderi în locurile unde erau semnalaţi homosexuali, unii dintre aceştia fiind atinşi de maladie, ceilalţi fiind ipotetici purtători ai virusului.

Cu o altă ocazie, la un proces în Manhattan, care a avut loc în octombrie 1984 şi în care era implicat un homosexual asasin, atins de virus, jumătate dintre juraţi au părăsit sala tribunalului, refuzînd să participe la şedinţă. Toţi poliţiştii prezenţi la proces, la îndemnul judecătorului, şi-au pus măşti de protecţie. A fost însă suficient, ca la un moment dat inculpatul să tuşească, fie intenţionat, fie din pricina une suferinţe, că alţi zece juraţi şi poliţişti au „şters-o englezeşte". Există deci, aşa cum spuneam, o psihoză colectivă, pentru care se caută remedii. Un psiholog din Nebraska propunea drept remediu, izolarea într-o carantină severă a tuturor homosexualilor. Tot ca o măsură de carantină, s-a introdus la San Francisco, închiderea, pe timp de cîteva luni, a băilor publice şi în special a celor rău famate. Au fost necesare discuţii aprinse pe multiple planuri, invocîndu-se argumente puternice în favoarea drepturilor civile, adresate în presă şi la niveluri dintre cele mai înalte, pentru ca băile publi-

O VIAŢĂ DE AISBERG

După bacalaureat, Rock Hudson şi-a făcut stagiul militar în marină (1944—1946)

Rock Hudson. O viaţă de aisberg. Treimea de la suprafaţă reprezintă filmul, televiziunea, imaginea „făcută" de legile Hollywood-ului. Restul a fost tăcere. Pînă în ultima clipă... Fiindcă Rock Hudson a fost pentru film şi pentru public ceea ce n-a fost niciodată în realitate. Sau n-a vrut să fie. Preţul acestei „minciuni" ? Peste 60 de roluri de cinema şi TV, un „Oscar" („Giganţii") şi importante sume de bani. E mult, e puţin ? Cine ar putea spune ?

S-a născut acum 60 de ani în Winnetka, statul Illinois — un orăşel de aproape o mie de suflete — într-o cameră cocoţată deasupra drogheriei. Copilul drăgălaş, pe care soţii Scherer n-aveau cum să nu-l lase să asiste la certurile lor zilnice, primise prenumele Roy. E învăţat să nu plîngă la astfel de scene. E învăţat, apoi, să se supună sfaturilor domnului Fitzgerald cu care mama se va căsători după divorţ. Roy, care avea să se numească de acum Roy Scherer Fitzgerald, are în acel moment cinci ani. Tatăl vitreg îşi propune să-l modeleze după imaginea clasică a băieţilor americani : sportiv, activ, energic. Băieţelul îşi intră în rol. Un rol pentru care se va antrena mereu. Să fi fost oare acesta începutul antrenamentului pentru „minciuna" vieţii ? Urmează şcoala şi apoi intră în marina militară, unde, în timpul războiului, activează într-o spă-

ce să poată fi redeschise. De altfel, însişi homosexualii şi-au dat seama de riscul crescut la care sînt expuşi prin această abatere de la o viaţă normală. Riscul creştea cu atît mai mult, cu cît se practicau contacte sexuale întîmplătoare, cu mai mulţi indivizi. Ca o reacţie de apărare, au devenit mult mai precauţi, alegîndu-şi mai cu grijă partenerii, fiind preferaţi homosexualii mai rotofei, deşi acest argument nu este hotărîtor, căci, aşa cum arătam la început, îmbolnăvirea a survenit tocmai pe terenuri robuste, ea fiind mult timp neexplicată. Oricum, această boală a creat panică în rîndul celor ce se abat de la morală şi a creat o mare disensiune în rîndul acestei grupări. S-a ajuns chiar la o stare conflictuală. Astfel, un homosexual spunea : „Ei (heterosexualii) trăiesc în pace. Noi (homosexualii) trăim în război." Oricum, virusul a dus la o reînsufleţire a condamnării acestei practici, în numele păstrării sănătăţii şi a preceptelor fiziologice ale organismului uman. Largul ecou pe multiple planuri a atras implicit o creştere a urii împotriva celor ce se abat de la o viaţă normală, deci şi

Costum anti-SIDA folosit de un gardian de închisoare.

la adîncirea unui conflict deja existent între omul cu viaţa sexuală normală şi cel pervertit sexual. De un deosebit pericol sînt însă nu numai homosexualii, ci şi bisexualii care, fiind infectaţi cu virus, practică relaţii sexuale cu partenere sănătoase, pe care le pot îmbolnăvi, acestea la rîndu-le putînd transmite boala produsului de concepţie.

Sigur că orice divergenţă, mai ales de dimensiunile acesteia, devine un cîmp nemaipomenit de fertil pe care se aruncă cele mai curioase şi surprinzătoare speculaţii.

S-a ajuns chiar atît de departe în aruncarea ideilor pe piaţa deosebit de receptivă, în asemenea situaţii, a opiniei publice, încît s-a avansat chiar ideea că virusul cu nume, trebuie să recunoaştem, plin de mister HTLV III LAV, avînd ceva din codificările secrete militare, ar reprezenta un element din războiul bacteriologic şi că biata maimuţă verde ar fi doar „tapul ispăşitor", al cărui rol în America este jucat de acest tip de mamifere. Războiul bacteriologic şi mai ales cel

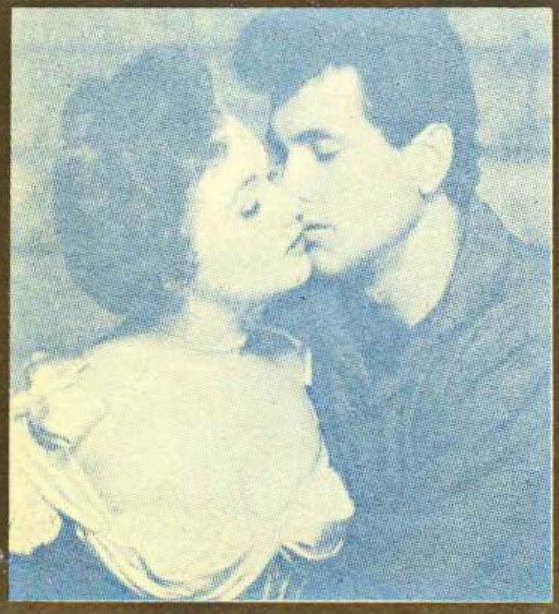

În 1951, cu M. Henderson

lătorie. Se spune că în această perioadă... brodează frumos în „petit-point" şi se interesează de cîţiva dintre colegii săi.

După stagiul militar prestează munci ocazionale. Pretutindeni şi nicăieri. E tocmai momentul să se apuce de ceva serios. Şi acel „ceva serios" avea să vină din partea agentului de film Henry Wilson, care, incitat de puştiul de 1,94 m înălţime, îl cheamă la Hollywood. Ca şi altor actori descoperiţi de el, Wilson îi găseşte un nume mai potrivit industriei spectacolelor : Rock Hudson. Roy suferă puţin din pricina acestui nume „absurd", dar îl acceptă, aşa cum va accepta tot ceea ce i se va impune : micile şi, apoi, din ce în ce mai importantele roluri de film, secvenţe biografice romanţate, întîmplări cotidiene „făcute" pentru deliciul publicului. La început întruchipează eroul de neînvins, căpătuşit de muşchi, eroul ursuz, temerarul. Curînd i se descoperă talentul pentru comediile duioase şi, împreună cu Doris Day, formează cuplul-minune al zilei. Seducătorul irezistibil din această perioadă trebuie să trăiască în aşa fel încît miile de admiratoare să-l aduleze. Se supune deci convenţiilor Hollywood-ului. Nu face nimic din ceea ce ar putea dăuna imaginii de film ci doar ceea ce doreşte publicul să facă. Şi timp de 36 de ani a respectat cu sfinţenie aceste legi ale lumii de celuloid şi omertà hollywoodiană. Cînd apar zvonurile despre prietenii sale se căsătoreşte din ordinul studioului,

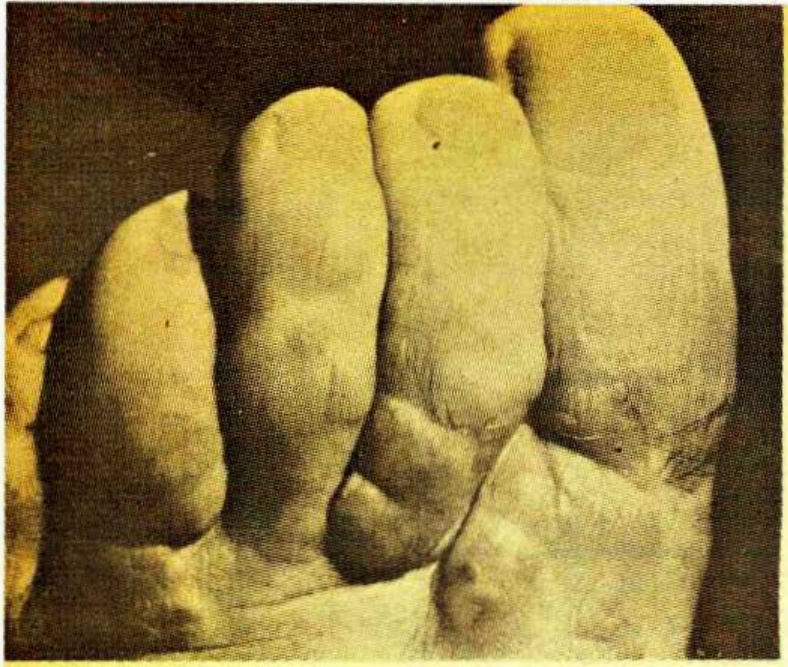

Sarcomul lui Kaposi asupra căruia a atras atenţia încă la începutul secolului medicul vienez cu acelaşi nume

virusologic nu poate avea loc niciodată în condiţiile înţelegerii între oameni, al căror ideal trebuie să rămînă veşnic lupta contra duşmanilor sănătăţii şi a vieţii pe planetă şi nicidecum preocuparea pentru stimularea activităţii virusurilor şi bacteriilor care să acţioneze împotriva speciei umane.

Apariţia virusului a marcat un element de stres şi a declanşat un război psihologic între două categorii, între un mod de comportare normal şi unul care se abate de la această normă, arătînd încă o dată pregnanţa tragismului situaţiei create, la ce catastrofe poate conduce devierea de la normalitatea fiinţei umane.

Nu au lipsit nici interpretările mistice. Şi dacă, în secolul al XVI-lea, cititorii în stele anunţau pedepsele divine pentru destrăbălarea de care dădeau dovadă păcătoşii, sifilisul, boala păcătoşilor reprezentînd în concepţia lor o pedeapsă divină, la patru secole distanţă, în era zborurilor cosmice, magia şi astrologia îmbracă forme noi pe tipare vechi, încercînd să reabiliteze vechile teorii cu privire la pedeapsa divină. De altfel, aspectul acestei îmbolnăviri noi, în plină epocă civilizată pe care o trăieşte astăzi omenirea, nu putea să nu aibă răsunet, nu numai pe plan psihologic, sociologic, comportamental, ecologic dar a avut şi răsunet, am putea spune, într-un domeniu mai îndepărtat de preocupările imediate, cum ar fi cel lingvistic. Cercetătorii lingvişti vest-germani din Wiesdaben au făcut o ierarhizare a „cuvintelor anului 1985". Astfel după cuvîntul „glicol", care a jucat rolul decisiv în acel fals al vinului european, trei alte cuvinte noi au fost

cu secretara agentului său, Phyllis Gates. Mariajul durează aproape trei ani şi nu poate fi salvat nici măcar pe hîrtie.

În momentul instalării bolii, în 1984 (şi al confirmării diagnosticului — SIDA) legea Hollywood-ului rămîne în vigoare. Nu se spune nimic. Nici presei, nici marelui public, nici măcar colegilor din filmul „Clanul Denver". Mai mult

Cu Gina Lollobrigida în 1959

cele mai răspîndite intrînd cu mare rapiditate și definitiv în limbajul uzual : „SDI“ (Strategie Defensive Initiative“, „Eureka“ (European Research Coordination Cooperation Agency) și „SIDA— AIDS“.

De la lingvistică la literatură nu era decît un pas, așa că SIDA a devenit subiect de inspirație : s-a creat o adevărată literatură care speculează într-un fel sau altul tema. A apărut o dramaturgie care a permis montarea unor piese de teatru care s-au bucurat de succes. Astfel, Robert Chelsey și-a intitulat piesa „Nights-wear“ (Uzuri nocturne) — prima piesă despre SIDA montată la New York, căreia i-a urmat apoi o alta a lui Larry Kramer „The normal heart“ (Inimă normală), și seria continuă.

Dacă slujitorii Thaliei au acceptat să aibă ca subiect al pieselor scrise și jucate această boală a sfîrșitului de secol, sigur că slujitorii celei de-a șaptea arte vor fi și ei „pe față“, nu numai prin jurnalele de actualități, documentare sau ciné-vérité-uri, ci și prin filme artistice de lung metraj, din care unele s-ar putea să se constituie pelicule de referință, mai ales că au existat victime ale SIDEI între marile vedete. Una dintre ele a fost Rock Hudson. Lumea filmului, deși reprezintă o infimă rată din procentul populației, și-a dat și ea tributul.

Cobaiul, bătrînul cal de povară al biologilor, are, în urma unei serii de cercetări, un nou tip de genă

Numărul celor care au contractat boala atingea, în 1980 spre exemplu, 11 737 de americani și 940 de europeni, dintr-un total de 13 500 de cazuri semnalate în lume. Restul de cazuri pînă la atingerea cifrei, erau : 96 în Australia, 300 în Brazilia, 50 în Canada, 202 în Haiti.

În Europa repartiția era următoarea : 380 în Franța, 290 în R.F.G., 140 în Anglia, 80 în Belgia, grupele de risc

chiar, nu se iau nici cele mai elementare măsuri. Așa se face că într-o scenă din film, Rock — conform scenariului — o sărută pe Linda Evans și acest sărut avea să devină dintr-un banal sărut hollywoodian un sărut „celebru“ îndelung speculat de ziariști și marele public. Să se fi molipsit oare, și Linda Evans ? — s-au întrebat apoi toți cei care știau. Și știau de acum foarte mulți, fiindcă minciuna a devenit tot mai inconsistentă. Fațada nu mai avea nevoie de fard...

În septembrie 1984 Rock Hudson ia avionul spre Paris pentru un tratament la Institutul Pasteur cu „miraculosul“ leac H.p.a. 23, substanță minerală conținînd tungsten și antimoniu, care blochează enzimele și care avusese rezultate în tratarea sclerozei în plăci și în vindecarea unor hemofili atinși de SIDA. Se pare că era prea tîrziu. În iulie 1985 revine la Paris, la American Hospital. Agenții de presă, purtătorii de cuvînt ai Hollywood-ului încearcă disperați să ascundă crudul adevăr.

După o săptămînă, Rock se întoarce în secret la Los Angeles, în mijlocul prietenilor care reprezentau, de fapt, familia sa. Traversează oceanul cu un B-747 al companiei Air France. Spre clinica Universității din Los Angeles îl duce un elicopter. E transportat pe targă. Elicopterul, targa și întregul B-747 sînt dezinfectate. Adevărul nu mai poate fi ascuns. Nu mult după acest moment, Rock Hudson avea să devină prima victimă, așa-zis „celebră“, a sindromului imuno-deficitar-dobîndit.

În prezicerile pentru toamna anului 1985 psihiatrul de... renume mondial al revistei americane „Star“, Jeane Dixon, anunță : „Anul viitor, SIDA va devasta Hollywood-ul și întreaga industrie a spectacolului va fi în pericol... Testele medicale amănunțite pe care le va face Linda Evans îi vor înlătura teama contaminării de SIDA...“. Hollywood-ul este totuși în alertă. Se dau chiar spectacole pentru strîngerea de fonduri necesare cercetărilor medicale în vederea găsirii remediului. Se reziliază contracte. Suspiciunea e în floare.

Rock Hudson. O viață de aisberg. Treimea de la suprafață reprezintă filmul, televiziunea, imaginea „făcută“ de legile Hollywood-ului. Restul a fost tăcere. Pînă în ultima clipă. Pentru a explica boala și efectul ei distrugător nu e nevoie de cuvinte. Sînt de ajuns două fotografii. Două decenii despart cele două imagini. Două decenii și o mare cantitate de „viață à la Hollywood“.

Rock Hudson, seducătorul, le-a făcut pe femei să viseze — dar nu le-a iubit. Toate pentru care el a fost inaccesibil au suferit la dispariția sa, chiar dacă în ultimele pelicule aparatul îl filma, îngăduitor, numai din spate sau de la mare distanță.

Sorin Trușcă

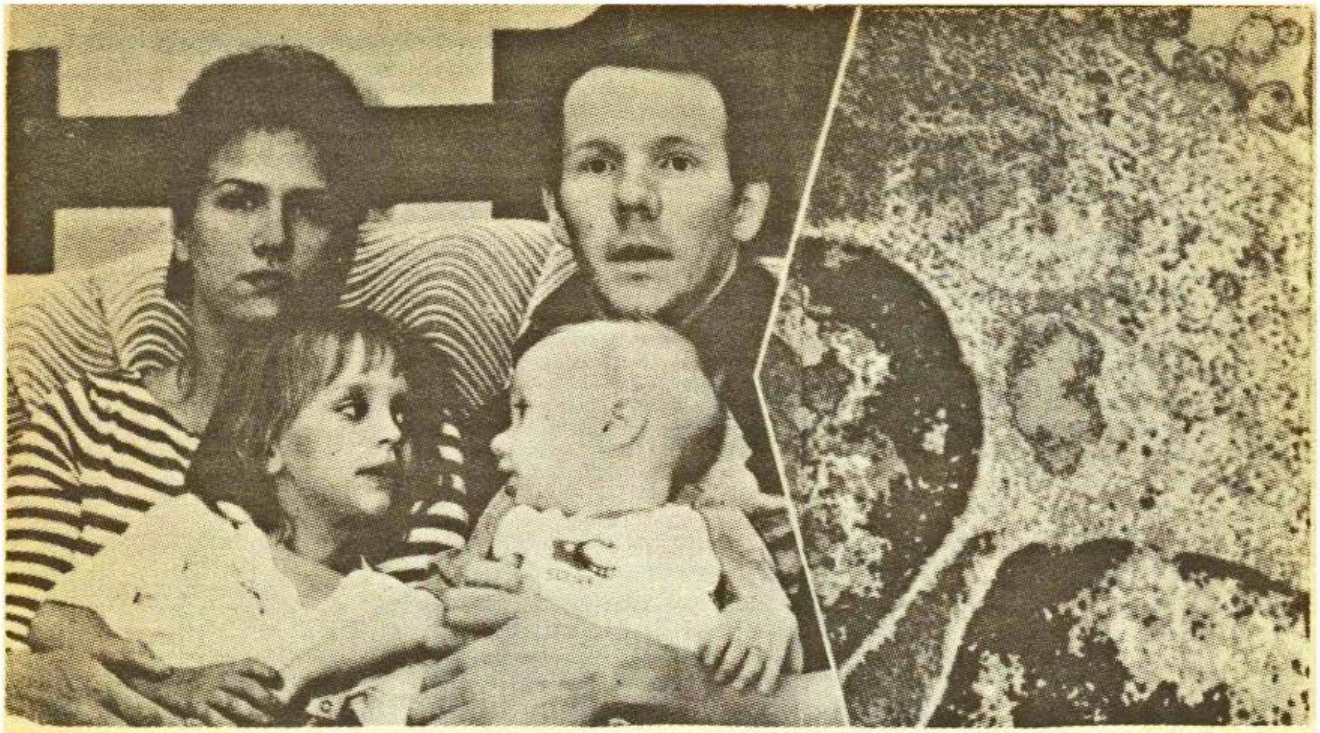

O familie bolnavă de SIDA : Lauren și Patrick Burk și fiul lor Dwight (dreapta). Fetița, Nicole, nu a contractat boala.

din totalul îmbolnăvirilor fiind : homosexuali 73%, toxicomani 17%, hemofilici 8%, contacți heterosexuali ai bolnavilor de SIDA 1%, persoane transfuzate 1%. Unele previziuni arată o dublare a numărului în 1987, în timp ce altele indică o regresiune. Este oricum vorba de o stagnare care va fi urmată de regresiune, tocmai datorită măsurilor celor mai diferite, instituite pe plan mondial, cu toate că statistici de ultimă oră arată că la sfîrșitul anului 1985 în S.U.A. erau 15 172 de cazuri, multe dintre acestea constituindu-le, desigur, suspecții ; vigilența medicilor a crescut în fața unei asemenea grave îmbolnăviri. Oricum, cu toate părerile pline de pesimism ale unora, nu este vorba despre o epidemie. Să nu uităm faptul că marea ciumă neagră a atins în secolul al XIV-lea 25 milioane de oameni. Holera a lovit, în aprilie 1832, 12 824 de parizieni. Patru milioane de oameni mor încă din pricina malariei.

În fond, cum se manifestă îmbolnăvirea ?

Există oameni care, deși sînt purtători ai virusului, au în sîngele lor un antivirus care îl neutralizează pe primul ; astfel boala nu se manifestă. Un mister pus în legătură cu miraculoasa capacitate de rezistență a organismului. Virusul SIDEI afectează celulele sanguine participante la apărarea naturală a

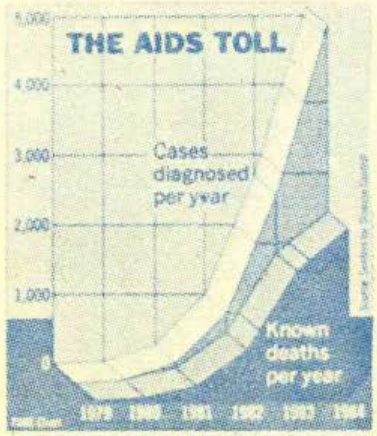

Creșterea numărului de victime

corpului uman. El își plasează atacul atît la nivelul membranelor respectivelor celule, defectîndu-le totodată mașinăriile intime, a căror complexitate este de-a dreptul fascinantă. Orice dereglare a mecanismelor intime celulare va atrage după sine tulburări ale metabolismului lor și totodată dificultăți ce vor apărea în multiplicarea acestor celule. Dereglarea mecanismelor celulare se răsfrînge nu numai asupra morfologiei lor, a metabolismului și a multiplicării, ci și a funcțiilor, ceea ce în final duce la o distrugere a elementelor celulare.

Este vorba, pe scurt, de atacarea directă a celulelor care trebuie să apere organismul. Ca să ne exprimăm în termeni consacrați astăzi, este vorba de o rachetă cu rază medie de acțiune. Victimele SIDEI mor într-o proporție mare : 50% în primul an, și 86% în primii trei ani, prin infecții puternice la nivelul plămînilor, tubului digestiv și sistemului nervos central. Uneori, apare o formațiune de tip tumoral, un sarcom, un fel de cancer al pielii, atingînd apoi alte organe, formă pe care a descris-o încă din 1872 un medic

Vinovatul principal : virusul SIDA. Sferele cu centre întunecate distrugînd peretele unei celule T.

ungur stabilit la Viena, Moricz Kaposi, sub numele de sarcomatoză multiplă idiopativă hemoragică. La început mici nodozități de mărimea unui bob de mazăre, apar de obicei pe ambele picioare și mîini. Ulterior, ele se extind ca arie, pe gambe, coapse, brațe, mai rar pe trunchi și pe față. Unele nodozități se pot resorbi și se pot ramoli. Se formează umflături și îngroșarea pielii. Urmează apoi o localizare pe mucoase, gură, faringe. Bolnavul prezintă furnicături, dureri la mers, înțepături, mîncărime. În același timp se formează și tumori hemoragice în plămîni, ficat, splină, tub digestiv. Acest sarcom descris de Kaposi a declanșat alarma medicilor parizieni, cînd boala a pătruns în 1981 în Franța. Din 1983 s-au descris alte aspecte ale virusului. Astfel a fost atinsă de virus o daneză — chirurg, și apoi un om de afaceri danez. Deci nu era vorba nici de homosexuali și nici de drogați. Doctorița fusese în Zair în 1977, iar omul de afaceri — în aceeași țară, în 1974. Și de atunci încă, sarcomul de tip Kaposi, care uneori poate avea o evoluție de zeci de ani, își începuse evoluția. Este clar că retrovirusul exista de foarte mult timp în aceste locuri, cu o căldură și o umiditate excesive, cu o floră luxuriantă, unde abundă otrăvurile cele mai ciudate și microorganismele cele mai curioase, transportate de insecte, atingînd fără discriminare bărbați sau femei, asemenea febrelor hemoragice. La fel s-a întîmplat și cu retrovirusul HTLV III LAV, la un moment dat el „virînd" în patogen pentru specia umană. Descoperirea virusului s-a produs în anul 1983, întîi de către echipa profesorului Luc Montagnier de la Institutul Pasteur din Franța și apoi de către americanul Robert Gallo, la Bethesda (Maryland). Numele sofisticat codificat al virusului e rezultatul contopirii celor două nomenclaturi ale sale, date de cei doi medici care l-au descoperit și descris. Ambii au pus în evidență faptul că

La Spitalul General din San Francisco dr. Paul Volberding în vizită la un pacient bolnav de SIDA

In S.U.A. : Afișe care atrag atenția asupra cauzelor care pot declanșa maladia

Rock Hudson în trei ipostaze : ● Îmbrățișind-o pe Elizabeth Taylor în „Gigantul" ● Jucînd rolul de soț al lui Gates Phyllis ● În ultimul an al vieții.

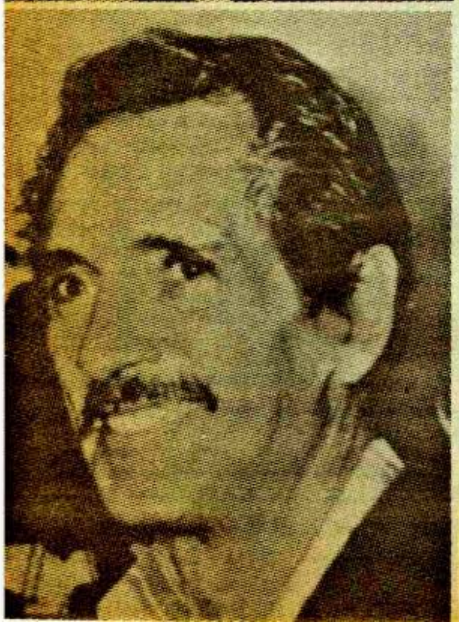

virusul nu se transmite aerian sau cutanat. În schimb ambii au ajuns la concluzia că el atacă, indiferent de rasă, și are ca mediu favorabil, sîngele, propagîndu-se prin limfocite, care reprezintă 25% din numărul total al globulelor albe — leucocite — pe care le infectează. Limfocitele și leucocitele sînt prezente fie în curentul circulator, fie în secrețiile externe : salivă, spermă, secreție vaginală. Aceste limfocite depuse pe mucoasa rectală, fragilă prin natura ei și bogată în pliuri, înlesnesc virusului să treacă fără greutate de la un donator la un primitor, grație rețelei capilare, bogat reprezentată în acest segment terminal al tubului digestiv, mai ales cînd există răniri ale mucoasei și deci crearea unor soluții de continuitate, deci el nu poate fi transmis, așa cum am amintit, printr-o strîngere de mînă, prin tuse, respirație accentuată, apă, alimente, insecte hematofage de tipul țînțar, purice, plosniță.

Perioada de incubație durează între 6 luni pînă la patru ani, după care încep infecțiile. Instalîndu-se, virusul prinde ganglionii limfatici și dă acel tablou clinic pe care l-am amintit.

Consecință a distrugerii celulelor imunocompetente, SIDA creează o dereglare acută a tuturor sistemelor de apărare pe care le posedă organismul, expunînd corpul uman infecțiilor, lipsindu-l în același timp de posibilitatea de a se apăra. Unii au **făcut o comparație** cu acea boală care seceră astăzi milioane de suflete omenești, cancerul, dar și el, ca să se **dezvolte, trebuie să nu întîmpine rezistență.**

Dar dacă la un aisberg, partea vizibilă, situată deasupra apei, nu reprezintă decît 1/5 din volumul său, iar partea ascunsă sub apă, 4/5, SIDA nu reprezintă decît partea vizibilă a aisbergului, în timp ce celelalte 4/5 rămîn ascunse pentru moment minții și experienței cercetătorilor.

Este un domeniu de cercetare asiduă pentru știința medicală contemporană, care s-a repliat însă cu o mare rapiditate în fața acestei boli apărută cu pregnanță în ultimul deceniu, tocmai ca rezultat al posibilităților de investigație pe care le are medicina astăzi și care a

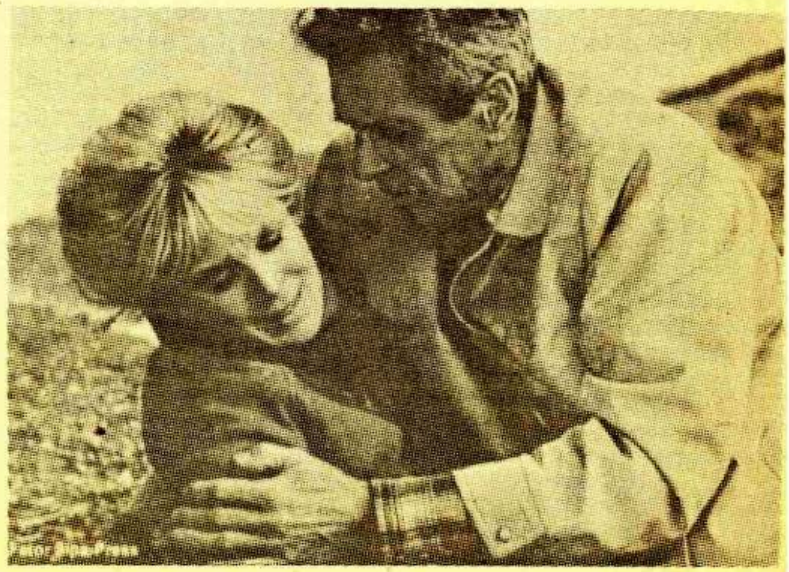

Sfîrșitul : Rock Hudson și Linda Evans în „Denver-Clan"

Chuck N. — cel mai vechi bolnav de SIDA din America în casa lui din San Francisco.

„As Is" (Aşa cum este) — o piesă de teatru inspirată din viaţa unui bolnav de SIDA pusă în scenă la New York.

reuşit într-un timp foarte scurt să izoleze virusul şi să creeze o serie de teste deosebit de utile în depistarea sîngelui purtătorilor virusului, cu scopul de a împiedica răspîndirea sa largă.

Au fost puse la punct nu numai testele de laborator care să permită izolarea purtătorilor de virus, dar s-au creat, totodată, sisteme speciale şi tehnologii noi de sterilizare, care să pună stavilă în calea propagării virusului. Se cercetează, de asemenea, cu asiduitate o medicaţie care să poată ameliora suferinţa celor bolnavi şi să mărească durata de viaţă a acestora. Greutatea tratamentului însă, cu toate progresele făcute de biochimie, constă în aceea că la nivelul organismului există o barieră foarte greu de trecut şi care este intitulată, simplu, bariera hemato-encefalică, cu rol deosebit de complex, cu multe cunoscute dar cu şi mai multe necunoscute, care furnizează cercetătorilor cele mai nebănuite surprize.

S-a pus la punct testul imunoenzimatic de tip ELISA. Din nou nu nume feminin. Eternul feminin... Testul este utilizat pentru detectarea anticorpilor anti-HTLV III LAV, cu rolul de barieră în evoluţia bolii, şi care au menirea de a pune în evidenţă îmbolnăvirea respectivei persoane. Deci continuînd comparaţia cu rachetele, s-a căutat punerea la punct a unei rachete-anti-rachetă.

Şi ca să nu existe linişte, aşa cum se întîmplă de obicei, nici o nenorocire nu vine singură, aşa că şi SIDA a început să fie însoţită de un întreg cortegiu de boli. Sub „umbrela" ei, sau poate datorită atenţiei de care ea s-a „bucurat", a apărut asemeni virusului oportunist şi un „parazit oportunist" şi el factor insignifiant în patologia omului, un protozor Criptosporidium, „fire închisă", aşa cum şi numele-l arată, amestecat între cei ce provoacă „diareea călătorilor" (Traveler's Diarrhea"), protozoarul aparţinînd sporozoaselor. Agentul patogen, descoperit în 1907, în stomacul şoarecelui de casă, procovînd nu numai o zoonoză ci şi o antropozoonoză, boală comună omului şi animalelor, localizat frecvent în recto-colon, semnalat din Australia pînă în Peru şi de aici pînă în Elveţia şi Finlanda, un areal ce denotă universalitatea sporozoarului oportunist, afectează selectiv indivizii cu imunitate alterată. Au apărut şi boli înrudite cu SIDA — cum ar fi sindromul limfoadenopatic (L.A.S.) sau complexul

Un grafic care atrage atenţia asupra numărului de victime.

de simptome în relaţie cu SIDA (A.R.C.), ceea ce măreşte gradul de dificultate al diagnosticului şi conduce către crearea unei grupe specializate de medici care se luptă pentru eradicarea acestor boli.

Medicina s-a confruntat din cele mai vechi timpuri cu cele mai ciudate îmbolnăviri ale corpului uman. Au apărut şi au dispărut boli, unele rămînînd înscrise doar în cărţile de istorie a medicinii. Au apărut însă altele. Pentru unele a fost nevoie de milenii pentru a li se descoperi leacul. Altora, tot atît, pentru a li se descoperi cauza. La începutul secolului nostru, tuberculoza secera în masă şi fără prea mare rezistenţă din partea medicinii. Astăzi, tuberculoza mai există, dar este perfect controlabilă şi tratabilă.

În zilele noastre, cele mai frecvente îmbolnăviri şi cauze ale decesului le prezintă bolile cardiace, apoi cancerul şi accidentele de circulaţie. Medicina modernă va fi o medicină a omului sănătos, în care aspectul profilactic joacă rolul principal. Medicina actuală şi medicina viitorului, bazîndu-se pe această formă nouă de prevenire şi combatere a bolii sau a eventualelor dereglări ce pot perturba organismul uman, nu pot conduce decît spre un singur ţel — mărirea considerabilă a speranţei de viaţă a omului.)

Florin Colonaş

FIȘE DIN REALITATEA IMEDIATĂ

Dimineață de neuitat

de Victor Beda

Pe-atunci, la început, nici prin minte nu-mi trecea cum un fapt, considerat de mulți banal, un accident, poate modifica structural soarta unui om, mai bine zis a unor oameni. Trăiam fericită în comuna noastră împreună cu soțul meu. Aerul curat, asemănător celui dintr-o stațiune balneo-climaterică, ferită de vînturi și temperaturi excesive, bucurîndu-se de farmecul care îl dau așezărilor noastre livezile în floare și mai tîrziu fructele pîrguite, aromate, făceau din localitatea noastră modestă, nu prea cunoscută, un mic colțișor de rai. Nu ne lipsea nimic, părinții mei țineau la noi ca la ochii din cap. Făceau totul să ne simțim fericiți, iar noi, la rîndul nostru, nu pierdeam nici o ocazie să le fim recunoscători.

Pe vremea cînd s-a întîmplat tragedia, căci de fapt despre o tragedie este vorba, eu aveam 28 de ani, iar soțul meu 32. Parcă văd și acum scena dinaintea plecării lui, în călătoria spre orașul în care se vindeau autoturismele.

O dimineață de primăvară senină, liniștită. Dinspre pădure se năștea o boare de vînt răcoros. Miresme ademenitoare pluteau deasupra mării de flori din grădina noastră, îngrijită de soțul meu, inginer horticultor.

El, îmbrăcat îngrijit, proaspăt ras, emanînd parfumul său bărbătesc pe care nu-mi spunea niciodată de unde îl procură, aștepta liniștit sosirea prietenului care urma să-l ducă la magazinul de mașini. Îl priveam și parcă începeam să aud glasurile colegelor de birou. „Florico dragă, n-o să înțelegem niciodată, cum ai avut tu norocul să-ți legi viața de un bărbat care, practic, n-are decît calități. Nu bea exagerat, nu fumează, nu umblă după fuste. Pentru noi e pur și simplu un mister, cum un om poate reuni toate virtuțile de pe lume. Harnic, inteligent, generos, educat, ca să nu mai vorbim cît ține la tine ! Bineînțeles că fericirea voastră va fi deplină cînd veți avea și copiii la care rîvniți atîta. Dar nu-i încă tîrziu". Cînd venea vorba despre copii, pe fața mea apărea o undă de tristețe. Și eu și Relu ne feream să dăm vreo explicație întrebărilor privitoare la acest subiect. Mie nu-mi era comod să recunosc că am o oarecare vină, iar soțul meu, cu eleganța și bunul simț care îl caracterizau, schimba vorba ori de cîte ori subiectul se învîrtea în jurul acestei probleme.

Îmi stăruie și acum în minte imaginea emoționantă a feței lui Relu cînd s-a urcat în mașina prietenului său, înainte de a ne despărți. „Floare scumpă, în jurul prînzului voi fi acasă, dar nu ca de obicei, pe bicicletă, ci la volanul mașinii noastre pe care o așteptăm de atîta timp". Sărutul său și îmbrățișarea tandră n-am să le uit niciodată. S-a oprit o clipă și s-a întors spre mine înainte de a se urca în Dacie. „De ce plîngi, Floare ? Plec numai pentru cîteva ore", a rostit el puțin îngrijorat. „Nu plîng, nu plîng", am căutat să-l liniștesc, încercînd să afișez o mină surîzătoare. „Te rog, Relule, să ai grijă de tine. Mă asiguri ?" „Bineînțeles, iubita mea".

Se scurseseră de-acum șapte ore de la plecarea soțului meu. Știam însă că în asemenea împrejurări, de obicei, se întîrzie. Pînă îți alegi mașina dorită, pînă închei toate formalitățile, ca

să nu mai vorbim de micile pene ce pot apare încă de la început. Către seară neliniștea mea, pînă atunci fără mobil, crescu brusc. Mama, venită la noi ca urmare a evenimentului ce-l anunțasem, sosirea mașinii, căuta să-mi atenueze îngrijorarea. „Lasă, Floare, nu te mai frămînta atita. Dacă de la piață nu știi exact cînd te întorci, darmite cînd e vorba de cumpărarea unei mașini ?“ Soneria telefonului a întrerupt discuția noastră. Parcă am presimțit că ea nu ne va vesti nimic bun. „Doamnă — îmi comunica vocea oficială a unei femei —, soțul dv. e aici, la noi, la spital. E bine să veniți să discutați cu medicul de gardă... E și profesorul tocmai la contravizită... Ce să vă spun, știți și dv. cît e de greu să caracterizezi starea în care se află un bolnav, mai ales pentru mine, o simplă asistentă. Eu am primit doar dispoziția să anunț familia, lucru pe care l-am făcut. Nu vă supărați, dar nu pot să vă spun mai mult“. Am rămas pentru o clipă fără grai. I-am spus mamei despre ce e vorba, „Floare, păstrează-ți firea, mi-a replicat ea. S-ar putea să nu fie nimic grav. Așa se obișnuiește, așa e omenesc și normal, să fie anunțată familia. Poate că e vorba de o nimica toată“. „După cum starea lui poate fi extrem de gravă, am ripostat. N-are rost să pierdem timpul. Mamă, spune-i lui tata să-l roage pe nea George să ne ducă la spital. Vecinul e om săritor, nu ne-a refuzat niciodată“.

Și mama, cu calmul ei cu care stăpînea întotdeauna pe toți ai casei, emotivi din fire, a organizat plecarea. Vreme de un ceas, cît a durat călătoria pînă la spitalul din municipiu, nimeni nu a rostit un cuvînt. Vecinul nostru devenise la fel de îngrijorat ca noi. A încercat să ne atragă într-o convorbire despre timp, recoltă, pronosticuri, dar a renunțat repede, cînd a constatat că răspunsurile noastre sînt formale.

Drumul pînă la spital a durat parcă un veac. Am urcat scările în fugă, două cîte două. Părinții se străduiau să se țină după mine. Profesorul, deși își terminase vizita, a mai zăbovit cîtva timp pentru a discuta cu noi. „Ce să vă spun ? Deocamdată nu vă pot spune nimic“. Mi-au trecut în acel moment prin minte secvențele din filmele ce le văzusem, unde era vorba de situații asemănătoare. Medicii dînd familiilor exact aceleași explicații : „În stadiul actual nu ne putem pronunța. Situația nu e disperată. Ne vom strădui să facem totul pentru a-l salva“ etc., etc. Dar în mod logic, ce poate spune un medic, fie el și profesor, despre un rănit adus cu 2—3 ore înainte la spital ? Nici n-au avut timp să facă investigațiile necesare...

Am înțeles cu toții că starea lui Relu era gravă. Suferise o fractură a coloanei vertebrale și risca să rămînă paralizat de la briu în jos. Ce grozăvie pentru oricine, darmite pentru un bărbat în floarea vîrstei ?

Cînd obosiți, copleșiți de cele ce le aflasem la spital, am coborît în curte, nereușind decît din pragul sălii de reanimare să vedem fața galbenă și imobilă a lui Relu, ne-am întîlnit cu Neagu, prietenul soțului meu cu care plecase după mașină. Mă privea cu un sentiment de vinovăție. «Doamnă, să vedeți, de fapt n-am nici o vină. Ne întorceam împreună cu soțul dv. Eram cu mașina abia cumpărată. Eu, pe-a mea am lăsat-o acolo, în seama unui amic, să mi-o aducă...

...Veneam în doi spre casă. Relu mi-a cerut volanul. Mi-a spus că știe să șofeze, că are carnet, că va merge prudent... Ce era să fac ? Am încercat la început să-l induplec să renunțe. „Nu e cazul, Relule, i-am zis, n-ai experiență, nu vezi cîți nebuni sînt pe drumuri ? Trebuie nu numai să știi să conduci, ci, mai mult, să cunoști cum să te ferești de agresivitatea altora“. Soțul dv., un om atît de deosebit, de delicat, a renunțat. „Bine, dragă Neagule, nu insist, de fapt așa ne-am înțeles, să conduci tu tocmai pentru că eu n-am șofat de mult. Știi cum sînt oamenii uneori, se comportă exact ca și copiii. Am vrut să văd și eu cum merge, așa cîțiva kilometri, dar renunț, e mai înțelept“. Atît de rău mi-a părut că l-am refuzat, încît parcă mă durea sufletul. „Hai, Relule, urcă la volan în locul meu. Am încredere în tine. Ești doar inginer“. „De flori, nu de mașini“, îmi răspunse el, zîmbind. „Să conduci cu viteză redusă. Eu voi veghea să nu se întîmple nimic“. S-a înroșit ca o domnișoară... Am pus mîna pe volan... Manevra cu stîngăcie comenzile, păstra cu greu direcția, avea mereu tendința să se uite jos, spre pedale... dar zarurile fuseseră aruncate. Nu mai puteam da înapoi. Apoi și-a mai revenit. Conducea ceva mai bine. Nu i-am făcut nici o observație. Mi-era că se va fistici mai rău. Doar cînd tindea să se ducă spre sensul opus de mers trăgeam ușor de volan. Apoi a accelerat. Acul arăta 80 pe oră. „Relule, las-o mai moale. Nu uita că mașina-i nouă. Am atîta experiență“. Nu-mi dau seama cum ne-am răsturnat, căzînd în șanțul șoselei de la trei metri înălțime. L-am scos cu maximă precauție de la postul de pilotaj. Doar sînt medic. „Mă doare teribil, mă doare, Neagule“. Apoi a leșinat. Noroc că nu făcusem decît zece kilometri din drumul nostru de întoarcere. Vai, ce greșeală am făcut lăsîndu-l la volan ! Eu rămîn aici, cu el, la spital, peste noapte. Să nu fiți supărați pe mine, vorba aia, așa a fost să fie». „Nu sîntem. Principalul, acum, e să-l facem bine“.

Doctorii au reușit să-l scoată din starea de șoc... A contribuit mult și robustețea lui Relu. Nu făcuse în întreaga lui viață nici măcar o viroză, nu știa ce înseamnă spital, boală, medicamente. A rămas totuși paralizat de la briu în jos. Eu căutam cu blîndețe, să-l menajez, să-l fac să uite cît de cît starea în care se afla. Reușeam în bună măsură, povestindu-i întîmplări de la serviciu, din oraș. Invitam la noi prieteni, cunoscuți cu care discutam cele mai diferite probleme. Aranjam să i se spună anecdote, organizam tot felul de comentarii pe marginea unor cărți, filme, piese de teatru etc. Adesea Relu, care avea o bibliotecă splendidă, recunoștea cu amărăciune cît de puțin citise în perioada dinainte de accident. „Dacă nu se întîmpla nenorocirea asta, rămîneam un ignorant. În 6 luni am citit cît în 10 ani“.

Purta o vastă corespondență cu chirurgi vestiți din clinici renumite, agățîndu-se cu o forță ieșită din comun de orice speranță de însănătoșire. Trecea în decursul doar al unei zile cu o repeziciune de necrezut de la cele mai euforice stări — cînd afla de tehnici medicale care l-ar putea ajuta, medicamente prezentate drept miraculoase, chirurgi ori neurologi renumiți — la disperarea cea mai cumplită atunci cînd i se aducea la cunoștință că toate acestea nu se po-

trivesc situației lui. Ajunsese cu nervii la pămînt. Alături de el suferem teribil și eu. Starea mea era agravată de faptul că nu mă puteam exterioriza. Trebuia să-mi joc rolul în chipul cel mai perfect. Niciodată în anii cît l-am îngrijit nu am abandonat zîmbetul, buna dispoziție, armele mele de bază cu care-mi mențineam calmul, echilibrul. Mai puternică decît suferința lui fizică era cea morală, îndeosebi atunci cînd unii dintre oamenii care se declaraseră cei mai buni prieteni și pe care îi ajutase, îi întorceau acum spatele. Dimpotrivă, se aflau alături de el inși pe care în trecut îi consideram doar simple cunoștințe. Dar cel mai mult îl durea altceva, și anume, faptul că el, bărbat în plină putere, transformat în modul cel mai crud într-un infirm, trebuia să se poarte cu mine, femeie tînără, frumoasă, așa cum te-ai purta cu o soră. Îi făceau și îmi făceau și mie rău scenele de gelozie, cînd căuta să descopere în jurul meu, în cadrul cercului nostru de prieteni și cunoscuți, omul sau oamenii cu care, chipurile, mă încurcam. Atunci erau pentru mine cele mai teribile momente. Mă punea să jur că nu-l înșel, că i-am rămas credincioasă. După ce reușeam să-l liniștesc, să-l calmez, mă retrăgeam în camera mea și plîngeam ore de-a rîndul. Citea bine în franceză. În ultimile luni se perfecționase mult. Parcurgea cu rapiditate opere de sute de pagini, folosind extrem de puțin dicționarul. Nu știu în ce împrejurare îi căzuse în mînă „Lady Chatterley" din Lawrence. Coincidență pînă la un punct cu destinul nostru. Îl obseda ideea că la un moment dat voi proceda și eu la fel ca personajul central al acestei cărți, adică îl voi înșela. După lecturarea operei, scenele de gelozie, acuzațiile de infidelitate se înmulțiseră. Orice om căruia îi adresam un zîmbet de recunoștință pentru un serviciu ce ni-l făcuse era introdus imediat în cercul de suspecți. Cîțiva prieteni începuseră să ne ocolească. Imaginația lui devenită bolnăvicioasă nu cruța nici rudele. Fratele meu, un bărbat înalt, frumos, după care femeile întorc capul pe stradă, a rămas perplex cînd Relu, într-o seară, i-a trîntit-o direct : „Ce să ne mai mirăm, parcă Caligula nu trăia cu soră-sa ?" „Bine, Relule, asta se întîmpla în secolul unu. Ăla era un descreierat, iar noi trăim în secolul douăzeci. Sîntem teferi la minte și ne călăuzim după alte precepte morale", i-a răspuns Florian.

După exact un an de la această scenă de necrezut, dar de înțeles pentru un om care se afla în situația lui, s-a stins din viață. L-au ucis frămîntările sufletești, imposibilitatea de a se împăca cu rolul de bolnav fără nici o speranță, de infirm.

A trecut o bună bucată de vreme de la moartea lui Relu. Îmi reveneam greu după cei trei ani de suferință pe care i-am trăit alături de soțul meu, după accidentarea lui. În localitatea noastră se vorbea tot mai insistent de „partida" pe care o reprezentam. Se tot perindau prin casa noastră, unele venite din proprie inițiativă, altele invitate de mama, fel de fel de „binevoitoare" care doreau „dezinteresate" să mă recăsătorească. „Anii trec, frumoasă doamnă, viața nu te iartă. Odată te pomenești cu părul alb, încep să apară bolile... Trebuie să te bucuri de viață cît ești tînără. Nu înțeleg de ce refuzați un așa băiat bun. Apartament, casă, mașină, bani la C.E.C., manierat, om cu o meserie de aur. Maistru în reparații radio și „te-ve". Ce contează că nu-i inginer ca soțul dv., fie-i țărîna ușoară. Parcă asta e totul ?" Ascultam plictisită peroratiile de genul ăsta. După ce plecau gîștele, începea mama ofensiva. „E păcat, fetițo, să-ți distrugi viața, să te ofilești așa. Mai poți avea încă copii — visul tău — o știu !". Atingea punctul meu cel mai slab. Într-adevăr, nu abandonasem visul de a avea măcar un copil, dar îmi era frică să-mi leg viața de un om „prezentat", îmi repugnau asemenea lucruri, cînd cele mai delicate și sfinte sentimente se transformă în afaceri ordinare, cînd totul se cumpără și se vinde.

Cedînd presiunilor, m-am recăsătorit. Bărbatul, specialistul „te-ve", era într-adevăr prezentabil, înstărit și corespundea, la prima vedere, întrutotul descrierilor petitoarei. Un tip care nu mai fusese însurat, stabilit de puțin în localitatea noastră. Toată lumea îl vorbea de bine. Harnic, politicos, inteligent, bun specialist. Cum să-l cunoști după cîteva întrevederi, cînd sînt atîtea cazuri de oameni care n-au putut fi „descifrați" nici după o viață ? Sfătuit probabil și de mama, insista mereu pe tema dragostei lui pentru copii și dorinței sale fierbinți de a avea cel puțin trei-patru prunci. N-aveam ce să-i reproșez. Fiara din el nu-și arătase chipul încă. După viața pe care o dusesem cu Relu pînă la accident, cînd niciodată în casa noastră nu s-a auzit vreun cuvînt spus pe un ton ridicat, cînd totul se rezolva cu calm, în deplin consens, cum de altfel lucrurile se petreceau și în căsnicia părinților mei, neobișnuiți deloc cu vulgaritățile, m-am trezit deodată în altă lume. În jurul meu roiau tot felul de cheflii de lungă rezistență, bișnițari și alți indivizi dubioși, iar cînd încercam cel mai mic protest, mă pomeneam pe loc înjurată și lovită peste gură. „Dacă ești rea de gură, peste ea am să-ți dau întotdeauna". Cheltuielile casei trebuia să le suport în întregime. „Doar de aia ți-ai luat un bărbat atît de arătos și tînăr !" Îi spunem, plîngînd, toate astea mamei fără folos, desigur. Nu mă putea ajuta cu nimic. Doar să mă acompanieze la plîns. Cînd a îndrăznit, o dată, să-l roage să mă trateze omenește, i-a replicat brutal : „Mai bine, hoarco, mi-ai da cei 40 de mii pe care mi i-ai promis la nuntă. Nu să-mi faci morală".

Bineînțeles că divorțul era singura soluție. Mi-era însă rușine de lume. Niciodată în familia noastră n-au fost despărțiri, cu atît mai puțin la cîteva luni după căsătorie. Divorțul s-a pronunțat în favoarea ambelor părți. Nu mă interesa acest lucru și de aceea nici nu am stăruit, la proces, să obțin mai mult.

A fost o experiență dură, tristă, dar folositoare pentru mine. M-a învățat să cunosc mai bine oamenii. Mă bucură că nu mi-am pierdut încrederea în ei. Că mi-am păstrat puterea de a-i deosebi după calitățile și defectele lor și a-i prețui după cît cred eu că merită fiecare. Evident, e o apreciere subiectivă, însă lucidă, zic eu. Pentru că fără oameni în jurul tău nu poți trăi. Acest mod de a gîndi și a concepe viața m-a ajutat să trec și prin momentele grele de după divorț.

Cu timpul, căci timul le rezolvă pe toate, am întîlnit omul care m-a înțeles și cu care trăiesc. Avem doi copii reușiți, care dau sens și scop vieții noastre. Iar mie, în plus, mi-a redat echilibrul sufletesc și rostul existenței.

MB 250 S
SFINX

SAN-ANTONIO

SUBSTITUIREA

Radioul cînta „Dacă ţi-e prea cald, dezbracă-te", această renumită melodie, foarte intelectuală, care a făcut înconjurul lumii, trecînd prin strîmtoarea Bering. În împrejurimi, pantele înzăpezite luceau în soare. Aşezat pe terasa hotelului „Bradul albastru" din Courchevel, savuram un cocteil Terrific[1]). Sezlongul Ei se găsea la vreo doisprezece centimetri de al meu şi distanţa care ne despărţea mi se părea de nestrăbătut.

Există mai multe metode eficace pentru a agăţa o fată însingurată. Cea mai bună este aceea de a o uimi cu ceva. Schiorii debutanţi care coborau pe pantă în stilul „mergi cum poţi, ca să rămîi în picioare" mi-au oferit subiectul ideal pentru a parașuta fără incidente în intimitatea acestei păstoriţe. Arătîndu-i o matroană corpolentă de vreo 15 tone încovoiată pe schiuri ca o naufragiată pe pluta meduzei, i-am spus cu o voce mieroasă :

— Iată o doamnă care ar face mai bine avalanşe, decît să schieze.

Vecina mea de şezlong nu clipi, nu întoarse spre mine faţa sa frumoasă, bronzată de aerul înălţimilor, nu scoase nici cea mai mică onomatopee. M-am ridicat de pe şezlong şi m-am aplecat peste al său.

— Ştiţi, asta se poate vindeca foarte uşor.

Îşi încruntă minunatele sprîncene şi privirea sa de culoarea gheţii deveni cu un ton mai închisă.

— Mă rog ? lăsă ea să se audă.

Avea o voce care îţi gîdila trompele lui Eustachiu ; o voce joasă şi melodioasă. Ai fi fost încîntat să se dea dispoziţie ca ea să citească în gări mersul trenurilor numai pentru a o asculta !

— Nu te mai lăsa rugată, micuţo.

Privirea ei albastră ca mările sudului se închise şi mai tare şi o lumină răutăcioasă îi scînteie în ochi.

— Ce vreţi să spuneţi cu „asta se poate vindeca foarte uşor" ?

— Vorbeam despre mutismul dumneavoastră. Am un prieten care este campion al corzilor vocale. A reuşit să-l facă să cînte marea arie din Traviata pe un surdo-mut şi pe un crap să re-

[1]) Cocteil Terrific : trei părţi suc de roşii, trei părţi vodcă, trei părţi untură de peşte, trei părţi frişcă, trei părţi alcool de mentă, trei părţi esenţă de terebentină (au ieşit de şase ori trei părţi, dar asta nu face decît să-i dea mai multă unitate !). Totul se bate cu o lingură de pantofi şi se pudrează cu pudră Nivea. Se bea la temperatura ambiantă.

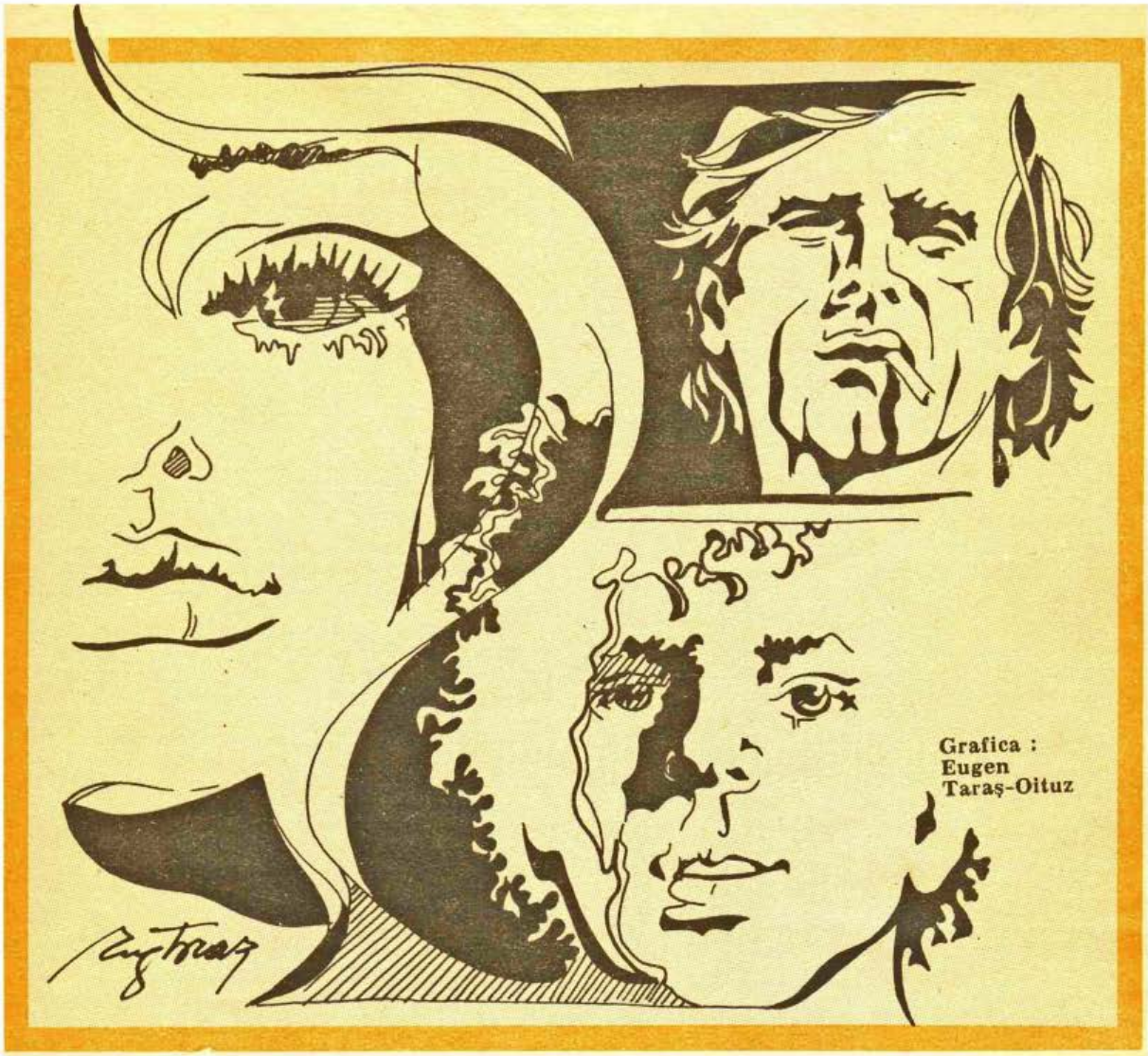

Grafica : Eugen Taraș-Oituz

cite Verlaine ; este o performanță, nu ? În acest moment se ocupă de recuperarea unei chei de Yale și, după ultimele știri, aceasta face deja „Grr, grr" ! Sînt sigur, drăguță, că nici cazul dumitale nu este disperat.

— V-aș ruga să încetați cu aceste familiarități, mi-a trîntit răspunsul, ca din mitralieră. Nici nu vă cunosc !

— Nici nu există lipsă mai ușor de remediat ; sînt gata să scriu cu neon povestea vieții mele pe pereții camerei dumitale, iubirea mea. Mă numesc San-Antonio, cu o cratimă după San și aceeași cratimă înaintea lui Antonio, pentru economie.

— Și, în afară de asta, ce mai știți să faceți ? suspină în sfîrșit frumoasa copilă.

Întrebarea ei, deși respingătoare, mă făcu să cred că apucasem capătul cel bun.

— În afară de asta știu să fac o groază de lucruri, micuțo : să pieptăn o girafă, să vopsesc în negru un elefant alb, să sug turnul Eiffel ca să-l fac mai ascuțit, și la urma urmelor, ceea ce nu știu să fac sper că voi învăța. Nu există cineva mai dotat ca mine.

— Și nici mai flecar, îmi ripostă.

— Care este numele dumneavoastră mic ? Deja l-am uitat.

— Poate pentru că nu vi l-am spus niciodată ?

— Probabil că da. Explicațiile cele mai simple sînt și cele mai raționale. Ei ?

— Ghicitoare !

— Barbara ? am sugerat.

— Nu.

— Eva ?

— Nici măcar. Vă dați bătut ?

— Dacă-mi promiteți că rămîn integru după aceea, da !

Puștoaica a avut o mică izbucnire de rîs care s-a strecurat în materia mea cenușie și mi-a coborît pînă în măduva oaselor.

— Lidia mă numesc.

— De nesperat, am murmurat.

— De ce ?

— Întotdeauna am visat să cunosc o Lidie și asta m-a costat douăsprezece depresiuni nervoase cu electroșocuri pentru că nu o întîlneam. Și închipuiește-ți că a trebuit să mă cațăr pînă la Courchevel ca să descopăr una ; evenimentul trebuie sărbătorit, inimoara mea. Hai să bei un cocteil Terrific cu mine.

— Nu.

— De ce ?

Și-a încruntat puțin sprîncenele.

— Nu sînt singură.

— Eroare, draga mea, i-am întors-o ; în viață ești întotdeauna singur. Important este să știi cu cine !

Şi cum ospătarul trecea pe-acolo, mi-am luat avînt ca să strig :

— Două Terrific, Bob !

— Nu : unul singur ! rectifică o voce din spatele meu.

Am făcut o mică mişcare de pivotare ca să scrutez necunoscutul ; am descoperit un tip solid pe lîngă care Burt Lancaster ar părea un copil rahitic, mai decalcifiat decît un limax. Părea la fel de liniştit ca 12 ciini-lup legaţi de coadă de un tonomat pus să cînte un disc al lui Hallyday. Aveam vag impresia că ştiam de undeva acest dulap medieval, dar nu aveam şi dibăcia de a pune un nume pe mutra lui de cutitar. Tipul cu pricina se postă în faţa mea scăpindu-mă astfel de un torticolis.

— E ceva timp de cînd ascult vrăjelile tale, amice, îmi spuse cu amabilitate, şi prefer să te anunţ de pe acuma că mă lasă rece.

Am căscat plictisit, dar politicos, ducînd mîna la gură.

— Spune, inimoara mea, am suspinat întorcîndu-mă către fată, acest tip gălăgios e cumva colegul dumitale de vacanţă ?

Era puţintel palidă fetiţa, vă asigur. Tipul ei a tras un fel de sughiţ ca şi cum s-ar fi aşezat pe o pioneză.

— Ia ascultă dom'le, a scrîşnit el din dinţi înclinîndu-se către mine, ne aflăm într-un loc mult prea select şi n-aş vrea să mă dau în spectacol pe accastă terasă. Aşa că fă bine şi te ia de mînă şi du-te să te plimbi mai încolo, da ?

— Şi mă rog de ce, dacă nu sînt indiscret ?

— Pentru că mutra ta mă calcă pe nervi ! Cară-te ! Şi dacă te mai prind că încerci s-o acostezi pe domnişoara, te maschez în accident de cale ferată, ai băgat la cap ?

Mi-am confecţionat un nou căscat, dintre cele mai glumeţe !

— Spune, Lidia, pe lîngă faptul că ar putea să vă desfunde chiuveta şi să dea cu var cloros la closet, la ce altceva poate servi o maşinărie ca asta ?

Ei, atunci a intrat în criză, tipul ! Am înţeles că nu mai era mult pînă să înceapă să funcţioneze pe la bicepşi şi că maşina lui de încărcat craniul era sub presiune. Efectiv, demarase. Avea o stîngă ca un tampon de locomotivă ; boaba pe care mi-a înfipt-o sub bărbie m-a ajutat să văd planeta Venus şi împrejurimile sale fără lunetă astronomică. Observaţi că totul se

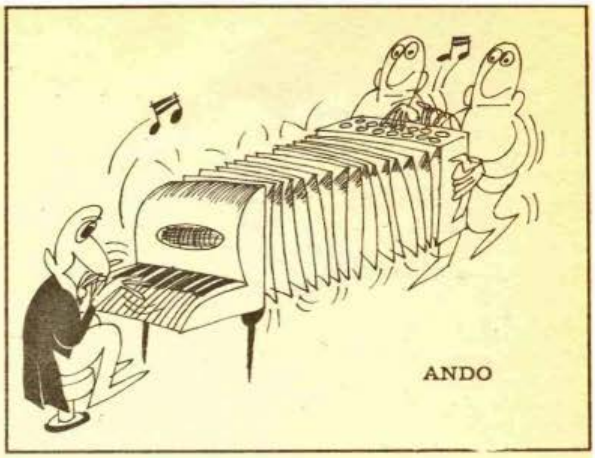

întîmplase şi puţin din vina mea. Nu mă îndoiam că o să se pornească, dar radarul meu personal n-a avut timp să se pună în funcţiune.

— Ai încasat-o, mucosule ? m-a întrebat foarte mîndru.

Îmi căzuse fisa. Ştiam cu cine am de a face. O pocneală de amploarea acesteia, în afară de un profesionist, numai un tip pe lume mi-o mai putea da. Nu ştiu dacă mi se trăgea din faptul că vedeam triplu, dar l-am recunoscut : Riri Belloise, un dur al cărui cazier semăna cu zidurile unui WC public. Cu cîţiva ani înainte avusesem plăcerea să-i ofer o pereche de brăţări cu încuietoare în urma unei afaceri cu bani falşi. El nu mă recunoscuse. Oare îl orbea gelozia ?

— Dacă vreodată te interesează nişte cursuri la seral, înscrie-te la secretariatul meu, ricană el.

S-a uitat la mine pufnind în ris. Probabil că aveam o mutră nostimă, răsturnat în şezlongul meu, cu un hematom la bărbie.

— Păcat că nu am aparatul de fotografiat la mine. Ţi-aş fi făcut portretul !

Şi ridicînd din umeri cu dispreţ mi-a întors spatele.

— Vino Lidia, i-a spus prietenei sale. O să facem o mică coborire pe Loze ca să ne vină pofta de mîncare.

Deja cuplul se depărta.

— Hei ! O clipă ! am strigat.

Riri nu s-a întors decît pe jumătate. Figura lui era tot atît de binevoitoare ca aceea a unei gorile constipate.

— Domnul mai vrea ceva explicaţii ?

— Domnul consideră că trebuie să fii un fel de corcitură ca să loveşti un om răsturnat într-un şezlong, măi şmechere !

Lui Riri nu-i plăcea să i se facă morală. În loc să protesteze, mi-a desfăcut canadiana.

— Las-o baltă, dragule, l-a rugat frumoasa păstoriţă, fără, hai de aici !

Dar era ca şi cum ai fi vrut să prinzi o constelaţie într-o plasă pentru fluturi. Îngrijorat, chelnerul care servea în sector s-a apucat să evacueze în grabă sticlăria. Un cuplu de schiori înraiţi care coborau de pe pistă credeau că ne prefacem şi se amuzau de simulacru. M-am ridicat oftînd. Asta l-a făcut să rînjească pe King-Kong.

— Nu te mai obosi să te scoli, tăticu ! Te anunţ că ai dreptul la o muşcătură din pămînt, pînă să numeri la 10 !

Ar cam fi trebuit să-i pun punct, nu-i aşa ? Care este părerea dumneavoastră ? Aşa că m-am apucat să număr cu voce tare :

— Unu... doi... trei...

Și în acest timp mă făceam că-mi pregătesc stînga pentru a lovi ; a vrut să pareze, dar cum nu dădusem drumul la lovitură și fiind bine proptit pe cele două bastoane ale mele, l-am pus mai descoperit decît conturile la bancă ale unui producător de filme și i-am oferit dreapta mea favorită. Știți, în viață trebuie să pui inimă în ceea ce faci. Așa că tipul a înghițit gălușca și s-a cam clătinat.

— Patru... cinci... șase... am continuat.

Și i-am mai plasat două în stomac. Avea nasul ca un crenvurșt muiat în Ketchup. A bătut aerul cu mîinile și a căzut pe spate ca o pară mălăiață la poalele copacului.

— Ce părere ai Riri ? l-am întrebat aplecîndu-mă spre mutra lui. Continui să număr pînă la 10 sau păstrez restul ?

Avea ochii cît cepele și vorbea printre dinți pentru că dreapta mea de la început îi cam blocase maxilarul.

— De unde știți cum mă cheamă ?

— Ia te uită, nu mă mai tutuiești ? Te-ai supărat cumva pe mine ?

— Cum se face că mă cunoașteți ? a insistat el.

— Bietul meu Belloise, tot ceea ce nu știu eu despre tine s-ar putea scrie pe dosul unui timbru poștal.

S-a așezat în genunchi, dar n-a putut să se ridice în picioare. Îndoit din mijloc, își masa falca văitîndu-se :

— Of-of-oof ! În plină figură ! Am crezut că o să-mi scuip plămînii în zăpadă !

Lidia, care pînă atunci nu scosese o vorbuliță, a pornit atacul.

— Totuși, domnule San-Antonio, ați cam sărit capra !

Atunci culoarea a revenit în obrajii lui Riri. Și energia i-a revenit ! Gemînd a revenit la poziția bipedă.

— San-Antonio ! Pe bune... Deci dumneavoastră erați, comisare ! Sînteți atît de bronzat, și cu căciula pe cap... Nu v-am recunoscut !

— Eu te-am recunoscut după mutră, Riri.

— Asta-i bună ! a pufnit Lidia, e chiar nostim ! Sînteți, deci, prieteni !

— Nu chiar prieteni, am rectificat, să spunem că ne-am cunoscut mai de mult, nu-i așa, Riri ?

— Asta...

— Te-am pierdut din vedere de cînd cu bătrînele alea false. Ai dus-o greu ?

— Două arestări !

— Două vacanțe, ce vrei ! Și ai venit să te bronzezi la Courchevel ?

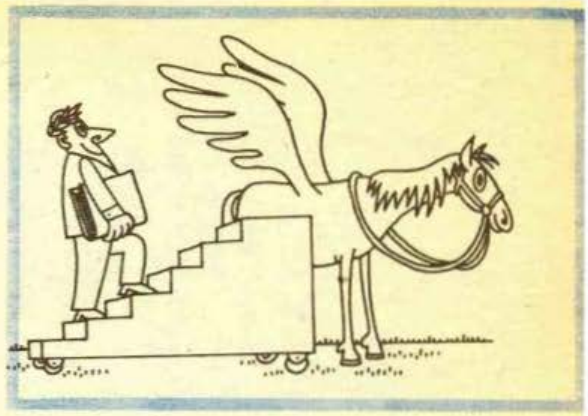

— Aveam nevoie de asta. Aer liber, la închisoare, nu respiri decît cu paiul ! Ce-ar fi să mergem să dăm pe gît o dușcă, să ne mai revenim din emoții, domnule comisar ?

— De ce nu ?

A rîs puțin, șmecherește.

— E rîndul meu acum ! a adăugat.

Nu era chiar o poamă atît de rea, acest Riri Belloise. De acord, era puțin probabil ca el să figureze vreodată în repertoriul Sfinților sau chiar în „Who's who". Dar, și asta mi-a explicat-o îndelung în vreme ce dădeam pe gît o sticlă cu șampanie, avea circumstanțe atenuante : nu avea tată, o mamă neglijentă, o copilărie fără pîine, prietenii nepotrivite de la început. Cei care se ocupaseră de educația sa ieșiseră toți de la Centrală (închisoarea, bineînțeles) și, în momentul cînd îmi vorbea, majoritatea lor dăduseră ortul popii. Ne-am despărțit pentru a merge fiecare să prînzim, deși Riri mă invitase la masa lor. Am rămas pe poziție. Să bei un pahar cu un răufăcător e un lucru, să-ți petreci vacanța cu el e altceva. Trebuia să-mi respect renumele. Nu ne-am mai văzut toată după-amiaza.

Pe la ora unu noaptea, cînd mă reîntorceam la hotelul meu, m-am hotărît să beau ultimul

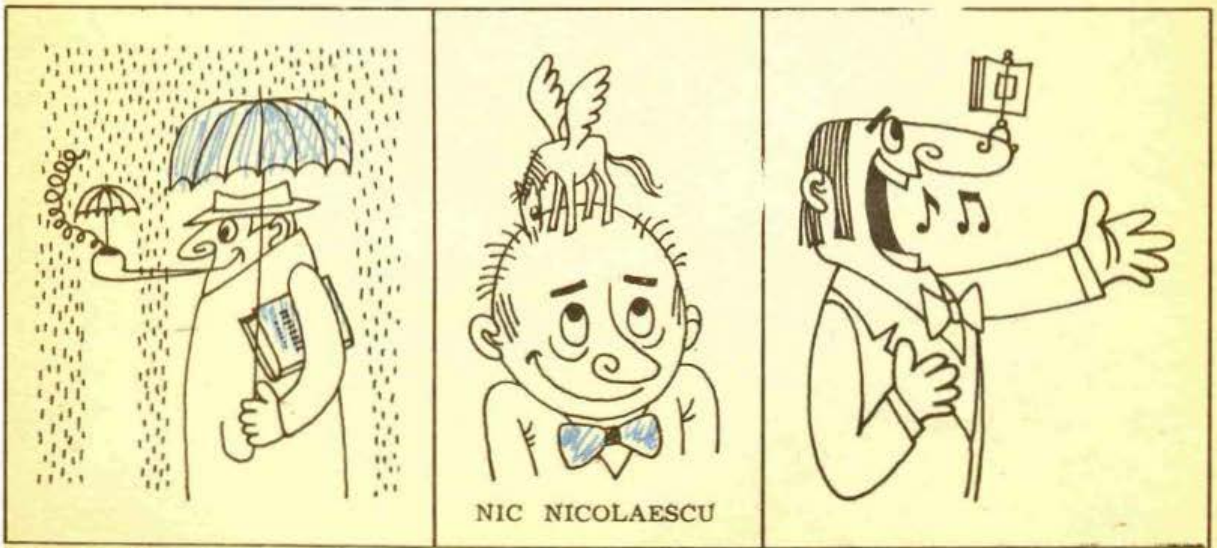

pahar la barul acestuia. Pe cînd tocmai intram acolo, am auzit o voce din sala de lectură.

— Domnule comisar !

M-am întors. Într-o penumbră vătuită, lîngă un magnific foc de bușteni artificiali ale căror tuburi electrice scînteiau vesel într-un șemineu din marmură falsă, imitînd lemnul, Riri Belloise gesticula ca un profesor de educație fizică în sală sau ca un napolitan la telefon.

— Ce naiba faci aici, Riri ?

— Vă așteptam, dom'le comisar.

Vocea lui avea inflexiuni bizare. Un fel de îngrijorare îi umbrea privirea.

— Nu-ți prea merg treburile, tipule, nu-i așa ?

— Am să vă spun ceva ! Știți de ce sînt la Courchevel, dom'le comisar ? Nu pentru ca să fac schi, credeți-mă !

— Fii atent, Riri, dă-i drumul, dar ține minte că sînt sticlete. Prefer să te previn cinstit că, dacă ceea ce o să-mi spui e o treabă prea urîtă, nu-mi pasă că sînt în vacanță și o să iau măsurile de rigoare.

— Știu, dom'le comisar. Și tocmai pentru că sînteți polițai vin la dumneavoastră să vă spun : sînt aici ca să omor un om !

După acest mic cuplet Riri a scos un oftat de ușurare așteptînd reacția mea. Trebuie să recunosc că m-a cam luat din oală.

— Vinzi castraveți la grădinar, Riri. Nu știam că lucrezi în branșa asta !

— Tocmai asta e, că nu vreau s-o fac, dom'le comisar ! Pînă acum am dus o existență care n-o fi chiar de lăudat, dar nu mi-am pătat mîinile.

— Știu asta, Riri.

— Tocmai de aceea sînt foarte hotărît să nu fac ce-mi ordonă ei !

— Care ei ?

A coborît vocea și, deși eram singuri, a aruncat o privire speriată împrejur.

— Niște tipi pe care nu-i cunosc, comisare. Unii care iau legătura cu mine prin telefon.

— Pasionant, parc-ar fi într-o poveste cu mistere. Și ce-ți spun tipii ăștia la telefon ?

— Că dacă nu lichidez persoana cu pricina pînă duminică, poliția o să primească un dosar despre mine.

— Un dosar ?

A coborît privirea.

— Un dosar nu prea curat despre care colegii dumneavoastră nu știu nimic. Permiteți-mi să păstrez discreție în legătură cu acest dosar.

Era un lucru fără importanță, așa că n-am insistat, ar fi fost de prost gust.

— Și cine este... persoana cu pricina ?

— François Lormont !

— Stai puțin, îmi spune ceva numele ăsta. Nu e cumva vorba de Lormont industriașul ?

— Ba da. Este la hotelul Carlina acum.

Belloise nu mai era malacul care mă făcuse să-i simt puterea dreptei dimineața, pe terasă. Avea aerul unui biet om de treabă dărîmat de o nenorocire.

— Vedeți, dom'le comisar, mă las în mîinile dumneavoastră...

— Ți s-a promis ceva în schimbul acestui asasinat ?

— Cinci miare !

— Nu-i cine știe ce !

A ridicat din umeri.

— Asta pentru că tipii mă au lá mînă cu altceva ; nu pot să cresc prețul.

Și-a luat capul în palmele lui mari, de bătăuș. Ai fi zis că-i un puști. Un puști de optzeci de kile și cu mutra brăzdată de cicatrice, dar totuși un puști !

— Ai făcut bine că mi-ai spus, Riri. O să vedem ce e de făcut. Pînă duminică ai zis ?

— Da. Și astăzi e vineri !

. . . . . .

Soneria telefonului n-a zbîrnîit decît de două ori și Bătrînul a ridicat receptorul. Cu toate că era ora două noaptea, vocea lui era proaspătă ca un buchet de flori și mai limpede ca apa de izvor.

— Alo !

— San-Antonio, domnule director !

Tonul lui s-a încălzit dintr-o dată.

— Ei, ia spune, cum e în vacanță ?

— Cred că n-o să am o vacanță adevărată decît în ziua cînd o să fiu lungit într-un sicriu capitonat ; și cred că și atunci se va găsi un sfînt care să vină să mi se plîngă că i s-a furat aureola la vestiar !

— Ce s-a întîmplat ? Ești la Courchevel ?

— Da. Și am avut o întîlnire interesantă.

I-am povestit afacerea cu Riri Belloise.

— Ce fel de tip este Belloise al dumitale ?

— Unul cu brațe groase, numai bicepși și un cap plin cu aer. Bani falși, proxenetism, furt organizat... Dar n-a avut niciodată sînge pe mîini, cel puțin din cîte știu eu... Dar dumneavoastră îl cunoașteți pe François Lormont ?

— Desigur. Lumea bună a Parisului...

— Dacă tot îl cunoașteți, puteți să-mi trimiteți mîine un băiat cu statura și corpolența sa ? Pe scurt, unul care să-i semene cît mai mult.

— Ai vreo idee ?

— Am chiar mai multe. Trebuie neapărat să știm cine sînt tipii care vor cu tot dinadinsul să

se descotorosească de Lormont. Atita vreme cit n-o ştim, viaţa sa e în pericol.

— Perfect. Voi face ceea ce este necesar. Deci, ce propui ?

— Ca Belloise să-l omoare pe Lormont.

Directorul era obişnuit cu fanteziile mele ; şi totuşi propunerea l-a aiurit.

— Ce-ai spus, San-Antonio ?

— Am spus că Belloise trebuie să-l ucidă pe Lormont... cu asentimentul lui Lormont, bineînţeles. Un simulacru. Ca să vedem ce s-ar fi întîmplat dacă Belloise făcea jocul tipilor ălora misterioşi... clienţii cu de-a sila.

— Mi-ai tras o spaimă, a ris şeful. Foarte bine. Îţi trimit un om şi dumneata îl lămureşti pe industriaş. Îţi dau mînă liberă. Dar totul rămîne între noi, nu-i aşa ?

Hotelul Carlina era unul dintre cele mai selecte, cu apă caldă şi rece la toate etajele şi multă verdeaţă. Era ora zece dimineaţa cînd am trecut să vorbesc cu domnul François Lormont. Frumoasa recepţioneră îl sună şi acesta întrebă cine sînt. Răspund că sînt eu însumi, adevărul cel mai adevărat pe care l-am spus vreodată. Acceptă să mă primească. Un însoţitor mă ghidează prin clădire pînă la etajul al doilea şi mă introduce într-un salon cu vedere asupra văii înzăpezite. Încredinţez partea de sud a persoanei mele unei canapele moi şi aştept. În camera alăturată se aude o melodie languroasă la radio. Trec cîteva minute şi uşa se deschide lăsînd să apară un om de vreo patruzeci de ani, de talie mijlocie şi care ar fi fost blond dacă ar mai fi avut păr. Poartă o haină de casă ecosez. Are picioarele goale în mocasini şi fumează o pipă umplută recent. Are privirea omului de afaceri care-şi cîntăreşte interlocutorii într-o secundă şi ştie, după ce a trecut acest timp, cu cine are de-a face.

— Domnul San-Antonio ? Numele dumneavoastră îmi spune ceva. Nu sînteţi acel faimos comisar ale cărui aventuri sînt pe prima pagină a ziarelor ?

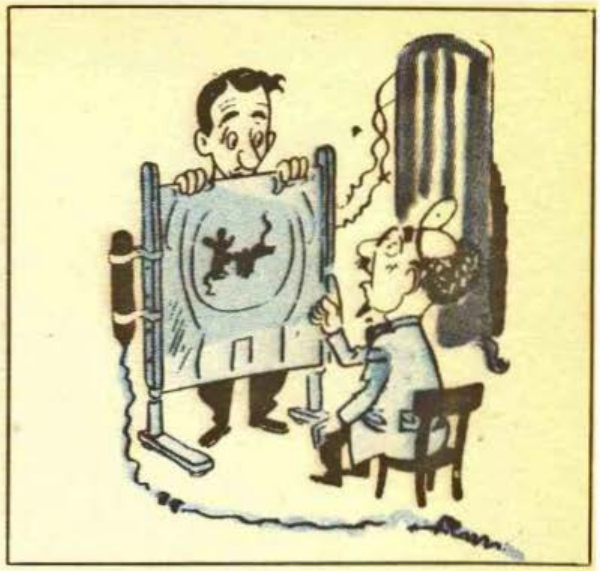

— Faimos e prea mult spus, domnule Lormont.

— Bănuiesc că aveţi ceva să-mi comunicaţi, domnule comisar.

— Într-adevăr, domnule Lormont.

— Ei bine, vă ascult !

— Am venit să vă dau o veste tristă : o să fiţi asasinat. Nu ştiu cum aţi reacţiona dumneavoastră dacă aş veni să vă dau o veste ca asta acasă, dar pun pariu că aţi deveni puţin cam palizi şi v-ar cam tremura genunchii. În ce-l priveşte pe Lormont, acesta încasează lovitura bine.

— Cînd ? întreabă el liniştit.

— Pînă mîine seară, domnule Lormont.

— Cine ?

Aici mă feresc să pomenesc de numele lui Riri.

— Nu ştiu încă, dar ştiu dintr-o sursă foarte sigură că evenimentul se va produce neapărat.

— Oare de ce vor să mă omoare ?

— Mă bizuiam un pic pe dumneavoastră ca să aflu.

— De unde aţi vrea să ştiu ?

— În general fiecare îşi cunoaşte duşmanii sau oamenii faţă de care a greşit. De obicei nu sînt omoriţi decît cei care jenează. Statisticile arată că în opt cazuri din zece victimele poartă răspunderea crimei.

Nu ridică din sprîncene şi continuă să mă privească fix trăgînd din pipă.

— Treaba nu pare să vă prea afecteze, domnule Lormont ?

— Într-adevăr.

— Vă admir.

— Nu aveţi pentru ce. Nu este vorba de curaj ci de incredulitate, dragul meu comisar. Nu am duşmani, nu am greşit faţă de semenii mei, cel puţin din cîte ştiu, şi cred că această veste este un nonsens. Nu vreau să vă jignesc, spunînd asta.

— Şi totuşi, informaţia o am chiar de la viitorul asasin.

— Fiţi mai explicit.

În această clipă cineva bate la uşă şi un chelner al hotelului intră purtînd un platou foarte încărcat. Aştept să-l aranjeze pe masă pentru a putea continua.

— Cei care vă vor răul au plătit un vagabond ca să vă omoare. Acest berchea-berchea s-a cam speriat şi m-a pus la curent cu aranjamentul, asta-i totul, domnule Lormont.

— Dar...

— Daţi-mi voie : se poate să fie vorba de o pistă falsă. Dar la fel de bine poate să fie şi adevărul gol-goluţ. Dacă este o glumă proastă, veţi vedea, dacă nu este o glumă, nu veţi mai apuca să vedeţi ; căci dacă nu este o glumă veţi fi cu adevărat omorît.

— Dar, din moment ce tipul dumitale s-a speriat şi v-a mărturisit !

— El, da, s-a speirat. Dar cei care vor să vă omoare n-o să stea cu mîinile-n sîn. O vor lua de la capăt. Şi vor apela de data aceasta la serviciile unui dur mai puţin tandru decît primul ?

Argumentul meu şi-a atins obiectivul. Lormont devine gînditor.

— Şi cu toate astea, nu fac politică...

— Dar faceţi afaceri, afaceri mari care pot deranja concurenţii.

Suride şi-i admir calmul. În ciuda a tot ce poate debita, tipul are fler. Fler şi toate accesoriile acestuia.

— Dacă ar trebui mereu să ne ucidem adversarii, ce-ar mai rămîne din lumea oamenilor de afaceri ? ! Nici la Chicago nu mai sînt la modă practicile acestea, murmură Lormont.

Meditează puţin şi apoi mă întreabă vărsînd nişte lapte în ceaşca sa de cafea :

— Ce părere aveţi despre toată această poveste, domnule San-Antonio ?

— Cred că trebuie să acţionăm ca şi cum am fi convinşi de pericol.

— Adică ?

— Practicaţi schiul, domnule Lormont ?

— Desigur ! Altfel, de ce aş fi venit la Courchevel ? Credeţi că pentru baruri ?

— Mai sînt şi oameni care vin numai pentru aerul curat, am obiectat.

— Oamenii ăştia înghit un castron de aer în timpul zilei şi o duzină de pahare cu wisky, seara, în barurile staţiunii, o ştiţi bine !

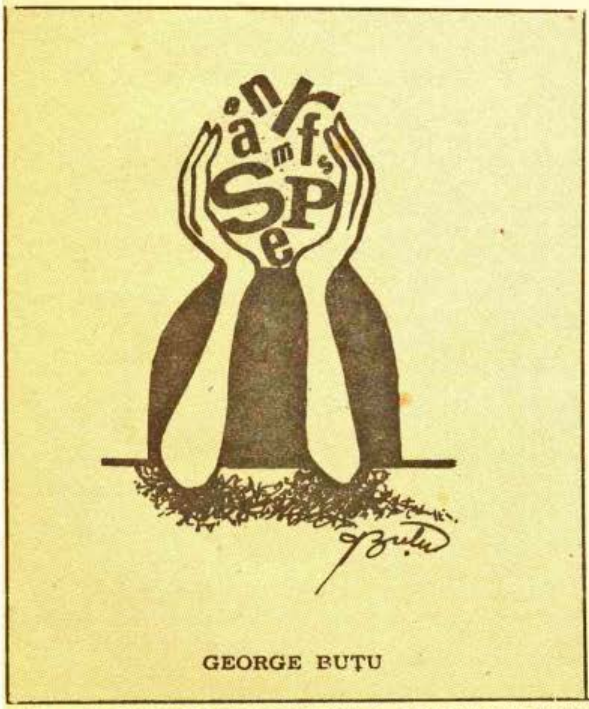

GEORGE BUŢU

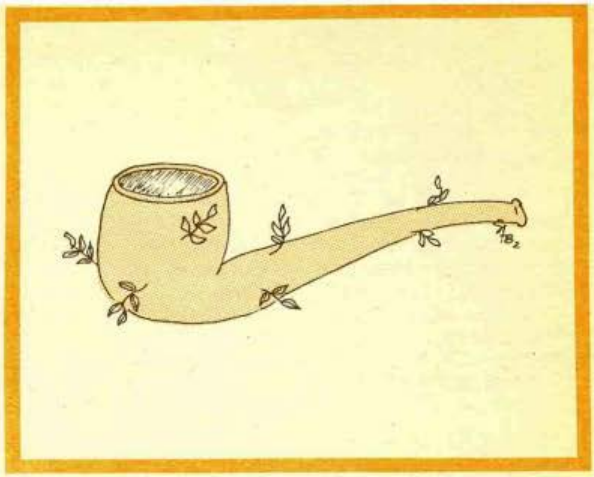

— Mîine dimineaţă veţi pleca să faceţi ski avînd grijă să vă îmbrăcaţi în aşa fel încît să puteţi fi uşor observat. Dacă nu aveţi nimic mai extravagant în garderobă, mergeţi şi cumpăraţi. Încotoşmănat astfel încît să atrageţi atenţia, cu o caciulă pe cap şi cu ochelari de soare, veţi veni la hotelul meu, Bradul albastru.

— Şi pe urmă ?

— Pe urmă o să vă explic planul meu, domnule Lormont. Dar vă recomand de acum să fiţi cît se poate de discret. Comportaţi-vă ca de obicei şi nu pomeniţi nimănui despre vizita mea.

— De acord. Dar, fie vorba între noi comisare, înscenarea asta nu-mi spune nimic. Am venit aici în vacanţă şi acest soi de cinema nu-mi prea place.

Ei asta-i bună ! Să-l vedeţi pe San-Antonio cum se mai zgîrie pe ochi !

— Mărturisire pentru mărturisire, domnule Lormont, şi eu am venit la Courchevel tot în vacanţă şi aş prefera să fac orice altceva decît să mă ocup de securitatea dumneavoastră !

— O, dar nu trebuie să vă supăraţi !

— Nu mă supăr : dar nu-mi prea place să văd că lumea este nemulţumită tocmai atunci cînd îi vrei binele.

Mă scol şi mă îndrept spre uşă. Lormont mă conduce. Înainte de a ne despărţi îşi pune mîna pe umărul meu musculos.

— Mulţumesc, şi iartă-mă, San-Antonio. Vă admir foarte mult !

Ar cam fi timpul s-o întind, nu-i aşa prieteni, înainte ca domnul să facă o criză de tandreţe pentru mine !

Întorcîndu-mă la Bradul albastru, o întreb pe amabila recepţioneră dacă domnul Belloise s-a sculat şi-mi răspunde că nu. Atunci o întreb care este numărul camerei sale : 22, număr interesant după părerea unuia dintre prietenii mei. Urc la etajul doi, găsesc camera şi bat la uşă. Riri îmi deschide. Este îmbrăcat cu un slip. Pielea lui seamănă cu un gard pentru afişe. Este plin de tatuaje. Pe un picior a scris : „Nu mai vreau să merg !" şi pe celălalt „Nici eu !". Pe una din mîinile sale : bustul Republicii ; pe piept, un sfeşnic din secolul al XVII-lea ; pe celălalt braţ un portret în picioare al amiralului japonez Bokono-Teadmir cu toate decoraţiile sale. În sfîrşit, în jurul gîtului acestui chioşc de ziare ambulant clasicul „Tăiaţi urmînd linia punctată".

— Ia te uită, domnul comisar !

— Împachetează-ţi tatuajele şi vino în camera mea, numărul 7.

oiați să vorbiți cu mine ? mă întreabă Riri intrînd în camera mea.

— Da, iepurașule. Am aranjat totul pentru atentat.

— Adică ?

— Ai mînă liberă.

— Cum adică, mînă liberă ?, se miră Belloise.

— Poți să-l omori pe Lormont, totul este O.K. Dacă i-ai fi pus furnici roșii în pantaloni n-ar fi fost mai surexcitat !

— Vă bateți joc de mine, dom'le comisar !

— Ba deloc !

— Dar n-are nici un sens !

— Tocmai : îmi plac bancurile absurde.

Dar a te juca prea mult cu curiozitatea unui tip ca Riri nu e prea plăcut. Creierul lui nu e chiar format universitar, ci mai degrabă sticlă eșantion. Mă hotărăsc să-i spun :

— Mîine dimineață Lormont va veni aici. Va fi înțolit cam țipător, înțelegi ?

Cu greutate. Nu prea e dotat cu materie cenușie. Cu tipii ăștia trebuie să adopți o viteză prudentă și să nu uiți să pui semnalizatoarele la intersecții.

— Da, dar...

— Odată ajuns în camera mea se va dezbrăca. Nu pentru că așa mi-a trăznit mie, ci pentru a da hainele sale unui om de-al meu. Atunci tipul meu, îmbrăcat cu hainele lui Lormont se va duce să schieze puțin și tu îl vei urmări, înțelegi, baby ?

— Da, dar...

— Cînd veți fi un pic mai izolați, tu și cu tipul, îl vei omorî ca pe un iepuraș. Nimic mai simplu, Riri.

— Da' de ce să omor un curcan de-al dumneavoastră, dom'le comisar ?

Dacă îl mai las să se gîndească prea mult la aceste probleme o să se cam încingă ; nu știu dacă este un efect optic dar parcă văd că începe să-i iasă fum pe urechi și pe nas.

— O să tragi în tipul meu cu jucăreaua asta.

Și scot din teacă un pistol.

— E nostim, apreciază Riri.

— Este un Beretta, arma omului sportiv. Cu două gloanțe de-astea în piept ți se cam face curent în casă !

— Dar pentru numele lui Dumnezeu, doar nu vreți să termin un polițist ca să-i scăpați pielea lui Lormont ? ! Nu că aș ține cu poliția, dom'le comisar, dar mi se pare că nu este normal.

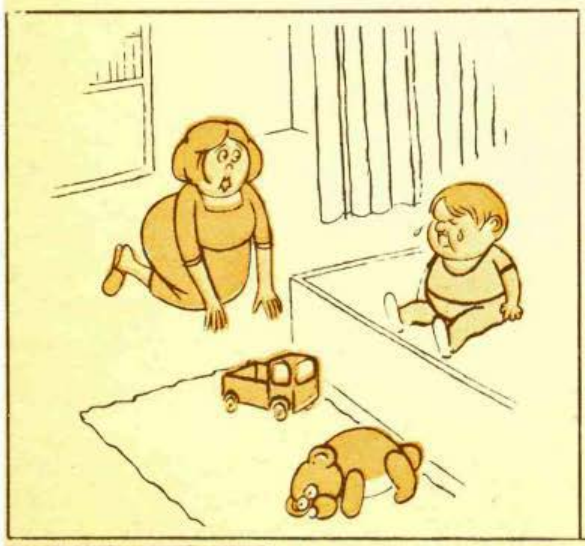

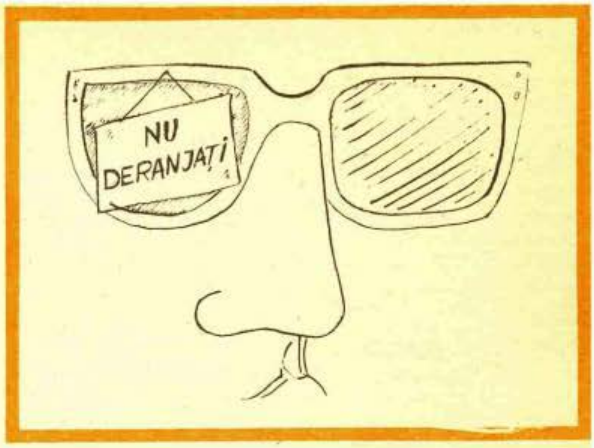

— E încărcat cu gloanțe albe, fraiere !

Fața lui Belloise devine senină ca un apus de soare pe Mediterana.

— S-a înțeles ! anunță el cu o expresie sobră.

— Bravo ! Știam că ești un băiat foarte inteligent.

Și îi dau pistolul Beretta.

— Iată obiectul crimei, Riri. Păstrează-l la rece pînă mîine.

. . . . . .

După-amiază îl primesc pe trimisul directorului. Laurent, mesagerul său, are exact silueta lui Lormont. Aceeași corpolență, aceeași calviție, aceeași formă a feței. Îl pun în temă cu problema noastră și îl trimit pe pista albă unde se dovedește a fi un excelent coborîtor. Pe scurt, este fix omul care îmi trebuia. Petrecem împreună o după-amiază ultra-sportivă și o noapte prozaică în diferite baruri care de care mai selecte. Laurent este încîntat de această misiune în formă de vacanță. Cînd ne reîntoarcem la Bradul albastru, la o oră foarte înaintată pentru vîrsta sa, îmi șoptește că avem o meserie ideală care ne permite să petrecem clipe de calitate pe socoteala patronului.

Dimineața, destul de devreme, tînăra de la recepție mă anunță că sînt căutat de un domn. Este Lormont care îmi întoarce vizita. Este satisfăcut, îmbrăcat într-un mod mai degrabă descurajant. Are un fular alb cu o dungă neagră verticală. Un hanorac cu un vultur imprimat pe spate. Și-a pus pe cap un fel de tocă din astrahan și are ochelari în formă de virgulă. Sarcastic, se fițiie prin cameră.

— Te aranjează ținuta mea, San-Antonio ?

— Este de neașteptat, domnule Lormont. Sper că-mi veți da o fotografie ca amintire.

— Și acum, ce trebuie să fac ?

— Să vă dezbrăcați ! V-am pregătit un halat, papuci de casă și ceva de citit. În plus, puteți cere ce doriți la recepție, poliția franceză va fi onorată să vă satisfacă toate nevoile !

Face ochii mari.

— Poate binevoiți să-mi explicați și mie...

Bat la ușa sălii de baie și Laurent își face repede apariția.

— Iată-l pe inspectorul Laurent care va îmbrăca hainele dumneavoastră și vă va lua locul !

— Și, mai departe ?

— Va pleca să schieze. Asasinul plătit îl va urmări și-l va omorî cu cîteva gloanțe în spate !

Gloanțe oarbe, pe zăpadă, astea-s împrejurările ! Omul nostru se va răsturna și va face pe mortul.

— Dar unde vreți să ajungeți cu această demonstrație ?

— Aici : timp de cîteva ore veți fi în mod oficial mort !

Cîteva minute mai tîrziu o coloană interesantă se îndreaptă spre ski-liftul de la Loze. Din ea fac parte : falsul Lormont (care are un aer mai autentic decît cel adevărat), dragul de Belloise cu Beretta al său la centură, și, în sfîrșit, superbul comisar San-Antonio asupra căruia se întorc ochii tuturor doamnelor din stațiune. Ski-liftul clincăne în aerul curat. Ne-am lansat în formația descrisă mai sus. San-Antonio casă ochii mari. Planul meu o fi bun la ceva sau o să fie un eșec lamentabil ? Optez pentru optimism. Cei care-i vor pielea lui Lormont, nu prea cred că au o încredere oarbă în Riri și probabil că-l urmăresc discret ca să fie siguri că nu vrea să-i tragă pe sfoară. Ajungem în vîrful pistei. Laurent își aranjează schiurile și-și dă drumul la vale. Colegul meu de circumstanță, Riri, de asemenea. Privesc un pic la arabescurile lor grațioase înainte de a-i urma. Dar în loc să mă iau după ei fac multe cristiane ca să păstrez înălțime. La această oră matinală este puțină lume pe pistă. Și totuși cîțiva schiori apar ici și colea în poziția de ou (pusă în vogă de Yul Brynner). Acum Laurent și Belloise se află destul de departe de mine. Urmează itinerarul pe care l-am stabilit eu. Ajung într-un colțișor dintre cele mai retrase, minunat pentru a-ți împușca aproapele. Laurent se oprește într-un nor de zăpadă ridicată de alunecarea sa. Își înfige bețele de-o parte și de alta, ca un tip hotărît să facă o gargară cu oxigen în timp ce admiră și peisaju'. Belloise îl ajunge din urmă. Îi observ în mod confuz gestul. Se aude BUM-BUM cu majuscu'e și un firișor de fum se propagă în aerul curat. Belloise pleacă în viteză în timp ce colegul meu se prăbușește într-un mod care l-ar face gelos pe un actor de la Comedia Franceză interpretînd Shakespeare. Nu mă grăbesc să intervin pentru că vreau să văd ce va urma. Trec vreo trei minute, și Laurent încă zace în zăpadă. Probabil că i se pare că trece greu timpul, bietul de el ! În sfîrșit, un grup de trei schiori face o buclă și se apropie de el. Aș vrea să le văd mutrele ! Iată-l deci pe San-A. pe scîndurele repezindu-se într-acolo. Schiurile mele miaună pe zăpadă ca un montan închis într-un frigider. Dar sînt dezamăgit. Cei trei schiori sînt un monitor pe care-l cunosc și două englezoaice, eleve de-ale

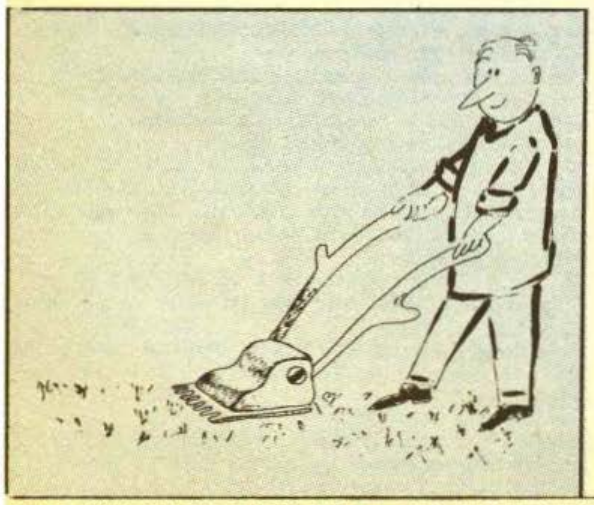

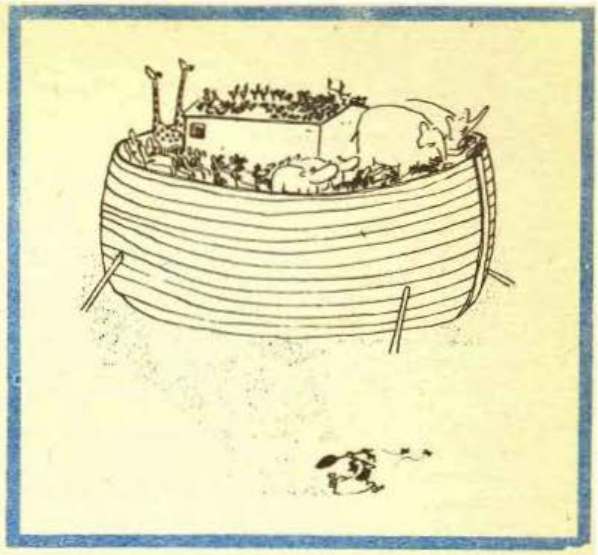

sale. Monitorul a îngenunchiat lîngă Laurent. Mă privește și murmură :

— Nu știu ce s-a putut întîmpla, priviți.

San-Antonio privește, dragii mei. Și mintea i se convulsionează sub efectul stuporii. Colegul meu Laurent este mort. A primit două gloanțe în spate. O imensă pată roșie s-a întins pe zăpadă. Îi palpez pulsul : nobody ! Îi privesc gura : aici cel mai mic abur nu apare. S-a sfîrșit. SFÎRȘIT !

— Este o crimă, mă anunță monitorul adunînd din zăpadă pistolul Beretta, cald încă.

— Așa mi se pare și mie, se bîlbîie atunci imbecilul ăsta de San-Antonio.

Aș urla de furie dacă nu mi-ar fi teamă că, iarnă fiind, aș fi luat drept un lup. Îmi dau seama că afurisitul ăsta de Riri m-a dus de nas ca pe un găgăuță. A schimbat gloanțele albe ale pistolului cu unele adevărate. De acord, Laurent nu a suferit. Dar închipuiți-vă uimirea lui cînd și-a dat seama că era ciuruit de-adevăratelea !

— O să previn poliția locală ! îi spun monitorului.

Dar mă grăbesc să pun laba pe Belloise. Cînd voi termina să-i povestesc aventurile mele nu va mai avea loc în urechi să audă ultimul disc al lui Frank Sinatra. Asta presupunînd că e destul de bleg ca să mă aștepte !

. . . . . .

i bine, mă credeți sau nu, dar prima persoană pe care o întîlnesc la Bradul albastru este chiar Riri radios ca un documentar în culori despre insulele Hawaii.

— Ei, dom'le comisar, a fost așa cum ați vrut ?

— De minune, Al Capone !

— Ai văzut ce film ! Tipul dumitale e un actor de primă clasă. Pe cinstea mea, am crezut că a murit de-adevăratelea !

Își dă seama de mina mea lugubră și întreabă :

— Dar ce se întîmplă ? Păreti schimbat, descompus !

— Nu cu sînt descompus, Riri, ci tipul pe care tocmai l-ai omorît !

— Cum adică ? se bîlbîie aiuritul.

— Nu e de mirare că a jucat bine teatru : ei au gloanțe adevărate în pistol !

— Hei, nu vă bateți joc de mine, nu-mi plac poveștile macabre !

Scot din buzunar Beretta pe care, din precauție, l-am luat cu mine și-i eliberez încărcătorul.

— Uită-te la bomboanele care au mai rămas, baby ! Doar n-o să-mi spui că sînt boabe de mazăre !

Ah ! ce mutră a făcut ! un adevărat portret-robot !

— Dar, dom'le coco... Mi-ați spus că este încărcat cu gloanțe oarbe... Și pe urmă, chiar eu am verificat, ca să fiu mai sigur !

Figura lui disperată nu este o păcăleală. N-ar fi capabil să joace un asemenea rol. Subtilitatea nu este lungimea lui de undă !

— Vă asigur, dom'le coco... misar, n-am nici o vină în afacerea asta ! La dracu ! Doar n-aș fi omorît un sticlete sub ochii dumneavoastră, mai ales după ce v-am și vîndut pontul cu ce urma să se întîmple !

— Atunci, dacă ești cinstit, înseamnă că altcineva a înlocuit gloanțele albe cu unele adevărate !

— Dar asta e imposibil !

— Ce-ai făcut cu pistolul de cînd ți l-am dat, aseară ?

— N-a ieșit din buzunarul meu, o jur, dom'le comisar !

— Dar tu, cap sec ce ești, tu nu ți-ai ieșit din buzunare ca să dormi, nu ?

— De acord, dar țoalele mele erau lîngă pat. Și nu s-au mișcat de acolo. O să vă spună și Lidia.

— Bine, Lidia o să-mi spună ! Unde este ?

— S-a dus să facă cumpărături.

— Haide !

— Unde ?

— În camera ta.

— Ce să facem acolo ?

— O să vezi, și dacă te îngrijorezi pentru virtutea ta las-o baltă ! În ziua cînd o să trec la alte afaceri o să-mi aleg parteneri mai dibaci ca tine.

Urcăm spre camera lui. Mă cunoașteți, prieteni, și știți că între o fetiță cu inima bună și mine sînt tot atîtea diferențe ca între o violetă albă și o sîrmă ghimpată, dar, pe bune, încep să-mi pierd calmul ! La o astfel de lovitură, pămîntul nu va fi destul de mare ca să-mi pot îngropa umilința ! Intrăm în camera 22. Este goală. Pe masă, foarte la vedere, văd un plic cu un fel de dedicație : „Pentru găgăuța de Riri Be'loise". Deschid plicul și citesc această frază simplă : „Bine-ți mai șade, asasin de sticleți !". Asta-i totul, dar spune mult. Acest mesaj înseamnă că „asociații" lui Riri n-au fost duși de nas cu vicleșugul meu și că au știut, înainte ca asasinatul să se fi produs, că Riri îi vînduse.

— Uite, citește, îi spun. Este pentru tine !

Citește și devine galben ca un spic de grîu.

— M-ați băgat într-un !... Nu mai e mult și ăștia o să mă lichideze !

— Spune-mi, Riri, tipa ta, știa de toată înscenarea noastră ?

— Nu, ce credeați ? spune el ridicînd din umeri.

Îl iau de guler, forțîndu-l să se uite în ochii mei.

— Ai privirea cinstită a unui negustător care vrea să-ți vîndă o uzină de chibrituri dezafectată convingîndu-te că este castelul Chambord ! Chiar crezi că e cazul să mă fraiereștî, Riri ?

— Ei bine, Lidia știa. Dar era o fată de treabă, să știți !

— Foarte de treabă ! Maică-mea îmi zicea în-

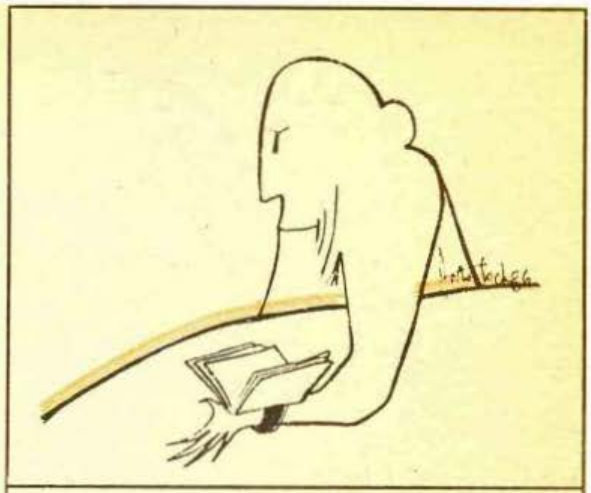

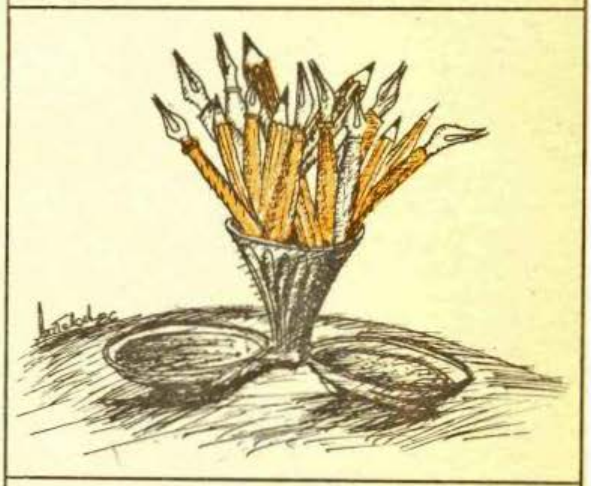

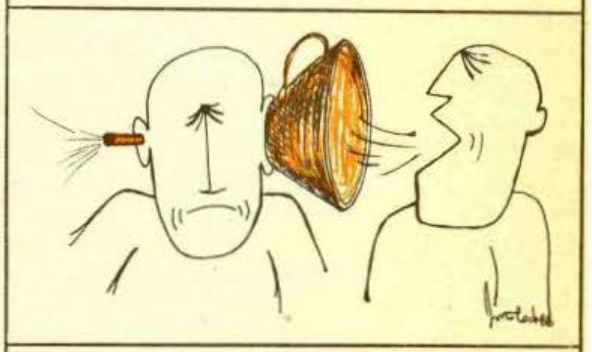

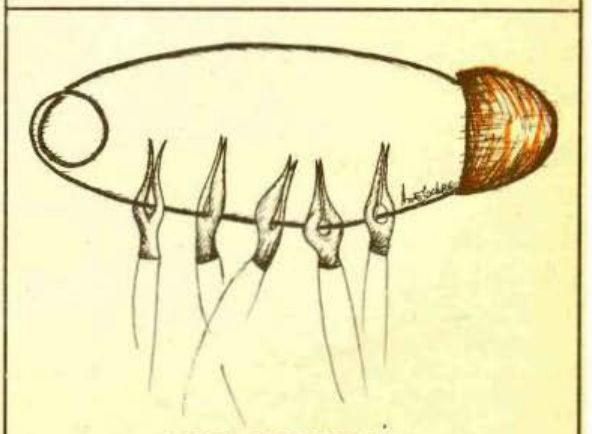

SORIN POSTOLACHE

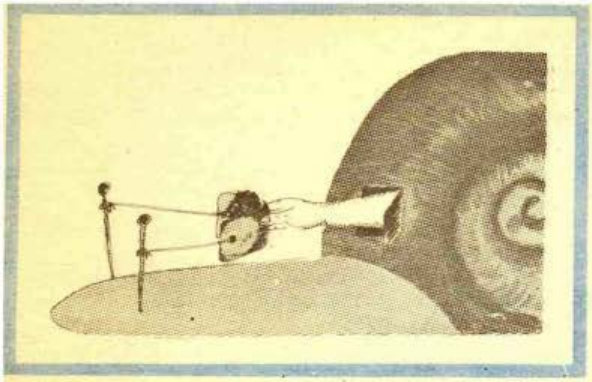

totdeauna că cea mai nobilă cucerire a bărbatului au fost caii şi cea mai dezastruoasă, femeile.

— Vă înşelaţi, dom'le comisar.

— Îmi place să mă înşel. Dacă aş fi fost bogat, numai asta aş fi făcut. Numai că vezi, mijloacele mele nu mi-o permit.

Îl las în tristeţea lui pentru a mă duce la Lormont, în camera mea. Dar a venit momentul să suport primele sarcasme ! Camera mea e la fel de goală ca şi a lui Riri. Îmi zic că industriaşul s-a dus poate la toaletă şi mă hotărăsc să aştept un pic : abia atunci fac o dublă constatare : cuvertura de pe pat a dispărut şi sforile de la draperie au fost tăiate. Ei, ce credeţi despre asta ? Bizar, nu ?

Am în tărtăcuţă o idee minusculă care e şi ea în vacanţă de iarnă. Şi anume că această poveste va deveni evenimentul zilei şi va face să se cam vorbească despre mine ! O să fie ceva zarvă pe-aici. Cobor treptele la fel de repede ca pantele pistei de pe Loze şi o intervievez pe delicioasa recepţioneră cu ochelari. E o brunetică cu ochii de culoarea Mării Nordului.

— Spuneţi-mi, n-aţi văzut cumva un domn în halat ieşind din hotel ? Scutură din cap.

— Glumiţi, domnule San-Antonio ! În halat, la Courchevel ?

Are dreptate, nici măcar un cartof n-ar îndrăzni să se arate în halat într-un coltişor atît de select.

— Atunci altceva, n-a părăsit nimeni clădirea aceasta ducînd un pachet mare, gen covor rulat ?

Îşi scutură părul închis la culoare cu aceeaşi energie surizătoare.

— Ce idee ! chicoteşte ea.

Soneria telefonului mi-o răpeşte. Murmură. „Alo ! ascult" şi mă îndepărtez de biroul său cînd tipul crăcănat care poartă valizele, şterge praful prin hol şi distribuie hîrtia igienică se apropie de mine.

— Eu am văzut, spune el cu un accent savoiard atît de pronunţat că ar putea semăna în fond cu un accent italian.

— Ce aţi văzut ?

— Doi oameni care duceau un pachet mare lung şi moale. Ba chiar a şi căzut ceva din el, un pantof de casă negru !

— Pe unde au ieşit ?

— Pe uşa pe unde se iese cu schiurile.

— Şi pe urmă ?

— Urcau într-o furgonetă neagră, i-am văzut !

— De multă vreme s-a întîmplat asta ?

— De vreo douăzeci de minute.

Mă reped la recepţioneră şi-i smulg cu amîndouă mîinile receptorul.

— Jandarmeria din Moutiers, repede ! strig centralistei.

— Aici comisarul San-Antonio, de la Servicii Speciale ! mă lansez. Stabiliţi imediat un baraj între Salins şi Moutiers şi opriţi orice furgonetă neagră. În interior veţi găsi un tip legat într-o pătură de pat !

— Ar trebui să fiţi sigur de asta, să nu cumva să vă bateţi joc de noi !

— Faceţi ce vă spun ! Pentru confirmarea ordinului chemaţi hotelul Bradul albastru din Courchevel şi veţi vedea că nu e o glumă. Arestaţi toţi ocupanţii maşinii respective. În acelaşi timp, trimiteţi pe cineva la gară să vadă dacă nu cumva o tînără blondă, frumoasă, pe nume Lidia...

Acopăr receptorul şi-l întreb iute pe Belloise care e lîngă mine :

— Care-i numele de familie al tipei ?

— Roubier.

— Lidia Roubier aşteaptă trenul ! S-a înţeles ? Grăbiţi-vă, este urgent ! De altfel o să vin şi eu acolo !

Îi dau recepţionerei telefonul înapoi.

— S-a întîmplat ceva ? întreabă ea.

Dar nu am timp să-i răspund, vă daţi seama. E în joc cariera şi reputaţia mea.

— Ce facem ? se bîlbîie Belloise.

Acest plural mă determină să examinez şi cazul lui. Ezit cîteva secunde şi apoi îi spun, punîndu-i mîna pe umăr :

— Tu o să rămîi aici, mutulică ! Dacă încerci s-o ştergi, ceea ce ţi se va întîmpla nu va putea fi publicat în ziare, ai înţeles ? Dacă din întîmplare se întoarce tipa, ţine-ţi gura ! Îi spui că ai rezolvat problema şi că eu te acopăr. Oricum, nu încerca s-o aranjezi în felul tău, da ?

— Da, dom'le comisar.

— Nu prea am sfaturi să-ţi dau, dar eu, în locul tău, mi-aş cumpăra operele complete ale lui Simenon şi m-aş încuia de două ori în camera mea. Eşti în pericol, nu uita asta.

Şi plec în grabă, cu tipul crăcănat, să-mi deszăpezesc maşina.

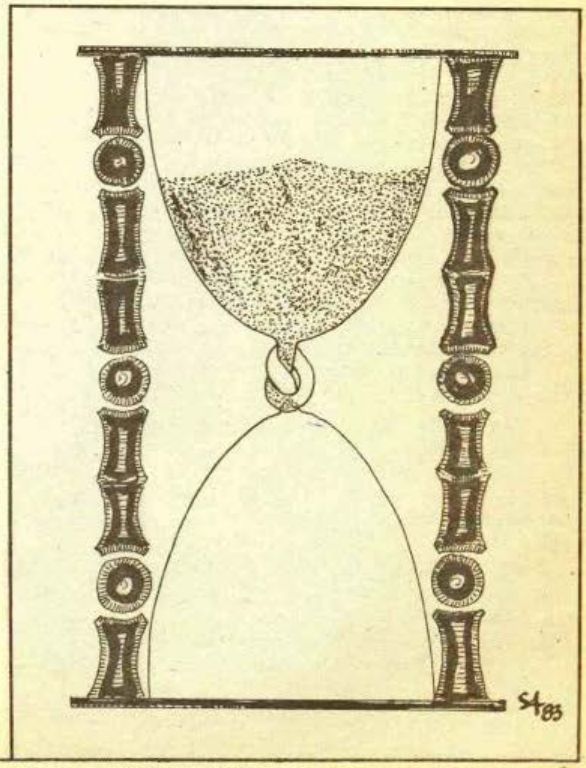

Sînt oprit la Salins chiar de blocajul pe care l-am instituit. Mă recomand domnilor de la circulație și-i întreb dacă au vești despre furgoneta mea. Îmi spun că nu. Au văzut furgonete dar nici una nu era neagră. Tótuși le-au oprit și le-au percheziționat, fără rezultat. Nu a fost reperată nici o Lidie la gară. E cam neplăcut, nu-i așa prieteni ? Privesc cu nostalgie formidabilul lanț de munți care se înalță în fața mea, barieră de netrecut ! François Lormont se află oare în inima Alpilor sau a fost transportat către regiuni recunoscute cu un mijloc de locomoție și mai necunoscut ? Oricum n-o să mă apuc să colind cărările alpine. În doi timpi și trei mișcări de creier, am și luat hotărîrea. Lucrurile au luat o întorsătură prea gravă ca să mai continui ancheta după fantezia mea. Trebuie să raportez mai sus ! Dau ordin jandarmilor să exploreze regiunea și să facă incursiuni discrete la hoteluri pentru a o repera pe Lidia sau poate chiar pe Lormont. Apoi iau drumul spre Chambéry, care se întîmplă să fie și cel spre Paris. Cei care mă văd cum mă grăbesc pe drumurile cu polei se întreabă dacă nu sînt cumva un marțian în întîrziere. În mai puțin de o oră ajung la marginea orașului Chambéry. Dar aici nenorocul mă străvește iar. Tocmai cînd depășeam pancarta care mă avertiza că mă aflu în fosta capitală a ducilor de Savoia, începe să se audă un zgomot ciudat sub capota mașinii. Înjurînd ca la congresul gunoierilor mă dau jos să mă uit. Fără putință de greșeală, dragii mei : e o pană de motor ! Stau ca pe roze ! Dar cum tocmai la 25 de centimetri mai încolo e un Service, îmi las acolo rabla recomandîndu-i mecanicului să facă tot necesarul. Iau apoi un Taxi care din amabilitate mă duce pînă la gară. Un funcționar îmi spune că trenul pentru Paris-va sosi în cîteva secunde. Este și asta o mică consolare.

Într-adevăr trenul se anunță cu scîrțiit de șine. Îmi ofer un compartiment de clasa I și mă las pe banchetă moale în prada oboselii pe care ți-o provoacă în general emoțiile puternice. Încep să somnolez ceea ce este un lucru comod de făcut pentru a-ți trece timpul. La un moment dat un chelner de la vagonul restaurant trece pe coridor anunțînd ora prînzului. Mă scol și încep să merg pe culoar balansîndu-mă. Mă dor tare șoldurile de la loviturile pe care le dau culoarului dar și mai tare mă doare gîndul la moartea bietului Laurent ! Era timpit planul meu de acțiune. Din cauza mea, un tip tînăr, cu viitorul în față zace acum, înțepenit, pe o targă. Îmi vine să urlu. Continui să avansez prin tren cu alura mea de somnambul cînd, trecînd prin fața unui compartiment, mă iau frisoanele. Vă închipuiți sau nu, nu am de ce să vă mint, singurică în compartiment se află puștoaica Lidia, în persoană. Și-a scos bocancii și și-a întins picioarele pe banchetă din față. Citește o revistă. Nu-mi vine să-mi cred ochilor. Trag ușa. Ridică un ochi distrat care se des-distrage imediat.

— Nu vă deranjez ? murmur cu vocea mea de catifea fină din care mi-a mai rămas un cupon.

Închide revista și o pune alături pe banchetă. Atunci San-Antonio face o mică operațiune delicată : trage perdelele la ferestrele care dau spre culoar.

— Ei, iubito, zic eu așezîndu-mă lîngă ea, te-ai plictisit de Courchevel dintr-o dată ?

Ridică din umeri. Domnișoara indiferentă a cîștigat teren.

— Nu de Courchevel m-am plictisit, ci de Riri Belloise, îmi declară ea. Brutele astea sînt simpatice la început dar apoi te cam saturi de ele !

— De acord, dar nu era cazul să-l lași baltă chiar cînd are necazuri mari cît muntele Mont Blanc.

— Necazuri, spune ea. Ce necazuri ?

Ce talent de actriță ! Dacă n-aș ști că știe, aș crede că nu știe !

— A ars un stop roșu cu o lampă de sudat !

— Vorbiți mai clar, vă rog !

Pe bune, dacă o mai las să-și facă de cap o să-mi pună piciorul în prag !

— Chiar nu cunoști motivul ședерii sale la Courchevel, frumoaso ?

Nici nu se încruntă măcar, vicleana !

— Am venit să schiem.

— Asta-i totul ?

— Mi se pare un motiv suficient, nu ?

N-o mai las să-și facă de cap. Nu mă mai pot stăpîni. Îi ard o palmă care l-ar face să strănute pe un elefant. Lacrimi îi înțunecă privirea.

— Polițist mizerabil ! strigă ea ridicîndu-se.

O altă palmă, mai puternică decît prima aterizează pe partea cea mai picantă a corpului său.

— Cum vă permiteți ?

— Uite-așa ! Și prefer să te previn cinstit că sînt hotărît să-ți mai administrez și altele, ca să mă încălzesc.

— Brută ordinară !

Întinde mîna și dă la o parte una din perdele. O trag din nou și cu o a treia palmă... o culc pe Lidia pe banchetă. Începe să urle cît o țin băierile. Cu un gest prompt îi înfund batista mea în gură.

— O să mi-o dai înapoi cînd te vei liniști, îi spun, căci este brodată cu inițialele mele !

Se sufocă și scuipă batista.

— Sînteți... Sînteți un... începe ea.

— Știu, nu încerca să faci o listă cu ceea ce sînt, vei lăsa multe apelative pe-afară. Belloise mi-a spus că știai totul, așa că nu te mai chinui să mă duci de nas. Așa cum ai început, frumoasă Lidia, riști să-ți sfîrșești tinerețea într-o celulă. Ești vinovată de crimă cu premeditare, înlocuind gloanțele oarbe cu gloanțe adevărate. Faptul că nu tu ai apăsat pe trăgaci nu este o circumstanță atenuantă. Te văd foarte bine primind vreo 18—20 de ani la răcoare. Ani fără masaj, fără bronzaj, fără salon de coafură, de cosmetică, fără gimnastică. Ani fără iubire, Lidia, gîndește-te un pic. Cînd vei ieși de acolo, chiar și dacă îți dau drumul mai devreme pentru bună purtare, o să cam semeni cu Baba-Cloanța. Și mi se pare că acești ani la răcoare sînt inevitabili, pentru că te arestez, înțelegi ?

Micul meu discurs și-a făcut efectul. Lidia devine palidă dintr-o dată, cu toate palmele pe care i le-am dat. Știe ceva psihologie San-Antonio, nu ?

Cunoaște femeia, grijile sale. Dacă aș fi amenințat-o cu moartea nu i-ar fi păsat, dar să-i vorbești despre frumusețea ei distrusă este cu totul altceva.

— Dar ce-ar fi să presupunem că devii rezonabilă și te confesezi dragului San-Antonio ? Știi ce va face el ? Va uita că ai jucat un rol urît în această afacere. Va uita că l-ai omorît pe colegul meu. Din acuzat vei deveni martor. Deocamdată mă aflu la o intersecție a destinului tău, gîndește-te la asta. Dar dacă te încăpățînezi să nu colaborezi, la următoarea gară va fi prea tîrziu.

— Ah ! promisiuni de copoi !

Schimb banchetă și mă așez alături de ea. O iau de umăr cu brațul meu atletic.

— Copoii au și ei slăbiciunile lor. Ai remar-

cat, fără îndoială, că ești genul meu. Căci, de fapt, totul s-a întîmplat pentru că mi-ai sărit în ochi !

Adevărat, sau nu, frumoasă călătoare ?

Aprobă, fără entuziasm. Îmi zic că e momentul să merg mai departe și o îmbrățișez cu pasiune. Ușa compartimentului se deschide și tipul de la vagonul-restaurant ne iscodește cam chiorîș.

— Mă scuzați, doriți tichete pentru serviciul al doilea ?

— Nu mulțumesc, îl concediez eu.

— Nu vă orientați bine, domnule, zîmbește tipul, servim limbă cu măsline !

Și iese amuzîndu-se de gluma lui. Îmi reiau activitatea cavalerească ceea ce nu displace Lidiei, ba dimpotrivă. Trăiască S.N.C.F.-ul[2]), unul și indivizibil ! Mișcarea căii ferate care te leagănă este drogul poporului ! Omagiu geniului francez care a prevăzut totul : suporturile pentru coate și pernuța pentru cap ! San-Antonio este pe cale să cîștige bătălia roților de tren ! Și pe urmă, dintr-o dată, se petrece ceva : zgomotul trenului se aude mai tare. Îmi dau seama că cineva a deschis ușa compartimentului. Aud un fel de pocnitură. Lidia încetează să mai freamăte. Se prăbușește lîngă mine. O pun pe banchetă și constat că are spatele ciuruit. Nu mai e conștientă și respiră sacadat. Mă pipăi, uimit că nu am primit nici un glonte ; toată încărcătura a fost interceptată de Lidia. Dau buzna pe coridor. E gol. Nici nu știu în ce direcție s-o iau. Îmi zic că mai bine spre vagonul-restaurant. În trecere, arunc o privire în toate compartimentele și nu văd nicăieri decît călători liniștiți. Deschid ușile toaletelor și, lucru ciudat, toate sînt goale. În sfîrșit, ajung la vagonul restaurant. Lume puțină. Chelnerul cu jachetă albă care îmi lăudase limba cu măsline vine spre mine cu un suris amabil.

— Două tacimuri, domnule ?

— Nu. Nu mi-e foame. Aș vrea să știu dacă a intrat de curînd cineva în vagon ?

— Cum adică ? se miră el.

— Serviciul a început de cîtăva vreme, nu-i așa ? Vă întreb dacă nu ați avut și întîrziați ?

— Nu, după cîte știu. Nu, toată lumea e aici de la început.

— Mulțumesc.

N-am noroc, ce să-i faci ! Se pare că acest asasin din tren s-a volatilizat. Și totuși trebuie să fie într-unul din aceste vagoane care străbat cu suta la oră cîmpia franceză ! Să percheziționez fiecare persoană n-ar fi prea grozav pentru că este foarte puțin probabil ca ucigașul să fi păstrat arma la el. Mă grăbesc să-l informez pe controlor și facem un mic program pentru a păstra asasinatul secret. Și-așa am cam călcat în străchini pînă acum așa că nu vreau să-mi fac reclamă peste măsură. Acum însă trebuie să-l înfrunt pe Bătrînul și să-i înfățișez tabloul meu de vînătoare și am impresia că o să cam iasă scîntei.

e Bătrîn l-am văzut în destule ipostaze : radios, acerb, distant, familiar, taciturn... Dar nu i-am văzut niciodată mutra asta. Este nedumerit și ceva dureros îi umbrește fruntea !

— Deci, să rezumăm, murmură el : i-ați dat unui tercheaberchea un revolver cu care v-a omorît colegul. În acest timp cineva l-a răpit pe François Lormont din propria dumneavoastră cameră, și, puțin mai tîrziu, amanta ucigașului a fost ucisă în tren în timp ce se găsea în compania dumneavoastră. Așa s-au întîmplat lucrurile, nu ?

Cred că sînt un pic cam palid, măi copii ! Probabil că materia mea cenușie se transformă în frișcă bătută.

— Da, chiar așa, domnule director.

Își masează craniul chel, delicat, ca și cum i-ar fi frică să nu-i zdrobească cochilia.

— San-Antonio, îmi spune el cu o voce atît de surdă încît simți nevoia să-ți cumperi o pilnie, San-Antonio, dacă nu-l găsești pe Lormont în cel mai scurt timp, mă zboară de aici !

Un frison rece mă străbate de sus în jos, de la stînga la dreapta și în diagonală. Niciodată bosul nu a făcut aluzie la destituirea lui. S-a întîmplat să se gîndească la a mea, dar nu la a lui. Înseamnă că e grav.

— Demisia mea ar aranja lucrurile ?

Se îmbujorează ca un elev care a luat premiul I cu coroniță.

— Puțin îmi pasă de demisia ta, San-Antonio ! Este pentru prima dată cînd îl aud vorbind mai puțin politicos.

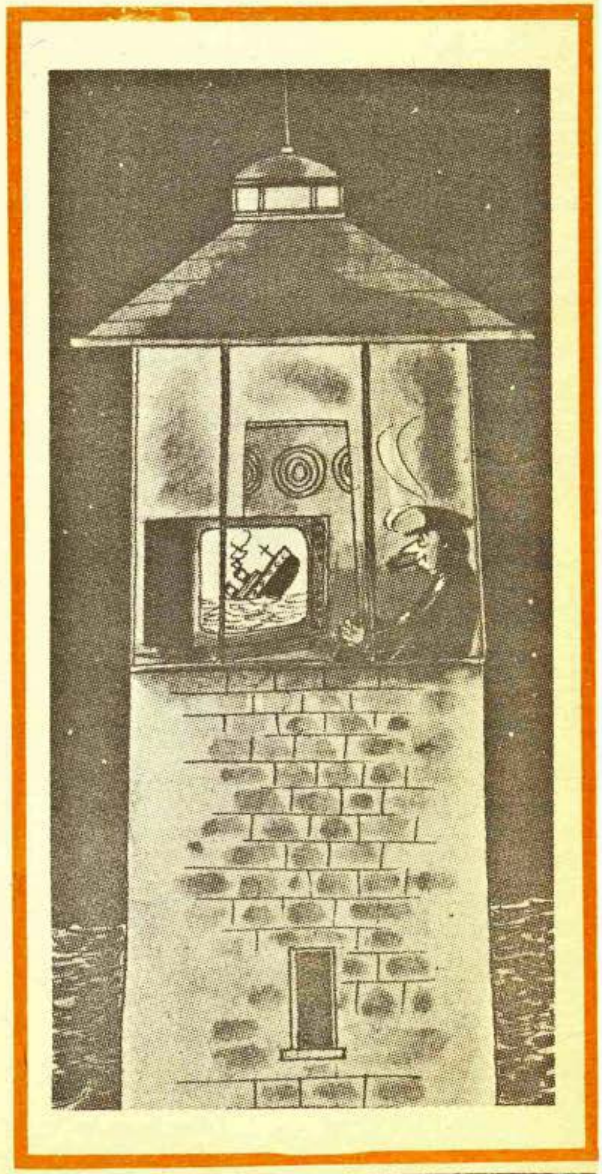

[2]) Société Nationale des Chemins de Fer — Societatea Națională a Căilor Ferate

— Ceea ce vreau, continuă el, este un rezultat imediat : îl găsești pe Lormont viu și pe cei care l-au răpit !

Și cu asta îmi arată ușa.

Îl caut pe Béru și-l pun la curent cu ceea ce s-a întîmplat. „Malacul" nu este chiar Einstein în persoană, dar în ceea ce privește anchetele, are fler. Mă ascultă cu atenție, scoțînd cînd și cînd mici gîfîieli ca să-și arate interesul.

— Vezi deci cum stau lucrurile, trag eu concluzia. E marele faliment. Uneori îmi zic că ar fi trebuit să rămîn la Courchevel, să caut la fața locului... Pe cinste, Malacule, văd negru în fața ochilor !

Mă bate afectuos pe umăr, dezechilibrîndu-mă.

— Întotdeauna ți se întîmplă așa la începutul unei anchete, și dup-aia începe să meargă ca pe roate, doar știi bine !

Ochiul lui holbat e plin de o tandrețe umedă.

— Ai totuși un pion de rezervă, remarcă el.

— Cine ?

— Riri Belloise, la naiba ! Este legătura cu banda misterioasă, San-A., nu uita.

— Dar îți repet că el nu-i cunoaște deloc pe oamenii ăia !

— Asta rămîne de văzut ! Și, admițînd totuși că nu-i cunoaște, ei îl cunosc pe el ! Legătura cu care te bat eu la cap este poate în sens unic, dar există !

Arunc o privire pierdută amicului meu. Într-o clipită își reia locul în stima mea. Riri Belloise ! Păi da, desigur !

Mă reped în biroul meu și cer Bradul albastru repede și cu prioritate. 102 secunde mai tîrziu îl am pe Riri la aparat.

— Aici San-Antonio. Trebuie să te întorci la Paris rapid. Voi da instrucțiuni unei mașini să te ducă la Geneva de unde vei lua un avion pînă la Orly. O.K. ?

— Cum ziceți dumneavoastră, dom'le comisar.

Pe urmă, timid :

— Aveți vești despre Lidia ?

— Da, baby ! Vino aici și o să mai vorbim. Și închid telefonul.

— Și acum, îi spun lui Béru, hai la Figaro !

— Vrei să ne bărbierim ? întreabă idiotul ăsta.

— Nu, vreau să dau un anunț !

— Vrei să-ți vinzi mașina ?

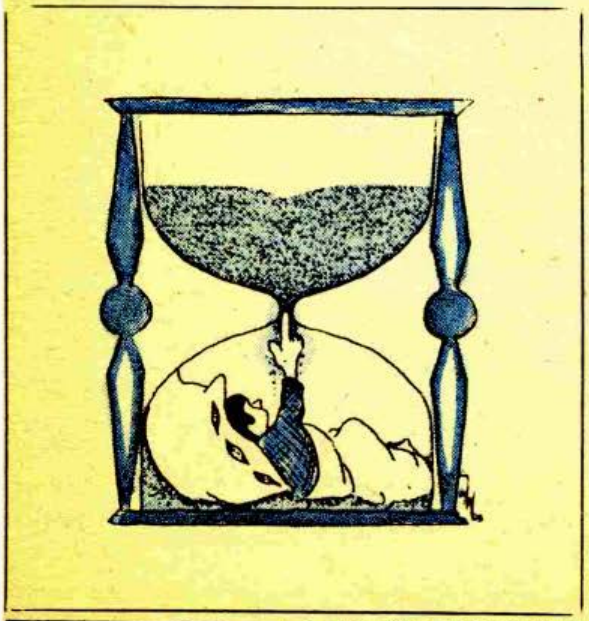

— Nici gînd ! Cu pielea lui Belloise fac comerț !

. . . . . .

La începutul după-amiezii acestei zile întunecate, Belloise își face o apariție discretă la Orly. Îl aștept la ieșirea de la vamă. Îmi oferă un surîs deschis.

— Ce drăguț din partea dumneavoastră să mă așteptați la aeroport !

Dar văzînd mutra sinistră pe care o fac se sperie.

— Hei, dom'le comisar, doar n-ați venit cu cătușele ?

— Nu, Riri, ci ca să-ți dau o veste tristă. Ești văduv !

— Ce-ați spus ?

— Am spus că tipa ta, Lidia, a murit. Fii curajos.

Îi cam tremură maxilarul. Cearcănele gri îi subliniază privirea.

— A murit !

— Să nu-ți vină să crezi ! Ai putea să-i cumperi crizanteme. Consolează-te cu gîndul că te-a cam jucat pe degete, căci ea a fost aceea care a schimbat gloanțele pistolului.

— Dar ce i s-a întîmplat ?

— Un pistol de mic calibru, în spate.

— Cine e nenorocitul care a făcut asta ?

— Semn de întrebare ! Dar ai încredere în mine, o să aflu îndată !

— Ca să dobori o fată ca ea trebuie să fii sadic, sau cam așa ceva !

— Ascultă, Riri. Păstorița ta era băgată pînă în gît în treaba asta. Erai de mult prietenul ei ?

— Nu, de vreo 15 zile.

— Atunci înseamnă că banda a pus-o să te agațe.

— Atunci de ce-au lichidat-o, dacă făcea parte din echipa lor ?

Tot vorbind am ajuns la mașina mea. Ne urcăm și o pornesc încet pînă la ieșirea parcării unde îi dau tichetul paznicului.

— Bine dom'le comisar, insistă Belloise, dar de ce ?

— Pentru că era într-o conversație cu mine și începuse să mărturisească.

— Spuneți-mi atunci, nu cumva dumneavoastră... ?

Cu o lovitură de cot la falcă îl fac să tacă, fără să las volanul.

— Ia-mă drept asasin în timp ce tu ești unul de-adevărat ! Albă-ca-Zăpada asta a ta te ducea de nas ca pe o nătăfleață ce ești și tu ești gata să-ți riști pielea ca să-i aperi memoria ! Mă uluiești, Riri !

Ieșim din aeroport și intrăm în tunel.

— Am venit să te aștept nu ca să-ți prezint condoleanțe, ci ca să-ți cer concursul !

Ridică din umeri.

— Ce mai vreți să organizați ? Un nou rodeo ?

— Tacă-ți fleanca, și păstrează-ți glumele pentru viitorul banchet al răufăcătorilor pe care desigur o să-l prezidezi. Iată planul meu : tipii din bandă își închipuie că ți-au copt-o. Biletul ironic pe care ți l-au lăsat o dovedește din plin. Ceea ce trebuie să facem este să le arătăm că nu ești chiar atît de prost cum cred ei.

— Dar cum ?

— Lăsîndu-i să creadă că știi și tu ceva despre ei.

— Dar nu știu chiar nimic !

— Ce ne pasă nouă ! Tu pretinzi contrariul !

Caut în buzunar pagina cu anunțuri din Figaro. Un pasaj este încercuit cu roșu, i-l arăt și Riri se apucă să-l citească cu greu ca un copil care tocmai a învățat alfabetul.

„Belloise către clienții săi din Courchevel. Vă rugăm trimiteți de urgență suma cuvenită. Răspuns în 24 ore ; dacă nu, voi trata cu sursa cunoscută".

— Ce mai e și cu anunțul ăsta ? ! se revoltă nătăfleață.

— Deschide-ți bine difuzoarele de unde scurte, baby ! Cînd clienții tăi misterioși vor citi acest anunț, își vor spune că poate Lidia ți-a făcut confidențe, din dragoste. Cum au isprăvit cu ea, nu le va putea spune dacă da sau nu ; atunci, din prudență, vor vrea să te neutralizeze !

Dintr-o dată Riri uită de văduvia lui și sănătatea lui trece pe primul plan, așa încît de-abia articulează :

— Ia spuneți-mi, o să am și eu dreptul la o infuzie cu praf de pușcă ?

— O să fim pe-acolo, Riri !

— Da, dar și pe Loze, tot acolo erați ! se enervează el. Asta nu l-a salvat pe copoiul dumneavoastră de la moarte ! Erați și la Bradul albastru, și totuși Lormont a fost răpit !

Știu foarte bine că are dreptate să vorbească așa. Dar în cazuri de-astea dacă vrei să ieși basma curată trebuie să tipi mai tare decît cel care are dreptate.

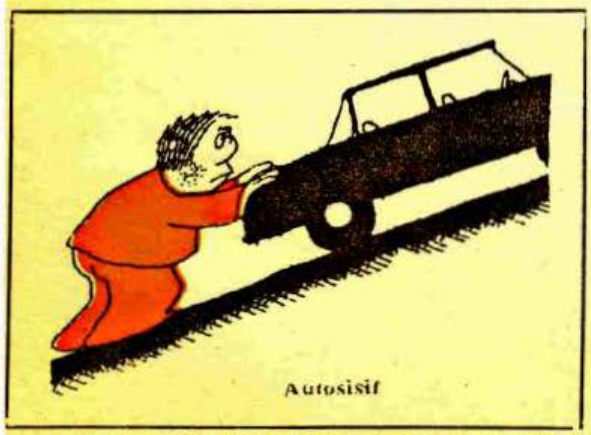

Autosisif

— Cînd îți spun că dispozitivul nostru va fi fără greșeală, ce dracu ?

— Și dacă nu e, o să-mi trimiteți flori ?

— Dacă vor putea fi puse pe nota noastră de plată ! O să te duci frumușel la tine-acasă și o să aștepți ca ceilalți să se manifeste. Nu deschizi nimănui, decît mie, ai înțeles ?

— De acord.

— Dacă vor lua legătura cu tine prin telefon fă-te că accepți condițiile lor și dă-le o întîlnire.

— Dar...

— Înainte de a pleca de-acasă, trage jaluzelele. Vom fi pe-acolo și vom înțelege mesajul. Nu te mai îngrijora atîta, vom avea grijă de tine ca și cum ai fi regina Angliei în plimbare prin Piața Pigalle !

— O să sfîrșiți prin a avea pielea mea, profetizează Riri sinistru.

— Haide-haide, n-o să fie un cadou prea grozav !

Îl las în fața casei sale. Îl urmărește cu privirea pînă ce intră. Acum, cînd dispozitivul e în funcțiune, nu ne rămîne decît să așteptăm. Ocolesc parcarea din fața casei lui Belloise, las mașina, și mă urc în camioneta unei curățătorii chimice în interiorul căreia Planturosul tocmai înfulecă niște cîrnați cu un kil de vin roșu între genunchi !

O ploaie măruntă și lipicioasă se rostogolește pe parbrizul camionetei. E frig. Majestatea sa răsuflă puternic și zice :

— Mi s-a cam scîrbit să tot stăm aici. Sînt mai mult de 6 ore de cînd înghețăm în mașina asta mizerabilă. Și pe deasupra mai fac și torticolis tot uitîndu-mă la ferestrele tipului tău !

— N-ai fi fost un bun astronom, Béru, dacă ți se sucește gîtul uitîndu-te la un etaj, ce s-ar fi întîmplat cînd ai fi studiat planeta Marte ?

— Șase !

Îmi arată etajul imobilului modest în care stă Belloise. Acesta tocmai a tras jaluzelele. Fac legătura la postul meu de radio și chem tipii de la serviciul de urmărire radio !

— Noutăți, domnule comisar. Belloise a fost chemat la telefon. O voce feminină. I s-a fixat o întîlnire la piața Saint-Cloud. I s-a spus să stea în fața chioșcului de ziare, peste 20 de minute, și să aștepte.

— Trimiteți doi inspectori acolo !

— Bine, domnule comisar !

— Și o mașină mascată cu echipament cinematografic. Vreau un film complet cu sosirea lui Belloise și cu eventuala sa conversație.

— S-a înțeles !

Închei convorbirea chiar cînd Riri iese din clădire. Începe să meargă pe stradă. Pe urmă, văzînd că apare un taxi, îi face semn. Mașina oprește, Riri se urcă și, înainte birjar !

Plec și eu. Sper că nu un vitezoman conduce taxiul pentru că nu prea sînt echipat să fac slalom prin valurile circulației cu această camionetă. Mergem o vreme fără probleme. Îmi zic că totul este în ordine. Dacă chiar îi voi pierde din vedere, știu unde merge Riri și oamenii mei vor fi acolo, gată să intervină.

— Ia te uită, nu pe aici se merge către piața Saint-Cloud. Mai degrabă mergem spre Denfert-Rochereau !

Béru are dreptate ; la început am crezut că șoferul taxiului evită intersecțiile aglomerate, dar acum este evident că se îndreaptă spre sud și nu spre est !

— Ce-o mai fi și asta ? Serviciile noastre de

urmărire s-or fi înșelat asupra locului de întîlnire ?

Reiau legătura.

— Aici San-Antonio, mașina 24. Ia spuneți-mi copii, sînteți siguri că întîlnirea a fost fixată la piața Saint-Cloud ?

— Absolut siguri, domnule comisar.

— N-a fost vreun cod ?

— Nu, fata a fost foarte concisă și precisă.

— Anunțați o mașină echipată să se pună în legătură cu noi și să încerce să ne ajungă, mergem către Denfert-Rochereau. Terminat !

— Apas-o pe coadă un pic, San-A., îmi recomandă Malacul, tipul se cam grăbește !

Grasul trage un strigăt.

— Ia te uită !

— Ce-i ?

— Taxiul ! Sînt trei tipi acolo. Și totuși nimeni nu s-a mai urcat pe drum !

— Mi-a căzut fisa, Malacule. Este un taxi capcană. Mai era un tip ascuns în spatele șoferului. Desigur, îl ține pe Riri cu pistolul în ceafă. Tipii din banda asta nu prea sînt încrezători. Au dat o întîlnire de formă de teamă că telefonul e sub urmărire. Sînt dați naibii.

Taxiul ne cam seamănă și nu-mi prea place. Se aude șuieratul postului de radio-recepție și mașina 2 intră în legătură cu noi.

— Sîntem pe bulevardul Raspail !

— Atunci grăbiți-vă către piața Italiei, noi tocmai ajungem acolo...

— Mai repede ! urlă Béru. Ne scapă !

Apăs pe accelerator cu furie. Atît mi-ar mai lipsi, să-l pierd și pe Riri ! N-aș mai îndrăzni să apar în fața Bătrînului ! Urmărirea continuă.

— Crezi că ne-au reperat ? se întrebă Grăsanul.

— Nu știu.

Spun în microfon :

— Ajungem în bulevardul Choisy !... Acum în strada Tolbiac, în direcția Senei.

Taxiul ne este mascat de un camion de mobilă, galben. Cînd depășim vehiculul, tragem un strigăt de uimire : taxiul a dispărut. Merg ca un disperat pînă la Cheiul Gării : nimic !

— Și acum, ce facem ? ne întreabă mașina care ne urmărea.

Pot să se ducă să joace fotbal.

— Taxiul a dispărut, le spun, și tai contactul.

— Știi ce cred eu ? murumră Béru.

— Nu.

— Taxiul nu a avut timp să parcură tot drumul pînă la chei. Porcăria aia de camion ni l-a ascuns doar cîteva secunde. Nu e de-ajuns ca ei să fi putut ajunge pînă la chei ; i-am fi văzut.

— Și ce sugerezi ?

— Înseamnă că s-au oprit pe drum !

— Dar n-am văzut nici un taxi staționînd !

— N-ai văzut ? Era acolo un garaj ; dacă...

Nu-i mai las răgazul să termine. Mă întorc în strada Tolbiac. Garajul e acolo, la 100 de metri pe dreapta. E o clădire modestă, dărăpănată. Mai degrabă un atelier de reparații decît un garaj. O pompă de benzină veche, plină de praf se află în interiorul lui.

— Fac pariu cu tine pe un sandviș că aici au intrat, mă asigură Grăsanul.

Fac un viraj mititel și mă prezint în garaj. Mă opresc aproape de pompă. Nu se vede nimic suspect : nici un taxi. Un tip cu salopetă albastră, brunet și nu prea simpatic se apropie de noi.

— Ce doriți ?

— Ceai de mentă, zic eu.

— Aici nu-i un garaj select !

Îi arăt furgoneta.

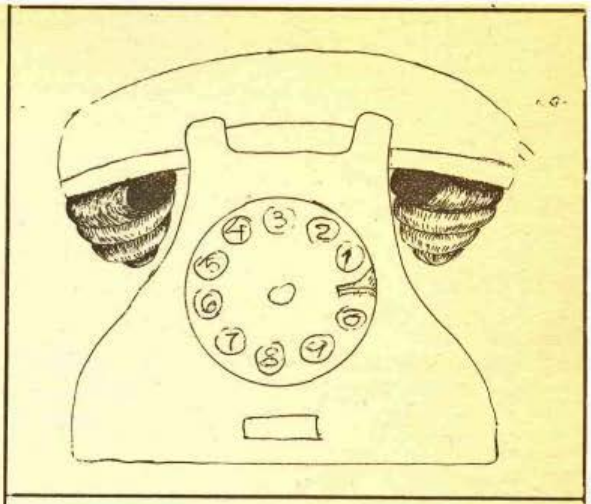

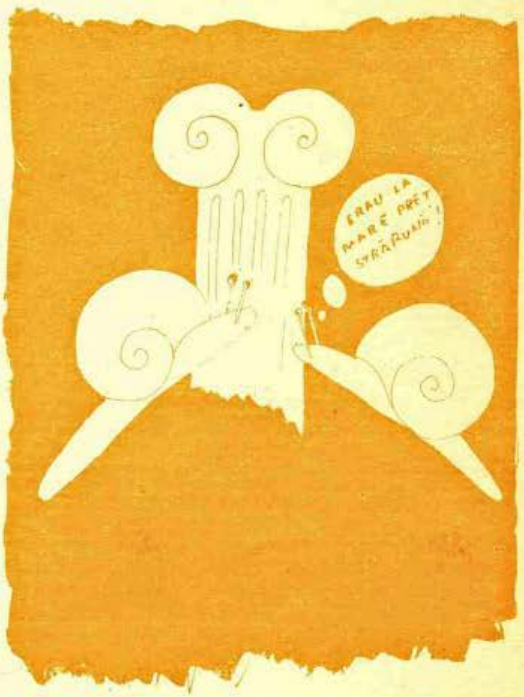

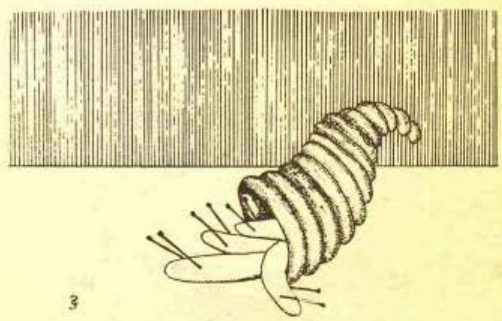

SORIN TRUȘCA

— Doar nu vă închipuiți c-o alimentez cu eter ? Nu sînt chiar atît de volatil !

Îi fac lui Béru un semn discret să inspecteze împrejurimile în timp ce tipul mă alimentează.

— Nu vă fie cu supărare, se aude vocea bérurianâ, unde sînt toaletele, vă rog ?

— Ce să fie ?

— Buda, rectifică Bérurier.

— Nu avem așa ceva aici ! i-o întoarce pompistul.

Și, chiar în acel moment, se pune pe înjurat. Are în mînă o pompă veche, care nu debitează siropul decît cu cinci litri. Și, chiar așa, benzina curge pe lîngă gura rezervorului, fir-ar al naibii de treabă !

— Dar rezervorul dumneavoastră e plin ! se supără garagistul.

— Vezi, nu din cauza benzinei nu mergea bine, îmi spune Béru cu o grozavă prezență de spirit.

— O fi de la aprindere, zic eu. Vă puteți uita un pic la delco ?

Fără să scoată o vorbuliță, tipul ridică capota. Béru profită pentru a pătrunde în adîncul garajului. Revine imediat, foarte surexcitat.

— Taxiul este aici, îmi șoptește, după camionul acela mare de depanare !

Bravo Béru !

— O.K. ! Atunci, la atac. Mai întîi garagistul. O să-l fac să guste o infuzie de motor !

— Porniți motorul, strigă cel cu pricina.

Pun cheia în contact și pornesc.

— Dar n-are nimic delcoul dumneavoastră, anunță el înfuriat.

Ca răspuns apăs capota ridicată. Primește lovitura direct la ceafă și urlă. Dar are o tărtăcuță din fontă, drăguțul ! Face un tapaj grozav și dă din mîini cu putere. Ridic capota !

— Am văzut stele verzi ! spune el.

— Și era frumos ?

— Vă cam întreceți cu gluma !

Béru se umflă puțin în pene, ceea ce, la el, a fost întotdeauna semnul unei hotăriri profunde.

— Îmi permiteți să-i ofer acestui domn luminația spre neant ?

Și, fără să mai aștepte aprobarea mea, lansează un croșeu în stomacul pompistului. Mecanicul emite un strigăt de extaz și Béru îi mai arde una la falcă. Îl legăm și-l ducem în separeul care ține loc de birou. Își revine vag.

— Un taxi a trecut pe aici, cu trei oameni la bord. Unde sînt tipii acum ? Răspunde repede, că dacă nu, prietenul meu o să te facă extraplat într-o secundă !

Pumnul lui Béru s-a ridicat deja deasupra capului nenorocitului.

— La subsol !

Bérurier îi mulțumește și îi arde încă un pumn.

— E mai bine așa decît să-i punem un căluș, îmi explică.

Plecăm în garaj în căutarea unei scări și o găsim într-o curte fetidă și neagră aflată în spatele hangarului. Nu prea stau liniștit în privința lui Riri. Cu creierul meu de sticlete bazat pe principiul rulmenților, îmi zic că orice întîrziere poate fi deosebit de periculoasă pentru Belloise. Coborîm o scară strîmtă și murdară și ajungem la o pivniță boltită. Percep o undă de lumină și niște voci venind din capătul culoarului.

— E legat bine ?

— Dacă ar fi fost fabricat în același timp cu scaunul și nu era mai bine !

Mă mai liniștesc : încă n-au terminat și cu Riri ! Ce nostim însă ca la două niveluri diferite s-au desfășurat aceleași operații ! Încet, cu pistolul în mînă, cocoșul ridicat, înaintez pînă în spatele unei uși din scînduri.

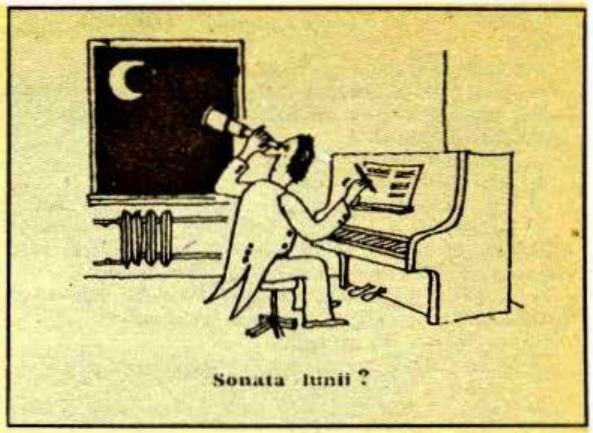

Sonata lunii ?

— Deci, Belloise, spune prima voce, dacă ar fi să mă iau după anunțurile tale, știi o groază de lucruri.

— De ce nu ? ripostează Riri cu un ton mai degrabă răutăcios.

— Ei bine, te ascultăm. Ce știi ?

— Știu că sînteți cu toții dați naibii !

Se auzi zgomotul unei pălmi.

— Nu, lasă-l, se auzi prima voce. Vezi că are capul ca un samovar. A fost crescut în pumni, iubitul ăsta de Belloise. Aprinde lampa de sudură, Jérôme !

— Hei, doar n-o să-mi faceți una ca asta ! mîrîie vocea lui Riri.

— Ba da, prietene o să ți-o facem !

Lampa de sudură începe să scuipe foc. Riri trage un strigăt teribil. Poate c-ar fi bine să intervin, ce ziceți ?

— E frumoasă această flacără, murmură torționarul lui Belloise. Mă face să mă gîndesc la peisaje exotice, sînt poet !

— Dacă tot ești poet, mai bine recită-i din versurile tale, îl sfătuiesc eu deschizînd larg ușa.

Călăii bietului meu prieten au un moment de dezorientare.

— Labele sus repede ! strig eu.

Unul din tipi este brunet, cu părul creț ca negrii, cu ochii accente circumflexe, iar celălalt este mare, palid, cu pleoape fără gene și părul șaten. Are un cap de broască țestoasă ! El ține lampa de sudură. O ridică și pietrele tavanului încep să se înnegrească.

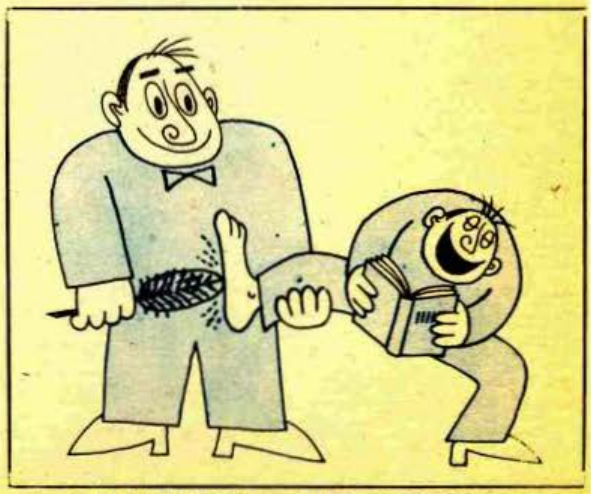

— Ați venit tocmai la țanc ! zice Belloise.

— Dezleagă-l, îi spun Grasului. Béru se grăbește s-o facă. Cînd Belloise este liber să se miște, spun :

— Putem să ne ridicăm la suprafață, bătrîne ? și, către Béru :

— Percheziționează-i pe acești domni și ia-le armele.

Ceea ce și face Grasul. Fiecare dintre cei doi domni poseda cîte o armă format mare gata să te trimită pe lumea ailaltă fără să mai apuci să-ți faci testamentul.

— Bun ! Acum o să urcăm ! anunț eu. Domnii vor merge înainte cu mîinile sus. Și fără lovituri sub centură că vă umplu cu atîta plumb încît o să fie nevoie de un buldozer ca să vă ducă la cimitir !

Belloise se amuză. Dar greșește.

dată în viață, bunul dumneavoastră coleg, San-A. a comis o ușoară greșeală de tactică : aceea de a-i lăsa înaintea noastră pe bandiții pe care tocmai i-am arestat. Pe cînd ajungem la capătul scării, o voce strigă :

— Culcă-te, Ray !

Pe loc, blondul se întinse cît era de lung pe trepte. Crețul îl imită iute și am avut neplăcerea să văd în fața mea vreo jumătate de duzină de bătăuși care mai de care mai inimoși. Unul dintre ei are în mînă un fel de archebuză gata să te deghizeze în careu de cuvinte încrucișate în cel mai scurt timp. Se folosește de acest avantaj pentru a îmi se adresa cu superioritate.

— Aruncă pistolul ! Și tu, grasule, către Béru. Mașina lui de omorît e atît de aproape de nasul meu că mai că mă uit sașiu. Suspinînd, dau drumul pistolului. La fel și Béru.

— Foarte bine, continuă archebuzierul, acum întoarceți-vă jumătate la dreapta, dreapta ! Mîinile sus și pieptul drept ! Așa, acum cu nasul la perete, toți trei !

Am devenit dintr-o dată foarte docili. Nu trebuie decît ochiul negru al unui Thompson ca să te facă ascultător.

— Faceți-vă treaba, voi ceilalți ! spune tipul blond pe care-l cheamă Ray.

Ce-o fi vrînd să spună cu asta ? Îmi dau imediat seama. Domnii aceștia au niște foarte eficiente aparate de gîndilat ceafa. Prima lovitură este pentru Béru. Se aude un zgomot înfundat și Onorabilul meu Cartof se prăbușește inconștient. Pe urmă e rîndul lui Riri. El are dreptul la o formulă de degustare : două lovituri, prima în glumă, a doua pentru stele verzi. Cum tipul se apropie și de mine, murmur :

— Nu, nu trebuie să vă deranjați, zău că nu, pentru insomnie iau sedative.

Și în același timp îi trimit un picior în burtă. Tipul se răstoarnă urlînd de durere. Și atunci să te ții foială ! Toți se reped să mă desființeze. Dărîm pe primii doi, dar superioritatea numerică își spune cuvîntul. Sfîrșesc prin a primi o lovitură peste cutia cu idei și plec să mă plimb în plin cosmos.

Cînd mă întorc pe pămînt, după ce de-abia am ridicat o jaluzea, dragii mei, merită osteneala să te fi născut pentru așa ! Tipa care este lîngă mine e atît de frumoasă încît nici nu mai îndrăznesc să respir !

— Dumneavoastră sînteți comisarul San Antonio ? mă întreabă ea.

— Da, draga mea, gata să te servesc, îi răspund.

— Dacă n-ați avea cucuiul acesta enorm în moțul capului n-ați arăta rău, pentru un copoi, murmură ea.

— Dacă v-ați deranja să apăsați puțin pe el cu o monedă de 5 franci m-ați putea admira așa cum m-a făcut mama. Vă jur că merită osteneala. De multe ori banii se cheltuiesc și mai inutil.

Se amuză în sinea ei.

— Nu mi-ați spus că tipul ăsta e atît de simpatic, declară ea unui personaj pe care nu pot să-l văd, așa culcat cum stau.

— O să rîdă mai puțin, imediat, profetizează o voce acerbă.

Mă ridic într-un cot și-l văd pe tipul care ținea mitraliera, adineauri, în pivniță. Este alături de Ray, campionul lămpii de sudat toate fizionomiile.

— Ei, curcanule, ți s-a deschis bine parașuta ? zice Ray venind spre mine.

— Unde mă aflu ? mă interesez eu.

— La păpușa asta minunată, zice Ray, arătîndu-mi-o pe blonda incendiară.

Mă ridic din mijloc și încep să-l caut pe Béru. Este la celălalt capăt al încăperii unde ne aflăm, adormit ca un bebeluș uriaș în leagănul său.

— Dragă Belloise, spune Ray, ce-ar fi să reluăm mica noastră conversație întreruptă adineaori de comisarul San-Antonio ?

— Ce-ar fi, intervin eu, să-l lăsați pe Riri în pace ? anunțul din Figaro este un mic vicleșug semnat San-Antonio pentru a vă incita să vă manifestați.

Celălalt surîde.

— Chiar așa ?! Voiați să ne faceți să credem că sînteți iuți la minte, voi, polițiștii ?

— Iuți la minte și perseverenți, afirm eu. Iată, sînt gata să pariez dintele dumitale de aur pe un colț de mamut că vă veți petrece vacanța viitoare la Fresnes sau la Poissy[3])

— Nu fac niciodată pariuri cu un om care se află în antecamera morții, murmură el cu dispreț ; nu ar fi fair-play.

Apoi, întorcîndu-se către Ray, zice :

— Aruncă niște apă peste porcul ăla gras, aș vrea să-i vorbesc.

Marele porc cu pricina, ați ghicit desigur după aceste semnalmente detaliate, nu e altul decît valorosul Bérurier. Ray apucă un sifon de pe o măsuță joasă și apasă mînerul deasupra feței buhăite a Grasului. La cel de-al treilea jet, Béru emite un zgomot de gargară și bîlbîie :

— Nu prea multă spumă, beau vinul sec !

Apoi deschide frumoșii săi ochi și aruncă în jur o privire puțin mirată.

— Ei, ia vedeți, v-ați putea face nevoile altundeva !

Murmură :

— Pe unde-o fi San-Antonio ?

— Aici, Grasule, îl liniștesc, dar ca și tine am labele legate. Și nu cu o sfoară ci cu un cablu de siguranță de bicicletă. Acești domni ne-au pus cîte un antifurt la glezne ; avem picioarele sudate și arătăm ca niște elefanți de mare deghizați în foci.

— E disponibil, domnule Quincy, avertizează Ray.

Numitul Quincy se întoarce atunci către tipesa frumoasă.

— Draga mea Eva, dacă ți-e teamă de scenele tari, ai face mai bine să părăsești camera !

Eva ridică din umeri.

— Dar glumiți ! Nu mă duc decît la filmele de groază !

---

[3]) Închisori renumite din Franța

— Atunci vei vedea un spectacol frumos, dacă domnii aceştia nu se hotărăsc să vorbească !

— Şi cam ce-aţi vrea să vă spun, mă mir eu.

— Unde l-aţi ascuns pe scumpul de Lormont, pe scurt.

Dacă aş fi văzut fantoma lui Hamlet şi tot n-aş fi fost mai uimit, dragi prieteni. Vă daţi seama ? Aiuritul ăsta îmi pune exact aceeaşi întrebare pe care voiam să i-o pun şi eu !

— Vă bateţi joc de mine ?! mirii eu.

— Vă înşelaţi s-o luaţi pe acest ton, se repede Quincy. Dar cum am oroare de discuţiile sterile, să trecem la fapte !

Aceste fapte promise riscă să arate ca nişte certificate de deces, dac-ar fi să mă iau după mutra personajului acesta. Se lasă o linişte adîncă. Ray iese din încăpere şi revine aducînd un aparat ciudat. Aduce în acelaşi timp a mixer, a rişniţă de cafea electrică şi a pompă de benzină în miniatură. Se apropie de Belloise, îi ia o mînă şi o leagă de calorifer.

— Bine, spune el, ca să înţelegeţi mai bine lucrurile, iată cîteva informaţii asupra modului de întrebuinţare. Este vorba de o pompă. O să introduc acest tub de cauciuc care are un ac, într-una din venele tale, Belloise. Pe urmă vom pompa şi va intra aer în vene. Sistemul tău circulator se va paraliza, şi, dacă nu ciripeşti, o s-o termini într-un infarct.

— Poţi să termini cu el imediat, tot nu ştie nimic, spun eu.

— El poate nu ştie, dar dumneavoastră, comisare, ştiţi unde este Lormont. Experienţa pe Belloise nu este decît o simplă demonstraţie.

— Nu ştiu nimic, ce dracu ! mă apuc să urlu. În timp ce sticletele care luase locul lui Lormont era omorît, industriaşul se găsea în camera mea de la Bradul albastru. Cînd m-am întors, dispăruse. Nişte oameni îl răpiseră transportîndu-l legat într-o cuvertură de pat.

Quincy se încruntă şi fără să zică nici un cuvînţel îşi ia o ţigară dintr-un port-ţigaret de aur. O aprinde, trage două fumuri şi murmură :

— O să regretaţi faptul că mă luaţi drept un cretin, comisare ! Vreau să ştiu unde e ascunzătoarea lui Lormont, şi o să aflu, asta-i totul ! Să începem !

Ray, care nu aştepta decît această invitaţie, introduce cu un gest experimentat acul lung în vena lui Belloise. Riri începe să urle de să-ţi spargă timpanele !

Béru murmură ridicînd din umeri :

— Astea sînt nişte procedee incalificabile, şi apoi adoarme la loc.

— Dacă ştii ceva, Belloise, vorbeşte ! Din moment ce erai colaboratorul poliţiei, trebuie să fii la curent în legătură cu Lormont, nu ? spune fata cea blondă.

— Nu ştiu nimic, regretă Riri.

Şi simt că în acea clipă, dacă ar fi ştiut ceva, ar fi spus fără ocolişuri !

Într-o dată îmi dau seama că sînt lungit pe un covor. Şi îmi spun că am mîinile libere. Două constatări interesante, nu ? Trebuie să profiţi de ocazie, fratele meu ! În timp ce atenţia generală este îndreptată spre Belloise şi asistentul său, micuţul San-A. începe să tragă încet de covor. La cîţiva centimetri de mine se află o masă cu un vas masiv. Continui să-mi apropii masa, covorul servindu-mi de vehicul, v-aţi lămurit de ce, nu ? Iată că vasul e la îndemînă. Îl iau rapid şi-l arunc peste picioarele frumoasei Eva. Şocul o face să se răstoarne pe spate. Scoate un strigăt şi cade peste mine. O prind bine şi, deşi încearcă să scape, o ţin strîns.

— Hei, tipilor, terminaţi cu staţia de pompat aer, dacă nu, îi sucesc gîtul fetei !

Are loc un timp mort în tabăra duşmană.

— Un poliţist, să sugrume o tînără fată inocentă, spune Quincy, iată ceva nou !

— Ascultă, Quincy, parcă uitaseşi că sînt ofiţer de poliţie ; de ce vrei acum ca tocmai eu să-mi aduc aminte de asta ? Acum îmi apăr pielea şi pe cea a tovarăşilor mei.

— Daţi drumul fetei imediat !

— Ce credeţi ?! Este o compresă mult prea agreabilă !

Înaintează către noi.

— Îmi pare rău, baby, îi spun fetei aplicîndu-i lovitura Bokado-Kakutésichô, o lovitură japoneză prea dificilă ca să v-o descriu dar care-l lasă inanimat pe cel împricinat.

— Asta ca să vă arăt că nu glumesc. Vă mai atrag atenţia că poate să-şi revină dacă vă hotărîţi repede, domnilor.

O ! ce fizionomii au : mă detestă şi mai multe nu ! Au o secundă de ezitare.

— Ce speraţi, deci ? întrebă Quincy.

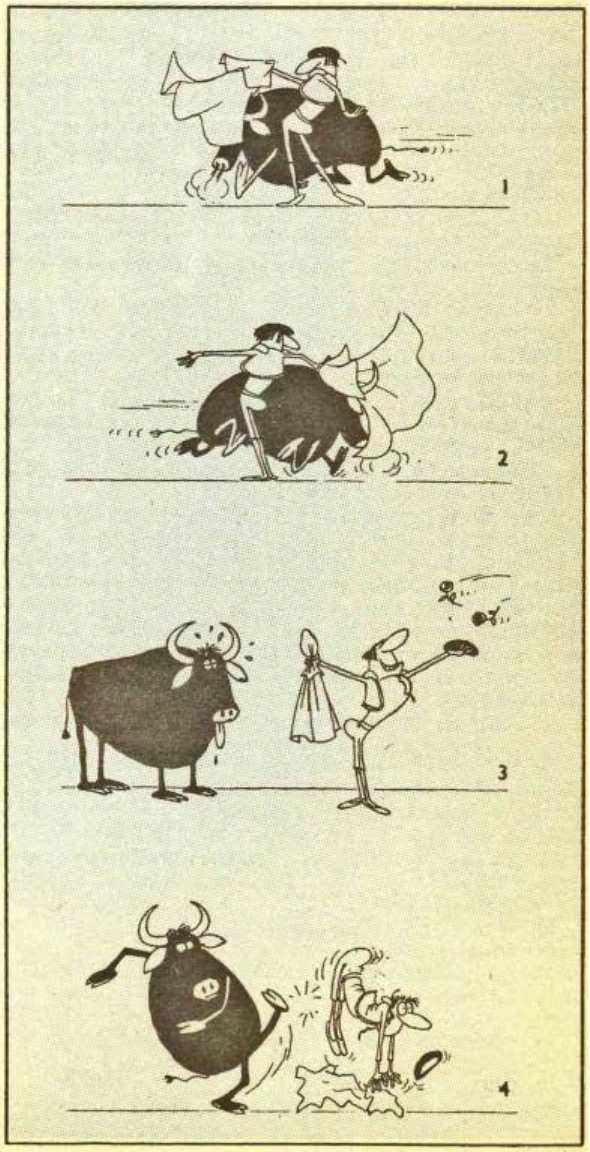

— Că o să ne scoateți cît mai repede legăturile !

— Foarte bine, spune.

Se caută prin buzunare dar în loc să scoată cheia lanțurilor antifurt, scoate un pistol pe care-l ațintește asupra lui Bérurier.

— La rîndul meu, dragă prietene : dacă n-o lași pe Eva, îți omor omul. Vezi că doarme tun, nu va avea habar.

Ciudată dilemă, dragii mei ! Ce să faci, ce să nu faci ? chiar în această clipă, lovitură de teatru în afacerea Lormont : Béru, pe care-l credeam adormit și care se făcea că doarme, se aruncă la picioarele lui Quincy. Dar Ray nu se mulțumește să joace rolul spectatorului cunoscător ! Se repede cu pompa și-i cară lui Béru, lovituri în cap. Grasul are tărtăcuța din iridiu, și cu toate astea, la a treia lovitură nu mai rezistă, scoate limba de un cot, închide ochii, sughiță și adoarme la loc. Dar Ray s-a dezlănțuit. Începe să lovească unde vede. E rîndul lui Riri, al cărui nas explodează ; arcada se dislocă și cîțiva dinți îi scuipă. E rîndul meu și Ray îmi arde un picior chiar la cap. Am impresia că-mi mănînc limba fără sare. Îi dau drumul fetei căci din nou totul se încețoșează. Și totuși nu-mi pierd simțurile cu totul. Printr-o ceață nedecisă le văd pe gazdele noastre grăbindu-se. Eva își revine. La fel și Quincy. Oamenii aceștia gospodari discută mai la o parte.

Nu pot să-mi dau seama ce spun. În sfîrșit, vin cu o găleată de apă pe care mi-o aruncă în plină față. Mă sufoc.

— Sînteți în stare să mă ascultați ? întrebă Quincy.

— Da, dragul meu, îi spun amabil. Dar am impresia că mi-ai stricat permanentul.

— Tot nu vreți să ne spuneți unde este Lormont ?

— Îmi propusesem să vă pun aceeași întrebare, așa că e logic că nu pot să vă răspund. Doar dacă nu vreți să inventez ceva. Iată : în acest moment s-a deghizat în piuneză, sau, este în Elveția și lucrează ca gaură într-o fabrică de șvaițer... Mai vreți ?

Quincy rînjește și murmură :

— O să vorbiți pînă la urmă, v-o jur !

Îi face un semn lui Ray care iese și revine cu niște folii de polietilenă folosite. Trioul începe apoi o delicată operație care constă în a ne rostogoli în aceste folii, a ne face pachet și ne lega. Încerc să opun rezistență, o simplă problemă de onoare, dar o nouă înfuzie cu talpa de bocanc îmi ia piuitul. Puțin după aceea simt că sîntem transportați fără grijă. Sînt aruncat pe o suprafață dură la o oarecare înălțime. Urmează alte două bufnituri ; sînt probabil Riri și Béru care mi se alătură. Apoi suprafața începe să trepideze și-mi dau seama că sîntem într-o camionetă. Plimbarea durează un timp oarecare. Așa legat cum sînt pierd noțiunea timpului și a distanțelor. Probabil că mergem de două ore bune, pe puțin, și cu viteză destul de mare ceea ce-mi arată că am părăsit Parisul. În sfîrșit vehiculul încetinește și descrie un viraj larg după care se oprește. Sîntem coborîți fără menajamente, adică aruncați pe pămînt. Sîntem dezambalați și pot să privesc împrejurimile. Constat simultan mai multe lucruri : e noapte, sîntem pe o peluză și liniștea naturii este atît de totală încît trebuie să ne aflăm la mare depărtare de orașe și de șoselele care le leagă. Sîntem însoțiți tot de de sinistrul trio. Quincy ne spune :

— Puțină răbdare, dragii mei. Scuzați timpii morți dar este necesară o mică treabă prealabilă.

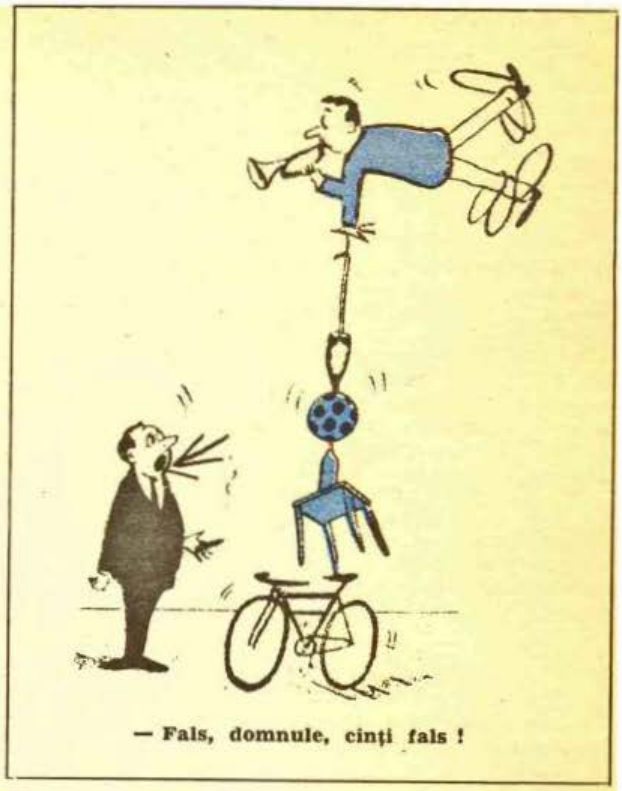

— Fals, domnule, cinți fals !

Eva ne păzește cu un pistol. Nu spune nimic dar ne privește cu un aer ciudat. Percep, în liniștea nocturnă, zgomote surde. Durează puțin și apoi cei doi oameni revin cu mîinile murdare de ciment.

— Faceți sculptură, dragul meu Quincy ? întreb eu.

Se amuză ca o balenă care ar citi un roman de San-Antonio !

— Nu. Treaba era mai puțin artistică. Tocmai am ridicat capacul unui cavou.

Belloise murmură speriat :

— Ce-or mai fi inventat ?

— Ceva foarte simplu, zice Quincy. Sîntem aici într-o vastă proprietate care a aparținut unui bătrîn maniac mort de cîțiva ani și care a vrut să fie îngropat în aceste pămînturi. Sîntem departe de orașe sau sate. Nimeni nu intră vreodată pe acest domeniu. Înțelegeți ?

— Și ce-i cu asta ? întreb eu.

— O să dăm cadavrului lui o companie plăcută. O să fiți coborîți cu toții în cavou.

— Ce vacanță frumoasă ! Și pe urmă ?

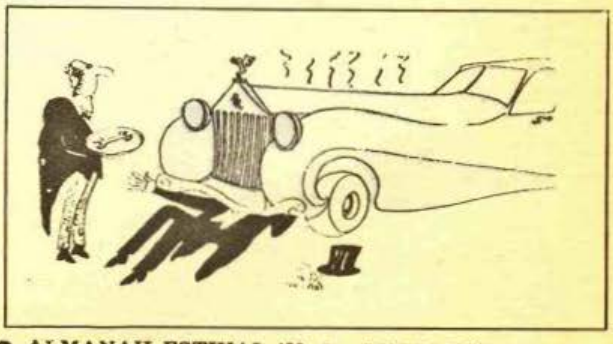

— Acolo o să vă mai gîndiți.

— Îmi place. Și cînd ne vom fi gîndit destul ?

— O să ne spuneți unde este Lormont și a doua zi vom trimite un mesaj poliției spre a-i spune unde se află colegii lor ; ei vor veni să vă scoată, iar noi vom fi plecați de mult în străinătate.

— Și dacă nu vă spunem ?

— O să muriți de inaniție și-o să fiți gata îngropați.

Se lasă o liniște apăsătoare ca după gluma unui jandarm.

— Poate vreți să vorbiți chiar acum, spune Ray. E cam frig în cavourile astea și repede puteți face o pneumonie !

Se ridică atunci vocea lui Béru, o voce de leu guturăit :

— Dar, sigur, San-A ! Spune-i imediat unde este Lormonul ăla al tău !

Îmi dau seama care e ideea Malacului. Să cîștige timp dîndu-le tipilor o adresă falsă. Cum ei vor vrea să verifice înainte de a ne face felul, vom beneficia de cîteva ore.

— Fie, zic eu. Lormont se află într-o cabană, deasupra Courchevel-ului. Un om de-al nostru îl supraveghează. Quincy se întoarce către Ray și schimbă o privire triumfătoare cu el.

— Care este numele cabanei, vă rog ?

— Floarea Alpilor.

— Foarte bine ! O să ne ducem să vedem ! Pînă atunci, coborîți în mormînt, prieteni ! Dacă ați spus adevărul ne vom ține de cuvînt ! Dacă ați mințit... (ride) iar ne vom ține de cuvînt !

Cu asta, ne aruncă în cavou. Pe mine mă lasă ultimul. Un miros putrid se simte dinspre deschizătura cavoului.

— A venit momentul despărțirii, domnule comisar.

— Nu plîngeți, o să ne revedem într-o zi, poate.

— Pe lumea asta, m-ar mira.

Îi face un semn lui Ray care-mi face vînt în groapă ; o cădere scurtă amortizată de spinarea lui Béru.

— Nu puteai să cazi altundeva, mormăie el nemulțumit.

Dreptunghiul de lumină dispare, domnii au închis cavoul. Miroase oribil. În întuneric Belloise suspină :

— Am căzut chiar pe coșciugul tipului !

— Curaj ! îl îmbărbătez eu. Nu ne-au omorît, ăsta-i esențialul !

— O să murim sufocați ! profetizează el.

Într-adevăr aerul de aici nu este de calitatea celui de la Courchevel !

— Tocmai, spune eu, trebuie să economisim aerul ! Nu mai vorbiți atîta și încercați mai bine să vă dezlegați. Primul care reușește va avea dreptul la o gură de aer curat !

După o oră, zece minute și trei secunde de efort sîntem la fel de legați ca și la început.

— Ai greșit că le-ai spus că tipul ăla e în Savoia, zice Béru. Pînă ce vor face ei călătoria o să murim asfixiați !

Mai petrecem o oră într-o stare de prostrație ușor de înțeles. Apoi încercăm din nou să ne dezlegăm în speranța că măcar unul o fi legat mai ușor. Fără succes ! Pierdem noțiunea timpului. Mirosul urît ne-a devenit familiar și nu ne mai deranjează. Și dintr-o dată, același frison trece pe cele trei spinări ale noastre. Acolo sus s-a auzit un zgomot. Cel al unei bare de fier pe o piatră.

— Oare ce-o fi ? se întrebă Béru.

— Ne-or fi dat de urmă ! bănuiesc eu.

— Ar fi prea frumos. Îți spun eu că sînt nebunii ăia care s-au întors furioși că i-ai tras pe sfoară !

Admir cît de simplu sînt spuse aceste lucruri grave și-i sfătuiesc să nu mai scoată o vorbă. După o vreme, piatra care închidea ieșirea din mormînt se dă la o parte. Ne vine în nări aer curat, proaspăt, de noapte. Nori deși se plimbă pe cer. Ai zice că e o pauză la televizor. Ce frumoasă e viața ! Dintr-o dată sîntem orbiți de fascicolul puternic al unei lanterne. O siluetă coboară spre noi și se apropie de mine. Fascicolul de lumină se micșorează. Văd în el o mînă care ține un cuțit. Îmi spun că mi-a venit sfîrșitul. Probabil că torționarii noștri au văzut că poliția e pe urmele lor și nu vor să-și asume riscul să lase martori oculari, auriculari și vasculari pe urma lor. Atunci un ucigaș plătit e trimis să ne taie beregata pentru nimic. Închid ochii. Îmi doresc din tot sufletul ca ucigașul să fie un profesionist și să opereze rapid. Înghit saliva pentru ultima dată. Dar, o, surpriză ! Lama nu vizează gîtul meu de lebădă ci sforile cu care sînt legat. Mă eliberez și încerc să văd mutra eliberatorului nostru. Pînă acum nu s-a scos nici un cuvînt, nici o onomatopee. Scena e fantomatică, coșmarescă și supranaturală. Tipul e înalt, slab, cu favoriți negri. Mulțumesc, Spaniolule ! Acum tipul se ocupă de Béru.

— Mulțumesc, monseniore ! Nu știu cine te-a trimis, dar îmi vei da adresa lui ca să-i trimit flori !

Domnul Taie-Sfori nu răspunde și lucrează la Belloise. Apoi pune lanterna pe sicriu astfel încît să lumineze în sus, face din mîini o scară. Încerc să urc primul, dar cu membrele anchilozate e destul de greu. O mînă fină intră în lumină spre a mă ajuta. E o mînă de femeie, ce mai ! Mă trage totuși cu o forță nebănuită. Ajung sus unde plouă mărunt. Mă uit la doamna care m-a ajutat și casc gura de uimire. Tipa nu e alta decît Eva. Este dezarmată și dezarmantă. Un surîs de vrăjitoare descoperă o dantură sclipitoare.

— Hei, cum a fost în Infern ?

— Paradisiac ! o asigur eu. Am jucat bobi cu oscioarele precedentului locatar și s-a amuzat foarte tare !

După ce-am ieșit cu toții din groapă ne îndreptăm spre o poartă de fier ruginită în fața căreia se află un Cadillac negru. Ne urcăm în mașină. Spaniolul trece la volan, Eva lîngă el. De-abia acum Béru o recunoaște.

— Ei, te-ai gîndit bine, mormăie el. A!

GEORGE BUȚU

făcut-o din umanism sau de frica consecințelor ?

— Nu fac parte din banda aia de gangsteri. Dar nu puteam face nimic pentru voi atita vreme cît erau acolo.

— Cine sînteți ? întreb eu.

— O să aflați imediat.

— Unde ne duceți ?

— La Paris, desigur, se miră ea.

Eva scoate o sticlă mai înstelată decît o noapte venețiană.

— Bănuiesc că aveți nevoie de întăriri ! spune ea.

Să fi văzut reacția Grasului ! Cu o mină avidă a interceptat sticla și s-a pus pe gîlgîit.

— Lasă-mi și mie un pic ! Am și eu nevoie ! îl imploră Belloise.

Béru încetează să bea și-mi dă mie sticla.

— Îmi permiteți, da ?! îi spune el lui Riri, superiorul meu trece înaintea ta !

Trag o înghițitură mare și-i dau sticla și lui Riri, care duce nectarul la buze. Și iată că Béru murmură cu o voce nostimă :

— Nu bea... E un sirop narcotic.

Capul lui mare se bălăngăne și cade pe umărul meu. Încerc să reacționez dar o tor-poare de nedescris mă cuprinde. Eva mă privește intens.

— Ce lovitură de teatru mai e și asta ? mă bîlbîi.

Izbucnește în ris și risul ei face ricoșeuri în subconștientul meu. Aș vrea să pot să-i spun cîteva, să-i pun niște întrebări, să-i sucesc gîtul. Dar sînt mai moliu ca un melc fără cochilie. Nici măcar nu pot ridica pleoapele. Aud vocea lui Riri tunînd dar nu mai sînt destul de conștient ca să-mi dau seama de ce. Narcotice, dragii mei ! Un sirop frumos de culoarea mierii !

Cînd îmi revin am o gură amară și sînt din nou lungit pe o suprafață dură în timp ce se aude zgomotul unui motor. Nu mai sîntem în Cadillac. Pereții vehiculului sînt metalizați. O fi un nou tip de furgonetă ? Mă zgîiesc și mai atent și aorta începe să zvîcnească. Ne aflăm într-un avion ! Îl trezesc pe Gras.

— A, tu ești ?... Unde ne aflăm ?

— Într-un aeroplan, Grasule.

— Ești încă adormit, sau ce-i cu tine ?

— Uite-te și tu și dă-ți părerea !

— Nu mai înțeleg nimic din ancheta asta ! Ne petrecem viața fiind legați, drogați, purtați de colo-colo...

— Fii calm, o să vină și vremea noastră !

— Am impresia că ceasul care o s-o arate e la reparat !

Se întoarce spre Belloise, se uită atent la el și se strîmbă.

— Nu trebuia să-i spun să nu bea. Pe el l-au adormit cu suc de ciocan ! Uită-te un pic la rana pe care o are la cap. Noi cel puțin am scăpat ușor !

— Foarte ușor ! Capul mi-a ca un vas în care se bate o maioneză !

Tocmai atunci se deschide o ușă și apare Eva.

— Ia te uită, Laurel și Hardy ai afacerii Lormont s-au trezit !

— Ia te uită, Miss Somnifer face parte din echipaj ? Dar ce se întîmplă ? Stewardesele sînt în grevă ? și adaug : Ceea ce-i mai nostim la tine, draga mea, e fantezia. Sîntem răpiți, sîntem îngropați de vii, sîntem dezgropați, sîntem liniștiți cu somnifere, sîntem plimbați cu camioneta, cu Cadillac-ul, cu avionul ! E fabulos. Cînd o să le povestesc asta stră-strănepoților mei o să creadă că m-am sclerozat !

— Și chiar credeți că veți avea stră-strănepoți ?

— Da, Frumoaso, și visul meu ar fi să-i am cu tine. Sînt sigur că am reușit o rasă nostimă, tu și cu mine ! Dar, ia spune-mi, ce-o să se mai întîmple cu noi ?

— E surpriză !

— Chiar nu vrei să ne spui scenariul episodului 2 ?

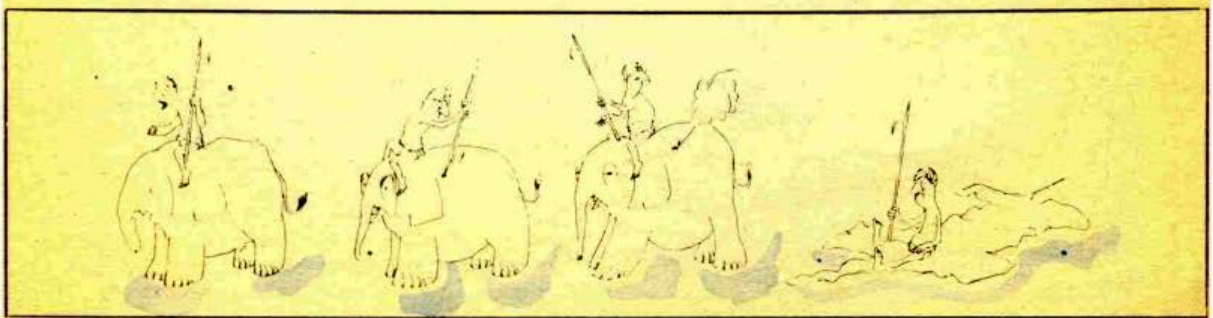

— Nu şi nu ! v-o spun pentru a mia oară : Nu fac asigurări nici pentru cutremur, nici pentru inundaţii, nici pentru incendiu.

— Nu. Vă las, căci o să aterizăm în curînd. Fiţi cuminţi ! spune ea şi iese.

— Oare unde-om fi ! se întreabă Bérurier.

— Probabil în sud. Uite-te ce albastru e cerul ; iarna, luerul ăsta e cam rar ! Aterizăm. Afară e linişte. Trag cu urechea. Se aude o voce de bărbat.

— Hello, Eva, totul a decurs bine ?

— De minune ! îl asigură fata.

— Călătoria ?

— Corectă !

— Ne-ai adus musafirii ?

— Sub formă de cîrnăciori. Vă las grija de a-i dezambala. Şeful e în formă ?

— Se simte bine, deşi nu-i priieşte clima.

Cineva deschide uşa avionului. Un suflu de aer foarte cald ne înconjoară şi ne deshidratează în acelaşi timp. Doi tipi bronzaţi ca antracitul din Ruhr vin şi ne trag către uşă. Lîngă avion se află un jeep la volanul căruia e un negru superb. Un tip mare, îmbrăcat tot în alb vorbeşte cu Eva.

— Încărcaţi-i în spatele jeepului şi duceţi-i la bungalow ! ordonă el.

Negrii îl ascultă. Eva şi omul în alb se depărtează, discutînd. Îi aud încă şi ceea ce-şi spun mă intrigă :

EL — Ai condus aceste operaţiuni cu o mînă de maestru, draga mea !

EVA — Şi factorul noroc a intervenit.

EL — Dar de ce naiba i-ai adus pe ceilalţi doi ?

EVA — Ca... monedă de schimb...

Restul conversaţiei se pierde. Rămîn perplex. Oare ce înţelegea tipul prin „ceilalţi doi" ? E vorba de Béru şi de mine, sau de Belloise şi de Béru ? Sau... Sosim lîngă un pîlc de palmieri. O construcţie albă, stil colonial se înalţă între palmieri. Jeepul opreşte şi sîntem descărcaţi sub supravegherea unui alb.

— Puneţi-i în camera asta ! hotărăşte el.

Sîntem aruncaţi pe o podea ruptă.

— Pépé, spune albul unuia din negri, fă de gardă în faţa porţii, pentru securitate !

Sîntem lăsaţi în pace. Încăperea unde ne aflăm e un fel de debara. E luminată de o ferestruică mică. E foarte cald. Domnul Riri profită de haltă pentru a-şi reveni.

— Unde sîntem ? se bîlbîie el.

— De partea cealaltă a Mediteranei, îl asigur eu. Dar ca să-ţi spun sigur unde...

— Glumiţi, domnule comisar !

— Nu astăzi. Am o sciatică şi nu pot să rîd. Îi povestesc despre călătoria cu avionul şi debarcarea aici.

— Dar în fond, ce vor de la noi ? geme el. O, ce poveste urîtă ! Dacă ştiam, îl omoram pe Lormont fără să mai spun la nimeni ! Aş fi liniştit acum !

— N-a spus nimic negrul ăla despre masă ? se întreabă Béru. N-aş vrea să mă repet dar aş vrea să şi mănînc într-una din zilele astea, nu de alta, dar ca să nu-mi pierd obiceiul.

— Începe prin a ronţăi la sforile mele, o să-ţi antrenezi colţii !

— Cee ?!

Mă rostogolesc astfel încît să-i arăt spatele.

— Cu dinţii care ţi-au mai rămas încearcă să rupi sforile de la încheietura mîinii, ţi-a căzut fisa ?

Spune că da şi se pune pe treabă. Dar după cîteva minute se lasă păgubaş din cauza ultimului premolar care se desparte de el fără preaviz.

— Staţi puţin ! zice Belloise. Eu am nişte canini clasa I ! Mănînc sticlă şi porţelan aşa că sforile ar fi ca un fel de spaghetti !

Cînd reuşim să ne aşezăm în poziţia adecvată acestei operaţiuni, Riri începe să-şi execute numărul. N-a mînţit. Dantura lui e o adevărată pereche de cleşti ! Cric ! Croc ! Domnul comisar e liber. Pot în sfîrşit să mă aşez, să-mi masez pumnii, să-mi mişc braţele...

— Cînd ai terminat să te răsfeţi, fă-ne un semn ! strigă Grasul. Îţi reamintesc că noi stăm într-o poziţie de Cap Carnaval !

În curînd sîntem trei care ne facem masajul membrelor.

— Ce bine e să te poţi mişca, spune Riri, aveam impresia că sînt o mumie !

— Şi acum, zice Malacul, cum ieşim de-aici ? nu e nici o fereastră !

Evaluează cu un suspin geamlicul înalt ; un om normal s-ar putea strecura pe-acolo, dar el...

— O să facem pe burghezii şi-o să ieşim pe uşă, ca toată lumea, zic eu.

— Dar e un negru care ne păzeşte !

— Uiţi că eu sînt vicleşugul în persoană. O să începem să imităm animale.

Béru crede că m-am tîmpit, desigur.

— Strigăte de animale ?

— Da, domnule. Dacă am urla, paznicul nostru nu ne-ar lua în serios. Dar ce e mai drăguţ de-

cit niște strigăte de animale atunci cînd sînt produse de om ? Asta îl va incita, i va vrea să vadă. Tot ce vrem de la el e să deschidă ușa. De rest ne ocupăm noi !

— Formidabil, apreciază Belloise. Dacă vreți, eu o să fac pe măgarul, e specialitatea mea.

— Foarte bine. Și tu, Béru, o să faci pe porcul, nu ?

— Cum naiba ai ghicit ? Da, imit atît de bine un porc că și un măcelar s-ar înșela !

— Eu o să imit un ciine, ca să completăm menajeria. Hai să-i dăm drumul ! Expresiv, vă rog, cu suflet ! Un, doi, trei...

Și începem... după două minute începe să miaune și clanța. Mă așez după ușă, care se deschide, și capul negrului care ne păzește apare prin deschizătură. Nu-i las timp să și-l retragă. Pumnul meu trosnitor ! Pleacă în față pe podea. Béru îl agață în trecere și-l ridică pentru a-l arde mai ușor un pumn la măsele. De data asta paznicul cade în genunchi. Este K.O. dar cum și Belloise are nevoie să se defuleze, îi aplică de urgență o copită de măgar nr. 1 ! Cu toate aceste analgezice amicul nostru va sforăi vreo două luni.

— A noastră-i libertatea ! strig eu.

Ne hazardăm pe culoar. Bungalowul pare la fel de calm ca viața privată a unui eunuc.

— Unde mergem ? se îngrijorează Malacul.

— Nu știu, dar hai să plecăm de-aici !

— Dacă cel puțin am avea o armă, suspină Grasul. Nu-mi place să mă plimb cu mîinile goale într-un viespar ca ăsta !

Ne strecurăm, lipiți de zid, pînă la capătul culoarului. O ușă dă într-o terasă vis-à-vis de care este un hangar unde sînt două mașini : jeep-ul și un camion de armată. Tipul care ne-a extras din mormînt în ajun repară camionul cîntînd.

— O să fugim descoperiți. | Ne aruncăm în jeep și le spunem la revedere tipilor. Riri, tu pornești motorul în timp ce eu mă ocup de Spaniol, ați înțeles ?

Ne lansăm în lumina toridă. Ajung primul, cu un pas înaintea lui Riri și vreo 20 înaintea lui Béru. Mecanicul se întoarce fără a înceta să cînte. Nu prea-i vine să-și creadă ochilor.

— Închide gura, Toto, îi recomand eu, aș vrea să-ți iau măsura la bărbie !

Încearcă să ia o unealtă dar cele 5 degete ale mele unite la bine și la rău intră deja în coliziune cu maxilarul lui. Se lasă puțin pe spate dar, prompt, scoate un cuțit puțin mai scurt decît sabia lui Damocles. Ridică mîna ca să mă perforeze. Sînt blocat de camion și n-am nimic în mînă pentru a încerca să mă apăr. Dar Béru veghează. Apucă o găleată cu ulei pentru curățat și-o aruncă în mutra tipului cu favoriți. Problema e tranșată ; îi mai ard și eu una cu piciorul și gata ! Motorul jeep-ului e deja pornit.

— Stimați călători, poftiți în mașină, strigă Belloise.

— O clipă, dragul meu !

Culeg de pe jos cuțitul Spaniolului și ciopîrțesc vreo două cauciucuri ale camionului cînd Béru urlă :

— Pe toți dracii ! Uite-i !

Atunci mă arunc în jeep și Riri demarează cu scrîșnet de roți. La ieșirea din curte tipul în alb și alți doi malaci ne barează calea înarmați pînă-n dinți. Tipul în alb ne strigă să oprim, dar puțin ne pasă.

— Aplecați-vă și lăsați-mă să manevrez ! ne spune Riri.

Sînt împrejurări în viață cînd trebuie să ai încredere în aproapele tău. Gloanțele pocăne în caroserie. Parbrizul se face țăndări și sîntem

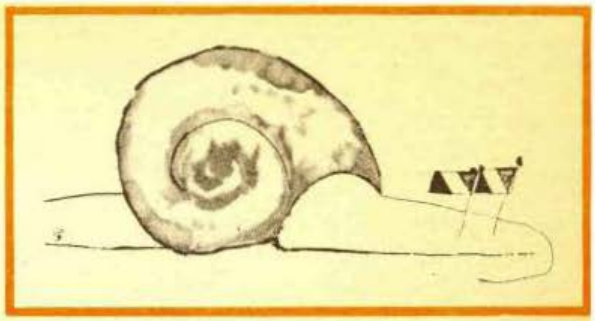

împroșcați cu bucățele de securit. Dar mașina merge înainte. Un strigăt ! Un șoc ! Îmi zic că am lovit un copac, dar e vorba de om. Jeep-ul trece peste el și-și continuă cursa în zig-zag. Acum gloanțele vin din spate, dovadă că am trecut de baraj. Puțin după aceea se potolesc. Probabil că agresorii noștri fug spre camion ; ce fericiți vor fi să-l găsească pe geantă !

— Gata, sculați-vă ! zice Belloise. Sînteți răniți ? Mie mi-au zburat un vîrf de ureche, dar e o nimica toată. A fost nostim nu ? | Mi-am adus aminte de ziua cînd am dat lovitura la sucursala Băncii Naționale din Vitry !

Își dă brusc seama cu cine vorbește :

— Spuneam asta ca să ne mai destindem, desigur !

— Ia zi, Riri, ai călcat un tip, nu-i așa ?

— Cam așa, tot trăgea în noi și i-am făcut o figură de coridă dar nu s-a dat destul de repede la o parte. Pe unde-om fi ? Nu vi se pare că e cam prea puțină umbră ?

— N-o fi oare Sahara ?

— Ce crezi San-A., o fi departe primul restaurant ?

— La vreo 12 000 km pe puțin !

Béru geme.

— Uite ce e copii ! Drumurile, chiar și unele proaste ca ăsta, trebuie să ducă undeva. O să ajungem deci și noi undeva. Mai ai destulă benzină, Riri ?

— Rezervorul e aproape plin.

— Atunci e-n regulă, apasă pe pedală !

Mergem aproape o jumătate de oră fără să vorbim, într-o căldură teribilă. Ne punem batistele pe scăfîrlii ca să nu facem isolație.

— O să ziceți că am halucinații, spune Béru, dar parcă se aude o mașină.

Trag cu urechea și mi se pare și mie că aud ceva.

— Oprește o clipă, Riri !

Mă ridic și scrutez pista, departe în spatele nostru. E un fel de peisaj lunar.

— Nu văd nimic !

— Există și miraje acustice ?

— Da, Grasule, există, și totuși...

Riri explorează drumul înainte și nu vede decît dune de nisip. Și totuși zgomotul crește. Tot Grasul ne luminează.

— Nu e o mașină, e un avion ! și degetul său arată un punct care se precizează argintiu pe cer. Avionul începe să piardă altitudine și se aruncă asupra noastră ca un vultur. Se ridică din nou și revine aruncind cîteva grenade. Ne ascundem în mașină. O serie de detonații ne scutură. Avionul se îndepărtează încă o dată și revine, revine !

— Iată noul val ! strigă Grasul.

În materie de noul val, eu prefer filmele lui Chabrol. De data asta sîntem ochiți mai bine, încercuiți cu izbucniri de foc.

— Lăsați-vă să cădeți pe nisip și întindeți-vă. O să creadă că sîntem morți !

De data asta, avionul trece fără să mai arunce nimic.

— Ne observă ! Continuați să faceți pe morții ! Cred că au binoclu !

Avionul se mai învîrte de încă două-trei ori, apoi ia înălțime și se întoarce la bază. Bine că mai rămînem încă nemișcați căci după cîteva clipe tipii revin ofensiv. E vorba de o simplă verificare. Avionul pleacă, de data asta pe bune.

Cerul este acum gol. Imensitatea lui ne apasă. Nu sîntem decît minuscule furnici pierdute într-un univers lunar. Le spun asta tovarășilor mei dar nu au chef de considerații filosofice. Probabil și pentru că le este foame pentru că nu au mîncat nimic de milenii și golul din stomac e deprimant. Dăm ocol vehiculului și constatăm cu ciudă că o grenadă a spart rezervorul de benzină și aceasta s-a răspîndit pe nisip.

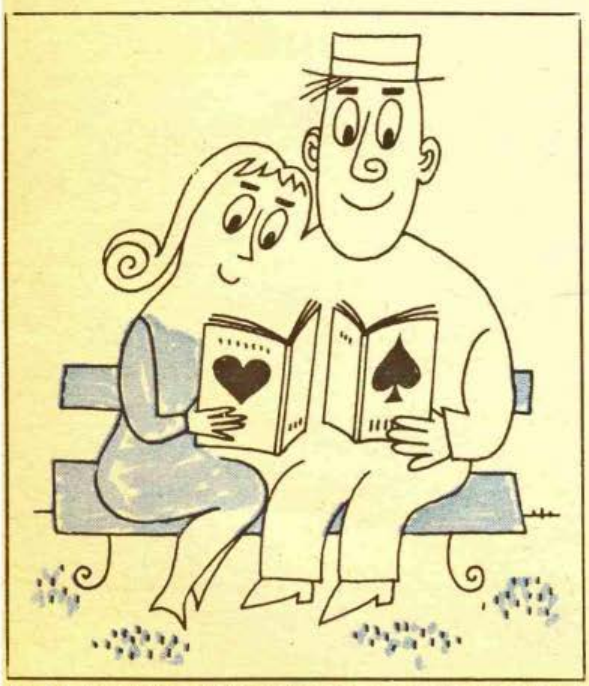

— Bine mai stăm ! Ce-o să se aleagă de noi ? zice Riri.

— Niște frumoase schelete foarte albe, îi răspund.

— Nu e posibil ! Să slăbesc eu în așa hal ? spune Grasul.

Dintr-o dată ziua începe să descrească. Se lasă noaptea asupra noastră ca o cuvertură. Sîntem atît de slăbiți că nu avem nici curajul să mai vorbim. Ne adăpăm cu apa ruginită din carburator și ne culcăm sub cerul liber. Lucru ciudat, nu este frig, așa cum s-a spus despre nopțile sahariene. Temperatura este blîndă și organismul nostru se liniștește. Dormim. În sfîrșit, un somn adevărat !... Vocea lui Belloise camuflată de noaptea senină, mă trezește :

— Dom'le comisar !

Deschid ochii. E ziuă deși soarele de abia a apărut la linia orizontului.

— Vin niște oameni !

Îmi arată pista, în direcția pe care am urmat-o. În depărtare, un punct negru crește. Acest punct negru are un zgomot de motor ; nu ne putem înșela, e vorba de un vehicul. Numai sforăielile lui Béru mai răspund acestui zgomot. L-aș scula, dar la ce bun ; în somn cel puțin uită de vicisitudinile clipei ! Conturul vehiculului devine mai precis : e vorba de un camion ! Și chiar recunosc camionul de armată ale cărui cauciucuri le-am găurit cu o zi înainte !

— Ei sînt, nu-i așa ?

— Da. Vin să recupereze carcasele noastre și jeep-ul care i-ar fi putut trăda.

— Ce-o să facem ?

— Ce vrei să mai faci, iepurașule ? Uită-te : sînt aproape 12 înarmați pîn-la gît și noi n-avem decît o lopată și un cuțit rupt ca să le ținem piept, fără a mai pune la socoteală că de-abia ne ținem pe picioare.

Acum camionul e la vreo 20 de metri. Cîțiva tipi se dau jos din el printre care și cel în alb. Au mitraliere și pușți ultimul tip. Un arsenal !

— De data asta, dacă vă pune dracu' să ridicați un deget vă deghizăm în carne pentru pateu !

La acest cuvînt, Grasul tresare :

— Da !da ! Mai vreau pateu ! spune el cu apa la gură. Își freacă ochii, vede scena și se întoarce către mine. Unde sîntem, San-A. ?

— În plin deșert, uitucule !

— Îți bați joc de mine ! Uite ce plin e bufetul acesta ! Vreau un mușchi întreg, crezi că vor observa dacă mi-l iau singur ?

Are febră, se vede.

— Da, poți să-l iei, dar pune-ți șervetul la gît ca să nu-ți pătezi cravata.

Béru se aruncă pe nisip, îl ia în pumni și-și bagă vreo litră in gură. Mestecă.

— Ce păcat, e prea sărat, murmură el.

Omul în alb izbucnește în rîs.

— Am impresia că am venit la țanc, nu-i așa ? Vă credeam morți, domnule comisar !

Nu răspund nimic. Tipii nu întîmpină nici o rezistență cînd ne urcă în camion. Oboseala noastră e atît de vizibilă că nu-și mai bat capul să ne lege. Omul în alb dă indicații. Se aruncă benzină peste jeep. I se dă foc și plecăm spre bază. Sînt disperat. Orice urmă de spirit combativ m-a părăsit. Și închipuiți-vă că atunci cînd ne aduc la bază tipii nu găsesc altceva de făcut decît să ne înfășoare cu sîrmă ghimpată ca să stăm cuminți. Fără să strîngă prea tare, nu trebuie să exagerez !, dar este totuși o senzație foarte dezagreabilă. Singurul detaliu care să ne

liniștească : Eva ne aduce de mîncare. Nu e un meniu gastronomic de la Ritz, căci e vorba de o farfurie cu orez fiert, dar în starea în care ne aflăm, această cereală e binevenită. Inconvenientul major al sîrmei ghimpate este că ne ține în picioare, căci — numai poate dacă ai fi fachirul Bâ-Louch-Chi —, nu poți sta întins pe ghimpi. De data asta, paznicul stă chiar cu noi, călare pe un scaun. Îmi zic că ar fi nevoie de un miracol ca să mai scăpăm. Ceea ce mă frămîntă e faptul că nu am fost interogați încă. De ce ne-au dus atît de departe de Franța ? Mai speră că le vom spune unde e Lormont ? Dacă-mi dau bine seama, două bande sînt băgate în găleată. Cea a lui Quincy și cea a omului în alb. Eva mi se pare cu fundul în două luntri. L-a păcălit pe Quincy eliberîndu-ne și asigurîndu-se de persoanele noastre. Dar dacă, făcînd asta, n-a urmat un plan savant pregătit dinainte ? Mister. Riri se agită. Îl reconfortez.

— Îți dai seama că au avut destule ocazii să termine cu noi. Dacă ne ține încă, înseamnă că îi interesăm. Lucrurile de valoare nu le distrugi.

Discuția e întreruptă de apariția Evei.

— O să vă mai aducem pe cineva, ca să nu fiți singuri !

Pocnește din degete și doi tipi negri apar tîrînd pe un al treilea și-l aruncă fără menajamente pe podea. Nou-sositul are pansamente roșii de sînge la cap și la mîini. De fapt e vorba de prosoape vechi legate grosolan pentru a opri hemoragiile. Figura lui e plină de vînătăi. Tace, imobil, pe podea. Respirația îi e sacadată ; convulsii scurte îi scutură corpul.

— Fiți cuminți, împreună, zice Eva plecînd.

— Cine-i tipul ăsta ? întreabă Bérurier.

— I don't know, boy.

— Am impresia că a fost ziua lui, dar ce-au avut ei să-i spună, nu i-au spus cu flori ! comentează Belloise.

Îl privesc fix pe noul sosit ; am impresia că l-am mai văzut undeva. Și dintr-o dată, cînd se mișcă și-i văd mai bine fața, îmi cade fisa : e Lormont ! Ați citit bine ! Lormont în carne (tocată) și oase (zdrobite). Din nou nu mai înțeleg. Ceea ce-mi scapă nu e prezența lui aici, ci motivele prezenței mele. Dacă banditii ăștia îl au pe Lormont, ce mai așteaptă de la mine, de la noi ? Nu, nu-mi dau seama ce vor de la mine. Pînă acum nu m-au întrebat decît de Lormont. Or, îl au pe Lormont. François Lormont se ridică încet într-un cot căci are mîinile și picioarele legate.

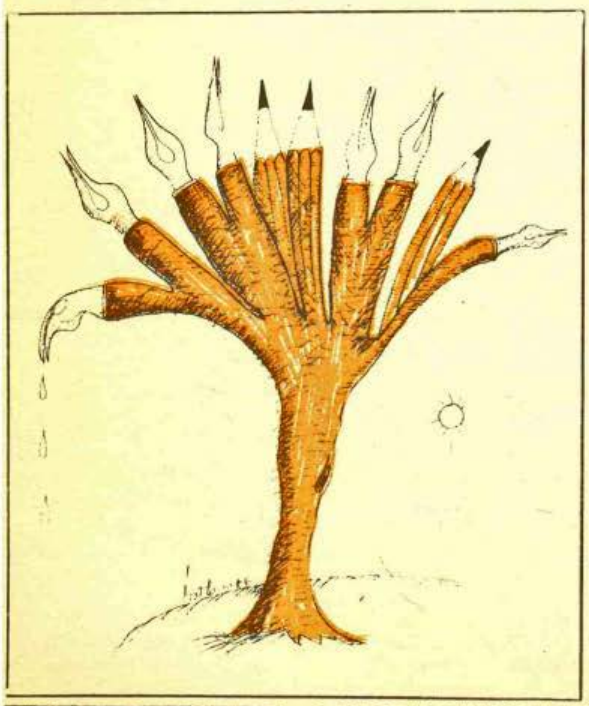

— Nu insista ! În viața mea n-am să mă căsătoresc cu un marinar !

— Ei, domnule Lormont și dumneavoastră sînteți invitat la această petrecere ?

— Cum ? el e Lonmont ! se miră Béru. De cînd ne tot întreabă de el. Poate ne dau drumul acum !

— Ce vi s-a întîmplat ? îl interoghez eu.

— M-au doborît în camera dumneavoastră de la Courchevel. S-au dat drept inspectori. Călătoria a fost lungă. M-au adus aici și m-au torturat. Mizerabilii !

— Dar de ce v-au făcut asta ? întreb eu. Pentru bani ?

— Nu chiar.

— Atunci ?... Liniște. Lormont aproape că leșină. — Nu aveți încredere în mine ?

Ezită. E adevărat că după un plan ratat poate pune la îndoială geniul meu polițist. Dar ce ? în toate meseriile există eșecuri !

— În starea în care mă aflu, nu mai are nici o importanță ! Știți poate că uzinele mele au un laborator de cercetări nucleare ?

Ia te uită ? de ce Bătrînul nu mi-a zis nimic despre asta ?

— Un grup de ingineri ai Statului lucrează la noi sub conducerea profesorului Von Klafouti la crearea unei arme termo-statice-mixte cu virvoltor cadastral electronic a cărei forță de distrugere este teribilă !

— Și asta vor ei ?

— Natural !

— Din cauza planurilor și proiectelor v-au torturat ?

— Da. Au fost trase în două exemplare. Unul e la Ministerul de Război, unul e în posesia grupului de la uzina mea.

Rămîne dintr-o dată absent. Pentru cei ce cunosc sufletul uman (și eu sînt dintre aceia) atitudinea sa dă de gîndit.

— Domnule Lormont, ați vorbit, nu-i așa ?

— Din păcate !

— Așa încît își pot procura planurile !

— Le au deja ! Sînt dezonorat pentru totdeauna ! Dacă scap îmi trag un glonte în cap !

L-aș mai întreba ceva dar se aud pași pe culoar. Ușa se deschide și Eva intră însoțită de omul în alb și alți trei mercenari cu revolvere și clești.

— Eliberați-l ! ordonă Eva, arătindu-mă.

— Duceți-l în salon, spune omul în alb cînd sînt liber.

Cohorta mă duce într-o cameră plăcută, mare ; un ventilator biziie în tavanul ei. Tipii care mă poartă mă aruncă pe covor fără considerație pentru personalitatea mea.

— Spuneți-mi, n-aveți etichetă ? protestez eu. Scrie „Fragil" pe mine !

— Tacă-ți fleanca ! zice ursuz tipul în alb, și cască urechile !

— Înainte de a căsca orice, începeți prin a mă dezlega. Sînt atît de anchilozat că pe lîngă mine, statuia lui Abraham Lincoln are aerul că va lua medalia la cursa de decatlon de la Jocurile Olimpice !

— Dezleagă-l, Stevens, recomandă tînăra amazoană.

— Mulțumesc, draga mea ! murmur eu. Știam că ai o inimă tandră.

O lovitură în plină figură mă face să tac. Dacă aveam mîinile libere...

— Va rămîne legat, hotărăște Stevens ! Sticletele ăsta împuțit nu e rezonabil decît cînd e deghizat în mumie !

— Mă flatați mult, întăresc eu, Excelență !

Stevens ridică din umeri.

— Comisare, a venit momentul să avem o discuție serioasă.

— Sînt nerăbdător ! Ascult.

— Sîntem în posesia planurilor unei arme secrete la care Guvernul dvs. ține mult.

— Știu.

— Ah ! deci Lormont v-a spus deja... mai multe națiuni ar da mult să le aibă. Numai că noi sîntem patrioți și preferăm să le revindem Franței. Ceea ce vreau de la dumneavoastră e să aranjați afacerea pentru un milion de dolari. Și asta în următoarele trei zile, dacă nu, tratăm cu altcineva.

— Și de ce îmi spuneți mie toate astea ?

— E o idee a Evei ; o să v-o expună.

— Guvernul francez va acorda desigur toată înțelegerea și tot creditul unuia dintre cei mai prestigioși servitori ai săi. L-ați văzut pe Lormont aici și știți deci că nu glumim. Știți de asemenea că sîntem invulnerabili pentru că ne aflăm pe teritoriu străin. Ați putut constata și cît de puternică e organizația noastră. Pe scurt, veți spune toate astea acolo sus și veți cere milionul de dolari cu pricina. În schimbul acestor sume vă vom da planurile. Și, ca primă, pe Lormont, pe inspectorul cel gras și pe nenorocitul de Belloise dacă vă pasă de pielea lui. E corect, nu ?

— Nu uitați, preia Stevens, că dacă refuzați acest tîrg, vom trata cu alții ; deja avem relații cu alte țări interesate. Dacă tranzacțiile cu Franța nu dau rezultate, va trebui să ne debarasăm de prietenii dumneavoastră, de Lormont și... chiar de dumneavoastră !

— Ar fi atît de păcat, suspin eu. Cunosc pe puțin 146 de persoane incintătoare care nu și-ar mai reveni din șoc !

— Nimic nu vă împiedică să refuzați. Dacă spuneți nu, nu le va fi greu oamenilor noștri să sape o groapă pentru patru cadavre.

Mă convoc de urgență pentru o Conferință de presă. Ce trebuie să facă un comisar din Serviciile speciale într-un asemenea caz ? Să se acopere de demnitate și să aștepte să i se găurească parietalul cu un glonț făcut la Manufactura franceză din Saint-Etienne sau, dimpotrivă, să accepte misiunea și să vadă pe parcurs ce va mai face ? Fără îndoială că a doua soluție se impune !

— Atunci, care e răspunsul ? întrebă brusc Stevens.

— Yes, domnule, Accept. Cum vom proceda ?

— Vă duc din nou la Paris cu avionul. Vom ateriza pe un teren particular. Veți merge cu ochii legați pînă la Paris. Vă veți întîlni cu superiorii dvs. și le veți arăta o fotocopie a documentelor ca să le dovediți că sînt în posesia noastră. Veți aștepta apoi să vi se dea cei un milion de dolari.

— Ce voi face cu acești bani de buzunar ?

— Îi veți pune într-o valiză roșie și veți lua un autobuz spre Nisa.

— Un autobuz ! Dar sînt atîtea curse de avion...

— Faceți cum vi se spune ! Și să vă fie limpede că la orice încercare de a ne păcăli, planurile nu vor mai fi niciodată ale Franței și prietenii dvs. vor avea dreptul la funeralii urgente, s-a înțeles ?

— S-a-nțeles !

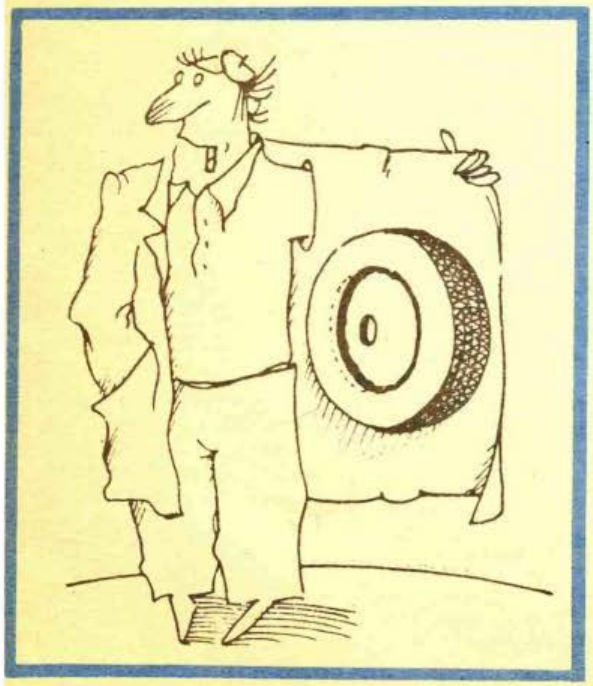

Să închipuiți oare că după această misterioasă dispariție Bătrînul mă va lua în brațe suspinînd ? Vă înșelați amarnic !

— Ah, iată-te ! De unde vii ?

— Din infern, patroane, și cel mai rău e că trebuie să mă și întorc !

Mă așez fără să fiu invitat și, foarte atent, triind cuvintele, îi fac o expunere scrupuloasă a evenimentelor. Mă ascultă pălind și mîngîindu-și cupola. Apoi ia telefonul și cheamă Ministrul de Război.

— S-a zis cu mine. De data asta, San-Antonio, ne zboară pe amîndoi.

Obține în sfîrșit legătura și discuția se angajează cu serviciile interesate. Bătrînul mă privește și zice acoperind microfonul :

— Sînt siguri : nici unul din cele două planuri nu a fost furat !

— Și asta ? zic eu aruncîndu-i fotocopia de la Stevens, ce e ?

— Vin imediat, spune Bătrînul interlocutorului său.

Pune receptorul în furcă, ia planurile și se scoală.

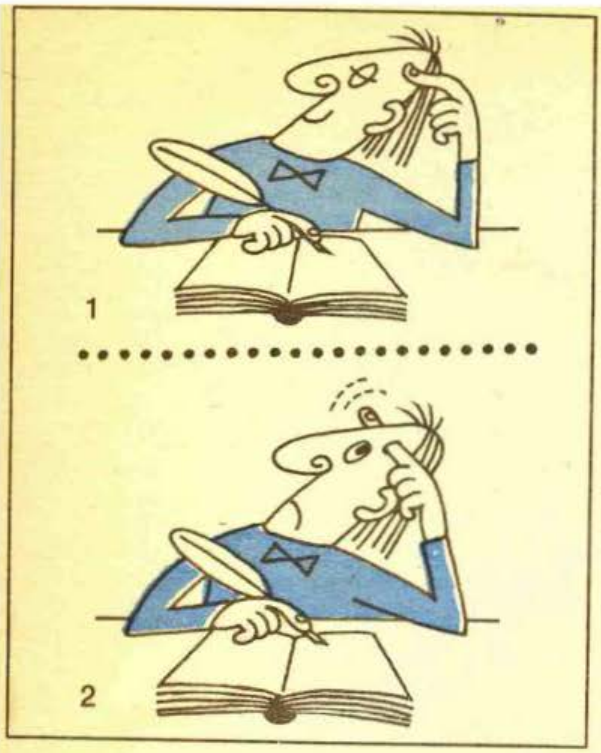

— Vino aici peste două ore, San-Antonio. O să încerc să lămuresc lucrurile.

. . . . . .

Îl găsesc în biroul său unde se învîrte ca un leu în cușcă.

— Planurile nu au fost furate, ci fotografiate, ceea ce e același lucru. Prietenii noștri au făcut așa fel încît să nu se dea alerta imediat. Asta le-a dat o mare libertate de mișcare.

— Și ce s-a hotărît acolo sus ? întreb eu gîndindu-mă intens la bietul Béru.

— Să nu se dea banii, mi-o reteză Bătrînul.

— De ce ?

— E clar că tipii ăștia o să încerce să dea o dublă lovitură. Un clișeu fotografic furnizează atîtea exemplare cîte vrei. Îți dai seama că deja negociază și cu alții. Mi-e tare teamă că totul e pierdut, inclusiv onoarea noastră.

— Nu încă, șefule ! Nu mă dau gata repede !

— Ce vrei să încerci ?

— O să le fac jocul ! O să mă întorc acolo și o să sfărîm adăpostul spionilor cum sfărîmi un cuib de șerpi !

— Vorbe ! Nu uita că se află pe teritoriu străin și că nici măcar nu știi unde se află acest teritoriu.

— Îl voi găsi !

— Nu pot să fac nimic pentru dumneata.

— Ba da ! Îmi puteți da mînă liberă !

— În starea în care sîntem !

— Foarte bine. Fug, șefule ! Dacă mă veți revedea în acest birou, înseamnă că am reușit. Altfel veți primi demisia mea... sau un ferpar cu margine neagră !

Și plec. Pe cînd îmi pregătesc lucrurile, în birou intră Pinaud mirat că nu e și Béru cu mine. Îi povestesc totul.

— Trebuie să faci ceva pentru el, San-A. ! Ce plan ai ?

— Umplu o valiză cu bancnote false și iau autobuzul de Nisa. Apoi mai văd eu.

— Plec și eu cu tine !

— Să vedem dacă Bătrînul e de acord... Îi dau un telefon.

— Ce mai vrei ? ! urlă șeful în aparat.

— Să vă cer permisiunea să vină și Pinaud cu mine.

— Ia-l și pe papă, dacă asta te liniștește !

— S-a aranjat. O să iei autobuzul separat, o să te așezi în fundul mașini și o să-i urmărești pe toți. Să n-adormi, mai ales. Întotdeauna faci așa !

Se duce spre masa sa și-și ia pistolul lung ca un os de mamut. Chiar cînd să plecăm, pe culoar. trece Meunier, un tehnician de la laborator.

— Bună comisare. Dacă ai puțin timp liber ți-aș arăta ceva pentru echipament. O combină radio individuală. Microfoane...

Cred că subconștientul meu a luat inițiativa.

— Arată-mi !

Meunier scoate două perechi de ochelari și două stilouri.

— Îți pui un stilou în buzunar — e microfonul. Pe urmă îți așezi ochelarii pe nas — receptorul. O altă persoană face același lucru. Fiecare are o mică baterie în buzunar. Echipamentul invizibil le permite să comunice pînă la o distanță de 100 de metri.

Și ne face o demonstrație.

— E foarte bun ! Îl împrumut !

— E eșantionul, nu se poate. Semnați-mi măcar o chitanță.

În situația în care sînt pot să semnez orice.

— Te-ai prins ? îi spun lui Pinaud. Putem să comunicăm în autobuz. O să-mi poți spune toate incidentele de pe parcurs fără să se observe. Hai, ia-ți echipamentul și să ne despărțim ; de-acum încolo, nu ne mai cunoaștem !

. . . . . .

Fără să fie aglomerat, autobuzul pentru Nisa este aproape plin. Și, cum mă cunoașteți, cînd e vorba să fac o călătorie atît de lungă, prefer să mă așez lîngă o reprezentantă a sexului frumos. Găsesc o fetișcană drăgălașă, modest îmbrăcată, cu ochi rizărețî. Cred că Giraudoux a scris că cele mai frumoase lucruri de pe lume sînt fetele tinere și provincia. În acest autobuz pot să judec adevărul acestor cuvinte : am o fetișcană la stînga mea și provincia la dreapta.

— Ei, draga mea, îți plac călătoriile ? o întreb pe vecina mea.

— Teribil.

— Ai ceva împotriva schimburilor standard ?

— De ce ?

— Dacă ești, pro, ți-aș propune să schimbi prenumele tău, pentru al meu.

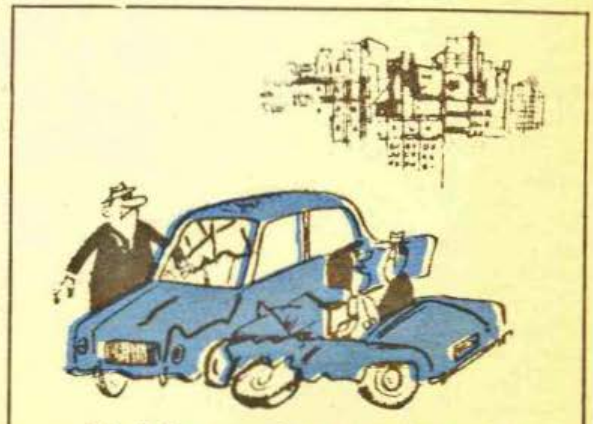

— Să vă fac cunoștință : dînsul e instructorul meu de la școala de șoferi !

— Iți spun încă o dată : pe fiica mea n-o las niciodată să se mărite cu un constructor de avioane !

— Aha, mă cheamă Huguette !

— Minunat ! Asta mă face să mă gîndesc la Muguet (lăcrămioară). Știi că semeni cu o lăcrămioară ?

— Și tu cu o ceapă degerată, rîde Pinaud în ochelarii mei.

— Și dumneavoastră ? Care vă e numele mic ?

— Antoine.

— N-aș fi crezut ! se amuză ea. Cînd eram mică aveam o pușculiță în formă de porc pe care o numisem Antoine !

Nostim, nu ? Asta îl face și pe un Cassanova să se simtă mai în largul său. În fundul autobuzului Pinaud rîde de nu mai poate. Și tot așa, din vorbă-n vorbă, pînă la Auxerre, Huguette și cu mine sîntem buni prieteni.

— Treizeci de minute, oprire la bufet ! anunță șoferul parcîndu-și bolidul în fața unui motel.

— Îți ofer de băut, frumoaso ! îi propun eu Huguettei.

— De acord !

— Ia-ți valiza, suflă Pinaud. Un tip cu atîția bani nu-i lasă pe oriunde !

Are dreptate. Scot valiza din plasă.

— Ce idee, se miră fata. Vă luați valiza ?

— Întotdeauna între mese, draga mea.

Ajungem în restaurant. E un colț drăguț, cu mobile rustice.

— Ce bei, cafea sau două ouă tari ?

— Ceai ! Și aș lua și un sandviș.

— Ca și mine ! Mă duc să le iau direct de la bucătărie ! De fapt vreau să fiu singur ca să vorbesc cu Pinaud. Îmi iau valiza și plec. Fac comanda la bucătărie și apoi merg la toaletă, pentru a vorbi mai în liniște cu Pinaud.

— Mă auzi, bătrîne ?... Nimic. — Dormi ?

— A, nu, somnolam un pic așteptînd să te întorci.

— Știi, m-am gîndit bine. Vor încerca să-mi ia valiza în timpul călătoriei. Cred că au un plan, pentru că sigur si-au închipuit că voi fi supravegheat. Așa că o să-i telefonezi Bătrînului și o să-i spui să facă așa fel încît să fim urmăriți de o mașină de aici de la Auxerre. Dar, atenție, de departe, foarte de departe, ca să nu trezim bănuieli.

— Îl chem imediat !

— Vezi să nu urli prea tare la telefon !

— Hei, ia stai, San-A. ! Ia te uită... Tipa cu care ești tocmai toarnă ceva în ceaiul tău. Un fel de pudră albă pe care a scos-o dintr-un pliculeț. A pus-o întîi în ceaiul ei ca și cum ar fi fost un medicament, apoi a inversat discret cești-tile.

— Bravo ! Bine c-ai căscat ochii ! Du-te acum și telefonează.

Mă întorc în motel lîngă Huguette, încep să vorbesc cu ea încercînd să-i deturnez atenția astfel încît să pot vărsa ceaiul în ghiastra care se află pe pervazul ferestrei, lîngă mine.

— Ai văzut mutra chelnerului ? Cu cine ți se pare că seamănă ?

— Nu știu !

— Uită-te bine la el !

Și în timp ce ea se uită, vluf ! vărs ceașca în pămîntul umed al filodendronului.

— Chiar că nu știu cu cine poate semăna, zice ea.

— Cu Mauriac, dar mai puțin comic și mai spiritual, nu ? și mă fac că tocmai termin ceaiul.

— Nu ți se pare că ceaiul are un gust cam nostim ?

— Nu e prea grozav, zice ea bîndu-l pe al ei.

Aud un sforăit ușor. Este filodendronul care tocmai a adormit. Ca totul să fie mai natural, mă fac că casc. Șoferul ne anunță că vom pleca. Îmi e puțin grijă pentru Pinaud dar mă liniștesc să-l văd în mașină, deja reinstalat.

— Cred că o să trag un pui de somn, mă scuzi, îi spun Huguettei după ce autobuzul pleacă.

— Și eu o să fac la fel !

— O,K., dacă vezi un vis cu două locuri în timp ce dormi, spune-mi și mie ! Mă așez comod și-l chem pe Pinaud.

— Ai vorbit cu Șeful ?

— Da, a aranjat totul.

— Foarte bine, fii cu ochii-n patru, eu sînt obligat să fac pe Frumoasa din Pădurea Adormită. Cred că dacă au vrut să mă neutralizeze, pregătesc lovitura pentru acum.

Autobuzul își continuă drumul în noapte. O ploaie măruntă se prelinge pe geamuri și pneurile fac un zgomot nostim pe asfaltul ud. Ce-o să se întîmple ? Oare ce a pus la cale această

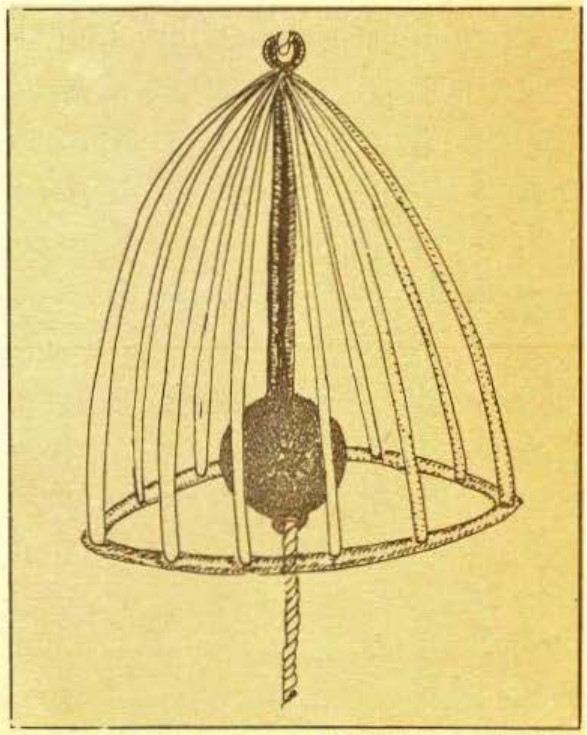

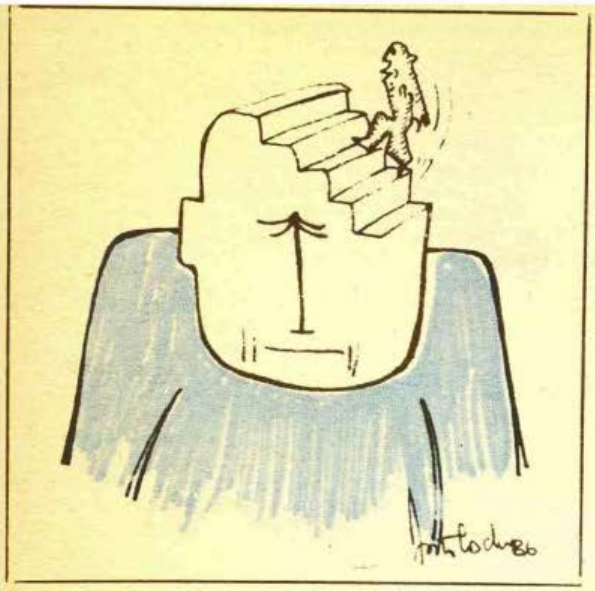

bandă atit de organizată ? Mă gîndesc la Béru şi la Lormont şi la Belloise legaţi în sîrma ghimpată. Niciodată mai mult ca acum nu am simţit nevoia să-i eliberez. O să reuşesc ? Vocea lui Pinaud.

— Atenţie ! Un tip tocmai se ridică, chiar în spatele tău. Nu mişca...

Şi un surd ar auzi cum îmi bate inima. — Nu mişca, reia Pinaud. Tipul te observă. Acum îţi ia valiza din plasă. E chiar lîngă a lui. Acum s-a aşezat şi nu mai văd ce naiba face...

— Ei, ce se mai întîmplă, şoptesc.

— Sai puţin, se ridică, ia valiza lui. Îi scoate husa. La naiba ! e roşie. O împinge deasupra capului tău. Se aşează la loc... Gata. Ai înţeles ? Acum are valiza cu dolarii. Şi-i pune şi husa. Asta-i tot, executat curat şi bine. Nimeni n-a observat nimic.

Ia te uită, banditii ăştia cred că e totul atit de uşor ? Puţin somnifer în ceaiul meu, un schimb de valize şi la revedere ? Puţin simplist ca procedeu. Tocmai gîndeam mai profund cînd şoferul nostru frinează puternic si înjură de mama focului. Toată lumea protestează. Un camion-cisternă e de-a curmezişul drumului şi l-am lovit. Panică la bord. Lumea se dă jos şi invectivează şoferul camionului care ieşise imprudent de pe un drum lateral.

— Cască-ţi ochii, Pinaud ! Se poate să fie un accident fals ca să ne oprească.

— Chiar voiam să-ţi spun că tipul şi-a luat valiza şi coboară !

— Urmăreşte-l şi spune-mi ce face.

Draga de Huguette care dormea pînă acum părăseşte discret autobuzul.

— Sînt maşini care se opresc din cauza accidentului, îmi spune Pinaud. Tipul se îndepărtează.

— Şi fetişcana ?

— Îl priveşte cum pleacă şi te supraveghează şi pe tine prin fereastră ! San-A. ! tipul se urcă într-o maşină sport condusă de o tipă blondă, o splendoare. Încearcă să se desprindă din coloană şi-o ia spre sud...

— Notează-i repede numărul !

— Am făcut-o deja.

— Atunci caută-i pe copoii care trebuiau să ne urmărească !

— I-am găsit !

— Luaţi-o pe tipa care era lîngă mine, vin şi eu imediat.

Huguette protestează dar ne urcăm în maşină şi le spun colegilor mei din Auxerre să dea drumul la sirenă, ceea ce şi fac, căci probabil toată viaţa nu au visat decît să joace într-un film poliţist pe ecran panoramic.

Reuşesc s-o conving pe Huguette că nu mai are rost să se facă că nu ştie nimic. — Unde merg colegii tăi ?

— La avion, murmură ea.

— Unde e avionul ăsta ?

— Într-un cîmp, prin Morvan.. Nu ştiu sigur !

Socotesc că trebuie să fie pe-aici pe undeva căci altfel n-ar fi înscenat accidentul chiar aici. Cred că ei au luat-o pe un drum secundar căci pînă acum i-am fi ajuns din urmă cu viteza cu care mergem.

— Aveţi radio la bord ?

— Da, domnule comisar.

— Stabiliţi legătura cu baza de la Villacoublay ! Cînd am legătura, mă prezint şi îi anunţ că un avion clandestin se pregăteşte să-şi ia zborul din Morvan dintr-o clipă-ntr-alta. Probabil spre Africa. Le recomand să-l intercepteze cu orice preţ şi să-l forţeze să aterizeze pe aeroportul de la Chalon-sur-Saône.

— Unde ne îndreptăm, întreabă şoferul.

— Spre Chalon, acum o să ne jucăm de-a aviatorii.

Este o oră ajungem la Chalon. Nici un aparat de zbor nu se vede. Iau legătura cu Villacoublay.

— Nu s-a semnalat nimic, domnule comisar !

— Avionul ar fi putut trece prin reţeaua voastră ?

— Da, dacă nu se îndreaptă spre sud, căci acolo ne-am concentrat mijloacele de reperaj.

După un timp primim un semnal. — Un avion clandestin e semnalat deasupra teritoriului elveţian îndreptîndu-se către sud cu o viteză de 300 km/h. Iar ne-au scăpat ! Şi-au luat toate precauţiile şi în loc să o ia direct spre Mediterana au făcut un ocol ca să nu poată fi reperaţi.

— Ia spune-mi, avionul merge cu 300 km/h. Dacă l-am urmări cu un avion care dezvoltă o viteză triplă, l-am ajunge ?

— Sigur !

Se pune în mişcare tot aparatul de comenzi şi confirmări şi după 15 minute, timp în care am dat ultimele instrucţiuni, inclusiv de a fi arestată Huguette şi reţinută pînă la noi instrucţiuni, ocupăm, Pinaud şi cu mine, cele două locuri ră-

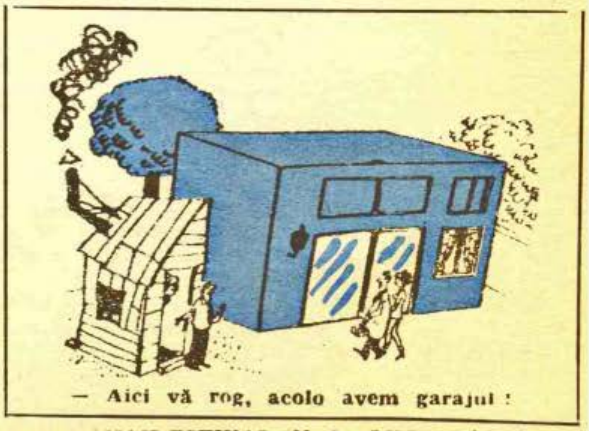

— Aici vă rog, acolo avem garajul !

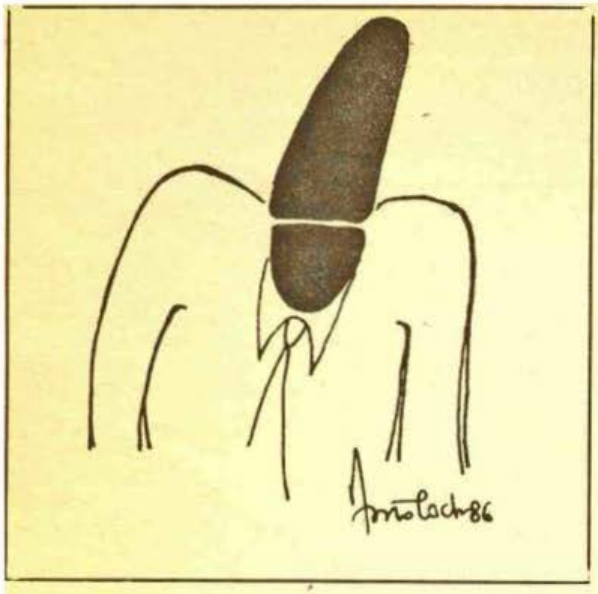

mase la bord în afara celor doi piloți. Avionul zboară atît de repede încît după o jumătate de oră ajungem din urmă pe cel în care se află Eva.

— Încercați să intrați în legătură radio cu ei !

— Aici Bretzel ! O chem pe domnișoara Eva ! Trece un timp și se aude vocea blondei :

— Ascult !

— Vorbiți cu comisarul San-Antonio !

— Hello, Eva, cum îți mai merge ?

— Nu prea rău, și dumneavoastră ? Credeți că sînteți isteț pentru că ne-ați ajuns din urmă ? Dar uitați un lucru : că sîntem departe de teritoriul francez și că nu mai puteți face nimic !

— Ascultă Eva, vei spune pilotului tău să întoarcă și să aterizați la Nisa, altfel vei gusta imediat apa Mediteranei !

— Dar uitați unde ne aflăm, dragă comisare ! rîde ea.

— Deloc, chiar am așteptat să fim deasupra mării ca să-ți vorbesc !

— Vreți să trageți asupra noastră ? Nu se prinde, căci cunoaștem tipul dvs. de avion și știm că nu are mitraliere !

E tare încăpățînată, micuța. Bluf pentru bluf, încerc marea lovitură.

— Deschide-ți suporturile pentru cercei, frumoaso ! Ești, desigur, în posesia valizei pe care atît de abil ați furat-o sau de care atît de abil m-am lăsat eu furat, nu ? Îți semnalez două lucruri în legătură cu această valiză : primul, dolarii pe care-i conține sînt tot atît de falși ca dinții unui octogenar, și al doilea, ea are un dublu fund. Nu încerca să deschizi acest dublu fund, n-ai cu ce. Sub acest dublu fund, draga mea, este o bombă pe care pot s-o declanșez prin radio ; nu am de făcut decît un gest, și bum !

— Minți ! strigă Eva.

— Dacă nu vă întoarceți, n-o să mai ai timp să-ți dai seama că nu mint. Mai ales nu încercați să vă debarasați de valiză aruncînd-o în mare căci dacă văd pe cineva că deschide ușa aparatului îl împușc pe loc. Încep să număr !

— Joci ultima carte !

— O.K., joc ultima carte ! Cinci... patru... trei... doi...

— Virează ! strigă pilotului. Bravo comisare !

— Păstrați direcția spre Nisa ! Vă urmărim de aproape !

După o oră aterizăm la Nisa după ce am prevenit aeroportul de dubla noastră sosire.

intem în biroul aerogării, Eva, pilotul lor, tipul care mi-a luat valiza, Pinaud și cu mine.

— Vă ofer o ultimă șansă : Ne urcăm în avionul vostru și ne întoarcem la amicul Stevens. Pe mine mă fascinează deșertul.

— De acord, zice Eva după o scurtă meditație.

Nu te ambala San-A. ! Este o provocare. Are în capul ei o idee mare cît Empire State Building. Își zice că odată ajunsă la ai ei va restabili situația. Așa că fii cu ochii-n patru !

După patru ore de zbor, în zori, ajungem la destinație.

— Înainte de toate, draga mea, îi spun Evei, îți ofer drept primă un avertisment : am asupra mea o armă care vindecă de migrene și un elefant ; dacă nu faci exact ce-ți spun o experimentez pe tine !

Iată și planurile mele ! (Vi le-aș fi spus mai devreme dar mi-era teamă că le uitați !) Eu sînt deghizat în pilot. În timp ce Eva, cu valiza roșie, are de lucru cu camarazii săi, eu eliberez prizonierii. Între timp Pinaud rămîne în avion și-l

NIC NICOLAESCU

păzește pe adevăratul pilot. Mă întorc cu colegii mei, ne urcăm în avion și plecăm. Ce ziceți ? Și planurile armei secrete ? Am și pentru ele o idee dar e prea devreme să v-o spun.

— Totul se bazează pe tine, Eva. La cel mai mic semn de primejdie declanșez detonatorul. Dimpotrivă, dacă joci curat, revii cu noi în avion și fac focul de artificii numai după ce ne-am luat zborul.

Face un semn afirmativ. Avionul aterizează și deschidem ușa. Eva ține valiza cu o mînă tremurîndă.

— Buză-ziua, copii, spune Stevens care ne aștepta. Totul a mers bine ?

— Da.

— Și dragul tău comisar, San-Antonio, ce face ?

— Ei, cred că mă blestemă, spune Eva cu un sînge rece care ar îngheța și inima unui șarpe.

— Dă-mi valiza. Sînt toți ?

— Da.

— Patronul va fi foarte mulțumit. A combinat totul magistral, nu-i așa, Eva ?

Ei, pilotule, ai o mutră cam nostimă, îmi zice el în spaniolă.

— Somn, răspund eu tot în spaniolă, căci o cunosc la perfecție.

— O să ai timp să dormi după aceea, acum mergem să stropim succesul !

Aș refuza invitația dar mi-e teamă că la o frază mai lungă m-aș da de gol.

Îi urmez în camera principală. Stevens umple trei pahare.

— Patronul nu s-a sculat încă. V-a așteptat toată noaptea. Noroc !

Mă grăbesc să beau ca să pot pleca pînă să se prindă cine sînt. De acord, Stevens se uită cam cruciș din cauza nopții de veghe, și totuși... dintr-o dată mi se întîmplă ceva îngrozitor : un jet de foc în ochi. Este Eva care a aruncat cu un gest precis conținutul paharului ei chiar în ochii mei. În timp ce mă frec pe pleoape iată că-mi înfundă în stomac ceva dur care nu poate fi mînerul periuței ei de dinți.

— Nu mișca, vicleanule, sau te omor !

— Eva, strigă Stevens, ce-nseamnă asta ?

— Nu-l recunoști ? Nu ești deloc fizionomist ! Îmi smulge casca de pilot.

— San-Antonio !

— Altfel spus, dracu'n persoană ! întărește Eva. Dar lasă c-o să-ți povestesc mai tîrziu. Valiza asta conține bani falși și o bombă pe care poate s-o declanșeze cînd vrea !

— Dacă face vreun gest, omoară-l imediat !

— Atenție, dacă mă omorîți detonatorul poate totuși funcționa ! E un cerc vicios !

Stevens ia valiza și zice că va reveni. Mă bucur pentru că rămîn singur cu Eva.

— Ai greșit, Eva. De mii de ori, ai greșit. Ți-ai jucat ultima carte.

— Așa credeți ?

Tocmai atunci o rafală de mitralieră izbucnește afară. Ne uităm ; în mijlocul curții e cadavrul lui Stevens. Valiza a căzut și s-a deschis și dolarii s-au împrăștiat pe jos. Trei oameni înarmați cu mitraliere Thompson sînt acolo. Și știți cine sînt acești trei trăgaci de elită ? Quincy. Ray și un om de-al lor ! Eva se pierde și mi-e greu să-i iau pistolul. Negrii din bungalow deschid focul. Cei trei ripostează și-l recunosc pe al treilea în persoana chelnerului din trenul care mă ducea de la Chambéry la Paris. Fără îndoială că el a omorît-o pe Lidia. Afară, cei trei au pus mîna pe valiză. Foarte mîndri de ei se retrag pînă la tancul cu care au venit. Își zic probabil că n-au făcut această călătorie degeaba pentru că încă nu și-au dat seama că în valiză sînt bani falși. Mașina lor se depărtează în timp ce focurile de mitralieră fac să sară nisipul împrejurul ei.

— Ei bine, timpit ce ești, ce mai aștepți de ce nu faci bomba să explodeze ?

— Îți cer 5 minute de răbdare. nimic mai mult !

— De ce ?

— O să-ți fac o mărturisire : cînd zburați peste Mediterana și v-am spus despre bombă. erau cioace.

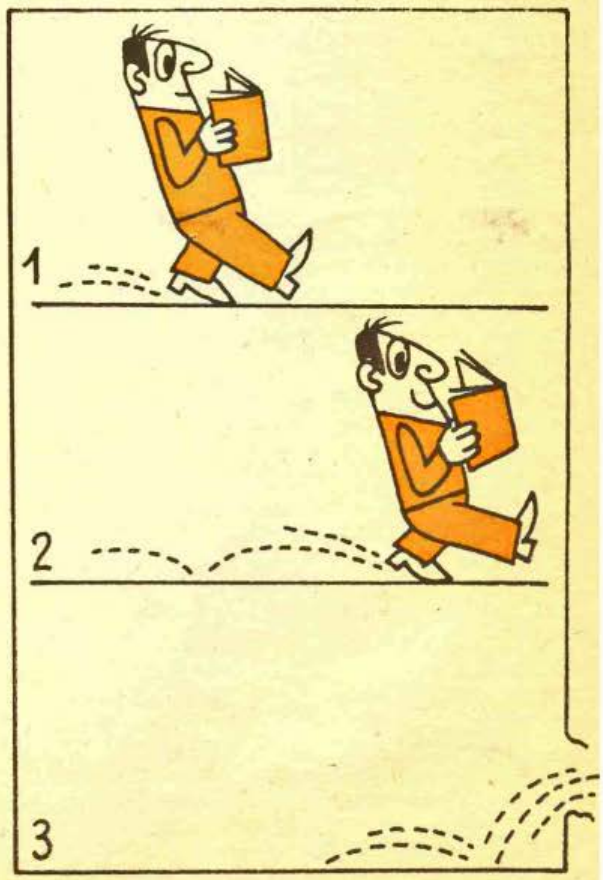

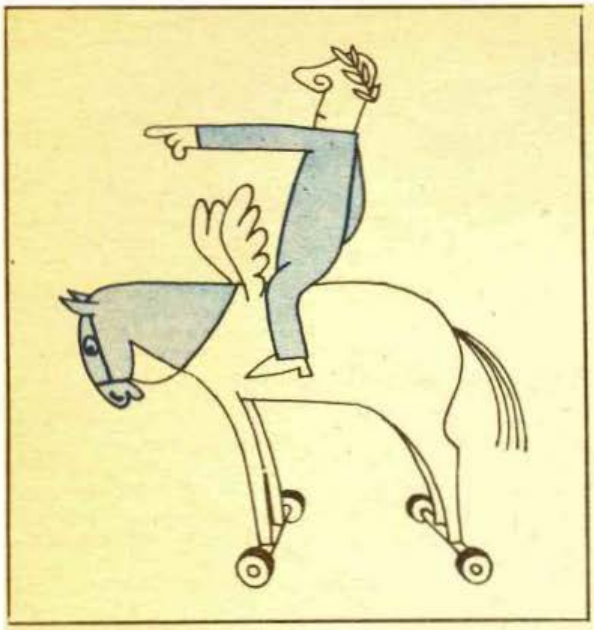

— Ce ?

— Dar la Nisa am avut grijă să fac din această minciună o realitate. E o bombă în valiza Am reglat-o să explodeze la un sfert de oră după aterizare.

Chiar atunci se aude un zgomot uriaș și pe pista care pleacă spre nord se ridică o coloană de flăcări și fum.

— Acum să mergem să eliberăm prizonierii !

O împing în afara camerei cu pistolul.

...Ușa debaralei este acum închisă cu cheia, dar cu o lovitură de umăr o deschid.

În obscuritatea aproape completă două mase inanimate zac pe podea. Aprind o lampă din perete. Îl descopăr de Béru și pe Riri, fiecare în ruloul său de sîrmă ghimpată. Au sfîrșit prin a se întinde pe ghimpi, atît erau de epuizați.

— Béru, dragul de tine !

— San-A. ! murmură el. Dacă nu-mi aduci de mîncare mai bine nu mai vorbi cu mine !

— Dar unde e Lormont ?

— Aici ! se aude o voce.

Lormont e acolo într-un halat roșu. Ține o mitralieră îndreptată spre mine.

— Trage, trage ! strigă Grasul. El e patronul ! Știu tot !

— Taci din gură, animal zgomotos ! amenință Lormont. Și dumneata, comisare, dă-i pistolul Evei.

— Bine jucat, Lormont.

— Nu-i așa ?

Îi dau pistolul Evei dar în momentul în care îl ia, dau un picior în lampa care se stinge. Speriat, Lormont, trage. Dar San-A. a luat înțeleapta precauție să sară în lături. Cum atunci cînd i-am dat Evei pistolul i-am pus siguranța, am tot timpul să acționez. Îi trag ei mai întîi o palmă care face să-i sară rujul de pe buze. Sînt față-n față cu Lormont, care din prima rafală și-a și terminat gloanțele și acum se folosește de pușcă ca de o crosă de golf. Dar înainte ca el să aibă timp să ia capul meu drept minge are dreptul la un pumn în sertarul cu bijuterii de familie. Urlă și se îndoaie din mijloc. Mutra lui se află chiar unde trebuie. Îl fac K.O. și o potolesc și pe Eva care începuse să se agite. Nu-mi mai rămîne decît să-i dezleg pe amici.

— Dacă mai aveți destulă forță în voi, duceți-i pe ăștia doi la avion !

— Și tu ce mai faci ? se îngrijorează Grasul.

— Dau foc cuibului ăsta de șerpi cu clopoței ! Aici se află documentele. O să ardă cu restul, n-am timp să le mai caut, și cum de fapt sînt numai fotografii....

— Dacă din întîmplare găsești un capăt de cîrnat... suspină Grasul ridicînd-o pe Eva.

Bum !... Tresărim. Îl privesc p Riri. Ține revolverul meu încă fumegînd în mînă. Lormont, cu craniul țăndări, face o pată mare pe podea...

— Belloise, pentru dumnezeu ! urlu eu.

— E prima dată că mi-am mînjit mîinile, dom'le comisar, îndrugă el, dar nu regret nimic. Ce-am putut îndura de la nesuferitul ăsta, nu se poate spune ! Și apoi, n-am fost angajat să-l omor ? Ar fi trebuit s-o fac mai devreme ! Nimic din toate astea nu s-ar fi întîmplat și aș mai fi avut-o pe Lidia cu mine !

EPILOG

Grasul își mestecă liniștit ciolanul pe care i l-am găsit.

— Avantajul acestor case de lemn e că iau repede foc, zice el privind în jos.

Eu savurez bucuria victoriei privind cerul încendiat de soare.

— Ce escroc, Lormont ăsta ! A vrut să negocieze pentru el arma secretă pe care o fabrica guvernul în atelierele sale ! Cred că Eva o să aibă multe să ne spună despre el !

Și totuși mă mai frămîntă cîteva întrebări : de ce oare l-au pus pe Belloise să-l omoare pe Lormont dacă el era șeful bandei ? I-o adresez pe față lui Riri.

— Bine, bine, comisare, prefer să mărturisesc totul, atunci. V-am cam mințit la început... Și pe urmă cînd mi-am dat seama că totul merge rău n-am mai îndrăznit să vorbesc... Întîlnirea de la Courchevel era planificată. Aveam ordin să joc teatru și să vă vînd povestea cu Lormont. Cred că era ideea lui. Voia să dispară și poliția să creadă că viața îi e amenințată. În timp ce-l omoram pe colegul dumneavoastră, a șters-o elegant. O parte a bandei, Quincy și ceilalți, n-au știut și au fost și ei păcăliți... De unde și supărarea lor... În fine așa văd eu lucrurile, și... Au!

Riri cade cu mutra pe spătarul scaunului din fața lui. Béru, beat de furie i-a ars una cu ciolanul.

— Ce vreți, nu e un tip rău, sigur, dar nu-mi place ca cineva să-l mintă pe superiorul meu ierarhic !

Pe urmă, luînd de jos osul rupt, începe să-i sugă măduva.

Traducere de
Ileana Busuioc

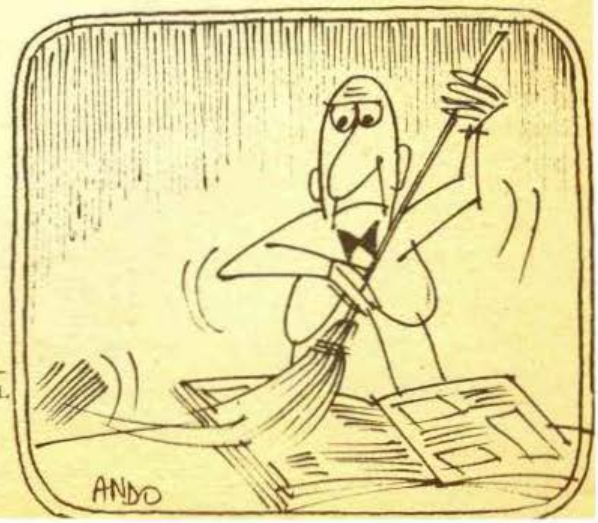

DOMINO

CUVINTE
ÎNCRUCIȘATE
CURIOZITĂȚI
UMOR
ENIGMISTICĂ
ANECDOTE
CARICATURI

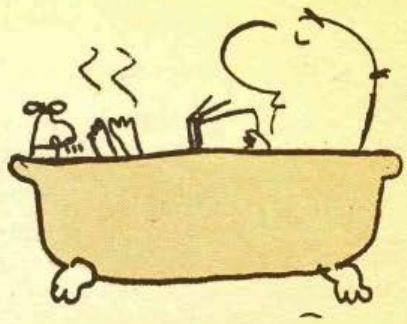

BRAVO STEAUA!

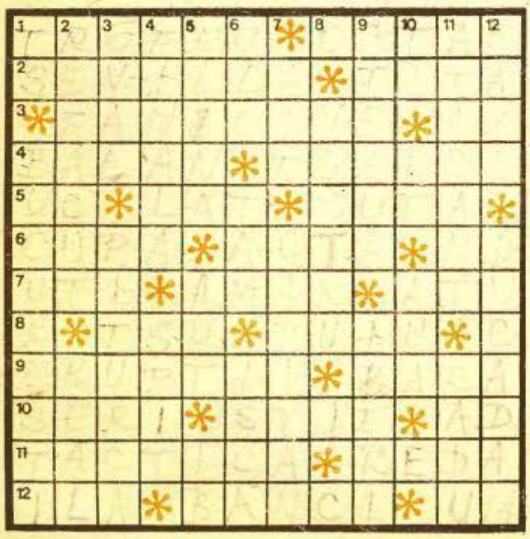

ORIZONTAL : 1) Cupa Campionilor Europeni, în vitrina clubului sportiv Steaua București ● Jucătorii Stelei, în viața de toate zilele (sing.) **2)** Orașul care a găzduit marea finală dintre Steaua și F.C. Barcelona ● Tudorel Stoica, pentru Alin și Alice Stoica **3)** Însemne ale dragostei cu care sînt întîmpinați jucătorii de la Steaua ● Primul în... clasament, al 41-lea la... Steaua ! **4)** Diamantul din Maramureș strălucind în constelația Stelei ● A desfășura o acțiune prin... întoarcere ! **5)** Doi-trei jucători ● Mod de tras la poartă, pe lateral (vezi Bölöni în meciul cu Kuusysi Lahti) ! ● A degaja terenul de joc **6)** Argintul care a înscris numele echipei Steaua pe firmamentul fotbalului european ● Acroșată pe margini ● Fundaș central (nu-i vorba de Belodedici !) **7)** Cap al lui Urruti ● Gustul înfrîngerii ● O șansă în plus la fotbal **8)** Șut ratat ! ● Anghel Iordănescu, cel ovaționat de tribune **9)** Țîșniri de mare viteză, care produc panică în teren ● Stilp al apărării **10)** Timpul de joc al meciului din 7 mai 1986 (pl.) ● Este bine informat ● Adrian cel mic ! **11)** Schemă de joc, în funcție de teren și adversar (Bravo, Steaua !) ● A transmite la radio meciul Steaua — F.C. Barcelona **12)** Olé-olé pe plaiuri oltenești. ● Locuri rezervate în tribunele stadionului din Ghencea ● Cap Majaru la... Bumbescu !

VERTICAL : 1) Tudorel Stoica ! ● Capitala fotbalului european (Bravo, Steaua) **2)** Reintrat în teren, după avizul medicului ● Marea rivală a echipei F.C. Barcelona **3)** Balon jucat cu mîna ! ● Meseria lui e golul (golgetterul Cupei Campionilor Europeni, ediția 1986) **4)** Marea întrecere din seara zilei de 7 mai dintre Steaua și F.C. Barcelona de pe stadionul Sanchez Pizjúan ● Vîrf de atac **5)** Greaca veche ● În afara terenului de joc ● Ilie Bărbulescu în... tribună ! **6)** Rulou central ! ● Glasul tobelor ! ● A produce panică printr-o continuă mișcare ! **7)** Numele flamand al unui oraș din patria lui Anderlecht ● Ștefan Iovan, la cîrma jocului de pe stadionul din Sevilla **8)** Posesivul care ține de noi **9)** Regina fotbalului european, antrenată de Em. Jenei ● Spaniolii, la ei acasă **10)** În poartă ! ● Radu Troi, antrenorul echipei de tineret-speranțe a clubului Steaua ● Steaua, în finală **11)** Marius Lăcătuș, în cvintetul ofensiv al Stelei ● Al doilea, la Steaua ! **12)** Numărul de pe tricoul lui Belodedici în meciul cu F.C. Barcelona ● Uriașul de la Sevilla, intrat în legenda fotbalului mondial.

CORNEL POPESCU

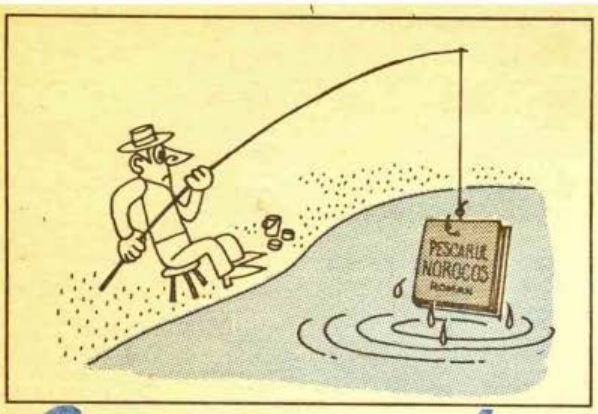

În concediu

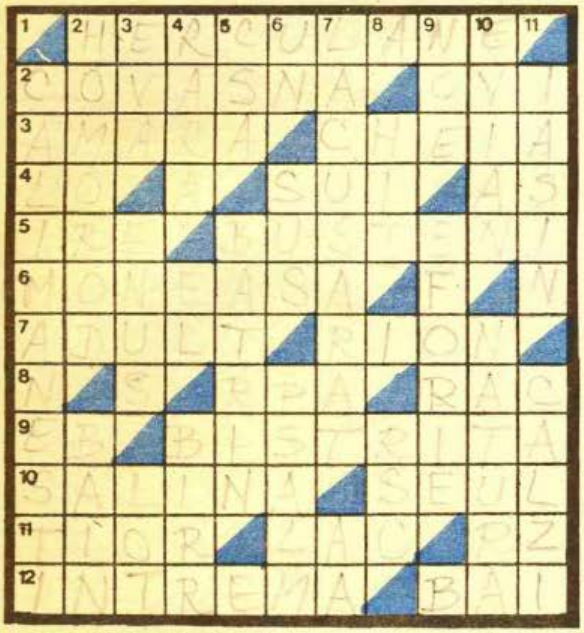

ORIZONTAL : 1) Staţiune permanentă situată pe Valea Cernei, în jud. Caraş-Severin, cu ape minerale termale uşor radioactive indicate în afecţiuni ale aparatului locomotor şi ale sistemului nervos periferic **2)** Situată în depresiunea Breţcu, jud. cu acelaşi nume, datorită factorilor săi curativi naturali, staţiunea este indicată în afecţiuni cardiovasculare ● Cîteva ovine... **3)** Aşezată pe malul lacului cu acelaşi nume din jud. Ialomiţa, în această renumită staţiune se tratează afecţiuni ale aparatului locomotor, ginecologice etc. ● Aflată pe cursul superior al riului Teleajen, la poalele munţilor Ciucaş şi Zăganu, oferă minunate condiţii pentru o cură de aer şi odihnă în sînul naturii **4)** La intrarea în localitate ! (sau Olăneşti 21 !) ● Verb conjugat la munte... ● ...de campionul din Moneasa ! **5)** Eforie... 541 ! ● Staţiunea montană de la poalele Caraimanului, pe malul drept al pitoreştii văi a Prahovei... **6)** ...şi alta, nu mai puţin celebră, la poalele munţilor Codru (Apuseni) **7)** Se tratează, de regulă, în staţiunile permanente, pentru diverse afecţiuni, sau îşi petrec minunate clipe de repaus şi odihnă după un an de muncă (sing.) ● Critic literar român (1872—1895 ; Ionecu Raicu-) **8)** Republica Populară Angola (siglă) ● Merge de-a-ndaratelea ! **9)** Borsec 51 ! ● Judeţ în Nordul ţării unde se află staţiunea Singeorz-Băi, la poalele munţilor Rodnei (...Năsăud) **10)** Cetate legendară în vechea Palestina ● ...Roşu, staţiune situată într-o depresiune străjuită de munţii Suhard ● Ieşirea din ...Singeorz ! **12)** Verbul conjugat după cura balneară... ● ...din Geoagiu-..., aflată într-o zonă deluroasă la 14 km nord de Orăştie (jud. Hunedoara).

VERTICAL : 1) Izvoarele sale cu ape termale, dotările ultramoderne din Căciulata, fac din această staţiune de pe malul Oltului una dintre cele mai renumite şi indicate pentru tratament şi odihnă **2)** Situată într-o regiune împădurită de dealuri, în jud. Braşov, oferă condiţii prielnice tratării unor afecţiuni ale aparatului locomotor şi sistemului nervos periferic — Localitate în Elveţia... la temă ! **3)** Hotelul supralicitat de... bărbaţi ! ...în aproape de Venus ! ● Echipa noilor sosiţi în staţiune ! (fig.) **4)** Floarea de colţ sau atmosfera staţiunilor Păltiniş, Predeal... ● Găsite la... Felix !! ● Oraş în Irlanda **5)** Sigla pentru Confederaţia Sindicală Africană ● Îşi tratează reumatismele în staţiuni cum sînt cele de pe malul Mării Negre sau la Amara (jud. Ialomiţa) — sing. **6)** Cîteva dintre... staţiuni ! ● La Predeal sau Sinaia, cota 1 400... ● Poezie veche **7)** Staţiune sezonieră de interes local, la 5 km de Brăila (2 cuv.) ● De două ori la... Sovata ! **8)** Aproape... chit ! ● Republica Socialistă Cehoslovacă (siglă) **9)** Celebrul călător... în canoe ● Printre perlele litoralului românesc, fie la Nord sau Sud... **10)** Băi renumite pe malul lacului Geneva ● Mediul înconjurător, locul cel mai favorabil pentru petrecerea plăcută şi recreativă a timpului liber, în favoarea unei dezvoltări sănătoase, armonioase a corpului uman. **11)** Vestit portar sovietic de fotbal ● Apele minerale termale prezente în numeroase izvoare ale unor staţiuni ca Felix, Călimăneşti-Căciulata, Herculane, Vaţa-Băi, etc. (masc.)

Dicţionar : TIOR, BAIN, BIRR.

IOAN ROMAN
Sibiu

FĂRĂ GREŞEALĂ

Monoverb cu incastru
(anagramat : XXXXOXX)

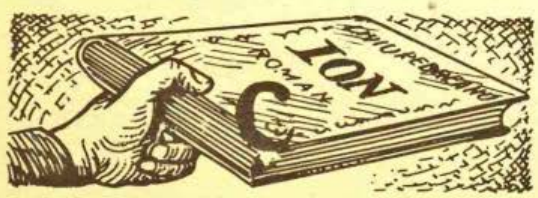

UN FILM

(Rebus criptografic : 6, 2, 4)

CRONICA ȘOSELEI

O ambulanță de spital gonește pe străzi și, la o intersecție răstoarnă și accidentează un pieton. Șoferul coboară imediat, ridică victima, o instalează pe targă și continuă drumul spre spital. La un moment dat, se întoarce zîmbind spre accidentat și îi spune :

— Ce noroc formidabil ați avut că treceam pe aici !

IN EXERCIȚIUL FUNCȚIUNII

— Să trăiți ; sînt sergentul Tase ; vă rog să-mi prezentați actele.

— Dar de ce ?

— Ați mers cu peste optzeci de kilometri la oră !

— Dar dumneata cu cît ai mers dacă m-ai depășit și mi-ai făcut semn să opresc ?

MONTANĂ

(Rebo eliptic anagramat : 5 + (3) = 7)

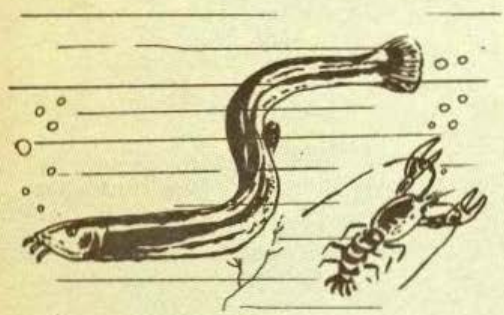

DESPRE CÎINI

— Cîinele vecinului meu e un animal foarte inteligent. În fiecare dimineață începînd de la ora 5 începe să latre în cîteva reprize. Toată lumea se scoală. Nimeni nu mai folosește ceasul deșteptător.

— Să vezi ce face cîinele soției prietenului meu. De cîte ori amicul meu se pune pe băutură animalul îi ascunde cheile de la mașină...

LEGITIMĂ APĂRARE

Un cîine discută cu un altul :

— Sînt cel mai bun dulău din cîți am cunoscut vreodată. Eu nu am mușcat niciodată pe nimeni. Apoi, gîndindu-se la cele spuse adaugă :

— Bineînțeles, afară de cazurile cînd eram în legitimă apărare...

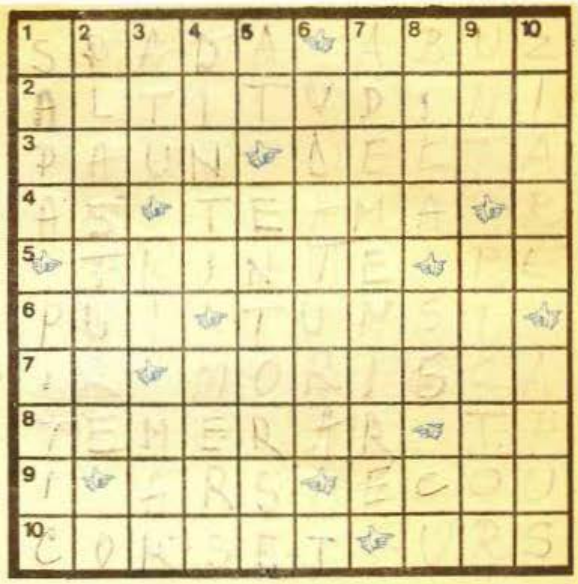

Puncte de vedere

ORIZONTAL : 1) Ajutor cavaleresc ● Depășire periculoasă **2)** Întocmesc un clasament numai pentru vîrfuri **3)** E mereu cu ochii la coadă ● Sosire la cursuri cu gura plină **4)** Carte de căpătîi ● Determină o reținere la întreprindere **5)** Dezechilibrare urmată de o aterizare forțată (pl.) ● Cuvînt de acoperire **6)** Producție de ouă ● Forfecați de-a fi a păr **7)** Asigură schimbarea la față a lumii trecute ● Umblă cu învîrteli în caz că i se face vînt **8)** Probă de mare curaj implicînd asumarea tuturor riscurilor ● Top organizat în afara cercului ! **9)** Tratat cu o pară ● Transmite o emisiune în reluare **10)** Permite o reproducție lărgită ● Prototip de FRAM scos iarna din funcțiune.

VERTICAL : 1) Lucrează cu capul în pămînt ● Exemplu de proastă creștere **2)** Motiv medical ce împiedică ținerea cursurilor **3)** Te duce tot înainte ● Briu pe mijloc ! ● Bilă secretă **4)** Spărgători intrați într-o unitate de alimentație ● Tip de autotransport **5)** Căluț de mare ● Ligamentare forțată (pl.) **6)** O muiere zdravănă **7)** Legea atracției universale **8)** Participantă la numărătoarea bobocilor ● Suri ! ● Simbolul frunzelor dintr-o natură moartă **9)** Concentrat din lapte ● Redactor la... realitatea în imagini **10)** Buletine de știri ● Sfîrșeală după o zi de mare soare.

Încrucișare :
ION APOSTOL

Definiții :
IUDITH MENTZEI

UN MATEMATICIAN

(Monoverb cu încastru anagramat XXXXXO)

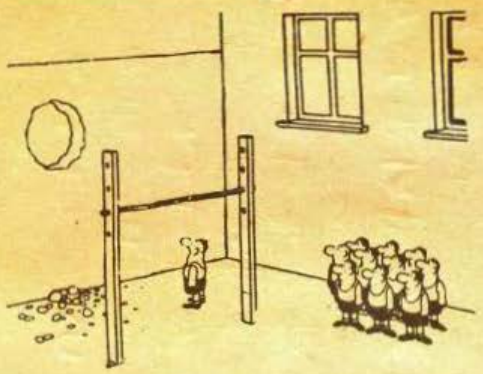

— Ce păcat ! Își luase un asemenea avînt încît, dacă ar fi terminat exercițiul ar fi luat o notă peste șapte !

ȘTIAȚI CĂ...

...Multe poezii nemuritoare ale lui GEORGE COȘBUC au fost scrise în timp ce călătorea cu trenul ? După mărturisirile sale, zgomotul roților de tren îl făcea să fie absent la cele ce se petreceau în jurul său și-l inspirau.

...Recordul de pseudonime ale scriitorilor din țara noastră îl deține scriitorul și ziaristul ALEXANDRU HODOȘ (1893—1967) fiul cunoscutului scriitor ardelean Ion Gorun, care s-a folosit de o puzderie de pseudonime: 259 ! !

Scriitori cu nume de notorietate ca ALEXANDRU VLAHUȚĂ, (1858—1919) sau IOAN SLAVICI (1848—1925) au folosit 48 și respectiv 28 de pseudonime, iar ALEXANDRU MACEDONSKI (1854—1920) 72 de pseudonime !

...Lui CREANGĂ i-a fost consacrată o monografie de către un om de știință de talie europeană ? Este vorba de francezul JEAN BOUTIÈRE, specialist în filologia română.

...JEAN BART, pseudonimul literar al scriitorului EUGEN BOTEZ, este fiul generalului PANAIT BOTEZ, aprig luptător în timpul războiului pentru independență.

...Numele a trei scriitori români încep cu aceeași literă, aceștia sînt originari din localități ale căror denumiri încep de asemeni cu aceeași literă tustrei fiind născuți în același secol ? Iată-i : CREANGĂ născut în Humulești, CARAGIALE născut în Haimanale, COȘBUC născut în Hordou.

...Cel care a descoperit marele talent al scriitorului CAMIL PETRESCU a fost TUDOR ARGHEZI ? Aceasta se petrecea pe timpul cînd, student fiind, CAMIL PETRESCU publica note în revista „Facla".

...Operele complete ale lui PANAIT ISTRATI au fost traduse pînă și în limba abisiniană ?

...MIHAIL SADOVEANU a vrut, în urmă cu mai bine de opt decenii, să devină... actor ? Dovadă e faptul că a urmat cursurile de artă dramatică din București, unde au „Academiei Stoenescu", o școală particulară fost elevi, printre alții, G. STORIN, A. MICHAILESCU, NAE CIUCULETE.

Dumitru Vasi Soimoșan

FĂRĂ IDENTIFICARE

(Monoverb cu încastru anagramat : XXXOXX)

NOROC

(Scart anagramat : XXXXOX)

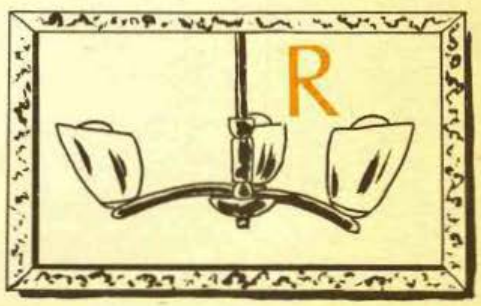

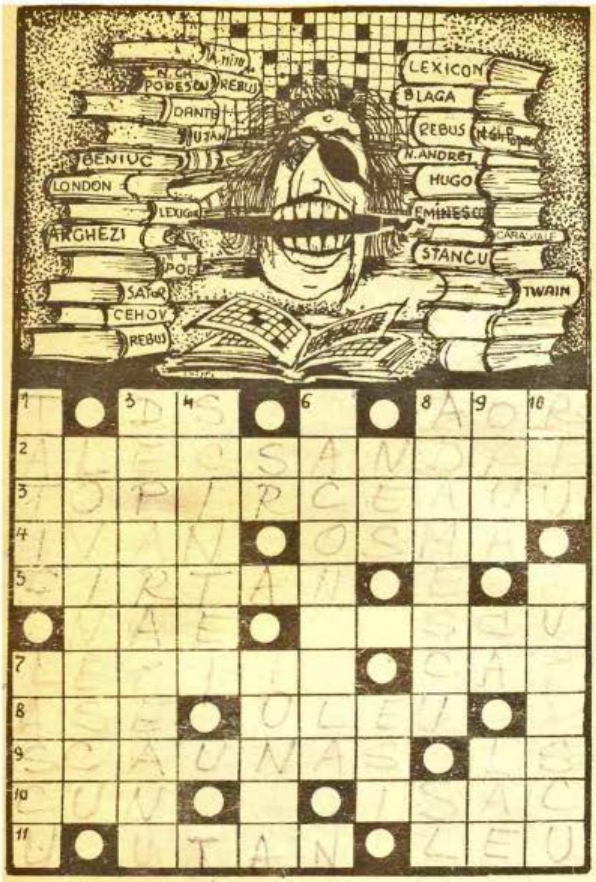

ORIZONTAL : 1) Dese ! ● În „Cocoşul negru" Victor Eftimiu dedică acestui metal preţios o baladă (pop.) **2)** „...acel rege al poeziei, veşnic tînăr şi ferice", spune Eminescu în „Epigonii" **3)** Autorul „Migdalelor amare" şi al „Parodiilor originale" care spune : „...Şi nu există-n univers / Mai mare crimă / Decît la coada unui vers / Să pui o rimă" **4)** După cum povesteşte Ion Creangă acest năstruşnic avea o... turbincă ● Cind Cosma îşi pierde capul **5)** Cioban răspînditor al cărţii româneşti în satele din Transilvania şi care a călătorit pe jos pînă la Roma pentru a vedea Columna lui Traian **6)** Caţavencu din „O scrisoare pierdută a lui Caragiale" ● Un reputat traducător al „Ghepardului" lui Lampedusa **7)** Poet simbolist înrîurit de literatura franceză, autorul volumului de versuri „Fecioara în alb" ● Scriere cu etaj **8)** Siglă pentru „Academia de studii economice" ● Lichid gras în apă şi mai uşor decît ea **9)** Scăunel ● Locul sigiliului **10)** Riu pe Drava, în Ungaria ● Poet clujan, a cultivat cu predilecţie poemul în proză **11)** Autorul lui „Ciopîrţilă", poet şi editor ● Publicist contemporan care se ocupă de problemele procesului de formare morală a tineretului în „Dreptul la dragoste" etc. (Cristian).

VERTICAL 1) Copilul tatii ! ● Istoric literar şi folclorist, fost profesor al Universităţii din Iaşi **2)** Dramaturg, nepot al unui mare critic **3)** Poetul cîmpiei române, parodiat de Topîrceanu (Alexandru) **4)** Sînt... „galbene" într-un volum al lui G. Bacovia **5)** Sere ! ● Filozof român, fondator al teoriei ondulaţiunii universale **6)** Printre altele George Coşbuc a tradus şi această capodoperă a literaturii universale **7)** Nescafe (pl. NESURI) ● Iaşi (reg. în piesele lui Vasile Alecsandri) **8)** Istoric literar şi bibliograf al literaturii române (Gheorghe) ● Peleş ! **9)** La vot ● Începutul lui Caragiale ● Cîntăreţul în patru strune al lui O. Goga (Chioru) **10)** Apă curgătoare ● Poet contemporan deţinător al Premiului Academiei pentru volumele „LEUKY" şi „STEMA DIN INIMI".

Dicţionar : AOR ; ASE ; OLEU ; CUN ; ESI ; ORNA.

VIRGIL CIOTLOS
Alba Iulia

ZOO
(Anagramă 5 litere)

MUZICALĂ
(Anagramă 5 litere)

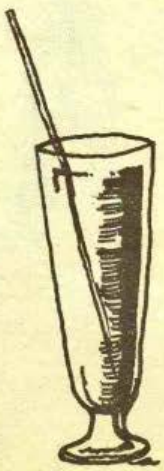

LA OPERAŢIE
(Metagramă anagramată : XXOXXXXX — XXXXOXXX)

În cruciș și-n curmeziș

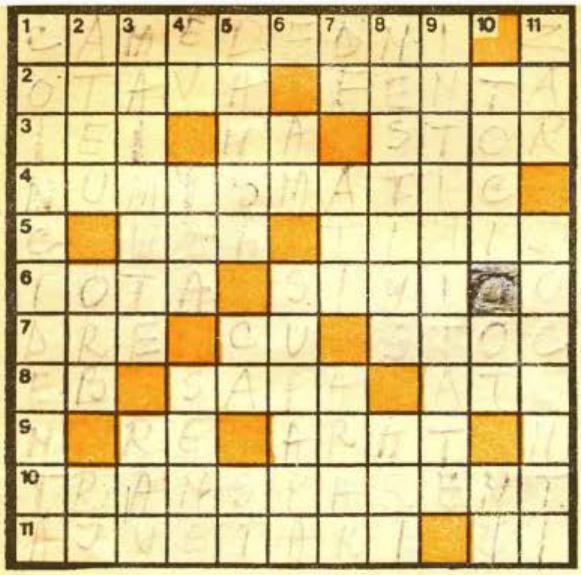

ORIZONTAL : 1) Folosesc culorile pentru a-și asigura existența 2) Iarba după cosit ● Induce în eroare cu bună știință 3) E... întrebare! ● Un anume fel de dare ● Fleoapă pentru un ochi de sticlă 4) Domeniul celor ce iubesc banii 5) A folosi în mod perseverent ● Un slab îndrăzneț 6) Un tip de nimica ● Asigură resurse alimentare noilor generații 7) Dres dar nu de tot ! ● Simbolul unui cuvînt ! ● Termen de adunare 8) Crater de Erebus ! ● Obiect de pămînt ● Fire de croitor 9) Muzică la refren ! ● Răsturnat cu folos 10) Trecut cu vederea 11) Ultimele aranjamente făcute înaintea finisării ● Frumoasele satelor noastre.

VERTICAL : 1) O maximă apropiere 2) Om lipsit de spirit mistic ● Sărac în văzul lumii ● Ruj fad ! 3) Străbunii strămoșilor noștri (fem. pl.) ● Trecut cu bine în opoziție 4) O altă epocă ● Apa din valiză ! ● Contrare pe șosea (pl.) 5) A da primul impuls ● ● Element ajutător la o asemănare ● Cuvînt liniștitor 6) America fără o fată ! ● Deschidere de asigurare 7) Suspin ● Cai de mare (care nu știu să înoate) ● Fără frecvență 8) Un foc cu nesfîrșită căldură ● Domenii de cultură 9) Atribut definitoriu pentru un cămin primitor 10) A distruge un toc ● Hoț fără cap ! ● Rudă cu noi 11) Cubul norocului ● Un doctor mai deosebit.

IUDITH MENTZEL
Alba Iulia

CU ȘI DESPRE PICTORI

PICTORUL și RĂZBOIUL

Talentul lui Fritz Lallemand a rămas în cîteva tablouri cu scene ample de lupte. De altfel artistul însoțea armatele pentru a schița „pe viu" motivele viitoarelor sale pînze. După bătălia de la Sadowa, o luptă singeroasă, cumplită, Lallemand se prezentă la comandantul armatelor austriece și îi comunică dorința lui de a se înapoia la Viena.

— Bine, dar v-ați angajat pentru toată durata războiului...

— Desigur, Excelență, răspunse artistul, dar m-am angajat ca pictor de bătălii, nu de înfringeri.

LINGUȘIREA CA ARTĂ

Pictorul oficial al curții, Mignard, îl rugă pe Ludovic al XIV-lea să îi pozeze pentru un nou tablou.

Suveranul, cochetînd, îl refuză pe motiv că s-ar putea ca artistul să-l găsească îmbătrînit.

— Sire, îi replică Mignard, nu va fi nimic dacă fruntea Majestății Voastre va fi aureolată de cîteva campanii în plus.

SUVERANUL ȘI ARTISTUL

Primind la atelierul său vizita unui Principe, Tizian, fără să vrea, scăpă pensula din mînă. Suveranul se aplecă să i-o ridice.

— Un artist ca Tizian merită să fie servit de un Cezar.

VIAȚA ȘI ARTA

Cînd Michelangelo îi văzu pentru prima dată pe băiatul prietenului Francesco de Marco Raibolini, care era o adevărată statuie din epoca elenistică, spuse : „Tatăl dumitale știe mai bine să facă chipurile vii decît pe cele de pe pînză"...

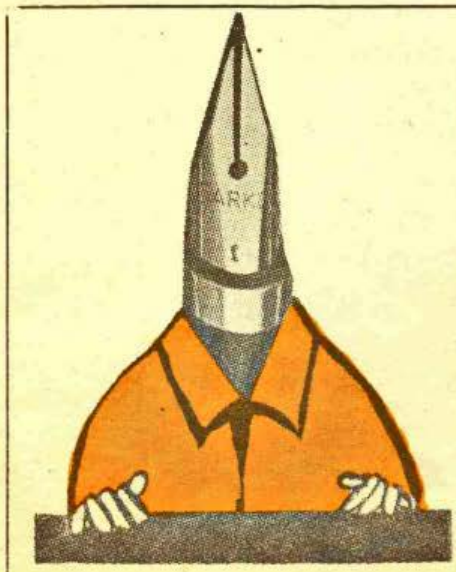

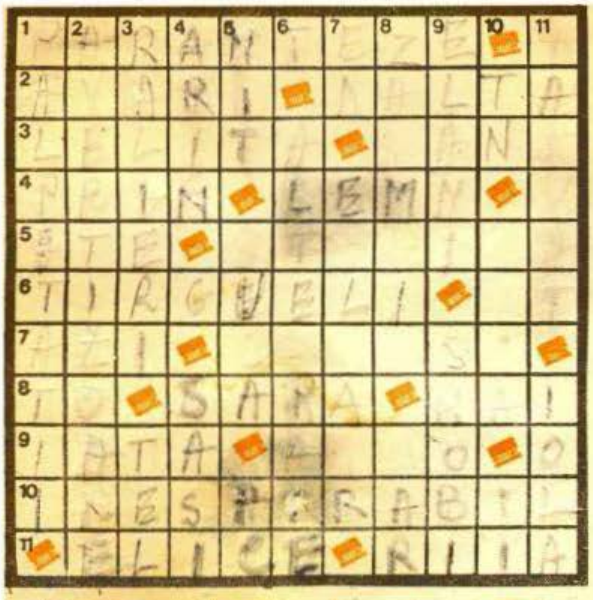

NOTE

ORIZONTAL : 1) Arcuri ce cuprind digresiunile săgetilor spre țintă 2) Nu au niciodată atît cît ar putea să dea ● Pana ce scoate-n evidență frumusețile artei. 3) Garda personală a băditei ● Glasul cocoșului ce susține cîntecul afon al găinii 4) Introduce complemente adecvate unei treceri ● Semipreparat pentru... doaga ce-i lipsește oarecui 5) Marionete solicitate în manevre de război ● Microbi ce se duc învîrtindu-se 6) Un joc de doi în piața mare ● Stomacul economului ! 7) Acum ori niciodată ● Darul norocului, pe care nătîngii îl scapă din mînă 8) Stop cardiac ! ● Constituție măsurată pe spinarea băditei ● Șoapta frunzelor legănate de vînt 9) Fii atent, că... uite... ● Instrumente de bătaie admise în pedagogie 10) Aerul celor care-și dau fumuri 11) Limbi de gaițe altoite pe elicopter ● Carapacea specifică a broaștelor.

VERTICAL: 1) Ofurile inimii transmise prin alfabetul morse 2) Emițătoarele lui Stan-pățitul, de-acum prevăzător 3) Procese de aderență în jurul... creierului ● Bătător 4) Buchete profilate în cîmpul apelor (sing.) ● Vecinii mei care iubesc valsul 5) Leit-motiv de bătut șeaua ● Stors de... lichide ● Punct de control 6) Pornirea nestăvilită a inimii spre visul neîmplinit 7) E de marcat în redută ! ● Postasul invidiei răsplătit cu favoruri iluzorii 8) Dulcică promisiune pentru legănarea naivităților ● Jocul bondarului la concertul din luncă 9) Ortacii unui tip plin de avînt ● Rădăcinile arhaice ale frumosilor 10) La extremitățile unui turn ● Inimile florilor împărtite fiecărui pui. 11) Îți lasă amprentele-n piele, de zici că-i alta ● Se leagănă-n mers de cadină.

VALERIA MÂRZA
Alba Iulia

ORIZONTAL : 1) Poetă (1894—1967), autoarea versurilor „Flori de vis" ● Ultimele nalbe ! 2) Pictor clasic român (1831—1891) care ne-a dăruit pînzele „Ghiocei" și „Buchet de liliac" ● Mare scriitor francez autorul romanului „Laleaua neagră" 3) Genial pictor impresionist francez (1840—1926) care a imortalizat pe pînză „Flori de primăvară" ● Casa florilor (pl.) 4) Sfîrșit de pier ! ● Poetă contemporană autoarea stihurilor „Nufărul" 5) Oraș în Mali ● Garofița Ionescu 6) Sensibilă poetă contemporană (1916—1944), autoarea poeziei „Florile și fiecare sens luminos al lumii" ● Un căpitan de plai 7) Înflorește iasomia ! ● Poet francez, laureat al premiului Nobel pentru pace, autorul poemului „Trandafirii iernii" 8) Flori albe și pure din buchetul de mireasă ● 2—3 boboci ! 9) Ciupercă ● A ara 10) Mare poet de expresie germană (1802—1850), născut în Banat, autorul versurilor „Trandafirul veșted" ● Continentul „Florii din Șiraz".

VERTICAL : 1) Frumoase flori în titlul unui roman de Al. Dumas — Hortensia Licu 2) Prilej pentru a oferi flori ● Sfinte 3) Cascadă (trans.) ● Răsar lalelele ! ● Stau în haine ! 4) Sufocare ● Flori albe și galbene 5) Poet și dramaturg indian (1861—1941) autorul poeziei „Flori de pădure" 6) Cap de idol ! ● Prenume 7) Poetă contemporană autoarea poeziei „Nuferii mor" (Veronica) ● „Bardul" de la Rășinari (1881—1938) care ne-a dăruit stihurile „Un trandafir se stinge" 8) Cereală ● Compozitor român autorul melodiei „Glasul florilor" 9) Griușor din.... celebră melodie populară românească ● Petale de trandafiri ! 10) Poet rus (1895—1925) autorul versurilor „Vremea e ca de liliac / Liniștea e stropită cu liliac / ... ● Diminutiv feminin.

Dicționar : GAO ; ZAN

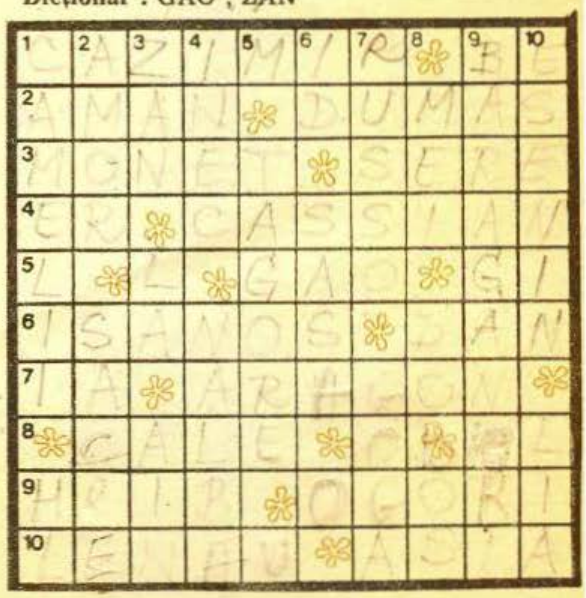

SUBTEXTE

LOGICA

— E adevărat ? Am auzit că vrei să te căsătorești cu domnișoara Pusi.
— De ce nu ? O fi ea crescută într-un oraș mare, dar virtutea ei e imaculată ca zăpada...
— Dar ai văzut vreodată cum arată zăpada într-un oraș mare ?

CHIAR AȘA !

— O să te culc în patul acesta. Ai grijă însă că nu e o mobilă prea solidă.
— Nu-i nici o problemă, eu am un somn foarte ușor...

MODA

— Mi se pare că ultima oară tot dumneata m-ai tuns.
— Nu, nu se poate !... În ultimii doi ani am fost plecat din localitate.

MOTIV

— Vă rog să-mi dați o pungă de bomboane.
— De care doriți ?
— N-are nici o importanță. Vreau doar să se audă zgomotul acela de hîrtie boțită în întreaga sală de cinema.

EXPLICAȚIE

— Poți să-mi spui de ce toate băncile din lume au gratii la ferestre ?
— Pentru ca directorii să se obișnuiască din vreme cu ele.

ADUCERI-AMINTE

— Înainte îmi petreceam nopțile împreună cu soția mea. Acum mi le petrec cu un pumn de somnifere.

LA TRIBUNAL

Președintele :
— Acela care își va permite să-și manifeste dezaprobarea față de pledoaria domnului avocat va fi imediat expulzat din sala de ședințe !
— Bravo, bravo, domnule președinte ! strigă acuzatul.

GURA MARE

— Nu se mai poate ! Popescu trebuie mutat la alt birou... A spus în dreapta și-n stînga că sînt un incapabil !
— E grav. Am să vorbesc cu el să nu mai divulge secretele instituției.

ÎNȚELEPCIUNE

— Dacă vrei să faci, tinere, ceva în viață, atunci ascultă sfatul meu !
— Vă rog...
— Să nu pui niciodată temei pe sfaturile care ți le va da cineva !

LOGICĂ

— Alo, atelierul de reparații ? Nu mai înțeleg nimic. V-am rugat și ieri și alaltăieri să veniți să-mi reparați soneria. Nu se mai poate așa !
— Dar domnule, am trimis un lucrător care a sunat la ușa dumneavoastră mai bine de zece minute și nu ați catadicsit să răspundeți !

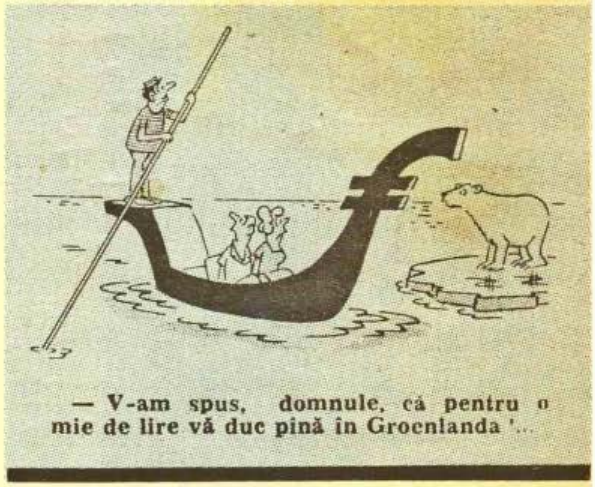

— V-am spus, domnule, că pentru o mie de lire vă duc pînă în Groenlanda '...

UN OM CINSTIT

— Îți mai aduci aminte cine ți-a prezentat-o pe soția ta ?
— Am cunoscut-o întîmplător, așa că nu port pică nimănui !

CHEF DE LUCRU

— Și eu ce trebuie să fac azi ?
— Să scoți cartofii din pămînt.
— Imposibil !Să vină cel care i-a plantat. El știe precis unde îi găsește.

DIN COSMOS

(Rebo eliptic anagramat :
5 + (4) = 8)

AGRICOLĂ

(Monoverb cu încastru
anagramat XXXXXXXXXO)

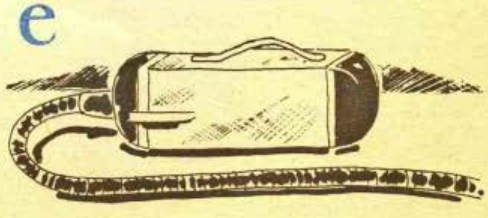

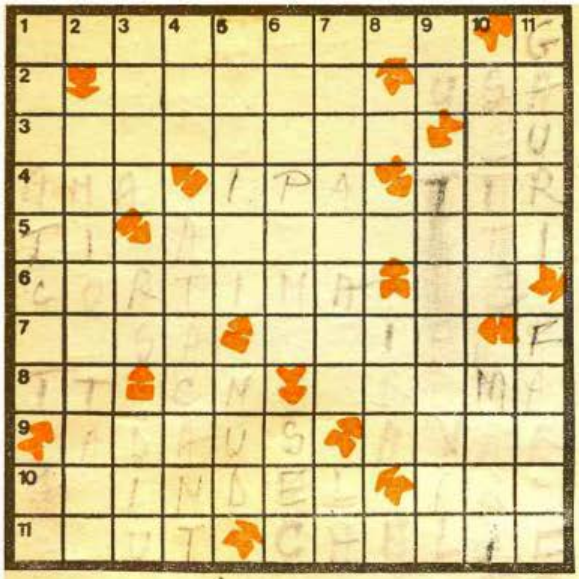

ȘUT ȘI GOL

ORIZONTAL : 1) Gol 2) Bună de gură ● Gol marcat prin zid 3) Pregătită pentru șut ● Centru de formare a juniorilor 4) Femeia pusă la zid ● O aripă fără măsură ! ● Bun de tras 5) Susținătoare ! ● Tinutul de sus ! (pl.) 6) Animatoare a galeriei ● Impunse ! 7) Susține un coș perfect valabil ● Unul care te susține 8) Tete ! ● Lateralele camionului ! ● Susținători 9) Umple golurile ● Unul cu stringere de mină ! 10) Înotător care uneori ia plasă ● Copt bine 11) Șut ● ...și gol marcat prin cădere.

VERTICAL : 1) Dat de gol ● Piele de godac ! 2) Specializate în marcat goluri 3) Sistem de apărare ● Farse ! ● Concediu pe terminate ! 4) Interjecție ● Om de gol 5) Cu multe goluri ● Gol 6) Înscrisă la „Unirea" ● Gol 7) Etalonul prieteniei ● Luca Horia 8) Înlocuitor de curea 9) Tufă ! ● Cu multe goluri 10) Partenere la dublu ● Marchează goluri în adîncime 11) Goluri ● Plase viclene.

MIRON BOTA
Alba Iulia

La îndemînă

ORIZONTAL : 1) Ne pun în vedere să fim atenți 2) Suportă jugul ● Făcut frumos 3) Merg tot timpul la mare ● A striga cît o ține gura 4) Realizat în bătălie ● Tina le evidențiază 5) Venit de la țară ● Poftiți în România, mai ales în zonele rurale 6) Crai ! ● În satul iubit 7) Dovadă că se poate scoate apă din piatră 8) Expresii artistice 9) Semn de carte veche ● Tovarăși și tovarășe (masc.) 10) A se potrivit la rău ● Susținător al bobului 11) E frumos ceea ce iubesc.

VERTICAL : 1) Plan de filmare ● Sinusoidă vie 2) Axe excentrice ! ● Talentul de-a avea talent ● Tînăr sau bătrîn, tot mos i se spune 3) Pavăză contra săgeților de foc 4) Din corpul fruntașilor alesi să conducă 5) Termen de jurămînt ● Nu-i bai cu babe ! ● Acut fiind, în final e calmat ! 6) Secretă în zona de mijloc 7) Un rost anume ● Tuș ! ● Fundul lacului ! 8) Perete ! ● Dovadă că au fost deschise la culoare 9) Survine în urma unei lansări la apă ● Li s-a făcut contactul 10) Portative pentru note (sing.) ● Picior de lemn 11) plini de șmecherii ● E latin ● Plesnește fără să fie umflat.

Dicționar : OGI, IMATE, OTI.

NICOLAE ROTARU

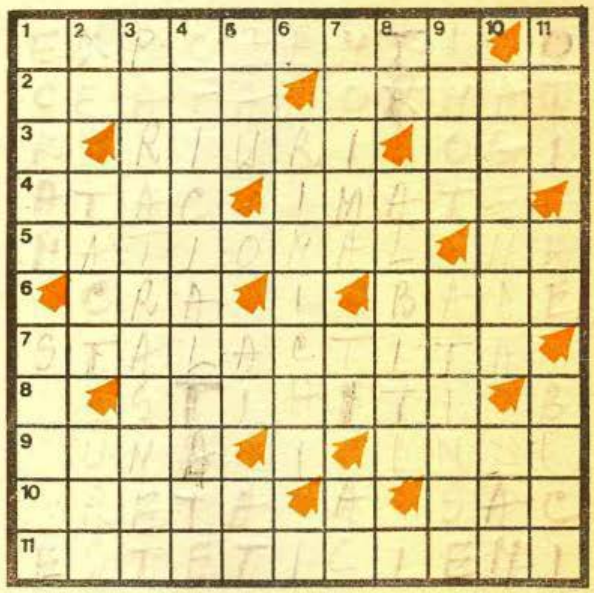

BUȚACHE

— Te-am văzut ieri la hipodrom. Ai jucat ? Cum ți-a mers ?

— Destul de bine. La plecare am găsit douăzeci și cinci de lei. Așa că m-am putut întoarce acasă cu o mașină de ocazie.

AUTO

(Rebus : 1, 6, 4)

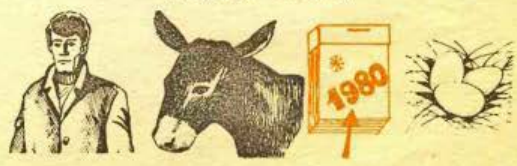

ȘCOLARĂ

ORIZONTAL : 1) Baza învățământului de toate gradele 2) Componentă a uniformei școlare ● Stă în banca lui 3) Păstrează liniștea la orele de curs ● A face de rîs (chiar în fața clasei) 4) Predare ● Mod de exprimare la ora de gramatică 5) Suplu la ora de gimnastică 6) Înscrise printre primele la română ! ● Curs de apă în cartea de geografie 7) În treacăt, prin Grecia antică ● Sportivă, la orele de educație fizică ! ● Ultima la practică, prima la teorie ! 8) Cadru de învățămînt agrozootehnic ● Notițe luate la istorie și publicate apoi în volum 9) Școală populară de artă dramatică ● Stropit cu apă 10) Recreație la orele de după-amiază ● Număr mai mic decît deobicei 11) Inelus-învîrtecuș ! ● Material la lucru manual pentru mîinile îndemînatice.

VERTICAL : 1) Cu multe minusuri la ora de matematică ● Scrie cu peniță 2) Caiet de note luate în clasă (pl.) 3) Carte de citire pentru toate gradele de învățămînt ● Cadre didactice repartizate după pregătirea profesională 4) Absenți nemotivați de la lecții ● Răsărit printre... cititori ! 5) Adjectiv de altitudine ● Colective școlare în vacanță 6) La începutul orei de... practică ! ● Pagină de carte ● Primele la intrarea în clasă 7) Rocă dură studiată la cursul de mineralogie ● Cartierele tîrgului 8) Obiect de studiu individual... la matematică !

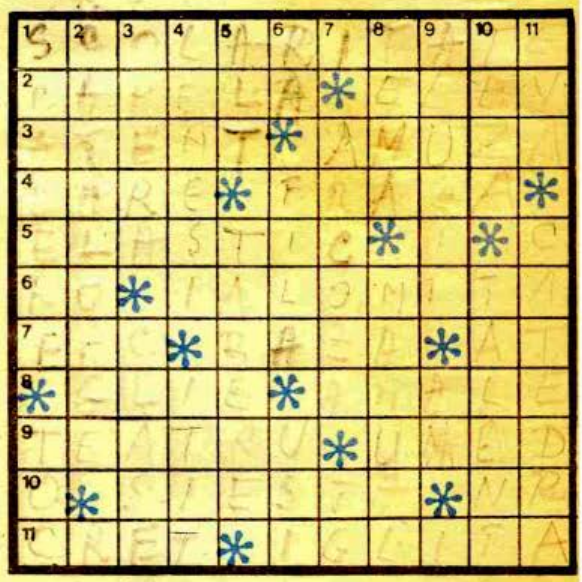

● Cadru didactic pentru toate nivelele de învățămînt 9) Pile obținute fără pile ! ● Admis al 13-lea la... toamnă 10) Lucrare scrisă de sinteză (în paranteză fie spus) ! ● Capacitate profesională de clasa-ntîi 11) Nume de elevă dintr-un roman de Liviu Rebreanu ! ● Masa cadrelor didactice, repartizată în fiecare clasă de elevi.

CORNEL POPESCU

Sonet

Tu, firea cea de vultur nu o vezi.
Privești mai mult spre coamele de leu.
În pușculița sufletului tău
Bărbații stau ca niște reci monezi.

Îi mingii cu dispreț ascuns mereu
Și zilnic cu destinul pariezi
Că-n vîrsta scoboritelor amiezi
Tu îți găsești cel mai de preț trofeu.

Ți-aș fi căzut ca victimă și eu...
Din gheara ta aș fi scăpat cu greu
Dar te-am privit cu simțul de poet.

Și-n loc să te invit la jubileu
Te-am salutat și-am scris instantaneu
Din viața mea, cel mai perfect sonet !

Constantin Atomii

CU IDENTITATE

(Anagramă : 8 litere)

O PASĂRE

(Monoverb ilustrat : 3 + 2 + 3 + 4)

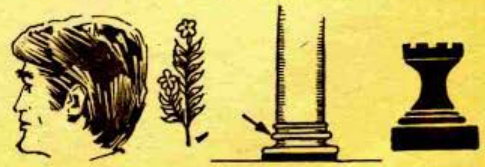

pe-Ddelete

ORIZONTAL : 1) „Sesam deschide-te" pentru inventator ● Te poartă-n spațiu și timp... fără deplasare (pl.) **2)** Pedeapsă ce-ți răvășește inima ● Înminat, în toasturi, în sveltă ținută sonoră **3)** Vedete... fără talie ! ● Înghițitori de arginți ● La picior de munte (pl.) **4)** Giuvaer în floare cu pulbere de multiplicare **5)** Cerne cu ochi mărunți ● Podoabe feminine-n pavoazare **6)** Burete pentru tăblița minții. (pl.) **7)** Glas instrumental bine inspirat ● Grile pentru război **8)** Înșiruire înelată și de bine și de rău legată... ● Nelegat de sat ! **9)** Carte roșie în joc ● Nepoatele Cotofanei din poveste **10)** Stăpânit de halucinații ● Fir de aur înspicat **11)** Zimbărețul ce te-nspăimintă-n pădure ● Intră-n orchestră fără coadă.

VERTICAL : 1) Vestea prelungită-n țesătura timpului ● Unitate vocală **2)** Dovadă grăitoare ● Bunicii în postură de cavaleri **3)** Miez de castană ! ● Adăpost de săbii pe bulevarde lichide **4)** Notă pentru neajunsurile cărții ● Protocol de înalte relații sociale **5)** Un petec de țară-n depărtări albastre ● Un T ! ● În chip ! **6)** Tu și eu ● Bici fără cap... **7)** Valute în relații amicale **8)** Este mondială... în privința păcii ● Aripi pentru muncă **9)** În sfîrșit, pitic ! ● Agenți de circulație împotriva poluării **10)** Vatră cu foc continuu ● Cînd Lelița-și pierde capul... ! ● La noi se măsoară cu o mișcare pe orbită **11)** Aripioare-n circuit, ce te poartă spre nemărginit ● Te-nvață să fii om, nu caricatură.

AURORA MOLDOVAN VLAD
Alba Iulia

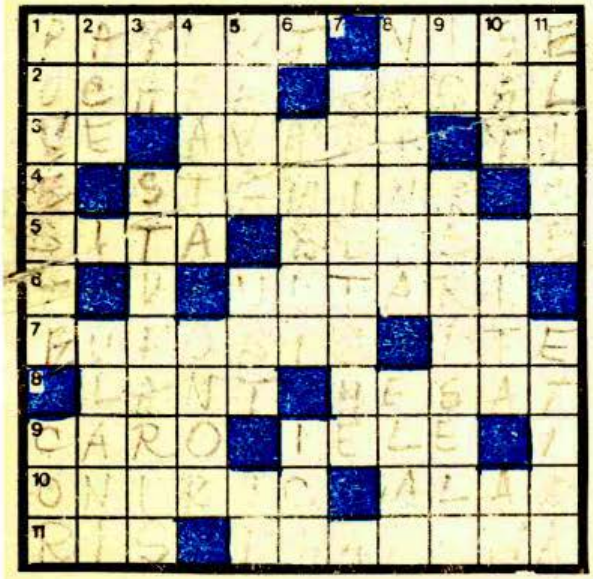

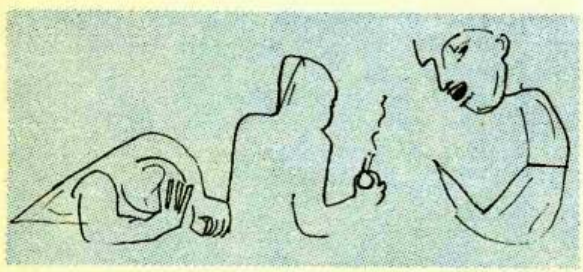

TIMBRE

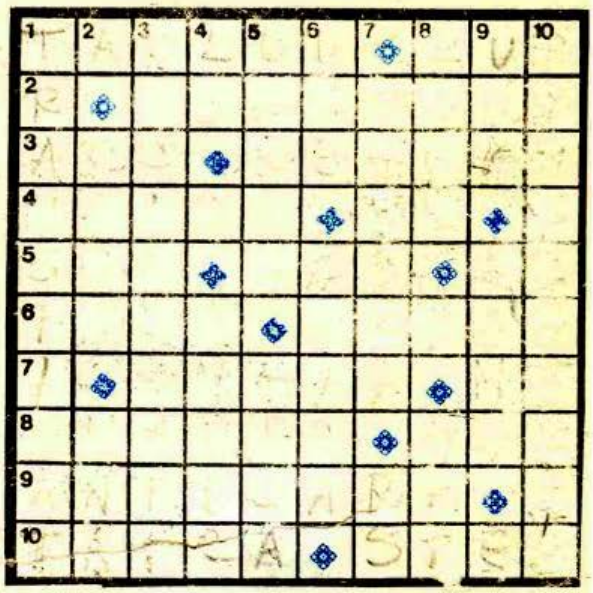

ORIZONTAL : 1) Prins în cadru ● Duce o viață de cîine **2)** Ți-e mai mare dragul să-i vezi **3)** Trăgător încordat ● Pământ cu apă **4)** Un anume sens ● Formă de... existență **5)** Zeamă dulce sau amară ● Cafeniu închis ● Intrate la școală ! **6)** Ținută la curent ● Prefix ce ține de... aranjatul ploilor. **7)** Funcție de primar ● Mat în două faze, prima și ultima ! **8)** Venit de la țară ● Sute... care îmi aparțin. **9)** Folosesc cum se cuvine orice volum. **10)** Tată mare ● Apariție nocturnă.

VERTICAL : 1) Îmbăiat îmbrăcat. **2)** Lacrima zorilor ● Singular feminin. **3)** Sportivi care pun în valoare... coarnele. **4)** Luna a 12-a ! ● Vechi și de demult **5)** Față de noi, toți ● Puști fără recul **6)** Cursă pentru soareci ● Tratat de prietenie (fem.). **7)** Se bagă unde le fierbe oala ● Curse pentru dezlegători ! **8)** Abate de la noi din țară ! ● Ce naște din pisică **9)** Entuziasm și... antipatie ● Jumătate **10)** Rezervă de cadre din domeniul artei.

Dicționar : UIE

NICOLAE ROTARU

POETUL ŞI VERSURILE

Necunoscut azi, poetul Parseval-Grandmaison scrisese o amplă epopee despre care vorbea tuturor acelora pe care îi întîlnea.

— Cîte versuri spui că are epopeea dumitale ? îl întreabă un amic într-o zi.

— 30 000 ! îi răspunse Parseval umflîndu-şi pieptul.

— Drace, o să fie nevoie de treizeci de mii de oameni ca să ţi-o citească !

„NEMURITORII"

La Academia Franceză se discuta despre şansele unui candidat de a ajunge între „nemuritori". Majoritatea celor prezenţi erau împotriva primirii între «cei 40» a pretendentului. Numai academicianul Villemain, cînd i se ceru părerea, spuse :

— Contra celor exprimate aici, eu dau votul candidatului. E un om politicos şi bine crescut care nu are împotriva sa decît operele pe care le-a scris. Şi e atît de puţin lucru...

SINCERITATE

Participînd la campania din 1677 Ludovic al XIV-lea se afla la un moment dat foarte aproape de liniile duşmane. Boileau, care însoţea alături de alţi artişti armatele, îi spuse suveranului că era mai înţelept să se ferească.

— Sire, am văzut cu ochii mei : doar şase paşi au lipsit ca un obuz să vă lovească...

— La ce depărtare vă aflaţi faţă de obuz ?

— Cred că la vreo sută de paşi.

— Şi v-a fost teamă ?

— Mă temeam pentru Majestatea Voastră, dar sincer să fiu, mai mult pentru mine.

UN PRÎNZ DE GALĂ

Fiind invitat la un prînz de gală, Descartes îşi luă rolul în serios şi îşi alese cele mai sofisticate bucate pe care le savură cu încetineală.

Un oarecare domn se apropie de el şi îi spuse :

— Aşadar şi filosofii mănîncă bine !?

— Bineînţeles ! Cum aţi putea să vă închipuiţi că natura a creat lucrurile bune doar pentru proşti şi ignoranţi ?

TREI

Sofocle afirmă într-o zi că trei versuri, doar trei, îi răpiseră trei zile de lucru.

— Chiar aşa ! exclamă un poetastru. În vremea aceasta aş fi făcut o sută.

— Da, replică Sofocle, dar ele n-ar fi dăinuit nici trei zile.

DOUĂ VERSURI

Un tînăr aspirant la gloria literelor se prezintă odată la Corneille rugîndu-l să-şi spună părerea asupra versurilor sale.

După ce le citi, Corneille înapoie manuscrisul şi zise :

— Se vede, domnule, că nu aţi auzit niciodată proverbul spaniol care afirmă că trebuie să fie cineva prost ca să nu poată scrie două versuri şi nebun dacă vrea să facă patru.

GRIJA

Un talentat poet francez din secolul al XVI-lea se temea întruna de festele pe care ar putea să i le joace confraţii chiar şi după moarte. De aceea el se hotărî să-şi cumpere o piatră de mormînt pe care puse să se sape un epitaf compus de el însuşi : „Prieteni, cu versuri proaste nu-mi presăraţi mormîntul".

POSIBILITATE

Se anunţă că arhiepiscopul de Toulouse, Loménie de Briene, e pe moarte.

Lui Rivarol i se spuse că acesta se otrăvise.

— Se vede că a înghiţit una din maximele sale, socoti Rivarol.

EPISTOLĂ

Un poet scrise într-o zi unuia dintre prietenii săi care cîştigase în mai multe rînduri la joc : „Iubite amice, te rog, împrumută-mi cinci sute de franci. Ai atîta noroc încît s-ar putea să-ţi înapoiez banii".

Traducere şi adaptare
de Al. PAŞCHIN

LA CALCULATOR

(Metagramă anagramată :
XXXOXXX — XXXXXOX)

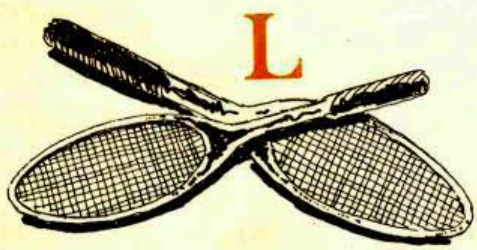

DIN MATEMATICĂ

(Metagramă anagramată :
XXXXOXX — XOXXXXX)

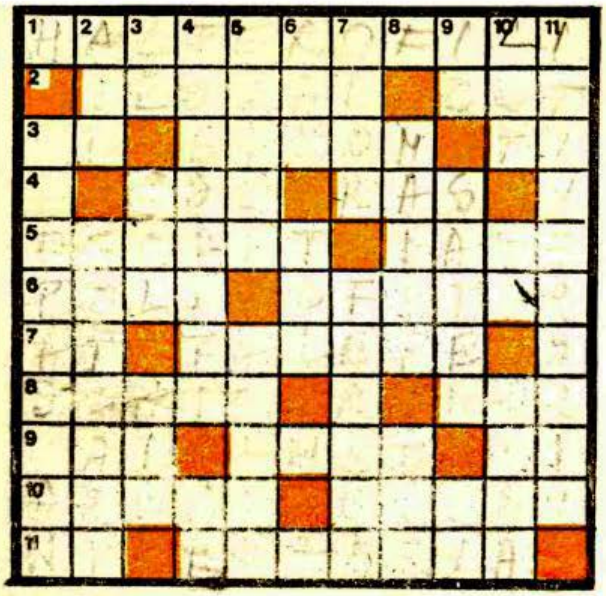

Hai la joc

ORIZONTAL : 1) Sportivi cu greutate. 2) Cuvintare ! ● Unde te doare, cînd nu te doare nimic. 3) Serii ! ● Bătut din joacă ● Tină ! 4) La can de pod ● Tăiatul perilor 5) Stopat la timp ● Scoase din program 6) Valoarea leilor ● Stelist trup si suflet 7) Fătișe ! ● Ochite de vînători 8) Prins între rame ● Apă de ploaie 9) Își spală rufele în familie — Intratul la apă ● Echipamentul național. 10) E din fire muzical ● Alergători la mars 11) Nimic ! ● Una care stă în banca ei.

VERTICAL : 1) Era pe teren la începutul secolului 2) Primul pe podium — Scormonitori de bancuri 3) Lere ! ● Bun de vrăjă ● Te scapă de la înec. 4) Bătuți bine ● Urcat la urmă ! 5) Unu la unu ● Reclame sportive 6) Rău la suflet ● Întins la pat 7) Bun de cinste ● E de groază 8) Poza adversă a punctului nostru culminant ● Slăbiciunea oamenilor 9) Bunic ! ● Ca Stan ii ! ● Tiv tras ! 10) Mai marele echipei ● Date ! ● Joc popular românesc 11) Indicatoare de circulație.

MARIA BOTA
Alba Iulia

Pur Si Simplu

ORIZONTAL : 1) Mester în tesătura graiului 2) Atributul cărții ce-nounună artisti si oameni de știință 3) Început de roman ● Potolit în ape de baltă 4) Nesovăitoare în realizarea viselor 5) Nota baghetei ● Spații de joc pentru sportivi mici si mari (sing.) 6) Închidere fără scăpare ● Antenă la bacterii 7) Mijloc de participare la roata norocului ● Strigăt de emoție ● Alergător din țara zăpezilor 8) Însușire în proporții extravagante 9) Sportivi pe culmea majoratului ● Tudor Vladimirescu 10) Dincolo de hotarele teoriei.

VERTICAL : 1) Balanța liniară în artă si știință 2) Gama naturii 3) Cinci cute ! ● Cu mintea la urechi 4) Talentul mesterului care a dăltuit Babele ● Aflată în seriale ! 5) Cută în evazare ● Înghițit de un sabotor ! 6) Accent muzical ● Folclor muzical-coregrafic specific românesc 7) La ieșirea din Avrig ! ● Strigăt de ploaie în baltă ● Clio decapitată ! 8) Gînduri turnate în plumb 9) Cioplit din soc ! ● Ieșiți din vulg 10) Aprindere fragilă ● Visul mișcător al marinarilor (fem. pl.)

AURORA MOLDOVAN VLAD
Alba Iulia

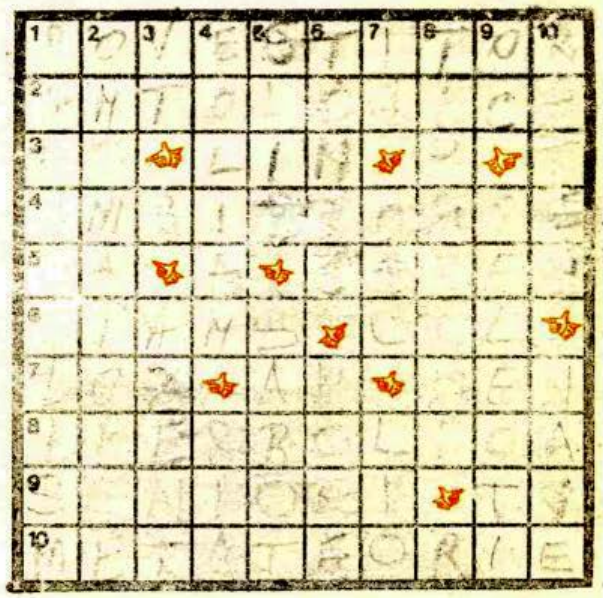

curiozități

...Prima statuie din București — înfățișînd o coloană înaltă de cinci metri, așezată pe spatele a patru cai și avînd în vîrf o acvilă — a fost realizată de KARL STORCK în 1860 ?

Inițial, statuia a fost amplasată în grădina Episcopiei, de pe Calea Moșilor, pentru ca în anul 1890 să fie mutată pe Bulevardul George Coșbuc.

...Prima statuie comemorativă a unui om de seamă din țara noastră este opera lui KARL STORCK ? Realizată în 1869, îl reprezintă pe Spătarul MIHAI CANTACUZINO, fondatorul Spitalului Colțea, situată în curtea așezămîntului.

...Marele poet VASILE ALECSANDRI a fost cel dintîi scriitor român care a primit un premiu literar internațional ? La 22 mai 1878, Societatea pentru studiul limbilor romane, întrunită la Montpellier (Franța) pentru decernarea premiului celui de-al doilea concurs internațional instituit cu tema „Cea mai bună poezie avînd ca obiect cîntecul gintei latine", îl premiază pe marele nostru poet.

DUMITRU VASI-ȘOIMOȘANU

NUMERE ÎNCRUCIŞATE

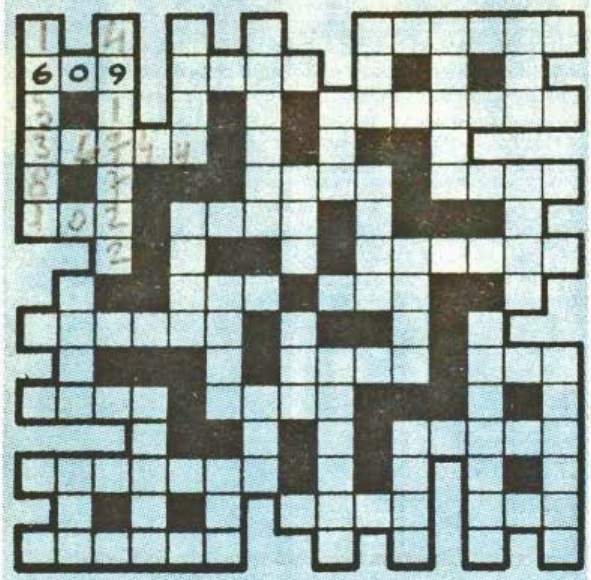

Ca şi la cuvinte încrucişate, în căsuţe se înscriu, pe orizontal şi pe vertical, unul cîte unul, toate numerele, de trei pînă la şapte cifre, menţionate mai jos.

Primul este deja înscris. Continuaţi voi !

NUMERE DE 3 CIFRE

~~102~~ 123 270 ~~317~~ 333 341 456 465 520 529 609 698 888 936

NUMERE DE 4 CIFRE

1 111 1 687 2 494 3 007 3 074 3 188 3 217 3 373 3 477 3 496 6 912 7 159 7 394 8 368 8 562 9 384

NUMERE DE 5 CIFRE

20 700 ~~36 744~~ 39 828 84 953

NUMERE DE 6 CIFRE

~~163 381~~ 187 093 318 686 417 960 445 566 558 409 586 187 635 217

NUMERE DE 7 CIFRE

3 647 111 4 779 988 ~~4 917 722~~ 9 438 526

ŞTEFAN UDRESCU

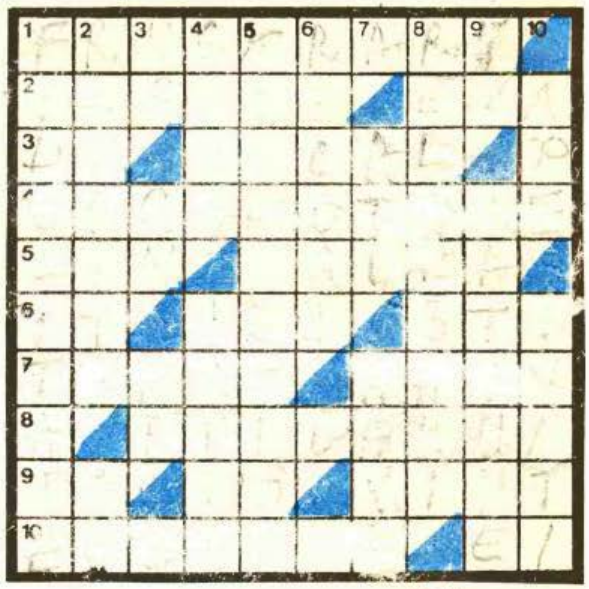

pezonanţe

ORIZONTAL : 1) Nereuşită la drept 2) Dacă intri, trebuie să o găseşti ● Are să se întoarcă ! 3) Se întoarce ud ! ● Viză de domiciliu 4) Făcută cu iuţeală de mînă şi nebăgare de seamă 5) Vas... peste... care se zice că-i potolit ! ● O fructă pentru regina Claudia 6) În nordul Italiei ! ● Umblă cu turma de capre ● Care are cunoştinţe (inf.) 7) Cu părul vîlvoi ● Nu ştie sau ştie şi nu ştie sau ştie că nu ştie 8) Trase în ţeapă la foc. 9) În vestul ţării ! ● Bis, dar nu din inimă ! ● Verbul lui este a bate cînd suflă 10) Ea care umblă cu X sau cu Y... ● ...şi dînşii într-o altă postură.

VERTICAL : 1) De bună credinţă 2) Succes în toate ● Este înfipt 3) Gust de mijloc ● Con gol ! ● Praf pe margini ! 4) Greu suportabilă ● Bine crescută pe malul santului 5) Omul de... alamă 6) Cel, cea, cei, cele mai... (sing.) 7) Mai marele cartoforilor ● Aero şi aqua purtatele 8) Acţiuni cu mize duble 9) Î.e.n. ● Gînduri bune 10) Lac, mare etc. ● Care s-au evidenţiat într-un mod anume.

NICOLAE ROTARU

COPIII DE ALTĂDATĂ

EXEMPLU

Profesorul : Cu alte cuvinte un lucru abstract e acela pe care ţi-l poţi închipui, dar pe care nu-l poţi atinge niciodată. Cine poate da un exemplu ?

Elevul : Cuptorul încălzit la 1 000 de grade.

SFATURI TÎRZII

— Dar, draga mea, îşi dojeneşte tatăl fiica, tu nu mai eşti un copil, eşti o domnişoară acum... Şi eşti prea serioasă... Ce o să te faci atunci cînd tu însăţi vei avea un copil ?...

— Dar eu am deja unul, tată...

AŞII

— Un rege e foarte puternic, spune profesorul de istorie, e autoritatea supremă ! Totuşi există ceva care întrece în putere un rege. Aşadar, cine poate să-mi spună cine e mai puternic decît un rege ?

— Un as, domnule.

DICŢIONAR

— Tată, am găsit un cuvînt pe care nu-l înţeleg !

— Care ?

— Monotonie. Ce înseamnă oare ?

— Nu ştiu prea bine, cred că e contrariul de la poligamie.

trenule-mașină mică

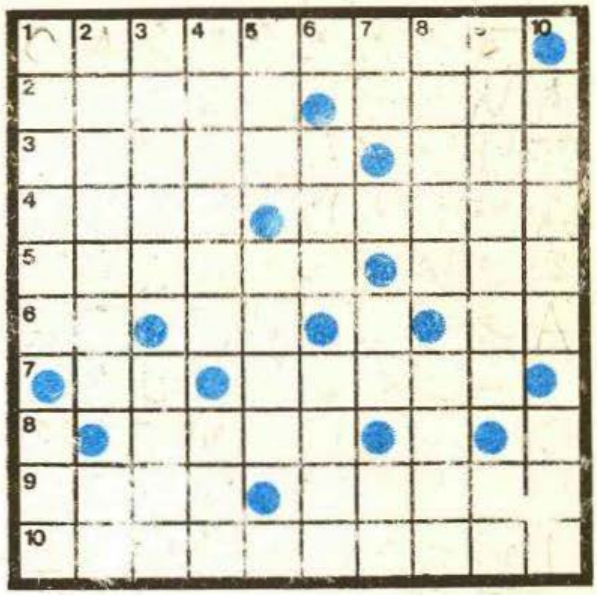

ORIZONTAL : 1) Clasic al literaturii noastre (1852—1912) autorul schițelor „În tren accelerat", „C.F.R." și „Tren de plăcere" 2) „Lingă mecanicul de locomotivă" și „Legenda pe care mi-am amintit-o în tren" sînt două din creațiile acestui poet român contemporan (Horea) ● Cale lungă drum de fier (sing.) 3) Plantată ● Porumbar (reg.) 4) Din lirica acestui poet român amintim versurile „As lua un bilet" ● .....din Orient-Expres" este unul din romanele de succes al Agathei Christie 5) „Privighetoarea" muzicii noastre populare (1913—1963) neuitata interpretă a melodiei „Trenule, mașină mică" ● Cafea solubilă 6) Acceleratul 190 ! ● La intrarea în tunel ! ● Rapid la plecare ! 7) Înaintea automotorului ! ● Îi aparține volumul „Trenul trebuia oprit" 8) Străbate magistralele feroviare ale țării 9) Important nod feroviar pe Mureș ● Aici se aleg vagoanele de marfă 10) Locomotiva care a remorcat primele trenuri de persoane pe linia București-Giurgiu, expusă la Muzeul C.F.R. din Capitală.

VERTICAL : 1) Cantonul spre exemplu ● Tren pe linie ingustă 2) Indicată ● Locomotivă fără încărcătură ! 3) Poet român contemporan, autorul stihurilor „Trenul Griviței" ● Folositor 4) Întîrziat ● Ne-a dăruit versurile „Tren toamna" și „Vagonul de marfă" 5) Zăgaz din pietre (trans.) ● A trage din uger 6) Schimbătoare de cale pe drumul de fier ● O tonă răvășită ! 7) Rămas la urmă ! ● Personal ajuns la destinație ! ● Remorcher pe margini ! 8) Scriitor sovietic, autorul volumului „Trenuri în noapte" ● Prenume masculin 9) A înșira date ● Perioadă pentru care se elaborează „Mersul trenurilor" 10) A cupla vagoanele ● Inimă de mojic !

DUMITRU HENEGAR
Alba Iulia

CARTE DE VIZITĂ (10,5—7)

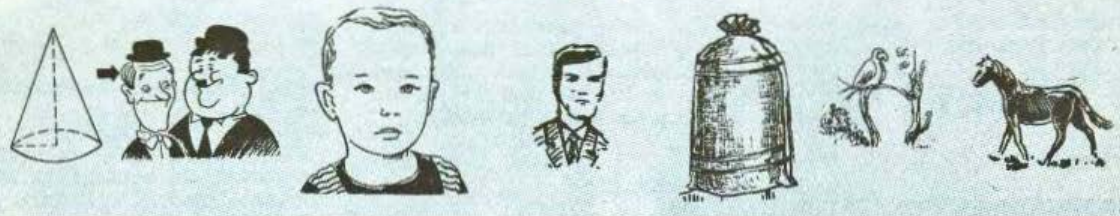

SIMPLĂ ÎNTREBARE

Un cunoscut cîntăreț din liră, Simonide, îl rugă pe Temistocle să-i facă dreptate într-o anume pricină. Pentru Temistocle era clar că dreptatea se află în tabăra cealaltă.

— Dacă te-aș ruga să cînți fals în fața cîtorva mii de oameni ai face-o ?

TĂCEREA E DE AUR

Socrate, în urma rugăminților unui flecar, ca să-l învețe retorica, îi ceru un preț de două ori mai mare ca celorlalți elevi ai săi. La întrebarea palavragiului de ce el trebuie să plătească dublu, Socrate i-a răspuns : „Fiindcă pe tine trebuie să te învăț și să vorbești și să taci !"

RĂSPUNS

Ambasador pe lîngă regele Persiei, Polycratidas pleda întotdeauna cu dăruire cauza patriei sale. Unul din sfetnicii regelui îl întrebă într-o zi dacă tot ceea ce spune e numai inițiativă proprie sau dacă are mandatul poporului său.

— Dacă voi obține ceea ce cer, înseamnă că vin din partea poporului meu ; dacă nu — e vorba de propria mea inițiativă.

POST-SCRIPTUM

Conducînd într-o campanie armatele franceze, generalul de Vivonue se afla, la un moment dat, la mare strîmtoare, mai cu seamă datorită numărului mare de combatanți pe care îi bănuia în liniile dușmane. El scrise în grabă o scrisoare suveranului său cerîndu-i ajutor. Încheie depeșa cu următoarea frază : „Avem nevoie de zece mii de oameni ca să biruim în luptă".

Generalul înmînă scrisoarea intendentului armatei ordonîndu-i să o trimită cu un curier special.. Intendentul, înainte de a o pecetlui, își aruncă ochii pe foaia de hîrtie, văzu ultima frază și adăugă la rîndul lui un P.S. : „Și de un general..."

PREZENȚĂ DE SPIRIT

Bătălia de la Pavia a constituit o mare înfrîngere pentru Francisc I. Armatele lui au fost umilite iar suveranul însuși luat prizonier. Închis la Madrid, Francisc I ar fi avut suficient timp să mediteze asupra soartei. Totuși, după ce a fost pus în libertate, întîlnind pe stradă o doamnă ale cărei trăsături nu erau din cale afară de frumoase, o întrebă, în glumă, cînd s-a întors din țara frumuseții.

Femeia, recunoscîndu-l, îi răspunse scurt :

— Sire, m-am întors chiar în ziua în care Majestatea Voastră s-a înapoiat de la Pavia.

PUȚINE CUVINTE

Marele legislator Lycurg era cunoscut pentru limbajul său concis, sentențios. De altfel el a inspirat spartanilor gustul pentru laconism. Întrebat odată într-o adunare cum s-ar putea respinge atacul unor dușmani, Lycurg a răspuns : „În primul rînd rămînînd săraci, în al doilea rînd, dacă vom reuși ca nici unul din noi să nu vrea să fie mai mare decît celălalt".

ORGOLII

Mînat de orgolii mai mari decît puterea sa financiară, regele Iacob al II-lea ținea cu tot dinadinsul să schimbe măcar în parte fața Londrei Primarul acestui mare oraș se opunea însă, de fiecare dată, lăudîndu-l pe suveran pentru intențiile sale dar rămînînd mereu neînduplecat. Regele se înfurie într-o zi și îi comunică scurt că dacă nu va accepta inovațiile sale va părăsi Londra, își va muta curtea în alt oraș, toate acestea aducînd multe dezavantaje, mai ales financiare, Capitalei. Ba mai mult va lua de aici tot ce va putea pentru a-l pedepsi.

— Sper, Majestate, că nu veți lua și Tamisa, îi replică atunci primarul.

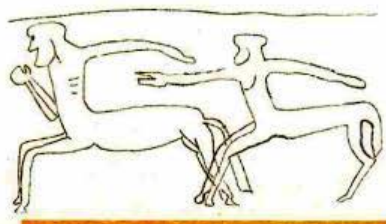

Desene de Gabi Popescu

FLUIERĂTURI PRINCIARE

Din camera de studiu a unuia dintre Ludovici se auziră fluierături. Nevenindu-i să creadă, regina mamă intră în cabinet și începu să-l mustre cu asprime.

— Mamă, răspunse Ludovic, îmi repetam atît de jalnic lecția, încă mă fluieram singur.

INTERPRETĂRI

Se spune că în deceniul patru al secolului trecut, Academia de inscripții antice din Paris apelă la cîțiva experți pentru a traduce o inscripție cartagineză descoperită cu puțină vreme înainte. Un specialist în limbi arhaice dădu următoarea versiune : „O preoteasă a zeiței Iris a ridicat acest monument Gratiilor., Primăverii și Florilor care încîntă și perpetuează

lumea". Un amiral susținea însă că inscripția ar putea fi tălmăcită astfel : „Aici odihnește Amilcar, părintele lui Hanibal, amîndoi mult iubiți de popor și foarte temuți de dușmanii patriei". Pentru că ambii specialiști susțineau cu nervozitate punctul lor de vedere, Academia se văzu silită, pentru a nu-și demola prestigiul, să recurgă la un al treilea expert care să arbitreze conflictul. Dar el tălmăci inscripția în următorii termeni : „Acest altar a fost închinat zeului vînturilor și furtunilor spre a-i domoli pe veci mînia".

Se prea poate ca după ce ultimul specialist să-și fi spus părerea, Academia să găsească o inscripție din Insula Paștelui pe care să o pună în discuția savanților pe care i-a adunat în jurul ei.

PEDAGOGIE

Mareşalul de Duras, iritat de comportarea unuia dintre copiii săi, îl ameninţă că îl va pune să mănînce cu regele la masă. Aceasta deoarece copilul mîncase de cîteva ori la reşedinţa regală unde se plictisise de moarte.

CE ÎNSEAMNĂ SĂ FII CAVALER

Foarte mari datorii contractase cavalerul de Grammont faţă de croitorul său. Într-o zi, maestrul în arta îmbrăcăminţii îşi luă inima în dinţi şi se prezentă cu toate chitanţele în faţa cavalerului. Îndrăznise să facă acest pas deoarece auzise că în urmă cu cîteva zile cavalerul pierduse la joc o sumă importantă pe care o achitase fără nici o aminare.

Croitorul îi reproşa de fapt deosebirea de tratament.

— Dar am plătit o datorie de onoare, îi replică Grammont.

— Ce înseamnă, de fapt, „datorie de onoare" ?

— E o datorie contractată pe cuvînt şi care nu poate fi cerută prin constrîngere.

— Dacă aşa stau lucrurile, începînd de azi nu vă mai cer nimic.

Şi croitorul rupse toate chitanţele semnate de cavaler.

Stratagema îl fascină pur şi simplu pe debitor. Chiar a doua zi croitorul primi întreaga sumă datorată.

D-ALE TIRANILOR

Într-o criză de furie, împăratul roman Caracalla porunci să fie ucis propriul său frate. Ca să scuze acest omor îi porunci marelui juristconsult Papinian să compună un discurs prin care să scuze omorul.

— E mai uşor să comiţi un fratricid decît să-l scuzi, îi replică Papinian. Şi e o a doua crimă să răpeşti onoarea unui nevinovat după ce i-ai răpit viaţa.

Neaşteptîndu-se la un asemenea răspuns, Caracalla porunci să i se taie capul juristconsultului.

LA MASA TRATATIVELOR

Talleyrand îl dojenea o dată pe unul din consilierii săi pentru că spusese lucrurilor pe nume la una din negocierile la care luase parte.

— Te rog să ţii minte : Cuvîntul a fost dat omului, îi spuse Talleyrand, ca să-şi ascundă gîndul.

LOGICĂ

Un pantofar la modă în secolul al XVIII-lea a fost Charpentier. El era furnizorul tuturor femeilor din lumea bună.

Într-o zi o clientă îi reproşă că a început să facă lucru de mîntuială.

— Nici n-am apucat să port pantofii o zi, că s-au şi rupt.

— Înţeleg, doamna a umblat mult...

BĂTĂLIE PIERDUTĂ

Mergînd pe un drum desfundat de o ploaie torenţială, vizitiul lui Frederic al II-lea nu struni bine caii, ceea ce făcu ca trăsura în care se afla suveranul să se răstoarne într-un şanţ.

Regele se supără şi începu să-l ameninţe pe vizitiu că-l va băga la temniţă.

— E o nenorocire într-adevăr ceea ce s-a întîmplat, spuse vizitiul. Dar Majestatea Voastră n-a pierdut niciodată o bătălie ?

UN RĂSPUNS

Aflîndu-se la Curte, episcopului Amyot i se propuse să scrie o istorie a Franţei. Înaltul prelat era în plină glorie. Despre recenta sa traducere a „Vieţilor paralele" de Plutarh vorbea toată lumea.

— Îmi iubesc prea mult stăpînii, răspunse respectuos Amyot, ca să le descriu viaţa.

HIGIENĂ

— În acest pat a dormit principele Filip al II-lea... Dar ce, domnule, nu credeţi ?

— Nu contest, dar vă rog să schimbaţi lenjeria.

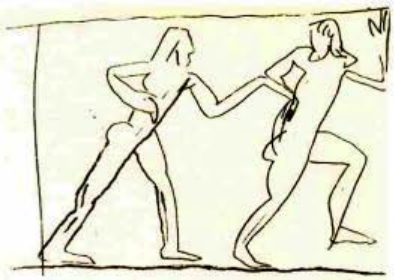

SOLDAT ŞI GENERAL

Generalul theban Pelopides se pregătea să plece spre locul unde urma să se dea o bătălie. Îmbrăţişîndu-l, soţia sa, cu ochii în lacrimi, îl rugă să vegheze asupra lui însuşi.

— Iată un sfat pentru simplii soldaţi, spuse el. Un general trebuie să vegheze asupra tuturor celorlalţi.

ULTIMA DORINŢĂ

Conetabilul de Montmorency îi destăinui unui gentilom ultima sa dorinţă.

— Aş voi să-mi dau sufletul îmbrăcat în sutană de călugăr capucin.

— Aveţi grijă, îi spuse gentilomul, deghizaţi-vă bine, altfel aţi putea fi recunoscut şi nu vi se va deschide poarta Paradisului.

RELIGII

Erasmus nu prea lua în seamă prescripţiile impuse de biserică. Nici în ceea ce priveşte respectarea unor sărbători, nici în ceea ce priveşte posturile... Mai ales în privinţa acestora din urmă filosoful avea cu totul alte concepţii.

Într-o zi cineva îi reproşă că nu ţine seama de postul care preceda o sărbătoare, iar pe deasupra mai face şi publică aceasta.

— Ce să fac, răspunse Erasmus, sînt un om slab. Şi asta pentru că în timp ce sufletul meu e catolic, stomacul pare să fie protestant.

DESPRE STĂPÎNI

Henric al IV-lea întîlni într-o zi la palat un individ pe care nu-l cunoştea şi care atrăgea în mod neplăcut atenţia prin hainele sale ponosite, murdare. Întrebîndu-l în serviciu cui se afla, individul îi răspunse cu mîndrie :

— Sînt propriul meu stăpîn !

— Ai un stăpîn prost, amice, replică regele.

Culese şi adaptate de
MIHAI POPESCU

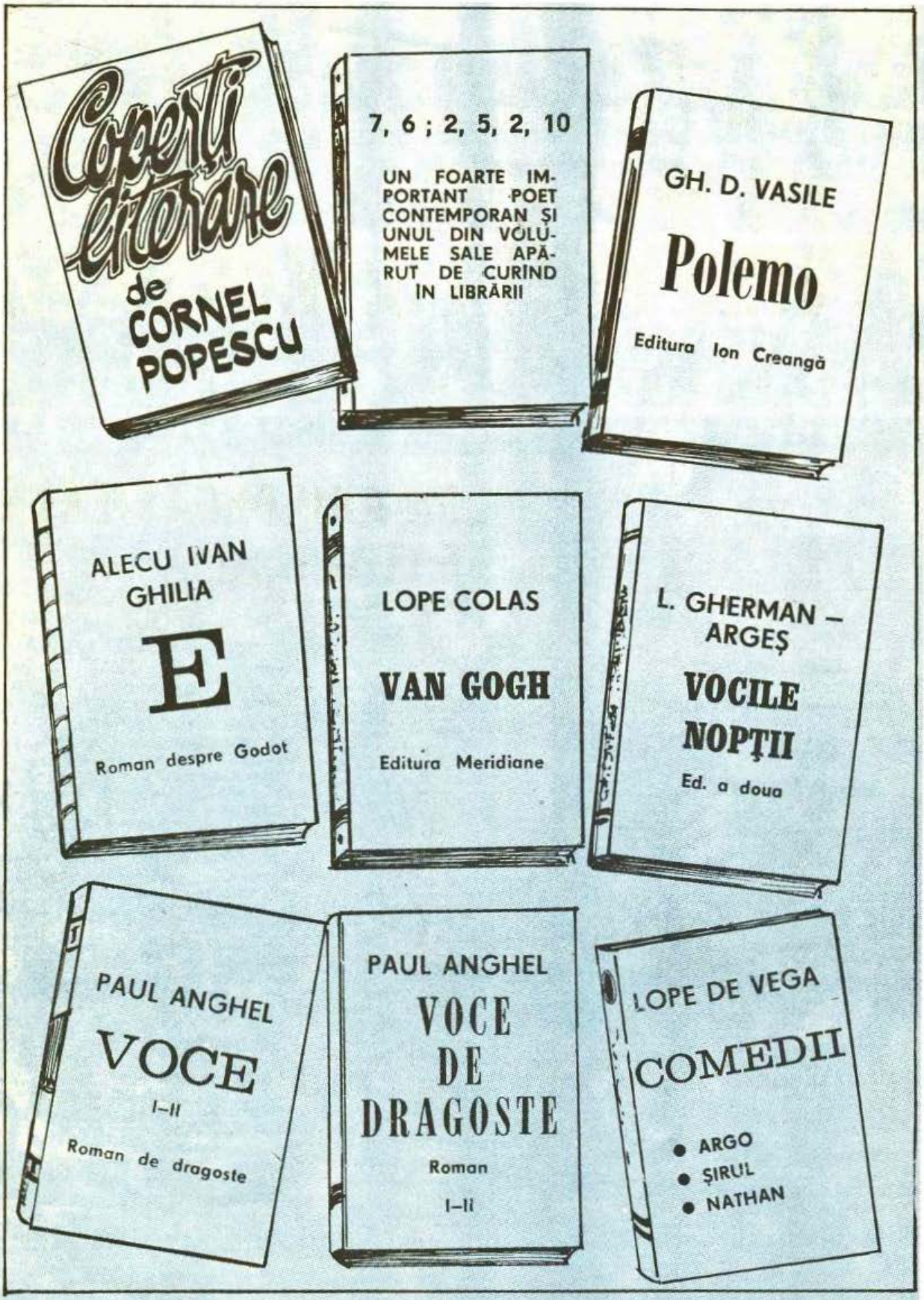
Coperți literare
de CORNEL POPESCU
7, 6 ; 2, 5, 2, 10
UN FOARTE IMPORTANT POET CONTEMPORAN ȘI UNUL DIN VOLUMELE SALE APĂRUT DE CURÎND ÎN LIBRĂRII
GH. D. VASILE
Polemo
Editura Ion Creangă
ALECU IVAN GHILIA
E
Roman despre Godot
LOPE COLAS
VAN GOGH
Editura Meridiane
L. GHERMAN – ARGEȘ
VOCILE NOPȚII
Ed. a doua
PAUL ANGHEL
VOCE
I–II
Roman de dragoste
PAUL ANGHEL
VOCE DE DRAGOSTE
Roman
I–II
LOPE DE VEGA
COMEDII
• ARGO
• ȘIRUL
• NATHAN

ITALIENII

NU MAI VOR SĂ LUPTE PENTRU HITLER ŞI MUSSOLINI

ROMÂNIA - PĂMÎNT AL SPERANŢEI

ROMÂNII PROTEJEAZĂ PE ITALIENI ÎMPOTRIVA WEHRMACHTULUI

Militari italieni în cantonamentul de la Oieşti, judeţul Argeş, iarna 1943/1944. În centrul imaginii — maiorul Vito di Spigno

Un ins demn de spînzurătoare

La 29 mai 1943, Renato Bova Scoppa, ministrul Italiei la București, s-a îmbarcat în acceleratul 201, îndreptîndu-se spre Roma, via Curtici și Budapesta. Nu pleca într-un concediu obișnuit. Își asumase misiunea să înlesnească o apropiere de ordin particular între guvernele de la Roma și București, momentul fiind deosebit de prielnic. Românii erau obosiți de lupte și îngrijorați de turnura evenimentelor militare. Iar lehamitea peninsularilor de a se ști implicați într-un conflict care nu le aducea nici un fel de glorie se făcea simțită chiar și în România. Cu o lună în urmă, la 29 aprilie, Renato Bova Scoppa asistase la obișnuita conferință militară a secției din București a Uniunii naționale a ofițerilor italieni de rezervă. Cu toate că oratorul, generalul Diamanti, nu era chiar un personaj de duzină, nu au participat la reuniune nici măcar jumătate din ofițerii italieni, activi sau demobilizați, care se aflau atunci pe aceste meleaguri. „Este dureros pentru noi să constatăm la un atît de mare număr de militari, și aceasta într-o epocă atît de grea pentru patrie — și-a dojenit camarazii absenți colonelul Luigi Mercalli, șeful secției în speță —, lipsa acelor sentimente care trebuie să caracterizeze un ofițer italian." Însă ministrul Italiei la București, poate nu întîmplător, primise aceste cuvinte cu un suris misterios.

Vrînd, nevrînd, oamenii evoluează odată cu evenimentele. La 11 decembrie 1941, împreună cu Manfred von Killinger, Renato Bova Scoppa presase guvernul român să declare război Statelor Unite ale Americii. Dar pînă în primăvara lui 1943, concepția lui cu privire la soluția dilemelor provocate de conflagrație a cunoscut o amplă restructurare. Ambianța bucureșteană contribuie la această schimbare la față în chip decisiv. Încă de la 6 august 1941, Mihai Antonescu i se confesase deschis : „...Noi, românii nu putem să ne imaginăm că ordinea nouă va fi numai o etichetă pusă unei păci nedrepte făcută din violări și comprimare". Treptat, între diplomatul italian și ministrul de externe al României se angajase un dialog asupra căruia istoriografia românească a referit în repetate rînduri, pe larg. Și acum, acest dialog se apropia de momentul lui culminant. Într-adevăr, la 5 iunie 1943, ajuns la Roma, Renato Bova Scoppa îi preda lui Giuseppe Bastianini un mesaj semnificativ. „S-ar putea să nu cîștigăm războiul — considera Mihai Antonescu —, dar trebuie să încercăm cel puțin să nu pierdem pacea". Iar la 18 iunie 1943, cînd a revenit la București, ministrul Italiei se putea amăgi la gîndul că nu a ratat o mare șansă a victîi sale. Vizita pe care Mihai Antonescu urma s-o întreprindă la Roma, la sfîrșitul aceleiași luni, ar fi putut să însemne o cotitură spectaculoasă în desfășurarea războiului în Europa. Nu întîmplător, în jurnalul său intim, Joseph Goebbels îl considera pe secundul mareșalului Ion Antonescu drept un ins demn de a fi spînzurat.

Astăzi, finalul acestor tribulații e cunoscut. Eforturile de a scoate simultan România și Italia dintr-un război fără sens s-au irosit în van. Răgazul pretins de Benito Mussolini i-a fost fatal. În mai puțin de o lună s-a consumat prima scoatere a Ducelui de pe scena politică a Italiei. Primită cu bucurie de italieni, întîmplarea aceasta a stîrnit sentimente amestecate la București. Iar în cercurile oficiale a provocat consternare de-a dreptul. Se poate bănui ce reacție a avut Mihai Antonescu. Se poate bănui și închietudinea lui Renato Bova Scoppa. În schimb, între cei ce nu le cunoșteau grijile, nici speranțele, vestea a avut alt ecou. „Hm ! Senzațional — a exclamat romancierul de mai tîrziu, Marin Preda, pe atunci foarte tînăr corector de noapte la marele cotidian bucureștean Curentul —, a căzut Mussolini !". Și a dispus paginarea informațiilor preluate de la agenția Rador pe toată pagina întîi. Însă, parcă în trecere, în noaptea aceea a apărut în tipografia lui Pamfil Șeicaru un funcționar al cenzurii. „Mi-a spus cu o voce deloc tulburată, mai degrabă veselă — s-a destăinuit fostul corector de noapte, după trei decenii —, că să nu dăm știrea pe toată pagina, cum făcusem, ci, să zicem, pe cinci coloane...".

Românii și italienii

În primele săptămîni ale lunii iunie, în absența lui Renato Bova Scoppa, printre italienii din România nu s-au înregistrat întîmplări din cale afară. Nici în raporturile dintre ei, nici în raporturile cu oamenii locului. Dacă despre civili este vorba, trebuie spus că românii erau demult obișnuiți cu prezența lor în ambianța orașelor și satelor țării. Adică aveau o experiență temeinică a conviețuirii cu națiа aceasta de oameni veseli, nu prea sinchisindu-se la necazuri, neîntrecuți în citeva dintre îndeletnicirile esențiale ale acestei lumi. La începutul secolului, cînd într-o Românie cît de cît întremată din punct de vedere economic și financiar, s-au construit cu frenezie importante edificii publice, șosele și căi ferate, a sosit pe aceste meleaguri un val întreg de meseriași italieni. Mai cu seamă pietrari și zidari. Mulți au rămas aici, într-o țară aparent fericită atunci, s-au naturalizat, au întemeiat familii, au întemeiat chiar și sate. În Moldova, pe Valea Bistriței și pe valea Trotușului, sau în nordul Dobrogei, există și astăzi comune întregi ale căror temelii italienii le-au așezat. Iar cei ce s-au stabilit la orașe, de asemenea, s-au integrat fără nici o dificultate în viața de zi cu zi.

Dacă despre militari este vorba, se cuvine spus că lucrurile au stat atunci întrucîtva ca și în cazul civililor, dar și altfel întrucîtva. Îndeobște, ca și aiurea, în România de altădată nu purtau uniforme decît armata, poliția urbană și jandarmeria rurală, feroviarii și liceenii. Cu alte cu-

vinte, în țara de la Dunăre și Carpați, o uniformă în plus însemna o robie în plus și numai ideea ei era automat privită cu suspiciune. La timpul potrivit, legionarii au simțit-o pe pielea lor. Astfel, cînd la București a luat ființă o Casă a Fasciilor, pentru uzul coloniei italiene locale, românii au fost oarecum surprinși să vadă sute de civili — respectabili capi de familie, soți, adolescenți și copii —, înghesuindu-se să poarte uniforme, chipiuri, centuri, diagonale și insigne care săreau în ochi. Trecînd peste faptul că mulți dintre acești civili cumsecade cîndva, subit, deveniseră mai distanți, mai aroganți și de o fălnicie cam găunoasă. Și din clipa cînd la București și în alte orașe au început să apară cei dintîi militari italieni, afecțiunea mai veche a populației pentru peninsulari s-a transferat peste noapte asupra lor. Mai ales pentru că nu prea părea să le fie drag războiul. Ofițerii și soldații germani n-au avut niciodată parte de simpatia românilor. În schimb, ofițerii și soldații italieni s-au simțit aici ca la ei acasă.

Din punct de vedere legal, raporturile autorităților și cetățenilor cu militarii italieni staționați sau în tranzit prin România au fost reglementate prin acordul italo-român din 3 decembrie 1942, referitor exclusiv la sedii, facilități și deconturi. Toți cei ce purtau uniforma armatei italiene, cîtă vreme se aflau pe teritoriul român, erau sub ordinele atașatului militar al Italiei la București, colonelul Giuseppe Bodini. În schimb, Wehrmachtul era reprezentat în România la un nivel superior, printr-o Misiune Militară Germană. Probabil dintr-un orgoliu explicabil atunci, dar pueril astăzi, italienii au vrut să-și ridice și ei nivelul reprezentării pe aceste meleaguri, în ordinea militară a lucrurilor. La 28 martie 1943, colonelul Giuseppe Bodini chiar comunicase Marelui Stat Major român că înaltul comandament italian a dispus „înființarea unei misiuni militare în România, sub conducerea subsemnatului, pentru aplicarea acordului în chestiune", adică a acordului din 8 decembrie 1942. La București, deși într-o formă politicoasă, avansul a fost respins. Nu de alta, dar românii nu se prea mai gîndeau la război, ci la pace. La 8 aprilie 1943, autoritățile militare de la București au comunicat lui Giuseppe Bodini că acordul invocat nu prevede nici un fel de misiune; dacă atașatul avea de rezolvat probleme privind autoritatea asupra trupelor „ar putea fi numit un Comandant unic al Forțelor Armate Italiene din România". Și Giuseppe Bodini, onorat cu un titlu suplimentar, nu a mai deschis discuția asupra acestei teme. Cu sau fără misiune, ofițerii și ostașii italieni se bucurau în România de o ospitalitate la care germanii n-au avut niciodată acces.

Populația orașului Roma doboară statuia fostului dictator Mussolini

Ca-n timp de pace

În acest început de vară, în plin război, și totuși atît de departe de rigorile frontului, fiecare trăia pentru sine. La Constanța, căpitanul de fregată Giovanni Ciccolo expedia lungi epistole familiei sale din Roma, Via Paganini nr. 1. Scrisori asemănătoare expediau în Italia și sergentul major Donato Luisi de la stația de radio de pe aerodromul Băneasa, spre Altamura, Via Falconi, nr. 19, sau umilul furier Dante Colombo, spre Milano, Viale Montello nr. 1. Corespondența fiind aproape un ritual în armată și pentru trupă chiar singura preocupare. Pe cînd ofițerii mai au și alte probleme, între care cazarea, uneori, ocupă chiar primul loc. Și la București, ofițerii care nu agreau hotelurile se pripășiseră pe la diverse familii, sau pe chirie, sau pe prietenie. De pildă, locotenentul Alessandro Pepe închiriase o cameră la o familie de italieni, Bollino pe nume, pe strada Muzelor nr. 6. Iar locotenentul Riccardo di Laurentis era găzduit la prietenul său Luciano Polla, pe strada Stockholm nr. 19. Și acesta era ofițer, purta și el uniforma armatei italiene, însă, fiind căsătorit în București, se putea simți de două ori ca la el acasă. Sau poate chiar era bucureștean get-beget, de vreme ce i-am găsit numele în cartea de telefon a Capitalei pe anul 1939.

La 1 iunie 1943, locotenentul Raffaele Guzman și sublocotenentul Luigi Cucco au fost demobilizați, însă, ciudat, nu s-au grăbit să se întoarcă în Italia. Probabil se simțeau mai bine pe malurile Dîmboviței. Orașul era vesel și scutit de camuflaj, bombardamentele încă nu se abătuseră asupra lui, pe marile lui bulevarde foiau femei mai frumoase decît oriunde și mai singure ca în vremuri de pace, iar în restaurantele lui se putea minca și se putea petrece mai bine decît în orice restaurant din Europa. În consecință, prin relații de care nu avem cunoștință, și Raffaele Guzman, și Luigi Cucco au izbutit să-și prelungească șederea în România în mod legal. Primul în calitate de corespondent al ziarului Corriere della Serra din Milano. Nu mai erau sub ordinele lui Giuseppe Bodini. De acum înainte aveau să colaboreze mai strîns doar cu Franco Trandafilo, corespondentul din România al agenției oficiale italiene Stefani.

Peste o săptămînă și ceva, la 9 iunie 1943, i-a venit rîndul să-și aranjeze o existență mai plăcută și mai destinsă și ataşatului aeronautic al Italiei la București, locotenent-colonelul Cesare di Porto. Chiar în ziua aceasta i s-a împlinit o aspirație mai veche : a scăpat din înghesuiala birourilor ataşatului militar, instalîndu-și o reședință proprie pe str. Grigore Alexandrescu nr. 108. În aceeași zi, a comunicat Marelui Stat Major român noua sa adresă și noul său număr de telefon : 1 23 64. Totodată, conform uzanței, a cerut Prefecturii poliției din București să verifice cu atenție trecutul Irinei Răcănel, o româncă pe care se hotărîse s-o angajeze ca femeie de serviciu la noul său sediu. Datele care i-au parvenit de la autoritățile românești de resort, peste numai cîteva zile, nu ridicau nici un fel de probleme. Irina Răcănel era născută la Turova, în județul Cetatea Albă, la 9 august 1910. Nu avea cazier la poliție. Se căsătorise în urmă cu șapte ani cu Constantin Răcănel, originar din județul Mehedinți, mic funcționar la o societate comercială din București, și locuiau împreună în cartierul Colentina, pe str. Tache Ionescu nr. 18. Nici Constantin Răcănel nu avea cazier la poliție. Firește, Irina Răcănel a fost angajată fără întîrziere și așa a intrat această ființă nevinovată într-o istorie care abia acum a ajuns să fie scrisă.

În sfîrșit, nici ataşatul militar al Italiei la București, colonelul Giuseppe Bodini, nu putea pretinde că i-ar fi răpit timpul treburi deosebit de importante. Dimpotrivă, deși sediul său din str. Dimitrie Orbescu nr. 12 era în permanență călcat de ofițeri în trecere spre sau dinspre Italia, deși ambele lui telefoane, 1 17 90 și 2 87 35, sunau aproape continuu, exasperîndu-i plantoanele, colonelul Giuseppe Bodini rezolva în acest răstimp o chestiune relativ prozaică. Prin diverse intervenții, reținuse la București o parte din contingentul de făină pe care România se angajase să-l livreze Italiei, achiziționase și niște zahăr pe piața liberă, apoi angajase cu celebra firmă bucureșteană Gagel fabricarea unor biscuiți necesari militarilor italieni, din ce în ce mai puțini, aflați sub autoritatea sa. Din ce în ce mai puțini pentru că la data aceea corpul expediționar italian era în cea mai mare parte retras din Rusia. Prin România, se repliau în Italia doar corpuri de trupă puțin numeroase, de regulă din serviciile auxiliare, și elemente neîndivizionate. Grosurile marilor unități din Armata a 8-a italiană afluiau spre peninsulă prin nodul de cale ferată Cracovia. În gara Cracoviei, pentru a supraveghea acest tranzit intens de trupe, chiar funcționa un comandament feroviar italian. Și iată că tocmai din îndepărtatul Guvernămînt general polonez, chiar în clipele cînd subalternii săi se scuturau de făina descărcată la rampele brutăriilor Gagel, colonelul Giuseppe Bodini a primit o cerere nu neapărat neobișnuită, dar totuși întrucîtva curioasă.

Erou prin corespondență

În comandamentul italian al gării din Cracovia era încadrat și locotenentul Giovanni Pietropiano, care în urmă cu un an se afla în serviciu la oficiul de transporturi est al armatei italiene din București. Probabil, în timp ce i se perindau prin priviri cele din urmă convoaie destinate să scoată Armata a 8-a italiană din infernul fronturilor din răsărit, Giovanni Pietropiano se gîndise cu tristețe că nu se va alege cu nimic din acest război. Nici măcar cu o decorație de rînd. Sau, la fel de probabil, colecționa decorații și la ultima trecere în revistă a colecției sale constatase cu regret că nu dispune de nici un însemn militar românesc. În speranța că va fi consolat, se adresase Marelui Stat Major român, cu rugămintea de a i se conferi o medalie pentru serviciile prestate în cuprinderea teritoriului românesc. Bineînțeles, în principiu, M. St. M. nu avea nimic împotrivă. Totul era ca Giovanni Pietropiano să nu fie o ficțiune sau un ofițer cu onoarea pătată. Din acest punct de vedere, doar Giuseppe Bodini avea un cuvînt de spus. Astfel, prin intermediul Marelui Stat Major român, cererea locotenentului Giovanni Pietropiano a ajuns la ataşatul militar al Italiei la București. Colonelul Giuseppe Bodini și-a amintit imediat — nici nu se putea altfel — că tînărul locotenent ajuns acum la Cracovia era un ofițer cu un simț dezvoltat al îndatoririlor ostășești și i-a avizat favorabil cererea. Iar la 13 iunie 1943, medalia solicitată, însoțită de brevetul ei nominal, s-a expediat pe spezele M. St. M. spre Cracovia, pe drumurile încîlcite ale poștelor de campanie. Nu știm dacă a ajuns la destinație sau nu. Însă cel puțin teoretic, atunci cînd ministrul Italiei la București punea iar piciorul pe peronul Gării de Nord, armata italiană număra un erou în plus. Nici atunci și nici astăzi nu a avut și nu are vreo importanță că eroul fusese confecționat prin corespondență.

Ulterior, evenimentele s-au precipitat. Din fericire, deocamdată doar în planul birocratic al vieții de zi cu zi. Retragerea corpului expediționar italian de pe frontul de răsărit s-a încheiat în prima jumătate a lunii iulie. Menținerea unui număr exagerat de sedii și servicii militare italiene în România nu-și mai afla vreo justificare, reprezentînd pentru guvernul din Roma o cheltuială lipsită de orice utilitate și, la 15 iulie 1943, multe urmau să-și înceteze în mod oficial activitatea.

Cu o zi înainte, colonelul Giuseppe Bodini a notificat intenția lichidării lor depline în viitorul apropiat. Fapt îmbucurător dealtfel. Numai modul în care a fost redactată notificarea în speță era vag ambiguu. „Comandamentul suprem al forțelor armate, ca urmare la retragerea corpului italian din Rusia și la recuperarea efectivelor noastre numerice — menționa adresa lui Giuseppe Bodini din 14 iulie 1943 —, nu mai vede necesitatea de a menține Misiunea Militară instituită pentru aplicarea acordului cu privire la întreținerea forțelor armate italiene, dizlocate sau în tranzit prin România". Cu alte cuvinte, printr-un subterfugiu de exprimare, Giuseppe Bodini sugera autorităților militare românești să recunoască existența de fapt a unei Misiuni Militare Italiene cel puțin în momentul lichidării ficțiunii ei. Totodată, atașatul militar comunica Marelui Stat Major român că, de acum înainte, numai lui îi revenea sarcina de a-și exercita autoritatea asupra tuturor militarilor italieni de pe teritoriul românesc. Gest superfluu dealtfel. Instituită încă de la 24 septembrie 1942, autoritatea lui Giuseppe Bodini nu a fost niciodată contestată sau pusă în cauză.

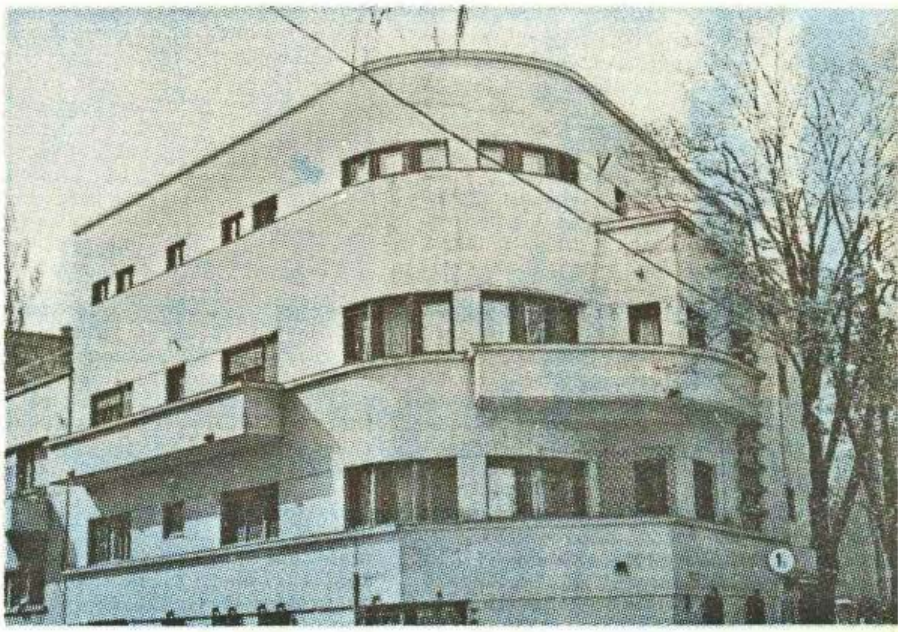

Decorul unei drame : Fostul sediu al atașatului militar italian Giuseppe Bodini

O notă de serviciu

În vremea aceea, secția a VII-a, legături cu armatele aliate, din M. St. M. se afla sub comanda colonelului Traian Blaga. Notificarea ambiguă a lui Giuseppe Bodini, firește, i-a atras atenția. Și ofițerul român s-a grăbit să redacteze o notă de serviciu destinată șefilor săi ierarhici. „Misiunea Militară Italiană — avertiza el — nu a existat niciodată în România, nici în mod oficial și nici în realitate". Exprimîndu-și părerea că românii trebuiau să-i reamintească lui Giuseppe Bodini acest adevăr, cel puțin „din motive de prestigiu". Alături de această notă, colonelul Traian Blaga a redactat și o adresă de răspuns, pe care urma s-o semneze șeful Marelui Stat Major român. Bineînțeles, lichidarea sediilor și serviciilor care prisoseau italienilor era acceptată. „Îmi permit însă a vă informa, pentru precizarea situației reale și de drept — ar fi trebuit generalul Ilie Șteflea să-i comunice colonelului Giuseppe Bodini —, că o Misiune Militară Italiană nu a luat ființă și nu a existat în România". Însă Ilie Șteflea a refuzat să accepte expedierea adresei redactată de Traian Blaga. Ea se păstrează și astăzi în arhivele militare românești, fără semnătura lui. Orgoliul lui Giuseppe Bodini a fost cruțat. Important era marele pas spre pace al italienilor, în deplin acord cu aspirațiile românești.

În continuare, cum era și firesc dealtfel, colonelul Giuseppe Bodini a rămas singurul responsabil al tuturor problemelor privind coordonarea restului militarilor italieni care încă se mai aflau pe pămînt românesc. Pe fața aceasta a lucrurilor, orice chestiune, de orice natură, s-a tratat numai cu el și nu se putea rezolva fără el. Însă faptul că o parte din serviciile și instalațiile militare italiene din România încetau să mai funcționeze nu însemna, implicit, că încetau subit să existe. Lichidarea lor cerea timp și oamenii care le încadrau abia urmau să se retragă din țară. Departe de a se fi încheiat, la 25 iulie 1943, cînd Benito Mussolini a fost expediat spre Gran Sasso, acest proces abia dacă se declanșase. Încît, prin forța împrejurărilor, la 26 iulie 1943, colonelul Giuseppe Bodini s-a trezit înaintea unor sarcini care în mod cert depășeau puterile unui om.

„Trădarea" de la Roma

Fără îndoială, italienii știu mai bine decît românii ce s-a întîmplat în propria lor patrie după 25 iulie 1943. Aflat în situația de a forma un nou guvern, mareșalul Pietro Badoglio a propus regelui Victor Emmanuel al III-lea să-l accepte ca ministru de externe pe Raffaele Guariglia, ambasador al

Italiei la Ankara. Regele a acceptat. Soluția aceasta a trezit noi speranțe la București. Prin Raffaele Guariglia, ca și prin legația română din Ankara, atît Renato Bova Scoppa, cît și Mihai Antonescu trataseră cu guvernul turc o eventuală mediere între Italia și România, pe de o parte, și puterile aliate, pe de altă parte. Astfel, ei erau convinși că se pot rezuma nu numai pe un inițiat, ci și pe un partizan al punctului lor de vedere. Raffaele Guariglia a sosit cu avionul la Roma abia la 29 iulie 1943. Dar la București, prin Serviciul Special de Informații român, s-a știut ceva mai devreme, chiar înainte de investirea sa oficială, că Raffaele Guariglia și nu altcineva va fi noul titular al ministerului de externe, în cadrul guvernului lui Pietro Badoglio. Și încă de la 26 iulie 1943, deci a doua zi după căderea lui Benito Mussolini, prin intermediul lui Renato Bova Scoppa, Mihai Antonescu a expediat la Roma un mesaj fără echivoc : „Consider că este în interesul Italiei și al nostru de a ne lega soarta pentru a ieși împreună din situația în care ne-a adus tragismul evenimentelor". Vicepreședintele Consiliului de Miniștri român, în același timp și ministru de externe, își exprima totodată convingerea că, „dacă se lucrează rapid, nemții pot fi puși în fața faptului împlinit". Răspunsul la acest mesaj a fost expediat din Roma la 30 iulie 1943. Avem motive să credem că el nu mai exprima doar punctul de vedere al noului ministru italian de externe, ci opinia întregului guvern condus de Pietro Badoglio. Deși încredința guvernul român că „poate conta pe sprijinul Italiei în dezvoltarea situației viitoare", Raffaele Guariglia se arăta evaziv în rest. Pentru Mihai Antonescu și Renato Bova Scoppa a fost limpede că Italia nu intenționa să-i asocieze și pe români la tratativele cu britanicii și americanii, menite să netezească drumul spre armistițiul semnat la 3 septembrie 1943.

În schimb, italienii dețin foarte puține informații despre ceea ce li s-a întîmplat compatrioților lor, după 25 iulie 1943, în cuprinderea teritoriului românesc sau aflat sub jurisdicția românilor. Prin retragerea corpului lor expeditionar de pe frontul de răsărit, participarea italienilor la războiul împotriva Uniunii

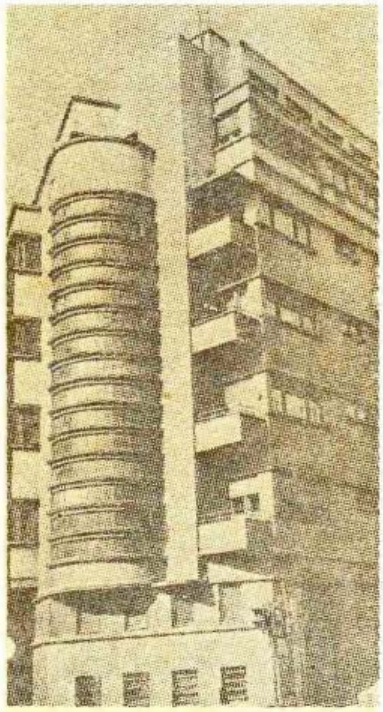

Decorul unei drame : Aici locuia un personaj important din ierarhia fasciștilor italieni din România, Franco Trandafilo

Sovietice s-a redus în mod considerabil. Doar marina italiană mai avea în Marea Neagră cinci minisubmarine de 36 tone de tip C.B., patru vedete rapide M.A.S. și patru șalupe de asalt, utilizate îndeobște la debarcări. Toate au ajuns la Constanța încă din 1942, fiind transportate în vagoane de cale ferată, special echipate. După probele de rigoare au fost lansate la apă și s-au bazat în Crimeea, acționînd în zonele Kerci, Novorosiisk și Tuapse. Cînd succesivele ofensive sovietice au împins frontul din Ucraina în asfințit, mai ales după pierderea Rostovului și reducerea capu'ui de pod româno-german din Kuban, submarinele italiene de tip C.B. s-au retras la Odessa și Sevastopol. Revizia lor periodică se efectua la Constanța, unde marina italiană amenajase un doc uscat corespunzător și un depozit de piese de schimb, mai cu seamă baterii de acumulatoare. În vara lui 1943, spre a deservi aceste depozite și instalații, marina italiană avea la Constanța în jur de 25 de cadre tehnice, sub comanda căpitanului de fregată Giovanni Ciccolo, născut la Messina, la 26 iunie 1912. Printre subalternii săi se numărau sergenții Armando Bellini și Casimiro Magnani. Primul văzuse lumina zilei la Albettone, Vicenza, la 6 noiembrie 1909, iar al doilea tocmai la Des Moines, într-o familie de emigranți italieni din S.U.A., la 6 martie 1918. Sub comanda lui Giovanni Ciccolo se mai aflau furierii Ernesto Trevisan, născut la Mestre, Veneția, la 19 august 1914, și Dante Colombo, născut la Milano, la 15 aprilie 1918. Dealtfel, despre el a mai fost vorba. Mai mult sau mai puțin tineri, toți acești ostași erau sătui pînă în gît de război. Noi le-am transcris cu acuratețe datele personale în speranța că mai trăiesc și ar putea susține cu mărturiile lor adevărul acestor pagini.

Între hotarele României de fapt, în aceeași perioadă, efectivul militarilor italieni nu depășea cifra de 230 de oameni, grupați în servicii specifice unor trupe detașate pe un teritoriu străin. Fără a-i socoti pe cei din subordinea nemijlocită a atașaților militar, aeronautic și naval, ofițerii și soldații italieni erau grupați cu precădere la București. Aici funcționau oficiul poștal militar nr. 113, un nucleu de aprovizionare, oficiul de transport est, un Ufficio Militare di Cambio, un centru de zonă telegrafonică, amplasat la Băneasa, și un așa zis Nucleo Carabinieri Reali, despre care bănuim că asigura poliția militară a efectivelor. Tot la București, se afla un detașament redus al Bazei italiene secundare nr. 38 din Transnistria, supranumit Distaccamento di Bucarest. Un număr restrins de militari italieni se aflau răspîndiți la filtrele de control de la Tighina, Curtici și Vatra Dornei, la un releu telegrafic din Bacău și la un post de vigilență de pe Valea Uzului. Strict secretă pînă atunci, activitatea acestui ultim post consta în radioascultarea emisiunilor inamice. Nu s-ar fi știut nimic despre existența și rosturile oamenilor care îl încadrau, a locotenentului Luciano Polla, a sergentului Luciano Giunti, a caporalului Mario Meoni sau a soldatului Ezio Ricco, dacă evenimentele nu i-ar fi coborît brusc din munți.

Cel mai compact efectiv de militari italieni din spațiile aflate sub jurisdicția românilor, circa 320 oameni, era cantonat în acel moment la Balta, în Transnistria, teritoriul ucrainean dintre Nistru și Bug. Acolo erau dizlocate Baza militară secundară nr. 38 și Coloana auto grea nr. 350. Tot

în această zonă, unsprezece subofiţeri şi soldaţi se aflau la dispoziţia consulatului general italian din Odessa. La urma urmelor, se cuvine amintit şi faptul că evenimentele dramatice din vara lui 1943 au surprins în România şi un număr de militari italieni aflaţi aici în escală ocazională. Dintre ei, îi amintim pe locotenentul Franco Knezaurek, pe caporalul major Cinzio Frigeri şi pe caporalul Ido Corradini. Numai despre doi dintre ei am putut afla din arhive de unde veneau şi încotro se îndreptau. Prin forţa împrejurărilor, călătoriile lor au fost întrerupte.

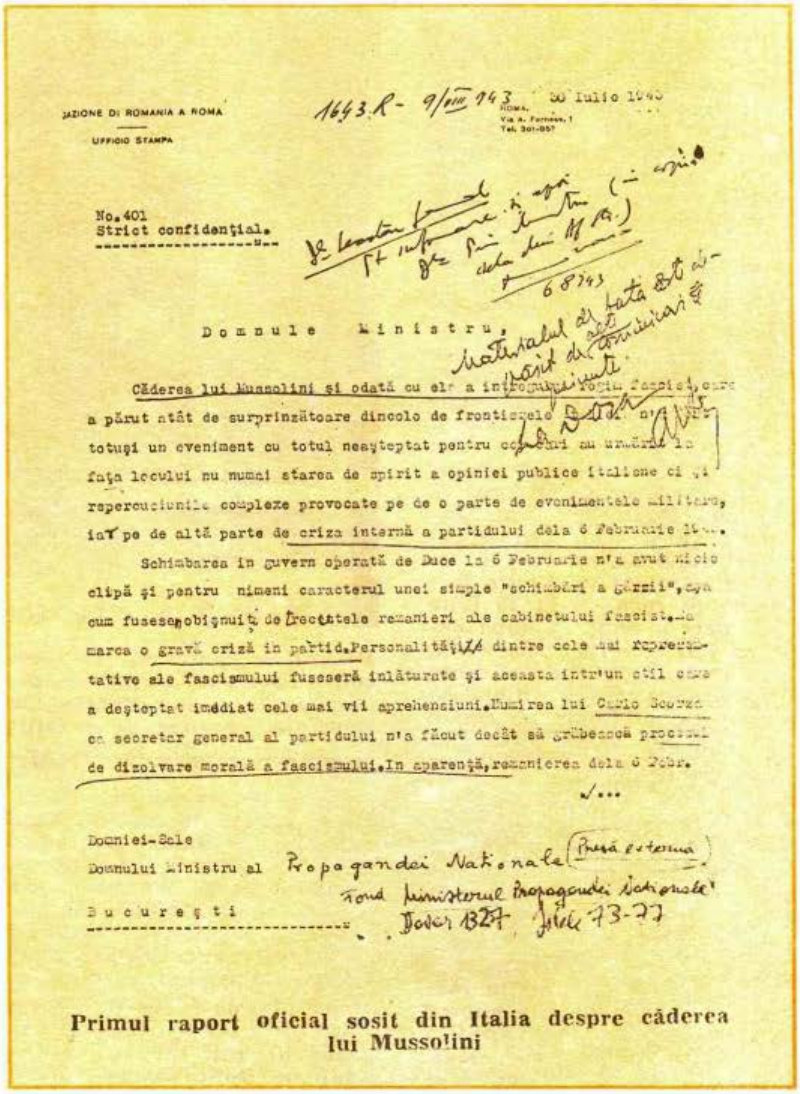

AZIONE DI ROMANIA A ROMA

UFFICIO STAMPA

1643.R- 9/VIII 943 30 Luglio 1943

No.401
Strict confidenţial.

Domnule Ministru,

Căderea lui Mussolini şi odată cu el a întregului regim fascist, care a părut atât de surprinzătoare dincolo de frontierele [illegible] totuşi un eveniment cu totul neaşteptat pentru cercurile cu urmări în faţa locului nu numai starea de spirit a opiniei publice italiene ci şi repercusiunile complexe provocate pe de o parte de evenimentele militare, iar pe de altă parte de criza internă a partidului dela 6 Februarie [illegible].

Schimbarea în guvern operată de Duce la 6 Februarie n'a avut încă o clipă şi pentru nimeni caracterul unei simple "schimbări a gărzii", aşa cum fusese obişnuit de frecventele remanieri ale cabinetului fascist. Ea marca o gravă criză în partid. Personalităţile dintre cele mai reprezentative ale fascismului fuseseră înlăturate şi aceasta într'un stil care a deşteptat imediat cele mai vii aprehensiuni. Numirea lui Carlo Scorza ca secretar general al partidului n'a făcut decât să grăbească procesul de dizolvare morală a fascismului. În aparenţă, remanierea dela 6 Febr.

/...

Domniei-Sale
Domnului Ministru al Propagandei Naţionale (Presă externă)
Bucureşti

Fond Ministerul Propagandei Naţionale
Dosar 1327 Filele 73-77

Primul raport oficial sosit din Italia despre căderea lui Mussolini

O aşteptare aparent neutră

Căderea lui Benito Mussolini, exceptînd cercurile oficiale, nu a produs o vîlvă deosebită la Bucureşti. Războiul în desfăşurare îi apăsa pe români cu o îngrijorare care le era suficientă şi nimeni nu vădea vreo dorinţă în România să-şi asume şi îngrijorările altora. În schimb, evenimentele de la Roma au avut un ecou deosebit în rîndurile militarilor italieni dislocaţi în ţară şi au agitat mai cu seamă numeroasa colonie italiană din Bucureşti. În contrast cu poziţia de espectativă a autorităţilor româneşti, animate încă de speranţa că Italia le va asocia la tratativele cu britanicii şi americanii, Misiunea Militară Germană din România era profund scandalizată de nesansa dictatorului italian. Însă, cel puţin deocamdată, nu putea acţiona dincolo de limitele îngăduite de guvernul de la Bucureşti. Şi în România, treptat, s-a creat o situaţie aproape inexplicabilă pentru germani : toţi cetăţenii, de la demnitarii cu răspunderi în conducerea statului pînă la omul de rînd, nutreau convingerea fermă că treburile Italiei doar italienii le pot rezolva. Şi acţionau ca atare. Nici asupra militarilor italieni şi nici asupra civililor din colonia italiană din România nu s-a exercitat nici un fel de presiune. Şi orice intervenţie germană în treburile italieneşti era infrînată cu promptitudine, reamintindu-li-se nazistilor, ori de cîte ori era cazul, că se aflau pe teritoriul unei ţări suverane. Doar serviciile secrete româneşti, al preşedinţiei Consiliului de Miniştri, al armatei şi al poliţiei, supravegheau cu atenţie mişcările şi relaţiile italienilor, nu pentru a interveni în desfăşurarea lor şi nici pentru a le manipula într-un interes propriu, ci pur şi simplu pentru a avertiza şi pune la adăpost de surprize autoritatea de stat românească. La nivelul acestei autorităţi fiind fermă opinia că singura atitudine rezonabilă, în împrejurările date, era cea de aşteptare. O aşteptare neutrală în aparenţă, şi din ce în ce mai văduvită de speranţe în substratul ei atît de necunoscut germanilor.

Odată cu trecerea timpului, cum este lesne de înţeles, au început să se polarizeze şi poziţiile italienilor din România în raport cu întîmplările din propria lor patrie. În buletinul de la 5 august 1943, Prefectura Poliţiei Capitalei anunţa că la legaţia Italiei din Bucureşti, prin Ankara, ar fi sosit un împuternicit al mareşalului Pietro Badoglio. Misiunea lui era să desfiinţeze legiunea fascistă din România şi să organizeze tineretul coloniei italiene de pe aceste meleaguri pe baze noi. În cadrul legaţiei italiene din Capitală s-au înregistrat restructurări minime. Printre altele,

la 15 august 1943, atașatul comercial Clemente Bonivero a fost inlocuit cu Serafino Mazzolini, fost comisar civil italian pentru Muntenegru. Pentru români, înlocuirea în speță nu avea nici o semnificație. Și a fost clasată drept fapt minor. Alte fapte nu erau dintre cele de neluat în seamă. Buletinul contrainformativ din 17 august 1943, emis de secția a II-a M.St.M., consemna o întîmplare petrecută la peste 700 km de București. „În urma evenimentelor petrecute în Italia, soldații italieni aflați în orașul Balta, Transnistria — avertiza serviciul secret al armatei române —, s-ar fi exprimat că dacă țara lor ar recurge la un compromis față de anglo-americani vor incendia tot materialul lor militar, pentru a nu intra în posesia germanilor sau românilor". Iar în Capitala României se înțelegea tot mai limpede că atît Renato Bova Scoppa, cît și atașații lor militari, au hotărît să rămînă credincioși regelui Victor Emmanuel al III-lea, implicit mareșalului Pietro Badoglio. În ciuda faptului că germanii, chiar din clipa căderii lui Mussolini, începuseră să ocupe temeinic teritoriul italian încă neeliberat de trupele britanice și americane. Și în ciuda faptului că Pietro Badoglio acceptase să se întîlnească la Tarvisio, la 6 august 1943, cu Adolf Hitler, spre a-i descuraja suspiciunile. Aceeași poziție o împărtășeau și marea majoritate a militarilor italieni dizlocați în București sau în alte localități românești.

Însă nu era mai puțin adevărat că nici puternicul curent fascist din cadrul coloniei italiene din România nu înțelegea să depună armele. Din acest punct de vedere, în noaptea dinspre 23 spre 24 august 1943 s-a consumat un incident semnificativ. Un necunoscut sau mai mulți au smuls placa de la intrarea în oficiul atașatului militar Giuseppe Bodini, aruncînd-o la intersecția bulevardului Dacia cu str. General Lahovary, unde a găsit-o întîmplător un șofer, în ziua următoare, spre ora 10. Din titulatura inscrisă pe placă, Regia Legazione d'Italia. Ufficio dell'Addetto Militare, fusese nimicit numai primul cuvînt. De asemenea, și însemnele heraldice ale casei de Savoia, cuprinse și ele pe placa în discuție, au fost cu meticulozitate distruse. Nu încăpea îndoială că la mijloc era mîna fasciștilor italieni. Giuseppe Bodini a cerut ca oficiul său de pe str. Dimitrie Orbescu nr. 12, în viitor, să fie păzit de un agent de poliție român. Cererea i-a fost satisfăcută în parte. Biroul atașatului militar italian se afla în imediata vecinătate a centralei telefonice de pe bulevardul Dacia. Fiind vreme de război, toate centralele telefonice se aflau sub paza armatei. Postului de santinelă de la centrală i s-a ordonat să-și extindă supravegherea și asupra sediului atașatului militar italian. Fapt care a determinat pe Giuseppe Bodini să adreseze mulțumiri călduroase autorităților militare românești.

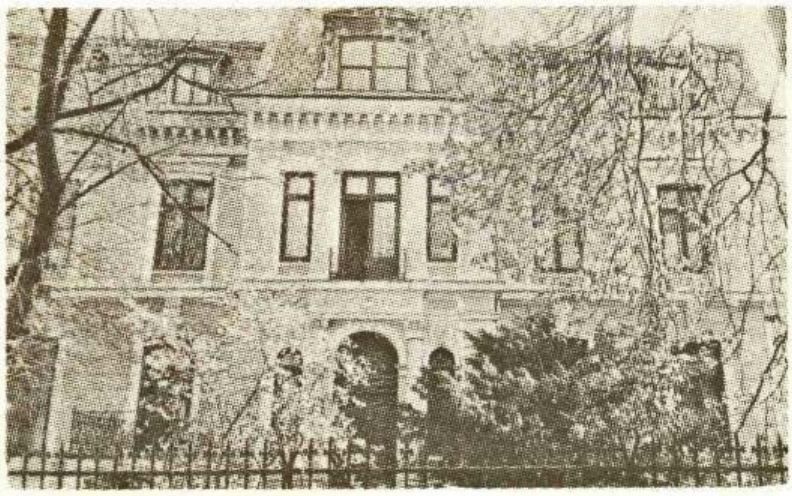

Decorul unei drame : Clădirea în care a funcționat biroul atașatului militar fascist Giorgio Moraldi

În acest context, este demn de semnalat că relațiile dintre colonelul Giuseppe Bodini și secția a II-a a M.St.M. au continuat ca și cum nimic n-ar fi survenit. De cîte ori se adresa colonelului român Constantin Ionescu, șeful secției a II-a informații, atașatul militar italian își începea scrisorile cu apelativul „carissimo Titi". Și în august 1943 s-a întîmplat ca și „carissimo Titi" să apeleze la serviciile lui Giuseppe Bodini. În prima zi a lunii, o puternică escadră aeriană americană decolată de la Benghazi bombardase violent Valea Prahovei, mai cu seamă Cîmpina și Ploiești. Aviația de vînătoare și artileria antiaeriană românească au doborît 36 bombardiere Consolidated Liberator B 24 și românii au capturat primii lor prizonieri de război americani. Deși România și S.U.A. se aflau de un an și ceva în război — declarația românească din 12 decembrie 1941, de care Renato Bova Scoppa nu era străin, a fost contrasemnată de americani abia la 5 iunie 1942 —, secția a II-a a M.St.M. nu deținea nici un fel de date despre uniformele, însemnele și gradele armatei de peste ocean. I-au fost oferite prompt de Giuseppe Bodini. Și a fost rîndul colonelului Constantin Ionescu să mulțumească atașatului militar italian. Scrisoarea sa, de asemenea, începea cu apelativul „dragă Giuseppe"...

Germanii își arestează foștii aliați

bia armistițiul survenit între Italia și aliați, la 3 septembrie 1943, a produs cît de cît rumoare la București. Deși alertate de S.S.I., autoritățile românești nu au avut nici o reacție, spre a nu atrage atenția germanilor. Practic, la nivelele superioare ale armatei, acest armistițiu a devenit cunoscut tocmai în seara zilei de 8 septembrie. Centrele de radioascultare ale M.St.M. și Ministerului Propagandei Naționale au înregistrat și emisiunea postului de radio Alger, de la

orele 18,30, și emisiunea postului de radio Roma, transmisă la orele 19,45. Ambele anunțau cît se putea de clar ieșirea Italiei din conflagrație. Dacă românii au rămas relativ indiferenți la veste, s-a întîmplat astfel pentru că o așteptau. Pentru ei era de mirare că survenise atît de tîrziu și în împrejurări atît de ambigui, făcută publică întîi de postul de radio Alger și abia apoi de postul național italian. În schimb, germanii au explodat pur și simplu.

În dimineața zilei de 9 septembrie 1943, din ordinul misiunii lor militare, elemente de șoc ale Wehrmachtului au început să-i dezarmeze și să-i pună sub pază proprie pe toți ofițerii și ostașii italieni din București. Italienii nu s-au opus. În primul rînd, s-au operat arestări la aerodromul Băneasa, unde prada putea să le scape naziștilor printre degete, pe calea aerului. Pista rezervată italienilor, avioanele lor, instalațiile aferente de radionavigație și personalul de deservire au intrat sub jurisdicția unui corp de gardă german. La comandamentul italian din str. Biserica Amzei nr. 8 au fost dezarmați și arestați vreo 20 de ofițeri și ostași. La fel, vreo 30—40 militari s-au trezit între baionete germane la sediul italian din bulevardul Carol nr. 46, imobilul rămînînd sub pază germană, ca și celelalte clădiri rezervate armatei italiene. La garajul bucureștean Ciclop se aflau în revizie mai multe mașini Fiat și Alfa Romeo. Au fost ridicate de germani, iar șoferii lor au fost de asemenea arestați. O duzină dintre ofițerii italieni cazați la Grand Hotel se aflau în acel moment răspîndiți în oraș. În absența lor, patrulele Wehrmachtului le-au violat încăperile, sechestrîndu-le și împachetîndu-le lucrurile. În aceeași zi, în jurul orei 13, au descins în Gara de Nord locotenentul Franco Knezaurek și caporalul Ido Corradini. Veneau amîndoi de la Sofia și au întrebat la biroul de informații de la capătul peronului cum puteau ajunge la Grand Hotel. Cînd au ajuns acolo, s-au trezit și ei între baionete și au fost puși sub cheie într-una din camerele camarazilor lor. În total, la 9 septembrie 1943, numai la București au fost reținuți de germani peste 120 militari italieni. Cei mai mulți au fost internați la căminul Crucii Roșii din Calea Dorobanți nr. 1.

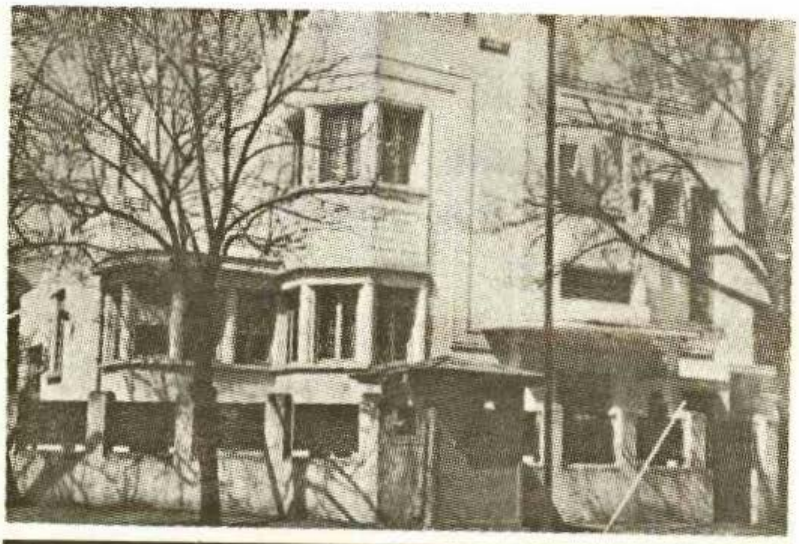

Decorul unei drame : Sediul militar italian din str. Paris nr. 45

Spre deosebire de acești ostași ghinioniști, Antonio Gianetto, născut la Messina, la 2 august 1917, soldat în aviație la postul italian de transmisiuni radio de la Băneasa, a avut noroc. În zori, sublocotenentul Carlo Petri, șeful zonei telegrafice din București, îi ordonase să se ducă la sediul atașatului aeronautic de pe str. Grigore Alexandrescu nr. 108 și să asigure paza localului pînă va fi schimbat. Militarii italieni cu acreditări oficiale erau avizați asupra armistițiului încă din timpul nopții, locotenent-colonelul Cesare di Porto era reținut la dispoziția lui Giuseppe Bodini și actele lui, în absență, nu puteau fi lăsate doar în grija unei simple femei de serviciu. Astfel, pe la orele 11, înarmat cu o moschetto model 1941, Antonio Gianetto fluiera în poarta imobilului, iar Irina Răcănel, după ce a măturat și a șters praful prin încăperi, tocmai se pregătea să plece la casa ei. Cînd în lungul străzii Grigore Alexandrescu a început să se apropie de el un Horsch încărcat cu opt militari germani, Antonio Gianetto avea dreptul să creadă că era definitiv pierdut. Însă Irina Răcănel s-a dovedit mult mai ageră la minte decît acel primo aviere speriat. L-a îmbrîncit scurt în casă, a smuls de pe zid tăbliță care menționa că acolo și nu în altă parte se afla oficiul atașatului aeronautic al Italiei și s-a adăpostit și ea în birouri, zăvorîndu-le intrarea pe dinăuntru. Brusc, clădirea de pe str. Grigore Alexandrescu a devenit o casă ca oricare altele, în care germanii nu au mai îndrăznit să pătrundă. S-au foit pe trotuarul din fața ei, sub privirile nedumerite ale locatarilor ieșiți la ferestre, și au plecat. Pe locotenentul Riccardo di Laurentis, aflat atunci pe str. Stockholm nr. 19, în locuința prietenului său Luciano Polla, l-a avertizat că nu iasă din casă, la telefonul 25998, maiorul Vito di Spigno. În rest, indeobște, au scăpat numai cei care în clipa cînd s-a anunțat armistițiul au avut inspirația să renunțe la uniforme și să se îmbrace civil. Cei mai mulți dintre ei grăbindu-se să-și ascundă toate bunurile și valorile personale la diferite familii prietene din Capitală și din provincie. Întîmplător, a rămas neperchezițional și nu a fost pus sub sechestru german sediul militar italian de pe str. Paris nr. 45. De asemenea, au scăpat și militarii care depindeau nemijlocit de Legația Italiei, aflîndu-se la dispoziția celor trei atașați militari. Totuși, în ziua aceea, și Legația Italiei, și oficiul lui Giuseppe Bodini au fost supravegheate îndeaproape de agenți naziști. Numai în imobilul fostului cerc Libertatea, pe str. C. A. Rosetti nr. 5 — remarca un raport al Prefecturii Poliției din Capitală —, unde era atunci sediul Casei Fasciilor, germanii nu au operat nici o arestare.

Armata română eliberează pe militarii italieni de sub detenția Wehrmachtului

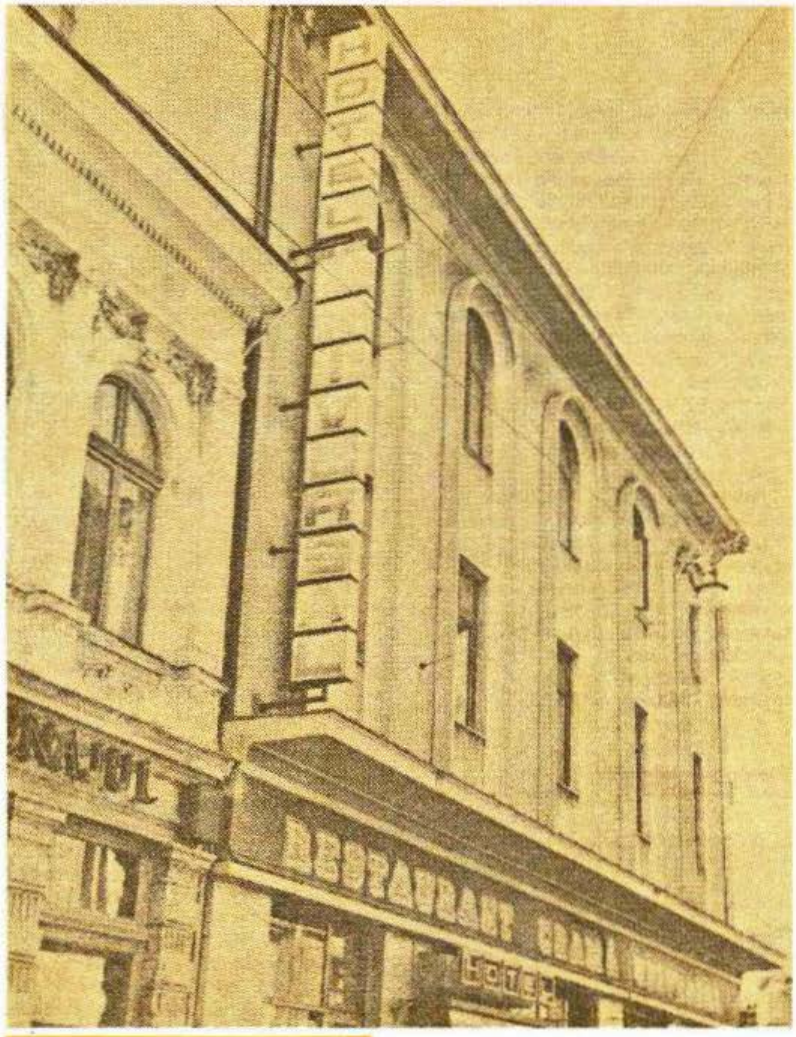

Decorul unei drame : Eliberați de români, ofițerii italieni arestați de germani s-au refugiat în Hotelul „Universal"

Această încălcare flagrantă a suveranității românești a continuat până spre seara zilei. Apoi, evenimentele au luat un curs cu totul neașteptat pentru Misiunea Militară Germană din România. Poate cam tîrziu, dar cu o eficiență care a impus respect, românii s-au decis să-i reamintească generalului de cavalerie Erik Hansen în ce țară se află. De fapt, întîrzierea în discuție a reprezentat exact răgazul pretins de Comandamentul Militar al Capitalei pentru a mobiliza forțe suficiente, capabile să-i țină în șah pe naziști. Întîi a fost pus în stare de alarmă Regimentul 2 care de luptă de la Malmaison. Apoi a fost adus în București escadronul 2 de cavalerie motopurtată din Regimentul 10 roșiori, trupă de elită, îndelung războită la Sevastopol și în peninsula Kerci. Companiile de jandarmi și-au găsit și ele un loc în dispozitiv. Iar despre ceea ce a urmat, rapoartele agenților Prefecturii bucureștene nu ne oferă decît aparența lucrurilor, calină și moale la pipăit ca o draperie de catifea în spatele căreia se ascunde un mort. „Spre seara zilei de 9 septembrie — menționa un asemenea raport — a venit la Grand Hotel un domn maior român de la Marele Stat Major și în urma intervenției lui au fost eliberați cei doi italieni sosiți de la Sofia". Adică locotenentul Franco Knezaurek și caporalul Ido Corradini. „Ceilalți — observa același raport — și-au primit lucrurile înapoi". Era vorba, printre alții, despre căpitanul Cuneo Ermete, despre locotenenții Riccardo Gigante, Enrico Cremona, Mario Ventura, Antonio Perazza, Giovanni Giorgi și Carlo Colombo, precum și despre sublocotenenții Andrea Ingenito și Michele Padova. Au fost eliberați de germani în noaptea dinspre 9 spre 10 septembrie 1943, sub presiunea autorităților militare românești. A doua zi, consemna un alt buletin al Prefecturii bucureștene, „toți ofițerii italieni de la Grand Hotel au părăsit localul liberi, îmbrăcați civil, cu o destinație necunoscută". Agentul nu știa că și-au schimbat domiciliul, mutîndu-se la hotelul Universal, la sugestia ofițerilor români. Totodată, și-au regăsit cantonamentele toți militarii italieni sechestrați de germani la căminul Crucii Roșii din Calea Dorobanți nr. 1. De data aceasta, trupele românești și germane au stat față în față, iar italienii au trecut printre ei. Veseli, dar cam speriați.

Deocamdată erau în afara oricărui pericol. Chiar dacă germanii continuau să dea tircoale diverselor sedii ale armatei italiene din București. De pildă, la amiaza zilei de 10 septembrie, maiorul Vito di Spigno i-a telefonat îngrijorat colonelului Giuseppe Bodini, semnalîndu-i că un căpitan și cinci soldați germani au revenit în sediul din str. Carol nr. 34, răvășind toate încăperile în căutarea instalațiilor telegrafice. Apoi a fost rîndul locotenentului Enrico Cremona să-l sune pe atașatul militar italian : la sediul comandamentului din str. Biserica Amzei nr. 8 a revenit un colonel german, însoțit de mai mulți ofițeri, în încercarea de a parlamenta cu gradații și trupa. În tot acest răstimp, nimeni n-a putut intra sau ieși din comandament. Un ofițer italian fusese din nou reținut de germani într-o cameră a hotelului Lafayette. A fost eliberat prompt de o patrulă a comenduirii garnizoanei bucureștene. În sfîrșit, la garajul Generala, un alt ofițer german a ordonat evacuarea tuturor automobilelor ita-

liene, pînă la orele 18. Printre ele era și automobilul personal al lui Renato Bova Scoppa. Dar intervențiile succesive ale M.St.M. la Misiunea Militară Germană au descurajat toate aceste abuzuri. În seara zilei de 10 septembrie, militarii italieni din București au fost chiar înștiințați asupra regimului temporar căruia erau datori să i se supună, pînă la noi ordine : trupa rămînea consemnată în cantonamentele ei ; ofițerii se puteau caza ca și pînă atunci, atît în hoteluri, cît și la persoane particulare, și aveau dreptul să circule liberi, sub cuvînt de onoare că nu vor părăsi Capitala, însă numai în ținută civilă ; de asemenea, ei puteau servi masa la popota din str. Biserica Amzei nr. 8, în condițiile anterioare datei de 8 septembrie 1943.

Românii protejează ieșirea italienilor din alianța cu armata hitleristă

Sub aparența înregistrată în rapoartele agenților poliției civile, care nu avea dreptul să se amestece în problemele militare, consemnîndu-le numai cursul în măsura în care afectau viața publică, se ascundea o esență : guvernul român hotărîse să se mențină în continuare într-o poziție neutră în raport cu conflictul dintre Italia și Reich. Fără comunicate oficiale și, în general, fără nici o tevatură. Nici faptul că la 12 septembrie 1943 un comando de parașutiști germani sub comanda lui Otto Scorzeny l-a eliberat pe Benito Mussolini nu a produs la București impresia pe care conta generalul de cavalerie Erik Hansen. Nici faptul proclamării Republicii fasciste de la Salo, la 25 septembrie 1943, nu i-a clintit pe români din atitudinea lor. Desfășurarea evenimentelor din 9, 10 și 11 septembrie 1943, cum s-a reflectat ea în documentele emise la nivel oficial, este revelatoare din acest punct de vedere.

Cînd germanii au instalat santinele la sediile militare italiene din Capitală, relațiile personale dintre Renato Bova Scoppa și Mihai Antonescu, pe de o parte, și cele dintre colonelii Giuseppe Bodini și Constantin Ionescu, pe de altă parte, s-au dovedit deosebit de prețioase și au început să funcționeze din plin. Ministrul Italiei la București s-a adresat vicepreședintelui Consiliului de Miniștri român și l-a conjurat să-și pună în joc toată influența pentru a-i scoate pe compatrioții săi de sub sechestrul nazist. La rîndul său, la 9 septembrie 1943, colonelul Giuseppe Bodini a prezentat personal Marelui Stat Major român două scrisori, înregistrate la oficiul său sub nr. 1655/S și 1656/S. Prima reprezenta o propunere : legația regală italiană, prin atașatul ei militar, sugera autorităților românești „să binevoiască a dispune recuperarea materialului de război italian și depozitarea lui unde va crede de cuviință, aceasta pînă cînd situația forțelor armate italiene aflate în România și pe front va fi reglementată de guvernele Italiei și României". De fapt, acordul în speță avea deja aprobarea lui Mihai Antonescu. A doua scrisoare reprezenta un protest energic împotriva abuzului săvîrșit de Misiunea Militară Germană din România : colonelul Giuseppe Bodini cerea eliberarea imediată a tuturor militarilor din subordinea sa și, implicit, ridicarea santinelelor germane de la sediile italienilor. Totodată, atașatul Italiei își asigura interlocutorii că „nu recunoaște nici o altă autoritate în afară de autoritățile militare românești, garantînd personal pentru disciplina și ordinea trupelor italiene dizlocate în România".

Fireste, asigurarea sa era de-a dreptul măgulitoare, însă situația românilor, totuși, era deosebit de delicată : România era aliata Germaniei, iar Italia abandona o alianță din care făcuse parte efectiv în urmă cu numai 24 de ore. Însă nu este mai puțin adevărat că între oameni de omenie totul este posibil. Apoi, cum am văzut, rezervîndu-și o mutare de șah în avans, armata română oferise ea însăși exemplul unei soluții imediate autorităților civile din conducerea statului. Și acțiunea ei nu s-a rezumat la alertarea unor unități de elită. În urma dublei intervenții a colonelului Giuseppe Bodini, generalul Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major român, a contactat Misiunea Militară Germană și a dispus, în ciuda protestelor vehemente ale generalului Erik Hansen, eliberarea ostașilor italieni și ridicarea gărzilor germane de la sediile italiene. Abia după asta, șeful M.St.M. a consultat Ministerul Apărării Naționale și, în sfîrșit, Cabinetul Militar al Conducătorului Statului. Mareșalul Ion Antonescu, deja avizat de vicepreședintele Consiliului de Miniștri, i-a aprobat acțiunea și i-a transmis telefonic instrucțiunile necesare pentru viitor. Nu vom ști niciodată conținutul exact al convorbirii telefonice dintre Ion Antonescu și Ilie Șteflea. Numai cursul ulterior al evenimentelor va fi în mă-

Decorul unei drame : Fostul comandament al militarilor italieni din România

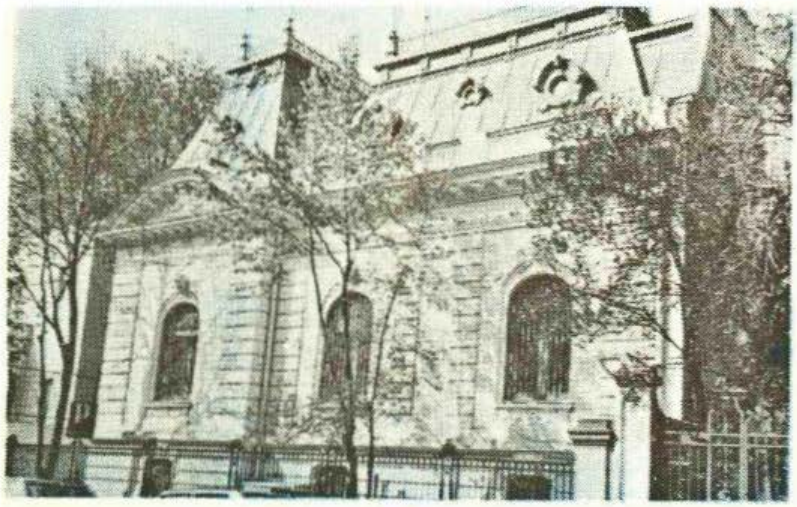

Decorul unei drame : Legaţia lui Renato Bova Scoppa

sură să arunce asupra ei o oarecare lumină. Sigur este că ceva despre mama lui Adolf Hitler s-a auzit pe firul neinterceptat de germani. La fel, cert este că înainte de căderea deplină a nopţii dinspre 10 spre 11 septembrie 1943, la orele 19,30, colonelul Traian Blaga, şeful secţiei a VII-a, legături cu armatele aliate, din M.St.M., a avertizat Corpul grănicerilor să nu permită ieşirea nici unui militar italian din ţară. Măsura nu era luată în detrimentul peninsularilor, ci în folosul lor. Dar asta s-a înţeles ceva mai tirziu.

Armata română garantează pentru „trădătorii" Ducelui

ncet, încet, apele au început să se limpezească. La 11 septembrie 1943, prin adresa nr. 872 845, generalul Ilie Ştefliea i-a comunicat lui Giuseppe Bodini acordul său în privinţa preluării materialului militar italian. Sub presiunea românilor, germanii au cedat postul radiotelegrafic din subordinea sublocotenentului Carlo Petri, capturat la Băneasa. În urma tratativelor purtate de Traian Blaga cu colonelul von Schaewen, şeful de stat major al lui Erik Hansen, s-a recuperat şi restul materialelor militare disputate. Doar în privinţa depozitului de piese de schimb al marinei italiene de la Constanţa, confiscat şi el de germani, von Schaewen s-a arătat de neînduplecat. N-a cedat. Pe de altă parte, simţindu-se umilit, generalul Erik Hansen ameninţa să se adreseze Berlinului. Înainte de a-şi comunica el necazurile la O.K.W., a intrat mareşalul Ion Antonescu în relaţie directă cu Adolf Hitler. Şi înainte de a adresa Berlinului întrebări, Misiunea Militară Germană din România a primit dispoziţii. Instrucţiunile primite de Erik Hansen de la O.K.W. au dat dreptate de cauză românilor. Cu toate acestea, pentru a masca o înfringere, generalul german le-a comunicat şefului Marelui Stat Major român într-o redactare cît mai arogantă : „...Führerul — suna adresa Misiunii Militare Germane nr. 889, datată 11 septembrie 1943 — a consimţit pe deplin la predarea ostaşilor italieni aflaţi pe teritoriul românesc. Ţin însă să comunic Excelenţei Voastre că nu putem consimţi la predarea ostaşilor italieni decît numai în cazul cînd vor fi păziţi de armata română în aşa fel încît orice evadare să fie exclusă. Fără a aduce acuzaţii individuale unor ofiţeri italieni, mă simt totuşi obligat de a sublinia că, în urma actelor de trădare de la Roma, chiar şi cuvîntul de onoare al unui colonel Bodini nu poate fi considerat o garanţie suficientă de către armata germană". Dar mai avea oare vreo importanţă ce anume considera sau nu considera armata germană drept garanţie suficientă ? Pînă una alta, ostaşii italieni erau relativ liberi. Iar ofiţerii italieni erau liberi din toate punctele de vedere. Erau numai datori, cum e lesne de înţeles, să se păzească ei înşişi. Şi acestei datorii, din păcate, nu i s-au supus totdeauna.

Şi ar mai fi ceva de spus. În aceste împrejurări dramatice, oamenii au contat pentru români mai mult decît materialele militare. Din nou, în seara zilei de 11 septembrie 1943, colonelul Traian Blaga s-a adresat Corpului grănicerilor, ordonînd aducerea sub escortă la Bucureşti

Decorul unei drame : Locuinţa din Bucureşti a locotenentului Alessandro Pepe

a tuturor militarilor italieni de la Tighina, Curtici, Valea Uzului, Vatra Dornei și Bacău. Era vorba, în total, despre 22 ofițeri și ostași. Spre a evita căderea lor pradă panicii, prin intermediul rețelei de telegrafie Hughues a M.St.M., însuși colonelul Giuseppe Bodini le-a adresat aceloraşi militari mesaje strict personale, consiliindu-i să se lase conduși de ofițeri români din Corpul grănicerilor pînă la comandamentul italian din str. Biserica Amzei nr. 8. Și recuperarea lor a decurs fără incidente. Numai doi militari din efectivul comunicat de Giuseppe Bodini nu au izbutit să ajungă la București. Un soldat de la filtrul de tranzit Tighina fusese evacuat încă de la sfîrșitul lui august la un spital din Udine. „Celălalt, de la releul telegrafic Bacău — a comunicat Corpul grănicerilor, la 14 septembrie 1943 —, a fugit la Iași, unde s-a căsătorit în urmă cu douătrei săptămini cu o romîncă a cărei adresă nu o cunoaștem". În schimb, cu același prilej, locotenentul Luciano Polla a revenit în sînul familiei sale, pe str. Stockholm nr. 19, în cel mai elegant cartier de vile al Capitalei. Și cel puțin la București, parcă de la o zi la alta, chiar dacă pentru germani lucrurile continuau să se prezinte absolut anormal, liniștea și-a revenit cît de cît în drepturi.

Naziștii se înecau de furie

ULTIMA ORA
OPERAȚIILE MILITARE DE PE FRONTURILE DE LUPTĂ
Conferința dela Moscova
Comunicatul german
LUPTELE PE SUDUL ITALIEI

Românii priveau cu destulă seninătate soluția la care se parvenise, chiar dacă era precară și de tot provizorie. Naziștii aproape se înecau de furie, dar evitau să se manifeste deschis. În tabăra italiană continuau frămîntările, îngrijorarea peninsularilor fiind cît se putea de explicabilă. Paradoxal, abia scăpați dintr-o confruntare în care nu-și acordaseră nici un fel de șorți de izbîndă, și Renato Bova Scoppa, și colonelul Giuseppe Bodini întîmpinau dificultăți în relațiile cu compatrioții lor. Existau semne certe că un număr de ofițeri ar fi fost dispuși să se pună la dispoziția organizației fasciste italiene din România. În rîndurile civililor, de asemenea, temperatura creștea de la zi la zi. La 12 septembrie 1943, către ora 11, s-a prezentat la Legația Italiei o doamnă destul de înfiptă, cu insigna fascistă în piept, arborată în loc de broșă. Era în căutarea unui grup de conaționali care doreau să-l abordeze pe Renato Bova Scoppa. La ora 12,20 a sosit la legație și grupul în cauză, format din vreo 20 de fasciști, pe care Renato Bova Scoppa i-a primit cu destulă lehamite. Printre ei se aflau atașatul de presă Amore Bavaj, ziaristul Giuliani, Giovanni Costa și un funcționar al atașatului comercial. Doreau să știe ce atitudine adoptă Legația Italiei, ministrul Italiei la București în special, față de noul guvern fascist format în peninsulă. Era adevărat, chiar în ziua aceea germanii urmau să-l elibereze pe Mussolini din hotelul de pe Gran Sasso, însă vestea aceasta urma să parvină la București abia peste cîteva ore bune. Disimulîndu-se, Renato Bova Scoppa a răspuns evaziv : legătura sa cu guvernul lui Pietro Badoglio era întreruptă, iar despre formarea unui nou guvern fascist nu avea cunoștință. I-a sfătuit pe toți să manifeste răbdare și să aștepte în liniște evenimentele ce vor surveni. Apoi, la 12,40, Renato Bova Scoppa și Giuseppe Bodini au plecat spre Snagov. Fiind mai mult decît cert că plecau să se întîlnească, în ambianța lacurilor din nordul Capitalei, cu Mihai Antonescu, îngerul lor păzitor.

În urma lor, membrii coloniei italiene din București nu aveau nici un motiv să aștepte în liniște viitorul. Și nici să și-l imagineze în culori roze. Chiar dacă pe unii, cu vădite simpatii pentru regimul fascist, i-a bucurat eliberarea lui Mussolini, cei mai mulți se grăbeau să-și plaseze valorile personale pe la diverși comercianți amatori de chilipiruri ocazionale. Și nici simpatia pentru fascism nu părea afișată chiar de dragul fascismului ! „Se observă o înclinație a italienilor din România către guvernul fascist — observa un informator al Prefecturii bucureștene, în zilele următoare — deoarece se tem că în caz contrar vor fi internați în lagăre". Însuși personalul legației aștepta cu nerăbdare să primească de la Renato Bova Scoppa instrucțiuni privind atitudinea de urmat. Aparent, nerăbdarea aceasta exprima o formă de fidelitate a subalternilor față de ministrul Italiei la București. Însă explicația ei era, de data aceasta, de ordin strict psihologic : uneori e mai simplu și mai comod să decidă altcineva în locul nostru, mai cu seamă în situațiile limită. În fapt, legația Italiei era profund dezbinată. Nici unul din membrii ei nu risca să acorde celorlalți prea multă încredere, hazardîndu-se în discuții politice deschise și lipsite de echivoc. Însuși Renato Bova Scoppa prefera în ultima vreme să-și conducă singur mașina. În noaptea dinspre 12 spre 13 septembrie 1943 a rămas pînă la o oră foarte tîrzie în legație, împachetînd diverse documente și obiecte, mai ales tablouri și porțelanuri. A doua zi, și-a făcut obișnuita plimbare de dimineață într-o deplină singurătate. Agentul Prefecturii bucureștene însărcinat să-l supravegheze și, la caz de nevoie, să-l apere, nu știa că pe urmele ministrului Italiei la București pășeau încă doi colegi din alte servicii secrete, cu aceeași misiune. L-a văzut tras la față, îngîndurat și departe de a fi în apele lui. Cu toate acestea, Renato Bova Scoppa nu era chiar atît de singur pe cît se credea.

Italienii nu-l mai vor pe Ducc

Într-adevăr, atît colonelul Giuseppe Bodini, ataşatul militar al Italiei la Bucureşti, cît şi locotenent-colonelul Cesare di Porto, ataşatul aeronautic, şi comandorul Giuseppe Massari, ataşatul naval adjunct, erau alături de Renato Bova Scoppa. Împreună, preferau să joace cartea Italiei de mîine decît pe aceea a Italiei de ieri. În situaţia în care se găseau, fundamental şi problematic totodată rămînea agrementul românilor pentru atitudinea şi opţiunea lor. Înainte de toate, era important pentru italieni să-şi respecte cuvîntul dat. Astfel, la 13 septembrie 1943 a început operaţiunea de predare cu acte în regulă a materialelor militare italiene către Comandamentul Militar al Capitalei. Au fost scutite de acest transfer trei automobile Fiat 1 100, două automobile Alfa Romeo, două motocamionete, trei camioane şi un autobuz. Renato Bova Scoppa şi-a păstrat automobilul C.D. 296. Restul maşinilor urmau să fie întrebuinţate de ataşaţii militari pentru satisfacerea unor necesităţi curente de aprovizionare a trupelor, fie că acestea rămîneau în libertate, fie că erau internate. Armamentul subofiţerilor şi soldaţilor a fost predat în totalitate românilor, laolaltă cu muniţiile lui. În schimb, toţi ofiţerii italieni din Bucureşti au predat armamentul personal colonelului Giuseppe Bodini, care l-a pus sub cheie. Astfel, în rastelele devenite neîncăpătoare ale ataşatului militar italian, alături de armele ofiţerilor pe care i-am amintit mai sus, s-au adunat şi revolverele locotenent colonelului Aurelio Corsani şi maiorului Mario Rossi, ale căpitanilor Mario Matteucci, Aldo Tartarotti, Giovanni Garilli şi Aurelio Garlatti, ale locotenenţilor Riccardo di Laurentis şi Alessandro Pepe. În ultimul moment, şi-a predat revolverul şi sublocotenentul Carlo Petri. Prin chiar acest gest, toţi şi-au exprimat adeziunea faţă de guvernul mareşalului Pietro Badoglio. Nu s-au ridicat nici telefoanele ataşaţilor militari, pentru a căror menţinere în funcţiune a intervenit însuşi generalul Socrat Mardare, subşef al M.St.M., prin instrucţiunile comunicate Comandamentului Militar al Capitalei. Mai mult, la 16 septembrie 1943, secţia a VII-a, legături cu armatele aliate, a reînnoit personalului militar oficial al Italiei autorizaţiile pentru circulaţia automobilelor, acordîndu-le şi cotele de carburanţi cuvenite.

Între timp, colonelul Giuseppe Bodini a ordonat telegrafic comandanţilor Bazei secundare nr. 38 şi Coloanei auto grea nr. 350 din Balta, căpitanului Luigi Negro şi, respectiv, locotenentului Carlo Casella, să se pună în marş către Bucureşti împreună cu întregul efectiv şi cu toate autovehiculele şi materialele.

În drumul lor, cei 17 ofiţeri, 13 subofiţeri şi 221 ostaşi italieni din Transnistria urmau să fie însoţiţi de o echipă de ofiţeri români cu misiunea de a-i apăra de orice surpriză pe care ar fi putut să le-o rezerve germanii. Coloana şi-a început deplasarea în dimineaţa zilei de 20 septembrie 1943. A doua zi a plecat s-o întîmpine şi s-o conducă pînă la cazarma Batalionului 4 instrucţie auto din Bucureşti locotenent-colonelul Aurelio Corsani, însoţit de căpitanul Alexandru Vernescu din Comenduirea pieţii din Capitală, într-o maşină Alfa Romeo la volanul căreia se afla sergentul major Antonio Cofodicci. Întîlnirea lor cu coloana din Transnistria a avut loc la Roman. Marşul pînă la Bucureşti s-a desfăşurat fără nici un incident, dacă nu socotim şi faptul că în zilele premergătoare plecării coloanei din Balta s-au înregistrat două evadări. La 23 septembrie 1943, italienii au predat românilor cele 60 autocamioane grele şi autoatelierе aduse din Balta. Efectivul militarilor italieni din Bucureşti, implicit, s-a dublat. Şi căpitanii Luigi Dellabarba şi Angelo Colombo, şi locotenenţii Pietro Grandi, Eugenio Pellegrini, Dino Blagiotti şi Antonio Bologni, laolaltă cu trupele din subordinea lor, au acceptat tacit să rămînă credincioşi jurămîntului de credinţă faţă de regele Victor Emanuel al III-lea. De fapt, asta însemna că autoritatea lui Giuseppe Bodini continua să se exercite nestirbită asupra lor.

Germanii îl dezarmează pe căpitanul Passanisi — românii îl reînarmează

În zilele care au urmat, conflictele dintre italieni şi germani nu au încetat cu totul, dar nu au mai atins acuitatea din 9 şi 10 septembrie 1943. Şi cînd izbucneau, izbucneau unde nu se aştepta nimeni. De mai multe luni, funcţiona la Braşov o comisie militară mixtă italo-germană, destinată să supravegheze frontiera dintre români şi maghiari rezultată prin odiosul Dictat de la Viena. Menirea ei era să preîntîmpine şi să aplaneze incidentele inerente de o parte şi de alta a unui hotar impus cu forţa. La data cînd Italia a denunţat alianţa cu Reichul nazist, preşedintele acestei comisii, colonelul german Walter von Kenschitzki, i-a făcut cunoscut căpitanului Giuseppe Passanisi şi reprezentant al părţii italiene, că misiunea sa putea fi considerată drept încheiată şi că prezenţa sa în birourile organismului mixt nu mai era dezirabilă. De fapt, comisia militară italo-germană pentru Transilvania, în virtutea evenimentelor, chiar încetase de a mai fi mixtă. În acelaşi timp, Walter von Kenschitzki a sechestrat arhivele părţii italiene din organism, confiscînd şi armele căpitanului italian şi ale ordonanţei sale. Din sadism, colonelul german l-a deposedat pe Giuseppe Passanisi pînă şi de sabie, o armă cu valoare pur ornamentală. Ar fi vrut să le sechestreze italienilor şi automobilul de serviciu, şi nu fără justificare : de la căderea lui Benito Mussolini, membrii italieni ai comisiei nu mai plătiseră partea lor din chiria localului, datoria ridicîndu-se la sfîrşitul lui septembrie 1943 la frumoasa sumă de 700 000 lei. Numai că Giuseppe Passanisi a fost ceva mai iute de mînă şi a predat automobilul comenduirii garnizoanei româneşti din Braşov. Totuşi, nu putea ierta colonelului german confiscarea brutală a arma-

mentului său și al ordonanței sale, considerînd gestul în speță o insultă la adresa armatei Italiei. Însă misiunea sa la Brașov fiind mai mult de ordin politic, Giuseppe Passanisi nu s-a adresat colonelului Giuseppe Bodini, ci direct lui Renato Bova Scoppa. Acesta a alertat Ministerul Afacerilor Străine român.

Faptul că Renato Bova Scoppa mai avea audiență și uși deschise la București, în ciuda faptului că Italia ieșise din Axă, s-a verificat prompt, tocmai cu prilejul acestui incident banal în raport cu dramatismul evenimentelor. Miza acestor evenimente era mult mai mare. Și Walter von Kenschitzki, și Giuseppe Passanisi, la urma urmelor, nu erau decît niște bătrîni ofițeri rezerviști, scoși de la naftalină pentru a se exersa într-o birocrație pe care nimeni n-o lua în serios. Totuși, ministrul plenipotențiar A. Barcianu nu a întîrziat să-l contacteze pe locotenent-colonelul Ioan Enescu, delegatul M.St.M. pe lîngă comisia amintită de la Brașov, solicitîndu-l să aplaneze conflictul în mod amiabil. Ioan Enescu s-a conformat. Însă Walter von Kenschitzki nu a cedat cu una, cu două : întîi a declarat că nu va da arhivelor italiene altă destinație decît în urma unui ordin de la Berlin. Acest ordin i-a parvenit prin Misiunea Militară Germană și partea italiană și-a recuperat toate dosarele. La 4 octombrie 1943, a intervenit și colonelul Giuseppe Bodini, cu cererea ca și armele să-i fie înapoiate căpitanului italian, spre a le putea preda autorităților militare românești. Tratativele purtate de locotenent-colonelul Ioan Enescu, pentru o sabie, un revolver și o carabină, au durat aproape o lună și jumătate. Abia la 10 decembrie 1943, renunțînd să mai invoce principiile extrateritorialității, Walter von Kenschitzki a căzut de acord să ceară instrucțiuni legației germane din București. „Faptul — a declarat el, bătînd în retragere — nu are dealtfel decît o semnificație de drept internațional și simbolică, deoarece o sabie ruginită, un revolver și o carabină nu reprezintă mare lucru". Manfred von Killinger nu era un naiv, ca să-și strice relațiile cu românii pentru o bagatelă. Colonelul german a fost chemat urgent la ordine. Și a doua zi, fericit, bătrînul căpitan Giuseppe Passanisi și-a putut recăpăta armele și le-a predat comenduirii de garnizoană din Brașov. Oprindu-și sabia, cum este lesne de înțeles.

Italienii le dau de lucru protectorilor lor

Dincolo de conflicte inerente, imposibil de evitat, nu numai odată italienii și-au făcut-o cu mîna lor. Dintr-o notă a M.St.M. semnată de generalul Ilie Ștefleа și datată 23 septembrie 1943, aflăm că totalul ofițerilor și ostașilor italieni din București se ridica la 469 de oameni. Germanii din Capitală, risipiți prin zeci de comandamente și sedii implantate în toată cuprinderea marelui oraș, le erau profund ostili și decizia românilor de a feri de dificultăți un număr atît de mare de militari cu statut incert nu era deosebit de simplu de transpus în practică. „Ofițerii — menționa aceeași notă — au fost lăsați liberi la domiciliile ce au ocupat pînă la data armistițiului, cu obligația de a nu ieși în oraș decît în interes de serviciu sau la masă." Și trebuie recunoscut că ofițerii italieni nu au creat probleme notabile protectorilor lor. Trupa sosită în aceeași zi din Transnistria a fost staționată la cazarma de la Malmaison a Regimentului 2 care de luptă. Vrînd, nevrînd, trebuia să se supună disciplinei riguroase din unitățile militare românești. Dar ostașii italieni existenți pînă la data aceea în Capitală continuau să-și ocupe cantonamentele de pe străzile Biserica Amzei nr. 8 și Paris nr. 45. Iar ofițerii care ar fi trebuit să le poarte grija, dincolo de faptul că erau preocupați mai mult de dilemele lor personale, nici nu mai aveau autoritatea necesară pentru a ține trupa în mînă. De regulă, microbul defetismului odată ivit, indiferent de substratul lui, subminează profund orice ierarhie. Nu întîmplător, tocmai printre italienii care se aflau de mai multă vreme în București

Decorul unei drame: Unul din refugiile locotenentului Alessandro Pepe

și erau cazați în inima Capitalei s-au înregistrat și cele mai flagrante acte de indisciplină.

Nu erau fapte grave. Astăzi, reamintindu-ni-le, putem surîde nostalgic, cum surîdem ori de cîte ori ne revin în memorie nebunii din propria noastră tinerețe. Dar în epocă, într-o țară ai cărei cetățeni erau apăsați de încheietudinea înaintea viitorului lor, întîmplările în care se implicau italienii căpătau alte dimensiuni. De pildă, la 28 septembrie 1943, inginerul Petre Cartianu și un avocat, al cărui nume nu am putut să-l descifrăm în documentele de arhivă, au reclamat Marelui Stat Major român că soldații italieni cantonați pe str. Paris nr. 45 provocau tuturor locuitorilor din vecinătatea sediului lor numeroase nopți albe. „Alcătuiesc coruri cu program de lungă durată — se plîngeau petiționarii, transformați în purtători de cuvînt ai vecinilor lor —, provocînd zgomote infernale... Acostează doamnele de condiție și apostrofează trecătorii, utilizînd un vocabular trivial... Au întîlniri cu tot felul de femei dubioase, confundînd astfel destinația străzii cu aceea a așezămintelor autorizate." Întîmplări de ace-

eași natură se petreceau și la comandamentul din str. Biserica Amzei nr. 8. Și aici, cetățenii din vecinătatea sediului italian reclamau Prefecturii poliției din Capitală că erau nevoiți să asiste la scandaluri răsunătoare, îndeobște la orele tîrzii ale nopții. În seara de 3 octombrie 1943, un gardian a încercat să oprească o femeie de moravuri ușoare să intre în sediul peninsularilor. Patru soldați italieni, îmbrăcați în haine civile, l-au bătut măr. Apoi au fugit în sediu și au zăvorît porțile. Gardianul a depus un raport detaliat la Prefectura poliției bucureștene. Italienii, la rîndul lor, au declarat că respectivul gardian ar fi pretins mită femeii de moravuri ușoare, pentru a-i îngădui să-și exercite meseria într-un comandament ex-aliat. Însă femeia în discuție dispăruse fără vreo urmă și nu exista nici o mărturie în favoarea sau în defavoarea aserțiunii soldaților italieni. Gardianul bătut cerea insistent daune. Pe de altă parte, prefectura presa autoritățile militare să întreprindă ceva întru descurajarea unor asemenea incidente. Un subaltern al lui Giuseppe Bodini, anume locotenent-colonelul Aurelio Corsani, a fost invitat la M.St.M. pentru explicații. Situația ofițerului superior italian nu era de invidiat. Și așa mai departe.

Peste toate aceste cancanuri, derizorii în perspectiva timpului, s-a suprapus un eveniment care le-a împins cu brutalitate într-un plan cu totul și cu totul secund, acolo unde le era locul. Și avem motive temeinice să fim convinși că evenimentul în speță i-a determinat pe ostașii italieni din România să-și scruteze și să-și aprecieze cu alți ochi situația. Poate că mulți dintre ei au sfîrșit chiar prin a înțelege că vicisitudinile îndurate de ei în țara aceasta de la Dunăre și Carpați, departe de propria lor patrie, nu era chiar cel mai rău lucru care li se putea întîmpla unor oameni pe lume. Nu numai alte ființe umane, dar înșiși compatrioții lor puteau traversa nenorociri și mai mari. Totuși, să derulăm cu răbdare filmul evenimentelor de atunci...

Clădirea Institutului de cultură italiană

Un tranzit cu cîntec

În dimineața zilei de 22 septembrie 1943, și-a făcut apariția la M.St.M. colonelul Assmann, un personaj important în ierarhia Misiunii Militare Germane din România. Din clipa cînd s-a anunțat armistițiul încheiat de mareșalul Pietro Badoglio cu aliații, Wehrmachtul capturase toate trupele italiene răspîndite în Balcani și în insulele din Mediterana răsăriteană și dorea să le transporte urgent în Reich. Fie pentru a le exploata puterea de muncă în industria de război, fie pentru a le înrola cu forța în diviziile în formare ale simulacrului de republică de la Salo. Drumul spre Germania al trupelor italiene căzute în prizonierat nazist în spațiul sud-estic al Europei trecea obligatoriu prin România. Rutele care traversau Iugoslavia, din cauza partizanilor lui Iosip Broz Tito, erau profund nesigure. Și colonelul Assmann încerca să afle dacă românii sînt dispuși să accepte acest tranzit și, totodată, dacă au bunăvoința să participe într-un fel sau în altul la paza convoaielor. Efectivele lor din România fiind prea reduse în raport cu amploarea operațiunii. Solicitarea Misiunii Militare Germane nu era doar verbală. După primul schimb de cuvinte cu interlocutorii săi români, emisarul Wehrmachtului a așezat pe biroul generalului Ilie Șteflea scrisoarea nr. 977, semnată de Erik Hansen. Ea pretindea un răspuns urgent.

La eșaloanele superioare ale armatei române, a fost o zi extraordinar de agitată. Consultat în ultimă instanță, mareșalul Ion Antonescu a sfîrșit prin a accepta solicitarea germană. La fel, Mihai Antonescu nu s-a opus. În primăvară, la curent cu încercările sale de a desolidariza România de Axă, Hitler ceruse destituirea și arestarea lui și vicepreședintele Consiliului de Miniștri român nu dorea să complice inutil situația conducătorului statului, care respinsese tranșant sugestiile primite la Klessheim. Această acceptare, indiscutabil, intra în prețul pe care românii trebuiau să-l plătească pentru dreptul de a dispune, cum credeau ei de cuviință, fără nici un amestec străin, de soarta italienilor surprinși de evenimente pe pămîntul țării.

În aceeași zi, colonelul Alexandru Gavrilescu, șeful secției a III-a operații din M.St.M., bazat pe informațiile amănunțite furnizate de Assmann, a pus la punct mecanismul și condițiile participării armatei române la această treabă ingrată. Primele două transporturi de trupe italiene dinspre Balcani spre Germania erau programate să treacă prin România chiar a doua zi, 24 septembrie 1943, însoțite de gărzi germane. Paza celorlalte transporturi trebuia să fie asigurată de ostași români. În principiu, timp de o lună încheiată, urmau să sosească zilnic, în punctul de frontieră Negru Vodă, la granița cu Bulgaria, cîte două trenuri cu militari italieni, unul la ora 5 dimineața, celălalt la ora 20 seara. Acolo, captivii primeau hrană rece pentru patru zile. Dictatul de la Viena complicase enorm raportul noii linii de demarcație dintre România și Ungaria cu configurația rețelei de căi ferate din Transilvania, astfel că trenurile în discuție, obligat, traversau teritoriul țării în două reprize. După plecarea din Negru

Vodă, urmau itinerarul Medgidia — Feteşti — Ţăndărei — Făurei — Buzău — Adjud, ieşind din ţară prin staţia Palanca. Apoi reveneau pe teritoriul românesc pe la Vidrăşău şi părăseau definitiv ţara prin punctul feroviar de frontieră Tunel. „Spre a fi transportate mai departe" — cum se exprima eufemistic un document militar. Adică fie în robia industriei de război naziste, fie în robia diviziilor pe care germanii le pregăteau pentru viitorul preşedinte de „republică" Benito Mussolini.

Aliaţi sau prizonieri?

Dacă s-ar fi ales ruta drumului de fier de pe Valea Prahovei, aceste complicaţii nu ar fi survenit, dar şi germanii, şi românii, doreau să evite tranzitul convoaielor prin capitala ţării, Ploieşti şi lanţul staţiunilor estivale din munţi. Şi s-a stabilit ca paza lor, pe primul segment al traseului românesc, să fie asigurată de batalioanele din Dobrogea ale Diviziei de gardă, mai exact spus, de două companii din Batalionul III al Regimentului 6 dorobanţi Medgidia şi alte două companii din Batalionul I al Regimentului 9 vinători Basarabi. Pe al doilea segment, între Vidrăşău şi Tunel, însoţirea au executat-o ostaşi din Regimentul 7 grăniceni, cu garnizoana la Ludus. Fiecare tren era luat în primire de un ofiţer şi 30 ostaşi, adică de un pluton cu efectivul complet, înzestrat cu o unitate de foc pentru puşca mitralieră şi cu două unităţi de foc pentru carabine. În cele patru puncte de intrare şi ieşire în şi din România a fost delegat cîte un ofiţer de stat-major, fiecare în legătură cu omologul său german, întru rezolvarea de comun acord a oricărui incident. Toţi aceşti ofiţeri dispuneau de cîte un pluton de grăniceri sau jandarmi şi de interpreţi pentru limbile germană şi italiană. Au fost întărite gărzile din gările principale de pe întregul traseu. Au fost instalate infirmerii de campanie în gările Negru Vodă, Medgidia, Cernavodă, Buzău, Focşani, Bacău, Palanca, Vidrăşău şi Tunel. Simultan, s-a comunicat direcţiei mişcării Căilor Ferate Române unde anume vor fi opririle obligatorii, pentru împrospătarea rezervelor de apă potabilă ale trenurilor cu italieni, recomandîndu-se ca aceste escale să nu depăşească o oră. Şi iată ce era interzis : „Este interzis ostaşilor noştri — menţionau instrucţiunile generalului I. Arhip, subşef al M.St.M. — de a intra în contact cu italienii, orice cerere a acestora urmînd a fi raportată şi eventual satisfăcută de ofiţerul comandant al gărzii" ; de asemenea, trebuia împiedicat contactul captivilor cu alte trupe decît cele ce formau garda sau cu populaţia civilă : „italienii să nu se dedea la dezordini sau să rămînă prin gări"; orice schimb de monedă era interzis. Şi iată şi ce se îngăduia : spitalizările erau permise numai la Buzău, Focşani, Bacău şi Turda ; pe timpul tranzitului, corespondenţa putea fi admisă numai pe formulare tip, rezervate prizonierilor de război. Şi înainte de a duce mai departe povestea noastră, merită să amintim un anume fapt : din clipa cînd i-au capturat, germanii nu au îngăduit acestor soldaţi fără noroc nici o relaţie epistolară cu familiile lor din peninsulă ; după trecerea lor prin România, spre Comitetul Internaţional al Crucii Roşii de la Geneva prin intermediul Crucii Roşii Române, au plecat zeci de saci cu corespondenţă pentru Italia. La 24 septembrie 1943, la Negru Vodă nu s-a prezentat nici un tren cu soldaţi italieni capturaţi de germani în Balcani. Primul convoi din lunga serie avizată de Misiunea Militară Germană a intrat pe teritoriul României la 25 septembrie 1943, orele 6,45 dimineaţa. Era format din 39 vagoane încărcate cu circa 1 400 ostaşi şi ofiţeri italieni. Spre seară a mai sosit la Negru Vodă un tren din Bulgaria. În 46 vagoane erau înghesuiţi 1 500 de oameni. Ambele transporturi au fost escortate de trupe germane, conform celor anterior convenite. Paradoxal, 25 septembrie 1943 era chiar ziua pe care şi-o alesese Benito Mussolini pentru a proclama republica efemeră de la Salo. Soldaţii din care spera să reîncropească un rudiment de armată îi erau livraţi sub pază nazistă. Şi de aici înainte totul nu a fost decît o sordidă contabilitate.

La 26 septembrie 1943, orele 0,53, a ajuns la Negru Vodă un tren cu 35 ofiţeri şi 1 462 subofiţeri şi soldaţi italieni. A plecat mai departe la ora 7,02, sub escorta plutonului comandat de sublocotenentul Vasile Moga din Regimentul 9 vînători. La ora 6,03, în aceeaşi zi, a ajuns la Negru Vodă un tren cu 65 ofiţeri şi 1 098 subofiţeri şi soldaţi. A plecat mai departe la ora 8,45, sub escorta plutonului comandat de sublocotenentul Dumitru Nedu din acelaşi regiment. La ora 17,44, a ajuns la Negru Vodă un tren cu 18 ofiţeri şi 1 474 subofiţeri şi ostaşi. A plecat mai departe la ora 20, sub escorta plutonului comandat de locotenentul Gheorghe Petrea, din acelaşi regiment. Ultimul tren din această zi neagră a ajuns la Negru Vodă la 23,40, cu 50 ofiţeri şi 1 403 subofiţeri şi soldaţi. A plecat mai departe la 27 septembrie 1943, ora 2,40, sub escorta plutonului comandat de sublocotenentul Radu Constantinescu din acelaşi regiment. În aceeaşi zi, 27 septembrie, la ora 12,52, a mai sosit la Negru Vodă un tren cu 30 ofiţeri şi 1 232 subofiţeri şi soldaţi. A plecat mai departe la ora 17, sub escorta plutonului comandat de sublocotenentul Adrian Popescu din acelaşi Regiment 9 vînători. Primul tren din ziua de 28 septembrie 1943 a sosit la Negru Vodă la ora 13,25 cu 50 ofiţeri şi 1 512 subofiţeri şi soldaţi. A plecat mai departe la ora 16,10, sub escorta plutonului comandat de sublocotenentul Marin Robescu din acelaşi regiment. „Totul — consemna raportul şefului gării — a decurs în linişte şi ordine". La ora 20 a mai sosit la Negru Vodă un tren cu 40 ofiţeri şi 1 690 subofiţeri şi ostaşi. A plecat mai departe la ora 22,40, escortat de plutonul comandat de sublocotenentul Gheorghe Marinescu din Regimentul 6 dorobanţi. „De la Palanca — menţiona şeful gării — a fost evacuat un bolnav la spitalul din Focşani". La 29 septembrie 1943, au mai traversat România două trenuri cu 116 ofiţeri şi 2 976 subofiţeri şi soldaţi italieni, sub escorta plutoanelor

comandate de sublocotenenții Gheorghe Ionescu și Gheorghe Georgescu. „Nimic de semnalat". În sfîrșit, la 30 septembrie 1943 au mai trecut spre Germania două trenuri cu militari italieni: 110 ofițeri și 3 163 subofițeri și ostași. Au plecat mai departe sub escorta plutoanelor comandate de sublocotenenții Iancu Coleașă și Mihai Gall. Cu alte cuvinte, de la 25 la 30 septembrie 1943 au traversat în tranzit România, în total, 13 trenuri cu 19 360 ofițeri, subofițeri și soldați italieni. Un calcul pe care e bine să-l rețină hîrtia. Ca și cifra nenorocoasă 13.

„Nimic de semnalat" — a raportat și sublocotenentul Mihai Gall, șeful ultimei escorte a acestor infernale transporturi, cînd s-a reîntors din misiune la Medgidia. Dar maiorul Constantin Mera, din postul său de la gara Palanca, își îngăduia să aibă o altă părere. „Italienii — raporta el — sînt foarte dezordonați. Nu pot fi stăpîniți nici de ofițerii lor. Sînt refractari ordinei". Adevărul fiind că militarii italieni, dezmeticiți după lunga noapte a fascismului, avînd și prilejul să cunoască pe pielea lor adevărata față a aliaților hitleriști, erau de acum total refractari numai ordinei pe care se străduia s-o instaureze nazismul în Europa. Și nici sublocotenentul Gheorghe Ionescu, cel care escortase primul transport din ziua de 29 septembrie 1943, nu spunea adevărul cînd nota în raportul său: „Nimic de semnalat". Grăbindu-se să se reîntoarcă la Negru Vodă cu primul tren, nu a știut că în convoiul însoțit de el, chiar în gara Palanca, un soldat italian a decedat de dizenterie tropicală. La urma urmelor, este sigur că și alți șefi de gardă și-au adus rapoartele din condei. Nu se va ști niciodată din ce transport a evadat caporalul Valentin Salvatore, născut la Palermo. În afară de el, s-au sustras destinului pe care germanii îl pregătiseră tuturor încă opt militari italieni. La 3 octombrie 1943, Valentin Salvatore s-a predat postului de jandarmi din stația Adjud și a fost adus sub escortă la București. Și ceilalți opt, evadați toți din trenuri pînă la gara Palanca, au fost rînd pe rînd aduși în Capitala țării. După ce s-a însănătoșit, a fost pus la dispoziția colonelului Giuseppe Bodini și soldatul internat în spital la Focșani. Erau fericiți.

Un pavilion protector: cel românesc

La Constanța, filmul evenimentelor care i-au cuprins în vîrtejul lor pe ofițerii și soldații italieni dislocați în România, datorită unor împrejurări specifice, s-a subordonat unui alt scenariu. În seara zilei de 8 septembrie 1943, din cele cinci submarine de buzunar italiene care operau în apele Mării Negre, numai două se aflau în rada portului românesc. Celelalte trei erau bazate la Sevastopol, sub ordinele căpitanului comandor Alberto Torri. În prima instanță, s-a decis soarta celor 5 ofițeri, 17 subofițeri și 34 ostași aflați pe litoralul Dobrogei. Și din început, între ei a survenit o sciziune. Chiar în seara zilei cînd armistițiul italian a devenit public, locotenentul de fregată Giovanni Ciccolo, comandantul de circumstanță al celor două submarine aflate în revizie la Constanța, s-a consultat prin radio cu Alberto Torri. Acesta, la Sevastopol, se găsea în mîna germanilor, autonomia limitată a navelor sale nu îi îngăduia nici un fel de mișcare și, neavînd încotro, i-a comunicat lui Giovanni Ciccolo că escadrila de submarine C.B. 40 nu depune armele și continuă lupta alături de Axă. În consecință, „ofițerii și echipajele submersibilelor italiene de la Constanța — constata o notă din aceeași zi a secțiilor II și VII din M.St.M. —, probabil sub presiunea comandantului german, s-au declarat angajați în continuare în războiul împotriva Rusiei sovietice". În schimb, cei de pe uscat, adică tehnicienii militari afectați bazei de revizie și depozitului de piese de schimb pentru submarinele italiene, conform aceleiași note, s-au declarat regaliști și au fost internați chiar în noaptea de 8 spre 9 septembrie 1943 în cazărmi germane, sub o supraveghere severă.

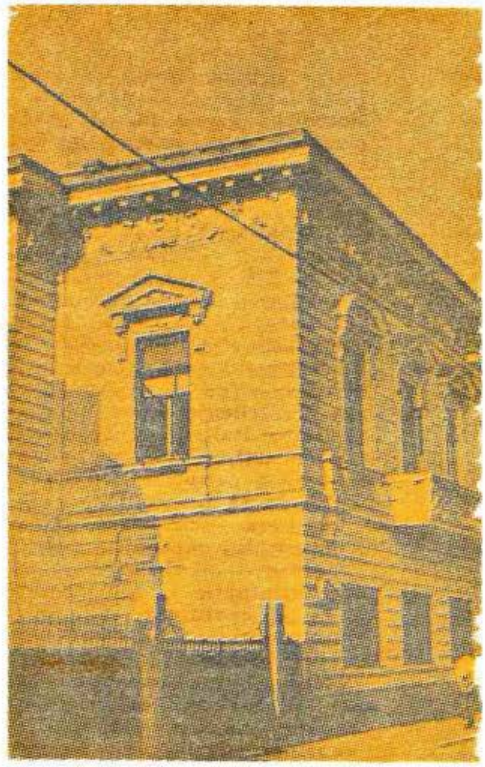

Decorul unei drame: Fostul sediu al Casei fasciste din București

Surprinzător, din clipa cînd a luat cunoștință de opțiunea lor, locotenentul de fregată Giovanni Ciccolo li s-a alăturat. Germanii, care instituiseră propriile lor posturi de santinelă la cheiul de ancorare al submarinelor, l-au maltratat într-un mod sălbatic. Rămîn și astăzi învăluite în cel mai profund mister împrejurările în care Giovanni Ciccolo a reușit să le scape și să-și regăsească libertatea pe țărm. Nu ar fi exclus ca acest miracol să se fi produs cu ajutorul unor marinari români rămași anonimi. După dezertarea sa, echipajele au rămas sub comanda căpitanului comisar Luciano Gambini, dar sub pază nazistă. Iar ofițerii care comandau trupa bazei de revizie și a depozitului de piese de schimb, între ei numărîndu-se de acum și Giovanni Ciccolo, nu au fost internați. Însă germanii de la Constanța, chiar în dimineața fragedă a zilei de 9 septembrie 1943, le-au instalat santinele la domiciliile din oraș, interzicîndu-le orice deplasare. Doar la intervenția energică a comandantului marinei române santinelele au fost ridicate, și de pe chei, și din oraș. Și cu asta s-a jucat numai primul act al dramei italienilor de pe litoralul românesc al Mării Negre.

Intrucit echipajele celor două submersibile italiene, în mod formal, îşi exprimaseră dorinţa de a lupta în continuare alături de Axă, germanii au mers mai departe şi au arborat pe navele peninsularilor propriul lor pavilion. Altfel spus, naziştii nu mai considerau Italia o putere autonomă şi cu drept de a-şi exprima suveranitatea prin simbolurile consacrate de legislaţia maritimă. Cînd vestea despre acest sacrilegiu la adresa demnităţii italiene a ajuns şi la Bucureşti, Renato Bova Scoppa l-a conjurat pe Mihai Antonescu să intervină. Acum nu mai era vorba despre sabia bătrînului căpitan Giuseppe Pasanisi, ci despre nişte arme redutabile în adevăratul înţeles al cuvîntului. Prompt, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri român l-a invitat la o discuţie lămuritoare pe subsecretarul de stat al Marinei, generalul Nicolae Şova. La convorbire, firesc, de vreme ce România nu suspendase relaţiile diplomatice cu Italia şi nimeni nu-l dezavuase pe ministrul ei de la Bucureşti, a participat şi Renato Bova Scoppa. Nu am descoperit nici o stenogramă a discuţiilor purtate între cei trei interlocutori, dar asupra conţinutului lor nu pluteşte nici un fel de dubiu. La 10 septembrie 1943, generalul Nicolae Şova a transmis comandamentului naval român un ordin cît se putea de clar: „În urma convorbirilor purtate cu domnii Mihai Antonescu şi Renato Bova Scoppa, navele italiene schimbă pavilionul german cu cel român". Şi l-au şi schimbat, în aceeaşi zi.

Italienii nu mai vor să lupte

Disputa asupra materialelor şi pieselor de schimb s-a declanşat tot în seara zilei de 8 septembrie 1943. Dincolo de adevărul că magaziile în care le păstrau italienii erau de fapt şi de drept ale comandamentului Amiral german Marea Neagră, fiind construite de Kriegsmarine, naziştii au invocat apartenenţa lor organică la logistica escadrilei de submersibile. De vreme ce căpitanul de fregată Alberto Torri se angajase să lupte şi în viitor alături de aliaţii germani, era cît se putea de normal să se poată folosi şi în continuare de instalaţiile de pe ţărm. În seara zilei de 10 septembrie 1943, încercarea comandamentului marinei române de a descuraja un asemenea raţionament şi de a scoate materialele italiene de sub pază germană a eşuat. Atunci cînd comandorul Horia Măcellariu s-a adresat şefului cabinetului militar al conducătorului statului, spre a solicita instrucţiuni, a primit un răspuns sibilinic. Colonelul Radu Davidescu nu era la curent cu decizia lui Mihai Antonescu şi i-a transmis cuvînt cu cuvînt rezoluţia mareşalului Ion Antonescu pe telegrama expediată de la Constanţa: „Am dat instrucţiuni verbale generalilor Ştefleа şi Pantazi. Nu ne amestecăm. Păstrăm rezerve şi ne purtăm cu tact. Dezaprobăm ţinuta Italiei, dar nu o comentăm". Bineînţeles, pentru Horia Măcellariu nu era nimic de înţeles din acest răspuns. Abia a doua zi a parvenit pe litoral ordinul nr. 872 845 al generalului Ilie Ştefleа, care însărcina comandamentele româneşti să preia în custodie întregul material militar italian de pe teritoriul ţării. Şi comandorul Horia Măcellariu s-a angajat ca un alt curaj în demersurile sale către germani.

Din nou, comandamentul Amiral german Marea Neagră a refuzat să se conformeze. Astfel, la amiaza zilei de 11 septembrie 1943, la Constanţa, situaţia se prezenta net în favoarea germanilor: submarinele şi echipajele lor, deşi se aflau sub pavilion românesc, rămîneau în subordinea nominală a căpitanului Alberto Torri, care nu se desolidarizase de Axă; trupa depozitelor era internată în cantonamente germane şi materialele italienilor, de asemenea, erau la discreţia germanilor; doar un număr restrîns de ofiţeri italieni, cu domiciliile în oraş, se bucurau de o libertate de mişcare precară. Numai spre seara zilei de 13 septembrie, prin intervenţiile Marelui Stat Major la Misiunea Militară Germană, a fost eliberată şi trupa de pe uscat. Şi în zilele ce au urmat, conform unei note a colonelului Traian Blaga, naziştii „au refuzat predarea materialului de război aflat la Constanţa, pe motivul că acest material face parte din baza de operaţii a unităţilor italiene de submarine şi vedete rapide care se află la Sevastopol". Acestea continuînd să acţioneze în cadrul comandamentului Amiral german Marea Neagră. Totuşi, procedînd de o manieră energică, generalul Nicolae Şova, subsecretarul de stat al marinei române, a sfîrşit prin a aduce şi materialele italiene de la Constanţa în custodia propusă atît de insistent de ministrul Italiei la Bucureşti, Renato Bova Scoppa, şi de ataşatul său militar, colonelul Giuseppe Bodini.

După eliberarea din captivitate nazistă, trupa de la depozite a fost transferată la școala de specialități a marinei române, în libertate supravegheată. Și trebuie spus că această supraveghere, chiar dacă nu stînjenea pe nimeni în mod deosebit, dintr-un anume punct de vedere, a fost foarte activă. În fond, românii erau chiar datori să știe ce gîndeau și ce plănuiau toți acei oameni. Fiind deosebit de interesante concluziile ofițerilor de informații care le-au studiat cu discreție opiniile și comportamentul. Un raport informativ al marinei regale române deschidea spre acest orizont o fereastră pe pervazele căreia echivocul nu prea avea loc. „Din datele rezultate din supravegherea marinarilor italieni cantonați în localul școlii de specialități a marinei din Constanța — constata raportul în cauză —, conchidem că aceștia, în discuțiile ce întrețin între ei, fac aprecieri nefavorabile și privesc cu antipatie actul revenirii Ducelui și punerea lui în siguranță de către germani. De asemenea, se observă că soldații italieni sînt animați de profunde sentimente antigermane". Cît se putea de tranșant, comandorul Paul Zlatian comunica superiorilor săi că „italienii se tem că prin revenirea Ducelui și înțelegerea lui cu germanii să nu fie constrînși să continue războiul". Și poate cu o indicibilă nedumerire, dar cu respect pentru poziția celor ce reprezentau obiectul studiului său, ofițerul român trebuia să recunoască și adevărul că italienii „nu mai vor să lupte".

MINISTERO DELLE COMUNICAZIONI
FERROVIE ITALIANE DELLO STATO
BUCAREST
STR. BENITO MUSSOLINI, 21
IND. TELEGR. „FERTRASPORTI"
TELEF. 1.01.18

UFFICIO TRASPORTI S. E. EUROPA

BUCAREST, 18 Iulie 1943

DOMNULE MINISTRU

Subsemnatul MOLINARI Mario, funționar superior al Căilor Ferate Italiene, detasat la Oficiul Italian de Transporturi din Bucuresti, depe lângă Legatia Italiana plecând definitiv in Italia vă rog sa binevoit a interveni pe langa Ministerul Economiei Nationale, pentru a-mi aproba esirea din țară cu o cantitate de 20Kg. articole alimentare .

Multumindu-Vă, Vă rog Domnule Ministru să binevoiti a primi asigurarea deosebitei mele consideraţiuni.

D-sale D-lui

MINISTRU AL PROPAGANDEI NATIONALE

L O C O

Ofițerii români fraternizează cu ofițerii lui Badoglio

Numai din arhivele fostului comandament Amiral german Marea Neagră, dacă au supraviețuit războiului, s-ar mai putea afla ce s-a intîmplat în tot acest răstimp cu echipajele submarinelor italiene de la Sevastopol. După datele de care dispunem, s-ar părea că Alberto Torri abia la 17 septembrie 1943 s-a angajat sub cuvînt de onoare să rămînă sub ordinele și la dispoziția germanilor. În aceeași zi, sub comanda sa, escadrila italiană a scufundat un vas de război sovietic. Cu alte cuvinte, loialitatea nu-i mai putea fi pusă la îndoială. Și la 18 septembrie 1943, comunicînd comandamentului marinei regale române această victorie, germanii au cerut să li se restituie materialele și piesele de schimb scoase din custodia lor prin energia generalului Nicolae Șova. Horia Măcellariu a tras de timp, tărăgănind lucrurile și eschivîndu-se de la un răspuns, pînă la 16 octombrie 1943, cînd un nou ordin, de data aceasta emis chiar de cabinetul militar al conducătorului statului, sub nr. 108 791, a reîntărit hotărîrea ca materialele italienilor să rămînă în păstrarea armatei române. „Să fie puse în serviciu în raport de aptitudini" — mai specifica ordinul respectiv. Încît demersul german a fost respins fără prea multe explicații. Și pe fața aceasta a lucrurilor, cel puțin o vreme, la Constanța a fost liniște.

Numai ofițerii contrainformatori ai marinei române, la curent cu ce discutau între ei italienii cazați la școala de specialități din Constanța, nu prea aveau somn. Sub presiunea lor, la 16 septembrie 1943, secția a II-a din comandamentul marinei a avertizat M.St-M. că defetismul marinarilor italieni ar putea prolifera printre marinarii români. Prezența italienilor la Constanța era considerată implicit un pericol și se cerea îndepărtarea lor din oraș. Oarecum mai cu picioarele pe pămînt, colonelul Traian Blaga a asigurat comandamentul marinei că se îngrijorează fără motiv. Încît, caporalii Luigi Tarantino, Agostino Sabato și Antonio Moriani, printre cei mai fervenți susținători ai mareșalului Pietro Badoglio, nu au fost deranjați cu nimic. Dar la 12 octombrie 1943, la locotenent-colonelul Vasile Menţel, adjunctul lui Traian Blaga, s-a prezentat un personaj important din Misiunea Militară Germană, anume locotenent-colonelul Joachim von Otterstedt. În numele genera-

lului Erik Hansen, el a exprimat față de Vasile Mențel o mare nedumerire a tuturor militarilor germani din Constanța, unde doi ofițeri italieni, încă în uniformele lor, nu numai că se bucurau de o libertate de mișcare prin nimic stînjenită, ci, mai mult, erau înconjurați cu o deosebită simpatie de ofițerii români. Firește, Joachim von Otterstedt a fost asigurat că vor fi luate măsuri energice. Și s-au luat: Vasile Mențel a telefonat la Constanța și l-a consiliat pe Giovanni Ciccolo să renunțe la uniformă. Cel puțin deocamdată.

Respingerea intervenției germane

Totuși, îndîrjirea germanilor nu putea fi stinsă cu una, cu două. Sentimentul de a fi fost frustrați de bunuri ce le reveneau de drept nu și-l puteau reprima prea ușor. Și la 22 octombrie 1943, sub semnătura colonelului von Schaewen, au cerut iar românilor materialele bazei de submarine de la Constanța. „Depozitul a fost predat din greșeală marinei române — menționa scrisoarea nr. 1071 a Misiunii Militare Germane —, din condescendență față de suveranitatea românească". Dincolo de această contradicție în termeni, românii erau încă o dată asigurați că flotila italiană de submarine de la Sevastopol nu a dezertat de la datoria ei. Echipajele ei și-au reafirmat credința față de fascism și de Duce. Mai mult, cele trei submarine de la Sevastopol, sub comanda căpitanului de fregată Alberto Torri, trebuiau să descindă curînd la Constanța, pentru revizia periodică. Depozitul de piese de schimb le aparținea organic și revizia în discuție nu se putea efectua în absența lui. În sprijinul cererii lor, germanii invocau și cuvîntul comisarului naval Luciano Gambini. Însă românii, din nou, nu au cedat. Peste toate, au avut și bunăvoința să-i înștiințeze pe colonelul Giuseppe Bodini și pe comandorul Giuseppe Massari despre demersul german și despre apropiata sosire la Constanța a submarinelor lui Alberto Torri. Aceștia, cînd li s-a întins un deget, au apucat toată mîna și la 22 octombrie 1943 au cerut dezlegare să se întîlnească la București cu Luciano Gambini, spre a se explica reciproc. Comisarul naval a primit autorizația să se deplaseze la București. Nu se va ști poate niciodată ce anume au discutat între ei Giuseppe Bodini și Giuseppe Massari, pe de o parte, și Luciano Gambini, pe de altă parte. Se poate presupune că atașații militar și naval au încercat să-l convingă pe comisar să treacă în tabăra lui Pietro Badoglio, împreună cu echipajele celor două submarine rămase sub comanda sa. Dincolo de o asemenea presupunere, noi nutrim convingerea că Luciano Gambini, de fapt, acceptase să vină la București spre a le încredința celor doi regaliști un anume mesaj: să aibă răbdare.

În timp ce submarinele lui Alberto Torri erau așteptate la Constanța, nervozitatea germanilor era în creștere. Și s-a exprimat prin gesturi necontrolate, ca de obicei. La 24 octombrie 1943, însuși comandorul Kinderlen, din comandamentul Amiral german Marea Neagră, s-a prezentat la comandorul Horia Măcellariu și i-a cerut casa de bani a bazei italiene, care s-ar fi aflat atunci la locotenentul de fregată Giovanni Ciccolo. Adevărul era că seiful revendicat de germani se afla chiar în custodia marinei române. Însă Horia Măcellariu a refuzat să-l predea comandorului Kinderlen, întrucît banii din el foloseau întreținerii italienilor de pe litoral. În aceeași zi, comandamentul maritim german i-a pretins comandorului român să-i aresteze pe ofițerii italieni badoglișți din Constanța. Sau să-i îndepărteze din oraș, spre a nu-i influența și pe marinarii care, curînd, vor descinde în port. În sfîrșit, un ofițer de legătură german a cerut comandantului Diviziei 9 infanterie să instaleze santinele la domiciliile ofițerilor italieni care nu erau dispuși la credință față de Duce. În caz contrar, în termen de trei ore, germanii înșiși vor instala santinele la domiciile respective. Horia Măcellariu a cerut explicații comandorului Kinderlen. Acesta i-a spus că demersul german s-a produs din ordinul expres al generalului Erik Hansen. Comandorul român s-a consultat cu șeful său de stat major, contraamiralul Ion Georgescu. Contraamiralul nu a fost de acord să se îngăduie o înăsprire fără rost a regimului italienilor, sub presiune germană. Ulterior, Horia Măcellariu i-a comunicat comandorului Kinderlen că instalarea de santinele germane în spații care nu au fost concesionate comandamentului Amiral Marea Neagră prin acorduri bilaterale va fi considerată drept o încălcare flagrantă a suveranității românești. Marina română va proceda cum îi dictează onoarea. Totodată, Marele Stat Major român a

Decorul unei drame : Clădirea în care a funcționat biroul atașatului aeronautic al Italiei, Cesare de Porto

ordonat Diviziei 9 infanterie să intre în stare de alarmă și să fie pregătită pentru orice intervenție în raza ei de acțiune. Nu ne este cunoscut răspunsul lui Kinderlen. Dar la domiciliul lui Giovanni Ciccolo nu s-au instalat santinele germane. Și nici santinele românești.

Italienii nu mai vor să fie soldații lui Mussolini

Nu este mai puțin adevărat că tensiunea de la Constanța, mai devreme sau mai tîrziu, trebuia dezamorsată, într-un fel sau în altul. Două sau mai multe soluții, din acest punct de vedere, nu se întrezăreau. În consecință, s-a decis aducerea la București a marinarilor italieni badogliști de pe litoral. Organizarea transportului lor a fost supravegheată chiar de atașatul naval adjunct Giuseppe Massari, delegat în acest scop la Constanța. Seiful pretins de germani, conținînd aproximativ un milion lei și vreo 600 000 lire italiene, a rămas în custodia marinei române, cu toate că Giuseppe Massari l-a revendicat insistent, spre a putea plăti soldele trupei și ofițerilor. În plus, marinarii italieni au lăsat la Constanța și o parte din bunurile lor personale. Ceea ce ne determină să nutrim o bănuială anume : și românii, și italienii erau convinși că măsura avea un caracter temporar. La 27 octombrie 1943, partizanii lui Giovanni Ciccolo au fost instalați și ei în cazarma Regimentului 1 artilerie motorizată de la Bragadiru. Și abia la 11 noiembrie 1943 comandamentul marinei române a consultat Marele Stat Major în privința unui răspuns datorat comandamentului Amiral german Marea Neagră. Se înțelege, era vorba tot despre destinația depozitului de materiale și piese de schimb de la Constanța, inventariat temeinic la data aceea. Cu același prilej, Horia Măcellariu a comunicat superiorilor săi că din tot depozitul preluat de marina română doar bateriile de acumulatori sînt indispensabile submarinelor de la Sevastopol. Marele Stat Major nu s-a grăbit să răspundă și acumulatorii, pe care Horia Măcellariu era dispus să-i cedeze germanilor, au rămas în continuare în păstrarea marinei române. Fapt care ne determină să exprimăm convingerea că mesajul adus de Luciano Gambini la București, la 23 octombrie 1943, prin intermediul lui Giuseppe Bodini, a ajuns la „carissimo Titi", adică la colonelul Constantin Ionescu, șeful secției a II-a din M.St.M. Cu alte cuvinte, la data aceea, Constantin Ionescu știa foarte bine că acumulatorii de la Constanța nu le vor fi de nici un folos germanilor.

Ne întărește în această credință și faptul că la 21 noiembrie 1943, cu o săptămînă înainte de a ancora la Constanța submarinele de la Sevastopol, comandorul Giuseppe Massari a reinnoit cererea sa de a-i fi predat seiful bazei marinarilor italieni. Din nou, drept pretext, atașatul naval adjunct al Italiei invoca faptul că ofițerilor și trupei de marină nu li s-ar fi plătit soldele de la 8 septembrie 1943. Li s-ar fi înmînat pînă atunci numai un aconto, din bani împrumutați de aiurea. Dar la M.St.M. se știa că badoglișții din București dispuneau de fonduri mai importante decît le plăcea lor să mărturisească. Cu toate acestea, s-a acceptat și retrocedarea seifului în discuție. Pe de altă parte, sosirea submarinelor lui Alberto Torri de la Sevastopol fiind iminentă, au reînceput și germanii să agite revendicările lor mai vechi. De data aceasta, comandamentul Amiral german Marea Neagră l-a abordat pe Horia Măcellariu pieziș. Întîi s-a adresat Misiunii Militare Germane. Apoi, la 15 noiembrie 1943, Erik Hansen l-a abordat pe Ilie Steflea, cu mai multă delicatețe, comunicîndu-i opinia lui că toate bunurile flotilei de submarine de la Constanța ar trebui restituite șefului ei, căpitanului de fregată Alberto Torri. Acesta, dacă ne reamintim, ar fi declarat sub cuvînt de onoare că va continua lupta alături de Axă. În consecință, „sechestrarea depozitelor de materiale de la Constanța — observa Erik Hansen — înseamnă sechestrarea unor bunuri ale comandamentului Amiral german Marea Neagră." Însă nici acest gest de curtoazie germană nu a produs vreo impresie la M. St. M. Lui Horia Măcellariu nu i s-au transmis instrucțiuni modificate în raport cu cele ce-i parveniseră anterior.

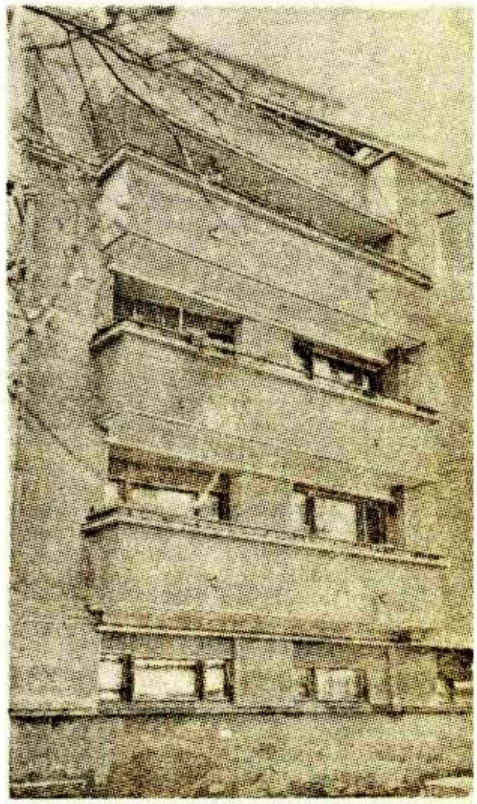

Decorul unei drame : Alt sediu al militarilor italieni din București

Lovitura de teatru

Și la 30 noiembrie 1943, spre stupoarea și dezamăgirea germanilor, la Constanța s-a produs o lovitură de teatru pe care n-o prevăzuseră. Cele trei submarine aflate sub comanda lui Alberto Torri au acostat în port către seară. Din clipa cînd a pus piciorul pe pămîntul românesc, căpitanul de fregată a

luat sub ordinele sale și echipajele asupra cărora își exercitase pînă atunci autoritatea comisarul naval Luciano Gambini. Însuși Luciano Gambini a acceptat să reintre sub comanda lui Alberto Torri. Fiind rezolvat și acest amănunt, căpitanul de fregată italian s-a prezentat comandorului Horia Măcellariu, șeful forțelor maritime românești. Imediat după orele 20,00, în numele său și al marinarilor de sub subordinea sa, Alberto Torri a declarat că se pune sub protecția României. Ca ofițeri și ostași care înțelegeau să rămînă credincioși regelui Victor Emmanuel al III-lea, doreau să împărtășească soarta camarazilor lor de la București. Într-o altă declarație, Alberto Torri a afirmat că submarinele italiene nu au avut niciodată echipaje germane la bord. „În timpul ședерii mele la Constanța, venit fiind de la Sevastopol cu escadrila de submarine C.B. 40 — declarase căpitanul de fregată italian — am constatat că fie condițiile politico-militare, fie posibilitățile de întrebuințare expuse de comandamentul Amiral german Marea Neagră, în audiența cerută de mine înainte de a semna obligațiunea de a combate alături de germani, sînt schimbate. Drept urmare, declar că mă consider dezlegat de obligațiunea luată către guvernul fascist, prin Amiralul german Marea Neagră, și deci vă rog în modul cel mai insistent să binevoiți a aplica personalului meu același tratament pe care l-ați aplicat celorlalți militari care se găseau în ziua de 8 septembrie a.c. în uniformă și sub pavilion italian".

Numai un amănunt derizoriu consemnat în această declarație nu era în conformitate cu adevărul. În realitate, Alberto Torri nu a avut nici măcar cinci minute la dispoziție pentru a se informa cît de schimbate erau condițiile politico-militare sau împrejurările de întrebuințare viitoare a escadrilei de sub comanda sa. Hotărirea lui era luată încă de la Sevastopol. Chiar din clipa cînd a pus piciorul pe chei, după întrevederea cu Luciano Gambini, prima grijă a lui Alberto Torri a fost să se prezinte autorităților militare românești. Chiar în noaptea de 30 noiembrie spre 1 decembrie 1943, comandorul Horia Măcellariu a dispus instalarea santinelelor marinei române

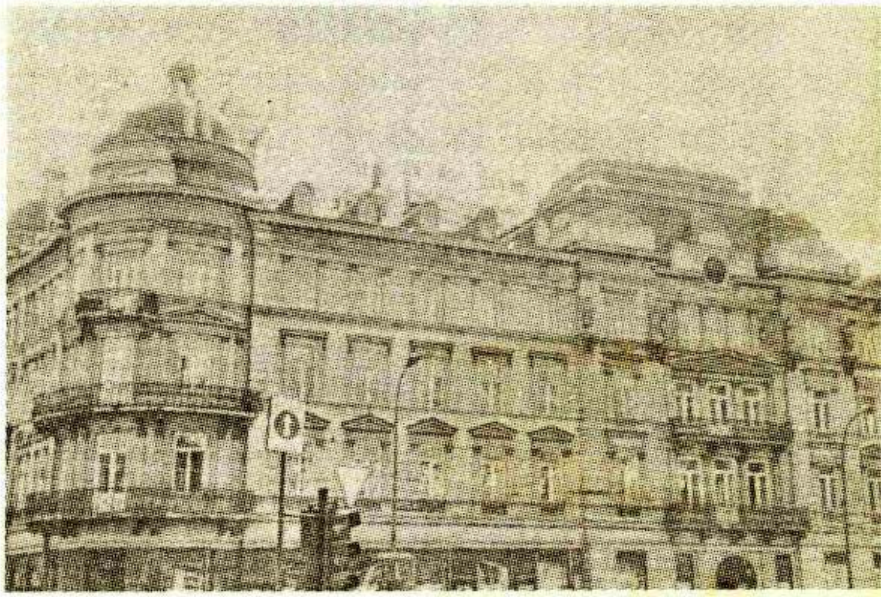

Decorul unei drame : Hotelul „Bulevard", locul unde au fost arestați de germani primii ofițeri italieni

la cheiul unde erau ancorate submarinele italiene. Apoi a adunat personalul echipajelor și, în prezența comandantului lor, s-a informat asupra opțiunilor politice ale marinarilor. Și cei 25 de oameni sosiți cu Alberto Torri de la Sevastopol, și cei ce se aflau la Constanța sub autoritatea lui Luciano Gambini au declarat că rămîn credincioși jurămîntului prestat față de regele lor. Despre mareșalul Pietro Badoglio nici nu a fost vorba. Comandorul Horia Măcellariu a ordonat cazarea tuturor la școala de specialități a marinei. Cu prima ocazie, trebuiau să fie deplasați toți la București.

Sub protecția autorității românești

La 1 octombrie 1943, pe teritoriile aflate deja sub jurisdicția românilor, au mai rămas de izbeliște numai unsprezece militari italieni, reprezentînd personalul consulatului general al Italiei de la Odessa. Era vorba, în primul rînd, despre sergentul major Vittorio Giacomello.

Apoi despre soldații Gino Piccini, Bruno Gola, Gaetano Legnani, Fiorello Bertazzon, Ermanno Salvucci, Maurizio Peloso, Mario Paternoster, Angelo Seghetto, Chito Macchiello și Plinio Lucchi. Nu erau chiar cei mai străluciți ostași ai Italiei. Cei mai mulți dintre ei erau vechi rezerviști, oameni trecuți chiar de a doua lor tinerețe, dintre cei mobilizați pe la diverse servicii auxiliare, pentru munci de birou și salahorie măruntă, spre a îngădui celor tineri și foarte tineri să moară cu arma în mînă în bătăliile din inima Rusiei. Și prezența lor la Odessa avea o istorie. La început, în marele port de la Marea Neagră funcționase doar un simplu birou militar italian de legătură cu autoritățile românești din Transnistria, lipsit de privilegii diplomatice. Apoi a luat ființă și consulatul general italian din Odessa, care, în criză de sediu și personal, a incorporat biroul de legătură, cu localul și oamenii săi. Dar în noaptea de 8 spre 9 septembrie 1943, consulul s-a evaporat pur și simplu. Iar militarii din subordinea sa au rămas la discreția bunăvoinței comandamentului militar român al Odessei și a primarului Gherman Pântea, care s-a

ITALIANI DI ROMANIA

La legge del cameratismo

Corriere della Sera Dal nostro Inviato speciale 12.XI-[illegible]

Bucarest novembre.

Immaginate un italiano all'estero, uno dei tanti, la sera dell'otto settembre quando gli giunge la notizia della capitolazione. E' uno straniero che gliela reca e l'italiano, dapprima incredulo, grida che non è vero, che non può essere vero, e lo straniero conferma, interroga, eccitato e preoccupato, insieco di comprendere, di correre a una conclusione. Immaginate questo italiano e gli altri, tutti gli altri che, messi improvvisamente di fronte al fatto compiuto, si sentono soli, smisuratamente soli, senza il conforto di una comunità a cui assimilarsi, di un superiore [illegible] quale consultarsi, soli di fronte alla propria coscienza, sommersi dal sentimento penoso e avvilente di essere stati venduti, oggetto di un baratto, di un mercato ingloriosо, come un armento in una fiera zootecnica.

Comuni origini

Occorre riconoscere che verso gli italiani di Romania, in quel difficile frangente, il popolo romeno, nelle relazioni ufficiali e più ancora in quelle personali, amichevoli, mostrò spirito di comprensione e gentilezza latina. Agli italiani di buona fede, prima ancora che gli avvenimenti successivi venissero in loro soccorso ed i rapporti si chiarificassero, furono, provati ma non fiaccati dalla sventura, hanno ripreso a lavorare perchè le conquiste del passato non andassero perdute, perchè la fiamma della continuità del lavoro non fosse soffocata dalle ceneri, perchè le promesse per l'avvenire fossero adempiute.

C'è tutto un programma di attività da portare a compimento: la guerra con le sue esigenze di carattere economico ha concorso a intensificare i rapporti commerciali italo-romeni. Il volume degli scambi è salito in un triennio da circa tre miliardi di lei a oltre quaranta miliardi, favorito dall'elevatissimo grado di «complementarità» delle due economie. Secondo gli accordi commerciali firmati alla fine dello scorso anno, la Romania avrebbe inviato in Italia, oltre al petrolio, quantità notevoli di semi oleosi, di prodotti dell'allevamento e di legname, in cambio di fibre tessili artificiali e cascami, grezzi e semilavorati, di prodotti dell'abbigliamento, di alluminio, di prodotti chimici e farmaceutici. Ma al di là dei termini degli accordi e dei regimi dei «contingenti», le iniziative personali e i motivi spontanei di solidarietà latina avevano determinato più vaste e feconde correnti romeni: questo non ha impedito che una parte delle riserve di frumento fosse stata a noi destinata. La notizia della capitolazione ha fatto sospendere le spedizioni, e col grano sono rimasti ad attendere sugli scali e nei magazzini i carichi di piselli, di lardo, eccetera.

La situazione si è ora ristabilita, e con essa andranno ristabilendosi le relazioni interrotte. I collegamenti rilassati, ma ben si conosce quanto tali cose procedano con lentezza e quale enorme inerzia si opponga a una celere ripresa degli scambi. Allo stesso modo il mercato romeno è rimasto privo di alcuni manufatti italiani in corso di spedizione: trattori per l'agricoltura, autoveicoli generi di abbigliamento ed opere dell'artigianato che costituivano un elemento ricco e pregiato, un redditizio fattore della bilancia commerciale.

Un caso tipico è quello del cinematografo: il film italiano aveva definitivamente conquistato il mercato romeno, si era imposto per qualità artistiche tecniche, commerciali, per abilità di lingua parlata e di [illegible] sto. Questa legio è [illegible] regolar[illegible] duzi

Articol al lui Luigi Cucco, despre peripețiile italienilor din România, apărut in „Corriere della Sera"

străduit să nu le lipsească nimic. La 25 octombrie 1943, au fost convocați toți la București, călătoria lor urmînd să se desfășoare în condițiile cunoscute : cu însoțitori români, care să-i scutească de eventualele atenții ale germanilor. Ca și în cazurile anterioare, Giuseppe Bodini le-a adresat un mesaj personal, să nu se neliniștească și să se conformeze întocmai dispozițiilor autorităților militare românești. Însă abia la 1 noiembrie 1943 guvernul român a dispus închiderea consulatului general al Italiei de la Odessa și de la această dată militarii amintiți au început să-și facă bagajele. Au sosit toți în Capitală la 8 noiembrie 1943 și au fost instalați și ei în cazarma Regimentului 1 artilerie moto, la Bragadiru.

Micile scandaluri în care se implicau italienii cazați la sediile lor de pe străzile Biserica Amzei nr. 8 și Paris nr. 45, marea insistență a germanilor în a le supraveghea cu atenție toate mișcările, precum și alte împrejurări, determinaseră pînă la urmă autoritățile militare românești să-i concentreze pe toți într-un loc de unde nu puteau deranja pe nimeni și unde, în plus, erau feriți de priviri indiscrete. Așa s-a ajuns la soluția transferării tuturor la Bragadiru, în cazarma Regimentului 1 artilerie moto. Întîi, la 27 septembrie 1943, a fost mutată acolo trupa de la Malmaison, adică militarii sosiți din Transnistria. Apoi au fost transportați acolo și ceilalți italieni din Capitală. Soluția — li s-a spus — era provizorie. A doua zi, 28 septembrie 1943, șeful de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei, colonelul Dumitru Dămăceanu, chiar a discutat o sumă de probleme de perspectivă cu colonelul Giuseppe Bodini. Și atașatul militar italian a sfîrșit prin a fi de acord că, mai devreme sau mai tîrziu, toți compatrioții săi trebuiau transferați într-un oraș de provincie. În rest, românii și-au menținut atitudinea inițială. O notă a secției a II-a din M.St.M., întocmită spre sfîrșitul lunii septembrie, exprima foarte clar esența acestui comportament : România nu intervine în conflictul dintre guvernul regal italian și Reichul german ; păstrăm și în continuare o atitudine de strictă neutralitate ; nu avem alte obligații decît internarea ostașilor italieni și luarea în custodie a materialului lor militar ; acest material sau va fi conservat, sau va fi pus în serviciu în conformitate cu aptitudinile lui, urmînd ca deconturile financiare dintre guvernul român și guvernul italian, care va fi el la data aceea, să se tranșeze într-un moment mult mai oportun. Altfel spus, cînd se va încheia pacea.

●

Ulterior, toți militarii italieni surprinși de evenimente în România au fost transferați într-un cantonament amenajat la Oiești, în județul Argeș. Deși relativă, libertatea lor de mișcare a fost consistentă. Meseriașilor li s-a îngăduit să se angajeze în întreprinderi românești, sub cuvînt de onoare că nu vor provoca neplăceri autorităților. Cei cu familii și prieteni în țară au fost demobilizați. La 23 August 1944 erau toți întregi și teferi, cu excepția unui ostaș decedat în spitalul Elias, în urma unei maladii care nu iartă nici astăzi.

Mihai Pelin

SURSE :

A. Simion. Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944. **Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979.**

Renato Bova Scoppa, Colloqui con due dittatori. **Ruffalo Edittore, Roma, 1949.**

J. Goebbles. Derniers carnets. Journal 28 fevrier — 10 avril 1945, **Flammarion, Paris, 1977.**

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, Marele Stat Major

Fond 948 (Marele Stat Major), dosarele 328, 330, 333, 348, 349, 380, 381. 771, 1521. 1527, 1536, 1537, 1538, 1539, 1555 și 1557.

Fond 5435 (Secția de prizonieri), dosarele 590, 718, 730, 744 și 973

Rolele de microfilm 1.86, 1.585, 1.587, 1.701, 1.1882, 1.1886, 1.1889 și 3.1211

Arhivele statului București

Fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 1 149/1943.

Fond Ministerul Propagandei Naționale, dosar 2708/Propagandă.

Arhiva personală a medicului Oprea Ruscă. **fost locotenent medic în cantonamentul de la Oiești.**

Luceafărul

Redactor şef :
Nicolae Dan Fruntelată,
Mihai Ungheanu (redactor şef adjunct), A.I. Zăinescu
(secretar responsabil de redacţie)

CITIŢI VARA ŞI IARNA ALMANAHURILE REVISTEI

Luceafărul

ISTORII NEELUCIDATE
Almanah estival „Luceafărul" 1986

Redactor responsabil : M. Ungheanu
Secretar de redacţie : Mircea Croitoru

Fotoreporter: Ion Cucu

Coperta : Decebal Scriba şi Dan Stanciu

Tipărit la Combinatul Poligrafic
Casa Scînteii sub comanda 60 187

România, pămînt al speranței ● Redescoperirea lui Eminescu
Pagini din cartea păcii și antifascismului
A fost asasinat Titulescu ?
Originea românească a ceangăilor
Challenger — un zbor pentru eternitate ● Mapamond
Arta războiului, o chartă a păcii . .
Orașul asediat de lavă ● Ciuma Gay ● S.F.
Steaua cupei campionilor Europei
Sfinx ● San Antonio : Substituirea ● Domino

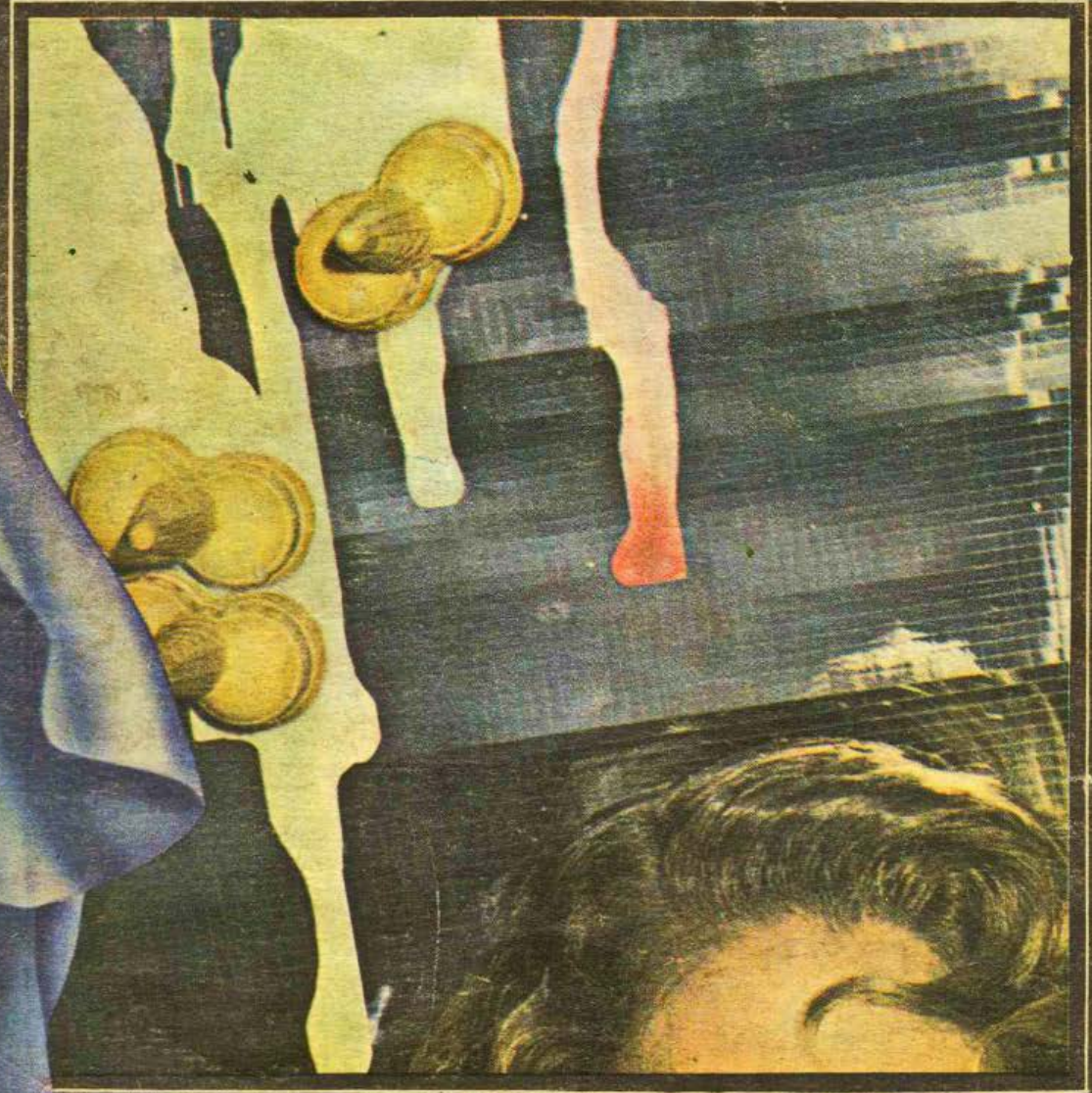

Luceafărul · estival 1986

Lei 25